

Felső Magyar Országi

POZYÓRÁS.

1826.

Opto tibi vultum multa et praeclara minantis. Hor.

1^{sz} N e g y e d.

JANUÁRIUSZ, FEBRUÁRIUSZ, MÁRTZIUSZ.

A Felső Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN', CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰIVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

PÁZMÁNY PÉTER,

**A RÓMAI SZENT SZÉK KÁRDINÁLISA, ESZTERGOMI ÉRSEK,
MAGYAR ORSZÁG PRIMÁSA ÉS FŐ KANCELLÁRIUSA,
A BÖLCSELKEDÉS ÉS HIT TUDOMÁNY DOKTORA.**

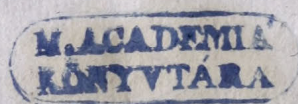
SZÜL. MDLXXII. OCT. 4^é; MEGHALT MDCXXXVII. MÁRT. 19^é.

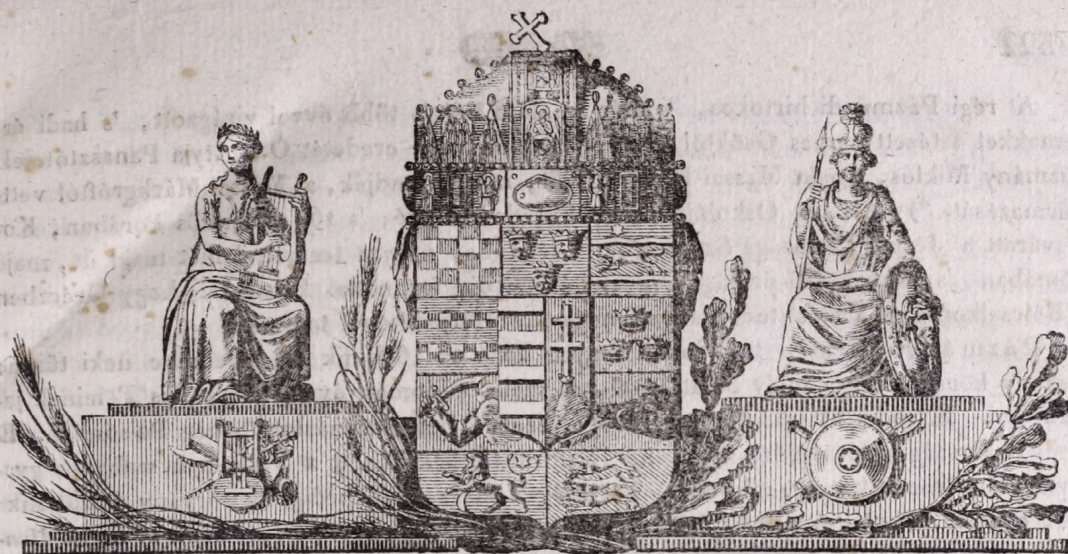
Felső Magyar Országgyűlési

301841

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY

P Á Z M Á N Y P É T E R'

Római Szent-Egyház' Kardinálisa', Esztergomi Érsek',
's Magyar-országi Prímás' képe.

Vissza Magyar! ha Magyaroknak akaroz tartatni: dicsőült

Eldödeidnek nyomdokait kövesd;

Azt, a' mit bátor fegyver, 's ész szerze: kitompúlt

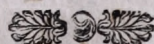
Szív 's kardok által védeni nem lehet.

Virág Benedek, Poét. Munk.

A' veszélyeknek rendítő villámai közzül, nem csupán csak tábori lobogók, 's nem mindenkor éppen csak törvény-táblák vívák-ki a' Magyar-hont. A' legfeketébb borúk közzül is feltűnék itt, ott, egy egy kétség-megváltó sugár; felszárasztá a' hon' vért-gőzölgő vidékeit; 's azon tájakat, mellyek a' had' 's belső viharok' menykövei alatt elhamvadoznak; nem egyszer inték új létre vissza a' Fő-papi pálczák.

1526-dik évben gyász-halomba rogyott a' Magyar. Felrészelt honját majd Oszman bitanglá, majd belső vissza-vonások' lángja emésztgeté. Vallásbeli újítások nevelék a' tűzhalmokat; 's fogyaszták azon remény nélkül bolygott maroknyi népet is; mellyet Mohácsnak rettenetes napja, a' feketébb jövők' dühének áldozatul hagyott-fel. Hunnia újra láng-halommá vált. Folyt a' Római hit' Sorsosinak vére; folyt az Újítóké is. A' visszavonások' eme' szomorú korában 1570-dikben, *) egy jöltévő sugár tetszék-fel a' Magyar-hon' egén; 's ez Pázmány Péter vala.

*) Molnár János, Egyházi történeteiben, Pázmány' születését 1572-ikre teszi; Buday Ézsaiás pedig Históriai Lexiconában 1570-dik évre. Ezen évre teszi Bél Mátyás is. Compend. Historiae Geogr. pag. 287. Mindszenti Sámuel Advocat Históriai Dictionáriumban 1573-ikra, V-ik Dar. pag. 487. — Valamint Kölesí Vincze is Nemzeti Plutárkusa I-ső Kötetének 185-dik lapján 1575-ra.

A' régi Pázmándi birtokos, 's már az előtt 300. 's több évvel virágzott, 's hadi érdemekkel tetéztet nemes Ösöktől, Nagy-Váradon vette eredetét Ő. Atyja Panasztöteleki Pázmány Miklós, Anyja Massai Margith volt, mint mondják, a' Massai Márkgróftól vette származását. *) Alsóbb Oskolájit Nagy-Váradon végzé; 's 16. esztendő korában, Kolo'sváratt a' Jézus' Társasága Szerzetébe bevétetvén, nagyra termett lelkét majd itt, majd Rómában, 's több külső-országi Universitásban oly foganattal képzé-ki: hogy Gréczben a' Bölcselkedés' 's Vallás' tudományait nagy hire' terjedésével tanította.

Pázmánynak szép tulajdonait fényre hozá az 1608-dik év. Felkelle neki tűnnie keskeny köréből is; 's mély belátásával, és széles tudományával, először is Feleinek javára élni. Második Mátyás Magyar Király, ezen évben koronáztatott-meg Po'sonban. E' pompát Ország-gyűlés előzé-meg; mellyben a' többek között a' Vallásnak szabados gyakorlása határoztatik-meg; a' Jézus' Társasága' Szerzetéről pedig ily törvény hozattatik: „*Hic quoque Articulus de Jesuitis in vigore suo permaneat, nimirum: ut ipsi nulla in Regno Hungariae bona stabilia, et possessionaria habere et possidere valeant.*“ **) Forgács Ferencz Esztergomi Érsek 's Kardinális, Pázmány Pétert, akkoron a' Jézus' Társasága' Szerzetének egyik tagját felserkenté; hogy Társainak ügyét pártolná. Ama' nevezetes védelmező-beszédet, ***) még az Ország-gyűlés alatt akkor készíté Pázmány; 's ennek hallására a' R. Catholicus Papság felébredvén, azt, mint köz-ügyet, Mátyás Királynak panasz-levél formában, ország-gyűlésén kívül benyújtották.

Át-élt még Forgács Ferencz egy örömet, t. i. a' Jézus' Társasága' Szerzetének 1615-ben 21. évi szám-üzettetése után, a' Magyar honba történt vissza-hívattatását. De azon évben történt halála szünteté nemes gondjait. Telegdy János, helytartói hatalommal következek utána; 's fő czélja is volt e' hívatálnak megfelelni. De maga az Anyaszentegyház, mintegy vissza-óhajtani látszaték Forgácsot. A' Hon-nagyok, kiknek úgy a' Haza'

*) Ámbár ugyan Lábos Jánosnál, a' Béli Parochialis Ecclesiá' történeteiben, Pázmánról ez olvastatnék. „*Hac Epocha (nempe Anno suppressae in Dioecesi M. Varadiensi Religionis R. Catholicae, usque restaurationem per Leopoldum,) natus est M. Varadini, Parentibus Reformatis, magnus ille Catholicae Religionis Assertor et Propugnator, lucidissimum Ecclesiae Hungaricae Sydus, Petrus Pázmány*“ etc. azomban hogy Pázmány R. Catholicus Szüléktől származott, Kalaúzzának 1058-dik lapján ön-maga valija: „*Régi Eleim' nyomdokiból ki nem léptem.*“ Sőt Hodaegusában állítja: hogy a' Reformáció' dolgát Surius' Cochlaeus' és más könyvek' olvasásából értette-át. Nagy-Váradon ugyan, — a' mint Pécsváradi Péter' írásaiból kitetszik, Reformáta Oskolába járt; de akkor a' vallásbeli villongás miatt ott, R. Cath. tanító-szék nem volt.

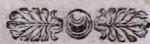
**) Decr. I. Mathiae 2-di Anni 1608. Art. 1-mo et 8-vo.

***) A' hely' szűke nem engedi: hogy e' beszédet egész kiterjedésében kiírtam. Csak néhány sort függeszték tehát ide. Pázmány így szól a' többi között: „*Si centum aut eo plures Nobiles, scelere se quopiam adstringant, si Cives aliquod flagitium patrent, num ideo Nobilitas omnis excindenda, Civitas tota subruenda? Tertio: plurimi inter Jesuitas sunt, qui sanguinem et a Baronibus, et a Nobilibus Hungaris ducunt; et ut de me hoc dicam: et litteris et possessione honorum docere possum, tercentis abhinc, et eo amplius annis, Majores meos Nobiles fuisse; et plurimum pro Hungariae defensione sanguinem fudisse; cum igitur Leges Hungariae, eam Nobilitati praerogativam concedant, ut nec Regia Majestas, nec Regnum ipsum quenquam proscribere possit, nisi accusatum et convictum, qua fronte quis petere audeat, ut contra libertates Patriae, nos Hungaria excludamur. De caeteris non habeo quod dicam; de me illud libere profiteor: huic me Hungariae libertatis privilegio innixum coram DEO, coram Regia Majestate, coram Inclyto Regno Hungariae, coram orbe universo protestari, nolle me vel latum unguem hac in re, a Juribus Nobilitatis recedere; nec vitum me, nisi legitime accusatum ac convictum, Hungaria excessurum.*“ Kazy. Lib. 1-o pag. 84.

mint a' Vallás' ügye szívökön feküdt, Forgácsot másban keresték feltalálhatni. Köz-vélemény volt: hogy a' Honban csak egyedül Pázmányban élhet Forgács. Úgy látszott: mintha emez, abban olly Örököszt hagyna maga után; ki az Anyaszentegyháznak, Vallásnak, 's Honnak boldogítására született. Azért Kleselius Melchior, Pethe László a' Po'soni kir. kincstár' gondviselője, Homonnay György, és Eszterházy Miklós, a' Király előtt, a' még személyéről sem üsmért Pázmány Pétert, megfelelő színekkel, annyira lerajzolják: hogy egy tökéletes, virtusokkal tellyes, 's ama' villongó időkorhoz született, állhatatos lelkű férjfiú' képét látszattak benne ábrázolni. A' Király meghallgatá a' Szószólókat; 's a' Hon' boldogságára figyelve, az ajánlott Férjfiú tudtán kívül, V-dik Pál' Római Pápa' engedelmevel a' Szerzetesi állapot alól feloldoztatik; 's nem használván ellenkezése, Prágába hivatattik; 's ott a' Király a' Nemest Aprílisz' 15-ikén, először ugyan a' Túróczi Préposti, 's kevéssel utóbb — minél többet nem is adhatott Szeptember' 28-ikán, az Esztergomi Érseki méltóságokkal magasítja, 1616-ik évben. Az új, 's még fel sem szentelt Prépostban, a' józan élet', 's vallásbeli buzgóság' jelei tündöklének-ki. Lemondott első tekintettel hivataláról; 's azt csak azon feltétel alatt vállalá-fel; hogy nevét, 's méltóságát ugyan megtarthassa, azon jövedelmeket pedig, mellyeket Rudolf Király, a' Nagy-Szombati Jézus Társasága' Szerzetének rendelt, azon Szerzet húzhassa.

Pázmány haladott érdemeiben. Egyházi, 's polgári kötelességekkel volt elfoglalva. II-dik Mátyás, gyöngékedése miatt, a' Po'soni Ország-gyűlésen meg nem jelenhetvén, oda Ferdinand Cseh-királyt, kit halála után, a' Magyar-trónusra emelni szándékozott, — mint Kép-viselőt küldi. Kőpcsenél fogadtatik-el Ferdinánd a' fegyeres Seregtől, ágyúk', 's apró csövek' dörgései között. A' Dunának innenső részén Pázmány Péter szószólói hivatalt viselve, a' Hon-nagyokkal 's Nemességgel, a' várbeli eszközök' hangjai között, Ferdinándot fényes kísérettel vezeti a' városba; hol azután az országos ülések kezdődtek-el. E' gyűlésben, minekutánna Kleselius Kardinális, Molardus János a' Hadi-Tanács' Elöl-ülője, és Ulmus Imperiumi Al-Cancellarius, mint Mátyás Királytól, Ferdinándnak a' Magyar trónusra való jutása' kieszközlésére kirendeltetett Tagok, beszédjök által a' Karokat és Rendeket megszólították, 's ezek, különböző, 's az akkori idő' lelke után járó gondolatokban haboztak volna; Pázmány Péter Érsek, honni nyelven, — a' Hon-nagyokhoz velős beszédet tartván; minekutánna Ferdinánd, a' Haza' jussainak becsben tartását, 's annak sérelmei orvosoltatását szentül ígérné; Májusz' 16-ikán, Magyar Királynak kiáltaték-ki. Juliusz' első napján korán reggel, a' Sz. Márton' templomába való bemenetel, 100 Német; 's annyi Magyar katona által elzáratatik; a' korona 's egyéb czímerek és ékességek, nagy pompával a' várból, Kleselius Kardinális', 's több Fő-Papok' kíséretében a' templomba vitetnek. A' tíz ország' zászlóji, t. i. Magyar, Dalmata, Horváth, Tót, Ráma, Servia, Galiczia, és Lodomeria, Kún, és Bolgár-országoké, — mellyek a' Hon-nagyok által vitettek — a' városban tolongó sokaság' figyelmét kiváltképen felébreszték; 's Ferdinánd, 1618-ikban, reggeli 7 órakor, valóságos szertartással, Pázmány Péter Esztergomi Érsek által, a' Magyar koronával tiszteltetett-meg. *)

*) Decret. IV. Ferdin. II. de Anno 1618.

A' Po'soni ország-gyűlésre 1619-ben küldött Morva követek, — kik külömbféle kéreéseket nyújtottak-be a' Mátyástól el-pártolt Morvák' nevében, — Pázmány Péter' bölcs tanácsa által, oly felelettel bocsájtattak haza: hogy ők, az akkori villongások között, legalább csendesen megnyugvának.

Dé fényes érdemei mellett, több méltatlanságot is kelle kiállani Pázmánynak. Az 1620-ik évben tartatott Zólyomi gyűlésben, a' pártosok által Betlen Gábor Magyar-ki-rálynak választatván, azon gyűlés által minden Püspökségek eltöröltettek; 's csak az Egri, Győri, és Nitrai hagyattak-meg, évenként járandó kétezer forint fizetés mellett. Pázmány Péter Érsek, örökös számkivetésre kárhoztattatott; 's vele együtt Balásffy Tamás Bosznai Püspök, 's Po'soni Prépost, Eszterházy Miklós, Homonnay György, a' Jézus' Társasága' Szerzetével, 's több jeles Honfiakkal együtt.

Jégre építé várát Betlen Gábor, midőn nem telyesült célja, oly sok sírt vajt, az akkor a' nélkül is szerencsétlen Magyarok. Felébred't benne végre a' nyugalom' ohajtása, 's Turzó Imrét, Sándor Jánost, és Kassay Istvánt, béke-kötés végett Ravensburgba küldi. A' Király' részéről Pázmány Péter, Collaltus, és Eszterházy Miklós jelentek-meg. Innen a' Béke-eszközölők Nicolsburgba mentek-át. A' béke, 1621-ben megkötöttet. Betlen Gábor kéntelen vala lemondani a' királyi címéről, vissza-adni a' koronát, 's a' Hon' czímereit. Birodalmi Herczegi czímet nyert e' helyett — míg élne — az Opoliai 's Ratiborai birtokkal 's 7. Felső-Magyar-országi, t. i. Beregh, Zemplin, Abaúj, Szabolcs, Ugocsa, Szathmár, és Borsod-Vármegyével, csak Szendrő-várát vévén-ki. *) Ezen évben a' Sopronban tartatott hon-gyűlésben, Pázmány Péter, oly Haza' javát tárgyzó, 's megindító beszéddel üdvözlé a' Királyt; hogy ez mindenek előtt, a' Fő-Hivataloknak betöltésén foglalatoskodék.

Azon századnak kedves emlékei közzé tartozik: hogy a' közjó' előmozdítására, 's a' R. Cath. Vallás' szerencséjére született Esztergomi Érsek Pázmány Péter, ama' szomorú idők' fekete óráji között is, a' Vallás', Király' és Hon' javára törekedve, minekutánna az Egyházak' Igazgatójít rejtekeikből, — hova a' vallásbeli üldözések kergeték, — Híveiknek visszaadná, II-dik Ferdinánd Király' engedelmevel, 's a' Pápa' helyben-hagyásával, Ausztria' fő városában Bécsben, 1623-dik évben Collegiumot állit; és azt adományokkal, bátorsággal, 's törvényekkel gazdagítja. Ez Pázmány Collegiumának neveztetett. Már az első század' ohajtását betölté e' jeles alkotvány. Ez adá a' Honnak Gróf Gsáky Imre Kardinálist, Szécsényi György Esztergomi, Gubasóczy János Kalocsai Érsekeket, 's számtalan Püspök, Apát, Prépost, 's Kanonokat. XV-dik Gergely' halálával, a' Pápai méltóságra VIII-dik Orbán emeltetvén, három év múlva, 1626-ban Pázmány' virtusait jóváhagyó dicsérettel magasztalá; 's Apostoli hatalmával, azon Bécsi Collegiumot meg-erősíté.

Pázmánynak gyors tűzű lelke, nem talált még nyugvó pontra itt. Balásffy Tamás Boszniai Püspök, 1625-dikben meghalálozván, a' Kir. Ügyvéd minden vagyonait elfoglalá; 's annyira megfosztá mindenétől; hogy eltakarítására sem maradna költség. Holt tetemei három nap feküdtek temettetlen. Pázmány Péter volt első, ki a' kir. Kincs-

*) Decret. I, Ferdin. II. art. 29. 1622.

tartóknak e' ragadozásait nem szívelhetvén, azokra gondosan felügyelt. Serényen nyomozá e' ragadozásoknak eredetét, 's úgy találá; hogy a' Bocskay' Párthívei is, elidegenülésük' okául, a' kir. Ügyvéd' ragadozásait tevék. Pázmány e' dolog' megv'isgálására a' Nádort serkenti-fel. Megtörtént a' nyomozás. Érzé a' Nádor Pázmány' igazságát; de mi sikere lett, nincs róla sehol emlék. Annyi bizonyos: hogy midőn a' Nádor e' dolgot szorosabban nyomozná, halála történt.

Midőn e'ként folynak a' Haza' dolgai, II-dik Ferdinánd 1625-dikben Nádor választás színe alatt, Sopronba hon-gyűlést hirdet. Jelen volt itt a' Királyné gyermekeivel. Caraffa Károly Apostoli Követ, a' Spanyol-király', 's Florencziai Vezér' Követei, és Betlen Gábor' Özevgy-herczegnek Szószólóji is megjelentek. Ezen utóbbiak Urok' nevében kérék a' Királyt: hogy Német-országnek egyik fő-származású Szűzét jegyeznél-el részére. A' köz-vélemény ez alatt a' Király' leányát érté; de Ferdinánd éppen más értelemben vette a' dolgot, 's mindenek előtt fíja' megkoronáztatását sürgeté. Pázmány, 's Eszterházy Miklós, a' Hon-nagyoknak e' tárgyban tapasztalt különböző habozásai között, minden igyekezetet megvetettek. Pázmány velős beszédet tartott; 's ennek hallására meg-eggyezének a' Hon-nagyok III-dik Ferdinánd' meg-koronáztatásában, 's meg-győződtek: mi hasznos lehet e' lépés, ily környüállások között. De elébb Nádor választaték. Egész Magyar-hon Eszterházy Miklóst óhajtá 's November' 25-dikén meg is nyeré. Deczember' 8-ikán érél tellyes mértékét örömének Pázmány, e' napon kenvén-fel III-dik Ferdinándot, kinek Atyját már az előtt díszesíté a' Hon' koronájával. *) E' gyűlésben vallásbeli dolgok is vétetvén-fel, Pázmány, megemlékezék Balásffy' javainak elragadtatásairól; kieszközlé a' Királynál: hogy az Egyházi-személyek, végső-intézeteket tehessenek; 's ezt a' Király függő petsétü levele által megengedé.

Az óhajtott béke eszközöltetvén, a' vallásbeli ájtatosság is lábra kapott. A' Betleni pártütés' lángjai között vallásbeli üldözésből felkonczoltatott három Papot, a' szokott megv'isgálás után Pázmány, VIII-dik Orbán Pápanak bemutatá; 's köz-tiszteltetésüket ki-nyeré 1628-dikban.

Betlen Gábor' halála' évében, 1629-ikben, a' Magyar Anyaszentegyház, tiszteltetésekkel tündöklék. Pázmánynak a' Vallás, Király és Hon iránt valóított magas érdemei, bölcs belátása, 's fényes virtusai figyelemre inték a' Királyt, új érdem-díjjal magasztani a' Nemest. VIII-dik Orbán Pápanak ajánlá őtet; hogy biborral ékesíttetnék. Kardinálisnak nevezteték Pázmány, annál inkább; mennél jobban vonakodott ettől mértékletessége. Most tűnék-fel leginkább Pázmánynak nagyra-termett lelke. Nagy szívvél a' gondjára bízott Vallás' helyre-állításán, virágoztatásán, 's az Alkotó' dicsősége' magasztásán törekedett. Az Anyaszentegyház' jövedelmeit, mellyeket a' kir. kincstárnak gondviselőji megkevesítettek, az ítéletnek 's törvénynek fegyverei által, hathatósan védelmezé. Méltó örök-emlékre levele, mellyet ez' irányban a' Nádorhoz; Június' 15-kén írt. Be-fejezése ez: „*Denique, quod rei caput est, jure jurando obstrictus sum, ad jura et proventus Ecclesiae meae defendendos. Propitius sū mihi DEUS, nec parum, nec multum Ecclesiae meae*

*) III-dik Ferdinánd' megkoronáztatását pompás vendégség fejezé-be. A' madaraknak 150 nemei adattak-fel a' vacsora felett. Kazy. Lib. 3. pag. 223. Egy vonása a' fényűzésnek a' XVII-dik Században.

derogari patiar. Et hodie hac dignitate Ecclesiastica carere malim, quam officio deesse.“ Nagy-Szombatban a' nép' tapsai között November' 19-dikén bíborral ékesítették.

Pázmány, Nagy-Szombatban tartományi Sinatot hirdet 1630-dik évben. A' gyűlésnek végzései kinyomtatattak; 's ezekhez Pázmány, némely méltóságának ékesítésére szolgáló egyházi szabadságokat függesztett. Ez megsérté Eszterházy Miklóst, akkori Nádot, ki ezt a' Királynak bejelenté. Kedves volt a' Király előtt mind Pázmány, mind Eszterházy, számtalan érdemök 's szerénységek miatt; 's azért a' pört a' kölcsönös egygyesülés' útján közöttök elintézték. Ezután Pázmány és Eszterházy, együtt munkálódtak a' közjó' ügyében. Pázmány' tanácsára Eszterházy, a' tapasztalt 's józan életű Schlegelius Máté Papot Zólyomba küldi; 's ott a' Bánya-városok' Elöljáróját arra inti: hogy az Isteni tiszteletre szánt jövedelmeket, — melyeket elég gondatlanul világi dolgokra fordítanak, — a' Pázmány Péter által kinevezendő Egyházi-személyekre fordítsák; 's e' tárgyban a' régi ok-leveleket, a' kir. Kincs-tartónak mutassák-be.

Honja' reménye vala Pázmány. Kora' haladtával sem könnyűle vállain a' munkasúly, 's úgy látszatek: csak sírja vethet akadályt hazafiúi gondjainak. Már 1631-dikben, a' R. Cath. Vallás' ellenségei ellen, több Imperiumi Fejedelemmel, szövetségre lépett II-dik Ferdinánd. Céljainak elő-vitelében hathatós eszköz volt a' Baváriai Vezér; 's a' Svéuskirály Gustáv Adolf, e' szövetség' elbontásán törekedett. Elérte célját a' nyughatatlan. A' Baváriai Vezér, Lajos Francia király' pártjára állott; 's szakadásának okait is adja. II-dik Ferdinánd, e' vallásbeli visszázkodásoknak szomorú jövőitől tartva, Savellius vezért mint Követet Rómába utazni parantsolja; 's a' Pápánál, a' vallásbeli dolgok' védelme' tekintetéből, segédért esdekel. Nem volt Savelliusnak kedvére e' követség. Azért a' Király, a' tapasztalt belátású, 's hathatós ékesen-szólású Pázmányt, mintegy rendkívül való Követet Rómába küldi.

1632-dikben Februárius' 19-ikén, 47 főből álló fényes kísérettel, — kik közzé Tomko János, Bosznai Püspök is tartozék; — Posonból útnak indult Pázmány. A' Római kapuban felette nagy tisztelettel fogadták. Hatvan eleibe járult hintóban, Kardinálisok, 's több fő-méltóság üdvözlé a' Magyar Érseket. Tüstént a' Pápa eleibe vezettetett; 's Római mulatása' ideje alatt Galerussal ajándékoztaték-meg. Pázmány kevéssel azután ugyan azon évben, Aprilisz' 11-dikén több Kardinális', 's számos lovasság' pompás kíséretében, ágyú-dörgések között, a' Pápához vezettetik; 's szokott szertartással, azon tiszteltetéssel ékesíttetik. Pázmánynak Római lakásáról sokan sokfélekép' vélekednek; 's bőkezűsége' okát, méltósága' fenn-tartásában keresik. Rendkívül való dolgokat beszélnek róla. De e' nagy Férjfiúnak szerénysége, azokat alkalmasint megczáfolja.

Pázmány felette sok visszázkodáson ment keresztül Rómában. Követsége' célját felfedezé; 's több Kardinálissal vala kénytelen Királya' dolgában össze-ütközni. Végre pénzbeli segédre ösztönözi VIII-dik Orbán Pápát; de személye Követnek el nem ösméretetik; illetlennek sőt tiltottnak tartván a' Pápa, egy Kardinálisnak a' követi kötelességeket. Védelmezé magát Pázmány Péter, 's heves haragra tüzelé Róma' fejét. De ezen elragadtatás megszűnik; 's a' süker azon ígélet lett: hogy a' Genuaiaktól igyekezend majd Ferdinánd' részére pénzt költsönözni. Pázmány a' visszatérésre engedelmet kért. Hallgatással felelt a' Pápa, 's a' követség végrehajtatott.

A' természetnek is, a' Honnak is eleget látszattathaték már élni Pázmány. Nem kelle addig elhúynia; míg ama' legszebb, 's egész Honnak hasznos óhajításait nem teljesitené, melyeket nagy lelkében rég' feltett. Nem kelle addig meghalnia: minekelőtte a' Hazát Akademiával díszesitené; és több század' reményeit betöltené. Ama' híres Pécsi, 's I-ső Lajos Magyar-királytól 1364-ben állíttatott, 's V-dik Orbán Pápától helyben-hagyott Akademiát, ama' gyász- emlékü *Mohácsi vész* után, a' Török-vadkény emészté-el. A' Po'soni, 's Corvinus Mátyás által szerzett Akademia, az idők' viszályai miatt, csak hamar elenyészett. Csak a' Báthoryak által alkotott Erdély-Kolo'svári álla még, Dácia szerencséjére 's boldogságára. De ez is eltörlé némelly czudarok' dühe. Az Ausztriai házból uralkodó Királyoktól pedig, azon visszaszáz időpontokban kívánni sem leheté illy áldozatot. Pázmány régi feltételét valósítani óhajtván, akaratját, Ferdinándnak írásban jelentí. A' Király, 1635-ben költ arany-pecsétű levele által erősíté a' kívánságot; 's azon jussokkal, és szabadságokkal ajándékozá-meg az új Akademiát; melyekkel az új, és ó Német-országok bírnak. Azon év' első Novembere, születése' napja lón, a' Nagy-Szombati Akademiának.

Ennyi áldozatok', ennyi virtusok' útján tündökölvé, Pannóniának e' nagy fénye, 's a' jövő kor' példája Kardinális Pázmány Péter, III-dik Ferdinánd Császár' köszöntésére Bécsbe sietvén, 1637-dikben Martz. 19-ikén 63. esztendő's korában Hazánk' egéről eltűnt, — 's Po'sonyban, a' Sz. Márton' templomában Alami'snás Sz. János sírjának lábaihoz tétettek tetemei, 's kívánsága szerint ez igen rövid írás vala felettek olvasható: — **PETRUS PAZMANUS CARDINALIS.**

Pázmányt erkölcsi nemes tulajdoni felejtethetlenné tevék. Az 1634-dik Soproni Hon-gyűlésben, az Ellenkezőktől feltett azon kérdést: — ha vallyon az idők' viszályai alatt eltöröltetett Püspökségeket, szükség volna e' újra helyreállítani? — ékesen-szólásával úgy megfejté: hogy a' kik ez ellen nyilvánosan kikeltek, azután czéljok' elérésében csak titkosan munkálkodnának. Az Alkotó' dicsőítésében, a' Király' 's Hon' java' és boldogsága' előmozdításában betölté azon kört; melyben fénylék. Könyörülő szívvel nyújta segédet az ügyefogyottnak; pártolá az iparkodás' törekedéseit. Ezer áldozatok, — méltók a' követésre! — bizonyítják nagy lelkét. Felei iránt szeretet tüzelé kebelét; 's a' Vallását és Honját fenyegető viharok' közepette, hőslélekkel kélt-ki védelmére. Élete' estvéjén is örömmel nyújta karjait, a' süllyedező Haza' kivívására; 's ennek a' Nikelsburgi béke-kötéskor, 's Római követsége' útjában remek-példáját adá. A' honni nyelv' előmenetelét, — ment lévén minden félszeg véleményektől 's balgyanúktól, — olly igen szívé'n hordozá; hogy a' Hon' gyűlésein Magyar nyelven mondott fontos beszédjeiről, több Író emlékezik. Szereté 's gyakorlá a' Tudományokat; 's önnön és többnyire hazai nyelven írt temérdek dolgozásai, példái 's tanúi is a' jövő kornak. Istvánffy Miklós, hajdani Al-Nádor, ama' nevezetes Híztóriai munkáját, végső-intézetében Pázmánynak ajánlván, azt ön-költségén kinyomtatattá; 's ama' nagy Szerzőnek nagy nevét, az utó-kor előtt örökösíté. Hány Templom 's Óltár emelkedék egyházi gondjai által? A' Bécsi Pázmányi Collegium, 's a' Nagy-Szombati Akademia, ma is tiszteli benne hajdani Alkotóját. A' Jézus' Társasága' Szerzete, új fel-állítóját üdvezlé Pázmányban; 's ama' gyász-kornak zivatarai között lehányatlott R. Cath. Vallás, új létének nagy részét általa vette.

Azon kérdés' megfejtésére, — hogy t. i. a' Kassán, Zólyomban, Sopronban, 's Kőszegen majdan állítandó Gimnáziumok miből létesülhetnek? — kiküldött Eszterházy Miklós Nádor, Lippay György Honni-Cancellarius, és Pálffy Pál kir. Kincs-tárnok Biztosokhoz, Pázmány Péter is tartozott. A' felelet az volt: hogy azon Oskolák' állandósítására, királyi igazakkal bíró javak kívántatnak; 's így állának-fel az említett Oskolák is.

Szerették Róma' Fejei, *) álhatalos buzgósága, szerette a' Hon, hazafiúi lelke; szerették Királyaink is, e' kötelességeket öszsze-eggyeztetni tudó Férjfiat őszinte hívsége miatt el-annyira; hogy II-dik Ferdinánd Pázmányhoz írt levelében, fijának III-dik Ferdinándnak, Római Császárságra lett emeltetésén származott örömét is közlené.

Kéziratban hagyott munkájin kívül, nevezetesebb nyomtatott Írásai e' következők:

a) Hodaegus. Igazságra vezérő Kalaúz. Egész ívben, először 1613-ban, majd 1623-ban, ismét 1637-dik évben nyomtatott 1073 lap.

b) Vasárnapra és Innepekre készített Prédikációi. Egész ívben, utólszor 1768-dik évben Nagy-Szombatban jelent-meg 1276 lap.

c) A' setét hajnal-csillag után bújdoso Lutheristák' vezetője. Bécsben 1627-ik évben.

d) Nyomtatásban jöttek-ki Deák levelezései is Pésten: „Petri Pázmány Litterae“ ezim alatt.

e) Panniculum kijött 1610-dik évben.

f) Logi Alogiae ugyan akkor.

g) Acta et Decreta Synodi Strigoniensis.

h) Kempis Tamás Latánul és Magyarul.

Vannak e' felett alkalmakra írt 's apróbb dolgozásai. Imádságos könyvek, Prédikációk, Feleletek, Válaszoló darabok, Beszédek, Tükör, Csengetyű 's a' t.

Nyugodjanak hamvaid a' sír' sötétén is átvilágító Férjfiú Pázmány Péter! Az érdemet becsülni tudó Maradék, beszakadt halmodra borul, 's feletted bú-könnyet önt. O! adhat e a' boldogult Árnynak ennél többet az élet?

Debreczeni BÁRÁNY ÁGOSTON,

Bege-Sz.-Györgyön Torontál Vármegyében.

*) Sainte hagyományokból tudjuk, hogy Pázmány Péter Pápaságra is candidáltatott.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Első Füzet.

Januáriusz 1826.

1.

A' Régiek' feléledéséről 's annak hasznairól.

A' Régieknek mindenkor, még a' leghomályosabb századokban is voltak kedvellőjik, sőt követőjik is; jóllehet a' közép-időkben csak kevés Régiek esmértettek, 's azok is sötétben és sűrű homály által nézettettek. Petrarka egygyik volt azok között, kik fáradhatatlan szorgalmok által a' Régiek' gondolkozását magokévá tették; ezen gondolkozás nélkül ő alig teremthette volna az ő kellemes Volgare Poésiáját. Utánna többen következtek olyanok, kik a' Régieket szerették és csudálták; végre hosszas hajnallás után feltetszett a' teljes nap. Napkeletről az elkergetett Görög Mú'sák Olasz-országba jöttek, 's ott csudálkozásra méltó enthusiasmmal fogadtattak 's mindennek új életet adtak. Igaz, hogy ettől fogva, kivált a' mindjárt következő században az anya-nyelv nem nyert olyan költőket, millyenek Dante és Petrarka voltak; kik külömben is a' magok nemekben, minden virágokat leszetek volt és semmi utánozók által sem haladtathattak-felül. De a' helyett oly kilátás nyílt, a' millyen tíz-ezer Petrarchisták által sem nyithattatott volna. Poliziana, Pico, Dembo, Castiglione, Casa, és sok egyéb Történet-írók, Költők, Filosofusok, és Filologusok nem-csak szép deáksággal írtak, hanem classicus módon is gondolkoztak, és a' Régiek' munkáit elnélkedve olvasták. Strozza, Sannazar, Fracastor, Vida és oly sok mások lelkes Deák verseket írtak; a' Régiek' olvasása 's fordítása divatba jött, 's azoknak nyomán Macchiavel 's egyebek férjfiásan gondolkodtak. Mívészek is támadtak, kik a' Görögök' és Rómaiak' ízlésével építettek, festettek 's szépítettek. Ettől fogva egészen új idő 's jobb gondolkozás kezdődött: mert a' könyv-nyomtatás' mestersége 's az új világ is feltaláltattak, 's a' Reformátzió is következett 's a' t.

Nagyon szűk és keskeny korlátba rekesztenénk magunkat, ha a' gondolkozás' ezen újabb módját csupán a' szerént itélnénk-meg, a' mit mindjárt hamarjában szült; 's ha egyszer'smind azt is vizsgálóra nem vennénk, a' minek magvát elhintette. Ha szintén a' Régiek' első követői igen rabi módon utánoztak is, ha szintén a' critica elejénten igen a' szók körül maradt 's a' lélekkel sokszor keveset gondolt is; 's ha szintén ezen szerencsés század' egygyik Deák' költője sem érte is egészen utól a' régi nagy Római költőket; abban nem kell megütköznünk. A' régi Írók' munkájának első nyomtatott kiadásai sem voltak tökéletesek; mindazáltal mind jobban jobban elterjedtek, 's nem csak megjobbitott kiadásokra, hanem számtalan új gondolatokra alkalmatosságot adtak. A' Régiek' feléledése nélkül nem támadott volna sem újabb Filozofia és ékes'-szóllás, sem újabb critica és költés mestersége. Európa még most is homályban ülne 's a' régi képtelen vitézi Románokkal mulatná magát. A' Régiek' világossága üzte-el a' setétséget, ő tőlök nyertünk igaz ízlést; ő tőlök kölcsönöztük a' természet' és művészség' széles országában az ábrázolatok 's képek', sőt az egész emberiségnek igaz reguláját, formáját és mértékét; a' mi nélkül jó ízlés nem lehet.

Ha mind az, valami természetünknek az eleibe szabott határokat igazán kimutatja 's valami azt józan gondolatokra 's természettel megegyező érzésekre szoktatja, Isteni ajándék; melly nagy mértékben cselekszi mind ezt jól-értve és jól-alkalmaztatva a' Régiek' Poésise, kritikája, Filozófiája és gondolkozása!

Valami tehát a' Régiek' ízlését közöttünk elő-mozdítja, mind az becses legyen előttünk. Ide tartoznak pedig a' Régiek' munkájának kiadásai, fordításai, magyarázatja 's hímézsei. Ezen utólsók között különös megnevezést érdemel az újabb Deák Poésis is. Ez mindenkor annak jele volt, hogy az ilyen költők a' Régieket esmerték és szerették, hogy az újabb tárgyról a' Régiek' lelkével gondolkodtak 's hogy az újabb tárgyakat a' Régiek' mértékéhez szabták, Deák nyelven mondták azt, a' mit anyai-nyelveken, vagy nem tudtak, vagy nem mertek mondani. Sokan ez által a' magok idejének, szerzetének, nemzetének 's rendének bal-vélekedésein felül emelkedtek; vagy legalább a' hímezés által egygyik vagy másik régi jó-költővel 's annak lelkével közeléből megesmerkedtek. Végre az újabb Deák Poésis által egy olyan társaság állott össze, a' millyent a' régibb idők nem esmertek, Olasz, Spanyol, Francia, Lengyel, Prussus, Magyar, Német-országokban, Portugalliában, Britanniában, Hollandiában mindenütt találtattak Deák verselők, sőt imitt-amott igaz Deák költők is. Még azok a' jelesebb elmék is, kik a' magok hazai nyelvének újabb és szebb ábrázatot adtak, többnyire Deák nyelven tették első próbáikat. Csak nem minden valamire való tudósok a' Régiek' kedvellői 's különösen a' Görög és Római Poésis' barátjai voltak. Számtalan mívelt eszű Miniszterek, Követek, Pápák, Kardinálisok, Deák költők voltak. Egy Helicon egyesítette őket, 's hangjaik az Aetnától fogva Hecláig, 's a' Tágo' torkolatjától fogva a' Visztuláig egyesítve harsogtak.

A' mi az újjabbak' igaz kritikáját 's Filozófiáját illeti, ezeket úgy lehet nézni, mint a' Régiek' kertjében termett 's megújult plántákat, mert honnét vették (egyéb közönségesen esméretes magyarázókat elhalgatván) az Erasmusok, Grotiusok, Heinsiusok, Boileauk, Gravinák, Shaftesburik és mások, kik a' kritika' szívébe behatottak, az ő bölcsességeket, ha nem a' Régiekből? Spanyol, Német, Anglus kritika nincsen; de van Görög és Római

kritika. Ezzel kezdődik minden Európai élő-nyelvek' kimiveltetése mind a' Poésisban, mind a' Pró'sában; sőt ezzel kezdődik egész Európában a' jobb ízlésre való törekedés; ezt a' História eléggé megbizonyítja.

Az ellen a' mit eddig a' Régiek' hasznáról mondtunk, több ellenvetéseket lehet ugyan tenni, de a' mellyekre nem nehéz megfelelni. Elsőben is azt szokás mondani, hogy a' Régiek' feléledése előtt is voltak a' tudományok' minden nemeiben nagy emberek, valamint nagy költők is; az is tagadhatatlan, hogy az újjabb időkben is éltek oly nagy Írók, kik a' Régiekről keveset vagy semmit sem tudtak. Például az elsőbbek között Dánte, az utolsóbbak között Shakespeare hozattatnak elől többek helyett, még az is vitattatik, hogy valamint azokban az időkben történtek a' legfontosabb feltalálások, mellyeket barbarusoknak 's bárdolatlanoknak nevezünk, úgy talám a' legnagyobb emberek is ugyan azon időkben éltek.

Ezen ellenvetés minden erejét elveszti, ha a' dolgot minden oldalról megvissgáljuk. Hogy minden időben, 's minden nemzetek között teremnek nagy talentomok, azt senki sem tagadhatja, a' ki a' tapasztalással ellenkezni nem akar, 's éppen azért kell minden időben 's mindenütt a' talentomok' kimiveltetéséről gondoskodni. Nem egyedül Athenében, sem nem egyedül Romában születtek Isteni emberek; 's az ilyenek az ő magok meghitelesítéseket sem kölcsönözik sem Athenétől, sem Rómától. A' Mú'sa ajándéka az emberrel vele született mennyei ajándék', mellyet munkával is alig lehet eltemetni. De mennyit szenvednek a' nagy talentomok a' kimíveletlen nyelv és bárdolatlan idő miatt, azt eléggé bizonyítja éppen a' Közép-idők' Históriaja. Mit tehet szerszám nélkül a' mívész?

Azon kívül, melly nehéz éppen a' legtüzesebb elmének magát azon határok között tartani, mellyek között az Igaz, a' Jó és a' Szép vagyon, 's magának ugyan ez által halhatatlanságot szerezni! szüksége vagyon tehát olyan oktatásra és rend-szabásra, melly őtet a' kicsapongásoktól megoltalmazza, 's az olyan haszontalan próbáktól vissza-tartóztassa, mellyeket utóbb meg kellene bánnia. A' nagy elme sokszor olyan drága kő, melly a' földben 's kemény kéreg alatt el van rejtve, a' drága követ ki kell ásni, 's meg kell a' mívésznek pallérozni 's a' t. — Már pedig a' természet egy nemzetnek sem adta ezen pallérozó mívészti tehetséget nagyobb mértékben mint a' Görögöknek. Ezek mint egy természeti ösztön által vezettelve, minden formának és tudománynak mértéket, czélt és határokat találtak. Nem csak a' felesleg valót és oda nem tartozót elválasztották, hanem a' megmaradónak, a' képnek is tellyességet, életet és kecsét adtak.

A' másik ellenvetés, melly abban áll, hogy sokszor a' Régiek' legtudósabb esmerői igen szerencsétlen alkotók, és néha éppen ize-veszett Írók, magában elenyésznek; ha a' Régiek' olvasásának igaz czélját meggondoljuk, 's tőlök többet nem kívánunk, mint a' mennyit adhatnak. Ok tudni-illik az ő olvasóikban az alsó-tehetségeket felébreszthetik, de újjakat nem adhatnak 's nem teremthetnek. Nem akarnak továbbá az elméken úgy uralkodni, hogy azokat elnyomnák 's az újjabb nyelveket jussaiktól megfosztanák. Egyedül azért kell őket olvasnunk, hogy általok serkentessünk, tőlök rendet tanuljunk és jó ízlést kölcsönözzünk, 's általjában tökéletesedjünk. Minthogy azomban a' gondolatok' országában sok függ a' rendtől, a' neveléstől, a' serkentéstől 's kivált a' serkentő példáktól; azért a' Régiek bizonyos értelemben uralkodnak a' lelkeken, de nem mint önkényű Fejedelmek,

hanem mint bölcs tanács-adók. Továbbá harmadszor azok, kik a' Régiek' becsét alázní akarják, azt hozzák elő, hogy a' Régiek' igaz esmerői mindenkor igen kevesen voltak és vagynak, hogy a' szók és szó-tagok' kritikája akármely hasznos és szükséges is, koránt sem szülhet annyi jót, a' mennyit némelyek a' Régiektől várnak, hogy az igaz kritikusok' száma igen kicsiny és hogy számtalan példák bizonyítják, melly kevesen tanulják a' Régiekből azt, a' mit tanulni kellene, a' Jó', Igaz', és Szép' helyes izlését; sokan ellenben a' helyett, hogy tőlök járni tanulnának, inkább elvesztik saját járni való erejeket is. De elvesztheti é az a' mi magában jó, a' maga becsét azért, hogy némelyek vele vissza-élnek? Elveszthetik é a' legjobb Írók is becseket azért, hogy méltatlan kezekbe kerülnek, vallyon nem megy é maga az arany is alacsony munkások és gyűjtögetők' kezein keresztül? 's kevesebbé becses é a' gyémánt azért, hogy a' szegénység ásta-ki a' földből? Ha valamely régi Írónak textusa alatt a' jegyzetekben sokszor csekélységek felett szörnyű harcz támad: Fordítsuk-el szemeinket az ilyen Gladiátoroknak, kik a' megholtnak tisztességére annak sirjánál egymást öldöklök, vérengző játékaról; tartsuk őket azoknak, a' mik valósággal, tartsuk raboknak. Az Író' szavai annál becsesebbek lesznek előttünk, ha a' textus alatt eláradó özön-víz felett a' hegyre felemelkedünk, 's ott a' béke' olaj-ágát leljük.

Végre minthogy az a' nyereséges haszon, mellyet a' Régiek' írásiban keresnünk kell, nem egyéb, hanem a' józan értelem, a' józan szív, a' *bona mens*, a' *humanitas*, az életnek igaz Filozofiaja; azért azt sem kell elfelejtenünk, hogy ezen Istenségeket, nem egyszerre, hanem csak lassanként 's idő' jártával lehet magunknak és maradékinknak megszerezni. Elejénten ezen írásokat meg kellett találni, esmertetni, magyarázni, a' hibáktól tisztítani 's jól érteni; csak azután lehetett minden tekintetben bölcsen hasznokat venni. Ezen utolsó már imitt amott meg is történt 's naponként nagyobb mértékben fog történni.

S. K. J.

2.

Az Írás és a' Könyv-nyomtatás.

(Herder után.)

Míg a' Görögöknél az Írás vagy éppen nem vagy kevéssé volt szokásban, addig a' nyelv úgy zengett mint élő-szó; a' költőnek és versei' éneklőjének szózatja tartotta-fel az emberi érzeteket és gondolatokat. Azért volt a' legrégibb Poésis oly gazdag a' képekben és hangokban, 's a' természeti szépségekben; de egyszer'smind azért oly változó, bizonytalan és hibás is.

Az Írás' felvételével az élő-szó nagy részént sírba szállott; csak kevés része maradt fenn, melly kicsinyenként regulák alá vétetett. Az Írás' felvételével pró'sa támadott, a'

történet-írás és az ékes-szóllás kimíveltetett, 's ha a' Poésis ezek mellett tündöklenni akart, attól lehetett féltetni, hogy fel fog fúvaskodni, 's az élő-szóbéli elől-adástól megválva ért-hetetlen fog lenni. Előbb csak az élő-szóbéli elől-adás tette érthetővé és mintegy szem-lélhetővé. Azomban minthogy az olly eleven lelkű nemzetnél mint a' Görög, az írott munka is élő - szóbeli elől-adásra volt rendeltetve (mert Herodotus p. o. egynehány köny-veit úgy olvasta-fel Olympiában, mint-ha költemény lett volna), 's minthogy a' Görög szabad Köz-társaságokban a' köz-helyen való ékes-szóllás az elől-adás' minden nemeiben például szolgált; azért a' Görögök' írásaiban szükségesképpen sokáig fennkellett maradni azon régi Poétai módnak, melly szerint úgy irtak, mintha élő-szóval beszéltek volna, 's mintha minden könyvhez a' felolvasó, mint valamelly Genius hozzá tartoznék. Kétség kívül ez az oka annak, miért hogy a' Görög pró'ában a' periodusok mesterségesebbek és szebbek, mint akármely más nyelvben.

A' Rómaiaknál sem másképp' volt a' dolog, mert náluk is uralkodott az ékes-szóllás és a' köz-helyeket élő-szóval való elől-adás. Költeményeiket köz-helyeken felolvasták; még pedig, mint Persiusból, Juvenálisból, Pliniusból 's egyebekből tudjuk, nagy gond'al, nagy mesterséggel, 's utóbb nagy cifrázással és eszelősködéssel.

A' Görögöknél és Rómaiaknál a' könyvek' állapotja egészszen másképp' volt, mint minálunk. Akkor kevesebbet olvastak; a' nagy Bibliothekák ritkábbak, 's a' könyvek drá-gábbak voltak; következőképpen kevesebbet is irtak. Rómában sem nem minden rab-szolga, sem nem minden polgár írt; hanem csak azok, kik tudósokká vagy tiszt-viselőkké neveltettek; csak a' nagyobb rangbeliek, a' hadi-vezérek, az országos hivatal-viselők, a' Császárok. A' Könyv-írás valami nemesnek tartatott, 's a' jól-írás nagyobb és tartósabb dicsőségnak nézetett, mint a' triumphus.

Ugyan azért kiki különös pályát is választott az írásra, az egy időbéliek és jó barátok megosztotztak egymás között a' tudományos dolgozás' mezején. Sokszor kitörölték, a' mit irtak és sokképpen jobbították, simították és ékesgették a' gondolatokat.

Minthogy nehezebb volt könyvekre szert tenni, azért becsesebbek is voltak azok; 's minthogy nem közönséges dolgok kerestettek benne, azért írásokra is nagyobb gond fordítatott. Melly nagy becsét tulajdonított Horátius az ő kevés írásainak! melly hosszas simítgatás 's jobbitgatás után botsátotta-ki egyik kis könyvét a' másik' után!

Virgilius' munkái felette nagy szorgalommal vagynak kidolgozva; 's maga még sem tartotta Aeneisét eléggé kidolgozott'nak: elakarta azt halála előtt égettetni; hasonló nagy gonddal készítették csak-nem minden munkák, kivált a' Rómaiak' költeményei. Ezek, a' mi könyvekkel olly igen bővelkedő időnkben, nehezen készültek volna oly nagy gonddal és szorgalommal.

Minden ember tudja, hogy a' Közép-időkben a' tudatlanságot és vadságot egy részént a' könyvek' kevés és drága volta okozta. A' Régieknek melly sok szép írásait kitörölték a' Szerzetesek; azért, hogy az ekképpen nyert pergamenra az ő Homiliájikat, és Istenes éne-keiket írhatták. Áldassék a' rongyból készült papiros' feltalálója; áldásban maradjanak hamvai, akármely sír rejtí azokat. Ő többet tett a' literatúra' terjesztésére, mint a' föld' minden fejedelmei össze-véve. Mint a' verő-fény a' legyeket, úgy megsza-porította ő az Írókat, 's ezek által a' Sosiusokat is meggazdagította.

Mert megjegyzést érdemel, hogy a' melly században a' rongyból készült papiros szokásba jött, ugyan abban léptek azon hosszabb Rómánok is nap-fényre, mellyek előbb századokig csak élő-szóbéli regék, vagy élő-szóbéli dalok és mesék voltak, 's a' népnél szájról-szájra mentek. Ettől fogva olvasni tanultak az emberek, minthogy addig a' dalost, a' regélőt és mesélőt csak füleikkel halgatták.

Ettől fogva a' Krónikák, Rómánok 's kicsinyenként a' Régiek' munkáinak kéz-iratjai is megszorítottak. Ha a' rongyból készült papiros előbb találtatott volna fel, melly sok régi írás menekedett volna meg az elenyészéstől, melly sokkal több becses régi munkákat köszönhetnének annak!

Azomban, a' mit hajdan az Egyiptomi nádból készült papiros cselekedett, hogy t. i. a' Görög Rhapsodusokat kicsinyenként elnémította, 's ezeknek eleven énekeik helyett könyveket adott az emberek' kezébe, azt cselekedte idővel a' rongyból készült papiros is. A' Provenszálok és Trobádorok, a' mesélők és dalosok lassanként elhalgattak; mert ettől fogva az emberek leültek és olvastak. Mennél inkább elszaporodtak az írárok 's könyvek, annál inkább megkevesedtek a' tulajdonképpen való szabad gondolatok.

Ehez járult utóbb a' Könyv-nyomatás, 's az írott rongynak szárnyokat adott. Most már ez, az egész világon szerte-széjjel repdes; 's ezen tudományos Fámának szárnyai napról-napra, esztendőről-esztendőre nevednek. Ama jövődőlés: ha az emberek halgatnak, a' kövek fognak kiáltani, bétellyesedett; a' miről az emberi szózat halgat, arról öntött betűk beszélnek.

Oly sokaknak nyomán még most is a' nyomatás' mesteriségét magasztalni szükségtelen és felesleg való volna; mindnyájan tudjuk, mit nyertünk általa. Egyedül ő általa vagy on egyben függő 's össze-hasonlított tapasztalásunk az emberi nemzetről, valamint egyben függő 's össze-hasonlított kritikánk és történet-írásunk is. A' tudományok' világát ő szülte.

De azt is meg kell jegyeznünk, a' mit vele nem nyertünk; a' mit nem adhat, a' miben inkább árt. Tulajdon lelket t. i. nem adhat, a' Jó', Igaz', és Szép' elevenebb és mélyebb érzését pedig a' könyvek' szer-felett való sokasága által, némelly helyen elő-mozdítja, másutt akadályoztatja.

A' Könyv-nyomatás által t. i. minden régibb és újabb nemzetek' gondolatjai nap-fényre jöttek és egymásba folytak. A' ki ezeket megtudta egymástól választani, 's mindeniket illendő időben tudta hallani és érteni, annak ezen nagy Odeum igen hasznos volt; mások a' könyvek' hagymázába estek 's esze-veszett betűzőkké, utóbb csak-nem megtestesült nyomatott betűkké lettek.

Hajdan ez nem így volt. Eleinten az ember gondolkodott, cselekedett és örült; szóllott és halgatott. Ha írni tudott, írt; de csak úgy írt, ha írni valója volt; most sokan irkálnak a' nélkül, hogy látnának vagy hallanának.

Vallyon eltűrheti é ezt az emberi természet? Nem fognak é ezen nyomatott Bábéiben minden gondolatok megzavarodni? 'S ha napjában csak négy öt újságok és idő-szaki írárok, 's mindenikben több Írók' szavai beszélnek is veled; hol lesz' utóbb a' fejed? Nyerhetsz é időt a' gondolkodásra 's foglalatoskodásra? Szembe-tünő dolog, hogy a' literatúrának mostani formája könnyen megzavarhatja lelkünket, elveheti józanságunkat, 's könnyen megfoszthat azon, erőtől és időtől, melly magunknak magunk által való kimi-

veltetésére szükséges. Még a' társaságban is elnémult az emberi szózat; 's ott is Románok és idő-szaki Írások beszélnek.

Diderot egykor a' városból a' falura menni készülvén, azt kérdezte magától, a' mit hasonló esetben minden okos ember kérdez, hogy mellyik könyveit vigye-el magával, mint jó barátjait? a' józan eszű és szívű embernek valamint a' társalkodásra, úgy az olvasásra nézve is csak kevés megpróbált barátjai vagynak; a' kidolgozáskor pedig örömet magánosan marad.

Vallyon Homerus és Sophokles, Horátz, Dánte és Petrarka, Shakespeare és Milton írták, 's írhatták volna é az ő munkáikat, a' mi író és olvasó világunkban? nehezen, mert tagadhatatlan, hogy mennél inkább esmeretesekké lettek a' Könyv-nyomatás által minden nemzetek' munkái minden nemzetekbeli olvasók előtt, annál inkább ritkábbak lettek, 's utóbb nagy részént meg is szűntek a' saját gondolkodás által készült kidolgozások. A' ki az olvasó közönség' számára ír, az már most ritkán ír egészen a' maga lelki esmérétnék; azért találtak Pascal és Rousseau oly sok Írók között oly kevés embereket. Ha pedig az olvasó közönség éppen úgy vezettetik mint egy vak öszvér, 's az Író annak a' czéhnek hízelkedik, melly azt vezeti, akkor minden Írónak, a' ki vagy szükségből, vagy gyávaságból az újmódi ízlésnek, ezen rút bálványának térdet hajt, ezt kell mondani a' Profétával: Mimódon estél alá az égről te Lucifer hajnal' Fija!

„Írj!“ így szólla ama szózat, 's a' Próféta azt felelé: kinek írjak? A' szózat ezt válaszolá: írj a' holtaknak, azoknak, kiket a' régi világból szeretsz. — „De fognak e ők engem' olvasni?“ — „Fognak, mert az utól-világba vissza-fognak jönni.“

Tagadhatatlan dolog, hogy a' Könyv-nyomatás által a' gondolatok országában sok megváltozott, 's könnyen megtörténhetnék, hogy még általa a' tudományok gyarapodnak, addig miatta az ízlés megromolhatnék, 's a' nagy elmék 's jó erkölcsök végre talán egészen elenyészhetnének, ha valamely jó Genius az emberi nemzeten nem könyörülne. De jó reménységgel legyünk, hogy alkalmas időben fog könyörülni.

Mínekelőtte a' Könyv-nyomatás feltalálatott, mindenik Európai nemzet között kevesebb ideák voltak forgásban, de a' nemzeti béllyegek szembe-tünőbbek voltak. A' sok útazás és sok olvasás által, minden külföldi jónak és rosznak ajtó nyitattott, 's az új 's idegen ízlés a' nagy sokaságot leginkább megszokta bájolni.

A' Könyv-nyomatás előtt egyik vagy másik könyvet ellehetett némellyek' szemei elől rejtteni; most ez alig lehetséges, mert mindenek olvasnak mindent, akár értik akár sem; 's a' tiltott fa-gyümölcsét legtöbben 's legforróbban kívánják. 'S minthogy azoknak, kik az ilyen ártalmas olvasást elő-mozdítják, esztelensége sokak' hasznával, kevélységével 's nyereségével szorosan össze van szövetkezve; azért az ebből származó veszedelmet egyedül csak az által lehet elhárítani, ha a' nevelők nevendékjeiket e' részben is bölcseségre tanítják, 's ha minden Írók magok között szent frigyét kötnek, hogy nem csak semmi méltatlan könyvet nem fognak dicsérni, hanem annak elterjedését is a' lehetőségig fogják gátolni. Keverjen mérget a' ki akar, 's ám magasztaltassék a' legmesterségesebben kevert méreg lehangosabban; mi mind a' méreg-keverőt, mind a' magasztalót vesszszük-meg.

3.

VI.^{dik} KÁROLY CSÁSZÁR'

's azon a' néven III-ik Magyar Király' Deák Versei *) 's némely vissza- emlékezések
a' Poésisről, vagy csak a' Vers-írásról, 's annak becsületéről.

Igen nevezetes ez a' nagy Fejedelem a' Magyar Királyok közt; kiváltképpen azért, mert
a' Magyar Koronát Leány-ágon lévő maradékinak megszerzette; de az közönségesen tudva
nincs, hogy hatalmas Deák Poéta is volt; jöllehet több rendű versei ki vagynak nyomtatva. —
Egy Hannoverai tudós, kit a' Császár levelezésére méltóztatott, így írt' egykor hozzá:

Sana mihi Medici affirmant vina Tokaji,
Sed terret parcum tam pretiosa sitis.
O utinam! ut sacris dat Apollo fontibus uti:
Des mihi dulce frui Carole! posse mero.
Non Feuda et Titulos non gemmas posco nec aurum,
Musta peto stomacho prosperiora seni;
Protegat Hungaricas felix victoria vites,
Faecundi calices arma virumque canent,
Quas tibi non tribuent laudes Auguste Camaenae
Si pro Pegaseis vina refundis aquis.
Cum tua vina bibam reddam tibi verba Maronis:
Divisum Caesar cum Jove nectar habet.

A' Császár így felelt:

Vina tibi mitto non inferiora Falernis
Et quae lenta solent astra parare mihi.
Ebibe! nequaquam Regis meminisse dolebit;
Qui summum in toto possidet orbe merum.
Stambulam*) propero, qua fausto Numine capta
Tum graeci vini dolia plena dabo.
Nec Tokajiñi deerit tibi copia musti
Nam te longaevum vivere Caesar amat.

*) Ámbar ezen Versek a' Minden es Gyűjteményben már kinyomtatattak, mindazonáltal a' nagyobb publicitás okáért,
mint felette ritka tünemény a' trónuson, méltók az újabbi közlésre.

A' Red.

*) Stambul teszi Konstantinápolyt. — Rómát régenten, per excellentiam Urbs-nak nevezték, úgy az új Rómát ΠΟΛΙΣ-nak. Ex
urbe in urbem, εἰς τὴν ΠΟΛΙΝ — a' városba. Ebből lett Stambul.

Győzedelmeinek közepette írta a' Császár ezen verseket, 's nagy örömmel mutogaták ezeket az ott utazó Magyar tanulóknak, sokan le is írták ott helyben. — A' Vers-írás' mestersége semmiképpen nem tartozik ugyan az uralkodás' 's igazgatás' tudományához, de mégis alantomot 's tudományt mutat a' Császár' abbeli tehetsége; és arra emlékeztet, hogy a' régi tudós nyelveken írt' munkák' olvasásában is kedvét találta; azon olvasásnak pedig a' lehet következése, hogy egyebekben is gondolkodjék az ember, mint a' régi nagy emberek gondolkodtak. Ugy látszik a' tapasztalásból, hogy a' nagy elme mindenben nagy leszsz, a' mire fordítja magát, vagy legalább minden nagy és szép dolgokban gyönyörködik. Ki győzné elő-számlálni azokat a' sok nagy embereket, kik az Uralkodók, a' Törvény-adók, Ministerek, Hadi-vezérek, Fő-papok, 's a' leghíresebb Theologusok, Filosofusok, Orvosok, Mathematicusok, Törvény-tudók között, a' Poéták' olvasásában, vagy csak gyönyörködtek, vagy talentumok is volt ahoz a' mesterséghez, és azt foglalatostkodtatták is. Ki volt nagyobb Poéta, és más tekintetben is nagyobb ember mint Mó'ses, a' ki a' tudományokban, a' maga mestereit, az Egyiptomi bölcséket meghaladta? A' régiség' némely nagy buvárjai, azt tartják: hogy ő volt az a' Museus, ki Orpheust a' Poésisra kapatta, és hogy a' Mú'sa név is ő tőle származik. Dávid és Salamon Királyoknak némely munkáik (mint a' legrégibb Rabbik' vélekedése szerint az Ó Testamentomi Szent-írásnak nagy része) versekben vagynak írva; és pedig melly felséges, vagy bölcsességgel tellyes gondolatok vagynak azokban. Filep a' hadakozás' Fő-mestere, a' politika' 's Nagy Sándor' Attya, verseket is írt', mellyek közzül némelyek a' Görög Anthológiákban olvastatnak. Fija nem írt' ugyan verset a' mennyire tudjuk, de senki-sem becsülte a' Poésist annyira mint ő. Tudjuk, hogy Homerus' munkáit Á'siai hadakozásaira aranyos tokba vitte-el magával, 's olvasta, sok más Poéták' munkáikat maga után küldetni parancsolta, még Cherilus nyomorult Poétát is gazdagon megajándékozta. Közönségesen tudva vagyon, mitsoda barátságban éltek a' Scipiók, a' Laeliusok, Enniussal, Luciliussal, Terentiussal, hogy mulatták magokat. *Dum coqueretur olus*, mint Horátius mondja. Antiochus Magnus valamint XV-dik Lajos Crebillont, azért tette Euphoriót Könyv-tárja őrzőjévé, mert híres Poéta volt, kinek Görög verseit Tiberius Császár is követte, Cornelius Gallus pedig Deákra fordította. Julius Caesar nem csak Históriát, nem csak Astronomiát, hanem Grammatikára tartozó dolgokat, 's verseket is írt'. Asinius Pollióról, Antóniusról (a' Triumvir fijáról) úgy emlékezik Horátius mint derék Poétákról; 's midőn Julius, Flórusnak, a' Claudius Nero Adjutánsának, a' Táborhoz levelet ír, azt tudakozza tőle, mit csinálnak a' többi Úrfjak, mit írnak, mikor egyéb' dolgok nincs? magát pedig Flórust, úgy írja-le mint a' legnagyobb Orátort, Törvény-tudót és Poétát. *Seu lingvam causis acuis, seu civica jura respondere paras, seu condís amabile carmen, prima feres hederæ victricis præmia.* — — Augustus Császár az akkori híres Poétákat, mind tudva van, barátságára méltóztatta, maga is szép verseket írt'. Germanicust, ama híres Hadi-vezért, úgy írja-le Ovídius, mint híres Poétát. Görögül is úgy versezett mint született nyelvén. Hadriánus és Juliánus Császárok, nem csak tudós emberek, hanem nagy Poéták is voltak. Nagy Károly Császár Énekeket készített. Negyedik Tibold Navarrai Király (ki a' XIV-ik században élt) olyan munkát írt' versekben, mellyen a' Francziák ma is csudálkoznak. A' XIII-dik században, Gaston de Foy, Franciaország' egy részében Uralkodó, a' vadászatról szép versezetet

F. M. Or. Minerva 1. Negyed. 1826.

írt'; abban az időben pedig, még a' Királyok közt' is ritka tudott csak olvasni 's írni is. Csak ugyan a' XIII-dik században, nem jut eszembe mellyik Svéd Király egykor Országgyűlését tartván, már maga béült volt a' maga székibe, de a' dologhoz nem foghatott, mert a' Fő-papok késtek; egyszer jön az Upsáliai Érsek a' Püspököktől kísértetve; boszszankodva mondja a' Király Virgiliusból: „*Venit et opilio, tardi venere bubulci.*“ A' régi Kalifák és Szultánok, valamint többnyire nagy Hadi-vezérek és tanult emberek, úgy sokan vagy Poéták, vagy a' Poésis' kedvellői is voltak. Esmeretes mit mondott II-dik Mahomed, midőn a' nagy vér-ontás után a' pusztuló félben lévő Császári palotába bélovaglott, egy híres Nap-keleti Poétából: Itt a' szőnyeget az ablakokra a' pókok húzzák, 's a' baglyok mu'sikálnak. (*In foribus laxos suspendit aranea casset. Solaque culminibus ferali carmine bubo, Visa queri.* Virg.)

I-ső Ferencz Francia Király, maga is írt' apró versezeteket némely nevezetes szemellyekről, mellyekben azokat karakterizálja, a' többek köz't a' Poétákat is igen becsülte, p. o. Marót Kelement is, ki a' Dávid 'Soltárjai' némely részét, az ő buzdtításából (mert a' szent dolgokra hajlandósága nem igen volt) Francia versekbe foglalta. Ezen igen természetes képzelődésű 's enyelgő verseivel magát felette kedveltető Katona-poéta egyéb maga-viseletével, minthogy igen pajkos ember volt, nem igen érdemlette a' Király' gráztíáját, de a' Király (ellent nem álván az ő Protestantismusa) mindenkor csak oltalmazta őt, 's Énekeit; valamint az udvari Dámák, ő is szívessen énekelte, többeknek fordítására is serkengette; más királyi vérből lévő szemellyek is nagy kegyességgel viseltettek hozzá, p. o. a' Navarrai Királyné, kinek eleinte udvarába lakott; azután adta magát I-ső Ferencz Királyhoz, ki mellett veszedelmes sebet is kapott, 's vele egygyütt el is fogattatott Páviánál, sok más ütközetekben is vitézül viselte magát. Az ő Énekeit legelőszőr a' Genevai Ref. Ekklé'sia vette-bé, az is hagyta-el legelőbb, mellyért némely Hollandiai, kivált Hugonotta Prédikátorok nagyon boszszankodtak; más Francia Ref. Ekklé'siák megtartották, de sokat változtattak rajta; úgy hogy már Bayle azt jövendölte, hogy úgy jár mint a' Thezeus hajója, mellyet addig jobbitgattak, hogy végre egészszen más hajó lett. Kiváltképpen azért neheztelt Jurieu, külömben igen híres Predikátor, hogy a' Genevai Ekklé'sia, a' Marót munkája helyett, egy Francia Katholikus Püspök' Godeaunak fordítását vette-be, ki is száz egynehány esztendővel későbben írt' Marótnál; az alatt sokat változott a' Francia nyelv, és így tetszhetőbben írhatott. Ennek a' Marótnak az Attya is udvari Poéta volt Kis-Britanniai Annánál, még kis-aszszony korában, ki is férjhez menvén XII-dik Lajos Francia Királyhoz, a' maga kedves Poétáját, a' Királynak által engedte, a' kívül osztán a' Poéta, mindenkor egygyütt járván, Olasz-országi hadakozásait igen szépen leírta. Az említett Navarrai Királyné, I-ső Ferencz' testvéreje, Margaréta, igen jeles verselő volt, tizedik Mu'sának, negyedik Gráztíának, a' Fejedelem-aszszonyok' Margarétájának neveztetett; kinyomtatattak versei halála után, ily Czim alatt: Margarétának Margarétája az az: Gyöngyei; mellyekben sok pajkosság és csintalanság van. De Bayle azzal menti, hogy nem olyan volt az élete, reá is illik tehát: *Vita verecunda est, Musa jocosa mihi.* — Jutnak eszembe némely Deák versek' töredékjei, mellyekről azt a' Traditiót hallottam gyermek koromban, hogy azokat I-ső Mátyás Királyunk írta, második Feleségéről az Olasz Beátrikszról. János Királynak is azon szerencsétlen szavai: *Flectere si nequeo Superos Acheronta*

movebo, arra mutatnak; hogy a' Poéták előtte esmeretesekek voltak. Er'sebet Ánglia Királynéjáról bizonyos, hogy Anglus nyelven verseket szokott volt írni, de, hogy a' Deák Poétákat is értette 's szerette, az is bizonyos; még gyermek korában megkedvelte Ovenust verseiért. II-dik Katalin is sok verseket írt' Orosz nyelven. IX-dik Károly Francia Király, soha senkit nagyobbra nem becsült' mint Ronsárdot, ki tanult ember is, nagy Görög és Deák literátor, de kivált híres Poéta is volt abban az időben. Ezt esmerte a' Király maga mesterének a' Poésisben, holott maga, legalább Francziául, sokkal szebb verseket írt' mint Mestere, csak az a' kár, hogy ezt a' mesterséget sokkal nagyobbra becsülte az országlás' tudományánál, és azt Bertalan' éjszakájával eléggé bebizonyította. — Így írt' egykor Ronsárdnak:

L' art de faire des vers, dut-on s' en indigner,
Doit être à plus haut prix que celui de régner.
Tous deux également nous portons de couronnes
Mais Roi je le reçois Poete tu le donnes. 's a' t.

I-ső Ferdinánd és II-dik Maximilián Királyaink, a' többi köz't igen becsülték a' híres Poétát Dávid Chytraeust. Az első a' tudós Sambucust, leginkább Poésisáról esmervénmeg, tette maga Historiographusává, valamint VI-dik Károly Császár és Királyunk a' Kréta Szigetében született Apostolo Zenót, XIV-dik Lajos pedig Pelissont, Racint, és Despreauxt, az Oráni Vilhelm Anglus Király Shadvellt. I-ső Leopold Császár és Királyunk sok Tudósoknak 's Poétáknak pensiót adott. Ama híres Hollandiai Deák Poétának Franczius Péternek, Buda' megvételére írt' verséért, más gazdag ajándékok mellett, egy drága arany lánczot is küldött, melyet midőn a' Császár' embere a' Poéta' nyakába tett, ez így szólott:

Exornent fragiles aliorum tempora lauri
Dum cingant humeros aurea vincla meos.

Condé Királyi-herczeg egy volt a' legnagyobb Hadi-vezérek közzül, a' kik valaha éltek. Sok Deák versek irattak az ő tiszteletére, akaratja ellen is. De ő hízelt verseket, mellyekben t. i. a' régi vezéreknek is elejikke tétetett, maga megigazította néha két három verset is, mást írt' belé, úgy engedte-meg kinyomtattatni, 's az ő versei által a' Poéta semmit se vesztett. Elő-hozhatnék némely verseit, de nem akarok hosszas lenni. Az egygyetlen-egynek neveztetett Fridrik, Voltért leginkább a' Poésiséért becsülte, maga Poétai munkáit ítélleti alá bocsátotta, 's még akkor is versezett néha, mikor Tábor a' ütközetre ment, minekutánna annak plánumát a' Generálisoknak maga kiadta. A' melly verseket énekelt az ő kis Tábor a, midőn nyári hajnal előtt a' (már reggeli öt órakor megnyert) híres Ligniczi ütközetre sietett, azt mondta a' Király azon ének felől, hogy felért tíz Batalionnal. — Destouches, nevű híres Comicus Poétát, csak társalkodás' kedvéért kezdték vala magokkal hordozni némely Francia nagy Urak. Dubois, ki azután Cardinális és Fr. első Minister lett, már úgy vitte magával Ángliába mint Titoknokot, a' követ csak hamar viszsza jött; magára maradt Destouchesre az egész 'követség' terhe. Les intérêts de l' état confiés a des mains poetiques n' en furent que mieux conduits, így szól a' história; hasznos tractátusokat kötött, 's haza menvén Franciaországba, az ifjú Királytól XV-dik Lajostól száz ezer livrát kapott ajándékban. — Felséges Urunk Rómában létekor az Arcas

Poéták' gyűlését, nem csak jelenlétével megtisztelni, hanem azok' száma közzé, magát is Admetus név alatt beíratni kegyelmesen megengedni méltóztatott, mint Ladi Morgán, ki csak hamar azután ott utazott, írja. — Princz Eugenius valamint minden tudományok' és szép mesterségek' úgy a' Poésisnak is nagy gyámolítója volt. Egyedül Poésiséért vette pártfogása alá a' földön futó Jean Baptista Rousseaut, midőn az Francia-országból, hol kevésbe múlt, hogy az akasztó-fára nem ítéltetett, elszökött. Ez a' háládatlan ember csak ugyan elvesztette a' Princz' kegyelmét, mert Bonevállal, ki akkor Belgiomban a' Princz alatt generáliskodott, 's azután Török Basáva lett, Pasquilusokat kezdett írni a' Princz ellen is. Sokan össze-zavarják ezt a' híres Poéta, de nem igen tudós embert, a' másik Rousseauval, ki Genéből való, és Jean Jaques nevet viselt; kiváltképpen azért, mert Voltérnak mind kettővel vesződsége volt. Az ifjú Voltértól az első féltette a' Parnasusson való elsőséget, Voltér pedig már öregebb korában, a' másodiktól.*)

A' Római Pápról is azt mondja a' Poéta:

Qui moderabantur Latiae telluris habenas

Saepe lyram posito sustinuerunt pedo.

Nevezetesen VII-dik Sándorról és VIII-dik Orbánról:

Hic citharam docta movit et ille manu.

A' Kárdinálisok köz't' több Bembök is, a' Püspökök köz't' több Vidák is találatnak. De senki se szerzett a' Fejedelmi Papok között magának, a' tudós világ, nevezetessen a' Poéták előtt nagyobb becsületet és szeretetet mint Fürstenberg Ferdinánd Padernborni és Münsteri uralkodó Püspök, és Angelus Maria Quirini Kárdinális. Az első maga is a' legjobb Deák Poéták közzé tartozik, 's az ő idejében, úgy mint a' XVII-dik század' utolsó feliben, nagy gyalázatnak tartatott, ha valamely tudós ember, kivált Deák Poéta, az ő figyelmetességét magára nem húzta, 's meg nem érdemletto. Az ő udvarába gyűltek össze a' literátorok, minden vallás'-külömbösége nélkül, egy se ment-el tőle megajándékozatlan. Nem igen volt Német-országban valamire való tudós, vagy Académia, mellyel a' szelid lelkű Quirini ne levelezett, vagy a' mellyet valamely tudományos ritkaságokkal meg ne ajándékozott volna, az elmúlt század' közepén. A' Zaluskiana Könyvtárról (Lengyel-országban) verseket írt', valamint Kristina Ehrenfried de Balthasar kis-aszszony' tiszteletére is, ki 16 esztendősen korában tudós Deák Orációval szentelte-fel a' Greiffvaldi Universitást 's Könyv-tár' új épületit. — Kárdinális és Fran. első Minister Richelieu, sok jó Poétáknak penziókat 's jó-téteményeket osztogatott; maga is a' fél világ' dolgaiba való befolyása mellett, nem csak Theologiai koczódások', hanem még Poétai munkák' írására 's vi'sgálására is rá ért. Az Írókat nagy becsben tartotta, ő benne vetették reménységeket a' tudósok kik XIV-dik Lajosnál kegyelmet kerestek. Így ír neki Barlaeus: *Fac mea Regales contingant carmina dextras, Fac oculis sint visa piis*, 's a' t. Egykor Gamperville nevű tudós olvasott előtte valamit; a' Minister közben szól: Nem értem. A' Poéta felel: a' nem az én hibám, 's azzal tovább olvas. Meg nem nehezelt a' Nagy Ember. Mazarin

*) A' XVI-dik és XVII-dik Században a' Tudósok köz't' igen sok Poéták voltak. Kigyőznél elől számlálni a' Scaligereket, Muretusokat, Heinfusokat. Elég legyen minden Tudomány-osztályból egyet kettőt nevezni. A' Theologusok között Bézát, a' Filosofusok között Paleariust, Cartesiust, Kárdinális Polignákot. — A' Törvény-tudók között Grótiust, kösőbb nálunk Majláthot. A' múlt századból az Orvosok között Hallert, a' Mathematicusok között Kästnert.

Kardinális és Minister folytatta a' penziókat, sőt a' híres Menágiusra bízta, hogy szedjen össze többeket is, kik penziót érdemlenének. Nem is csuda, mert maga is már 16. esztendősen korában a' nagy tudósok közzé számláltatott; 's azoknak köszönhetette leginkább, hogy Franczia-országba, a' honnat a' Párisi Fő-parlamentom kitiltotta vala, vissza-hívatott; jóllehet némelyek, p. o. a' mindent nevetségessé tenni tudó Scarron, ellene is írkáltak, de azt, a' mit az emberek nevetnek, hamar elfelejtik; csak a' hazájok' dolgait jól értő igazi tudósok' discursusa 's írása hajthatja a' közönséges vélekedést; azért javálja de la Bruyere, hogy azokat meg kell becsülni, de la Bruyerenek pedig ritka párja a' bölcsességben. Egy tudós Barát úgy ír rólla mint Inspirátusról. *) Nem csak a' említett Ministereknél, hanem a' Királyoknál, Királyi-hercegeknél 's Herczeg-aszszonyoknál, minden Fő-nemeseknél, Fő-papoknál, az előtt is ugyan jó darabbal, de kivált a' XVI-dik század' közepétől fogva, majd csak nem szükségesképpen való része volt az Udvarnak az udvari Poéta, valamint az előtt a' jövőendő-mondó, álom-magyarázó, és az udvari-bolond is. (Azt írják, hogy az Ánglus Király Udvarnál, az udvari tiszték közt', most is ott van az örökös udvari Poéta (valamint az örökös udvari Patkány-fogó.) Megesett néha eleinte, hogy az udvari Poéta az udvari bohó személyt is viselte, mint a' XVI-dik században a' híres politikus Román-író Rabelais; de mitsodás bohó volt ez? olyan, a' kinek több esze volt mint az egész Udvarnak; Francziaul, Olaszul, Spanyolul, Deákul, Görögül, Zsidóul beszéllett ez a' le pere de burlesque (mert e' volt az; nem Marivaux, ki Homérus, Iliássát, sőt nem is a' sokkal régiebb Scarron, a' ki az Aeneist, se nem Assoucie, ki a' Metamorphosist travestiálta.) — Ez a' Rabelais különös bohóságokat vitt véghez, hogy ama mondás szerint: *cuncta licent stultis*, az írásiba, mellyek egészen allegoriákból állanak, mindent büntetetlen össze-mocskolhasson, mindenféle vissza-éléseket, hibákat kárhoztathasson. Ocsmány szavakkal írt', a' köz-népnek az tetszett; az okos emberek által-látták az ő szándékát, 's helyben-hagyták, azt gondolták: *ridendo dicere verum quid vetat?* Azt tartja Voltér is, e' felől a' Rabelais felől, hogy az született bölcs és olyan tudós ember volt mint Erasmus, és hogy ha más abban az időben azt írta volna a' mit ő írt'; vagy a' koldusok közzé az Ispotályba, vagy az akasztó-fára került volna; ő pedig uraságba és nagy becsületben élt'; Chastillon Kardinálisnak ajánlotta a' könyvét, ki azt szívesen elfogatta; egy más Kardinálisnak, udvari orvosa volt; kövér Ekklesiái Javakat is húzott, holott nem volt Ekklesiái ember; még ez előtt nem sokkal, az ő rongyos palástját vették magokra, Montpellierbe, kik az orvosi tudományokban graduáltattak; úgy van e' még most is nem tudom. Egykor a' Theologus Doctorok, valamelly fényes társaságban *de gratiá* disputáltak; némelyek közzülük Szent Ágostont az égis magasztalták; Lafontaine is ott báméskodott, egyszer csak megszóllal: Mit gondolnak az Urak, volt é az a' Szent Ágoston olyan derék ember mint Rabelais? A' Doctorok csak egymásra néznek, de által látták, hogy Lafontaine, kinek akkor is egygyik strimfije fonakul és a' parókája hátuljával előre volt fordítva, bizonyossan csak ravaszkodik, és csak tettet magát egygyügyűnek; hogy az ostobaság' palástja alatt szabadabban allegorizálhasson. — Még később is úgy kívántak az

*) *E coelo, ut sapiant, missos mortalibus aegris*

Et magno afflatus Numine credo liberos. Santevill.

udvari Gavallérok az udvari Poétákkal kötődni mint az udvari Bohókkal. IV-dik Henrik udvarába volt egy Viaud nevű Poéta; egykor ennek azt mondák: Minden Poéta bolond, ő egyszeribe felelt versel: a' meglehett Uraim, de látván kik légyenek az Urak, azt mondom: hogy nem minden bolond, Poéta: „J' avouerai avec vous, Que tous les Poëtes sont fous; Mais sachant ce que vous êtes; Tous les fous ne sont pas Poëtes.*)

Ekkor tájban érkezett Olasz-országból a' Király' öntött lovas képe, midőn ezt nézné a' Király az Urakkal, ezek szorítják Viandot, hogy mondjon verset rólla; ő, a' ló' farát veregetvén, monda a' többi köz't: Ez ugyan kisebb Bucephalusnál, de nagyobb embert hordoz Nagy Sándornál. Petit cheval, joli cheval, Doux au montoir doux au descendre, Bien plus petit que Bucephal, Tu portes plus grand qu' Alexandre. — Voiture valamivel későbbben élt, még pedig csekély születésű léttire, ifjúságától fogva, a' Királyok 's Fejedelmek, 's Fejedelmi-aszszonyok' társaságában, még se hagyhatta-el egészen, talán nem is akarta elhagyni a' burlesquet, sőt a' rendetlent sem; nagy talentommal bíró ember volt, az ő Spanyol nyelven írt verseit a' Spanyolok a' magok leghíresebb Poétájak' Lopes Vége' verseihez hasonlították; az Olaszok szintén úgy az ő Olasz munkáit, a' magok legjobb Poétáik' munkáihoz. Scarron, kit már fellyebb említettem, 's a' kinek travestiált Aeneissét, a' híres Blumauer maga hasznára fordította, az a' felette víg elméjű, de a' legnyomorultabb, szél-ütött, köszvény által össze-húzott, de ezen nyomorult állapotjában is a' legszebb és legformáltabb kis-aszszonyt feleségül kapott, régi nagy familiából származott, pompázó, de felette szegény Scarron, még ennél is későbbben élt' valamivel; ezt a' Poétát, Hautforte kis-aszszony, a' Francia Királynénak az Ausztriai Anna' udvari Dámája, esmertette-meg a' Királynéval, Scarron pedig úgy ajánlotta magát, mint udvari beteg, (Malade de la Reine en titre d' office) be is vette a' Királyné, abba a' hivatalba, 's gondját viselte. Így ír osztán magáról: Scarron par la grace de Dieu, Malade indigne de la Reine, Homme n' ayant ni feu ni lieu, Mais bien du mal et de la peine, 's a' t. — De ki győzné azokat a' sok derék embereket elő-számlálni, kiket a' Francia nagy Urak, Aszszonyságok, kész-pénz fizetéssel, asztallal, szolgálattal, szállással tartottak, elvállhatatlanul magokkal hordoztak. A' híres Lafontaine húsz esztendeig lakott a' Rambouillet palotában (mellynek Urai sok ideig igen hatalmas pártfogói valának a' literátoroknak, ott tartottak gyűléseket is majd mindennap) különben pedig, vagy a' királyi familiából lévő Bouillon-herczegnénél, ki még ifjú korában rá-esmert az ő talentomira, vagy a' Francia Korona-örökös' feleségénél, ki Anglus Király kis-aszszony volt, tartózkodott Lafontaine. Racinnak a' Versáiai királyi palotában rendes szállása volt, mikor Párisból oda kiment. Az ilyen ápolgatásnak a' lett következése, hogy a' Nemzet' izlése naponként pallérozódván, a' Királyi Akadémia is (a' Negyvenek Akadémiája) fundáltatván, készültek a' Cotinok, Chapelainek; sőt az ezeknél sokkal külömb Corneillek, Racinok, Lafontaineek, Boileauk, Molierék, 's más híres Írók, kik csak Francziául írtak ugyan, de a' Görög és Deák literaturát fő dolgoknak tartották. Csak ugyan voltak még ekkor is Cossartok, Santevillek,

*) A' Francziák szenvedhetetlen dolognak tartják a' magok nyelvén a' Görög vagy Deák mértéken írott verseket. Vagy ketten próbálták, ú. m. legelőször Baif a' XVI-dik század' közepén; Rapin Miklós (külömben híres Deák Poéta) a' XVII-dik elején, de követőket nem találtak. A' Magyar nyelv az olyan versre igen alkalmas; ezen tehát csak olyat kellene írni.

Ruæusok, Rapinusok, *) Comminusok, kik Deákul írtak versezeteket, kiknek munkáit, még Corneille se restellett Francziára fordítani; de már azon panaszkodtak, hogy a' Minister Colbert, csak a' Franczia literaturát gyarapítja; holott a' Minister is megeszmerte azt, hogy az örökké-valóságra készítendő munkákat, Inscriptiókat, rendkívül nagy érdemeket, Deákul kell írni; mert az élő-nyelv változik, 's a' mostanit egynehány ezer esztendő múlva senki sem érti, se nem tanulja. De a' Deák nyelv, nem változik, azt világ végéig mindenkor fogják tanulni 's érteni. *Nescit musa latina mori.* De ha változhatatlanok volnának is az élő nyelvek (a' mia' dolog' természetével ellenkezik) még is megkívántatik, hogy a' ki azokon jól akar írni, a' régi Írókat tanulja. Nem lehetetlen, hogy ma is születtessenek, vagy talán neveltessenek is olyan nagy elmék, kiknek azokra szükségek ne legyen. Illyennek tette magát Aretinus, híres Olasz Satyricus Poéta, ki azzal dicsekszik írásaiban, hogy egy szót se tud Görögül vagy Deákul. Ezen Embernek, az akkori Császár, a' Franczia és Anglus Királyok, minden Olasz-országi Fejedelmek és a' Pápák, hogy ne mocskolódjon, penziót fizettek; némellyek pedig éppen azt kívánták, hogy senkit se kíméllyen, mondja-meg az igazat. III-dik Július Pápa egy rövid versezetért ezer darab arannyal ajándékozta-meg. Egynehány Fejedelmek ezer ezer aranyat ajándékoztak a' leánya' kiházásítására. Illyen volt igazán a' Franczia Királyi Secretárius a' Hugonotta Conrart, kinek házában már meg volt a' Franczia Académia, minekelőtte az királyi levéllel megerősített, 's némely privilegiumokkal felruházott volna, és a' mellynek csak ugyan ő volt holtig első Secretáriusa. Ez a' derék ember, se Deákul se Görögül nem tudott, még is minden Franczia Írók bírójoknak esmerték abban az időben. Igaz, hogy az Olasz és az (akkor igen híres) Spanyol Írókat értette.**) De sokkal nagyobb része az embereknek csak ugyan rá szórul arra, hogy akár a' magas, akár a' mély; akár a' fontos, akár a' nagyon könnyű és természetes gondolkodás' módját példákból tanulja. Továbbá a' jó írás, csak a' tudomány', a' sok gondolkodás', sok gyakorlás', 's kiváltképpen pedig a' jó ízlés' szüleménnyel.**) Nagy megátalkodtság, és maga elszánás kívántatik a' gyakorláshoz, és az ízlés' megszerzésére; az előttünk írt remek munkák' szorgalmas tanulása,

*) Henatus Rapinus. A' régibb Miklós volt.

**) Ez a' Conrart vitte a' fellyebb említett Godeaut, mint maga atyafát legelőször Párisba ifjú korában, e' vezette-bé a' Rambouillet palotába, a' Poéták' gyűlésébe, bemutatta a' Király kis-aszszonynak, kinek Poétai talentoma által, felette kiesiny és formátlan ember léttire is, oly grátziájába esett, hogy ezután nála minden napos lett, és Párisban Julius törpejének nevezetett. Püspök korában sokat tértette Conrartot, de nem boldogúlhatott. Voiture, a' ki az előtt csak maga birta a' Király kis-aszszony' grátziáját, irigységbe esett Godeau ellen, fenyegette is egy Rondeaubá; de talán csak tréfálól: Gardez — vous — — ou je saurai, ma foi, vous châtier, comme un galant.

**) A' melly Poétákat Despreaux annyira össze-gázolt Satyráiban, sok volt azok közül ő nála nagyobb Poéta p. o. Chapelain; de gustusok nem volt olyan mint ő néki. Crebillon is nagyobb Genie volt a' Tragédiára a' XVIII-dik század' közepén, mint az előtte közel száz esztendővel akár Corneille, akár pedig Racin; de nem lelkesítettett a' szép természet által annyira, mint kivált Racin. Olyan különbség vagyon köztök mint Virgilius és Lucánus közt az Epósba. A' Tragédiának természete abban áll, hogy féltést és szánakozást indítson; lehet módjával rettenetes is, de soha sem irosoztató és dühösségig menő. — Illyen a' Crebillon munkája többnyire; maga pedig igen szelid lelkű ember volt, ez a' Pompadour favoritja és pensionátusa, és egyedül csak a' magánosságban, 's a' szüntelen való dohányozásban találta kedvét; 's azt írják, hogy szabad volt neki dohányozni még Pompadournál is, ki a' Poéták' eránt való kegyességében, 's leereszkedésében, az előtté való, csak nem királyi hatalommal birt' Dámákat, Dianne de Poitiers, Gabriele d' Estreé Montespan és Maintenon Aszszonyiságokat, követte.

gyönyörűséget is szerez, ezeknek hijjánosságát is pótolhatja a' jó példák által. Ide járul az, hogy látván az ember, melly nagy tudomány és bölcsesség legyen a' régi Írókban, és hogy *versus inopes rerum nugasque canoras damnat Judicio Musa latina gravi*, felgerjed más tudományok' tanulására is. Jean Bapt. Rousseau-nak, annak a' valóban nagy Poétai talentommal bíró embernek, nagy gyalázatjára szolgált, hogy a' tudományokban járatlanságát néha elárulta, p. o. egygyik pólust hidegnek, a' másikat forrónak nevezte. Tudták a' régi Poéták, Virgilius, Ovidius, Tibullus, hogy mind a' kettő fagyos. Már ma az aszszonyok is tudják, minekutánna Cook megírta második útazásában, hogy olyan jég-hegyeket talált a' déli szélesség' ötvenedik grádusa körül is, mellyeknek csak a' vízből kiálló része 600. lábnyi magasságú volt, pedig úgy számlálják, hogy kilencz annyi van a' víz alatt. Csak két három esztendeje, hogy az Anglusok a' legmagassabb élő-fákat, mellyek a' világ', az Europaiak előtt esmeretes részében lehetnek, Á'siának legszélső nap-keleti határán találták. Már Virgilius tudta, hogy ott vagynak. *Et quos Oceano propior gerit India lucos, Extremi sinus orbis, ubi aëre vincere summum Arboris haud ullae jactu potuere sagittae; Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.* Bizonyossan a' Nagy Sándor táborából oda vándorlott utazóknak már elveszett írásiból kellett azt neki tanulni. Arriánus, a' Nearchus' hasonlóképpen már elveszett írásiból, csak arról a' terepély fáról emlékezik, melly alatt most is hét nyolcz ezer ember heverhet: Nearchus szerént tíz ezer heverhetett; az alatt szokott mulatozni az Ánglus Praesidens minden elefántjaival 's embereivel, midőn arra jár vadászni. A' tudós Gróf Chateaubriand Fran. Exminister a' Restauráció előtt bejárta Kis-Á'siát a' Szent-földet, Görög-országot, Áfrika' Karthágó körül lévő részeit. Csudálkozik rajta, hogy Tászsó soha sem volt Jeru'sálembe, még is úgy esmerle azt a' várost, annak minden környékét, mintha ott lakott volna. Virgilius se volt Afrikába, még is úgy leírta Karthágó' fekvését, a' mint van: *Jamque ascendebant collem qui plurimus urbi Imminet, adversasque adspectat de super arces.* Azt a' csudálatos kikötő-helyet is, a' hová a' szélvész után Aeneást kiszállítja Virgilius, éppen olyannak találta Chateaubriand, a' millyennek Virgilius leírja tíz gyönyörű versekben, mellyek így végeződnek: *Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum, Intus aquae dulces, vivoque Sedilia Saxo; Nympharum domus.*— Efféléket sokat lehetne írni a' régi Írókról; 's nem csuda, hogy a' minden időben, 's minden Nemzetek köz't él't 's élő tudósok, azokat, nem csak a' tudós, de mindenféle nagy emberek' formálására fundamentomúl teszik, a' babonás világ pedig, kivált Homerust (mint még ma is a' szerelmes vén leányok a' kártya-hányást) sors-vetésekre fordította; még a' Keresztyének köz't is a' curiositás, sok dolgokat megjövendölve talált a' régi Poétákban (n. b. minekutánna megestek.) I-só Jó'sef Császár' és Királyunk' halálát megtalálták Ovidius' ezen versében: *prInCipIIs obsta; sero MeDICIna paratVr.* A' Spanyol Princz Károlyét, a' ki az Attya' élete ellen törekedni vádoltatott, csak ugyan Ovidiusban: *filIIs ante DIeM patrIos InqVIRIt In annos.* Ezen versben a' Princz terheltetett; de egy valaki ellenkezőt talált Virgiliusban, a' ki Laususról a' Mezentius fíjáról azt mondja: *DIgnVs patrIIs qVI LaetIor esset IMperIIs*; az az: megérdemlette volna hogy jobb ember lett volna az attya; mindenikben az 1568-dik esztendő van. Midőn Mária Therésia II-dik Jó'sefet Corregensnek nevezte, ezt is megtalálták Virgiliusnál Evandernek ezen szavaiban: *et tIbI praeterea spes et soLalla nostrI paLLanta aDIVngaM.* Minekutánna az Anglusok a' Fran-

ezziáknak Indiába való befolyásokat elnyomták, 's azzal Római módon kezdettek bánni; az az: egygyik Országot a' másik után meghódoltatni, 1773 körül sok gazdag nyereségek jöttek onnan Londonba; azokra fordította egy valaki azon hasonlithatatlan versek közzül, mellyek Róma' jövődöbeli nagyságáról Vulcánus által Aeneás' számára készített pajizson Virgiliusnál olvastatnak, ezen verset: *Dona reCognosCIt popV LorVM aptatqVe sVperbIs pos-illVs.* 1807-ben egy Juhos-gázda reménységén felül eladván gyapját, mint a' literaturába gyönyörködő ember forgatja Virgiliust, nevezetesen a' Juh-tartásról; pizsmog ezen versen: *hInC LaVDeM fortes sperate CoLonI,* hát! a' mondott esztendőt találja benne. — Sok van ilyen a' múlt századok' historiájában, kivált az északiban; p. o. míg XII-dik Károly Lengyel-országban és Sakszóniában hatalmaskodott, addig I-ső Péter terjeszkedett a' tenger partokon, 's majd minden Város' megvételeit 's apró útközetek' megnyerését megtalálták az ő hizelkedői a' régi Poétákban: p. o. *reMeunte Dle VICtrICla signa. oCCVpat aVDentem. aCCIpIt In MeDio. CeCIDere ab orIgIne prIma.* 's a' t. 's az a' különös, hogy mindenik rá illett az alkalmatosságra; egy Silius Italicusból van véve, a' többi Ovidiusból. Azt mondja valaki: ezek gyermekségek és igen nagy apróságek! bizonyosan azok; de *hae nugae in seria ducunt*, az ilyen játék mellett sok jót tanul a' gyermek; — én is gyermek koromban tanultam ezeket, 's most se tudom mit tudtam volna akkor jobbat tanulni. Nem régen Német-országban egy Matheseos Professor, beköszönő Orációjában, *De literaturá antiquá Mathematico necessariá*, beszélt. Hát egyébként? hát mindennek? Ha a' vissza-emlékezés meg nem csal, Lord Chesterfield, a' legfinomabb udvari emberek közzül eggy, azt a' tanácsot is adja a' fijának, hogy a' Poétákból mennél több szép helyeket könyvnélkül tanuljon-meg és hogy azokkal módjával, még a' társalkodásban is lehet élni. Ezt már olyan dolognak néznék ma, mint a' mi kiment a' módiból, 's pedantismusra magyaráznák a' szegény legénybe, a' kik nem tudnak hozzá; de midőn Canning Minister, az Oppositiónak felelgetvén, úgy él a' Virgilius (külömben a' nexuson kívül semmit sem tevő) verseivel is, mintha azok ott termettek, 's mondva oda lettek volna készítve, azt talán senki se meri pedantismusnak mondani; valamint azt sem, hogy, midőn a' hasonlóképpen híres Minister Fox' jelenlétében, egy nagy társaságban, némely Literátorok, Görög nyelven írott bizonyos verseket rostálgatván, egy szó-tag' mértéke' felett vetekedtek, Fox, más felé discurálván, észre-vette mi a' kérdés; hozzá szóllott, 's 'kevés gondolkozás közt' éppen 20. verseket citált a' Görög Poétákból, maga vélekedésének bizonyítására.*) Ilyen forma régi módi pedánt ember lehetett az öreg Gróf Oxenstirna, Svecus Minister és Fő-vezér a' 30 esztendő háborúban; jövének egykor ő hozzá a' táborba némely külső országi követek, kik igen csudálkoztak, hogy győzi a' Svéd sereg azt a' sok sanyarúságot, 's téli táborozásokat; az öreg csak elkezdte recitálni Virgiliusból azokat a' verseket, mellyeket mondat Numánussal, a' Turnus sógorával népe' dicséretire (*Durum a Stirpe genus. Canittem galea premimus* 's a' t.) 10 vagy 12 versben; ott osztán, a' hol Numánus az Aeneás' táborát, csúfolódva leírja, mosolyogva megszűnt az öreg; hogy ne láttassék ellenségeit gyaláznai; minthogy nem is illett volna azokra. Talán tovább is lehetne

*) Sz. Pál is citál a' Görög Poétákból, Epimenidesből, Menanderből, Aratusból; 's egyebet is mit vett a' régi Írókból, arról jó nagy munkát írt egy Oleárius nevű Tudós.

menni a' Pedantismusban; talán Deák verseket is kellene próbálni elébb írni, azután magyarád; az igaz hogy arra sok idő kell, és még több álhatatosság, sok gyakorlás; stilus (az az gyakorlás) *est optimus scribendi magister*; csak maga az igazi Deák nyelv' tudása felette sok munkába kerül, és igen ritka dolog; de nem is éppen azért kell Deák verset írni, hogy mindjárt nyomtattassuk; hanem gyakorlás végett, *nonumque prematur in annum*, — addig meghalnak azok a' régi-módi emberek, kik még tudnak hozzá, 's a' kik pedig a' Delille' 's Göthe' munkáit is esmerik; azoktól kellene féltetni a' Magyar versezeteket is, ha szabad volna nekik szollani; már ugyan megszűntek a' Magyar Írók közt a' mocskolódások; de bár eddig is elmondhatnánk magunk felől a' mit Crebillon mondott, midőn versekkel köszönt-be a' Francia Akadémiába, hogy az ő író-tollát soha az epe meg nem mérgecsitette: *Aucun fiel n' a jamais empoisonné ma plume*. Hoszszas tapsolással helyben hagyta a' nagy sokaság, hogy a' Poéta magának igazságot szolgáltatott. Osztan, mai világban csak a' Deákság legyen jó, középszerű Deák verseket is lehet nyomtatni, akár mit beszél Horátius; — más időben élt Ariosto; ezt az igazi Görög és Deák embert sokat unszolta Bembó, hogy írna Deákul, de ő csak azt felelte: inkább akar az Olaszban első lenni, mint a' Deákban második. *) Csokonai Vitéz Mihály jobb Deák verseket írt' 12 eszt. korában, (mint némely külömben tudós öreg Urak, kik hamvait illették, kivált 1824-ben. **) A' Görög, Olasz, Francia Poétákkal is esmeretes volt. Ha ez a' némellyek által (azért, hogy mikor akart, burlesque tudott lenni, a' mire a' Francziák igen nagy talentumot kívánnak) rossz gustusúnak tartatott fiatal ember, Angliába írta volna munkáit, Urrá lett volna utánnok; sőt, csak azért az egygyért is azzá lett volna, mellyben az Európai Fejedelmeket a' Francziák ellen nógatván, karakterizálja. Hát ha ifjúságától fogva a' Rambouillet palotába, vagy éppen a' Királyi személyek' társaságába élt' volna, a' Királyi kisaszszonyok által alkalmasint per mon ami neveztetett, 's levelezéseikre méltóztatott volna; — mint azok a' Fran. Poéták, kikről fellyebb szóllottunk. Igaz hogy olyan forma temperamentuma volt mint a' híres Chapellének, ki Condé Herczeg által egykor ebédre hívatvatván megigérkezett; azomban el nem ment; másnap a' Princz ismét hívatván, pironogatja; de ő azzal mentette magát, hogy igen jó szívű mu'sikusokhoz akad't' a' korcsmában, azok marasztották-meg 's azokkal mulatott. Egykor Herczeg Brissák nagy nehezen rá vette; hogy menne-el vele jószágába egynehány hétre; elindúl, az úton történetből valami rongyos Plutarchus akad a' kezébe, olvassa benne, hogy a' nagy Urakkal társalkodni szolgaság; mindjárt jelenti a' Herczegnek, hogy ő tovább nem megyen, 's nem volt annyi lelke a' Herczegnek, hogy megtartóztathatta volna, vissza-ment. Sok egyéb tettei is éppen olyanok, mint a' Cs. Vitézéi; — a' bort is egyformán szerették; — erről is egyforma Anecdótát tudnék mondani mind-kettőjokről; pedig neveltetésekre nézve nagy külömbség volt köztök; mert Chapellének az Attya Parlamentáris Tanácsos volt, 's a' híres Gassendit házában tartotta, 's ő általa taníttatta a' fiját Filozofiára, 's látván hogy

*) Még akkor talán az öreg Mantuanus is élt, Vida híresedni kezdett; Sannazarius pedig, a' kit Velence (Venetia) három Distichonér oly gazdagon megajándékozott, virágozott; több mások is sokan.

**) De semmi az, Cicerórol is azt mondja Juvenális, hogy: ha olyan gyáva Orátor lett volna mint Poéta, nem vészett volna utánna a' feje. Aristotelesről is azt olvastam valahol, hogy, nem tudott volna három becsületes verset írni; pedig a' Poétáknak most is mestere. Plátó, az ő tanítója, vers-író is híres volt.

soha se leszsz Gazda a' fiából, minden Jóságát az Attyafiai köz't elosztotta; a' fiának pedig csak nyolcz ezer frankot rendelt esztendőnként, holtig. — A' Csokonai Vitéz gustusára nézve, azt is meg lehet jegyezni, hogy ő csak nem jeget tört. — A' Francziák még 1230-ban kihagyták a' közönséges dolgokból a' Deák nyelvet (ki vévén még akkor némely csupa Diplomaticumokat) senki se lehetett ottan hivatalban, a' ki Francziául nem tudott; már a' XV-dik században az Orleáni Herczeg' udvara tele volt Francziául író tudósokkal, csak hamar azután a' Királyoké is tele lett; még is felette ritka Francia Író volt az egész XVI-dik században is (ha a' két Marótot, és a' Tibullus követőjét, Despar-test és Plutarchus' fordítóját Amyot Püspököt kiveszszük) a' kinek tiszta vagy csak türethető gustusa lett volna, *) sőt még a' XVII-dik század' elején is kevés Francia Poétát lehetne olyat mutatni, mint a' millyen a' Magyaroknál Cs. Vitéz Mihály; — pedig nálunk minden ellenkezőképpen van, mint ott volt. —

De hogy oda vissza-térjünk, a' honnét eltértünk, azt szokták mai időben mondani, hogy a' mai Deák vers-írás Cento leszsz, *Reminiscencia* (viszsa- emlékezés) az azután irandó Magyar vers pedig csak *imitatio* és lopás. Hát a' nélkül mi leszsz? Töb'nyire semmi: nem mondom mindenkor. — Már fellyebb is említettem, hogy ma is születethetnek olyan emberek 's talán neveltethetnek is, mint a' régiek. A' bizonyos hogy magokat nevelhetik, de csak a' régiek' példája által. Osztan, mit vesz Gyöngyösy azzal, hogy mikor ama gyönyörű sorait olvassuk:

Virágzik vala már teste sok sebekkel,
Mint a' búsult vad-kan oly lévén ezekkel,
Kit mikor üzetnek a' szelindekkel,
Megáll, vissza-fordúl ellenvetésekkel.

Eszébe jut az embernek Virgiliusból:

Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper: 's a' t.

éppen annyit a' mennyit Virgilius, hogy majd csak nem azon szókkal írja-le a' Labirinthust, mellyekkel ő előtte Catullus leírta; és hogy Horátius' ezen kitételét: *Mors nigris circumvolat alis*; így követte: *Nox atris circumvolat alis*; **) mit vesz Lotichius midőn Propertiusnak verseit:

Siccine plorantem potuisti linquere Gallam
Miles et Augusti martia castra sequi,

így követte Czobel nevű barátjához írt' versében:

Sic igitur dulces potuisti linquere musas
Martiaque imprudens castra Zabelle sequi.

vagy Vida, (a' kibe mihelyt belé tekint az ember, mindjárt észre-veszi; melly igazán nevezi őtet Scaliger: *incomparabilem Virgiliū imitatore*m) mit vesz mondok Vida, midőn a' mit

*) A' kik Deákul írtak, úgy írtak mint kellett; de Francziául a' nép' ízléséhez alkalmaztatták magokat. Az Anglusok 1570. körül hagyták-el a' Deák nyelvet; úgy tartják még is, hogy az Anglus nyelven írt' munkákba, hamarabb elterjedt a' jó ízlés; ennek okai a' Magyar nyelvre is tartoznának, de hosszú volna kibeszélleni.

**) Nehezen tette volna Horátius Váriust elsőnek az *Epicum Carmenbe*, ha már akkor az *Aeneis* készen lett volna: és így nem Horátius vehetett Virgiliustól, hanem ez attól.

Virg. a' hajnal-csillagról mond: *Extulit os sacrum coelo*, magára Virgiliusra fordítja; éppen annyit, mint midőn Claudianus Ovidius' ezen verseit:

Aurea pellebant rapidos umbracula soles,
majd csak nem egészen kiírja; vagy Ovidius, midőn Virgilius' versét: *Quem Venus ante alios, astrorum diligit ignes*, a' rózsaszínre így alkalmaztatja: *Quem Venus ante alios sibi vindicat ipsa colorem*, vagy mikor azt mondja Virgilius után: *Circumdare brachia collo*, 's a' t. — Illyen példákat ezereket lehetne össze-szedni, nem is kellene nagyon keresni. Mit veszt Faludi Ferencz azzal, hogy többnyire verseit Olaszból, Francziából, talán Anglusból is, mert ott is járt, vette; p. o. Hív társom, dohányos börbönczém, Te tisztítod fejemet. Szép pipám, égő kiskemenczém, Te enyhítéd mellyemet, 's a' t. *Doux charme de ma solitude, Fumante pipe, ardent fourneau, Qui purge d' humeurs mon Cerveau, Et mon esprit d' Inquietude* 's a' t. éppen annyit, mint Virgilius hogy sokat fordított Homerusból, vagy mint Desportes, ki ellen az irigyei egész könyvben mutogatták, mit lopott legyen az Olaszból; — ő csak azt felelte, hogy ha előre tudta volna, mit akarnak, 's miben fáradoznak, adhatott volna nekik több materialét, mert ő többet és több helyekről lopott; de azok a' tudatlan emberek nem tudják honnan, 's nincs annyi eszek, hogy magok okossan tudnának lopni. Megmaradt a' Desportes becsülete, és a' tíz ezer tallér-jövedelme a' XVI-ik század' végén; valamint Gróf Biron is, a' világon eddig élt minden Poétáknál nagyobbának tartatik; jöllehet ő ellene is egy olyan egész könyvet írtak; holott, mint már kétszer is mondtam, lehet olyan nagy elme, ki maga erejével is mind feltalálja, 's éppen úgy elő-adja azt az igazat és szépet, a' mit más valaha feltalált; külömben is a' képzelődésre nézve (jöllehet annak mértéke 's minéműsége is a' természet' szemlélésétől, sok megésett dolgok' tudásától, 's fontolásától, a' szemlélő tudományok' tanulásától, a' lélek' erejétől, a' vér' és nedvességek' temperaturájától (mérséklet) függvén, igen sokféle lehet) a' képzelődésre mondom, és annak külső jelekkel leendő elő-adására nézve, csak nem lehet az emberek köz't' oly véghetetlen külömbség, mint azokra a' tudományokra és mesterségekre nézve van, mellyek vagy csak a' hosszszas tanulásból, vagy csak a' tapasztalásból származnak, még is ezekben is, alig van olyan valamire való találmány, a' mellynek ellene-mondhatatlanul Urát lehetne adni. A' mivel mink Európaiak dicsekszünk, többnyire mind tudták az Egyiptomiak Káldeaiak, Khíniaiak; de a' mit egy kitalált, azt más is kitalálhatta; vagy az előtt, vagy azután, vagy akkor tájban. Micsoda találmányok miatt volt a' vetélkedés Scheiner Jézsuita és Galilaei köz't', Maupertius és König nevű Leidai Professor között, Leibnicz és Newton felett, — az ifjú Paschal, és az öreg Toricelli felett, és más igen sok alkalmatosságokkal, jobban tudják nállam a' kiknek tudni illik; ha az illyeknek is oly kétséges feltalálójok, 's megeshetik hogy mind a' két résznek igassága van, hogy ne eshetne-még a' csupa képzelődés' munkáji körül? ha tehát egész mértékben igaz volna is Terentiusnak azon mondása: *Nihil dictum est quod non dictum sit prius*; még sem mindenkor következne, hogy a' ki utóbb mondotta, mástól tanulta. Az is tapasztalt dolog, hogy minekutánna az ember 40 's több esztendőök alatt Poétát nem olvasott; hanem egészen más nemű dolgokkal foglalatoskodott, ezeket is megunván, verseket kezdett írni, 's hízelt magának némelly előtte szépeknek látszó gondolataival 's kitételeivel; később, forgatni kezdvén valamely,

vagy olyan Poétát, kit ugyan olvasott valaha, de már egészen elfelejtett, és a' ki éppen olyanná lett előtte mintha soha se látta volna; — vagy olyat, kit soha az előtt nem olvasott, talált' oly gondolatra vagy kitételre; melyet jó, lélekkel magáénak tartott, melyet bajos is volna tőle elperelni, és a' mellyel, talán még alkalmatossabban élt, mint más ő előtte; p. o. Martialis ezt mondja: *Turbida sollicito committere Coecuba sacco*. Egy valaki nem régen így ír: *Turbida solliciti fit concensatio vulgi*. A' *Turbida*, a' borra is rá illik, melyet meg kell szűrni; de a' *sollicitus* jobban illik arra a' köz-népre, a' melly halja, hogy az ötet kommandírozó Korona-örökösnak feje felett elhordta az ágyú-golyó-bis a' sátort, mint a' zsákra. Többsnyire, haszontalan kötelőzködés tehát a' Centó', Reminiscencia', 's Poétai lopások, imitációk' hánytorgatása. Szövjének az Ifjú emberek Centót', fordítsanak, imitáljanak, lopjanak; — mennél tovább üzik ezt a' mesterséget, annál derekabb Poétákká lehetnek; mert sokára, de igen sokára, mikor már mintegy a' vérekbe mentek a' régi Poéták, origináloknak fognak tartatni; pedig akkor sem lesznek, csak-hogy ezeredik tudákos ember se veszi észre, hogy nem azok. Így kellene készülni annak a' nagy embernek, a' kire szükség van, és a' ki a' maga nemzetében a' köz-nép' formálója 's jóltévője lenne; mennél tudatlanabb embereknek irunk, annál nehezebb írni; még eddig, többsnyire, csak a' tanúltaknak írtak a' Magyarok; — sőt talán csak azoknak. — Gellért' Meséi több hasznót tettek Német-országban erre a' végre, mint ezer más külföldben jó Német Írók. — Hol van az Ideál? — — Péczelinek is sokkal tartozik a' Magyar. — Hát a' I . . . fordítója mit hágy magáról remélni? Talán itt leszsz az Ideál? vagy talán még nem született? Orfeus versekkel szelidítette a' fél-vad embereket, erre a' mi időnkben felette nagy talentom kellene. Valamivel kisebb mesterség lenne folyó beszédbe egy Nép-könyvet (Volsfbuch) írni, annak pedig a' Schmitt Phiseldek' plánuma szerént kellene lenni. — Lásd: *Politik nach den Grundfägen der heiligen Allianz*. Kopenhagen 1822. De hogy a' poétai lopásra vissza-menjünk: eleitől fogva mint fellyebb nevezetes példák-ból láttuk, a' legnagyobb Poéták vádoltattak azzal a' bűnnel. Sieur Despreaux azt állította, hogy a' Menagius Úr Ecclogája, melyet írt' Kristina Királyné' dicséretére, valóságos Centó. Ő rólla pedig a' ki külföldben a' Poéták' mestere volt, és most is az, azt állították Saint Pavin és Cotin Urak, hogy Horáciust és Regniert lopta-meg:

Despreaux grimpe sur Parnasse, avant que personne en sut rien,

Trouva Regnier avec Horace, et rechercha leur entretien,

Sans choix et de mauvaise grace, il pillá p presque tout leur bien,

Il s' en servit avec audace et s'empara comme du sien 's a' t.

Az említett Regnier, IV-dik Henrik' igen tudós Satyricus Poétája a' legoriginálisabb embernek tartatott, még is Brossét, ki az ő munkáit nagy dicséretekkel kiadta, igen sokat kijegyzett, a' mit másoktól vett. Ariostó felől azt írták, hogy Bojándot lopta-meg, e' felől pedig azt, hogy Pulcit. Lafontaine felől azt beszéllették, hogy a' Jocondát Ariostóból, a' Conteseit Rabelaisból, Marótból, a' Meséit Aesopusból, Phaedrusból, a' Psychét és Cupidót pedig Apulejusból vette; e' mind meglehet, de mind azokat felyül mülta. — Valamint Racín is felül-mülta a' nagy Corneillit, annak némely matériáit újra kidolgozván. Apulejus is meghaladta, mind Luciánust, mind a' Patrásí Lúciust, kiktől a' materiát vette. Metastázio híres Olasz Poétáról, ki Bécsben a' fellyebb-ementett Zenó

Apostoló alatt formálta magát, tudva van; hogy a' Francia Tragédiákból vette munkáját. Crebillonról egy a' három fő tragicus Poéták között a' Franczoknak, azt hirdették, hogy egy Attyafia, egy öreg Carthusianus Barát írta neki azokat a' híres munkákat. Virgiliust, Homerus', Hesiodus', Theocritus' majmának mondták; de egy derék ember azt írja, hogy: *tres illi superantur ab uno*; másik pedig azt, hogy: *Stupet ipsa pavetque, Quamvis ingentem miretur Graecia Homerum.* — Miltonról még eddig csak azt beszéllették, hogy Homerusból 's Esaiásból boldogult; de mostanában a' Francziák azt a' hírt futtatták (a' mint a' Budai Német Ujságból olvastam) hogy megtalálták az elveszett Jeru'sálemet, melyet Milton előtt 80 esztendővel Campanelli adott-ki Olasz nyelven. Sőt Homérusról, *à quo* (Ovídius szerint) *ceu fonte perenni, Vatum pieris ora rigantur aquis*, Huetius ugyan csak azt tartotta, hogy Mósésből sokat vett, de Eustatio' bizonyossága szerint, azt írta felőle, egy Nancrates nevű régi, már elveszett Író, hogy Egyiptomba jártában a' Thébai nagy templomból lopta-ki a' neve alatt lévő munkákat, hozzá azokat, egy Phantásia nevű aszszony, mint maga munkáját, a' Papok' gondviselése alá letette vala. Phantásia nevű aszszonyság, honnan lopta, arra a' vissza- emlékezés (*reminiscentia*) nem terjed; talán nem is akadtak még nyomába. —

Kövy Sándor.

4.

Statisztikai Észre-vételek az Észak Amerikai szövetséges Státusok' nevezetesen az Új-Yorki Oskolák' állapotjáról.

Nincs e' Világon olly' Ország, a' hol oly sokfélék volnának a' tanítás' segítő-eszközei és a' hol a' társaság' mindenik Classissának, oly könnyű út és mód volna nyitva a' tanulásra, mint az Észak-Amerikai Státusokban; de egyszer'smind ollyan sincs, a' hol a' tanítás' módjára kevesebb ügyelés lenne, 's egy sincs, a' hol minden tudományokba 's mesterségekbe, oly sebes lépések tevődtek volna, a' mellyekben, az említett Észak-Amerikai szövetséges Státusok, általjában vévén, Európával hasonló lábon állanak; némelly ágaiba pedig azt felyül is haladják. Az Új-Yorki Oskolák' Fő Fel-ügyelőjének 1823-dik esztendőre elő-terjesztett tudósítása, nyilván mutatja, hogy 1823-dik Esztendőben Új-Yorkba 7382 Oskolák (331-el több, mint 1822-ikben) voltak, mellyekben 400534 gyermekek jártak, vagy 25861-el több, mint 1822-ben. Igen szembe tűnő az, hogy az 1823-ik Eszt. Oskolába járók' száma, az ezen Státusban az 5 — 15-ik esztendőbe lévő gyermekek' számát, ugyan azon időben 4026-tal haladja felyül. 54 Grófságok között 19-czel haladja így meg a' tanuló'k' számát, az oskolába járható gyermekek' száma, a' mit onnan lehet megmagyarázni, hogy sok gyermeksegekbe oskolába nem járt 's ember kort ért' személyek is

megkeresik az oskolákat. — A' pallérozott Világ' Történet-könyvei, egy Státusról sem mutatnak hasonló példát, a' melyben több számmal lennének a' tanulók, mint a' Tartománybeli gyermekek. Ezen tekintetben, mitsoda különbség legyen sok országokban a' Nép és Oskolába járók között, megtetszik e' következő jegyzésből:

Az Orosz-bírodalomban, a' tanulók' száma a' Nép' számához úgy van mint az 1, a' 954-hez, vagy világosabban szólván 954-ből 1 gyakorolja az oskolát; Portugalliában 80-ból 1. Lengyel-országban 78-ból 1. Franczia-országban 30-ból 1. Párisban 21-ből 1. Stiriában, Burkus-országban és Hiberniában 18-ból 1. Angliában 16-ból 1. Ausztriában 13-ból 1. Hollandiában, Morva-országban és Siléziában 12-ből 1. Cseh-országban 11-ből 1. Skótiában 10-ből 1. a' Gräczy Kerületben 9-ből 1. Új-Yorkban 4-ből jár egy az oskolába.

Amerikában a' Tanító-intézetek' költségeik, nagyobb részént magános személyektől telnek - ki. 1823-dik eszt. az efféle költség egy millió Dollárra (2459167 fl.) ment, melyből $\frac{2}{3}$ résznél (850000 Dollárnál) több került a' magános személyek' adakozásaikból. Az Új Yorki Kis Státusra nézve, e' valósággal felette nagy summa. Meg kell még azt is jegyezni, hogy ez a' tudósítás sem az Academiákat sem a' Collegiumokat nem említi, hanem csak az Elementáris Oskolákat. — Most Új-Yorkba 36 Academiák vagynak, a' melyekben 2683 tanulók szívják a' bölcsesség' tejét. — Ezeken kívül 3 Collegium, a' Collumbiai, Hamiltoni és Uniói 464 tanulókkal, és két Orvosi-tudományt tanító Collegium 291 tanulókkal. A' fellyebb - említett 3 Collegiumokban 1811-dik Esztendőben csak 273 tanulók voltak. —

Igy hát Amerika, többet költ a' Tudományokra, mint az Európai Státusok a' Hadi-seregekre. A' Mivelő-intézetekre tett költség minden *Budgetekbe* mely csekély a' Dúlő-intézetekre tett költségekhez képest !!*)

Balajthy Jósef.

5.

A' Győr Vármegyei Hegyek.

Nagy Győr Városától mintegy egy órányira délnek, kezdődik Csanaknál az a' hegy-sor, melyl több ágazatokban kiterjedve, egynéhány órányi meszszeségre nyúlik-el 's a' szomszéd Veszprém Vármegye által határoztatik. Rajta termékeny szőlő-tőkék gyümölcs-fákkal, zöld halmokkal 's berkekkel vegyülve gyönyörködtetik a' szemeket. Itt erdő emeli-fel bizonyos

*) A' tudósító elfelejtkezett arról, hogy XIV-dik Lajos Franczia Király' Uralkodásától fogva, több Európai Fejedelmek, kén-telenek nagy hadi erőt tartania a' miatt, hogy a' szomszéd Fejedelmeknek, éppen oly nagy vagy még nagyobb Hadi-erejek van. Csak az *** Apátúr és az ifjú Sirach által álmódott Európa' Fejedelmei kör't költendő örökös Békesség kevesíthetné számkokat a' fegyver-viselőknak.

kiterjedésre zöld koronáját, amott a' kivágottnak vén tőké' helyén egy vagy két darab szántó-földek látszanak. A' föld' természete külömbféle: majd székes-feketés, vagy sárgas-agyagos; majd homokos, majd kövecses; majd apró termés kövekkel vegyes, a' hol többnyire egynéhány lábnyi mélységen a' termés-kövek nagyobb darabokban is találtathatók. A' nagyobb és kisebb völgyek, mellyek ezen hegyes vidékeken számosan találatnak, elzárják egészen a' benne magánossan járó vándort az egész világtól, — nem lát egyebet mint hegyet és eget, 's édes érzéssel ragadtatik-el a' vidéknek egyszerű szépségei által, — a' midőn hol egy magános madár' hangos éneke hat ki hozzá a' közel-lévő vagy erdőből vagy bokrosból, vagy meszszeről júl-nyájok' 's csordák' bögése, vagy valamely magános hegy-lakos' dalja költi álmódzásaiból.

A' hegyekről lerohanó vizek' árjai a' zápor-essők' alkalmatosságával imitt amott rémitő mély árkokat ástak magoknak, mellyek hol megszakadva, hol csavargósan a' hegyek' tövében lévő síkra szolgálnak-le. Hol a' rohanó víz-ár a' földet kiásta külömbféle föld-nemeknek vegyületük tűnik szembe, mellyek egymás' felébe lerakatra azt láttatnak bizonyítani, hogy hajdan ezen vidékeken is tenger hánykódott 's az eszközötte a' föld' réteges egymásra halmozását. Az említett halmozatban a' föld-nemek ezek: halavány-barna, sárga és hamuszín agyag, keverve homokkal, és tiszta homok; a' homok alatt néhol termés-kő fekvések — de a' melly termés kövek itten fejtetnek, könnyen törhetők és pulverizáltathatók vagy porrá zuzathatók.

Ezen hegyeken több helyen utak mennek által, mellyek az ott lakóktól horgasoknak nevezetnek. A' járást ezeken, a' mellettek lévő mély árkok, mellyeket, mint fentebb említettük, a' hegyekről sebesen és nagy mértékben lerohanó esső-vizek ástak magoknak, veszedelmesekké teszik — csak egy sebes meglódulás vagy marha megijedés által mind marha mind ember veszedelemben lehet, lerohanván a' mély árokba. A' vizek ottan ottan a' hegy alatt lakó mezei gazdáknak gabona-veteményjeikben is kárt tesznek, midőn vagy elborítják azoknak egy részét, vagy a' barázdákon leömlővén, a' könnyen mozdítható homokot elhordják 's ez által mély és beszakadozott árkokat csinálnak.

A' hegyek' tetejére felmenvén, gyönyörködtető kilátás nyílik-meg a' vizsgálódó szemnek Győr' Városára, a' körül-belől elnyúló termékeny vidékre, nevezet szerint annak falaira, rétjeire, rengeteg erdejire, 's szántó-földjeire. A' setétellő Bakony pompásan emeli a' távolból borongó fejét. Ha a' Rába megárad 's a' rétekre kiönt, egy szép jelenetnél a' kilátás' igéző tárgyai között több van. Ha az idő nem homályos, a' Pápai tornyok, Tóköz, sőt más távolabb vidékek is látszatósokká lesznek.

A' vidék' szépségétől vonattatván, tavasszal és nyáron meglátogatják ezen hegyeket sokan a' szépet érző 's szerető Győriek közül 's új életet szíva 's meglelégedve térnek haza. Közzülök sokan szőlőket is bírnak benne, mellyekben vasárnaponként barátjaikkal mulatni kijárnak, hol rendszerint házok és pinczéjek is vagyon.

A' Csanaknál kezdődő hegy-sor által-megy a' Csanaki, Méhfői, Kis-baráti, Nagy-baráti, Nyuli, Tinnyői, Écsi, Pátkai 's több más határokon a' Bakonyig. Győri Szemerénél délnak kezdődik egy másik, megszakadva az előbbtitől 's által-megy a' Győri Szemerei, Felpeczi, Kis-peczi 's Kajári határokon ugyan a' Bakonynak. A' másik oldalon napkelet felé a' régi Pannon-hegyi Monostorral emelkedik egy harmadik 's által-megy a' Sági, Szent-Mártoni, Pázmándi 's több határokon a' Bakony éjszaki szélén.

Sok ezer emberek laknak ezen hegyek' felsőbb részeiben, kik ha a' sikra leszállítatnának, több faluknak építésekre és népesítésekre elegendők lennének. Mindnyájan a' bor-termesztést űzik. Szölejik rakva vannak külömbféle gyümölcs-fákkal. A' Győri piac ezeknek szorgalmok által telik-meg jó ízű gyümölcs-nemekkel. Ezek virágot, tehén-hasznót, főzeléket 's több e' féléket hordanak-be a' városba. Az esztendő' minden részeiben, hidegben, melegben, hegybeli lakost mindég találhatni a' Győri piacon; hol csirkéket, hol tojást, hol tejet, hol zöldséget 's más egyebet árulgatva. A' közelebb lakóknak mintegy elementomjok Győr, mert csak igen ritka ház az, mellytől minden héten legalább egyszer, csak egy személy is ottan meg ne jelenne, vagy eladni, vagy venni valamit, vagy pedig dolgot keresni, midőn már a' munka a' hegyekben megszűnt. Vagynak közöttök egynehányan, kik vászonnyal, dohánnyal, sovány sertvésekkel 's több e' félékkel kereskedést űznek. Ha elő-jön a' hidegebb ősz, közzülök otthon nem kevesen kövér sertvéseket ölnek-le, mellyeket vagy magok hizlalnak, vagy vesznek, 's azokat feldarabolva a' városba viszik, vagy font, vagy darab számra eladják. Aratás' idején az egész hegy-ség kihalva látszik, mert csak az aszszonyok, dologra alkalmatlan gyermekek és öregek maradnak otthon. A' férjfiak 's munkára alkalmatos gyermekek mind a' két nemből 's a' két nembeli felseződült' ifjúság, aratni mennek. Leginkább a' Fejér-vármegyei puszták szoktak arató-helyeik lenni, hol ötvenen, hatvanon, sőt néha százan 's többen is egy társaságba össze-állva aratnak öt 's hat hetekig. Nálók is minden arató-csoport két részre oszlik-el: arató gazdákra és cselédekre. Az elsőké a' gabona-jövedelem vagy a' kereset; — az utólsók, kik kettőzőknek neveztetnek, az elsőktől pénzben fogadtatnak-meg. De megtörténik nem ritkán, hogy az arató-gazdák vagy az olcsóság, vagy a' szűk termés miatt, minden kereseteket pénzé tévén, drágán megfogadott arató-cselédjeiknek tartoznak fizetni 's haza-térvén kéntelenek azt mondani utánnok búsongva óhajtozott kedveseiknek, hogy ingyen dolgoztak. Győr' városa ezen emberek közzül sokaknak ad a' hegybeli munkák' megszűnése után munkát és keresetet.

Házai ezen hegybeli embereknek vagy magánosan épültek szölejek' végében, vagy pedig több házak' sorában egymás' szomszédságában. A' széltől csendesebb helyeken fenn a' hegyekben egész utszák látszanak, mellyeket faluknak gondolnál, majd két sorosan egymás' ellenében, majd egy sorosan elterjedve. Szint'úgy a' hegyek' allján vagy mellékén is, mint Méhfő-nél, Csanaknál, Kis- és Nagy-barátnál, Nyúlnál, Tinnyőnél 's máshol is láthatni, házak vagynak építve a' szőlőknek végeikben. Nem kevesen vagynak ezen házak között olyanok is, mellyek csinosságokra 's tisztaságokra nézve, mind tulajdonosaiknak mind a' vidéknek becsületére szolgálnak; de vagynak olyanok is, mellyek gazdajiknak mostoha sorsok miatt düledező állapotban vagynak 's tetejeken a' nád helyett kukuricza kórók szolgálnak fedélül. A' Nyúli hegyben egy helyen, egy mély horgasban, mellyet hajdan a' lerohanó viz-ár áshattott-ki, a' hegynek oldalában egynehány földbe béeasott lak-helyekre is találtam. Ezek közzül egyből egy aszszony jövéni-ki, ez, véle beszédbe ereszkedésemmel azt beszéllte, hogy az előtt egynehány esztendőkkel Földházáról egy nagy föld-darab leszakadván, lak-helyét eltemeté, melly, ha kinn lettek volna, a' lakosokra is veszedelmet hozott volna.

Kellemetes és csendes lakás van ezen hegyekben. A' faluk' lármás neszek ide fel nem hat; ritkán hallani tűz által megkárosodottokról, vagy ha tűz támad is, egy vagy két

háznál több ritkán ég-el. A' hegybeli lakos, házánál minden szükségességet feltalál, csak kenyerét kell néki a' síkon keresni. Lakhelye' szűk körében mindent takarékosan összeszorít. Tartanak sokan teheneket, mellyek a' falubeli pásztor' elejébe a' hegy-alyba lehajtatnak 's estve vagy magoktól haza mennek, vagy gyermekek által hajtatnak. Némellyeknek lovaik is vagynak, mellyeknek nyomtatásra, szekerezésre 's más egyebekre veszik hasznokat. Laknak közben-közben talyigások-is, kik egygyes lovokon hol gyümölcsöt, hol más egyebet visznek-bé a' marhátalanoknak Győrbe eladni, — onnét pedig lisztet, korpát, kenyeret, üres hordót 's több e' féléket hoznak-ki pénzért. Marhájiknak nyáron, ha tenyész-tő idő jár, télre szőlejekből mohart gyomlálnak-ki 's megszáragatva elrakják. Használják erre a' végre a' bab-szalmát 's a' kukuricza kórót is. Ezen kívül elmennek a' Patonai, Koroncói 's más rétekre felében sarjút takarítani, vagy vesznek pénzen vagy szénát vagy sarjút télre marhájiknak. Némely jobb módú hegybeli lakosok teheneket moslékolván, szép jövedelmet húznak azoknak téj-hasznokból. Ezen moslékolás' eszközölhetése végett Győrben len-mag pogácsákat vesznek, mellyek nem egyebek mint azon len-mag' törkölje, mellyből olaj üttetett. Sertvéseiket, ha-csak a' faluhoz felette közel, a' hegy-alyban nem laknak, csordára nem hajtják, hanem házok előtt vagy udvarjokon megkötik 's nyáron által szőlő-levéllal vagy más gazzal tartják. Az ilyen bánás-mód által megnevekedvén könnyen hizlalhatókká válnak. Ezeknek orrokba drót karikát húznak, hogy ne túrhassanak. Midőn már a' szőlő érni kezd, tyúkjai és csirkéik vagy megkötöttek, vagy béborittatnak, hogy kárt ne tehessenek 's így maradnak szüret végéig.

Szőlejekben, mellyek részint a' háznál, részint a' házon kívül vagynak, természetnek babot, borsót, kukuriczát, répát, káposztát 's t. e' f. Innét vagyon, hogy sokaknak szőlejek, kivált a' marhát nem tartható szegényebbeké, elsovánkodván, hamar elromlanak 's helyre sem hozattathatnak, ha csak újra be nem plántáltatnak. Alig nyílik a' tavasz, a' hegybeli lakos már kezdi szőlőjének hasznát venni; mert belőle gyenge óltásokat, hüvelykes cukor-borsót, úgy nevezett hüvelykes hártyátlan babot, egrest, virágot 's több e' félét egymás után hord a' Győri piacra eladni. Ezeket követik az érett fa-gyümölcsök, mellyek a' cseresnyén kezdődvén, 's télen is jó darab ideig tartanak. A' gyümölcsök' nemei, mellyek nem megvető jóságúak, a' következők: cseresnye, sárga, kajszi és édes-magú baraczk, nem különben őszi-baraczk, körtvély, alma, lasponya, dió, többféle meggy-fajták, nevezet szerint: hólyagos, fekete, Spanyol és kolontár meggy, melly utolsó különös nevére nézve Magyar Hazánk' több részeiben úgy gondolom esméretes nem lévén, mivel más neve ezen fajtának nem esmeretes előttem, annak leírását rövideden ide mellékelem. Ez a' meggy-fajta hosszú csutkán függ-le, nagysága csak nem egygyez a' Spanyol meggyével, csak-hogy gömbölyegiebb annál, egészen nem feketül-meg, hanem csak barnás piros lesz bár jól megérjék is, jó és kellemetes ízű 's a' vidéken nagyon becses, fájának ágai lefelé csüggenek. 'S mind ezen 's több e' féle gyümölcsökből szép hasznok van ezen lakosoknak, midőn díszlenek. Megjegyzést érdemel, hogy ezen lakosok a' téli gyümölcsöknek természetekben közel sem fáradoznak annyira mint a' nyáriakéban — talán azért, mert későn haszon-vehető — holott amazok szépen megjutalmaznák fáradozásokat akkor is, midőn már a' nyáriak elfogytak.

A' nép ezen vidékeken nagyobb részint csinos és barátságos, örömet közli még idegen esmérősekkel is, a' mit a' föld híj munkája után elő-hozott. A' Győrhöz köze-

lebbek bizonyos udvariságnak neme által is megkülömböztetik magokat. Közönségesen véve egészségesek és erősek. Nagyobb részint szorgalmatosok és takarékosok. A' restség és pazérlás itt is, valamint mindenütt, szegénységgel büntettetik. Mivel bor-termesztők, ősszel, midőn boraik megfőrtak, a' tele hordó mellett felejtetik a' nap' terhét, melly őket nyári munkájok közben bádjasztva nyomta. A' menyeközökben tartós vig kedvük. Szobájik minden fény-üzés nélkül tiszták és csinosak; ruházatjuk egyszerű és tisztességes. Télen ködmön és bunda, vagy posztó vagy bőr-nadrággal, nyáron posztó ruha és szűr ruházatjuk. A' Csanakiak és Méhfőjiek fekete prêmes setét-kék térdig érő mentét is viselnek. Fejér-népeik is magyarosan ruházkodnak, 's a' módi és a' régi viselet között ruhájok' szabására nézve, szépen eltudják a' közép útát találni. A' komaság' megtartása több ízéig kiterjednáló, annyira, hogy gyakorta némelly azt sem tudja, miért komázza a' másik. Hasonlóképpen szoknak bánni az atyafisággal is. Hol több gazdák és aszszonyok is laknak egy háznál a' fiatalabb férfi-testvérnek felesége az idősb férfi-testvért örebbik Uram néven nevezi, szint' úgy az öregebbik a' fiatalabbat kissebbik Uram néven. Esméretes nálok az örebbik (öregebbik vagy öregbik helyett) aszszonyom, kissebbik aszszonyom nevezet is. Fijataljaiknak daljaiktól, midőn könnyebb dologban foglalatoskodnak, vagy a' munkáról haza-mennek, hangzik a' vidék. Ezt cselekeszik különösen akkor, midőn estve csapatokban vagy a' robotról, vagy az aratásról haza térnek. Hegybeli házától, az Uraságnak kiki tizenhatsz napot szolgál robotot. Birják ezen felsőbb hegybeli vidékeket urasági jussal, a' Méltóságos Viczay 's Eszterházy Grófi Familiák, a' Pannon-hegyi vagy a' Szent Mártoni Apát-Urság, a' Csornai Prépostság 's t. Két dolog különösen becsületekre válik ezen hegybeli lakosoknak kivált a' felsőbb vidékeken t. i. hogy lopás és megesés ritka történetek nálok. Hordók, gabonás és lisztes 'sákok 's t. e' f. hevernek több éjszakákon által a' tornáczokban a' nélkül, hogy csak kár esnék is benne. Történt ugyan ez előtt egynehány esztendőkkal, hogy némelly elfájtott hegybeli lakosok aratás' idején az aratásra ment' férj-fijaktól üres hegyeket nyughatatlankodtatták rablásaik által, de nem sokára ezek is megboláztattak 's azután ismét minden bátorságban lett. A' leányok seregesen mennek a' csárdákon tánczoló legénység közzé tánczolni a' nélkül, hogy a' szülők ebben nagy akadályokat tennének 's még-is csak igen ritkán vetemedik -el valaki közzülök. A' szeretkezést többnyire házasság váltja-fel. A' szép termetű, képű 's jó magok-viseletű leányok, bár szegények legyenek is, hamar és jól férjhez mennek. Az azomban gáncsolást érdemel nálok, hogy ősszel éjszakán megtörténik néha, hogy a' hegyben járó vagy városi, vagy más egygyes elkéssett idegenek a' pinczében jó kedvet ivott pajkos fijataloktól szóval megtámadtatnak, 's ha békével tűrni nem tudnak, meg is verettetnek. De kicsinyenként a' büntetéseknek nyomban következtések által reménylhető, hogy ezen vissza-élések is eltöröltetnek. Nyelvök ezen hegybelieknek a' helyes beszédű Győriekéhez közelit, 's ámbár tökéletes tisztának nevezni nem lehet is, de csak ugyan tisztább mint némely Győr Vármegyei falubélieké, a' kiknél az é betű sokszor ié hanggá olvad által a' beszédben. Szólójiknek bokros és fás végeiket mentseknek nevezik, a' melly szót még sem nem hallottam máshol, sem nem olvastam. Több vissza-tetsző szavakra 's beszéd-formákra, ide hozván a' fentebb említett keveseket is, nem akadtam nálok.

Szokásaik között megjegyzést érdemelnek a házasság-kötésiek. A kérők megjelenvén a leányos háznál, az Ó Testamentombeli Szent-Írásból elbeszélik az embernek teremtetését, a házasságra rendeltetését, Évának alkottatását, Ádám mellé adattatását, I'sák' házasságát 's t. e. f. Alkalmaztatják ezeket a házasúlandó személyekre 's megszólítják a szüléket, meg a leányt is, ha nincsen é valamely ellenvetések az eszközendő házasságra nézve. Ha sem a szülék, sem a leány nem ellenkezik, megkészi a kézfogás vagy akkor mindjárt, vagy a leány szüléjétől kirendelt 's kikért időben. De néha megtörténik az is, hogy a möring vagy más egyéb véletlenül közben-jött dolgok miatt a házasság-kötés egészen elmúlik. Közelgetvén az össze-keelés ideje, a vőfények csinosan öltözködve, kezekben nagy bokor pántlikákkal kiczifrázott rozmarint vive, pisztolyokból löveldezve, ének-szóval, eljárják háromszor egy más után a hivatalos házakat 's a vőlegény 's menyaszszony' nevében meghívják a ház-népet a következőképen: „Kivagyunk küldetelve a kegyelmek tisztességes házához Csorbás Mihály vőlegény Urunktól és Dörgös Panna menyaszszony aszszonyunktól, hogy meghívánk kegyelmeket keddre vacsorára, szerdára ebédre, jó és tisztességes mulatozásra, egy vagy két pár tánczra, mellyre is az Isten segélje kegyelmeket 's a t.“ A vendég-hívó vőfények ezután a házi-gazda vagy aszszony által, vagy borral vagy palinkával kínálatnak-meg, melly meglévén, rikongatás, ének és lövöldözések közben tovább mennek. Bégyülvén az összehiteztetés után a hivatalos nép a menyeközös házhoz, a nász-nagyok leültetik. Ez meglévén megszólamlík egygyik vőfény a szoba-ajtónál, a leveses tál a kezében lévén, elbeszéli tréfásan, hogy külfölből módon össze-szerzett állatokból, madarakból 's több e' féléből étkeket készített a bégyűjtött tisztességes vendégek' számára, mellyeket ha néki megengedtetik az asztalaikra felhord. A nász-nagy erre egy két szóval engedelmet ad néki, 's következik a vacsorálás. Ez a vőfénynek 's más egyebeknek tréfákozásaik közben vígan megy véghez. Ekkor a vőfények a mu'sikusoknak és a szakácsné' fáradsága' jutalmául, pénzt szednek. Némely határban szokásban van az is, hogy a vőfények a vendégektől a menyaszszonynak gazdaságbeli segedelmére pénzt szednek 's minden egygyes vendégnek adományját a következőképen szóval nyújtják-átal néki: e'béli szíves jó akaratját kívánta megmutatni menyaszszony aszszonyomnak Póznási Gergely, vegyen rajta bölcső-kötőt. Minden egygyes adakozásnál más-más eszközre szánja a vőfény a pénzt, a melly beszédje közzé nem ritkán nevetség' okáért mosdatlan metaphorákat is kever. Vége lévén ennek, a vőfények a többi fennforgódókkal 's a mu'sikusokkal egygyütt, vacsorálni mennek, előbb mindazonáltal a nász-nagy a vőfény Uramtól vőfény helyett vőfényt 's mu'sikus helyett mu'sikust kér. Ekkor elől-áll valamely tréfás fíjatal a sereg közzül 's a nász-népet tréfás versekkel, czigány prédikációkkal 's más egyéb furcsaságokkal mulattatja. Megvacsorálván a vőfények, mu'sikusok 's más egyebek, az asztalok kihordatnak egygyen kívül, mellyen sütemény 's bor marad rakva. A nász-nagyok tánczosokat osztanak, 's elkezdődik a táncz, melly reggelig, sőt néha tovább is tart, míg végre a vendégek egygyenként eltakarodnak.

Lakják ezen hegyes vidékeket Római Katholikusok, Evangelikusok 's kevés számmal Reformátusok. Kivéven a Csanaki, Méhfői 's Kis-baráti csekély számmal lévő Németeket, mind Magyarok. A Németek is egy pár tized múlva egészen megmagyarosodnak, mert már csak egynehány kevés öregek tudják jól, eredeti anya-nyelveket, a fiatalabbak

Örömebb 's jobban beszélnek magyarul, mint németül. Ezek a' Németek, mint magok állítják hajdan a' Nyulasról szakadtak ezen vidékekre.

Ezen hegyek jó és kellemetes ízű borokkal kedveskednek, melyeket nagyobb részint a' Győriek vévén-össze, egy 's két esztendő mulva szép nyereséggel adják-el az Idegeknek. Nevezetesen: a' Tinnyői, Nagy- és Kis-baráti, Csanaki, Méhfői, Nyúli, Écsi, Fel-péczi. Ezen borok nagyobb részint színekre fejelek, olajosok, erősek 's jó gondviseléssel több esztendőig eltarthatók. 'S mivel természetekre vastagok, a' Győri bor-vásárlók jónak tartják soványabbakkal és hígabb természetűekkel keverni őket, állítván, hogy annál jobb ó bor válik belőlök asztali bornak.

A' szőlő-fajták a' következők: a' szala vagy szalai szőlő, fehér és fekete makra, ezen utolsó hárs-levelűnek is nevezetik, gyöngy-szőlő, bajor (fehér és fekete), az apró szemű fekete csóka-szőlő, csirifandel, fekete kadarka, zöld-szőlő, veres-dávid, boros-piros, váczi-szőlő, gróf-szőlő, barát-köntösű szőlő, kecske-csecs, török-bajor, sár-fejér, nagyságos 's t. A' szala vagy szalai szőlőnek, mely tömött fejű és keményes héjú, és a' fehér makrának, mely gyenge-héjú szőlő-fajta, borát legjobban dicsérik. Némely fajták különös nevekre nézve esméretlenek lévén, rövideden leírásokat ide mellékelem: a' fekete kádarcha: öreg szemű, tömött gerezdű; a' veres Dávid: későn piruló, leves; a' boros-piros: apró ropogós piros színű; a' váczi-szőlő: öreg gömbölyeg szemű; a' gróf-szőlő: öreg szemű, leves; a' nagyságos: öreg 's korán érő 's nagy gerezdű; a' hárs levelű: közönséges fekete, tömött gerezdű szőlő. Mind ezekben a' hegyekben a' tőkék hamar megvélnének, nem teremnek, 's gyakori plántálást kívánnak. —

Kiss József.

6.

A' SZERENCSES MENYKŐ.

Csak igaz: hogy nem tudhatjuk

Mit rejt a' jövő óra;

Bánatot vagy kedvet hoz é

A' jámbor halandóra?

Sokszor egy kis perczenet is

Nagyot fordít dolgunkon,

'S néha a' mitől nem várjuk,

Az is segít bajunkon.

Lám én, hogy most víg életem,

Egy menykőnek köszönhetem:

Ugyan ki hinné már ezt,

Hogy menykő gyógyít, 's nem vesz?

Lidimet rég' forró hévvel

Imádtam, és szerettem,

De híjába sóhajtozék,

Kedvét meg nem nyerhettem.

Hervasztó epedésemet

'S kinomat fel sem vette,

Hódolásom' esküvésem'

Csak gúnyolta, nevette.

Mert a' Szépek, bár szíveket

Birjuk is már: szerelmeket

Míg csak lehet, titkolják,

'S egy könnyen meg nem vallják.

Hogy megifjúlt a' természet,
 'S zöld színét felöltözté,
 Lidim egy szép nap mulatni
 Kiment a' hegyek közzé:
 Én mindenütt, mint árnyéka
 Ott is híven követtem,
 De hasztalan, mert mint eddig,
 Falra borsót hintettem.
 Mikor keblem' gyötrelmeit
 Festém neki, ő szemeit
 A' tájra függesztette,
 'S be szép! azt emlegette.

Így eddig táplált reményem
 Most végképp' elcsüggede,
 Komor bú ült' homlokomra,
 Szívem hajh! mint szenvedé.
 Magánosan tébolyogtam
 Bánatomtól gyötretve,
 Hogy kegyetlen Szépem nem szán,
 Sebem' nem felejtethve.
 Táncz, muzsika nem ébresztett,
 Sőt még keservet gerjesztett
 Vérző kínos keblemben,
 Fájdalom dúlt lelkemben.

De hogy a' nap a' hegy megett
 Lenyúgodni indúla,
 Az ég szörnyű fellegekkel
 Hirtelen leborúla.
 Erre a' fürgé lánykáknak
 Vidám gyülekezete,
 Hogy az essőt elkerülje,
 Haza felé sieté.
 Lidit itt újra követém,
 'S a' hegy' ormán levezetém,
 De hogy szívem bú ette,
 Némán mentem mellette.

Süvöltött a' szél a' bérczről,
 Por-tornyok kavargottak,
 A' hömpölygő nagy fellegek
 Leszakadni látszottak.
 Lidim félvén az ázástól,
 Kére, hogy csak siessünk,
 Hogy valahol még idején
 Fedél alá jöhessünk.
 Léptem' én is kettőztettem,
 Csak hogy magával lehettem,
 'S így másra nem ügyelve,
 Menénk gyorsan lépdelve.

De néhány száz lépésnyire
 Csak alig haladhatánk,
 Már a' nagy zápor utól ért,
 'S tovább el nem futhatánk.
 Nagy cseppekben, és oly sűrűn
 Kezde is az szakadni,
 Mint ha még egyszer özön-víz
 Akart volna áradni.
 Egy kunyhó a' szőlő-szélben,
 Állott ottan dülő-félben,
 'S hogy odáig juthattunk,
 Csak az alá szaladtunk.

Azomban vakító fénnel
 Villámlott, és ropogva
 Hullott a' sűrű jég-esső,
 Dörgött az ég csattogva,
 Száz felől ordíták vissza
 A' bérczek a' roppanást,
 Hogy utolsó ítélet leszsz,
 Magam sem véltem már mást.
 A' szél rettentőn visita,
 Sok fát többől kiszakita,
 Kunyhónk is úgy inogott,
 Hogy majd majd össze-rogyott.

Az én Lidia elrémülve
 Másként beszélt' most velem,
 Mert annyira erőt veve
 Szegényen a' félelem,
 Hogy mellém térdre omolva
 Imádkozott éltéért,
 Ne hagyjam-el! siránkozva
 Össze-tett kezekkel kért.
 De biztató beszédemre,
 Reszketve simúlt mejjemre,
 'S képét ott elrejtette,
 Bár eddig azt nem tette.

Nőtt azomban a' zivatar,
 A' dörgés nem tágitott,
 Csattant, — 's kunyhónk előtt egy fát
 A' menykő szét-hasított.
 E' borzasztó durranásra
 Csak-nem megsiketültem,
 'S a' kő-padról, mellyen ülénk,
 Majd hogy le nem szédültem.
 Lidi is szörnyet kiálta,
 Képe legottan színt váltta,
 'S a' fojtó göztől fúlva,
 Ölembé dült ajúlva.

Erre én elrémültömben,
 Nem tudom mit csináltam,
 Él é, vagy holt? verő-erét
 Kétségesen vi'sgáltam.
 Meleg vólt, de mozdulatlan!
 Jég-cseppeket izzada
 Homlokom, fennyen vert szívem,
 Egész testem borzada.
 Karjaim közzé szorítám,
 Nevén gyengéden szóllítám;
 Hajh! de nem szólt', nem felelt,
 Hogy él, nem adott több jelt.

Felnyitám mejjén szorossan
 Össze-fűzött ruháit,
 'S forró csókokkal borítám
 Halványodott orczáit;
 De nem éledt, sőt úgy tetsze:
 Meghült, — már csak azt lestem,
 Mikor mered meg? éltéről
 Éppen kétségbe estem.
 Végre friss vizet markoltam,
 Próbául még azt locsoltam
 Sáppadt szedres képére,
 Nyakára és mejjére.

Most kinyitván lankadt szemét
 Karomból kivetkeze;
 „Hol vagyok, — mi történt velem?“
 Bádjadtan így kérdeze.
 „Itt kedves! mondám — ölemben,
 Boldog vagyok, hogy élsz még,
 Hogy kegyes szavad hallhatom,
 Áldassék a' magas ég.
 Már éltedért kesergettem
 'S noha mindent elkövettem,
 Sokáig nem mozdúlva
 Fekvél itten ajúlva.“

Akkor látá a' dió-fát,
 Mellyet széllyel repesztett
 A' menykő, melly még ekkor is
 Kénköves gözt terjesztett.
 'S hogy leírám néki, ért'e
 Kiállott félelmemet,
 Esküdvén, hogy magam inkább
 Vesztém vala éltemet;
 Szeme könnyekbe lábbadott,
 Nyelve hálára fakadott,
 'S ezt rebege: „míg csak él,
 Élt'e mentőjének vél.“

Egyre zúgott kinn a' zápor,
 Még maradnunk kellett, —
 De szerelmét ostromolni
 Legjobb módom lehet;
 Meg is vallá, hogy rég' szeret,
 'S kezem' szíve környékén
 Tartván, mejjemre borúla, —
 Százszor boldog valék én!
 Oh felséges kis deszka-bólt,
 Oly boldog halandó nem vólt,
 'S nem lesz' soha kebledben,
 Mint én e' perczenetben.

Itt nyertem első hév csókját,
 Ah mennyei érzelem!
 E' pillantatot éltemben,
 Többet én fel nem lelem.
 Hulljon mellettem száz menykő,
 Megállok ellenébe,
 Csak Lidimnek mindenkor így
 Nézhessek szép szemébe.
 Mert éltet tűz pillantása,
 Elevenít mosolygása,
 Ha ő véle lehetnék,
 A' sírtól sem reszketnék.

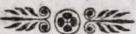
Mig élek, mindég áldom én
 E' szörnyű fergeteget,
 A' nagy záport, a' kis kunyhót,
 'S a' reá hullott jeget.
 Áldom a' dörgő menykövet,
 Melly a' fát szét' feszíté,
 Mert óhajtott boldogságom'
 Súgarát felderité.
 Áldom a' forgó zivatart,
 Mert éltem csak általa tart:
 Az hozott írt sehemre,
 'S napot bús fellegemre.

Megvettem a' dió-fát is,
 'S hogy frigyünkre általa
 Emlékezzék, most abból van
 Lidim' varró-asztala. —
 Héj ha minden fiatalnak
 A' menykő így szolgálna,
 Tudom Franklin' vas-póznája,
 Házán nem soknak állna.
 De mindenik szerelmesnek
 Illy jó menykövek nem esnek, —
 'S tám minden leánykának
 Nem is használhatnának!

Jakab István,

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Második Füzet. Februárius 1826.

7.

A' CULTURÁRÓL.

Ad similitudinem parietum sanorum extrinsecus culti Crusta est et quidem tenuis.

SENECA.

Sok ember csak azért marad hátra a' tökéletesség' ösvényén, mivel az önn-szeretet által megigéztetvén szemei, azt látja magán a' mi nincs; azt a' mi van, nem látja. Azért is egy részről nem törekedik azontökéletességekre, mellyek nélkül szűkölködik; más részről nem igyekezik levetkezni magáról azon hibákat, mellyek megmocsoklják benne a' szép emberi természetet.

A' hízelkedő, vakító önn-szeretettel egygyütt jár a' vak-tudatlanság. Az ember mennél tudatlanabb, annál gondolatlanabbúl 's annál vakmerőbben ítél mindenről, a' mit nem esmér, nem ért. Nem érti pedig azt, a' miről világos megfogása (conceptusa) nincs; ezen esetre pedig nem ítélhet helyesen a' meg nem esmért dologról. És még is szüntelen halljuk a' közönséges életben nem csak az okos, hanem az oktalan tudatlan embereket is ítélni p. o. ember társaiknak morális karakterjeokről, egész társaságokról; sőt, a' mi még nehezebb, egész Nemzetekről, azoknak nemzeti karakterjeokről, erkölceisekről, erkölcselenségekről, culturájokról 's t. e' f. nehéz, 's szemeik előtt elrejtett dolgokról. — Ezen dolgokról való gyakori beszélgetés, melly csak-nem mindég helyes és helytelen ítéletekből áll, nem kis része lévén a' társaságos élet örömeinek, talán nem lesz' szükségtelen, ezen dolgokról való ítélet-tételt, némely megfogásoknak kifejtőztetése, 's megvilágosítása által, könnyebbíteni, 's így a' helytelen ítéleteknek, vélekedéseknek megigazítását eszközölni, F. M. Or. Minerva 1. Negyed. 1826.

hogy senki, sem önnön maga miveltségéről, 's erkölcsi állapotjáról; sem más emberek' Nemzetek' culturájokról helytelenül, vakmerően ne ítéljen.

A' bölc's Teremtő nagyra rendelvén-el az embert, oly sok, oly nemes és nagy, oly csudálkozásra méltó testi és lelki erőkkal ruházta-fel őtet, hogy azokat 's az emberi természetnek méltóságát szemlélvén és csudálván Dávid Király, költői elragadtatásában így fejezné-ki magát: „Kevéssé titted alább valóvá az embert az angyaloknál; dicsőséggel és tisztességgel koronáztad-meg őtet, és a' Te kezeidnek művein Úrrá titted őt.“ Valóban az egész látható világon nincs szebb, 's szeretetre és tiszteletre méltóbb valóság az ember-nél, ha magas rendeltetéséhez képp'est elméjét szívét, minden tehetségeinek kifejtőztetése által felemeli a' bölcsesség' és tökéletes *humanitás'* méltóságára: valamint ellenben rútabb, útálatosabb teremtmése nincs az Istennek az embernél, ha minden nevelés, miveltség nélkül elvadulván, rendeltetéséről semmit sem tudván, vagy arra semmit sem hajtván, eltávozik a' természettől, az emberi természetet 's méltóságot levetkezteti, 's mélyen a' baromi állapotig lealacsonyítja magát.

Hogy még a' porig megalacsonyítottatott, megvettett pórság is ama magas emberi méltóságra rendeltetett légyen-el, nyilván kitetszik abból, mivel a' legnyomorultabb, a' legmegvettettebb állapotban lévő ember is ugyan azon szép és felséges lelki erőkből és tehetségekben részesült, mellyeket az előkelő, nagy rangú, cultus, tökéletes, nagy emberekben csudálunk; kitetszik abból is, mivel gondos és bölcs nevelés, oktatás által még a' legalacsonyabb sorsú embernek fiából is köz-hasznú nagy embert, nemzetének, sőt az egész emberi-nemzetnek díszére szolgáló embert lehet nevelni. (*Perfectibilitas* *).

Az embernek testi és lelki erei csak szüntelen való *gyakorlás* által fejltőztethetnek-ki, 's vitethetnek nagy tökéletességre: csak állandó munkásság és foglalatosság által tartattnak és erősítetnek-meg; külömben elásott, haszonvehetetlen talentumok maradnak, 's elenyésznek. Ezen szép, nagyra rendeltetett erőkkal való ozél-erányos, az az, az okosságnak törvényeihez alkalmaztatott élés, végső célja az ember lételének, 's abban áll az ember' legfőbb *méltósága*. De hogy az okosság' törvényei szerint élhessen az ember mind testi, mind lelki ereivel, ezeknek nevelés, oktatás, gyakorlás által össze-egygyezőleg (*harmonice*) az az: úgy kell kifejtőztetniök, hogy egy erő, még a' legnemtelenebb (testi) erő se maradjon művelés nélkül, és hogy mind a' testi, mind a' lelki erők szoros össze-köttetésben legyenek egymás köz't', de kivált a' legfőbb erővel, az okossággal, úgy hogy ennek végső céljára meeggyezzen a' munkásságok, és e' végre annak mint fő uralkodónak alája légyenek vetve, szolgáljanak, engedelmeskedjenek, az emberi nemzet' javára szünet nélkül munkálódjanak. Az erőknek ily miveltségök, és tökéletességök nélkül el-nem éri az ember lételének végső célját; a' neveletlen elvadult ember állati állapotban az emberi méltóság alatt marad.

Ezen szó: *Cultura* (pallérozásnak, mint látszik, nem helyesen mondattatik**) kétféle értelemben vétetetik közönségesen: mert majd azon *foglalatosságot* jelenti, melly által tö-

*) Ezen perfectibilitásról méltó olvasni Latens, über die Perfectibilität und Entwicklung des Menschen, in seinen philos. Versuchen. 2-ter Band.

**) Ezen szóval élni csak ott akarok, a' hol színes culturáról léssen szó, nem éppen azért, mivel nem eredeti Magyar szó, a' Deák polire szóból véve eredetét; hanem azért, mivel csak külső, csillámló-fényt jelent, Seneca szerint

kélettebb állapotba helyeztetetik az embert, úgymint a' nevelést, oktatást, tanulást, gyakorlást; majd azt a' mi ezen foglalatosság által szereztetik, a' test' és lélek' tökéleteségeit. Ezen két értelem köz't az a' különbség vagyon, melly van az ok és a' következés, (*causa et effectus*) az eszköz és a' cél, a' tökéletesítés és tökéletesség között. Az első értelemben vette p. o. Horátius a' Culturát ezen versében:

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo Culturae patientem commodet aurem.

Cicero is: Tusc. Quaest. L. II. Cap. 5. *Ut ager quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest; sic sine doctrina animus. Cultura autem animi philosophia est.* — A' második értelemben kell venni a' Culturát ugyan azon Cicero' ezen mondásában: *Homines à ferâ vitâ ad humanum cultum deducunt.*

Ezen *humanus cultus*-nak (humanitásnak) felséges értelme jobban ki fog tetszeni, ha közelebbről megsejleljük a' Culturát — 1. nemeire, 2. tárgyára, 3. grádusaira nézve.

I. A' Cultúra, — nemeire nézve.

Ezen tekintetben kétféle a' Cultúra: *testi* és *lelki*.

1. A' test' Culturája általában áll a' testi erőnek kifejtőztetésükben, nevezetesen a' test' 's tagjai' épségének megőrzésében, erejének munkásság által való erősítésében, gyarapodásának egészséges tápláló eledel, ügyességének gyakorlás által való elő-mozdításában. Így tökéletesítetvén a' test és annak tagjai, ezek alkalmas eszközei lesznek a' léleknek, részint a' lelki tehetségek', és erők' kifejtőztetésükre, 's tökéletesítésükre; részint az okosság belső munkásságának elő-mozdítására; az esméretnben és akaratban; részint a' bölcsesség és virtus magyának az emberek köz't való elhintésére 's az emberek' boldogítására. A' test' ezen tökéletességeire ügyelt' a' régi, szép test'-állású Görögöknél és Rómaiaknál az úgy nevezett *Gymnastica*. Egyébberánt

Bátor a' test és annak tagjai, 's erei elkerülhetetlen eszközei az okos léleknek a' hasznos munkásságra, és azért méltók a' megbecsülésre; bátor a' testnek ezen tökéletességei, a' szép ábrázat, szép termet, a' testnek kellemetes maga-tartása, ékes mozdulásai, a' hangnak kellemetessége a' beszédben, és éneklésben, továbbá a' test' erőssége, 's tagjainak különbféle szép mesterségek' gyakorlására való ügyességük — noha mondom, mind ezen tökéletességek nem megvetni való ajándékai a' természetnek, és a' nevelésnek, sokszor nagy kedvességet is, és tekintetet szereznek az embernek a' világ előtt, sőt olykor csudálatnak is: még is mind ezen tökéletességei a' testnek, minden reá ragasztott piperével és szépségekkel, az elmés, jó izlésű luxus' szüleményeivel egygyütt inkább szemfény-vesztés, mint valódi Cultúra. *Crusta est, et quidem tenuis*: Távols van a' valóságos Culturától, a' ki ezekben büszkélkedik.

2. A' lélek' Culturája annyi ágazatokra terjed, a' mennyi fő (fundamentális) tehetségekkel és erővel bír a' lélek. Ezek pedig az *érzésnek*, az *esméretnnek*, és a' *kívánságnak* 's

extrinsecus nitentem crustam, et quidem tenuem, a' millyennel sok Cultusnak látszó ember vakítja a' világot, oly szép színt, a' millyennel, a' Kristus' mondása szerint meg vagynak festve a' koporsók, mellyek kívül ugyan szépeknek tetszenek, belől pedig rakva vagynak holtak' tetemeivel, és minden undoksággal. A' Cultúra többet jelent a' pallérozásnál, melly amannak csak egy neme.

akaratainak tehetségei. E' szerint a' lélek' Culturája három féle: a. *aestheticai*, b. *eternali*, c. *erkölcsi*.

a. Az *aestheticai* Cultúra (tágasabb értelemben vevén ezen megfogást) a' lélek *érzéstehetségének* kifejtőztetésére ügyel. Ezen tehetség, a' Teremtőnek bölcs rendelése szerint, abban áll, hogy a' lélek a' külső dolgoknak benyomásaik, és az okosság' képzelődései mellett, majd gyönyörűséget, (kedvet) majd kedvetlenséget érez. A' külső dolgok csak közben-vetőleg, a' test által, illetik a' lelket, a' testnek érző mív-szereiben (*organis sensorii*) okozván kedves vagy kedvetlen érzéseket, az okosság' képzelődései ellenben egyenesen a' léleknek belső érző-erejét illetik, 's a' jó-ízés', az *esméret*', és az *erkölcs*' örömeit megéreztetik az emberrel a' szerint, a' mint a' gyönyörködés vagy a' szép' vagy az *igaz*', vagy az (erkölcsi) jó' érzéséből származik.

α. A' testi kedves és kedvetlen érzések' Culturája. Ez a' test Culturájának egy része. A' természet a' különbözőféle temperamentumú emberekben különbözőképpen organizálja a' testet, 's annak öt érző mív-szereit és más tagjait, annyiban, hogy egy emberben nagyobb, másban kisebb mértékben teszi érzékenyekké azokat. Ezen különbséget még nagyobbá teszi a' jó és rossz' nevelés, a' gyakorlás és gyakorlatlanság. Innét van egy részről azon tompa *érzéketlenség* (*apathia, indolentia*) melly sok neveletlen embert alkalmatlanná teszi a' természet-szerint való nemesebb testi gyönyörűségek' érzésére, úgy hogy p. o. szemei nem gyönyörködnek a' természet, és a' szép mesterség' munkái' szépségükben, fülei a' kellemetes hangokban; más részről azon *felettebb való érzékenységet*, mellyet a' Németek *Empfindlichkeit*, *Empfindlichkeit*-nak neveznek, mi nyavalyás *érzéketlenségnek*, nevezhetnénk, melly szerint valamint a' testi gyönyörűségeket, úgy a' külső dolgok által okoztatott kedvetlenséget is mód nélkül érzi az inkább szerencsétlen, mint szerencsés ember. Az érző inaknak ezen természet ellen való ingerlőségeket nyakára vonják az embernek, rész-szerint a' beteges szülék, rész-szerint a' test' igen kedvező rossz' nevelése, rész-szerint a' testi gyönyörűségekké való mértékletlen élés, a' testnek vétkes kívánsága, a' szemeknek, a' toroknak, és más nem nevezendő tagok' bújalkodása. Ezen két végső pont köz't is a' tompa-érzéketlenség, és a' felettebb való érzékenységet köz't középelt *) van a' tökéletesség. A' bölcs-nevelés, a' gyakorlás, a' mértékletesség, a' jó diaeta viszik az embert ezen tökéletességre, részesítik a' Culturá' ezen nem utolsó nemében, az érzéketlen emberben készítés, izgatás, gyakorlás által érzékenyebbé tévén az érző-tehetséget; a' még meg nem vesztegettetett ép természetű gyermektől eltávoztatván a' nyalánságot, a' nem természeti szükségeket, és mindent, a' mi az embert elpuhítja; végtére a' torkos, dobzódó, feslett életű, a' testet lelket elgyengítő Sibaritai pahaságban elmerült embert vissza-hozván a' természeti szükségekre, és a' természet által szabott mértékre.

β. Az *aestheticai*, az az, a' lélek belső érzéseinek Culturája (szorosabb értelemben) oly szoros össze-köttetésben van a' testi érzékek' Culturájával, mint a' lélek a' testtel, mert ezen Cultúra azon lelki-tehetség' tökéletesítését eszközli, mellynek ereje által a' *szépet* a' kellemetes formákban, mellyeket a' külső érzékek, és a' képzelő-erő (*imaginatio*) szem-

*) *Mediocrisatem tenebit, quae est inter nimium et parum. Cic. Off. Lib. 25.*

lélnek, megesméri, 's ezen esméret által gyönyörűséget érez az ember. Ezen tehetség *izlésnek* nevezetik. Ez cultiváltatik, az az: élesítetik és nemesítetik a' természet munkáinak, és az azokat szerencsésen követő szép-mesterségek' műveinek, az azokban lévő kellemetes formáknak, a' részek' egymáshoz való illendőségöknek (harmonianak, symmetriának neveztek a' Görögök) és cél-erányosságnak gyakori szemlélése által; nem különben a' rajzolás, festés, mu'sika, 's más szép-mesterségek' gyakorlása, és szép költői, 's más aesthetikai jó munkák' szorgalmatos olvasása által.

Az így szerzett jó izlésnek nem kis befolyása van az elmébéli és erkölcsi Culturára *), mert hathatósan ébresztgeti az emberben az igazság', a' virtus' és az illendőség' szeretetét, a' rend' és az össze-eggyezés' érzését, a' természet ellen valónak, a' rútznak, az illetlenségnek, a' rendetlenségnek útálatját és megvetését. Így a' jó izlésű ember mindgondolkozása' módjában, mind beszédében, mind cselekedeteiben rendesebb, kellemetesebb, mások eránt nyájasan kedveskedőbb, és humánusabb, mint más emberek. Ez az igazi jó-izlés, melly nem csak a' Grátziáknak, hanem a' Humanitásnak is áldozik. Ez ama' Római kellemetes, nyájas urbanitás! Ez a' valódi aesthetikai Cultúra! nem ama aesthetikai fényes pallérozás, ama finomított izlés, mellyel a' nagy világban élő, magas falákokon járó, a' büszkélkedő, 's szem-fényvesztő merevény (steife) udvariságot gyakorló, czifra emberek ragyognak. *Ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti Crusta est, et quidem tenuis!* Távol van az is az igazi Culturától, a' ki ezen finomított izlésben helyeztetni becsét!

γ. Más megbecsülhetetlen jóban, az *igasság' esméretében*, a' tudományban, a' bölcsességben részessé akarván tenni a' Teremtő a' nagyra rendeltetett embert, beöltötte szívébe azon édes *öröm' érzését*, melly az *igaznak vizsgálásából* és feltalálásából származik; és az esméretnek, 's tudománynak nagy szeretetét, melly által ezen gyönyörködtető 's az okos emberhez illő dolgok' kívánására húzattatik és vitettetik az ember, mellyekben, a' mint Cicero mondja, másokat felyül-haladni szépnek tartjuk; megesni pedig, tévelyegni, nem tudni, megcsalatni, mind rosznak, mind rútznak ítéljük. Hogy az esméret, és a' tudomány szeretetének oly nagy ereje van, hogy azoknak kívánására és keresésére, még a' belőlők hárámló haszon' reménysége nélkül is elragadtatik az ember, hogy azon dolgokéit sem a' gonddal és bajjal, sem a' fáradsággal, sem a' veszedelemmel, még a' halál' (mint az öregebbik Plínus) veszedelmével sem hajt semmit — ezen senki nem fog csudálkozni, a' ki tudja, melly édes örömmel kimeríthetetlen kútfeje, és melly nagy tökéletesség legyen az igazság' esmérete, az értelem' megvilágosítása, és sok, 's külömbféle köz-haszonra fordítandó esméretek. Ezekből könnyű által-látni, melly nagy tökéletessége legyen az embernek az *igaz' esméretéből* származó örömmel eleven érzése, és ezen érzés' tehetsége; és melly fontos dolog, 's igen szükséges legyen ezen megbecsülhetetlen tehetség' tökéletesítése. De fontosabb még ennél is:

δ. Az *erkölcsi érzés' Culturája*. Ezen idvességes érzés hathatós ösztön lévén az erkölcsi jónak kívánására, nagy segítségére van az akaratnak az okosság' törvénye eránt va-

*) Plátó azt mondja Symposiumában és a' Phaedrusban: A' szépség egy az igazzal és a' jóval, 's gerjeszti azon szeretetet, melly a' virtusra vezet.

ló engedelmességnek eszközzésére, és az erkölcsi jónak véghez vitelére. Tudniillik az emberi természet (értem a' még meg nem romlott emberi természetet) úgy van elrendelve, hogy az ember az okosságnak, és azért önnön maga, mint okos valóságnak törvénytévő hatalmát (autonomia) 's méltóságát megismerván, ezt elevenen érzi, hogy az okosság' erkölcsi törvényét tiszteli; hogy abban, a' mit ezen törvény jóvá hágy, 's jónak lenni mond, gyönyörködik, a' belső ember szerint, a' mi azzal ellenkezik, megveti, utálja; 's azért némely indulatokat és cselekedeteket a' jóvá-hagyásnak, tiszteletnek 's magával való megelégedésnek kellemetes érzése, másokat ellenben a' helybe-nem-hagyásnak, a' magával való meg nem elégedésnek, a' maga megvetésnek, és az abból származó bánkodás' kedvetlen érzése nyomban követi. És ez nevezetik *erkölcsi érzésnek*. Ehez számlálják némelyek azon érzéseket is, melyek a' finomabb p. o. a' sympatheticus az egoisticus indulatokat mérséklő hajlandóságok' kielégítéséből származnak; sőt mások még az okosság' azon erkölcsi *homályos* ideáit is, melyek, bátor nem gondoltatnak is világosan, még is nagy befolyások van az embernek az igasságról és az igasságtalanságról teendő erkölcsi ítéleteire, 's ezek által cselekedeteire is.

Valamint az tagadhatatlan, hogy ezen erkölcsi érzés' tehetsége minden embernek szívében meg van, és nagyobb vagy kisebb erővel befoly akaratra a' szerint, a' mint az érzés nagyobb, vagy kisebb elevenséggel bír: úgy az is minden kétségen kívül van, hogy ezen erkölcsi érzés az okosság' erkölcsi ítéleteiben való gyakorlás, a' lelki eszméretnek (melly nem egy az erkölcsi érzéssel) ébren való tartása, 's jó embereknek példájok által ébresztgettetik, tápláltathatik, erősíthetetik, és tisztíthatatik. Így cultiváltatván az erkölcsi érzés, az ember' minden cselekedeteire nagy befolyása lehet, és az erkölcsi principiumok' fogyatkozását, kivált azon esztendőkből, melyekben az okosság ki nem fejtegetődött még egészen, és a' nem tökéletes, nem tellyességgel bölcs emberekben, neminéműképpen kipótolhatja.

Így kedvelteti a' természet az emberrel az érzés által a' szépet, az igazat, a' jót; utálatja a' rútát, az illetlent, a' tévelygőt, a' gonosztságot. Így könnyebbíti neki az igasság' eszméretére, és az erkölcsi tökéletességre való törekedést! a' gyönyörűség által a' virtushoz édesgetvén, kedvetlenség, utálás által, a' gonosztól, a' büntől elidegenítvén őtet. — A' melly emberben az aesthetikai érzések (α . — δ .) épségben, 's egész erejekben megvannak, úgy hogy megmaradt ugyan a' közepszerűségben, és a' természet által szabott határok között, azomban elevenen érzi a' jó izlés' az eszméret' és az erkölcsiség' örömeit, és ezekkel ellenkező dolgokból származó kedvetlenséget és utálást; bátor még jó távol el-van az emberiség' végső céljától, a' tellyes erkölcsi tökéletességtől, nem lévén tellyességgel bölcs ember, 's a' virtusnak csak külső formája lévén benne; még is igen méltó a' szeretetre és tiszteletre, mert a' szelídebb virtusokkal, az emberséggel, a' maga megtartóztatással, (*modestiával*) mértékletességgel és igassággal már is fel van ruházva 's a' bölcsességre és a' tökéletes virtusra vezető úton jár. De ez csak tiszta természet; még nem tiszta erkölcsiség, nem tökéletes humanitás.

b. *Az elmébéli Cultúra*, (Cultura intellectualis.) Az elme alatt értem itt a' gondolkodásra való esmérő - tehetséget legszélesebb értelemben, és így nem csak a' nemesebb, az úgy nevezett *felsőbb* esmérő-tehetségeket, úgy mint az értelmet, az ítélő-tehetséget, és az okos-

ságot, hanem ezeknek segédjeiket is, az alsóbb esmérő-tehetségeket, úgymint a' külső és belső érző-tehetséget, a' képzelő, és az emlékeztető-tehetséget (*sensus externos et internos, imaginationem et memoriam*). Sem Logikát, sem Pedagogikát itt nem írván, csak röviden szólhatok ezen elméleti tehetségekről, 's azoknak Culturájokról.

Nagy lévén az embernek e' világon elrendeltetése, a' végre adattattak néki az alsóbb és felsőbb esmérő-tehetségek, hogy azoknak segítségük által okosságra, ez által bölcsességre, a' bölcsesség által teljes erkölcsi-tökéletességre juthasson.

Az esmérő-tehetségnek' tökéletessége kétféle *formális* és *materialis*. Az első abban áll; hogy mindenik ágazatja ezen tehetségnek, minden külső és belső akadály nélkül hatóan munkálódjék a' néki szabott törvények szerint, természetéhez képpest való képzeledéseket mintegy gyümölcsöket bőven teremvén; nevezetesen a' *külső érző-tehetség* elevenen érezze, világosan szemlélje a' jelen lévő külső dolgokat (*sensus externus*) a' *belső érző-tehetség*, mintegy éles szeme az elmének, magában a' lélekben lévő dolgokat, úgymint a' gondolatokat, érzéseket, indulatokat, kívánságokat, 's más állapotjait a' léleknek, sebes folyamatjokban is élesen lássa, szemlélje (*intuitus internus*) a' *képzelő-tehetség* a' távol lévő dolgokat olly elevenen képzelje, mintha jelen volnának, 's látatnának; az *emlékeztető-tehetség* megőrizze a' gyűjtött gondolatok' és esméretek' kincsét, hogy feledékenységgel el ne enyészsenek; az *értelem* számtalan megfogásokat sebesen formáljon, 's azokat világosan gondolja; az *ítélő-tehetség* minden dologról helyesen ítéljen, kerék formákat négy szegletűekkel össze ne zavarjon; végtére az *okosság* mind a' vizsgálódó mind a' cselekedtető (*iheoretica et practica*) minden megfogható dolog', gondolat', cselekedet' okát élesen által-lássa. — De hogy az esmérő-tehetség' ezen ágazatai tökéletesen megfeleljenek rendeltetésöknek, oly szoros össze-köttetésben kell lenniök egymás között, kiváltképpen pedig az okossággal, hogy egymást segítsék, egymásnak munkasságokat előmozdítsák, könnyebbítsék, az az: össze-gyűjtött esméreteikkel az okosságnak megegyezőleg szolgáljanak, 's mintegy világítsanak. De hogy illy állapotban tökéletes lehessen az elme, szükséges, hogy világos, éles, által-ható, méljen-látó, helyes és gyors legyen, és hogy könnyen tudjon észre-venni, és figyelmezn. Ezekben áll az esmérő-tehetség' formális tökéletessége.

A' *materialis* tökéletessége, a' tapasztalás, oktatás, olvasás, és elmélkedés által gyűjtött esméretekben áll. Hogy okos legyen az ember, nem éppen szükség, hogy sokat tudjon, hogy tudós legyen. — Sok tudós ember van, a' kinek okossága nincs, — a' ki sokat tud, de haszontalan dolgokat; mert az esméretleneket oktalanul esméretesek gyanánt tartja, 's helybe-hagyja, és a' mint Cicero mondja, igen nagy igyekezetet és sok munkát fordít a' homályos és nehéz, nem is igen szükséges dolgokra (*difficiles nugae inanis speculatio*). — Vannak tudóskák is, kiknek sűrű köd az elementumok, mellyben hogy szemfény-vesztés által valaminek lenni látszassanak, elrejtik magokat, és hogy ezen homályban még is rájuk esmérjen a' világ, nagy neveiket phosphorussal homlokaikra írják. Ezeknek egész tudományok a' szemfény-vesztés', vakítás' mesterségében áll. Vannak *practice* eszes, szemes emberek is (*prudentes et circumpecti*), kikről azt mondja az Írás: A' világ' fiai eszesebbek a' világosság' fiainál. Ezeknek annyi eszes, annyi esméretek és tudományok, egyszer'smind ravasságok is van, hogy a' világot csalhatják, vakíthatják, ezer eszközöket esmérnek, mellyek által elérhetik önzési — (*egoisticus*) czéljaikat, gazdag-

ságra, tekintetre, hatalomra szert tehetnek: tudniillik a' világi boldogság a' test' kíván-
ságának kielégítése, a' szemeknek bujálkodások, és az élet' kevélysége végső czéljok. —
Távol lévén az okos ember mind ezen világ-faitól, mind ama tudákos emberektől, 's
azoknak hiú tudományoktól, esztét, gondját, munkáját, tisztességes és tudásra méltó dol-
gokra fordítja; kiváltképpen pedig erkölcsi-esméreket, hogy azok által bölcsőbb 's
jobb lehessen, igyekszik megszerezni magának az embernek rendeltetéséről, testi 's lelki
tehetségeiről, kötelességeiről és jussairól, a' virtusról és gonoszyságról, mind ennek mind
amannak következéseiről, az igaz és színes képzelt boldogságról, a' világi dolgok' folya-
matjáról, 's t. e' f. erkölcsi, a' közönséges életre hasznosan befolyó dolgokról. Ezeknek
világos, helyes esméretében áll a' bölcsesség, és a' valóságos elmebeli Cultúra. —

c. *Az erkölcsi Cultúra.* Fellyebb említém immár, midőn az erkölcsi-érzésről szóllot-
tam, hogy ezen érzés, ha eleven az emberben, és akadály nélkül befolyhat annak akarát-
jára, igen kedvelteti az emberrel az erkölcsi jót, könnyebbíti az erkölcsi tökéletességre
való törekedést, sőt némely virtusok' megszerzésében is nagy segítségére van; de ha az
illy embernek csak az erkölcsi érzés vezére a' tökéletességnek ösvényen, a' virtusnak
csak külső formája van benne. Ezen virtus csak külső *legalitás* (*rectitudo juridica*) nem
erkölcsi tökéletesség, nem *moralitás*, (*rectitudo ethica*). Tudniillik csak a' cselekedetek egy-
gyeznek-meg az okosság' erkölcsi törvényével; a' belső ösztön a' jóságos cselekedetekre,
vagy az önn' haszna' kívánása lévén; vagy hiúság, vagy a' becsületre, 's nagyra-vágyás,
vagy reménység, vagy félelem, vagy szeretet vagy gyűlölség, 's más e' féle testi vagy
szívbeli indulatok, nem tiszta kút-főből származott a' jóságos cselekedet. Csak az olly
emberben van valóságos erkölcsi jóság, szent és jó akarat, ki az okosság, és annak
törvénye eránt való *tiszteletből és engedelmisségből* viszi véghez a' jót; csak az illy em-
bernek, és az ő cselekedetének van erkölcsi becse, az az: méltósága; csak az erkölcsi
tökéletességek' a' karakter' jósága, az indulatok', és cselekedetek' szentségök az, a' mi
mindennek, a' ki okosan ítél, sőt még a' nem legjobb ember', még az ellenség' szívét is
tiszteletre gerjeszti.

Ily tökéletes csak a' bölcs emberben lehet a' virtus, ki azt az okosság' legnagyobb
Cultúrája által, mellyet Cicero bölcsességnek nevez, érheti-el. Mert csak a' bölcs ember
tudja meggyőződésből, hogy a' jót a' belső ember szerint, nem az abból háramló ha-
szonért, hanem magáért a' jóért kell szeretni és akarni; hogy nem a' büntetéstől való
félelemből, hanem a' virtus eránt való szeretetből kell ójni magát a' büntől; hogy csak
a' kötelesség' bétellyesítése szolgál az ember' tisztességére, annak elmúlása becsstelenségére,
's gyalázatjára. Azért is csak a' bölcs lehet állandó a' jóban, csak ő semmi módon el nem ide-
geníthetik, el nem választathatik a' virtustól, sem a' haszon' reménysége; sem az inségtől
való félelem, 'sem a' fájdalom' keserűsége, sem a' gyönyörűség' édesgető csalogatásai által.
Csak a' bölcs ember tudja is, akarja is mind testének, mind szívének érzéseit 's indulatjait
nemesíteni, és az okosság' törvényeivel harmoniába hozni; tudja azokat maga megtagadá-
sával is az okosság' hatalma 's igazgatása alá vetni. Az ily nemes indulatú és gondolkodású em-
berben nem csak hasonlatossága, és külső formája van a' virtusnak, mint azon ember-
ben, kinek tiszta természetéről, tisztességes külső maga-viseletéről fellyebb szóllottam;
hanem azon tökéletes jóság, kegyesség, melly erkölcsi tökéletességnek, tiszta humanitás-
nak neveztetik. Ez a' valódi *erkölcsi Cultúra!*

II. A' Cultúra tárgyára nézve, közönséges és különös.*)

1. A' közönséges Cultúra. Értekezésem' folytában több ízben figyelmetessé tettem az érd. Olvasót az ember' nagy és felséges rendeltetésére és tökéletesedhetésére, (*perfectibilitas*.) E' világon még a' mérges plánta, a' ragadozó állat sincs ok nélkül; mennél inkább az ember, 's annak nemes, csak-nem az Isteni erőhöz hasonló lelki-tehetségei. A' természet minden organizált dolgot, 's annak erejét csirájából kifejtőzteti, és nagyobb tökéletességre érelteti; mennél inkább kell az okos lélekkel megajándékozott ember szép és felséges tehetségeinek az elérhető tökéletességig kifejtőztetniök? Minden ember bölcsességre és erkölcsi tökéletességre teremtett. Ezt csak az emberi nemzet' ellenségei tagadhatják, olly emberek, kik önn-haszon keresésből ember társaikkal gazdagító rabokkal kereskedést szereinének üzni, azokat ökrök gyanánt járomba fogni, 's több e' féle módokon használni, 's minthogy ezt nem tehetik: tesznek, a' mit tehetnek, elhitetvén magokkal, hogy egy része az emberi nemzetnek a' testi' fárasztó munkálkodására, és az azzal járó butaságra, bárdolatlanságra; más része ellenben, a' világi gyönyörűségekkel való élésre, uralkodásra, kipallérozott fényességre teremtett légyen. De nem úgy van! minden emberből válhat, ha el nem ásattatik talentoma oly tökéletes valóság, melly az emberi nemzet' díszére, teremője' dicsőítésére szolgálhat. De ez meg nem eshetik más-képp', mint, ha minden akadály nélkül, mind lelki mind testi tehetségeinek tellyes és özsze-egygyező (*harmonica*) kifejtőzésére, az az: bölcsességre és erkölcsi tökéletességre törekedhetik az ember.

Midőn a' közönséges Culturáról szöllok, nem értem azon silány nyomorúlt Culturát, mellyet közönségesen látunk az emberek között; hanem azon tökéletességet, mellyben az ő rendeltetése szerint, minden embernek kell részesülni; az pedig a' rendeltetése: hogy külső és belső érző-tehetségénél fogva, elevenen érezze a' testi ártatlan gyönyörűségeket, és a' jó ízlés', az esméret', és az erkölcsiség' örömeit; az esmérő-tehetségénél fogva a' gondolkodásban gyakorlott légyen, élesen, világosan és helyesen tudjon gondolkodni elrendeltetéséről, az emberi természetnek, és az életnek méltóságáról, az erkölcsi tökéletességről, és az azt elő-mozdító eszközökről, a' virtusról, és a' gonoszáságról; ennek keserű, amannak édes gyümölcseiről, az igaz és képzelt' boldogságról; mind ezen dolgokról annyi esmérete légyen, hogy azokról tökéletesen meg lehessen győződve, 's ment' lehessen minden ártalmas, az okosságot elmocskoló tévelygéstől, bal-vélekedéstől, babonaságtól, végtére a' cselekvő-tehetségénél fogva mind testi, mind szívbéli eleven természeti kívánságai, indúlatjai, hajlandóságai, érzései legyenek ugyan, hogy hathatósan ösztönözzék őtet a' testi és lelki dolgok' kívánására, és a' fáradhatatlan munkálodásra; de mind ezen indúlatok szolgáljanak a' szabad-akarat' céljainak elérésére, ezen akarattal egygyütt az okosságnak alávetette legyenek, 's annak önként engedelmeskedjenek, minden kicsapongásoktól és mértékletlenségtől mentek lévén. — Hogy ezen közönséges Culturában az elsőől az utolsóig minden ember részesüljön, annak szükség-

*) Cic. Off. Lib. I. C. 50. Intelligendum est etiam duabus quasi nos a natura indutos esse personis: quarum una est communis ex eo, quod omnes participes sumus rationis, praestantiaeque ejus, qua antecellimus bestiis, à qua omne honestum, decorumque trahitur, et ex qua ratio inveniendi officii exquiritur: altera autem, quae proprie singulis est tributa.

ges vóltáról senki sem kételkedhetik, a' ki az emberben megesméri 's tiszteli az emberi méltóságot.

Ha azt mondandja valaki: „Soha sem volt az úgy, nem is lehet“ — azt felelem az elsőre: nem arról van a' szó, millyen értelembéli és erkölcsi állapotban voltak légyen az emberek az elmúlt időkben; hanem arról, millyenbe kellett volna akkor, és *kellene* most *lenniök*. A' mi a' másodikat illeti, hogy t. i. nem részesülhetnek mindnyájan az emberek az aesthetikai, elmebéli, és erkölcsi Culturában oly nagy mértékben, mint itt kívántatik: ezt, fájdalom! tagadni nem lehet. Tudniük oly véghetetlen sok és nagy akadályokat tettek ezen Culturának magok az emberek minden időkben, mind e' mai napig, hogy lehetetlen, hogy azon állapotból, mellyről azt mondja az Írás: az egész világ a' gonoszban helyeztetett, — minden ember felemelje szívét, elméjét, az érzés' és gondolkodás' nemességére, a' bölcsességre és erkölcsi tökéletességre, a' nyers bárdolatlanságból emberhez illő Culturára, az állati-fél életből tellyes lelki életre, az alávaló, elvetemedett méltatlanságból emberi méltóságra. De ez másképp' volna, ha az emberek mind az elmúlt századokban, mind a' mostani időkben másképpen rendelték volna el dolgukat. — Hogy el nem rendelték; *hinc illae sordes! hinc illae lacrymae!* — A' mi a' harmadik ellenvetést illeti, hogy t. i. az emberi nemzet soha sem lesz' jobb 's tökéletesebb állapotban; az igazat a' jövőendő idő jobban meg fogja, mint a' kételkedők, mutatni.

2. *Különös Cultura.* Azon tiszthez és állapothoz, mellyben a' természet az okossággal, és az abból következtetendő kötelelességekkel helyeztetett minden embert, hozzá járul egy más állapot is, mellyet élet-nemének, 's módjának nevezünk. Ezt vagy az idő, vagy valami történet szerzi az embernek, vagy maga tulajdon ítélete által választja magának ifiúságának kezdetében, mikor legnagyobb gyengesége van az okosságnak, és az okos tanácsnak. Így minekelőtte meg tudná helyyesen itélni, mi légyen a' legjobb, már belé bonyolódik a' következő életnek e' vagy ama' nemébe és módjába. *) Így lészen egyből pásztor, másból szántó-vető ember, harmadikból mester-ember, vagy mivész, vagy kereskedő, vagy katona; ismét másból tudós, pap, iskola - tanító, bíró, vagy más világi nagyobb vagy kisebb hivatalbeli ember. Akármellyik állapotban légyen is az ember, mindenikben kötelessége, megszerezni magának azon ügyességet, és hasznos esméreteket, mellyek az ő élete' nemében elkerülhetetlenek, mellyek alkalmatossá tehetik őtet hivatala' dicséretes és szerencsés folytatására, és a' legnagyobb haszonnak megszerzésére. Egy két vonással megjegyzem a' mindenik élet' nemében szükséges Culturát, a' nélkül, hogy a' módját megmutatnám, mellyen arra szert lehetne tenni; de a' nélkül is, hogy ítéleteimet vissza-tartóztatnám azoknak ítéletek, vagy gúnyoló mosolygások által, kik a' mostani világnak és embereknek állapotjokat vagy legjobbnak, vagy megjobbíthatatlannak tartják, jobbat sem nem esmérvén, sem gondolni nem tudván. Nem azon Culturáról értekezem, melly itt vagy amott van; hanem arról, a' mellynek *kellene lennie*. Hiszen a' költők is beszélnek az arany időről, mások az Istennek még csak eljövendő Országáról, melly még sehol sem, 's soha sem volt úgy, a' mint képzelni szoktuk azt magunknak.

*) Cic. Off. L. I. C. 50. 32.

Az én pásztorom nem csak az emberiség' külső formáját, 's színét viselő állat, hanem valóságos ember; tud olvasni, írni, számolni; oktatás, olvasás, tulajdon tapasztalás által a' szükséges esméreket megszerzi magának, mellyeknél fogva jól esméri a' házi állatoknak természetöket, azokkal való bánás' legjobb módját, a' plántáknak mind mérges, mind hasznos, hasznosabb nemeit, *) a' marha betegségeinek gyógyítására szolgáló eszközöket, a' barom tenyésztésnek és nemesítésének módjait 's t. e' féle dolgokat. Vajmi boldog pásztor lesz', a' ki ezek mellett elevenen fogja érezni a' szép természetnek, mellynek kebelében műlatozik, szemléléséből származó, és a' pásztori élet' örömeit, 's ezeket üres óráiban majd pásztori verseknek, idylláknak, és más szép és hasznos könyvek' olvasása által **) nemesíti, neveli, 's pásztor-társaival közli:

Majd ismét terjedt ágú bik-fának alatta,

Veszteg heverve paraszt dalokat fúj gyenge furuglyán.

A' szántó-velő ember, azon kívül, hogy az eke után járni és a' marhával banni tud, jól esméri a' föld' nemeit, 's azoknak természetöket, 's egyelítésök' 's jobbítások' módját; esméri a' gazdaságbeli plántákat, azokkal való bánás' legjobb módját; e' végre tavol lévén a' buta, gondolatlan ag-szokástól (Schlendrian-tól,) nem iszonyodik próba-tételektől, mezei dolgokról írt' könyvektől, a' mezei gazdaságban bevett szokással ellenkező módoktól; ezen külömbféle módokat esmérven, jól tudja megítélni, mellyik legyen legjobb az ő környül-állásaiban; továbbá jó rendbe tudja szedni, 's abban megtartani külső és belső gazdaságát; Jegyző-könyveket tartván, azokba pontosan beírja a' kiadott és bevett summákat; ezen jegyzésekből tud hasznos következtetéseket kihúzni; előre látó okossággal és szemességgel gondolkodik a' jövőendő időkről, 's azokban történhetendő szerencsétlen esetekről; azért is ha lehet legalább két esztendőre mind embereinek, mind marhájának elegendő eleséget és takarmányt gyűjt, 's tart. Egy szóval: oly szerencsés állapotba igyekezik helyheztenni magát, úgy intézi-el dolgát, hogy a' mezei foglalatosságok mellett még is maradjanak üres órái, mellyeket hasznos könyvek' olvasására, elmélkedésre, és okos, jó emberekkel való társalkodásra fordithasson. Egyébiránt okosan által-látja, gyakran gondolóra veszi a' Mezei-gazdának meglegedésre való okait, 's gyakran merít a' mezei élet' édes örömeinek sok és kimeríthetetlen forrásaiból. Az ily cultus Mezei-gazdáról lehet osztán elmondani Virgiliussal:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis,

Fundit humo facilem victum justissima tellus.

A' mester-emberek is és mívészek ***) érdemes tagjai a' közönséges társaságnak. Amazok hasznos ügyességökkel készítik a' test' ruházására és az élet' könnyeb'ségére szükséges dol-

*) A' Helvetus pásztorok Helvetziának völgyeiben és havasain nyővő plántáknak Linne szerint még Deák neveiket is tudják.

**) Vannak Scótiában pásztorok, a' kik Virgilius' Pásztori - verseit, Gazdáját, és Aeneását olvassák.

***) Meltó Schillernek a' mívészekről (die Künstler) írt' költeményét olvasni, a' hol a' többiek közt azt mondja a' lelkes költő:

Freut euch der ehrenvollen Stufe,

Worauf die hohe Ordnung euch gestellt!

In die erhab'ne Geisterwelt

Wart ihr der Menschheit erste Stufe!

Der Menschheit Würde ist in eure Hand gegeben.

Bewahret sie!

Sie sinkt mit euch! mit euch wird sie sich heben.

Der Dichtung heilige Magie

Dient einem weissen Westentlane,

Stift tenke sie zum Oceane

Der großen Harmonie!

gokat; ezek szépítik, 's gyönyörűséggé teszik az életet. Mind a' két rendbéli emberek' Culturájok abban áll, hogy nem himpellér módjára, hanem tökéletesen tudják mesterségöket, annak a' munkát könnyebbítő minden fogásaival, jól esmerik mind azon dolgokat, mellyek körül foglalatoskodik hasznos munkálkodások; elhitetvén magokkal, hogy e' világon minden dolgot és mesterséget nagyobb tökéletességre lehet vinni, ezen tökéletességre fáradhatatlanul törekednek; főképpen pedig izlésöket nemesítik, a' természeti egygyűgyű szépségnek szemlélése által nevelik; ezen szépséget mint remek példát, nem külömben az illendőség' reguláit is minden műveik mellett szemeik előtt tartják, 's híven követik.

A' *Cultus kereskedők* nem csak azt tudják, a' mit a' közönséges kereskedő is tud, mit, hol kell jutalmasan venni, millyen árron 's mi módon haszonnal eladni; hanem az alkalmatosságot is úgy tudják használni a' Culturának és a' megvilágosodásnak elterjesztésére, és Fichte nagy ideájának realizálására, mint hajdan a' Magyar és Erdély-országi Német-kereskedők használták.

A' *cultus Katona* nem csak a' jobbra balra való mozdulásokat 's fegyvereit használni tudja, a' mit a' közönséges Katona is tud; hanem azt is tudja bizonyos okoknál fogva, mivel tartozik hazájának, mivel a' felsőségnek; azért is mindenek felett szereti hazáját, tiszteli a' felsőséget, 's annak örömet és minden zúgolódás nélkül engedelmeskedik, mint a' Maratóniai ütközetben az Athenásbeliek, hazájáért kész vérét is ontani, életét is feláldozni.

A' *cultus valódi tudós Pap*, és *oskolabeli Tanító* nem könyv, ítélet és ész nélkül tanult dolgokat, tévelygéseket, babonaságokat, koholt igasságokat (*opinionum commenta*) tud; hanem az okosságnak örökké megmaradandó ítéleteit (*naturae judicia*) tellyes meggyőződésből tudja; 's a' Theologus, a' Törvény-tudó, az Orvos meg van győződve arról, hogy minden tudománya keveset vagy semmit sem ér, ha annak talp-kövét meg nem vetette a' józanon bölcselkedő okosság. A' *Pap* nem döllyfős, fellengező Írás-tudó, nem színes kép-mutató Farizeus, nem szem-fényvesztő bájoló, hanem a' népnek az idvesség' útján bölcsességre és erkölcsi tökéletességre vezető út-mutatója, hív Lelki-pásztora. Az *Oskolai-tanító* nem felfuvalkodott, nagyra látó, maga fölöl sokat tartó, feszes Pedánt, a' ki inkább kérkedve fitogtatja oskolai tudományát, mint az oskolai ifiúságnak hasznára fordítja; hanem az emberi elmébe és szívbe mélyen belátó, különösen az ifiúság' természetét, tehetségeit, gyengeségeit, fogyatkozásait, 's hibáit jól esmérő Bölcs, a' ki ezen ifiúságnak nem csak elméjét, hanem szívét is cél-erányosan formálja, aesthetikai, elméleti és erkölcsi tehetségeit nem hijánosan csak egy oldalról, hanem minden részről megegyezőleg (*harmonice*) kifejtőztetvén, a' ki a' tudományokat úgy tanítja, hogy azok által a' tanítványa hasznos és idvességes igasságok' esméretére, 's ez által bölcsességre juthasson; (*non scholae, sed vitae docet*) a' ki végtére minden személy válogatás nélkül kinek kinek megadja, a' mi az övé; csak a' talentomnak, a' kegyességnek, az érdemnek adván az elsőséget, és ditséretet, az érdemtelent, erkölcstelent majd szelid intéssel, majd kemény dorgálással, majd érezhető büntetéssel maga esméretére, 's jobb útra hozván. *)

*) Az illy érdemes Tanító távol van azoktól, kikről azt mondja vagy Quintilianus, vagy Tacitus de causis corruptae eloquentiae írt' könyvében Cap. 29. Colligunt discipulos non severitate disciplinae, non ingenii experimento; sed ambitione salutantium, et illecebris adulationis.

A' *cultus* *Prókátor* nem rabula, hanem Themisnek tiszta szívvel Áldozó-papja lévén, az igasságnak, a' jusnak kinyomozása mellett inkább néz a' lelki-esméret' intésére, mint az Al- vagy Felperes' erszényére; midőn a' *grex rabularum* (a' mint Varró nevezi ezen emberséges embereket) fortélyos mesterséggel félre magyarázván a' törvényt, zavarba hozza a' just; a' bölcs nemes lelkű Ügyész tellyes-igyekezettel eszközli a' jusnak megvilágosítását, 's kifejtözését, az igasság' győzedelmét, 's uralkodását.

A' *cultus* *Bíró* nem csak tudja a' Haza-törvényeit, és a' törvényes nemzeti szokásokat; hanem tántoríthatatlan lévén az igasság' útján, minden jobbra, balra,*) minden részre való hajlás nélkül a' jól értett Törvények' igaz értelmök szerint ítél is;**) szüntelen emlékezvén emberi és polgári rendeltetéséről, szembetünőképpen megkülömbözteti magát azon közönséges Bíraktól, a' kik árúlják az igasságot; 's minden értelme, tudománya, tehetsége Hazájának, Nemzetének lévén szentelve, minden erejéből igyekezik fentartani a' polgári társaságban a' rendet, elő-mozdítani Polgár-társainak megalégedésöket, és boldogságokat, bátorságossá tenni jussaikat 's birtokjokat.

Hát a' világ' hatalmas *Naggyai Culturájokról* mit mondjak? mit mondhatok jobbat, mint-ha felhozom Plátó' ama híres mondását:

Regna beata forent si vel contingeret esse

Philosophos Reges, vel Reges philosophari;

's emlitem ama mívelt, nagy lelkeket, Aristidest, Themistoklest, Epaminondást, Trajánust, M. Auréliust, Hunyadi Mátyást, II-dik Fridriket? Plínus' Panegyirikusát, és hogy *opposita juxta se posita magis illucescant*, Machiavellnek Principéjét?

Eddig úgy vettem az embereket, a' millyeneknek az aesthetikai, elmebéli és erkölcsi Culturára nézve *kellene lenniük*, ezután úgy veszem, a' mint *vannak*.

III. A' *Cultúra, grádicsára nézve.*

Három, alább felyebb helyheztetett grádicsokon látni az emberi nemzetet a' míveltség' magasabb léptsőjére verekedni. Az alsón állnak a' *vad-emberek*, a' másikon haladnak a' *civilizátus-emberek*, a' harmadikra jutottak az *erkölcsi-emberek*. Csak egy két vonással fogom rajzolni mindenik grádicson lévő Cultúrát, az érd. olvasóra bízván a' rajzolat' kifestését. De előbb azt jegyzem még meg, hogy a' Culturának véghetetlen sok modificatióji lévén, oly közel járúlnak két grádics köz't' lévő emberek egymáshoz, hogy *in concreto* lehetetlen meghatározni, hogy az illy embereket a' vad, vagy a' civilizátus; ezeket vagy az erkölcsi emberek közzé kell é számlálni, vagy nem? E' mellett azt is kell említeni, hogy némelly ember bizonyos tekintetben a' vad, más tekintetben a' palérozott emberek közzé számláltathatik. Az erkölcsi ember mindenkor civilizátus egyszerűsmind; ellenben ez nem mindenkor erkölcsi ember.

*) Szeme előtt tartván Horátius' mondását: „Est modus in rébus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere justum.”

**) Plinius Epist. Lib. I. epist. 10. affirmat (Euphrates philos.) esse hunc philosophiae, et quidem pulcherrimam partem agere negotium publi cognoscere, judicare, promere et exercere justitiam, quaeque ipsi docent, in usu habere.

1. A' *vad ember*, mint az oktalan állat, csak az *élet megtartására*, a' *nemzésre*, a' *másokkal való társalkodásra* ösztönöztetik 's törekedik, ezen dolgoknál nagyobb 's nemesebb jót nem esmérvén. A' vad embernek már tekintetéből is, szavából, beszédéből, minden cselekedeteiből kitetszik a' nyers bárdolatlanság, a' tompa érzéketlenség, a' gondolatlan tudatlanság, a' szilaj fene-vadság, a' becsületet nem tudó goromba embertelenség. Ezen baromi állapotban csak az húzza magához az embert, csak az foglalja-el egész figyelmét, a' mi a' testi érzékeket gyönyörködteti. Így a' vastag testiségben elmerült, elvadult embert nem az okosság, nem a' szív' és a' jó ízlés, nem az illendőség finomabb érzései, hanem csupán csak a' testi kívánságok, és indulatok vezérlik minden cselekedeteiben. Nem érezvén, nem is esmérvén az emberi méltóságot, heves indulattal kinyújtja erős karjait minden igasságtalanság' elkövetésére, a' prédának elragadására, kártékony pusztításra, és kegyetlen gyilkolásra. Emberi módon nem érezvén szíve, boszszu-állás kívánsából dühösségében nem kételkedik pokolbéli fajdalmakkal kínozni ember társát, elevenen nyársra húzni, megégetni ellenségét, felbonczolt melléből a' még verő, 's vérző szívet kiszakítani; sőt vért-szomjúhozó kegyetlenségében még az ember-vér ivástól, az ember-hús evéstől sem irtózik, a' szenvedő haldokló ellenség szörnyű kinjainak látásától nem iszonyodik. Im' ez az ember a' *vadságnak baromi állapotjában!* Nem kell kimenni Európából, ha ezen állapotban lévő embereket akarunk látni. Legio az illy emberek' száma még a' civilizált világban is. Juttassuk csak eszünkbe a' Czigány-kunyhókat, a' puszták' lakosait, némelly oskolákat, a' számtalan tele rakott tömlöczöket, és az égbe kiáltó igasságtalansággal, és szörnyű kegyetlenséggel 's dühösséggel viselt', pusztító, zápor gyanánt ember-vért ontó háborúkat.

2. A' *civilizátus ember* birtokot, szabadságot és egyenlőséget kíván, és minden úton-módon keres a' végre, hogy könnyen, gond nélkül és vígan élhessen; hogy igasságtalan emberek által el ne nyomattassék; hogy másoknak vélekedésökben magának becsét szerezzen, legalább másoknál alább-valónak ne tartattassék. Ezen háromféle az emberi szívbe a' természet által mélyen beoltatott kívánság hathatós ösztön a' Culturában való elő-menetelre. Azért is a' civilizátus ember *szelid virtusok*, és a' *törvények 's a' felsőség eránt való engedelmesség* által különbözteti-meg magát a' vad embertől. Ezen szelid virtusokhoz, az emberséghez, mértékletességhez, törvényes (külső) igassághoz (melly csak surrogatuma*) a' belső igasságnak) járul sokszor nagyobb, kisebb ügyesség is, és a' közönséges és szép-mesterségekben való jártasság; másokban jó-ízlés is, és finom csinos pallérozás (*Cultura aesthetica et urbanitas*). Némellyek még ennél is nagyobb tökéletességre törekedvén, hasznos esméreket és tudományt szereznek magoknak. De nem mind arany, a' mi fénylik. A' legnagyobb tudomány is még nem bölcsesség; a' szelid és kellemetes jó erkölcsök még nem erkölcsiség; a' civilizátio nem erkölcsi tökéletesség, a' jó polgár nem mindenkor jó ember. Tudniillik a' tudós, és a' jó erkölcsű ember (*bone moratus*) betelleyesíti a' törvényt *betű* szerint, és azért törvényesen (*legaliter*) cselekszik; az erkölcsi ember (*moraliter bonus*) ellenben *lélek* szerint telyesíti-be a' törvényt, és azért moraliter jól cselekszik. Egy szóval: a' civilizátus ember nagyobb kisebb mértékben részesül a' feliyebb érdeklett aesthetikai, elmebéli, és erkölcsi Culturában.

*) Szabad legyen ezen szóval a' surrogatumok' századjában élni. —

A' birtok' szabadság' és egyenlőség' kívánása valamint hathatós ösztön a' tökéletességben való elő-menetelre; úgy más részről, ha megromlott, és mintegy méreggel megvesztegettetett, az úgy nevezett *Culturának vétkei* belé óltattathatnak, úgymint a' szerencse irígylés, a' szerelem gyanúság (*zelotypia*) az elsőségre és az uralkodásra való vágyakozás; melly vétkek onnét származnak, mivel a' maga-mérséklése nélkül való ember meg nem elégedvén azzal, hogy másokhoz hasonló; azokat tekintettel, dicsőséggel, befolyással, és hatalommal felyül akarja haladni. Ezen vétkek a' romlottságnak és gonoszság-nak legfelsőbb lépcsőjén *ördögös vétkeknek* méltán neveztetnek. — Vannak ismét mások, a' kik ezen vétkektől menttek ugyan; de a' finomabb testiségbe, a' dobzódásba, puhaságba, a' Sibariták' módjára elmerülnek és kényesen, negédesen élnek, gyönyörködven, 's boldogságokat helyeztetvén a' fény-üzésben, pompás készületekben, gazdagon meg-
rakott asztalokban, a' csínossággal és bővséggel egygyütt; melly dolgok miatt lett az, hogy a' birtoknak, és a' pénznek kívánása véghetetlen, és kielégíthetetlen. *) Im' ez az ember a' *Civilizáció' állapotjában!*

3. Az erkölcsi-ember (*albo rarior corvo*) a' szépet, az igazat, az (erkölcsi) jót szereti, 's ezen három dolog minden igyekezetének végső célja. A' fellyebb mondatokból kitetszik, hogy az erkölcsi embert a' civilizátus, szelid, jó-erkölcsű embertől a' józan okosság' törvényei eránt való engedelmisség, a' szentes jó akarat, a' tiszta szeplőtelen virtus **) külömbözteti-meg; ötlet és csak egyedül ötlet helyeztetni a' bölcsesség, és az erkölcsi jóság az emberi tökéletesség' legmagasabb lépcsőjére, a' hol a' bölcs Seneca mondása szerint: ***) *expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud evadimus sublime et excelsum, tranquillitas animi, et expulsis erroribus absoluta libertas. Quaeris quae sit ista? non homines timere, non deos; nec turpia velle, nec nimia; in se ipsum maximam habere potestatem.* — Im' ez az ember az erkölcsiség', a' tökéletes humanitás' állapotjában! !

Végezetre ide teszem Kant' rövid értekezését:

A nevelésben való Disciplináról.

Csak az ember az az egy teremtés, kinek neveltetnie kell, a' nevelés által értjük a' *dajkálkodást*, (táplálást) a' *disciplinát* (fenyítéket) és az *oktatást* a' *formálással* egygyütt.

Az állatok ereikkel, mellyekkel birnak, rendesen élnek, az az: oly módon, hogy azok nékiek nem ártanak. Azért ápolgatásra nincsen szükségök; hanem legfellyebb ele-
delre, melegítésre, vezérlésre és óltalomra.

A' disciplina, vagy fenyíték az állatiságot emberiséggé változtatja által. Az állat, *instinctusa* által már minden, a' minek kell lennie; egy idegen okosság minden szüksége fölöl gondoskodott. De az ember a' maga tulajdon okosságával él, tulajdon okossága van; magának kell élete' plánumát csinálni. De minthogy ezt gyermek, és fiatal korában nem teheti, nyersen jöven e' világra; azért másoknak kell azt helyette csinálni.

Az emberi nemnek rendeltetése szerint, az emberiségre nyert' természeti dispositió-ját, tulajdon igyekezete által kell lassanként kifejtőztetni. A' disciplina megőrzi az em-

*) Cic. Off. L. I. C. 8. — **) Lásd Kosegarten' felséges költeményét: *Hymen an die Tugend.* — ***) Epist. 15.

bert attól, hogy állati ösztönei által rendeltésétől, az emberiségtől el ne távozzék, határok közzé szorítván őtet, hogy vadúl, és vakmerően veszedelembé ne hozza magát. A' fenyíték tehát *negativa* nevelés, melly által a' vadságtól megszabadítatik az ember; az oktatás ellenben *positiva* része a' nevelésnek.

A' vadság a' törvényektől való függetlenségben áll. A' disciplina az embert az emberiség' törvényei alá veti, és elkezd vele megéreztetni a' törvényeknek kényszerítésöket. De ezt korán kell kezdeni; mert ha ez későbbre halasztatik, nehéz az embert megváltoztatni. Ha fiatal korában kényére bocsájtatik, és senki semmiben ellent nem áll néki; egész életében majd többet, majd kevesebbet megtart vadságából. A' gyengédeden nevelt embereknek sem használ semmit az, hogy az anyai szíves szeretet által fiatal korokban igen kéméltetnek, és elkényeztetnek: mert később minden oldalról annál jobban ellent áll nékik a' világ, és mindenütt ütögettetnek és döföttetnek, mihelyest hivatalbéli foglalatosságokba ereszkednek,

Az ember csak nevelés által lehet ember. Ő semmi sem egyéb, mint a' mit csinál belőle a' nevelés. Azt is meg kell jegyezni, hogy az ember csak emberek által neveltetik, emberek által, a' kik magok is neveltettek. Azért is a' disciplina' és oktatás' foglalkozása némelly embereket alkalmatlanokká tesz' neveléskéik' nevelésére.

Az, a' ki nem cultiváltatott, *nyers* ember; a' ki disciplina által meg nem szelidített (nicht disciplinirt ist) *vad* ember. Azért is a' disciplina' elmulasztása nagyobb rossz' mint a' Cultura' elmulasztása; mert ez idővel még csak kipótoltathatik; de a' vadság soha sem törölthetetik-el; a' disciplinában ejtett hiba soha sem hoztathatik többé helyre. — A' nevelés tán időről-időre mindig jobb lesz, 's a' következő *Generatio* egy lépéssel közelebb fog jönni az emberiség' tökéletesedéséhez; mert a' nevelés megett van az emberi természet' tökéletessége' nagy titka elrejtve.

Az öröm által elragadtatik az ember' szíve, ha meggondolja, hogy az emberi természet nevelés által mindig jobban-jobban fog kifejtőztetni, és hogy ezen természetet oly formába lehet hozni, melly az emberiséghöz illő. Ez szép kilátást szerez minékünk a' jövődöbeli boldogabb emberi-nemzetre nézve.

A' nevelés Theoriáinak kidolgozására szolgáló előleges rajzolat felséges ideale, és nem árt semmit, ha nem realizálhatjuk is azt mindjárt. Csak nem kell mindjárt költeménynek (Chimérának) tartani ezen ideát, és azon, mint egy szép álmon kiadni, ámbátor véghez vitelének akadályok szegeznek is ellene magokat.

Az idea nem egyéb, mint megfogás egy oly tökéletességről, a' millyet a' tapasztalás az életben még sehol sem mutat. De lehetetlen é azért ezen tökéletesség? csak helyes legyen az ideánk; minden akadályok mellett is, mellyek véghez-vitelének ellent állanak, éppen nem lehetetlen. Ha p. o. minden ember hazudna, agya-fúrtság volna é azért az az igaz-ímonadás? Már pedig azon nevelés' szép ideája, melly az ember' minden tehetségeit kifejtőzteti, igen is valóságos.

Sok tehetségek és felséges erők mintegy csirában vannak az emberi természetben, és most a' mi dolgunk azokat össze-eggyezőleg és erányosan kifejtőztetni, az emberiséget csirájából kifejteni, 's azt művelni, hogy az ember elérje magas rendeltetését. Az állatok elérik az ő rendeltetésöket a' nélkül, hogy esmérnék azt. Az embernek törekedni kell arra, hogy rendeltetését elérje; de el nem érheti, ha arról még csak megfogása sincs.

A' nevelés, mesterség, mellynek gyakorlását több generációnak kell tökéletesíteni. A' következő generációk az előtte lévőknek esmérteivel fel lévén készülve, végre vihetnek (realizálhatnak) később hamarabb egy oly nevelést, melly az embernek minden tehetségeit össze-eggyezőleg és cél-erányosan kifejtőzteti, és így közelebb viszi az emberi nemet az elrendeléséhez. Az Isteni gondviselés azt akarta, hogy az ember maga hozza-ki magából a' jót, és úgy szólván, azt mondja az embernek: „Eredj a' világba! felruháztalak a' jóra való minden tehetségekkel; a' te dolgozd azokat kifejtőztetni, és így magadtól függ mind boldogságod, mind boldogtalanságod.

Magda Pál.

8.

A' Világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész és Neuton.

(Folytatás.)

A' csillagok' forgásáról 's kerengéséről, magában.

21. Neuton' Felvétele szerint a' két erő golyóbis' közép-pontjában ellenkedik egymással, 's e' miatt nem hagyatik semmi köz-pont, a' mi nélkül lehetetlen a' forgás. (§ 11, 12.) Én tehát részént ennek kieszközölthetése végett, részént hogy e' Napunk országát egész Világ' alkotmányának szövetjébe avathassam-be, 's biztatóbb resultátumokra juthassak; csak egygyetlen-egy közép-ponti erőt hagytam-meg próbára, 's ezt is megfordított viszonyban. (§ 13.) A' másik erő pedig a' golyóbis' felső színét, vagy is felületét illető. (§ 19.) Ez a' székestől vissza-rugás képpen dolgozik a' tolongó drabant ellen; ama meg a' drabanttól önként a' székesbe rohanni indul. Ilyféle *Antagonia* meg van ugyan a' Neuton' szemlélődésében is, de Isten elegyítettik bele, és e' miatt már nem természetes — már gyáva. *)

*) Talán szemtelen szándék lesz' ez egy vallásos szem előtt: Isten nélkül akarni boldogulni a' nagy Természet' legfellelősebb tüneményeinek magyarázatjában! a' ki ily kitételeimen botránkozik; az énnékem megölelni való emberem; Nincs is az Istent szemlélni való felségesebb Néző-szín a' természetnél, és nevezetesen ezen roppant nagy csuda természet' theatrumánál — a' Mindenségnél, mellynek alkotmányáról értekezünk. Ebben a' mi csak bölcs, a' mi felséges és szép: az mind annak az egy Örökké-valónak vissza-vert' fényje. („Ugltan; des' Ewig") A' ki ezt emített módon nem tudja nézni; az ugyan észére nézve egy örökkös nyomorék — és annak kár még csak Égre is tekinteni Hogy én nézem az Istent a' Természetben, 's másokkal is nézetni akarom, bizonyítja a' harmadévi ily cím alatt kiadott Irományom: A' világ' megnézéséből a' teremő 's gondviselő Isten' lett'e természetesen mutatva. — De megáljon azon szent érzelményű emberem. Minekutánna vég-célját éri e' mostani Munkám, minekutánna szerzőjének tehetsége szerint lerajzolja a' Világ' alkotmányát; akkor tűnik majd fel az egész Alkotmány' rendén uralkodó Isten' képe; és pedig egy sokkal magasabb fogásban, mint sem ha Neutonként az égi golyóbisokat hajtáná vele az ember. És akkor, nagyon reménylen én, hogy mi kezét fogunk ketten az én vallásos emberemmel. Mind addig tehát csendesen legyen ő, 's vigyázzon, hogyan filozofálok én.

A' mi a' kerengést illeti különösen, ennek Theoriája helyesen ki lévén dolgozva Neutonéknál, nálam is megmarad ugyan azon fogása szerint, csak-hogy a' szegletnek, melly alatt egybe-ütközik a' két erő, minémúsége eránt meghasonlásban leszünk; mert nálam ez változó fog lenni — hol éles, hol tompa; nem csak mindég derék, mint nálók. De azért a' kerengés szintűgy, könnyű móddal fog következni, az én változtatásim után is. Ennél fogva hát nékem kötelességem az én Felfogásom szerint (§ 19.) mind ezt magyarázni, mind a' forgást leginkább. — Fogom is.

22. A' drabantnak abban áll a' természete, hogy húzzon székesé felé, hogy törekdjék egyesülni vele. E' szerint hát az ő aránya mindég a' székes felé fog tartani akár-mitsoda környülményben, a' meddig csak lehet, az az: a' meddig erejét felmúló ellentállásra nem akad. Ha tehát ezen aránya után indulván, 's egyenesen a' székes' testéhez közeledvén, beront ennek forgó-körébe; lehetetlen, hogy itt ne szenvedje arra felé hajolt *félre-törését* (*refractióját*) arányának, merre a' székes' forgásából kisugárzó arányok csapnak, tehát a' székestől *ferdén távozólag* (*oblique.*) Mert a' forgó-kör nem valami gondolom-kör, hanem alább kinevezendő folyó-szerrel teli tájék, melly vissza-rugó erővel bír, 's tehát a' drabant felületébe (*superficiés*) csapó-képpen hathatósodik. Ha hát ezen forgó-körben folytatja menését; (és hogy ne folytatná, mikor egyszer elindult?) ezen félre-törtt arányon mehet csak. Ezen menve pedig, minthogy ez e' kettőből össze-sített, u. m. az egyikből, melly szerint a' székestől távoznia kell; a' másikkól, melly szerint közelednie, és ama' a' székes', eme' a' drabant' hatásából ered a' forgó székes' karimájának akármellyik' pontján, mellyhez a' közeledést tárgyazó drabant arányozni fogna, köröskörül minden szempillantatban ilyen környülményre akadván útnak indult drabant, szükségképpen karikát ír-le futásával a' székes körül, melly szerint közeledvén is, távozván is egyszer'smind, egy harmadikat viszen véghez, de soha sem végzi; t. i. azon pályáján örökké fut körül, 's futván forog is maga tengelye körül.

23. Még ez csak nagyjából van. Fejtsük-fel jobban a' dolgot:

Mennél beljebb a' forgó-körbe, vagy is mennél közelebb a' székes, testéhez, annál nagyobb az ellent-állás; mert annál hatásabbak a' vissza-rugó arányok. Ez majd alább ki fog bizonyodni. Tehát a' drabant csak bizonyos határ-pontig nyomulhat-be a' forgó-körbe. Hol lehet az a' határ-pont? Ott a' hol a' hatás egyenlő foganatú a' vissza-hatással; tehát ott, a' hol a' drabant maga aránya után való menésre szükséges erejének, felit vesztí-el a' vissza-hatás miatt; mert csak ott jöhet oly helyzetbe, hogy mind a' két arány után egyaránt indulhasson. Ott hát — és éppen ott a' határ-ponton, két ellenkező, de egy forma erejű arálynak ki lévén tétetve a' drabant, az egyiknek, melly szerint a' székeshez, a' másiknak, melly szerint a' székestől esnie kell; mind kettőnek egyaránt engedvén, minthogy golyóbis, és a' két erő úgy munkál benne, hogy az egyik a' közép-pontból kifelé, a' másik a' golyóbis' felületénél fogva befelé dolgozván, fél általalóval osztozhatik, következésképpen egy köz-pontot formálhat, megfordul tengelye körül. És így fog hozzá a' székesé forgó-körében való egyik rendes mozgásához — a' Forgáshoz. (*Motus vertiginis.*)

24. Továbbá: Ha a' két ellen-arány parolában csapna szembe egymásnak, úgy forogna ugyan — a' mondottak szerint — de tán csak egy helyen maradna a' drabant, további haladás nélkül; de ez az eset lehetetlen az én Felvételemben; mert mihelyt a'

székes' forgó-körébe merül, már nem egyenes a' székeshez, hanem félre-hajolt' arányon mehet teste felé közelebb; tehát ez az ő aránya a' székestől jövővel mindenkor egy bizonyos szeglet alatt vágja keresztül egymást. Ezt a' szegletet én futó-szegletnek fogom nevezni. Itt hát nem eshetik másképpen a' mozdulás, hanem vagy ferdén közelítőleg, vagy ferdén távozólag; azomban az említett keresztül-vágás nyílást csinál egygy új útnak — diagonálisnak — sem ez, sem amaz, hanem egy harmadik, egy köz-arány után valónak, mellyen, mivel így mind a' két rendbéli nógatásnak egyszerre tehet eleget, természetesen indul-el a' drabant, és ha egyszer arra indult, ugyan azon folytatja minden további menését, körül futván a' székest újra, 's újra vég nélkül, és változatlanul, mivel ő örökké húz a' székeshez és a' székes örökké elüti forgásával magától, indul tehát arra, a' merre lehet, az az: a' merre legkisebb az akadály 's legnagyobb a' nyílás, t. i. a' merre csak először is indulhatott. És így a' drabant formálja a' székesé' forgó-körében másik rendes mozdulását, ú. m. pálya-körben való körül-futását, vagy is a' kerengést. (*Motus in orbitá.*)

25. Minekelőtte beljebb látnánk a' forgás' és kerengés' dolgába; lássuk előbb a' forgó-körök alkotását.

A' székes, noha sebesen forog, még is azért a' beléje rohanni indult drabantot nem ütheti-el magától távol — és így nem indíthatja a' körül-járássra — a' csak csupa forgása által minden köz nélkül. Mert a' drabant húzó erejének semmi akadályára nincsen a' székes' forgása magában gondolva, bár mi sebes légyen is. De tehát minden két egybekelő csillag körül, melly így egymás ellen tanakodik, kell lenni valami erőnek, mint köznek, melly által eszközöltessék ki a' vissza-rugás, 's ennél-fogva a' forgó és kerengő járás. Hogy ez a' köz nem más lehet, hanem test és nevezetesen folyó 's levegő-test, vagy is *Aër*; az kitetszik az idevaló szükségből. Szükséges itt t. i. hogy az a' test felvesse a' kemény testű golyóbistól a' csapást és ugyan ezt más golyóbissal is közölhesse; tehát ne legyen felette finom 's érezhetetlen, valamint más oldalról megint szükséges, hogy a' kerengő golyóbis rajta keresztül hathassék, tehát ne legyen az sűrű, vagy kemény-test, hanem könnyen folyó 's engedékeny; azomban nem valami helyhez lekötött, hanem szabadon lebegő, hogy az egyik golyóbistól át-folyhasson a' másikhoz. Végeztetre szükséges, hogy tartsa-meg az adott arányt, a' meddig csak lehet, és ne csak szenvedőleg legyen, hanem magától is cselekvő, indulatos, kész adni rugást; tehát könnyű, rugós, folyó, magát kiterjesztő, virgoncz. Illyen az *Aër*; tehát *Aër* az a' köz szer, az a' harmadik, melly eszközözi ki a' húzó drabantnak a' székestől elrugtatását, 's e' miatt annak forgásra, 's kerengésre vetemedését.

26. Az *Aër*nek a' csillag' teste' területén kívül bizonyos távulságnyira való körül-ömlését én *Levegő-égnek*, v. röviden csak *Égnek*; (*Athmosphaera*) a' mennyiben pedig ez az *Ég* a' forgó csillaggal együtt forog *Forgó-égnek*, vagy *Forgó-körnek* (*Athmosphaera volubilis*) nevezem. *)

*) Cartész és Neuton két szélsőn jártak eszekkel a' levegő-ég létele eránt. Az első nagyon sürdén is rakta egybe, 's egy egész nagy örvényes tengert csinált belőlök. A' másik félt egeket állítani, hogy majd ezek osztán megakasztják, vagy lére-török az Istentől egyenes lineában hajtott golyóbis' utját. Ez hát ég-tagadóvá lett. Földnek hagyott egy keskeny eget, de nagyon kicsinyt, alig egy mértföldnyire kiterjeszkedőt — akkorányit, mekkora egy lábnyi általójú golyóbis' felületére ragasztott papiros, a' golyóbis' testéhez képest.

Az *Ég*-vi'szálók, minekutánna több planétáknál egeket fedeztek-fel; minden tisztelete mellett Neutonnak, má sokra is analóizálnak. — Nálam, Felvételem fejeiben az egek is vételnek-fel szükségképpen. Mert a' drabantnak be kell merülnie székesé forgó-egebe, hogy forogt, és kerengőt járhasson; tehát legalább székes' rollát jádász csillagnak kell lenni maga körül mozgásban lévő levegő-égének, vagy is forgó-körének. (Hogy az utolsó drabantnak is 'forgó-ege legyen, Felvételemből nem következik közvetlenül. Azomban, kérdés, ha lehet e' valami test *Athmosphaera* nélkül?)

27. Okoskodás nélkül is könnyen be lehet látni itt, hogy ha azon egy székesnek két, vagy három rendbéli drabantjai vannak; akkor két vagy három rendbéli különös égnei is kerengni kell azon egy közönségesben, p. o. a' Nap' egében kereng a' föld' ege, ennek egében megint a' Holdé, és a' holdnak megint holdja lenne: akkor három rendbéli forgó-kör járna a' Napnak azon egy közönséges egében.

28. Lássuk most annak módját, mint járhat egy forgó-kör a' másikkban, a' nélkül, hogy akadályozza egymást:

29. A' drabant, mint golyóbis, ha azon tájék felé forog, mellyik tájék felé a' székes; azon oldalával, mellyel a' székes testéhez fordul — minthogy ehez képpest ellenző arányon vág — akadályára van ugyan a' székes' forgó-körének, de a' tulsóval éppen annyiban elő-mozdítására, kerengésével pedig még segít a' székes' forgó-körén; mert feliben maga erejéből köz arány után mozdul. Úgy de az ég, mint forgó-kör, a' csillag testétől, mellyet körül-veszen, veszi eredetét, arányát, erejét, és azért vele egygyütt parolában jár, vele tart; tehát e' tekintetben a' székes forgó-körének változtatására nézve annyi ő, mint a' forgó golyóbis felületének lágy 's folyó alkotásban továbbra való kiterjedése. Következőleg, a' drabant' forgása, vagy forgó-körének kerengése a' székes' forgó-körére nézve, mind egy — csak forgás. A' mi a' drabant' körének, a' székes' egében járása miatt való állapotját illeti; ama' kivágja magát ebben, mint kicsiny ég a' nagyban — még pedig annál könnyebben, mennél ez nagyobb kiterjedésű; mert az annál ritkább, tehát annál engedékenyebb. Ez az Aërnek tulajdonából foly, mert kicsiny területre szorúlva hatósabban dolgozik — rugó valóság lévén. Azon módon kell okoskodni a' második, 's harmadik rendbéli forgó-körökről is.

30. De ez csak felületesleg hozzá-látás a' dologhoz. A' égben jár B ég, B égben megint C ég; és így tovább. B kivágja magát az A-ban, mint kicsiny ég a' nagyban; C a' B-ben, 's így tovább. Ez lehetetlen, ha csak minden ég maga-hatóságával meg nem különözi magát minden mástól; a' mi megint csak úgy lehet, ha az maga csillagjával különösen tart, az az: ha vele különös elválasztáshan, másokkal való zavarodás nélkül forog egy parolás körben. Úgyde ez megint csak úgy lehet, ha a' forgó-kör' materiája — az Aër — a' csillaghoz olyképpen húz, mint a' drabant a' székeshez. És ekkor megint szükséges egy harmadik erő, mint sem ide, sem oda nem tartó köz; mellynél fogva tartóztassék a' húzó Aër, hogy össze ne kapjon forgó-csillagjával — szintúgy, mint drabant a' székeskel. (§ 25.) Következőleg, hogy minden csillagnak maga különös forgó-köre fennálhasson különösen 's állandóul maradjon maga formájában; szükségképpen fel kell vennünk megint egy harmadikat, — tehát egygy, az Aërnél annyival vékonyabb folyó matériát, mennyivel ez vékonyabb a' csillag' testénél, hogy t. i. az Aër úszhassék benne olyképpen, mint golyóbis az Aërben.

31. Ez a' finomabb rangú folyó-szer, az ide szükséges Felvétel szerént, a' még annál finomabb folyósága, rugósága, készsége és felvehetősége mellett, — szükséges, hogy ndifferens — tehát egy csillaghoz se tartó — legyen; hogy még is mindazáltal minden csillagnál találtassék 's elegendő bővséggel levegjen: teli kell vele lenni a' Világnak, vagy *Cartészként*, a' Világnak ebbe bemerűlnie, mint valami feneketlen Oczeánba. Ezen finom folyamot én *Cartész'* szavával *Aëthernek* fogom nevezni, és ama vastagabbat — ma-

ga csillagiához különösen húzót — nehezet — *Gőznek* (Gas); mind kettőt együtt véve *Aërnek*; mellynek tehát, mint közönséges levegőnek, a' Gőz, és az Aëther — két különös alkotó részei — két alakja (*Elementum*.)

32. Az Aëther és Gőz' összszerítéséből (*compositiójából*) önként foly az egeket alkotó Aërnek sokféle külömbisége; mert a' tiszta vékony Aëthertől fogva a' legvastagabb gőzig átmenve igen sok grádusok lehetnek, mellyek alatt az Aër, mint egyvelék, elő-tünhet ez vagy ama' résznek mennyiségéhez képpest külömböző összszerítésben, és nevezetesen: vékonyabb, vagy vastagabb, ritkább, vagy sűrűbb, és ennél fogva rugósabb, vagy lustább formában — a' mint t. i. ez, vagy amaz alkotó-részből több talál benne lenni.

Már csak ez a' kérdés: hol annak oka, hogy ez, vagy amaz alkotó részből több, vagy kevesebb járúljon bele azon egyvelékbe? Az Aëtherben nem; mert ebből csak képesleg lehet több, vagy kevesebb — az az: úgy több, ha a' gőzből kevesebb, és megfordítva. Mert az Aëther, mint szabad, 's sehová nem tartó levegő, egyaránt el van árasztva a' világ' térein; nincsen is ok reá, miért gyűlön-meg egy helyen inkább mint mászon. Tehát ez a' változó mennyiség — a' több, vagy kevesebb — csak a' gőzre eshetik. Hogy pedig egy csillagnál több legyen a' Gőz, mint másnál: annak megint nem lehet más oka, haneha maga a' csillag — és pedig nem képesleg való nagyságával, vagy kicsinységével, hanem egyedül maga testéből való Gőz' származtatásával, olyképpen t. i. mint e' mi földünk 's minden földi test, a' bizonyos chemiai olvasztások után testéből lett kipárolgással. Ha a' csillag-test ilyképpen termesztí a' Gőzt, annyiféle külömb levegő leszen, mint a' mennyi külömb alkotású a' csillag a' világon.

33. E' szerént hát így lesz' a' dolog:

A' Gőz, mint csillag' testéből való származék, természetesen húz oda, a' hová való — a' csillaghoz; az Aëther indifferens lévén, semmi csillaghoz nem húz, sőt sehová se, és éppen ezért arányt sem ad maga magának, hanem a' csillag körül, a' mint mindenütt, levegvén, a' micsoda arányt kap ennek mozgásától: a' szerént indul; tehát a' forgó-csillagtól csapást kapván, indul ugyan ettől ferdén tavorzólag, és pedig annál meszszebbre, mennél rugósabb a' gőznél; mert annál maradandóbb az adott arány mellett. Minthogy pedig a' csillag — majd tovább látjuk, miért — szünetlenül gőzölög, az Aëther a' gőzzel alább kifejezendő módon össze-atyafisodván (*affinitas chemica*) 's vele egybe-kelvén magával ragadja a' gőzt bizonyos határig, és így a' gőz-környéket, melly külömben közel maradna a' gőzölgő testhez, sokkal kiljebb terjesztvén, alapúl szolgál a' különös ég' alkotásában.

34. Már most mindenestől láthatni mind azt, hogy ketten — a' Gőz és az Aëther — két vizáncodó hatással (melly szerént az egyik tanakodik közeledni a' csillaghoz, a' másik attól távozni- el) hogyan teszik ketten azt a' köz mértékletet, mellynél fogva keletkezen egy különös forgó-kör a' csillag körül bizonyos határig való hathatósággal; — mind pedig azt, miként járhat forgót egygyik ég a' másikban, a' nélkül hogy vagy maga felbontást szenvedjen, vagy amannak alkotását zavarja-meg.

35. Most vissza, a' kerengés' és forgás' dolgára. Ez a' kérdés először is: Merre felé kereng a' drabant, merre felé forog? Kétség kívül kereng arra felé, merre felé a' székes forog; mert a' forgó-kör aránya a' forgó székes' arányától függ. Úgyde a' drabant'

kerengése a' székes' forgó-körének menését követi, mert arra felé indul, merre a' forgó székes' testéből kisugárzó arányok csapnak, (§ 24.) tehát ez is ugyan azon tájék felé indul, mellyik felé a' forgó-kör, és így mellyik felé a' székes forog. Hogy pedig ugyan azon tájék felé forog is a' drabant, az ezekből kitetszik:

Az az erő, melly a' székes' forgó-körében törekedő drabant' felülete ellen vissza-rugásképpen hathatóskodik, nem egyéb', hanem a' feljebb leírt' természetű *Aër*. Ennek ellenkedő erejét a' drabant mintegy osztatja, elől, mikor kerengvén pálya-útján halad, mert az útjában ellent-álló *Aért* elejével hasítja, mint a' tengerbe menő hajó a' vizet. Így hasított, vagy eloszlott *Aërnek* egy része hátra felé tolong a' golyóbis' hátulsó-fele felé (in-netső, vagy a' székes és drabant között lévő oldalt értvén); ez által pedig a' hátulsó fél-golyóbis ellen több *Aër* gyűl-meg, az első mellett kevesebb marad; tehát itt kisebb az ellent-álló erő, ott nagyobb. És így el van vesztve az *Aër* egyaránlátja a' drabant' bán-tásához képpest. A' drabant most — természetében állván neki közeledni a' székeshez, a' meddig csak lehet — most elő fél-golyóbisával kisebb akadályra akadván, elejével ugyan beljebb süljed a' forgó-körbe maga erejéből, de hátuljával éppen annyiban kiljebb, 's vissza-rugatik a' több *Aërnek* ellenkedő erejétől. Ez ollyba esik, mintha az általó-nak egyik vége a' székeshez, másik a' székestől húzódna két erő által két ellen-arányon. Ebből pedig természetes következés, hogy a' golyóbis forduljon tengelye körül, és ha a' két erőnek ellenkedése szakadatlanul folytatódik, forogjon is egymás után — merre felé? ha eleje a' székeshez hajol, hátulja pedig a' székestől billent-ki; látni való, hogy azon egy tájék felé a' székes-sel. *)

36. Ez természetes, erőszak nélkül való magyarázat, és egyszer'smind arra könnyű felelet, mire *Neutonból* nem felelhetni. (§ 13.) Hogy ezen fejtegetés mellett meg van az a' természetes antagonia, melly szerént a' két, szemlátomást ellenkedő erőnek viszátko-dása egy harmadikat szűl, 's tehát egyre üt-ki két féle munkája, — és hogy ily fel-fogásban a' kerengés a' forgást, és megfordítva, — segíti elő; azt könnyű látni a' mon-dottakból.

Dóhovits Basilus,

Nagy-Lucskai Parochus.

*) Én tapasztalmánnyal (experimentum) próbáltam megvalósítani gondolatomat, 's meglehetősen 'sült-el. Csínáltattam g újni általójú fa-száros golyóbis-t, belől üresset a' könnyebb vele bánthatás végett. Ennek szárára sínört tekervén 's tartalékjába szárat dugván egy hirtelen erős rándítással (mellyet másod magammal cselekedék) leböcsáttottam a' földre forogni — éppen oly módon, mint mikor a' gyermekek tekét jádszanak (turbo lusorius.) Mikor forgott a' golyóbis, én egy mást, igen vékony czérna szálon magasról a' kezemből lefüggő papiros golyóbisocskát (1 — 2 újni általójú) neki eresztettem a' forgónak, oda ütni való szándékkal; de a' papiros golyóbis nem ütődött hozzá, hanem melléje su-hanyván kezdett kerengni körülötte 's forogni is — még pedig ugyan azon tájék felé, melly felé a' fa-golyóbis for-gott. Ez megesett szerencsésen. Kellett volna még egy harmadik forgót is próbára venni egyszerre ama' kettővel, és már ezt a' második golyóbis körül járatni, hogyan ment volna ki a' dolog? De már ez töllem nem telhetett. Arra már nagyobb készület kellene, és még pedig valami költséges machinákkal való készület, mellyet én ollyannak aján-lok, ki értékével szerencsésebb nálamnál. Gondolhatni azomban, hogy így se fogna történni a' kimenetel olly épen-séggel, mint millyennel azt az ember gondolja; mert ezen mi szobai, vagy külső szébbeli sokféle változásnak kité-tett vastag levegőnkhez képpest talán g öles általójú golyóbis-sem arra való.

9.

P É L D Á K

SHAKESPEARE SZÍN-JÁTÉKA FORDÍTÁSÁBÓL

I. MACBETH.

1. ELSŐ FELVONÁS. Ötödik Jelenés.

LADY MACRETH. Férje' levelét elolvashván.

Glamisz vagy és már Caydor: még az is
Kell lenned a' mi ahhoz volt ígérve. Csak
Természetedtől tartok, mert nagyon
Sok benne a' jó szívűség' teje
'S ez nem bocsát a' legkurtább uton.
Nagy lenni vágnál, büszke lelked is van
De nem vagy a' mint kell, elég gonosz.
Reszketsz magasb'ra, csak-hogy szentesen
Kezedbe vennéd a' hamis nyerst
Hanem csalárdul szégyelsz játszani.
Te, ily kiáltó ösztönzést szeretsz:
„Lássd Glamisz, ezt tedd 's így elkaphatod:
És még is inkább félsz megtenni, mint
Attól remegnél hogy tán megleszen.
Jer csak! — Füledbe öntöm lelkemet
Nyelvem' tüzével mint szélytt oszlatom
Azt a' mi vissza tart arany gyűrűdtől
Mellyet fejedre szánni látszik a' Sors
És a' világin túl lévő Erők.

Egy Követ jó.

Mi kell?

KÖVET.

Ma este itt lesz a' Király.

LADY MACRETH.

Tán nincs eszed? Nem t'od hogy nála van
Az Úr 's ha jóne, a' rá-készülést
Tudtomra adta volna.

KÖVET.

Higye - el

Nagyságod, itt lessz. Thánunk utban van.
Előre küldé egy pajtásomat,
Ez ló-halálba jött 's alig tudá
A' rá-bizottat nékem ellihegni.

LADY MACRETH.

Gondját viseljed! fontos hírt hozott. (Követel.)
Hisz' ebbe a' varjú is elrekedne
Ha Duncan jöttét kárrogná nekem
Mert itt halálát kapja. Szálljatok
Rám vérrel élő lelkek, asszonyi
Érzéseimből vetkeztessetek - ki.
Tetőtől fogva talpig legmaróbb
Mérget, sűrűvé vált vért most belém!
Fojtsátok a' megbánás' útait bé
Hogy a' kebelnek belső szent szava
Melly néha, vissza-térni integet,
A' gondolat 's a' tett közé ne lépjen.
Emlőmré gyilkos lelkek 's a' tejet ki —
'S epét helyébe, bár testetlenül
Akármí tájatt kóvályogjatok
A' jót zavarni. Jöjj te vastag Éj,
Vedd a' pokolnak gőzeit reád
Hogy töröm' éle a' setétben a'
Sebet ne lássa mellyet majd hasít
'S az ég se pillanthasson a' sűrűn ált
Ezt menydörögni: Állj-meg, állj-meg!

Macbeth jó.

Nagy Glamisz, édes Caydor, 's egykoron

Köszöntetése által majd nagyobb!
Írásod engem e' még rejtezett
Jelenvalón túl vitt 's már mostan is
Él bennem a' jövőendő.

MACBETH.

Kedvesem,
Duncán az éjjel itt hál.

LADI MACBETH.

És mikor
Megy-el?

MACBETH.

Szeretne, már — holnap.

LADI MACBETH.

Nem ő —
A' holnap ő rá nem virrad soha.
Orczád nemes Thán oly könyvet mutat
Mellyből kironató szélvészét olvasok.
Időt akarsz e' csinálni? légy tehát
Olyan kívülről mint a' millyen az.
Kéz, nyelv szem a' hogy' most szokás, kegyest
Nyájast mutasson, ártatlan virág
Gyanánt, ha kigyót rejt is. Így fogadd
A' kit ma vársz. Az éj' ádáz ügyét
Bízd bátran én rám. Ennek kell elé
Teremtni hátra lévő éjjelink
És napjainknak osztatlan hatalmát.

MACBETH.

Jó, Jó, hiszen majd szálljunk e' felől.

2. ELSŐ FELVONÁS. Hetedik Jelenés.

MACBETH.

Ha vége lenne már a' tettel, úgy
Jobb volna által-esni hirtelen.
Ha a' kivégzés a' következést
Hálóba fogná 's a' véghez-vitel
Megfojtna mindent és csak egy döfés
Leöldökölné a' mi van 's leszen
Az év' sebessen reptte 's gátja között
Úgy a' jövőendőt ált-szökném. ¹⁾ De ily

1) Itt ezen hely Steevens világosító magyarázatja szerint van fordítva. Ezen kifejezés: az év' sebessen reptte és gátja között, ennyit tenne tehát: a' mennyi az év és az

Eset reánk már itt sujt átkokat.
Utját mutatván a' meggyilkolásnak
Fejünkre pattan vissza a' sudar.
'S a' rést leső Igasság a' magunk
Szájába tölti a' méreg pohárt. —
Itt kétszeressen áll bátor helyen
Alatt-valónál lévén, sőt rokonnál.
'S ez és amaz vonsz a' tettől. De meg
Házamban is van! a' hol még nekem
Kell gyilkosát leverni nem hogy én
Ragadjam a' kést. ^(Elszelidülve) Osztan ollykegyes
Oly tiszta lelkü! 's a' thrón bajjait
Olyan szeliden rendelgette-el
Hogy angyalokként védik virtusi
Harsány szavakkal méllyen kárhozott
Kilöktetése ellen: 's meztelen
Most szült gyerekek arczával repülven
Szelvész között a' Megszánás, vagy egy
Chérub könyörgő képében suhogván
Az égi láthatatlan méneken, ily
Irtózatossal mindenek szemét
Eltölné mig könnyek fojtának —
El a' szelet: ¹⁾ Mit? Szen nekem rugóm
Sincs a' mi hajtná e' szándékomat.
A' nagyra vágyás! ez, magán keresztül
Szökik 's lehül a' más felen ²⁾

(Lady Macbeth jö.)

Mi ujság?

LADI MACBETH.

Már szinte végzi asztalát. Miért
Hagyád te ott?

MACBETH.

Tán kérdett?

utánna következő örökké-valóság örvénye között van. Shakespeare a' gát vagy zanót alatt a' halál után jövő megítélésbe való ütközést és fennakadást érti.

1) Az égi láthatatlan ménék: az eredeti szerint a' levegőnek láthatatlan kurirjaira mint egy lovakra felülven. Shakespeare a' levegő kurirja: a' szél. Mig könnyek fojtának-el a' szelet, az az: hogy a' szél is végre csövel elszokott csendesedni.

2) A' hetyke lovas szerint. Steevens.

LADY MACBETH.

'S nem tudod?

MACBETH.

Hagyjuk mi azt a dolgot annyiba.
Csak most emelt lám feljebb 's én arany
Nevet szereztem Országunk előtt
Megtartom inkább fényét, mint hamar
Meg elveszessem.

LADY MACBETH.

'S így az a remény
A' melly imént gyúlt, részeg volt e hát?
Aludt azolta 's felnyitván szemét
Bágyadva nézi a' mért küszködött?
Látom mit ér már most szerelmed is.
Remegsz e bátor tettedben is úgy
Kiállni a' mint vágyásidba vagy?
Sohajtasz úgy é megmarkolni azt
A' mit diszél ismersz. életednek
'S osztán pulyának ismered magad?
A' „nem meremre“ mingyárt ez jön é
„Még is szeretném!“ Tán a' macskaként
Téssz a' hogy arról tartja a' beszéd¹⁾

MACBETH.

Kérlek, ne ingerlj, én mindent merek
A' mit csak illik tenni férjfinak
Mert a' ki többet mer, nem az.

3. MÁSADIK FELVONÁS. Első Jelenés.

MACBETH. (legényéhez)

Siess

Mond Asszonyodnak, hogy ha a' pohár
Számomra kész lesz, csendítsen. Te meg
Feküdj-le. (A' legény el. Macbeth sokáig tartott néma
küzdései után) Tör ez, a' mit látok itt?
Felém nyelével! Jer markom közé!
Nem vagy kezemben 's még is sejtelek!
'S nem fog-fel úgy az érzés, siri kép!
Mint a' szemek. 'S tán lélek töre vagy csak?
'S hagymázos agyból reppent fattyazat.
Megfoghatolag látlak még is én

1) A' macskáról való angoly példa beszéd így van: A'
macska szeretné a' halat, hanem körmeit nem akarja
vizbe mártani.

F. M. Or. Minerva 1. Negyed. 1826.

Mint itten ezt mellyt mostan ránt kezem.

Feltett utamra hívsz te engemet
'S oly szerre vágytam a' millyen te vagy.
Az én szemem vagy több érzekeim
Bolondja vagy csak annyi mint ezek.
Mind látlak én 's már vér-cseppes nyeled
Az, éled: a' mi nem volt így elébb. —
'Sz ez nem valóság. — A' meggyilkolás'
Feltéte káprádz csak szemem körül. —
Most a' világnak egyik oldalán
Halálba' szenderg minden a' mi él,
Bünt hintve jár kél a' bészönyegelt
Alvón az álom. Mégyen Hekate
Fülébe sugni a' fonnyadt boszorkány.
Ballagdogál a' béesett szemű
Gyilkos, felét lesütve nyak közé
'S utjának őrije a' prédát leső
Farkas, magát elordítván megáll
Leskődve nézi vad nyomát körül,
'S Tarquini rabló arcza, hosszakat
Lépvén ijesztő kísértet gyanánt megy.
Bátor kemény föld! meg ne halld nyomom'
Mert a' kövek kizugnák titkomat
'S lármára kelne a' most borzadón
Elcsendesült éj. Úgy de a' míg itt
Igy tépelődöm, — még él: a' szavak
Szélnek repítik a' tett' forraját.

(Csengetés hallik.)

Megyek, kivégzem, hív a' csengetyű,
Lélek harang ez Duncan! meg ne halld!
Mert mennybe vagy tán — a' pokolba ránt.

(Megyen.)

Második Jelenés.

LADY MACBETH.

Az a' mi nekik lábokat szegé
Engem merésze tett, ők törve vagynak
'S bennem tűz éledt (Bagoly huhintást hall) Ah!
csitt! a' halál-
Madár huhogta a' legisszonyúbb
Jó éjszakát. Már dolgozóhoz fogott,
Kitárva áll az ajtó 's őrije
Hortyogva csufolgatják tiszteteket
Megtömve lévén, mert ollyan savót

Habartam össze, hogy szintúgy perel
Az élet a' halállal is felettek
Hogy mellyikéi.

MACBETH. (belőlől.)

Hé, — ki az? Mi? pszt!

LADY MACBETH.

No most! Bizony felébredtek talán,
'S megtéve még nincs! A' szándék, nem a' tett
Gázol-le bennünk. — Csitt! Közel rakám
A' kardjokat, — csak megtalálhatá.
Köszönje hogy hasonló volt Atyámhoz
Altába, mert én vertem volna ált?
Férjem! Te!

MACBETH.

(Háborodva lépik ki halkal. A' Király testőrzőinek kardjait
hozza jobb és balkezében.)

A' tett megvan téve. — Nem
Hallottad a' zajt?

LADY MACBETH.

Egy bagoly huhintást
Hallottam és a' prücskők énekét.
'S hát nem te szóllottál?

MACBETH.

Mikor?

LADY MACBETH.

Most.

MACBETH.

A' hogy

Lejöttem?

LADY MACBETH.

Akkor.

MACBETH.

Hallgass! —

Ki fekszik ott a' második szobába?

LADY MACBETH.

Malcolm.

MACBETH. (véres kezeit nézi)

Be gyász tekintet ez!

LADY MACBETH.

Bolond eszűség gyásznak mondani.

MACBETH.

Álmában egyik nagy kacaját ütött
A' másik ezt nyöszörgé: Gyilkolás!

'S egymást felűzték. Megdöbbsentem én,
'S hallgattam őket: Buzgón suttogott
Belőlek egy mély szent imádkozás —
'S megint aluttak.

LADY MACBETH.

Kettő fekszik ott.

MACBETH.

Az egyik így kiálta: Isten-örizz!
A' másik: Ámen. 'S borzadásakon
Némán füelve, mintha engem e'
Hóhér kezekkel láttak volna is!
Gégembe fult az Ámen én nekem
Hogy ők az Örizz Istent eldadogták.

LADY MACBETH.

Minek merűlsz-el olly mélyen?

MACBETH.

De mért

Nem tudtam Áment én is mondani?
Áldásra nékem volna legnagyobb
Szükségem és az Ámen fenn akadt!

LADY MACBETH.

Efféle tettet nem kell rázni mert
Megháborodnék, aggságán eszünk.

MACBETH.

Ugy tetszik, egy szó így kiáltozott
Ne alu gyatokat! Macbeth álmot öl
Ártatlan álmot, a' gond össze-hányt
Sz a' lát feloldó álmot, ált-döfi
Az életet naponként meglepő
Halált; az izzadt munka fürdejét
A' buba' saigó lélek' balzsamát
A' nagy tenyészet második futását
A' Lét' leginkább tápláló szerét
E' másad ízi vendégségekor.

LADY MACBETH.

Miket hebegsz Te?

MACBETH.

'S e' szó a' szobán

Kongott keresztül — ez meg így felelt:
Ne alu gyatokat! Glámisz álmot ölt!
'S már Cawdor is majd mind ébren leszen
Mán túl az álmom futja Macbethet.

LADY MACBETH.

Ki volt az a' ki így kiáltozott?
Oh érdemes Thán, hogyha illy beteg
Fővel tekinted e' dolgot, dicső
Erőd egészen elhagy. — Menj vizért
'S mossd-el kezedről azt a' csúf jegyet.
De mért hozád e' kardokat veled?
Eregyj csak ismét, tedd helyekre 's jól
Mázold-be vérrel alvó őreit.

MACBETH.

Nem én azokhoz többé. Borzadok
Ha nézem a' mit tettem. Menj te bé.
Én nem merek már.

LADY MACBETH.

Ingó gyáva szív!

A' kardokat hát. (Kirántja azokat Macbeth kezéből.)

Alvó 's a' Halott

Csak kép. Csupán a' gyermek szem remeg
A' festve lévő ördögtől.

4. HARMADIK FELVONÁS. Második Jelenés.

LADY MACBETH.

Inkább veszt az ember

Mint nyerne hogyha ohajtása már

Bétölt 's nyugalma még sincsen belől.

Jobb az maradni a' mit eltörünk

Mint a' törésen vett kinzó öröm.

(Macbeth jó.)

Hogy jársz te férjem ily magánosan?

Mért gyáva képek mindég társaid?

Mély búdnak azzal a' kin támadoz

Sírhába kellett volna szállani.

Oly dolgon a' min nem segíthetünk

Minek törödni? Meg van a' mi meg van.

MACBETH.

Kigyónk darabba' van de ölve nincs!

Sőt össze-forr majd, ismét ép leszen

'S bűnös kezünknek gyengén tett művét

Megélesültebb fog közé csípi.

De várj csak, inkább

Szilakba törjék mind a' két világ

Zavarba jöjjön a' dolgok folyása

Mintsem hogy illyen félelmek között

Üljünk ebédhez, szálljunk ágyba hol

Vad álmodások kínja borzogot.

Jobb a' halottal, a' kinek, helyéért

Nyugalmat adtunk, együtt porlani,

Mint elmebéli kinzó padra így

Vonatva rángatózni szüntelen.

El van temetve Duncan és az élet'

Hideglelési göreseit kiállván

Mostan szelíden alszik; legnagyobb

Tettét süté rá a' Rossz-lelkűség,

De már se méreg sem ravasz gyilok

Se lelki inség 's külső támadás

Nem bántja többé

LADY MACBETH.

Jer Férjem, Királyom,

Derítsd-ki azt a' ránczos homlokot,

Vendégeiddel légy ma víg 's vidám.

MACBETH.

Készültem erre Lelkem! légy te is

Kérlek 's leginkább Banquet vedd körül;

Szem szája iránta szíves gondodat

Mutassa, mert e' kétséges czimünket

Hizelkedések ömlő árja közt

Kell még feresztnünk, arcunkon színes

Nyájaskodások rejtsek a' szívet

Hogy voltakép' ne lássék.

LADY MACBETH.

Hadd-el ezt.

MACBETH.

Oh Skorpiók pezsegnék Édesem

Enbennem. El még Banquo 's Fleance, tudod,

LADY MACBETH.

Örökbe ők sem bírják élteket.

MACBETH.

Még az vigasztal, hogy kiüríthatók.

Légy csak vidámon hát, monostori

Repdeskedését még a' denevér

Nem végzi 's a' bús színű Hekate'

Szavára a' rét 's erdő' bokrain

Lakó bogár nem dongja álmosan

A' lassudozva szálló éjszakát

'S egy borzadással töltő tett leszen.

LADY MACRETH.

Miféle tett az?

MACRETH.

Szívecském, maradj,

A' nem tudással ártatlan 's ha majd,
Megvan csak akkor tapsolj. Jöjj vak éj,
Eressz homályt a' szánó nap' szemére,
Töröld-ki véres láthatlan kezeddél
'S szaggassad össze azt a' nagy kötést,
A' melly miatt én illy halvány vagyok.
Már szürkül a' fény, szárnyain suhog
A' varju a' köd leptte cser felé.
Szendergni vágnak a' nap' gyermeki
És a' bus éjnek préda körme kél.
A' mit gonoszság kezdett azt nagyobb
Lépcsője teszi biztosb lábra. Jer
Kérlek velem most.

4. NEGYEDIK FELVONÁS. *Negyedik Jelenés.*

MALCOLM ÉS MACDUFF.

MALCOLM.

Jer egy magános árnyba félre és
Sirjuk keservink mély sulyát ki ott.

MACDUFF.

Kardot kezünkbe inkább férjfiassan
'S keresztül azzal a' jus tépdélőn.
Uj özvegy ordit minden reggelen
Uj árva rogy-le, uj jaj verdesi
A' kék eget hogy boltja vissza zeng,
És mintha ő is szánna Skótzíát
Jajgatja a' bú' tört szótágait.

MALCOLM.

A' mit hiszek megkönnyezem, a' mit
Tudok, hiszem 's ha változtatható
Mihelyt barátommá lessz az idő
Megteszem. A' mit most mondál, igaz
Talán. De azt a' vad Tyrannt kinek csak
Nevét kimondva a' nyelv feldagad,
Jónak tekintéd egykor 's szíveléd.
Nem sérte eddig. — Én ifjú vagyok
Érdemre kaphatsz még is nála tán
Velem 's okosság ártatlan szegény

És gyenge bárányt felkonczolni hogy
A' bosszus Istent csendessé tegyük.

MACDUFF.

Én áruló nem volnék —

MALCOLM.

Macbeth az.

'S a' legnemesebb szív is tántoroghat
Midőn Királyi Felség bizza-meg.
Lehetsz, megengedj, a' ki vagy, de nem
Csinálsz belőlem mást. Az angyalok
Mind fénylenek még ámbár a' jelesbbje
Lehullt. Te a' Jó' színét mutatod
De a' gonoszság is felölti azt. 1)

MACDUFF.

Reményem eltűnt!

MALCOLM.

Tán kétségeim'

Utján. Mikép hagyhatál te el
Olyan zavarban hitvest gyermeket
(A' szívnek e' nagy kincsü lánczait)
'S még bucsuzatlan! Sértésül ne vedd
Kérlek gyanúmat, ez csak nekem áll őrt
Derék lehetsz te, bár mit higgyek én.

MACDUFF.

Szegény Hazám hát véred csak folyassd!
Fészkeljed Önnékeny jól meg lábadat
Mert a' becsület nem mer bántani.
Viseld igádat, czíme helytt maradj!
Isten veled már Herczeg, oly silány —
Gaz a' minőnek tartasz engemet
Azon egész nagy Országért se lennék
Mellyet Tyrannunk' körme fojtogat
'S azzá keletnek kincse sem teszen.

MALCOLM.

Ne jöjj haragba. Bizatlankodásom
Nem oly határozott. Meghiszem, Hazánk
Csízáztatik, sír, vérzik, 's mind külömb
Sebekre virrad, azt is elhiszem,
Hogy sok vitéz felkelne jussomért,

1) Ezen két sornak az eredetiben lévő homályosságát Johnson magyarázza 's itt Johnson' szerint van fordítva.

Itt a' kegyes jó Edvárd is segítne
Néhány ezerrel. Úgy de felteszem;
Ha megtapodnám a' Tyrann' fejét
Vagy kardba szurnám, a' szegény Haza
Több vétkeket fog látni mint előbb,
Többet nyög és többféle úton
Az által a' ki felválná helyét.

MACDUFF.

'S kit értesz ezzel?

MALCOLM.

Értem magamat.

Jól érzem, úgy megrögzött bennem a' bűn
Hogy a' midőn leesnek hűvelyem
Macbeth setéte hófehérű leszs,
'S határtalan nagy bűnhődtségimért
Ő benne a' Honny bárányt lelne - fel.

MACDUFF.

Oly kárhozott ördög, mint Macbeth, a'
Pokol fenéknek legiója között nincs.

MALCOLM.

Igaz, hogy álnok és vérengező
Mérge, pazérló, fajtalan, csalárd
Fősvény 's akármely bűnbe, mely nevet
Visel, belé vág. Mit használ? az én
Bujálkodásom meg fenéktelen.
Nincs annyi lyántok, hitvestek, ki nem
Vévén idősebb Asszonyt 's szűzet a' kik
Lecsillapítják hajhász kéjemet,
'S eluzna minden korlátot hevem
Ha tartalékot lelne. Jobb tehát
Macbeth tinéktek, mint én, illy Király.

MACDUFF.

Mértéktelenség is tyrannkodás,
Miatta már sok legfőbb Thronus is
Korán üres lett 's több Király bukott-meg.
De még azért ne hagyj azt a' mi Tiéd,
Gyönyörben uszhatsz kényre tétova
'S látszodj hidegnek, szedd rá a' világot.
Unttig Hazánkban a' hajló fejéknép
'S oly saskeselység csak nem bánt hogy azt
Mind bétemessd a' hány egy őt leső
Királyt szemem tart.

MALCOLM.

Még ezen kívül

Olly éh fukarság vert fészket gonosz
Szerkeztetésű véremben, hogy én
Jószágiért leölném a' Nemest,
Egy kincset a' más házat vesztené,
'S a' kapsiságot minden ily csipés
Csak ingerelné bennem. Uj meg uj
Fortélyt koholnék gazdagságokért
És tenkre tenném a' jelesbbeket.

MACDUFF.

Az ily fukarság mélyebb gyökerű
'S ártalmasabb szélytt-ágazású mint
Egy nyári repkény hévé, — az vala
Elhullt Királyink töre; még se tarts —
Kincstára gazdag Skótzianak, ez
Tiéd leszen bétöltni vágyodat
'S mind ezt egyéb nagy virtus elfedi.

MALCOLM.

Ha volna bennem! Ugy é a' Királyhoz
Mértékletesség illik 's kegyelem,
Alázatosság, meg nem rettenés,
Erő, kegyesség, érdem ismerés
Jószivűség és ingatlankodás
'S keblemben illyes még egy szikra sincs
Hanem csak a' sok útú vétkeim!
Poklokra öntném én, mihelyt hatalmam
Lehetne a' szép egyesség tejét
Zavarba hoznám a' köz békeséget
Nem látna a' föld többé egyezést.

MACDUFF.

Oh Skótzia! Skótzia!

MALCOLM.

Szóllj most, elődbe adván képemet
Méltó az ilyen hogy Király legyen?

MACDUFF.

Király? de, arra sem méltó hogy éljen. —
Oh! egy hamissan felkapott Tyrann
Véres kezében sinlő Nemzetem
Mikor ragyog-fel néked jobb napod!
Ha Thrónusodnak örököse itt
Szülői ágyát így csufolja - meg

'S fejére átkot mond önnön maga. —
 Kegyes fejünk volt nekünk jó Atyád
 És a' Királyné, a' ki szült, gyakortább
 Volt térdein mint állva, a' míg élt
 Megholt naponként. 1) Már Isten veled,
 Én Skótzíát ily vétkekért kerülém
 A' millyeket magadra halmozol.
 Reményem itt, oh szívem, megszakad!

(Menni akar.)

MALCOLM.

Ez a' nemessen csapdosó harag
 Melly a' derékség tiszta gyermeke
 Setét gyanúmat, Macduff! szélytt üzé
 'S becsületedbe bízni kezd szívem.
 Törébe csalni a' sátáni Macbeth
 Ily lépek által rég' incselkedik
 'S az őrizett-még csak, hogy hirtelen
 Hitelt nem adtam. Most az Ég Ura
 Legyen bizonyosság köztem és közötted
 Hogy, vissza-vévén önn-rágalmamat,
 Tanácsaidra bízom léptemet.
 Mind tettetések, próbák, esküszöm
 A' rám ruháztam vétkek' mocskai.
 Asszony nem ismér engem még, hitet
 Nem szegtem, a' mi voltakép' enyim
 Azt sem vevém-fel; ígéretemet
 Habzó tekervény nem csúfolta-meg:
 Az ördögöt sem árúlnám-el én
 Pajtásinak 's a' tiszta lelkűség
 Elöttem olyan kedves mint az élet.
 Csak most hazudtam elsőbbszer 's magamról!
 De már, úgy a' hogy' tisztádan vagyok
 Tiéd leszek 's eltiprott Honnyomé,
 Hová elindúlt már előre tíz
 Ezer vitézzel a' derék öreg
 Sziward, midőn te, még itt sem valál
 'S intésre vár. Jer, érvük-bé, igaz
 Léven ügyünk, oh Ég bárcsak te is
 Segítenéd. De mért haligatsz-el így?

MACDUFF.

Egyszerre ilyen kedvest, és nem azt

1) Ez a' kifejezés a' Bibliából van véve. Malone.

Bajos megértne. (Érkezik Menteth)

Nézzd vallyon ki ez?

MALCOLM.

Nem ismérem, de földim

MACDUFF.

Ah, hozott

E' földre, Isten, Bátya.

MALCOLM.

Már tudom ki?

Hárítson Isten ily nem ismerést
 Minél előbb el!

MENTETH.

Ámen, erre Szír.

MACDUFF.

Hát Skótzíában dül még a' Gonosz?

MENTETH.

Szegény Hazánk! ha belsejébe néz
 Megrázkodik rá: már ne hijja senki
 Többé Anyánknak, sírunk ő, a' hol
 Csak a' dologhoz nem tudó mosolyg.
 Hol jajt sohajtást nyögnek a' szelek
 És senki nem tesz róla! Balgatag
 Ábrándozásnak tartják a' vadult
 Bánat' haragját 's a' halál harang'
 Csengtén alig van e' kérdés: Kinek?
 Hol a' jelesebb Hős elébb elasz
 Mint a' kalapján rengő kis virág.
 A' hol betegség nélkül jó halál.

MACDUFF.

Rajzod heves, de úgy van, fájdalom!

MALCOLM.

Mi a' legujjabb baj?

MENTETH.

Kaczaj beszélni

Arról minek már egy órája mult,
 Ujjal rebegettet minden pillanat.

MACDUFF.

A' hitvesemről mit tudsz?

MENTETH.

Jól vagyon.

MACDUFF.

És gyermekim?

MENTETH.

Jól is.

MACDUFF.

Nem dulá —

Fel a' Tyrannus békességeket.

MENTETH.

Hogy eljövék mind békével valának

MACDUFF.

Ne törd úgy a' szót, mondj több híreket.

MENTETH.

Egy hírrel a' mint elfásulva jöttem

Számos Nemesség' vesztét sugdosák

'S el is hiszem, mert a' Vérengező

Sergét kiállni láttam én magam.

Mostan lehetne Őt megcsípni, mert

Pillantsatok csak Skótzíába bé

Talpon lesz a' Nép, és még Asszony is

Elég ragad-fel kardot csak hogy őt

A' meggyüldöttet vér temesse-bé.

MALCOLM.

Végasztalódjék, épen indulunk,

Ált engede már a' jó Anglia

Sziward Vitézét a' kinél külömb

Hóst a' keresztyén föld még nem szüle

'S vezér szavára tíz ezer mozog.

MENTETH.

Bár én is ilyen jó végasztalást

Tudnék! de bennem oly szók pesgenek

Mellyekhez egy vad pusztá kellene

Hogy őket ottan ordítsam-ki és

Fülhez se hatván széllé váljanak.

MACDUFF.

'S tárgyak miféle? Országos dolog?

Vagy egy személy kap csak tört általak?

MENTETH.

Megosztja e' bút minden jó szívű

Ámbár csupán Rád omlik a' teher.

MACDUFF.

Ha engem illet mond-ki hirtelen.

MENTETH.

De nyelvemet, ha szóll, ne hogy füled

Örökre meggyüldölje, mert vadabb

Hang nem csapá még meg.

MACDUFF.

Hah! már tudom mi.

MENTETH.

Kastélyodat meglepték 's hitvesed'

És gyermekid' levágták, — módjokat

Elébeszélmem annyit tenne mint

Halottaidnak vérekben köpült

Halmokra döfni 's vetni téged is.

MALCOLM.

Irgalmas Isten! (Macduffhoz) Ember, mit mivelsz?

Ne vágd szemedbe úgy bé kalapod',

Adj szót kinodnak. A' megfult keserv

Dagadva fur viv mig' szívet repeszt.

MACDUFF.

'S gyermekimet is?

MENTETH.

Hitvest, gyermeket

Cselédet és a' kit csak leltének.

MACDUFF.

'S ott nem lehetnem! Hitvesemet is

Legyilkolák?

MENTETH.

Le, mondam.

MALCOLM.

Végy erőt

Főzzük-ki most jól bosszunknak szerét,

E' sebre írul.

MACDUFF.

Nincsen gyermeke! 1)

'S minden kis apró angyalaimat?

Azt mondtad úgy é? poklok' ölyve, oh!

Egyszerre lőtt-le kis galambjaim

'S anyjok közé!

MALCOLM.

Törd, a' mint férjfi tűr.

1) Mely értelme ezen feleletnek az hogy hijában ké-szülünk már most, mert én Macbeth' gyermekeit nem ölet-hetem-meg úgy mint ő az enyimeket, mivel neki nincsen gyermeke. — Bővebben e' helyről az egész Munka kijö-vetelekor.

MACDUFF.

Tűröm, de érzem is mint férfinak kell.
Felejtmem a' mi élt 's nincs! nem lehet,
Nézé az Ég 's nem fogta pártjokat?
Macduff! bűnöd vont ő rájuk halált.
Szegény fejem! Nem, ők nem vétkesek,
Miattam estek-el! Szent Ég, teríts
Nyugtót felikbe.

MALCOLM.

Tedd ezt fegyvered'
Fenő-kövévé, kínodban dühödj-fel
Légy éles és nyers tompulás helyett.

MACDUFF.

Oh sírni tudnék mint az Asszonyok
'S fennhejjázással szokat hajtani,
De, felkönyörgök inkább, Ég! te hozzád
Hagyj Skótzsiának ördögével oly
Közel lehetnem szembe, akadály
Nélkül, hogy érje kardom és ha elfut,
Nem bánom akkor engedd-el bűnét!

MALCOLM.

Ez férjfi hangja. — Menjünk a' Királyhoz
Kész nála minden, csak bucsuzni kell,
Macbeth, megért a' lerázásra már
'S eszközt felülről nyujt a' nagy Biró.

(Macbethhez érve.)

Kapard csak a' mit még szemed kíván
Mig hajnalatlan éjjeledbe tart.

5. ÖTÖDIK FELVONÁS. Harmadik Jelenés.

MACBETH, a' DOCTOR, és LEGÉNYEK.

MACBETH.

Nehozzatok több hírt, hadd szökjenek mind,
Mit félek én mig Birnam' erdeje
Felém nem indul. Malcolm ki fija?
Asszony szülé őt. — A' föld sorsosi'
Titkához értő lelkek ezt sugák:
Macbeth ne félj, mert Asszony szülte nem
Arthat Tenéked. Hát csak szökjetek
Kétszínű Thánok a' lágy Angolyok
Közé,¹⁾ szívembe nem hat félelem

1) Az Eredeti itt az Angolyokat, Epicureusoknak nevezi
nyilván Holingshed Krónikája szerint, mely azt beszéli

'S lelkem repültte kétségekre nem fül.

(Egy legény lelkendezve jő-bé)

Mázolja-bé az Ördög arczodat

Te rút savó-kép, úgy nézsz mintha lúd
Volnál.

LEGÉNY.

Uram! jaj! tíz ezer —

MACBETH.

Ludak? gaz!

LEGÉNY.

Uram! — Katona —

MACBETH.

Dörzsöld-meg pofádat
Pirost mutass, ha félsz is, nyulszívű
Millyen katonák? Rongy! Halál fejednek!
Csak félelemmel tölt-el cseppű képed
Mást is. Miféle katonák? Kobak!

LEGÉNY.

Az Angolyok! ha szóllanom szabad.

MACBETH.

Lódulj szineddél. Szejton! 1) a' fejem fő,
Hamegtekintem — Szejton, mondom, e' pont
Végkép' felállit mostan vagy le vet.
De éltem én már! — eltűnt szebb korom!
Hervadt levél csörg őszi úton.
Azt a' miből a' vénség dísz arat.
A' függni kész lét, szíves tisztelet
Baráti hívség, nem remélhetem.
Igen helyettek átkot, hogyha én
Nem hallanám is, mert előttem a' száj
Kész lenne hanggal tette 's a' szegény
Szív meg kitörni vágnék ellenem
Ha merne, Szejton!

(Szejton bójó.)

SZEJTON.

Mi a' parancs? Szír!

MACBETH.

Nincs újabb hírünk?

SZEJTON.

Az a' mi már jött, úgy mondják, igaz.

hogy abban az időben a' Skótusok csak egyszer ettek nap-
jában 's akkor is keveset. Steevens.

1) Szejton, Macbeth' meghitt Vezére.

MACBETH.

Vágok döfök hát a' míg csontomon
Csak egy szelet hus függ. Pánczélt ide.

SZEJTON.

Nem sürgető még.

MACBETH.

Váll közé vele.

Küldj több lovast szélytt, nyargalják körül
E' tájt 's legelső fára azzal a' ki

Fél vagy szepegve csak megmotszan is.

Pánczélt nekem. (a' Doktorhoz) Hát hogy van 1)
a' beteg?

DOKTOR.

Testébe' nincs baj. Lelkében keverg
Csendjét rabolva holmi képzelődés.

MACBETH.

Gyógyítsd az ellen. Nem tudsz faggatott
Észt helyre hozni és magát bevájt
Bút elsimítani? nincs szer, melly kiírta
Az agyvelőbe irt kint? adj szelid
Elaltatót 's költsd úgy fel a' kebelt,
Hogy a' szívet ne fojtsa több teher.

DOKTOR.

Gyógyítson illyest a' beteg maga.

Ötödik Jelenés.

MACBETH, SZEJTON, KATONÁK. Dobszó és zászlók.

MACBETH.

A' vár falakra zászlójinkkal. Azt
Zugják szünetlen: Jő nek. E' kemény vár
Az ostromot kaczagja. Hadd, heverjen
Alatta sergek a' mig éhezés

'S halál veríték testeken fanyalg.

Ha nem nevelnék hozzánk tartozók

Őket, zuhogva szembe szállanánk

'S honnyokba vernők vissza sergeket.

(Kivülről mintha más szobákon jöne keresztül asszony sikoltások hallatszanak.)

Kik zajganak künn?

SZEJTON.

Asszonyok, Királyom! (E1)

MACBETH.

'S én szinte, többé meg se rezzenek.
Egykor pedig lelt a' hideg, mikor
Bagoly huhintást hallék 's egy mesén is
Ha rémletes volt elhültem, valónak
Hivén, de már sok gyilkolás között
Gázolva vérem edzetten hideg.
A' borzadásnak szörnye önn maga
Se undorítna félelmet belém.

(Szejtön vissza-jő.)

'S min jajgatának?

SZEJTON.

Megholt a' Királyné.

MACBETH.

Érhette volna később is halál, —
Illy hír időt lelt volna máskor is.
A' holnap, ismét holnap újra holnap
Igy lépdegelget napról napra míg
Az észbe-fogható vég perczre jut.
Bolondokat vitt minden tegnapiunk
Felvirradása a' porló halálra.
Aludj aludj - ki lengő gyertya te!
Az élet úgy is csak ballagdogáló
Árnyék, amolylan kábult Alakos
Ki a' színen egy óráig habar, — dül
'S nem hallja osztán többé senki is.
Egy balgataktól elmesélt rege
Melly csak bohó hang és értelme nincs.

Utolsó Jelenés.

MALCOLM Király - Herceg, Macbeth meggyőzése után,
Híveihez.

Hív szívetekkel hív számot vetek
Minél előbb hogy egyaránt legyünk.
Thánim Rokonim! Mán túl, rendelem
Hogy Grófi névvel éljen mindenik,
Ti vagytok illyek Skótziaiban első;
Egyébhez a' mit új időnk kíván
Mint visszahívni meghonnyatlanult
Barátainkat, a' kik bujdosással
Kerülgeték - ki Macbeth visga törét,
A' most elejtett Gyilkosnak pedig
Elékeríteni véres szolgait

1) T. i. a' Királyné Lady Macbeth.

Mint a' Királynéit is, kiről
 Azt zúgatak, hogy késsel önnmaga
 Végezte éltét egyenként fogunk.
 A' mint idő hely 's mérték integet.

Minden dolognak rendbe jőni kell
 Ha a' kegyelmes Isten rá segít.
 Fogadja hálám' még egyszer kiki —
 Szconéba ezzel 's rám a' koronát.

*Az ezen fordításhoz tartozó Értekezés a' fordításról 's nyelvvél való élésről, a' következő
 Negyedik' valamellyikébe fog jőni.*

DÖBRENTESI GÁBOR.

10.

Garvának némelly kifejezései a' Német nyelvről.

Hibázhatok, — de úgy látszik, hogy *csak maga a' Nemzet mivelheti a' nyelvét*; helyes esméreteiben való előmenetele által, — hogy, ha egygyes személyeknek iparkodásaik segítik a' Nemzetet a' Nyelv' művelésében, csak a' nagy Írók lehetnek azok, kik gondolatjaikkal egyszer'smind kifejezéseiket is megkedveltetik a' Nemzettel, vagy a' cél-erányosan használt nyelvnek, bemutatott remek-példája által figyelemessé teszik a' Nemzetet ideáinak kölcsönös relatiójokra (*Beziehung der Ideen*) és hogy a' Grammatikák és a' Szótárak mind azon munkákkal egygyütt, mellyek a' Nyelv-tudomány' ezen két fő-munkáit előre készítik, és fogyatkozást kipótolják, nem cselekesznek egyebet, mint a' Nyelv-cultúrájá' eddig elért leptsőjét megmutatják, a' közönség előtt esmeretessé teszik, és systematica rendelt magyarázatokban és szabásokban elő-adják; de mindezek mellett keveset tehetnek a' nyelv' fellyebb emelésére.

A' nyelv' tökéletességére megkívántató dolgok e' következendők: 1-ször, hogy elegdő szók és szóllás formák legyenek minden fontos megfogások, 's azoknak minden megkívántató színekkel való kifestésük' számára, mellyekre szüksége lehet a' beszéllőnek, minden érzései' és indulatai' kifejtetésére, 's a' beszéd céljai' elérésére; 2-szor, hogy ezen szóknak szorosan meghatározott értelmök legyen, avagy oly megfogásokkal legyenek össze-kötve, mellyek azon szók mindeneknek, a' kik értik a' nyelvet, elméjükben egyformán, és meghatározott módon gerjesztetnek; 3-szor, hogy a' nyelv ezen szóknak össze-helyeztetésükre számos; gondolatok' össze-köttetésökhöz alkalmaztatott, és a' jó ízlésnek tetsző formák nélkül ne szűkölködjék. A' két első tulajdonságot a' nyelv *lexicographiai*, a' harmadikat *grammatikai* tökéletességének lehetne nevezni, mivel a' szóknak számok és értelmök Lexicon által, az össze helyeztetés' szabásai grammatikák által tartatnak-meg. A' nyelv' *bősége*, *meghatározottsága* és *hajlékonysága* (*Gewandtheit*) más három tökéletlen ugyan, de még is a' dologra mutató kifejezésök ama tökéletességeknek.

Van egy dolog, mely azon vélekedésre, hogy a' mi (Német) nyelvünk szükölködik elegendő szavak nélkül, alkalmatosságot adott. És ez az: hogy a' mi tudományos előadásunkban, sőt a' mindennapi beszélgetésünkben is más Nemzetektől kölcsönözött szavakat egyvelítünk. De nékem ezen hiba nem igen nagynak látszik lenni. Igaz ugyan, hogy az nem jó, nem kedves dolog, hogy külföldi szavakat vegyítünk nyelvünk közé, mivel azt hiszszük, hogy az azokkal öszszekötött ideákat ki nem tehetjük németül, és azért nem is kerülhetjük-el azokat. De ezen fogyatkozása nyelvünknek közönséges a' leg több nyelvekkel, és egynél sem akadályoztatta az ékesen-szóllásnak legnagyobb virágzását, és a' nyelv' tökéletes Culturáját. A' Római nyelv nagy számmal vett fel Görög szokat, és soha sem többet, mint mikor legjobban vólt kimívelve. Hasonlóképpen a' Francziák is kölcsönöztek a' Latinusoktól, és az Olaszoktól, az Anglusok a' Francziáktól szokat és szóllás-formákat, és naponként most is ugyan azt cselekeszik. De csak nem elkerülhetetlen is az, hogy egy Nemzet, a' mely mástól tanúl, és annak írásából esmérétét, tudományát bővéti, annak nyelvéből az új ideáknak megjelelésükre, szokat is kölcsönözön.

Egyébbéránt igen hasznos munka, a' nyelv' tudós megismerése végett a' *dialectusoknak* a' könyvekben bevett nyelvtől való eltávozásokat, és a' szóllás-formáknak a' külfölbféle időkben vólt változásaitat megvizsgálni, és feljegyezni; de a' nyelvnek ezen elrejtett kincseiből, mellyek különös tartományoknak tulajdonok, vagy az elfelejtettek-ből, mellyek eleinkéi voltak, a' mostani nyelvet meggazdagítani; ez, azon munka' következése soha sem lehet. Új szóknak a' szokásban lévő nyelvbe felvételök, bátor millyen jók legyenek is, nem szótárok által, mellyek azokat felveszik, és ajánlják, esik-meg, hanem jeles írások által, mellyekben szerencsésen éltek velek az Írók.

A' szók' elegendő bőségök után, azoknak értelmök szoros *meghatározottsága* legszükségesebb tökéletessége egy megérett és tökéletes nyelvnek. Ezen meghatározottság nélkül a' beszéllőnek nem csak lehetetlen, világosan beszéllni, az az: azon ideákhoz, mellyek az ő elméjében vannak, a' halgatójának elméjében tökéletesen hasonló gondolatokat gerjeszteni; hanem nehéz is lész'néki, ékesen szóllani, holott az ékesen-szóllásnak legfőbb segítő eszköze, olly szóknak választása nélkül, mellyeknek finomabb mellesleges megfogásai a' szó főbb értelmének benyomását segítik, szükölködik azon nyelv, mellyben az említett mellesleges megfogások még nincsenek elegendőképpen megkülömböztetve.

Azomban ezen pont mellett is az találtatik, hogy azon tökéletesség, mellyet keresünk, a' *Nemzet lelkében* *) fekszik, és csak ez által közöltethetik a' nyelvvel. A' melly

*) Éppen ezt akarám én is mondani a' Minerva' tavalyi II-ik Negyedében az érd. Közönséggel közlött, a' Magyar nyelvről írt Értékezésben (§ 15.) a' hol azt állítom: Nem elégséges több vagy kevesebb nyelvtudósnak, vagy tudós, jó ízlésű Íróknak, sőt a' Nemzet' cultusabb részének ítélte sem arra, hogy mellyik szokat, és szóllás-formákat lehet és kell bevenni nyelvünkbe, mellyeket ellenben, vagy kivetni, ha tán már imitt amott szokásba vannak, vagy ha még nintsenek, he nem venni. Arra az egész Nemzet' helybehagyása, és meg egyezése kívántatik. Ez oly bizonyos, valamint az tagadhatatlan hogy több száz, sőt több ezer embernek (p. o. az elkorcsosodott, elnémetesedett, bátor egyébbéránt pallérozott számos Magyarok) oly különös érzése lehet, melly meg nem egygez az egész Nemzet' érzésével; valamint az is bizonyos, hogy a' nyelv köz-jó, mellynek bővítéséhez, és műveléséhez ugyan azért az egész Nemzetnek van jussa, annál is inkább, mivel az egész Nemzet találta-sel azt, és sok változások által vitte azon állapotra a' mellyben van.

dolgokról a' Nemzetnek esméretei még homályban vannak; ugyan azokról két értelműek, és habozók lesznek kifejezései. Azon mértékben, melyben a' dolgoknak tulajdonságait nagyobb bizonyossággal megismeri, nagyobb világosságra lépnek, 's meghatározottabbak lesznek azon jelek is, melyeknél fogva a' nyelvben a' dolgoknak neveik osztogatattak. És így a' tudományoknak előbb kell miveltetödniök. Ha azok a' tökéletességnek azon léptsőjére felmentek, mellyen az embernek megfogásaiban a' világosság és a' homály egymástól elválnak, (*Opinionum commenta a naturae judiciis*,) — a' hol az ember észre-veszi mit tud, 's mit nem tud; akkor a' nyelvből, mellyen azon tudományok szólnak, több 's több szavak enyésznek-el, melyeknek megmagyarázhatatlan értelmök van, mivel magok a' megfogások is elenyésznek, melyeknek valóságos (*realis*) tárgyak nincs.

A' nyelv' azon része, melly leghamarább jut az értelemnek szoros meghatározottságára, az, melly testi és látható tárgyakat jelel-meg; sőt a' régibb időben, a' hol egyedül csak a' testi értékeknek tárgyaik foglalatoskodtatták az embernek figyelmetességét, és ezen érző testmívszerei még élesebbek — ezen időben némelly tulajdonságaik és változásaik, melyek a' Nemzet' észrevételének körében előfordúlnak, pontosabban jeletetnek-meg, 's a' nyelvben nagyobb számmal vannak a' látható tárgyakat rajzoló nevek, és kifejezések, mint a' tökéletesebb elmebeli Cultúr'á' következő periodusában.

A' mivelt, és míveletlen nyers nyelv köz't lévő valódi különbség azon részben van, mellyel láthatatlan tárgyak, lelki tulajdonságok, elvont (*abstractiva*) megfogások, logikai, erkölcsi, és politikai relációk fejlesztetnek-ki.

Éppen azon okból, mellynél fogva valamely nyelvben a' szóknak értelmök nem lehet szorosan meghatározva, ha azoknak, a' kik ezen nyelvvel élnek, a' dologról nincsenek meghatározott megfogásaik, éppen ezen okból, mondom, szükségesképpen következni kell, hogy, míg valamely Nemzetben az elmebeli és erkölcsi dolgokról lévő megfogások meg nem egygyeznek, a' vélekedések különbözök, az esméretek nincsenek közönségesen elterjedve; addig a' szóknak meghatározottságok sem lehet közönségesen egyforma. Mennél nagyobb, vagy kissébb mértékben mentek által a' Filozófiának vi'sgálódásai *) a' közönséges megvilágosodásba; annál több vagy kevesebb meghatározottság lesz a' nyelvvel való élésben is. De a' köz-nép, mellyhez a' tudományos esméreteknek elő-menetele, az elvont megfogások' elválasztásában és össze-kötésében, (*Analysis et Synthesis*) által nem hatott, a' nyelvvel való élésben mindég meg fog tartani, valamit azon bizonytalan, habozó-értelmű szavakból és szóllás-formákból, mellyekkel a' régi időkben éltek elei. Sőt, minthogy ezen Népnek az embereknek megvilágosodottabb, 's cultusabb részével különbféle össze köttetésben lévén, erre is és annak nyelvére nem kis befolyása van; mind addig határozatlanok maradnak sok kifejezések, mellyekkel a' közönséges társalkodásban élni szoktak, míg közönségesebbe lészen — — — minden rendek köz't a' megvilágosodás! **)

MAGDA PÁL.

*) *Cultura animi Philosophia est*, úgymond Cicero.

**) Szabad legyen itt is megemlékeztetni az érd. Olvasót azon állításomra, melly az említett értekezésem' utolsó §-ában találattik: Csak az a' Nemzet beszélhet és írhat szépen, felségesen; melly az igazat, a' jót, a' szépet, mint hajdan a' Görögök, meg is esmérte, érzé is elevenen. — És ismét: Csak az egészséges erős mivelt lelkű, okos és jó ízlésű Nemzetnek lehet mivelt, szép és tökéletes nyelve. —

11.

A Z E M L É K E Z E T.

Hol a' nap búcsualkonyával
 Kiélt sötét pusztát hagyott,
 Eggy Istenné bájsillagával
 Reánkviradva tűn-fel ott.

Így él a' hold' tündér világa
 Az éjborulat' szőnyegén,
 Így a' hajnal' piros virága
 Kelet' mosolyra gyúlt egén

Elhúnyt tájak felé evezni
 Buzdul az ész, az érzet.
 Pillangószárnyon lengedezni
 Jó hűsen az Emlékezet.

Ollykor sebző tekintetével
 Gyászban mutatja udvarát;
 Majd üdvezítő tárt egével
 Ölel-meg úgy mint hív barát.

Meleg, forró, és langy ölébe
 Most élvedezni von, 's ragad;
 Most süllyeszt teljetlen-körébe,
 'S minden vidor kéjt megtagad.

Nem egyszer vad bűnöst emel-ki
 A' csendnek karjai közül;
 Ekkor riad-fel már a' lelki
 Önvád, 's terhével szívre dül.

Te vagy, Te vagy! ismérj magadra,
 Ki a' ködöt szétrombolod,
 És múltba-tévesztő utadra
 Kész szellemink' kalauzolod.

Te vagy, Te vagy! ki ösztöninket
 Bírod más-más vidék között;
 'S jössz néha ostorozni minket,
 Vagy az örömfényt küldözöd.

Szállj mint honlánggyújtó szikrázat
 A' szendergő Magyar felé;
 'S haljon-meg a' gyarló alázat,
 Ölö lobot villants belé.

Légy büszke térítő minálunk,
 Buzogtassd győző lelkedet;
 Így benned Örangyalt találunk,
 Ki e' Hazában ébredett.

MAHÁRT GYÖRGY.

AZ ÚJ-MODI WERTHER.

„Élni többé nincsen kedvem,
 „Ez mai nap lementét
 „Lehetetlen már el-érnem,
 „Mert Pepimnek szerelmét
 „Elvesztettem örökre!
 „Átok már ez életre!“

Leragadja a' szerelmes
 Úrfi ezzel pisztolát,
 Hogy ne légyen késedelmes
 Metszni élte' fonalát;
 Kisiet a' szabadba
 Egy elnémult magányba.

Onnét el fut a' szán folyó'
 Bükfa erdős pártjára,
 Hol szomorodva le-hajló
 Agfüzek' árnyékára
 Nem vehet a' nap sűgárt,
 Hol még kevés ember járt.

A' Viárnak zavarékja
 Itt a' szannal öszvehúl,
 Mélyörvényes bugyborékja
 Viszsza-csapva szörnyen dül!
 Természet e' Scénája
 A' haját felborzasztja.

Itt az Egekre tekintve
 Zokogva sír a' Szegény,
 Kedvesétől megvetetve
 Halni akaró legény,
 A' Siron-túl tán jobb lesz, —
 E' világtól búcsút vesz.

A' serpenyőt fel porozza,
 A' csővben két ónot vert,
 Homlokának arányozza
 A' gyilkoló tűz fegyvert;
 Csak a' lövés volt hátra —
 Hogy meghökként egy tárgyra.

Egy virgancz pásztor-leányka
 Erre hajtja juhait,
 Mint a' vidám nő-szarvaska
 Szökik, tánczol- 's daljait
 Vig trillával énekli,
 Az Echót felingerli.

Úrfi a' dal' báj-ereit
 Álmélkodva csudálja,
 Az éneklő kellemait
 Nyelő szemmel bámulja,
 Karjait ki terjeszti,
 Fegyverét így elejti.

Édes érzés fogja körül
 Természetől lágy szívét,
 Az életnek ismét örül,
 Érzi az inger' hevét;
 Szerelme felgerjedez,
 Ölelésre epedez.

A' szép enyelegve kacsint
 A' reszkető Úrfira,
 Eget-győző szemekkel int,
 Hivja a' zöld pásítra
 Hogy üljön-le melléje,
 Nyújtja kezét feléje.

Örömmel engedelmes lett
 Az Uracska — sietve
 Lányka mellé heveredett,
 Viszsza-tére jó kedve,
 Pepi' göggjét felejtí,
 Bohóságát neveti.

Lányka köténnyé' fodrával
 Úrfi' izzadt homlokát
 Törülgeti, és csókjával
 Illeti láng orcáját,
 Fejét melyjére tenni
 Engedi, 's ott pihenni.

Öszveszáradt váz-csontjai
Helyet a' rút halálnak,
Kerekded puha karjai
Egy gyönyörű leánynak
Úrfinkat ölelgeték,
Az egekbe emelék.

A' halál' bús gödre helyet,
Az ékes nő' ölében;
Ellen-sorstól nem reménylett
Édes kény' kellemében
Kiván örökre élni,
'S így élve elenyészni.

KISS KÁROLY.

A' SZŐLŐMÍVELŐK.

BALLÁDA.

„Isten velünk, hív jobbágyim!
„Várjatok-meg ebédde.
„Mátyás ma vendégetek lesz
„Több, ifjú vitézivel.

Így köszönte kegyelmesen
Barátságos-felségesen
Böröczre a' nagy Király
A' mint udvarába száll.

'S míg a' háznép serénykedett
Szolgálhatni Fejdelmét,
'S neki lángzó hű szívének
Kimutatni szerelmét:

Ez vitézivel kijára
A' vidéknek látására;
'S „adj Isten jó aratást“
Monda nemes-óhajtvást.

És örül vala magában
Látván a' dús kellest;
'S hogy sokszorta hajt-ki a' mag
Mellyet a' munkás vetett.

Illy Fejdelem ne hamvadjon!
Hogy állandó példát adjon
Mint kell népét szívelni,
'S annak javát kedvelni.

A' nap dél-pontjára hágott,
A' mikorra a' Király,
Készen várva már az ebéd,
A' hús völgybe le-leszáll;

Mondván édes örömében
Bízva deli reményében:
„Ha mindenütt így vagyon;
„Áldás van a' Magyaron.

Ebéd fellett nyájás arczal
Böröczet megkérdezvén:
„Kormányát miként eléglik“
Neki ezen válasz lén:

„Úrunk, Felség! hogy kegyelmed'
„Pórra pazarlod 's figyelmed',
„Sebhedt szívvel vehetjük
„Mert Királyunk' szeretjük.

A' hűséggel a' nyíltság így
Szakadatlan együtt jár;
Szól a' hív, de tőr is ha kell:
Rejtékeny a' csapodár.

Mátyás a' valót szerette
'S azt gyakran kikérdette
Népiből, 's hol bizottság,
Ott vagyon az igazság.

„Országomban szabad a' szó,
„A' tetteknek van törvénye,
„Rab Nemzet' Királya lenni
„Hunyadinak nem kénye.

Ezt mondá a' nagy Magyar faj,
'S rája így zeng az öröm-zaj:
„Isten tartsa Királyunk'
„Mivel nyiltan szólhatunk.

'S míg az arany billikom most
Kézről kézre eljutott,
'S a' vendégek' ajkairól
Király-áldás harsogott:
A' réten a' fűrge ménék
Benne mint egy részt verének:
E' vígságnak ünnepén
Hegyes füllel figyelvén.

Köztök a' Király' tűz-peje
Felségesen álldogált,
Büszke nyakán dús sörénye
Hullamként lefolydogált:

Csák ó levén apja néki
Szittyá magnak ivadéki,
Hat országban nem volt ló
Mátyáséhoz fogható.

A' Király apródja által
Lovaglást rendeltete —
'S a' paripák gazdag fényben
Állnak már megnyergelve.

Mátyás a' barnára villant,
'S köröskörül-intve pillant
Böröcz nyargal mellette
Mert szívét nem rejtette

Hogy az erdő hátra maradt
Egy szép völgybe jövének,
Mellynek belső hegy-oldalán
Termény szőlők fekvének.

Fenn a' szirtről Hollóvára
Néz-le a' völgy' áldására:
Ott fenn baglyok huhognak —
Itt lágy szellők suhognak.

Ezen gyönyörű vidéken
A' Király megállapodt
Körülnézve mint fáradnak
A' jobbágyok itt amott.

'S látván a' szorgalmas népen
A' hő veriték miképpen
Csurog a' hév homlokrúl,
Lelke egy szép tettre gyúl.

Néz; leszáll a' büszke ménről,
'S legott egy szőlőbe lép:
Csodálkozva egybe vonúlt
A' dolgozó serény nép;
'S elnémult a' fűrge ének
Hogy a' nagy urak jövének,
És a' kies vinczér-lyány
Megvonúlt elpirulván.

„Mért fel-hagyni a' dologgal,
„Jámborok, ha vendég jó?
Mért megszűnni a' dalokkal?
Jőj elé, kis éneklő.

Mond a' Király somolyogván,
'S a' leánykát kézen fogván,
Ásót kívánt adatni,
'S az éneket folytatni.

'S egyéb szorgos mivelőként
A' földet felbontotta —
Hol egykor sok magyar bajnok
Nemes vérét ontotta! —

Az udvariak pirúlva
Öt követni megszorúlva
Kövétek — de ám legott
Kiki heven izzadott.

Akkoron is voltak immár
Kényes finnyás Magyarok,
Kemény vassal villongani
Meg-nem'-szokott lágy karok.

'S ősi virtusok' helyére
Idegen czikornya tére —
Magyar? szép hon lén neked:
Mért hagyád-el teleked?

Látva őket a' nagy Munkás
Fementi a' dologtól,
'S mosolyogva önmagában,
Komoly szemmel imígy szól:

„Illy fáradság szerzeménye,
„Mit gyakran egy óra' kénye
„Feláldoztat veletek!“ —
Ifjak! emlékezzetek.

SÉDEL FERENCZ.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Harmadik Füzet. Mártziusz 1826.

12.

ÉSZRE-VÉTELEK

a' Selyem-Juhok' nemesítéséről, a' classificálás által.

Közönségessé tette Elsner Úr, több Uradalmak' Fő-Tisztje, a' Státus-Tanácsos Thaer Albert Úr Möglini gazdaságbeli Annálisaiban; melly a' következőkben Magyarra fordítva adatik-elő, a' Fordítónak előre-bocsátott elmélgedésével együtt, mellyben a' Selyem-Juh-tenyésztésnek Magyar-országra való állandó, 's más gazdaságbeli ágazatok felett való hasznos befolyását, igyekszik rövideden megmutatni.

Ha gondolóra vesszük, hogy a' természettől különösen megáldott Hazánk' terményei becseknek nem lettek miatt, a' föld-birtokost 's mivelőt, melly szorongató, 's szűk környűl-állásokba helyheztenek; valóban ez a' gondolat leverő érzéssel tölti-bé az igyekező szívet, 's az ezen szükség' elhárítására, 's meggyőzésére fordított erőlködéseink, csak megkettőztetik fájdalominkat, és sorsunk nem javul. — 1817-ben a' Hegy-alja' vidékén, varták a' Szüret' békövetkezését, a' Termesztő az 1811-dikihez hasonló nemes termést várván, feltette, hogy ezt, a' régibb időkhöz képpes, húzamos esztendőig tartván, várakozását nagy kamat fogja jutalmazni; sok kereskedők pedig, ebben a' háborúk' vége, 's az előre el-nem-látott új Financziális systema' kezdete, 's ezek miatt a' kereskedés' megszűnése idejében, a' Hegy-aljai borok' vétele által gondolták heverő pénzeket hasznót hajtó állapotban tehetni. Mind ezen két rendbéli, éltető szerencse helyett, szerencsétlenséget és veszedelmet találtak. A' termés a' kívánt' jósaigtól meszsze, a' vevők' nagy concursusa iszonyú nagy árta, az észre-vehetőséggel fogyó pénz' állapotja, és a' bor' silánysága pedig, a' második 's harmadik kézből vevőket elrettentvén, elkészítették mind azt, melly a' speculálók' pusztulását eszközli. A' szerencse csupán azokat kereste-meg, a' kiket

F. M. Or. Minerva 1. Negyed. 1826.

vagy szűk környülállásaik kényszerítettek a' jókori eladásra, vagy béható eszköz által, a' következő kedvetlenségeket által-látván, az egymás ellen törő, és megfelejtkezett vigyázatlan speculánsok' hibáit hasznokra fordították. Ezen szerencsétlen esztendő, erősebb külföldi vevőinket is, vagy koldusságra juttatván, vagy nagyon meggyengítvén, Lengyelország' nagy szegénysége, a' Muszka határi nagy adók okozták és okozzák leginkább hogy a' közelebbi esztendők' nemes termései, érdemlett árokon nem keltek, sőt a' jelenvaló időben olly alá-szállottak, hogy ha ez így maradand, a' szorgos munka, és nagy költségek miatt elfárad'tt szőlő-míves, azon enyhítő gondolattól is megfosztatik, melly szerint nemes termésének fáradságos, 's költséges művelése által, környül-állásait jó karban fogja tehetni; szóval a' bor-termesztő' nyeresége, a' termés jóságának, és a' kiadott költségeknek nem megfelelő. — Az élet-termesztők' sorsa az elsővel megegyez, mert ennek árra gyakran olly alacsony, hogy a' reá-fordított munka sincs általa megfizetve, az ezen bajon való segítés, a' pálinka égetés sem ad illő nyereséget, 's ezen fábrikai eszközöknek is határtalan megszaporodása, az égetett-italoknak majd nem elkélhetetlenségét okozza. A' fában szűkölködő vidékek ezzel sem élhetvén, az elébb- említett bajnak inkább ki vagynak téve. Noha a' fában való gazdálkodást hasznos találmányok elő-segítették, de a' Gőz-apparátusok' drágasága, és az új dolgoktól való idegenkedés, 's az ezeket jól készíteni tudó mester-emberek', 's véle való bánók' ritkasága okozák, hogy ezen hasznos találmányok, a' régi mód szerint való, nagy fa-pazarlással járó égetés' módját el nem nyomta. Minden esetre még is, ezen Technologiai ágazatját a' gazdaságnak, inkább tarthatjuk az Országra való nézve hasznosabb befolyásúnak: mert az ezekkel egyben kötött marha-hizlalás, és így készült' hizott marhákért, a' Kül-földről esztendőnként sommás pénzek érkeznek. — A' dohány 's más kereskedésben lévő plánták' termesztése is vigasztaló befolyással nincsen. A' mester-emberek', nap-számosok', és bérben fogadott cselédek' munkáinak ára, 's bére, szinte illő mérsékletben nem lévén, az Ország' gazdaságbeli állapotjában, a' szorongató környül-állásokat nevelik mind addig, míg ezen elő-számlált' bajok iránt, kegyelmesen uralkodó jó Királyunk, 's az Ország Rendei, jóltéví elrendeléseket nem tesznek. — Csupán a' marha-tartás az, melly a' gazda' iparkodását meglehetősen jutalmazza. Ezek között első helyen áll a' Selyem-juh tenyésztés, ide értvén azt, hogy csupán oly helyeken, a' hol mind elégséges, ezen állat' természetéhez alkalmas nyári legelő, mind pedig elégséges téli-takarmány vagyon; mert egy-résről, a' gondos utánna való fürkészés után világosan kijön az, hogy semmi marha a' legelő', és téli-takarmány' árrait oly gazdagon meg nem jutalmazza mint ez: más részről pedig ezen termésért jön-bé a' legtöbb kül-földi pénz, melly szükségünket pótolgatja. Ezen tenyésztésben tehát elő-menni, kettős kötelességünké válik, annyival is inkább: mivel ezen marha-tartás' ágazatja, folyvást tartó hasznainak állandó megmaradása iránt, több okaink vagynak, ú. m. Spanyol-ország háborús viszontagságai által a' nemes juhokból igen kipusztult', 's Amerikai Coloniainak elvesztése által, pásztori élet-modját elhagyni kénytelen, 's rengeteg legelőjinek nagy részét Cereálisok' termesztésére fordítani, melly okból, számtalan vándorló (*transhumantes*) nyájait, sokkal kevesebb számú, egy helyben tenyésztett, (*estantes*) nyájakká váltották-fel. Lásd Ruffin és Ribbe 1825-ben a' Selyem-juh-tenyésztésről kijött Munkáit. Továbbá a' tapasztalás bi-

zonyítja, hogy a' gondos szorgalmatosságnak, és cél-arányos fogásoknak, ezen tenyésztésre igen nagy befolyása van; a' Spanyol tenyésztők pedig, elbizván magokat abban, hogy oly nemes gyapjút csak a' Spanyol-föld és Clima producálhat, ezen elbizakodottság őket annyira hátra-hagyta az elő-menetelben, hogy a' colossális kereskedői-lélekkel, 's hatalommal bíró Anglia, a' nagy fáinságú gyapjút szűkít, melyet ez előtt Spanyol-ország fedezett, sokkal jobban kipótolja, a' Saxoniában, Morvában, Sileziában, 's Magyar és más Országokban termelt nemes gyapjúkkal; mivel ezen Országokban a' Spanyol-országból oda költöztetett Selyem-juhokkal való helyes bánás, és ápolgatás által, a' gyapjú is annyira meg-nemesedett, hogy a' Fábrikások' és Nagy-kereskedők' állítása szerint, ezek a' Spanyol-országgit felül-haladják. De a' fent-említett Országokban, Magyar-országot kivéven, gyarapodó népesedésekhez képeest, napról napra, a' föld-mívelésben, a' termés változtatói gazdálkodás (Wechsel-Wirthschaft) uralkodóbbá lévén, mely a' legelők' eltörlésével együtt, azon országokban, a' Juh-tenyésztést is megkisebbiti, a' 'qualitás' tekintetiben ugyan progressívának lehet a' Selyem-juh-tenyésztést ott is tartani; de a' 'quantitás'ra való nézve, regressívának nézhetjük; továbbá azon országok' népességek miatt, csak nem magok szövik-fel, és emésztik-meg terméseiket. Ezekből látszik, hogy csupán Magyar-orzágnak van az a' belső ereje, mely szerint Anglia folyvást nevedő kereskedői praeponderantiájának szükségét kipótolhatja, mely most ismét, déli Amerika politikai szabadságot nyert' állapotja, 's ez által a' luxus' terjedése, 's az ezekkel tett újabb kereskedési kötéseknel fogva meg-nagyobbodott, sőt az ottani népesedés elő-men'tével együtt nevedni fog.

Itt az az ellenvetés támadhat, hogy majd egyszer Amerikában is megszorodnak a' nemes juhok, és a' fabrikák is. Erre azt felelem: hogy az nem egy napi munka! decenniumok kívántatnának reá, ha azon Státusok különös igyekezetet fordítanának is azoknak elterjesztésére, 's illő, hogy addig is ne aludjunk, 's ne feküdjünk-le fölöstököm' idején, tudván azt, hogy az éjszaka bizonyosan bé fog következni. Hogy ha pedig némely hitelt érdemlő útasok elő-adásaiból ítéletet hozunk, tán nem is fog az megtörténhetni, a' mitől félünk. Ide tartozik az, mely szerint az Európából Amerikába, noha ugyan azon mérséklet alá vitt állatok és plánták, mind formájokra, mind belső testi alkotásokra, húsok' ízére, és táplálhatóságokra való nézve elallyasodnak, (az eledelnek legnagyobb befolyása vagyon ebbe, mely ottan nem olyan táplálatos mint nálunk.) Ezeknél fogva reményleni lehet, hogy az innen tán azon világ részekre szállíthatandó nemes juhokkal is úgy lehetne a' dolog, mert tudjuk, hogy a' kevés táplálhatóságú eledel, megdurvítja a' gyapjút. Így tehát e' részben, a' kölcsönös kereskedésnek, és az ott lévő gyapjú szűkinek következése az lenne, hogy ezen productumnak nálunk folyvást kelendőnek kell maradni. A' természeti dolgoknak tapasztaljuk azon bölcs elrendelését sok más esetekben is, egyik tartománytól megtagadja azt, a' mit más helyütt bőv mértékben lehet feltalálni, 's ezen kölcsönös bővsége és szüksége a' terméseknek, a' földi részek, 's azoknak lakosai között, szűli az emberek' sorsába oly nagy befolyású kölcsönös kereskedést, mely a' gazdaságon kívül, a' civilizációt is oly nagyon előmozdítja. Rösler Úr, a' maga tudományos köz-hasznú Budai-újságában, ezen elő-adatokat tárgyazó útasoktól vett szép kivonásokat tézen, melyeket állításaim' bizonyosságául lefordítva ide iktatok:

„Schmidt Úr, a' maga interessáns Észak-Amerikai útazásairól tett tudósításában, helyben-hagyja azon állítását a' régibb útasoknak, hogy Amérikába valamint az állatok, úgy szinte a' plánták is belső tökéletességekre, és tartósságokra való nézve, a' régibb száraz világ részeihez képpest, sokkal alább-valóbbak. Az Európai Amérikában költötetett állatok és plánták, az ő eredeti jóságokat elveszítik, 's még az érczek is tökéletlenebbeknek találtnak ott, mint a' régi continensen. A' Göttingai Históriai Magazin II-dik Kötete', II-dik Részében a' 376-dik lapon e' következő van: A' Föld-golyó-bisának részei között egy sincsen, mellynek ég-hajlatja (clima) oly mostoha befolyással lenne, nem csak az ő okos lakosaiba, (ott rövidebb életűek az emberek) hanem még az oktalan állatokban, és növényekben is. Az állatok és a' föld' termései Amérikában sokkal rosszabb szerkeztetésűek, 's egyszer'smind kisebb belső értékkel bírók, mint akármely más földi részben találtnak. Északi-Amérikában is, a' vad-bivaly' húsa oly könnyű, hogy azt az ahoz nem szokott Európaiak is nyersen megehetik, a' nélkül, hogy ez által legkevésbé éreznék annak ártalmát. Schmidt még a' következőket teszi hozzá: Éppen az a' mostoha befolyása az Amerikai ég-hajlatnak, melly a' ragadozó állatoknak minden kedvet és erejét elveszi, 's húsokat a' szelid állatokéhoz hasonlóná teszi, megfosztja az asztali vad-húsnak is tulajdon kellemetes szagát, és szinte a' szelid állatok húsanak azon táplálhatóságát, vagy is gazdagságát a' tápláló részeknek, mellyel azok másutt bírnak.“

„Egy újabb vi'sgáló Útas azt mondja, hogy Pensilvániában, a' nyúlak, foglyok és pávák, csak fél annyiak nagyságokra, mint nálunk, és a' nagyobb vadak' húsa olyan ízűek, mint a' szelid állatoké.“ — Gage egy régibb útazás' írója azt hozzá-elő: „Mi nem csak Mexikóban, hanem egyéb részeiben is Amérikanak azt tapasztaljuk, hogy két vagy három óra mulva ebéd után, mellynél három vagy négy tál örű, vagy marha, borjú avagy más szárnyas-állatokbul, 's vad-húsból álló ételeket evénk, ismét megéhezünk, úgy annyira, hogy kénytelenítettünk, ha ájulásba nem akartunk esni, az éhség miatt, viszont vagy egy csésze csokoládét, vagy becsináltat, vagy pecsenyét enni. Továbbá azt mondja, hogy ezen kénytelenségből történt örökké való evés, annyival inkább csudálkozásra méltó volt előttem, mivel azt tapasztaltam, hogy minden hús, kivéven a' tehen-húst, olyan kövér és jó ízű nedvességgel bíró, mint Európában. Hogy magamat megnyugtassam, 's ezen különös tünemény' okát kinyomozhassam, egy nevezetes Orvoshoz folyamodtam, a' ki nékem azt mondotta, hogy minden hús, kivéven jó és szép külsőjét, belső tulajdonságaira, 's belső táplálhatóságára való nézve, az Európáinál sokkal alább való, mellynek egygyik oka az lehet, hogy ott a' legelők szárazabbak, és a' Tavasz' jóltéví változásaival nem élhetnek. Ez az észre-vétel nem csak az állatokra illik, hanem minden földi-növényekre, és gyümölcsökre is; ezeknek ugyan ingerlő szép külsőjük, 's kellemetes ízek van, de felényi táplálhatósággal sem bírnak, mint Európában, 's éppen, ezen üresség, vagy rossz táplálhatóság miatt kénytelen az ember sokkal többször és többet enni mint Európában, mivel minden ételek hirtelen ebben megemésztetnek a' gyomor által, és a' testnek kevesebb táplálást adnak. Dobritzhofer azt mondja: „Én megvagyok a' felől győződve, hogy az Amerikai hús sokkal táplálatlanabb, mint az Európai, és éppen így ítélték azok az Európaiak is, a' kik 40 esztendőig lak-

lak Parraguájban. Ezen tapasztalások' előre-bocsajtása nélkül, általában kimagyarázhatatlan is lenne, hogy oly heves ég-hajlatú tartományban, miért kellessék oly sokkal többet enni mint Európában. A' Klastromokban is a' Monákoknak oly szörnyű portzió ételek adatnak, hogy egynek portziójával, 4 Németek, és 3 Olaszok, otthon hazájokban jól lagnának. — „Más hitelt érdemlő útasok is azt állítják, hogy azon mennyiségű hússal, mellyet egy ember Amerikában napjában megeszik, Európában három, napokig érné-be egy Európai. Éppen így van ez a' főzelékek, és más eledelekre nézve is. A' mi Déli-Amerikát illeti, ezen állítások' alapját abban kell keresni, mivel ott minden növények, a' nagy meleg miatt hirtelen, és buján nevednek-fel, következésképpen, oly rövid idő alatt, sem a' tápláló-nedvességek ki nem formálódhatnak, sem a' tápláló-részek ki nem szedethetnek a' földből a' gyökerek által, úgy, mint a' sokkal mérséklettebb Ég-hajlatú Európában. Egyébaránt a' nedvesebb levegő, és az erős italokkal való élés is, szaporábbi emésztését az ételeknek elő-mozdithatják.

Jegyzés. Ezen utolsó észrevétel, az orvosi ismereteknél fogva, éppen megfordítva vagon. — Lásd ezek iránt az 1825-diki Gemeinnütze Blätter' 1-ső árkusát.

Ezeket állításaim' erősségéül előre-botsajtván, tovább megyek, 's a' gyapjúnak ezen-túl való kelendőb'ségét részszerént abból is következtetem, hogy napról-napra szaporodik a' gyapjú szövényekből készült' ruhákat hordó emberek' száma, rész-szerént pedig azon nyári ruhák' materiái helyett is, mellyeket ez előtt, a' melegebb tartományokban termelt pamutból készítettek, most sokkal szebb és jobb nyári ruháknak való materiákat készítenek fain gyapjúból. Mivel pedig ezen kereskedési, és hasznot hajtó tenyésztési kinézéseknek, csupán a' nagy fáinsággal bíró gyapjú lehet és marad a' tárgya, melly a' fabrikai szortírozás által, az Electába, és Pruinába esik; tehát azon kell lennünk, hogy ily magas fáinsággal bíró gyapjút legnagyobb mértékben termeszszünk. — Az újabb tapasztalások, oly fogásokra vezették a' tenyésztés' folytatában, a' külföldi Saksz, Morya és Siléziai tenyésztőket, mellyek által a' gyapjúnak azon magas fáinsága, nagy költségek nélkül eszközölthetetik. Elsner Úr egy külföldi Fő-Tiszt, a' nagy tekintetű és becsű Thaer Möglini gazdasági Annálissaiban, oly nyomos és tökéletes elő-adást tézen e' tárgyról, ezen nevezet alatt, *Észre-vételek a' nemes juhok' classifikálásáról*, hogy ez az ezen Annálissal esmeretes Közönség' figyelmét, meglegedését és helyben-hagyását megnyerte, 's úgy szólván azon homályt, melly ezen tárgyat ismételtségbe tartotta, a' maga tapasztalásainak systemában való elő-adása által megvilágosította, és elszélesztette. A' mennyiben egy részről sok hazámfiái a' fenntebb említett gazdaságbeli Annálissal nem ismeretesek; más részről pedig az említett Munka' foglalatai, az előre-hatni törekedő tenyésztő előtt nagyon interessánsok lehetnek; ez és illyes okok kisztettek arra, hogy ezeket hazámfijaival, nemzeti nyelvemen közöljem.

A' mennyire bizonyosokká lettek a' Selyem-juh-tenyésztők az iránt, hogy csupán ez az igen finom gyapjú nincs nagy mértékben kitéve az árr' alább-szállásának, és hogy e' mindég legkelendőbb és kívánatos'bb természetmény; szint oly mértékben szükségesképpen ébreszti ezen dolog a' tenyésztőket, hogy e' nemes produktumot lehető töké-

letességében igyekezzenek természeteni. — Ezen említett dolog' elérhetését némelyek sokkal könnyebbnek tartják mint a' millyen, mások ismét sokkal nehezebbnek. A' következő megjegyzések néminémű-képpen meg fogják világosítani, hogy az említettek közül kik hibáznak nagyobbban.

Ha meggondoljuk, hogy sok nyájjak, melyek több decenniumok óta nagy költségekkel és fáradsággal nemesítették, még is a' kívánt czéltól távol vagynak, sőt minden várakozás' ellenében gyakran az előbbi durvább állapotba estek vissza; ezen meg-gondolás, sokszor elveheti a' tenyésztő' kedvét, a' fellyebb elő-hozott gyapjú fáinsága' lehető tökéletességét, a' gyarapodó nemesítés által eszközöltetni, 's azon gondolatra hozhatja, hogy jobb a' tenyésztőnek az alább-való, vagy közép-szerű fáinságú gyapjúval megelégedni; a' mennyiben ez sem annyi költségben, sem fáradságban nem kerül, mint a' nagyon kitetsző, és ritka fáinságú természetmény elő-állítására törekedni. De nem következik, hogy ha egyik a' nemesítési fogások' elvétele, vagy hozzá nem tudása miatt, a' czélt elhibázta, 's el nem érte, hogy már más is éppen oly szerencsétlen lesz. A' nyomosabb hozzá-értés, és utánna való látás, helyes és cél-arányos bánás mód által, gyakran könnyen eszközöltetik tökéletesen az, a' mi más előtt elérhetetlennek 's lehetetlennek látszik. Ezen tárgyakra leginkább megkívántatik az, hogy a' juhok classifikáltassanak. Tudván hogy a' juhok illyes classifikálásáról való megfogások, és képzeletek még nagyon tökéletlenek; tehát igyekszem e' jelen-való értekezésben, ezen hasznos tárgyat néminémű részben megvilágosítani.

A. Legelsőbben is azon kérdésre felelek-meg: Mit értenek, vagy mi értetődik a' nyájjak' classifikálása által?

Semmit nem egyebet annál, hogy az Individiumok, a' rajtok lévő gyapjú minéműségéhez képest, osztályokra, vagy classisokra osztatnak-fel.

Ezen dolog' jó 's tökéletes végben-vitelére minden esetre, igen éles szem, nagy gyapjú-isméret, 's ritka gyakorlottságú szem kívántatik. Egy cél-arányos tekintet, és úgy szólván matematikai gyakorlottságú szem, a' melly a' gyapjúk köz't lévő csekély, 's csak nem észre-vehetetlen különbséget is, hirtelen és jól eltalálja, természet szerint igen megkönnyebbíti ezen foglalatosságot. Ezekből látszik, hogy nem minden ember viheti ezeket tökéletesen végben, mert azon tulajdonságokkal nem is bírhat.

A' classifikálásnál semmi az állatnak külső természetét illető tulajdonság nem jön tekintetbe, 's vigyázni kell, hogy ez a' foglalatoskodót férre ne vezesse. Mert mihelyest ez megtörténik, nem lehet hogy hibás következtetések is ne essenek. Reá fordított figyelmetesség után számtalan nyájjaknál lehet az elő-adottak' bizonyító példáit találni. Csúpán akkor, ha a' gyapjú finomsága két állatoknál egyenlő, és választani kell vagy lehet; tehát természetes, hogy a' tökéletesebb test-alkotású, a' másiknak sokkal előtte van. E' tárgyat alább ismét elő fogom venni.

B. Hogy vitetik végben a' classifikálás?

Az állatok egy arra készült' párkányos asztalra tétetnek, 'ne hogy lecsuszszanak, és a' gyapjú minden tagjain szorosan megvi'sgáltatván meghatároztatik, hogy azon darab minéműségéhez-képest mellyik classisba tartozik. Ez osztán a' fülein teendő jegy által megjeleltetik; ezen jegyzést a' classisok' különbségéhez-képest ki-ki tetszése szerint

teheti. De ha a' juhok, vagy a' nyakokban függő táblácskák által, vagy pedig a' füleiken tett külömbféle számolási jegyek által vagynak numerisálva; abban az esetben a' classificátzió' grádusa csupán a' juhok' lajstromában jegyeztetik-fel, hogy ha t. i. már az a' nélkül is kilyukgatott, 's úgy szólván megrongyoltatott füleket még inkább nem akarjuk megformátlantítani. Hány classisok állittassanak-fel a' classificálandókból, az annak a' dolga, a' ki ezen foglalatosságot vezeti. Legjobb egyébaránt ilyen esetekben az embernek magát a' fábrikai gyapjú-választókhoz (Woll-Sortierer) alkalmaztatni. (Illyen gyapjú-választó intézetet állított-fel közelébb Pesti Nagy-kereskedő Kappel Úr.) Ezen esetben a' következők a' külöbségek, *Electa*, *Prima*, *Secunda*, *Tertia*, és a' mi ezen alól van *Quarta* név alatt. Ámbár azon juhon, melly az *electa* classisba tétetik, igen ritkán vagy soha sincsen egészen ebbe a' classisba eső gyapjú; mindazonáltal megkívántatik, hogy ily tulajdonságú gyapjú a' tagjain legyen legnagyobb mértékben. Ugyan ezt kellek megjegyezni a' többi classisokról is. Ezeknél fogva, ha csupán egy kis része esik a' gyapjúnak a' primába és a' többi a' secundába és tertiába; akkor az a' juh legfeljebb is a' secundába esik. Mivel pedig a' juhok' tagjain a' gyapjú külömbféle kvalitású; tehát nagyon hibás kifejezés az, ha a' prima classisban lévő juhok' gyapját egy sommában, és ki nem lévén még az válogatva, még is azt prima gyapjúnak nevezzük. Ezen hiba sok bal vélekedéseket is szült' már a' gyapjú-vevők és termesztők között. Mert bizonyos az, hogy a' jól classificált prima juhokon is legalább három féle gyapjú találattik, ha az hulladék gyapjút ide nem vesszük is, t. i. egy kevés *electa*, *prima*, és *secunda*. Ezekből látszik, hogy a' lenyírott gyapjút külön választgatni (Sortieren) és azt szétt-szagatni nagyon hibás dolog, mert ehez először nagyon gyakorlott kéz, és bizonyos 's jó választású és külömböztető szem kívántatik, továbbá a' gyapjú-kereskedők is, kinézésekhez képpst, külömbféle osztályokat (Sortimente) csinálnak. Ugyan is a' Fabrikátumok', és a' Tartományok' külömbségéhez-képpst is, a' hová a' gyapjú kivitetik, a' választási felosztások is külömbbfélék. Ezekhez járul még az is, hogy itt még a' gyapjú egyéb tulajdonsága is tekintetbe vétetik t. i. ha az a' hosszabb vagy rövidebb alkotásuakhoz, avagy a' sűrűbb, úgy szólván össze-szorított, 's tömött, vagy ritkábban szerkeztettekhez tartozik é? Az említett hibás szét-tépése a' gyapjúnak, mellyet némellyek szortirozásnak neveznek, okozta és okozza azt, hogy a' gyapjú-kereskedők megijednek, a' mikor azt halják, hogy ez vagy amaz gyapjú szortirozva van, és nem adták-meg osztán annak az érdemlett árát. Még nagyobb zavart okoz, ha a' nyájak tudatlanságból hibásan classificáltatnak, vagy ha a' classificáló, a' tulajdonos eránt viseltető alacson hízelkedésből, örömet akarván néki az által szerezni, hogy sok első rangú juhok' vagynak, a' minden alább való classisú juhokat is, az elsőbb classisokba teszi, — ezen hízelkedésből származott hiba sok alkalmatlanságokat szül. A' tulajdonos azt képzelvén magának, hogy tiszta magas fainságú gyapjút viszen a' vásárra, bosszúság és harag fogja-el, midőn tapasztalja, hogy a' szemes vevő, azon képzelt' tulajdonságokat a' gyapjúban fel nem találja.

Millyen nevetséges tehát az, a' midőn minden különös nyájnál szinte új és külömböző graduális classificátziót akar valaki béhozni, melly szerént a' fainabb nyájban alig lenne *secunda* az, melly a' másik nyájban a' juhok' alsó fokon való állások miatt, az

electába esne, magában látszik. A' classisok' mértékének minden nyájakra való nézve, egyenlőnek kell lenni, ha a' dolog bizonyos és állandó alapon akar gyökereztetni. Ha pedig ez rendesen történik, igen könnyű külömbbféle nyájoknak egyben hasonlítása' alkalmával, a' külömbbségeket felfedezni.

C. Mit ér-el az ember egy jól folytatott 's végben-vitt classificázió által?

A' leggyorsabb és szerencsésebb mód által azt a' mit a' szokásban vett, és ismertes megnevesítési fogások által egy nyájban minél előbb óhajtunk 's kívánunk elérni, t. i. hirtelen való közelgetést, és elő-menetelt a' lehető tökéletességhez, több nyájnak példái, melyek még nem sok esztendőkkel ez előtt nagyon hátra-voltak, és a' melyek ezen mód' gyakorlása által, hirtelen elő-nyomúltak a' tökéletességben, bizonyítják ennek valódiságát. Hogy ez igaz lehet, az egyéb házi-állatok nemesítési össze-hasonlításából is kitetszik. Ugyan is ha valamely nemes ménes terjesztésében semmi észre-veleket, és cél-arányos fogásokat nem gyakorolnának a' párosodásra megválasztandó csödörök és kanczákra nézve, hanem ez minden rend nélkül a' történetre bízódna, tehát jobb és sikeresebb módot gondolva sem lehetne találni az elfajulás' eszközzésére. Miért ne kellessék hát a' juhoknál is ilyenekre vigyázni? Ha a' tapasztalás megbizonyította, hogy melly jó következtetéseket szült, a' nemesítési fogások' alkalmaztatásakor, a' kosok helyes és cél-arányos megválasztása, minden kétségen kívül van, hogy ha még ehez az Anya-juhoknak illendő és ügyes megválasztása, és a' hágtás' idején vigyázattal történt össze-párosítás által, a' kívánt cél, t. i. a' gyapjú-finomsága, 's a' test alkotási tökéletesség sokkal hirtelenebben, és jobban érődhetik-el. A' könnyebben való át-látatás' tekintetiből igyekszem illő rendben elő-hozni, a' jó classificálás' szerencsés következtetéseit. Azok e' következendők:

1-szor: Tökélletes hiba nélkül való megbírálása a' nyájnak. Ha igaz az, hogy az ön-szeretet az embereket gyakran elvezeti, melly szerént az ember hajlandó a' magáét mindég jobbnak tartani, mint a' másét; tehát ezen állítás' gyakortai voltát többször tapasztaljuk itt. Leginkább a' jelenvaló időben bizonyos becsületté vált, magas fáinsággal bíró nyájjal excellálni, és azon nagy nyereség, mellyet egy némelly, a' maga szorgalmatos, és nyomos tenyésztése 's nemesítése által eszközölt, ingerli a' tenyésztőket, szinte ezen cél' elérésére, 's ezen indulat által sokan már azt hiszik, hogy sokkal előbbre-hatottak céljokban, mint valósággal vagynak. — Ezen megtévelyedés leginkább abban mutatja ki káros voltát, hogy a' tenyésztőt elbizakodottsága, az elő-menetelbe megállítja. Az elő-hozott hibát úgy lehet kikerülni, ha a' tenyésztő' nyáját idegen, de tapasztalt' kezek és szemek által részre-hajlás' nélkül classificáltatja.

2-szor: Csekély kimustrálása a' juhoknak, (t. i. a' durvább gyapjúaknak) melly dolog az alsóbb classisúakkal nagyobb, a' felsőbb classisúakkal pedig kisebb mértékben folytatatik. Hogy -ha nem egész classis mustráltatik azon esetben az alább való classisúaknál, természet szerént az élet-idő, a' test' alkotása, és nagysága tekintetbe vétetnek. Ezen mustrálást soha sem kell magokra a' pásztorokra bízni, mert ezek gyakran oly darabot mustrálhatnak ki az első rangúak közzül, melyek ámbátor korosak ugyan, és gyengések, de még bárányokat hozhatnak. Kiváltképpen vigyázni kell az igen nemes daraboknál, és itt az esztendő' számát tekintetbe nem kell venni, 's ki

nem kell mustrálni addig, míg egészségesek, mert ha alkalmatlan is már a' tenyésztésre, még is a' rajta lévő gyapjúnak az árra felül-haladja azon sommát, melyet érette a' mézszáros adna. Millyen sokáig élhet a' juh egyébbaránt jó gondviselés mellett, ez iránt több említésre-méltó tapasztalásaim vagynak. Bizonyosságul egyet elő-hozok. Bizonyos jó esmerősem egy igen jó gondviselés alatt lévő, 's fain nyájából 16 fogatlan Anya-juhokat vett, melyek legalább 10 esztendősek voltak; az eladó nem hitte, hogy még egy esztendeig élhessenek. Igen szorgalmatos felvigyázás mellett az első esztendőben 14 darabok megmaradtak ezekből, és 12 egészséges bárányokat hoztak a' világra, a' második esztendőben viszont 12 darabok megmaradtak, melyek 10 egészséges bárányokat ellettek; — hányan élhettek-meg ezek közzül, nem tudhatom. Én láttam olyan juhokat, melyekről tulajdonosaik azt állították, hogy 15 esztendősek, és ekkor is még egészségesek és erősek voltak. Ezekből látszik, hogy a' jó classificálás után, az első rangú darabokat igen sokáig lehet életben hagyni, és használni; mert ha ezt nem tenné a' gazda, igen későre érhetné-el a' tökéletességet.

3-or. A' classificált nyájak, sokkal hirtelenebb, és tökéletessen elérik a' fáinság' legfőbb polczát, mint más a' történetre bízott nyájak. Az elsőbb esetben, a' Kosok és Anyák szorgalmatosan kiválasztatnak, 's a' gondossággal vezetett Lajstromok, melyekben a' párosodások, és az ezután lett ivadékok beíratnak, várakozáson felül megbizonyítják ezen hasznos foglalatosság' szerencsés következeit.

Ha egy részről a' tenyésztésben az individuumok' megválasztását gyakoroljuk, más részről pedig azon darabokat, és ivadékokat, melyek illyes szorgalmatos megválasztási párosodás után is, gyapjoknak megfelelő nemességgel bírni nem találjuk, ezen darabokat, az alsó classisokba tesszük, és osztán kimustráljuk, minden élet-idejekre és test-alkotásokra való tekintet nélkül; ha ez így foly, akkor azt tapasztaljuk: hogy ha az ily móddal tenyésztett nyáj, az előtt a' nemesség' középszerű fokán állott is, kevés esztendő múlva, a' nemesség' legmagasabb polczát fogja elérni. Melly szükséges ezen bánás módokat gyakorlásba venni, mutatja azon tapasztalás, hogy az alább-való classisú gyapjúnak az ára mindég kisebbedik, mert ez a' fajta gyapjú nagyon terjed, és csupán a' nagy fáinsággal bíró gyapjú tartja-meg jutalmaztató becsét. Éppen ezen magas finomságú gyapjút lehet pedig a' jelenvaló értekezésben foglalt bánás módok által csupán hozzá értés, és szorgalmatosság által hasonló költségekkel mint a' durvábbakat tenyészteni; 's ha igaz is az, hogy a' finomabb állatok kevesebb mennyiségű gyapjút adnak mint a' durvábbak, tehát ezt még is az ő árának magas voltával egyarányúságban hozni nem lehet. De gyakran csak megcsalatkozik az ember azon mennyiségben, melyet a' durvább gyapjú mutat; mert tudjuk, hogy a' fain gyapjú mindég mázsásabb, és a' durvább felpuffadtabb, vagy kiterjedettebb ugyan, de könnyebb. — Ezeknek igazságát a' próba-tételek tökéletesen bebizonyítják. — Noha ez nem alkalmaztatható azon igen finom gyapjúra, melly a' kereskedésben *super electa* név alatt ismeretes, de alkalmaztatható olyanra, mellynek nagy része az *electába* és *primába* esik; a' többi pedig a' *secundába*, mert ez a' gyapjú, a' mostani időben is igen gazdagon jutalmazza producenseit. Ezt a' fajta gyapjút azon juhok adják, melyek a' classificátzió' alkalmával, az *electába* és *primába* esnek. Ha az ember a' párosodás' idején arra is vigyáz, hogy az ilyen finomság-

F. M. Or. Minerva 1. Negyed. 1826.

gal bírók között a' sűrűbb gyapjúak párosítatnak össze 's ezeknek maradéki alkalmaztatnak folyvást törzsök tenyésztőknek, akkor mind a' két célra lehet dolgozni és eljutni, t. i. igen nagy finomságra, és bő gyapjúságra is. Az ily sűrű szerkeztetésű gyapjúnál még az a' nyereség is van, hogy így nagyon ritkán van kitévé a' nyáj a' gyapjú megczérnásodásának. (Jegyzés. Megczérnásodásnak nevezik azt, midőn a' gyapjú folyamat' (Wief) felső részén, a' finom gyapjú fürtök' végei úgy össze-vagynak sodorodva, hogy azt szétbontani vagy nem lehet, vagy igen nehéz, 's ez által a' fábrikai fonás' alkalmával nagy akadályt okoz, ennek a' hibának a' ritkább gyapjú folyamású juhok vagynak inkább kitévé mint a' sűrűbbel bírók.) Továbbá a' finom de sűrűbb szerkeztetésű gyapjú jobb tapintású, és így becsesebb a' fábrikások előtt, mint a' ritkább szerkeztetésű. Egyébaránt millyen könnyű legyen az oly nyájakat is, mellyekben a' megczérnásodás' hibája bekapott, ügyes fogások által megorvosolni a' jövődő ivadéokban, arról több próbatéti példaim vagynak. — Egy nyájba, melly három esztendőktől az én felvigyázásom alatt van, nagyon bekapott ez a' hiba. Igen kikeresett és szoros megválasztása a' kosoknak, ugyan azon nyájból, mellyeknek azon hibájok tellyességgel nem volt, és kivételt nem szenvedő szoros ki mustrálása mind azon Anya-juhoknak, mellyek ily rossz tulajdonsággal bírtak, olyan szép fajta állatokat állítottak elő, hogy a' ki az előtt a' töke-nyáját ismérte, el nem hitte ezen újjá-született nyájat az elsőbkek maradékának lenni, mert ezen juhok a' sűrű gyapjú folyamat mellett, nagy fáinsággal és tökéletes selymes tapintással is bírtak. Ha az említett nyájjal ez nem történt volna, hanem folyvást válogatás nélkül tenyésztettek volna, úgy a' megczérnásodás és ritka gyapjúság elterjedvén, esztendőről-esztendőre, kevesebb és alább való lett volna a' gyapjú.

Még azon kérdésre szándékozom megfelelni, hogy micsoda gráduson kell állani egy nyájnak, hogy a' classificálás' fáradságos banás' módját megérdemlje?

Hogy egy olyan nyáj, mellyben csak kevés darabok vagynak még a' 2-dik classisban, nagyobbára pedig a' 3-dikban, és az alatt, a' classificálás' alkalmatlansággal járó fáradságát meg nem érdemli, világos. Ha pedig oly fokon áll a' nyáj, hogy nem kis része a' primába esik, a' többi pedig a' secundába és tertiába, azon esetben a' classificálás nem csak jó lehet, de szükséges is, és ez leginkább azért, mivel különben a' kimustrálás' alkalmával sok nemes darabok elvételődhetnének, 's levágattatván, a' finomabb darabok ez által megkevesebbédnének, 's a' tökéletességben való elő-menetelt hátráltatná. Leginkább kell figyelmezní pedig akár melly magas polczán álljon valamely nyáj a' tökéletességnek, a' kosok' megválasztásában, mert ezeknek descendensei sokkal többek mint az anyáké, és az igaz fajták' descendenseinél, a' legnagyobb mértékben kitetszők a' törzsök kosok' tulajdonságai. Ezeknél fogva gyakran neveléségesnek tetszet' előttem, midőn a' magoknak sokat tulajdonító juh-tenyésztők, valamely igen szép kos' megszemlélése alkalmával azt nyilatkoztatták, hogy még azon kos az ő juhaikhoz nem való, a' mellyek a' megvi'sgált koshoz képpest, még nagyon hátra-vagynak; — továbbá azt állítván hogy oly ritka tulajdonságú kos, éppen olyan alkalmatlan lenne egy durvább nyáj' nemesítésére, mint magához hasonló finomságú anyákkal való párosításra; mivel ezek oly maradékokat hoznának a' világra, mellyeknek gyapját a' határtalan fáinság miatt használni nem lehetne. De a' hozzá értőbb és mély bélátású juh-tenyésztők, ily nemes ál-

Iat' megszerezhetése' alkalmával semmi költségekre nem tekintenek, hogy azt megszerezhessék, és az ő nagy örömeire azt tapasztalták, hogy bétett Capitálisaikat 200 procentumra adták-ki.

Állításaim' bizonyosságául, milyen szükséges legyen a' nemesedésben való elő-menetlekre a' classificálás, és az ezen épült' kimustrálása a' durvábbaknak, azon számtalankon kívül, mellyeket tulajdon magam classificálván tapasztaltam, csupán egyet hozok-fel erősségül t. i. K. Tanácsos Hágeman Úr' Álsó Siléziában Herrnstadtban lévő nyáján tett tapasztalásaimat. Ez az Úr, a' mint classificáltattak juhai, minden classisokat külön külön szaggattatott, és a' kosokat is gyapjok' tulajdonságához képpert osztotta-fel közöttök. Ezen Systema szerént történt' classificálás' resultátuma a' lett bárányokon e' következő lett: Az *electa* anyák *electa* kosokkal párosítatván, a' lett bárányokon 90 procentumnyi *electa* és *prima* gyapjú volt, és 10 procentumot nem tett a' *secunda*, a' *tertia* gyapjúnak pedig híre sem völt. A' *prima* anyák *electa* kosok által hágattatván, olyan bárányokat hoztak, mellyek 60 vagy 70 procentum *electa* és *prima*, 's 20 vagy 30 procentum *secunda* gyapjút adtak, *tertia* 300 darabok között csak egy volt. A' *secunda* anyák pedig *prima* kosokkal párosítatván 30 vagy 40 procentum *electa* és *prima*, 40 procentum *secunda*, és 30 procentum *tertia*, és 10 procentum *quarta* gyapjút ivadékokat hoztak a' világra. Mind az anyák, mind a' kosok, ugyan azon nyájból voltak választva, következőképpen mindnyájan egy tör'sükből, vagy fajtából eredtek. De még is leg kitetsőbb példa történt a' Vajdingi Majorságnál, ottan csupa *secunda* anyák voltak, és két nagyon szép kosokkal hágattattak. A' következőse ezen foglalatosságnak 121 tokjoknál az lett, hogy 19 *electa* völt, 64 darab *prima*, és 38 darab *secunda*. — Ha ezeknél fogva felvesszszük, hogy két *secunda* darabok érnek-fel egy *electa*-val, tehát ezen dolog egy világos sokszorozás' példája, mellynek factorai az atya és anya, a' származottak pedig mind a' kettőnek productumai. — És így nyomos és czél-arányos megvi'sgálása, 's kiválasztása után az anyáknak, 's a' jó tulajdonságú kosoknak, 's ezeknek össze-párosítása után mint egy előre meglehet mondani, 's határozni, hogy az ivadék, mellyik classisba fog esni. Ezek után látszik, minden több erősségek fel-hozásán kívül is, hogy melly könnyen és bizonyosan lehet a' juh-nemesítésben a' nagy tökéletességet elérni, hogy ha a' pontos hozzá-értéssel történt classificálás állandóul folytattatik. Mind azon nyájak, mellyek ezen Systema szerént több esztendő' óta nemesítettek, hihetetlen sebességgel, és nagyobb költségek' tétele nélkül, nagy tökéletességre hatottak-elő. Több nyájak vannak felvigyázásom alatt, mellyek jóságokban három esztendő' óta 30 's 40 procentumot nyertek, 's mellyek nagyobbára a' *secunda* juhokat kimustrálják, holott az első esztendőben a' *quarta*tól is alig szabadulhattak-meg.

BALÁSHÁZY JÁNOS.

13.

MIKLÓSI.

„Legyetek vígan Ifjak, — használjátok korotok' kedvező óráját, kevés idő múlva le-
 „folynak ezek 's komolyabb foglalatosságok jutnak minnyájatok' osztály-részéül. De
 „erős lélekkel előre! a' jövődő bizonytalansága csak a' gyávákat veri-le; a' férjfiúi
 „magos erkölcs, ha hozzá veszély közelít, csendességét megzavarni nem engedi!“ Így
 szólt' az öreg Nyáray, 's intésére megzendültek tágas lakjában a' mu'sika' olvasztó hangjai.

Az ifjak hősi Magyar köntösben bátran, virágzóan léptek elő, — szemeikben meg-
 lelkesedés' tüze lángolt. A' közelgető had lobbantotta ezt fel, melly ama hős korban
 hatalmasan hatott a' hajlékony ifjú szívre, mellynek egygyetlen óhajta az volt, hogy
 összeinek nyomdokán dicső tetteket vihessen véghez. A' szelid szűzek bájos kecskékkel
 lebegtek a' Haza' védlőjének erős karjaikon 's tekintetek az ifjú vitézeket új lelkesedésre
 tüzelé.

Az öreg Nyáray, ki hajdan a' harczban emésztő fergeteg volt, elragadtatással né-
 zett a' tánczó csoportra. Szomszédságából ő gyűjtötte a' társaságot össze, hogy öreg
 napjaiban is, midőn már gyengült karja a' hazának nem szolgálhat, lelke serkentve
 szállja-meg az erősbb karúakat. Gazdag birtokú 's egyenes ember-barát volt ő; a' be-
 csületes ember nála mindenkor baráti 's atyai szeretettel tellyes ápolgatást talált. A'
 gonoszság csak esméretlenül közelíthetett hozzá, de mesterséges ál-orczáját a' valóért
 égő hős öreg előtt levonni nem meré.

Hallván ez a' had' zajját keletről, monda szelid hölgyének: „Jó társam, napom'
 „nyugvásra siet, készítsd magadat egy válogatott kised társaság' elfogadására, hadd
 „tekintsek jó barátok vigadó köréből életem' elszáltt gyönyörűbb képeire vissza!“

A' hív feleség örömet engedett a' jó férj akaratjának 's a' vidékbe gyorsan repült'
 szélyel a' barátságos meghívás.

Vendég-szerető jó szívű öreg barátjánál örömet össze-gyülekeztek a' hivatalosok,
 hogy tőle mint öreg jó szomszédtól elbucsúzhassanak.

Új élet szűkdelt ennek erében 's édes érzés fogta-el, hogy hadba készülő nemes
 szomszédjai' kívánságát meg nem vetették.

„Isten hozott benneteket az öreg Nyáray' barátságos hajlékjába! Veszély zúg kinn
 „a' Haza' határjainál 's ismét vérnek kell folyni. Ti mentek a' pusztító zivatar' ellenébe,
 „én mint Hazám' tehetetlen aggottja, a' köz-ügy' védelmében részt többé nem vehetek.
 „Sok történhet addig rajtunk, míg a' vész lecsilapodik! Szeretve 's készen menni a' két-

„éges történetek’ ellenébe tulajdona a’ jobb lelkeknek, kiket még a’ romlottság’ mérge „nem bír.“ Így szólla a’ tisztes Házi-úr ’s rendre szorította-meg megérkezett kedves vendégeinek kezeit.

A’ megjelent ifjak’ serege között volt Miklósi is, egy virágzó, de birtokjára szegény nemes ifjú. Már korán hadhoz szoktatta érdemes atya, ki szűk környülállásainak közepettek is elég gazdagnak érezte magát nemes tulajdonai’ birtokában. Ennek oldala mellett több csatákban jelen volt a’ tettekre született ifjú. Itt látta végre minden fiúi hűsége mellett is kedves nemzőjét keményen megsebesíteni. Elérzékenyült szívvel sietett a’ hanyatló’ segedelmére megvetve a’ körüle dühöskedő veszélyt. Gyenge és törtt hangon mondá ez fijának: „erőm elhagy, érzem, nem sokára megválok. Utolsó szá- „vam hozzád kedves ez: légy méltó maradékjok össeidnek ’s nekem, becsület és ha- „za-szeretet búzditson mindég, — meghalni a’ harczban a’ Hazáért ne félj, mert ez leg- „szebb dicsősége a’ Magyarnak ’s Nemesnek!“ ’s elhunyt. Elméjében mélyen bényom- va maradtak az érzékeny fíjatalnak az utolsó atyai szavak ’s ezek szerint élni ’s halni volt szívének legfőbb vágyódása. Sok elsőségek is jelelték-ki őt’ a’ véle egy korúak közül; — becsülte minden, ha tetteit ’s lelkét esmérte. Az érdemet fennen becsülő Nyáray megkülömböztetéssel szerette a’ deréket ’s gyakorta megosztotta véle asztalja’ malasztjait. De komoly volt az ifjú ’s magában merült, szívét bánat és fájdalom emész- tette ’s csak magát erőltetve vett részt a’ tánczoló’k örömeiben. Már két esztendő’k óta szerette Máriát Rákosy’ egygyetlen lelkes magzatját. Megkülömböztetve hajlott hozzá a’ szép Szűz is; de atya csikarva dült’ öszsze-hangzó érzéseik ellen; mert Máriára tágas birtok várt’, a’ kincseiben kevély Rákosy pedig gazdag örökössét szegény legénynek ad- ni nem akará. Megvetve igazította-el e’ végre magától a’ leányját kérő Miklóst ’s mér- gesen döngötte utánna, hogy minden reménységről letegyen.

Miklósi mélyen megalázódva hagyta-el a’ boszszús atyát; de nemesen érző szíve nem- telen boszszúra ’s gyűlölségre lobbanni nem hagyá. Reménységei semmivé lévén, harcz és veszélyes élet volt szíve’ egygyetlen ohajtása — ’s most, midőn minden felől meg- zendült a’ had’ lármája, közel érezte magát vágyásainak céljához.

A’ jobb lelkek, ha méltó béreket meg nem nyerhetik is, felül-emelkednek korok’ mostohaságán, nemtelen boszszú nem vezeti őket, csak szomorú sorsokat vádolják ’s magok’ megtagadásával mennek, a’ hová a’ kötelesség’ szava int, ’s így nyujtják-bé ön- kéntes áldozatjokat az Egésznek!

Atya sokszor serkentette Máriát, hogy hajlandóságáról Miklósi eránt mondjon-le; de ez Miklósinak kijelelt’ tulajdonságait ’s szívének jóságát nem felelheté. Anyja szánta emésztődésejt, de a’ kemény atya meghatározott végzése ellen szóllani nem mert’.

Jelen volt Mária is Nyáraynál. Örömejobb otthon maradott volna, mert csak a’ magánosság volt kedves, lelkének; de ezt atya nem engedte. Roszszúl esmérvén ez az emberi szívet azt gondolta, hogy leányja a’ hasonló korúak között felvidül — de melly igen megcsalatozott ebben. Miklósi’ viszont-látása új fájdalmakra hívta Máriát. A’ két rokonosan érzők hamar feltalálták egymást ’s lelkeik boldog elragadtatásban lebegtek egymás körül. Mérgelődött a’ boszszús atya, ha Miklósi Mária’ társaságában volt; de félvén a’ tisztes Nyáraytól, ezt akadályoztatni nem meré. De Miklósi nem azon ifjak

közzül való volt, kik magokat a' környül-állásokhoz alkalmaztatni nem tudják. Ellenkezés nélkül kívánta ő Mária' bírását, 's mióta ebben akadályt látott, minden reménységét letette. Már nem annyira maga' mint Mária' nyugalma volt eszében. „Hozzám, így szólla a' szomorgó Szűzhez; Hazámnak legelső jussa van, 's ki tudja, ha a' véres ütközetek mezején, melyeknek nem sokára szem-közt meggyek, nem esem é el? Mária egy nemes lelkű ifjúval még boldog lehet, ha kötelességét meggondolván, az atyai parancsolatnak engedelmeskedik 's elfelejt. Én Mária' birhatása felől már egészen lemondtam. Állapotunk' egyenlensége 's Mária' Atyjának meghatározott akaratja kívánta ezt. „Most talán utólszor látjuk egymást, 's ezzel vonjunk leplet a' multakra.“ Így szólt a' lelkes ifjú 's nemes önn-érzéssel tekintett Máriára. Vértett ennek szíve, de megindulását szemérmesen titkolá.

Tudta Miklósfí 's Mária' sorsát a' derék Nyáray, látta szíveiknek küzdését 's így szólla Rákosyhoz: „Barátom, olyan két szíveknek egygyesülését gátoltad-meg külső haszon-keresésed által, melyek egymásért teremtetek. Szegény ugyan Miklósfí Máriadhoz képpest, de lelke nemes. Magát jelesen megkülömböztetve áll a' véle egyenlő korúak között. Elsőségeit lelkes Máriad jól esméri, 's félek, hogy az az áldozat, melyre a' lemondásban kényszerítet, néki felette sokba fog kerülni.“ Magával megelégedve mosolygott ezen szavakra a' büszke Rákosy 's hallgatott.

Az ifjak között azomban nagyobb elevenséggel folyt a' tánczos mulatság. Az öregek, kiket már tánczos mulatság nem vonzott, körben ülve töltötték nyájias beszélgetések között az időt. A' poharak mellett felhevülve hordották egymásnak harczaikat 's kiállott viszontagságaikat elő. — Csak Miklósfí 's Máriát tépték belső fájdalmak.

Azomban az éj sebes szárnyakon elrepült, 's jelen volt az elválás' szomorú szempillantatja. Hevesen szoritották-meg a' fiatal vitézek egymás' kezét 's bizodalmasan mondták: „ott, hol a' harcz' nesze zajog, ama véres küzdés' helyén, kevés idő múlva ismét látjuk egymást!“ A' korosabbak megilletődve ölelték-meg egymást 's a' hadra alkalmatlan öregektől szomorúan váltak-el. Miklósfí férjfias érzéssel sugta Máriának: egy jobb világban Mária ismét látjuk egymást 's ment'. Szaggató fájdalmak vonaglottak az igazán szerető leány' erejében, panaszai nyelvén haltak-el, csak félig elfojtott sóhajtások emelkedtek-fel szorongó kebeléből. De egy elő-érzés véd-angyalként lebegte körül 's a' reménység' már csak alig pislogó szikráját élesztette szívében.

Az öreg Nyáray könnyes szemekkel nézett kedvesei' után. Hordozzon Isten beneteket 's térjetelek dicsőséggel megkoronázva haza! Ezt fohászkodta 's reménylve törülte-ki szeméből a' könnyet. Egynehány nap múlva megindult a' Haza' védserege. Mindenünnen segyverések' dobogása 's zajja hallatott. Komoly ábrázattal tódultak a' hazafijak a' kirendelt' helyre, a' honnét egygyesülve az ellenfél' fenyegetődző boszszúja ellen indulhassanak. Elment Rákosy is Máriának atyja egy válogatott csoporttal. Miklósfí nemes elszánással tele, haladott a' hős sereggel előre, — dicső tettek 's halál voltak elméje' gondolatja. —

Egy nagy térségen, nem messze az ellenség' kóborló csoportjaihoz szállott táborba a' Magyar sereg. Számra nem nagy volt, de szabadság' 's vitézség tüze lelkesítette. Nyugtalan-vágyódással várta a' Vezér' parancsolatját az ütközetre, hogy végezvén majd

a' had' nyughatatlanságait, kedveseihez mindenik haza mehessen, vagy hadi dicsősséggel koszorúzva vitéz ősei után költözködhessék. Eljött végre az óhajtott nap. Szép rendel haladt' a' válogatott sereg előre. A' nap tüzes sugárokkal világosította a' meszszire kinyúlt' térséget. Hah, sokan nem látták ennek elnyugovását! Mozgásba jött a' Török sereg is. Egygyes lovagok nyargalták által a' nagy számú vad nép' csordáját. Megin- dült az végre mint valamelly veszélyekkel terhös felhő 's lármás rohanással csapott a' Magyar seregre. Vitéz elszánással verte ez a' megtámadást vissza. Következett most a' második rohanás, melly a' csatát mindenütt közönségessé tette. Zúgott a' had' zajja, haldokló vitézek' hörgése 's jaj-szava elegyedett az ébresztő hadi mu'sika' hangjai közé. Miklósfí mint boszszús orosz lány, úgy dült' a' fegyverek élének, — megjelenése mindenütt halált 's borzadást osztott. A' hol legkétségesebb, legbizonytalanabb volt a' ki- menetel, oda rontott ő megrettenthetetlen társaival, kiket példája a' követésre buzdított. Végre győzött a' Magyar sereg' vitéz bátorsága a' sokaságon, — megrémülve vont a' magát vissza. A' Magyar had' erre még jobban felhevülve ölte és tiporta csoportjait.

De a' bal-szárnyon a' Magyarokra nézve egészen ellenkezőleg pusztított a' harc' lobbant' tüze. Győzedelmi kiáltásokkal tört' ott előbbre a' nagy számmal lévő Törökség. Már hanyatlott a' híven harczoló, de a' nagyobb szám előtt össze-olvadt Magyar vi- tézek' reménysége. A' szaladó vertt Török hadat üldöző Miklósfí még jókor megsejté a' veszedelmet; — megfordul vitéz társaival a' meggyőzöttettek' nyomásából 's villám se- bességgel rohan a' csüggedezők' segedelmére. Követték példáját többen is. A' ki az ellenség közzül ellent állott, megölettetett. Zavarodás és rémülés fogta-el a' már győze- delmet kiáltozott vad csoportot 's megtörtetve futott a' már hátráló test után. Az új lel- ket nyert' csüggedezők nyomban követték, halált és rémülést osztva csoportjaik között.

Hanyatlott már a' nap 's tüzes arcúlatja lángaló sugárokkal tekintett a' véres tör- ténetekre vissza. A' győzedelmes Magyar sereg közelíteni látván az éjszakát az ellen- ség' üzéséből vissza-térni készült', midőn Miklósfí meghallja egy megfordult' Török cso- port' zajját. Kétségbe-esve rontott ez egy felette előre nyomult' Magyar csoportra. Miklósfí itt is segedelemre kész, rájuk csap a' véle-lévőkkel a' felbátorodottakra 's ke- gyetlenül oszt és szór halált mindenfelé mérges boszszúja. Egynehány hazafi-társakat lát körül-kerítettve a' feles erőtől, arra tart társaival, 's mire hozzájuk által-tör, egy- gyen kívül már mind elhullottak. Vitézül küzdött ez, kívánván inkább halni, mint gya- lázatos rabságra jutni, de lankadott már karja' ereje, kardok suhongtak feje felett 's se- beiből ömlő vére roskadással fenyegeté. De oda ért' még jókor a' szabadító 's eltá- gultak a' csüggedt' egyesnek feje felül a' boszszús fegyverek. — Rákosy volt ez, Má- ria' atyja 's Miklósfínak ellensége. Öröm és sajnálkozás köz't' kérdezte a' nemes lelkű megbántatott szabadító Rákosyt sebei felől. Megilletődve 's csudálva nézett ez a' gyü- lölt' ifjúra 's érzékenyen szorította-meg kezét. Miklósfí által-adta a' sebeiben gyengélke- dőt hív barátjainak gyámolgatásokra 's maga tettével megelégedve ugratott tovább.

Miklósfí Vezére a' csata után megkülömböztetett dicséretekkal halmozta 's szere- tettel szorította-meg kezét.

Rákosy' sebei halálosok nem lévén, kevés idő múlva meggyógyultak. E' meglé- vén szorgalmasan tudakozódott szabadítója' hol-léte után, hogy a' vett jót néki megkö-

szünhesse. De pirúlva futott a' valót igazán esmerő és érző a' köszönő szavak elől. A' mit tettem, így szölla, kötelességből tettem 's örülök, hogy éppen Mária' atyjával tehettem; — életének támaszát adtam néki vissza 's ez által egy nagy szomorúságát távoztattam-el érzékeny jó szívéből. Rákosynak megnyílt szája a' szöllásra; de a' gyászos emlékezet által üldözött szomorú ifjú tovább ment.

A' hiú dicséret 's fennen hangzó halál' szava csak a' gyengék előtt kedves. Az igaz érdem megbántatva fut előlök, mint megvesztegető kísértetek elől — önnön érzése jutalma 's ez néki elég!

Megvolt a' győzelem, de a' háború még nem végződött. Nagy volt még az ellenség' ereje 's megérkezett segítő csoportok által neveltetvén új veszedelemmel fenyegetődzött. Segedelmet nyert' a' heves csata által meggyengült' Magyar sereg is. A' két ellenséges - fél győzelem' reménységétől élesztetvén, ismét közelített egymáshoz. Miklósfi, mint a' leg-ügyesebbek között egygyik, ki eránt a' bizodalom a' közelebbi csatában új fényben tünt-fel, a' Vezér által az ellenség fekvésének kinyomozására egy kis válogatott csoporttal kiküldetett. Ugyan abban az időben más oldalra küldetett-ki Rákosy is. Örömet vett mind a' kettő a' megkülönböztetés' ezen jelét 's rendeltetését végre-hajtani, különböző úton bátran rugtatott előre. Miklósfi minden akadály nélkül megjárta kijelelt helyét 's a' másik oldalra bizonyos tudósításokkal akart vissza-térni. Midőn egy kis erdő mellé ér, fegyver-zörgés' zaja hat füleibe az erdőből. Közelebb megy 's Rákosyt egy nagy csoport lesben állott szaguldozó Törököktől látja körül-véteve. Boszszús láng futja-által erét a' hazafi vér' folyására, rettenetesen hasít kardja az elrémült 's véletlenül megtámadtatott ellenség között, 's Rákosy újra megszabadul élete' veszedelméből.

Ki győzné a' két fél' kölcsönös meglepettetését leírni? Érzéseikben elmerülve mentek egygyütt vissza a' két vitézek. Rákosy az emberi sors' különös folyása 's Miklósfi nemes lelkűsége által mélyen lealáztatva látta magát, kijőzanadott kevélységéből, szíve szelidebb érzésekkel emelkedett élete kétszeres megszabadítója eránt 's ellene elkövetett hibájának jóvá tehetéséről gondolkodott. Miklósfi a' múltnak szép álmaiban merült-el 's fájdalmak köz't' jelent-meg lelke előtt a' szenvedő Mária' képe.

Komor volt az éjszaka, a' távolságból a' szélesen kiterjeszkedett ellenség' tábor tüzei pislogva láttattak a' Magyar táborba által. A' derék Magyar Vezér, Hazája' ügyét buzgó szívvel intézni kívánván, össze-gyűjté maga körül a' Jelesebbeket, „Barátim, így szölla hozzájuk, holnap ütközetet próbálunk. Kijelelt helyén mindenitek híven megáljon. „Nehezek és véresek lesznek a' holnap történetek — véresebbek talán a' közelebb „multaknál. De reménylem, hogy ha holnap a' győzelem kezünkre kerül, a' mellyen „vitézségteket és az igaz ügy' hathatóságát esmérvén, nem kétségeskedem, az utóbbiak „sokkal könnyebbek lesznek. Erre nézve az éjszakán csendesen, minden gyáva félelem „nélkül előre nyomúlunk, hogy hajnal-hasadásával az ütközetet elkezdhezzük.“

Néma csendességgel haladott a' sereg az éjszaka' homálya alatt előbbre. Az ellenség' táborában a' tüzek már elaludtak, 's minden álomnak volt dülve. Semmi ellensé-

ges csoport sem mutatta magát. Bizonyos távolságra az ellenséges táborhoz megállapodott a sereg 's még ekkor sem volt az észre-vétetetésnek semmi jele is. Csak aludjanak, így szólla a szemes Vezér, nem sokára véres reggelre költöm-fel őket! Csendes méltósággal osztá-ki parancsolatait a sereg között. — Azomban távol Napkeleten emelkedni kezdett a közelgető hajnali-fény. Jel adattatott a megtámadásra. Megrémülve ugrált-fel a veszedelmet nem gyanított 's ugyan azért bátran nyugodott Török-sereg 's zavarodva tette minden készülékeit. Sebes rohanással csapott a Magyar-sereg a készülételekre. Lárma, zaj repült' ált' a Török táboron, a rendelések gyorsan megtették 's mind a két fél részéről bátor eltökéltséssel kezdődött a csata. A Török-hal sokaságában bizván új meg új seregekkel ujitotta-meg a csatát. A sokaság megvetni látszott a kevesebb számú ellenséget; ez pedig vitézségében bizokodott. Majd egyik, majd másik nyomattatott vissza. Sokáig kétséges maradt a győzelem. Néki búsult vitézünk dühösen rontott előre; példája lelket öntött a bátortalanokba 's csüggedezőkbe. Végre sok sebei miatt meggyengült karja, a keresett halált feltalálnak gondolta 's még beljebb hajtott az ellenség közzé. Itten követőitől megfosztattatván 's karja ereje elfogyván, elfogattatott. Azomban folyt még a harc' dühe. Új próba-megtámadásokkal ostromoltatott az előre törő Magyar-sereg. — Végre övé lett a győzelem. Erejéből 's bátorságából kifogyott a Török-had 's zavarogva hátrált. Sokan elhullottak a futásban-is közzüle 's több ütközetet nem mert próbálni. A háborút békesség váltotta-fel 's a megmaradt Magyar hazafjak diadalmasan 's örömtől részegedve tértek hazájokba vissza.

Miklósfit a vertt Török-had mindenütt magával vitte. Kigyógyult szerencsésen sebeitől 's mint szép és erős test-alkatású ifjat a Vezér magának megtartá.

Kedvező időben érkezett-meg a Török-sereg hazájába kirendelt helyére. A Vezért Fejedelmének parancsolatja Konstantinápolyba hívá. Boszszonkodott az a had' kimenetelén; de mivel a Fő-vezér egygyik volt kedves emberei közzül, boszszuját véle nem érezteté. Miklósfinak a Vezér házánál rab-szolgaképpen kellett szolgálni. De ő, a ki annyit vesztett, már megkeményedve lévén a sors' csapásai ellen, minden bajt békével tűrt — Többen-is voltak Konstantinápolyban az elfogottak közzül, a kik a kiváltást mindnyájan békételenül várták, csak Miklósf volt csendes és reménység nélkül.

A hadból vissza-tért Magyarok mindnyájan holtnak tartották 's sajnálták a magát annyira megkülönböztetett ifjat. Barátjai tetteiről gyakorta emlékeztek 's könnyekkel nedvesült szemek estén. Még maga a véle hajdan ellenséges Rákossy is megilletődve vette elvesztését 's kemény szemre-hányásokkal terhelte lelki-esmérete a méltatlan vélebánásért. Látta már most hogy leányára senki érdemesb' nem lett volna nálánál; megesmérte, hogy a lelki nagyság, melly magát mindeneken felül-emelni képes, legfőbb tulajdon 's legszeretetre méltóbbá tesz. Mária sem felejtethé benne az egyenes lelkü deli ifjat 's szívének választott hívét. Atyja sokszor könnyekben találá 's érzékenyen vigasztalta kedves gyermekét. Sok deli természetű, gazdag, hős ifjak kérték Mária' kezét; de ő mindeneken kiadott 's egyedül Miklósf emlékezetének élt. Az öreg Nyáray, a ki igen becsülte Miklósfit, megilletődve könnyeket sirt' elestének meghallására.

A' Török-vezér sokszor szem-ügyre vette a' borongva elmerült derék ifjat rab-szolgái között. Különösnek tetszett előtte csendességgel vegyült szomorú maga-viselete. Látta, hogy nem csupán rab-szolgaságának terhe nyomja. „Keresztyén, így szólla hozzá egykor, magad-viselete nekem különösnek tetszik. Bús és szomorú vagy, de vágyódást szabadságod 's hazádba való vissza-téréseid eránt benned még sem tapasztalok; „sőt inkább minden dolgaidd híven és pontosan viszed véghez, mintha mindég mostani foglalatosságaid mellett akarnál maradni. Mond-meg nékem, honnét vagyon ezen „különös magad viselete?“

„Hatalmas Vezér, így szólla szomorúan a' szenvedő, sorsom a' maga nemében „egygyetlen. Engedj-meg, hadd rejthessem én azt el önnön kebelemben, kibeszélése „úgy sem okozna sem hasznot, sem gyönyörködtetést.“

Megilletődve nyujtá kezét a' jó érzésű Török Miklósfinak 's így szóla: „legyen bizodalmad hozzám, én is ember vagyok; — idegen fájdalomra az én szívem is elérzékenyül, ha bár nemzetem, vad szokása néha elragad is. Ha vagyon valaki, kinek megmondhatjuk, hogy szerencsétlenek vagyunk, enyhül fájdalomunk.“

Csudálkozva nézett Miklósfí a' nyílt szívű Vezérre 's elbeszélte néki sorsát. Sajnálkodott az embert-szerető rajta 's szép feltételekkel hagyta-el.

Már fertály esztendeje elmúlt Miklósfí rab-szolgaságának. Az elfogott Magyarok közül már sokan vissza-váltottak, csak néhányad magával raboskodott még. De nem békételenkedett sorsa ellen. Minekutánna boldogsága' főbb részét elveszve tartotta, a' még hátra lévő, vesztetni valóval keveset gondolt.

A' súlyos csapások alatt meggörbedett nem érzi többé a' kinn pusztító zivatart — magába vonulva tapogatja sebeit 's fájdalma legfőbb polczra lépven, kevés'bé veszi sorsa' súlyosbb nyomását!

Egy este a' Vezér' elejébe hívatatik Miklósfí. Nem tudta elképzelni mi oka lehet hívatatásának, holott ez előtt ez még soha sem történt vele, hanem csak külső munkája közben szóllott vele a' Vezér. Bément nyugodalmasan elejébe.

„Keresztyén, így szólítá ez meg, többi rab-társaid a' városban, ki vagynak váltva. „Rólad senki sem emlékezett meg mivel talán holtnak tartanak jó barátjaid és rokonaid. Rajtad áll azomban még is, ha kívánsz e' vélek hazádba menni, vagy itt maradni. Nehezen válok-meg ugyan tőled, mert hozzám mindenekben hívnek és igaznak „találatalak, 's megvallván előtted az igazat, bizonyos hajlandósággal is voltam hozzád; — „de ha itten maradni nem akarsz, még is elbocsátlak.“ „Hatalmas Vezér, monda Miklósfí, nékem tehetségem nincs, hogy váltságom' bérét letehessem, 's oly jó hazámfija „is nehezen találkoznék ezen idegen földön, ki azt helyettem lefizetné; ehez járul még „az is, hogy ha ámbár még hazámhoz szorosán lekötöttem érzem is magamat; mindazonáltal ott is csak szomorú lenne az ép életem. Váltságodért monda a' Vezér, semmit sem kívánok, légyen az jutalma hozzám mutatott hűségednek. Honnét vagyon „hatalmas Vezér, szólla Miklósfí, hogy benned/illy nagy emberségre találok? Nemzetem úgy képzei magának a' tiédet, mint a' keresztyénység' megesküdt ellenségét 's „te még is Nemzeted' szokása ellen haszon-keresésedről lemondasz é 's keresztyénnek „ajánlod é szereteted' ebbéli zálogát? Jó ifjú, viszonozá a' Vezér, a' mit teszek, szívem'

„öszlönéből teszem, nem vévén tekintetben mit tett volna más helyemben. Úgy áldani „s használni fogom szívednek ebbéli szeretetre méltó áldozatját, szóla Miklósfí. Új világ nyílik-meg szemeimnek, a' vágyódás Honom után bennem hatalmasabban ébred, „s a' reménység, ez az egy időtől fogva esméretlen vendég ismét jelentgeti magát nálam. Légyen bódog, légyen boldogtalan a' Magyar, honja még is minden más föld-rész felett legkedvesebb néki! mennj hát jó ifjú viszonozá a' Vezér, szerencse kísérje nyomaidat, hazádban talám még örvendetes sors vár reád. Vidd vele sorsodra való „szíves sajnálkodásomat, ezen felül elvett javaidnak pótolékjául e' ládácskát, melyet „majd egy ráb-szolga utánad fog vinni a' hajóra. Áli nyújtja ezt neked, ki az érdemet tudja becsúlni 's szint oly szerencsétlenül szeretett hajdan mint te. Mond-meg „hazádfijainak, hogy, ha bár kevesen is, de csak ugyan vagynak a' Törökök között is, „kik az idegen szenvedést résztvevő szívvel nézik.“ Ezzel hallgatott.

Csudálkozva nézte Miklósfí Mahomet vallása' felséges követőjét, ki Nemzetének durva szokásain oly dicsően felül-emelkedni tudott. Megilletődve köszönte néki a' példátlan tettet, az pedig kéz-szorítva, cselekedete érdemének érzésében vált-el tőle.

Egy hajó várakozott a' ki-kötőben rája, melyen több kiváltott keresztyének voltak egygyütt. Csendes és kellemetes volt az idő 's a' honjokat már régen nem látott hazafjak örvendezve indultak útnak. Csendes szelek tölték a' szerencsések' hajóját, lassú loccsanással szakúltak-el a' békés habok annak oldalán. Éjszaka volt. Kék szín borította az eget, róla a' csillagok pislogva világítottak alá, tellyes orczával nézett-le a' hold a' tenger' tükrébe. A' Magyar föld sokat szenvedett fijainak szívek csendes, megboldogító érzésekben úszott. — Megenyhülve érezte magát a' fájdalmas Miklósfí is.

Szerencsésen ment' végbe az utazás. A' boldog emlékezetekben elmerült Miklósfí mint valamely álmodozó egy borongós késő éjszakán ért' ősi lakjába haza. Egy öreg édes anya és egy szeretett leány-testvér fogatták meglepettetve mint régen siratottat. Annál kellemetesebb volt ez a' meglepettetés, mivel Miklósfinak életben lételéről senki semmit sem tudott 's holt híre volt mindenfelé elterjedve. Öröm könnyeket sírt'a' szerető anya és az érzékeny jó testvér. Miklósfí is boldog volt egy ideig a' boldogokkal; de nyugtalan érzései ebbéli boldogsága ellen is felriadának.

Azomban terjedt a' hír a' vidékben a' holtnak tartott 's megérkezett Miklósfíró. Sok jó szívek örültek a' derék ifjú' életben lételén 's megérkezésén. Meghallotta ezt a' még életben lévő 's közel lakó Nyáray is. Magához szállíttatá a' szeretett 's tetteiről az utolsó haborúban annyira elhíresedett ifjat. Szívesen elment ez a' jó érzésű lelkes öreghez, 's ez barátságosan ölelte-meg őtet.

Kévs idő mulva zörgés támad az udvaron, lovak' dobogása hallatik lennt 's bélépnek a' hivatalos Rákosyék is. Ki irhatná-le a' költsönös meglepettetést, mely Miklósfira és Rákosyékra oly különösen hatott. Az embert szerető ősz Nyáray, ki előtt Rákosy Miklósfíró többször bánatos emlékezettel szóllott, kívánt ezen örvendetes viszont-látásnak a' maga barátságos házánaál eszköze lenni 's most gyermeki örömmel lelkesítettett. Halavány orczával, virágjait szenvedéseiben elhullatva, mint valamely álmodozó úgy állott földre szegezett szemekkel Mária, — úgy Miklósfí is. „Barátim, így „kiálta az örvendező Nyáray, Innepet ülünk — a' szeretet' és barátság' Innepét, és te

„Rákosy hozzá adod é ehhez jóvá-hagyásodat, midőn az öreg Nyáray a' kérő? Szívesen, felele a' hálaadatos Rákosy. Erre a' bámuló Miklósfhoz megy, által-öleli nemes meg-„szabadítóját 's csudálkozó leányát hozzá vezetvén, így szól hozzá érzékeny hangon: „nagy lelkű ifjú itt van jutalmad, melyet még a' csata' mezején néked szántam. Bo-„csáss-meg, hogy szerető szívednek tárgyát tőled hajdan külső haszon-keresésből meg-„tagadtam. Felejtétek-el mind ketten a' kiállott szenvedéseket 's legyetek egymás bi-„rásában boldogok, sziveitek megérdemlik egymást.“ Erre édes elragadtatással dült a' boldog pár egymás' karjára, nyelvek boldogságok' szerzőjének hálát rebegett. A' min-„dent előre látott 's e' végre elkészült tisztas Nyáray lármás örömmel intett 's a' mellék szobából egy Bárdnak éneke olvasztó mu'sika hangok között így zengett-ki:

*Bár harczoljon veszélyekkel
A' jó szív' gerjedelme
Bizonyos győzedelme —
Feljön napja szebb fényekkel.*

*Igaz virtus bért nem vesz
Ha csügged is reménysége,
Meglesz' végre dicsősége
'S buzgó hálára ébreszt.*

*Nem néz ő semmi rangot itt:
A' fejedelmi bíborban
Sint' úgy, mint lennt a' porban
Mindent egyformán boldogít.*

*Magyar Hazának hős fíja,
Ki nemesen küzdöttél —
És békével szenvedtél,
Készen van virtusod' díjja; —*

*A' boldogságnak ölében
Fogsz te vándorlani már,
Sok öröm nyílt karral vár, —
Szerencsésb' napod' csendjében.*

Az ének elhangzott 's a' két boldog meglepettetve 's érzéssel nézett a' jó Nyárayra. Jól értette ez őket 's megelégedve mosolygott. Mindnyájan örvendezve hagyták-el a' nyájas Nyáray' házát. Miklósf nem sokára össze-kötöttett Máriával 's kedves szomszédjainak szerető társaságában örömmel, megelégedve élte napjait. Egy üresebb órában, midőn már megszűntek a' történetek' gyors egymásra tolongásai, megnyitott a' Török-vezér által ajándékozott ládácska. Sokat érő drága gyöngyök 's kövek voltak abban letéttve. Miklósf elbeszélte Máriának 's több kedvesseinek a' Vezér' jó szívűségét, 's mindnyájan áldották emlékezetét. —

KISS JÓ'SEF.

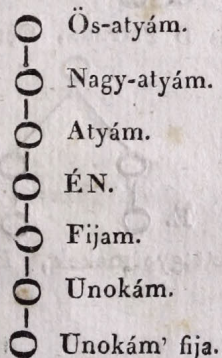
14.

2 §. A' Grádusokról, (vagy Ízekről) és a' Líneákról.

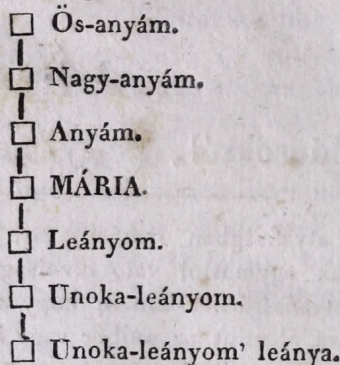
A' vérségben vagy atyafiságban megjegyzésre méltók a' grádusok és a' lineák. A' grádusok az atyafijaknak egymástól való távolságaikat jelentik és mutatják. Lehet valaki két személyekkel atyafiságban, hanem hogy az egygyikkel közelebbről, a' másikkal távolabbról is, a' szerint a' mint az ember vagy köz-vetetlen, vagy közbe-vetve, több vagy kevesebb köz-belső személyeken által valakitől, vagy az az egy valaki egy közös törzsök-atyától; ő vele egygyütt származtak. Ezen két személyeknek egymástól való különböző távolságjok, az ő atyafiságjokra nézve, grádusnak nevezetetik. A' grádusok tehát tulajdonképpen olyan Egységek, a' mellyek valamelly atyafiságban, a' törzsöktől való távolságot, vagy közelséget mutatják. Már pedig mivelhogy minden atyafiság abban áll, hogy egy személy, vagy egy másik személytől, vagy pedig mind a' ketten egy ugyan azon személytől származnak; tehát innen látni való, hogy a' származások (*generationes*) mellyek által az atyafiság vagy vérség elő-áll, teszük természet szerint ezen utóbbaknak grádusaikat is.

A' linea pedig nem egyébb, hanem az atyafijaknak egy sorjok, az az több atyafijak vagy vérek sorban a' származás' rendje szerint egygyütt véve tesznek egy líneát. A' línea vagy egyenes (*línea recta*) vagy mellékes (*línea obliqua, seu collateralis, seu transversalis.*) Ha én valakitől származok, vagy az a' valaki én tölem származik; tehát úgy mi az egyenes líneában vagyunk egymással atyafiságosok vagy vérek. Ez az egyenes línea tehát Maradékokat (*descendentes*) és Ösöket (*ascendentes*) foglal magában. Tudniülük az én maradékjaim (*descendentes*) mind azok, a' kik én tölem származnak, p. o. az én Fiam, Unoka-fiam, Unokám-fija, 's a' t. vagy az én Leányom, Unoka-leányom, Unoka-leányom'-leánya 's a' t.

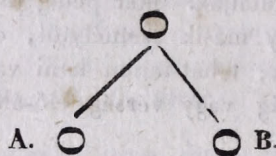
Az én Öseim (*ascendentes*) pedig mind azok, valakiktől én származtam, p. o. az én Atyám, Nagy-atyám, Ös-atyám 's a' t. az én Anyám, Nagy-anyám, Ös-anyám 's a' t. Az egyenes líneát ilyen módon szokás elő-adni:

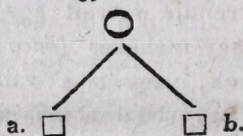
Vagy pedig így, hogy ha aszszonyok vagyunk:

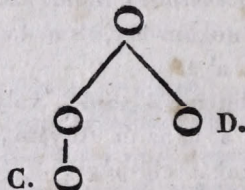
Ellenben a' Mellék línében úgy vagyok valakinek atyafija, hogy ha én nem ő tőle származtam, és ő sem én tőlem származott, de még is mindazáltal mind a' kettőnknek egy közös tör'sök-atyánk, vag egy közös tör'sök-anyánk vagyon. Mellékes-atyafiak (*collaterales seu transversales*) tehát ezek:

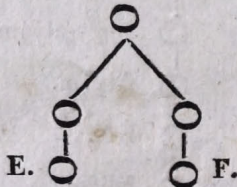
A. és B. férjfi-testvérek (*fratres*) vagy:

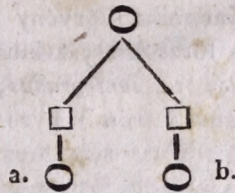
a és b. leány-testvérek (*sorores*) vagy:

C Nepos ex fratre, Nefje, és D Patruus, Oheim, vagy:

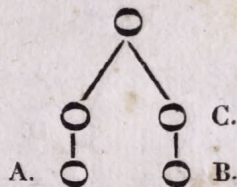

E és F két testvértől született gyermekek, *Patruelos seu Fratrum liberi*, Geschwister's kinder, vagy:

az a és b *consobrini seu consororini seu duarum sororum liberi*; ha pedig az a és b leányok volnának, akkor *consobrinae, seu consororinae, seu duarum sororum filiae* névvel nevezetnének.

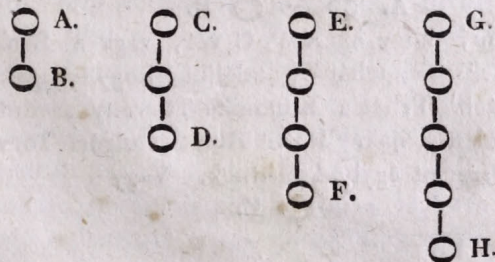
A' Mellék-línea azon személyekre nézve, a' kiknek atyafiságaikról szó vagyon, vagy egyenlő, vagy egyenetlen (*aequalis vel inaequalis.*) Egyenlő akkor, midőn az egygyik ezen személyek között a' közös tör'söktől éppen olyan távolságra vagyon, mint a' másik; egyenetlen akkor, midőn az egygyik közelebb van a' közös tör'sökhöz, mint a' másik, p. o.

A és B egyenlő transversalis, A és C pedig egyenetlen transversalis líneában egymásnak atyafijai.

3 §. A' Grádusok' számítása az egyenes líneában.

A' Grádus az atyafijaknak egymástól való távolságaik. Az tehát a' kérdés: hogy mimódon határoztatik-meg ezen távolság, vagy hogy mint számíttatnak a' grádusok? Meg kell itt a' Római Polgári Törvény, és a' Kanonika Törvény szerint való számítás' módját egymástól különböztetni (*computationem civilem et canonicam.*) Az egyenes líneában mind a' két Törvények egymással pontba megegyeznek; mert mind a' kettőnek ez a' regulája: a' mennyin a' származások (*generationes*) vagynak, annyin vagynak a' grádusok is. Minthogy pedig a' származásokat olyan húzások által különböztetik meg, a' mellyeket felülről lefelé húznak: tehát csak ezeket a' húzásokat kell számba venni, és tüstént tudva lesznek a' grádusok, p. o.

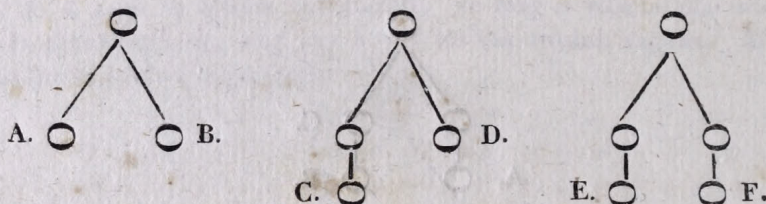

A és B az első, C és D a' második, E és F a' harmadik, G és H a' negyedik grádusban egymással atyafijak.

Jegyzet. Azt mondja ugyan a Kanonika Törvény C. 2. C. 35. Q. 5. hogy a személyeket kell megszámolni a közös törzsök atyát kihagyván, és annyin lesznek a grádusok (*quot sunt personae, demto stipite, tot sunt gradus, nempe in linea recta Ascendentium et Descendentium*) de ez, a mi regulánkkal mind egyre megy. Lásd J. J. Weiffer Anleitung zur Berechnung der Verwandtschafts-Grade nach Grundsätzen des Römischen und Päpstlichen Rechts. Stuttgart 1781. A melly könyvet jó lesz en egybevetni a többi itt mondatokkal is.

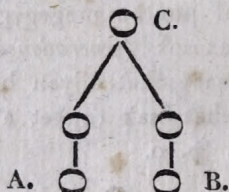
4 §. A Grádusok' számítása a Mellék-lineában.

Hanem már a Mellék-lineában a Római és Kanonika Törvények (*Romanum et Canonium Jus*) egymástól különböznek. A Római Törvény megmarad ezen regula mellett; a mennyien a származások vagy generációk vagynak, a mellyeken a kérdéses atyafiság épül, annyin vagynak a grádusok is. Tehát a szerint itt is csak a Származás-lineákat kell megszámítani, és annyin lesznek a grádusok, p. o.

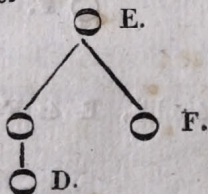

A és B a másodikban, C és D a harmadikban, E és F a negyedik grádusban a Mellék-lineában atyafiak a Római Polgári Törvény' számítása szerint.

A Kanonika Törvény ellenben ilyen regulát tart: *Csak az egygyik oldalt kell számítani, még pedig az egyenetlen Mellék-lineában a leghosszabb oldalt.* Tehát abban a grádusban, a mellyben egy személy, kiről a szó vagyon, a közös törzsökkel atyafias, ugyan azon grádusban atyafias ő a másik személlyel is. P. o. akarom tudni azt, hogy két atyafi gyermekek A és B mellyik grádusban atyafiak egymással?

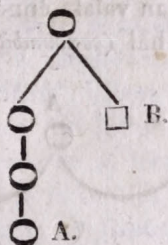

tehát azt kell megszámítani, hogy az A a C vel, vagy a B a C-vel hányadik grádusban atyafi? Ha ezt cselekszük, tehát úgy találjuk, hogy egygyik is, másik is, a második grádusban atyafi a C-vel. Tehát a Kanonika Törvény szerint az A és B is a második grádusban egymással atyafiak. De a Római Polgári Törvény szerint a negyedikben, és ezen Törvény szerint egybe-kelhetnek. Vagy

akarod tudni hogy D az ő atya-testvérjével az F-vel mellyik grádusban atyafi? tehát meg kell számlálni a' leghosszszabb oldalt, az az: hogy a' D és az E mitsoda grádusban atyafjak? Ezek pedig a' második grádusban állanak, tehát D és F is a' Kanonika Törvény szerint a' második grádusban atyafjak; de a' Római Polgári Törvény szerint a' harmadik grádusban atyafiak azért, mert három a' generáció vagy származat.

Az én Nagy-atyámnak leány-testvére nékem:

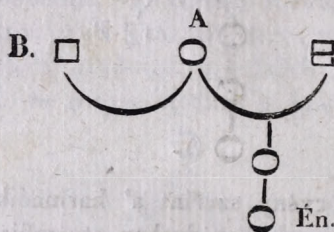
vagy B az A-val az Egyházi Törvény szerint a' harmadik grádusban, a' Római Polgári Törvény szerint pedig a' negyedik grádusban atyámfija.

Hogy a' Római Polgári Törvény szerint való számítás' mód, az Egyházi Törvény szerint való számítás' módjánál a' grádusok' számításában a' Mellék-líneákban, a' természeti józan-okossággal sokkal megegyezőbb azt kiki világosan láthatja. Minden érzi és látja azt, hogy az atyám' férjfi-testvére (*patruus*, Oheim,) és a' férjfi testvérem' fja, (*nepos ex fratre*, Neffe.) közelebbről atyafiak, mint a' két egy testvér atyafjaknak gyermekeik (*patruales*, seu *fratrum liberi*, Geschwisterkinder;) még is mindazáltal a' Kanonika Törvény' számítása' módja szerint amazok szintűgy mint ezek, a' második grádusban egymással atyafiak. A' grádusoknak a' származásokon (generációkon) kell épülniek; minek akarnak tehát két származásokat (*duas generationes*) egy grádusnak számlálni? és miért nem számíttatnak a' származások egy valamelly kérdésbeli személy és a' törzsök atya között, holott pedig nem az ezen személyek köz't lévő atyafiságról vagy a' kérdés és szó, hanem a' közös törzsök atya alatt álló, és attól származott két személyeknek vérségekről?

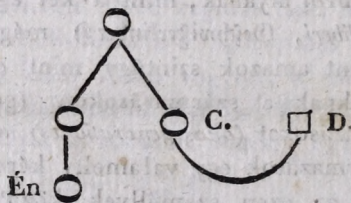
Jegyzet. Polack Mathes. Forens. pag. 82. edit. 4. azt állítja ugyan, hogy a' Kanonika Törvény szerint való mód a' grádusoknak számításokban a' dolog' természetével sokkal jobban megegyez mint a' Római Törvény szerint való, de az ő okai igen hitványok. Számítják még, hogy a' dolgot annál pontosabban kifejezzék, az egyenetlen Mellék-líneának eseteiben mind a' két oldalakat; és így tehát így mondják p. o. A és B atyafiak a' 3-ik és 1-ső grádusban az egyenetlen Mellék-líneában, de ez is valami csudállatosan hangzik. Azomban még is a' Protestánsok is az ő egyházi rendelkezésekben a' Kanonika Törvény' számítása' módját tartották meg a' tilalmas házasságokra nézve. Az örökösödés' rendjéről való tudományban (*in disciplina de ordine successionis*) a' holott az atyafiság' grádusainak pontosabb felszámításoktól sok függ, ez a' számítás mód tellyességgel semmit érő és hasztalan volna, mire nézve, erre ott semmitsem tekintenek, hanem egyedül csak a' Római Polgári Törvény szerint való számítás' módját követik, mert itt az örökségről és jószágról, nem pedig feleségről feleselnek.

§ 5. A' Sógorságnak grádusai és lineái.

A' Sógorságnak (*Affinitatis*) tulajdonképpen sem grádusai sem lineái nincsenek; mert valamiképpen a' grádusok, úgy a' lineák is a' származás vagy generáció által lesznek és állanak elő, a' sógorok közt pedig semmi egybe-köttetés a' származás vagy generáció által nincs, hanem az elhálás által (*concubitus*, *Beyschlaf*.) Azomban még is a' grádusokról és lineákról való tudományt a' sógorokra is reájok szabták, és ilyen regulát állítottak-fel: a' melly grádusban és lineában valaki énnékem atyámfija, ugyan azon grádusban és lineában az a' személy, a' kívül ő hál (*concumbit*, *beyschläft*) énnékem sógorom: p. o.

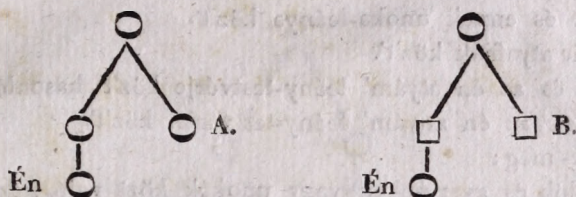
En az A-val az én édes Nagy-atyámmal az egyenes lineában, a' második grádusban vér vagy atyafi vagyok; ugyan azért En a' B-vel az én mostoha Nagy-anyámmal, a' kívül az én édes Nagy-atyám az A hál, az egyenes lineában a' második grádusban sógoros vagyok. Vagy

En a' C-vel, az én atyámnak férfi testvérével a' Római Polgári Törvény szerint a' harmadik, de a' Kanonika Törvény szerint csak a' második grádusban, a' Mellék-lineában vér vagy atyafi vagyok; ugyan azért én a' D-vel, az én atyám férfi testvéjének feleségével, a' kívül ő hál, a' Római Polgári Törvény szerint a' harmadik, de a' Kanonika Törvény szerint csak a' második grádusban, a' Mellék-lineában sógoros vagyok.

§ 6. Azok a' személyek, a' kik nekünk szüleink' helyett vagynak (*parentum loco sunt*, *vel respectum parentelae habent*.)

Bizonyos személyekről az szokott mondatni, hogy azok valakinek szülei gyanánt (*parentis loco*) vagynak, vagy hogy ezeknek mint szüleknek szülei tisztelettel tartoznak (*respectu parentelae iis teneantur*.) Egy vér szerint való atyámfija tudniillik, nekem szülem gyanánt vagyon, ha ő az én őseim (*meorum ascendentium*) között, egygyiknek valamelyiknek férfi-testvére, vagy leány-testvére; vagy a' mint homályosabban szokták kifejezni, ha ő a' közös Törzsök-anya alatt áll közvetlen, és én attól más lineában tavolabb vagyok. P. o.

A. nékem szülém' helyet vagyon, mert ő az én Atyámnak férfi testvérje; B nékem Szülém' jelesen anyám' helyett vagyon, mert ő az én Anyámnak leány testvérje. Az én nagy-atyám' férfi testvérje (Thius, *Θεῖος*, *Großvater*,) vagy leány-testvérje (Thia, *Θεία*, *Großmutter*,) nékem hasonlóképpen szülém' helyet vagynak; azért, mert ők az én nagy-atyámnak férfi- és leány-testvérjei. Ha házastársul vészi valaki azt, a' ki nékem Szülém' helyett vagyon, tehát úgy annak az a' házastársa nékem nem csak sógorommá (*adfinis*) leszén, hanem még azon kívül ő is szülém helyett (*parentis loco*) leszén.

§ 7. Regulák a' tilalmas grádusokról, a' Római Polgári Törvény szerint.

Az eddig elő-adott tanításokat és regulákat megértvén, igen könnyű leszén már, a' tilalmas grádusokról szőlő tudományt is megérteni. A' Római Polgári Törvény azt mondja:

1. Az Egyenes-líneában, vagy is a' Felmenők és Lemenők köz't' (*inter ascendentes et descendentes*) tilalmas a' házasság (párosodás, egybe-keles) végnélkül, az az: a' grádus bár melly igen távol való légyen is. Tehát az atya és leánya, az anya és fija, nagy- atya és unoka-leány, nagy-anya és unoka-fijú 's a' t. egymást házastársul el nem vehetik, és így ezen regula szerint ha Adám vagy Éva özvegyen ismét feltámadnának, férjet vagy feleséget nem kaphatnának, a' mint már fellyebb megjegyeztük.

2. A' Mellék-líneában a' Római Polgári Törvény' számítása szerint való második grádus tilalmas, az az: hogy két testvér-atyafijak házastársul egymást el nem vehetik, de a' két egy testvérektől származott, két atyafi gyermekek (*patrueles* vgy *consobrini*, *Geschwisterfinder*,) bátran egybe-kehetnek. Midőn tehát én ezen Folyó-írás' 1825-iki I-ső Negyedjében, a' törvényes kérdésre adott rövid feleletemben ellenkezőt mondtam, azt Jure Canonico értettem, és úgy igaz is, most is.

3. Az azután következő grádusokban a' házasság nem tilalmas, ha csak valamely személy a' másiknak Szüléje helyett nincs. Mert ha úgy van, tehát olyankor a' Szüléi tizzelet (*respectus parentelae*) megakadályozza a' házasságot. Tehát két egy-testvér atyafijaknak gyermekeik (*Geschwisterfinder*) össze-házasodhatnak. Ellenben az én atyámnak férfi testvérje (bátyja vagy öttse, *patruus*, *Onkel*, *Onkle*,) az én leányomat, vagy az én férfi testvéremnek leányát (*fratris sororisve filiam*) vagy leány-testvéremnek leányát, vagy unoka-leányát feleségül a' *respectus parentelae* miatt el nem vehetné; sem az én atyámnak leány testvérje (nényje vagy húga, *amita*, *Tante*,) hozzám vagy az én fiamhoz, vagy unokámhoz férjhez nem mehetne.

§ 8. A' Mó'ses' Törvényének Tilalmai.

A' Mó'ses' Törvényében és pedig 3. Mós. 18. és 20. részeiben meg van tiltva a' házasság:

1. A' Szülék és gyermekek köz't.

2. A' Nagy-anya és ennek unoka-leánya köz't.
3. Az egy testvér atyafjak köz't.
4. Én közöttem és az én atyám' leány-testvére köz't' hasonlóan.
5. Én közöttem és az én anyám' leány-testvérei köz't'.

Ezekre jegyezzük-meg:

1. Mó'ses a' szülék és gyermekek vagy unokák közt való házasságra halálos büntetést mond és kiált.

2. A' testvérek köz't' való vér-fertéztetésre, már akár egy, akár két szülékről légyenek testvérek a' nép közzül való kiáltást szabta és rendelte büntetésül.

3. Az atyámnak leány-testvérijével, vagy az anyámnak leány-testvérijével való házasságomra pedig csak azt mondja: hogy a' tilalom-török az ő gonoszságait hordozzák.

Most már az eránt vetélkednek a' Juristák, ha ugyan vallyon Mó'sesnek ezen házasság tilalma tsupán csak azokat a' személyeket illeti é, a' kiket világosan megnevez és említ, vagy pedig a' grádusokat is illesse? az az, csupán csak az olyan személyek köz't' legyen é tilalmas a' házasság, a' kiket Mó'ses világosan kinevezett, vagy pedig az olyan személyek köz't' való házasság is tilalmas legyen, a' kiket Mó'ses ugyan világosan ki és meg nem nevezett 's nem említett, azomban azok is ugyan azon grádusban egymás köz't' atyafjak, a' mellyben az ő általa megneveztek? Ugymint, az anyámnak leány-testvérijével való házasságomat Mó'ses nyilván megtiltja; meg van é tehát tiltva, ha én p. o. leány vagyok, az én atyámnak férjfi-testvérijével való egybekelésem vagy házasságom is? továbbá, mivel Mó'ses azt mondja: hogy a' nagy-anya, a' maga unoka-leányát feleségül el ne vegye; tehát az a' kérdés: vallyon az unoka-fijú a' maga nagy-anyját feleségül el veheti é? A' helyes vélekedés az, hogy Mó'ses csak a' személyeket, nem pedig a' grádusokat is tiltotta meg. És ezt Michaélis a) olly erős okokkal megmutatta, hogy azt, minden részre nem hajló helybehagyja. De az még is semmi kétséget nem szenved, hogy Mó'ses a' nagy-anyának, az ő maga unoka-fijával való házasságát, és így minden házasságokat az egyenes-líneában halgatva meg akart tiltani, és meg is tiltott, és csak azért nem nevezett több eseteket, mert azt hitte, hogy azok elő nem fognának fordulni. Hogy jöhetne p. o. az unoka-fijú arra a' vad gondolatra, hogy ő a' maga nagy-anyját feleségül elvegye, vagy egy ős-nagy-anya arra, hogy ő az unokájának leányát feleségül elvegye? b)

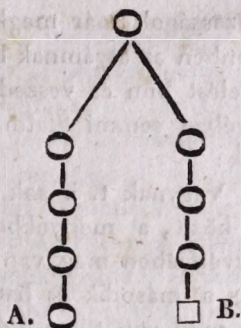
§ 9. A' Kanonika és Protestáns Egyházi Törvényeknek Tilalmaik.

A' Kanonika Törvény megtiltja a' Házasságot.

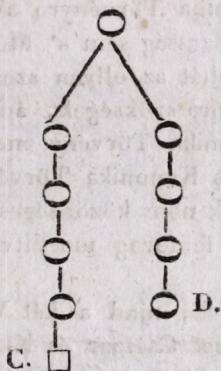
1. Az Egyenes-líneában minden grádusokon keresztül végtelenül (*in infinitum*.)
2. A' Mellék-líneákban a' negyedik grádusig bérekesztve vagy inclusive, az az, hogy ez a' negyedik grádust is belé kell érteni, még pedig a' Kanonika Törvény' számitása szerint; és azt is így kell érteni, a' mit én az 1825-ki F. M. O. Minerva' első Negyedében, a' törvényes kérdésre adott feleletemben mondtam a' végén; tehát

a) Michaelis Abhandlung von den Ehegesetzen Moses § 71. und dessen Mosaisches Recht, 2ter Theil § 117.

b) Am a. O. der Ehegesetze § 51. und des Mosaischen Rechts § 112.

A és B össze nem házasodhatnak a' Kanonika Törvény szerint, mert ámbár a' Római Polgári Törvény szerint a' nyolczadik, de ama' Szent vagy Pápás Törvény szerint csak a' negyedik grádusban atyafiak; minthogy csak az egygyik oldal számláltatik, a' másik oldal pedig elmellőztetik. Ellenben a' távolabbi grádusokban szabados a' házasság a' Kanonika Törvény szerint is, és így

C és D össze-párosodhatnak; mert ezek az ötödik grádusban atyafiak az említett Szent Törvény szerint; a' Római Polgári Törvény szerint pedig éppen a' kilenczedik grádusban atyafiak.

A' Protestáns Tartományokban tekintenek:

1. Mósesnek a' házasságot tilalmazó törvényeire. Ezek ugyan a' mint ezt a' mi időnkben már közönségesen megismerik, csupán csak Zsidó politzia-törvények, és minket kötelező semmi erejek nincs. Azomban ezeket a' Protestánsok, még is, mint helyes és kötelező erejű törvényeket bé-vették; legalább annyiban, hogy a' melly esetekben Mó'ses a' házasságot megtiltotta, azokban nem egy könnyen adatik dispensatio. Igen gyakran és tüzesen vetélkednek ők még az eránt is. α. Ha vallyon egy Protestans Fejedelem a' Mó'ses által megtiltatott esetekben dispensálhatna é? β. Ha vallyon a' Mó'ses által megtiltatott házasságot, megkészülvén az, semmit érőnek (*nullum*) kellessen é ítélni, és annak folytatását meg kellessen é tiltani? Már a' mai Theologusok és Törvény-tudók de nem a' mordak, abban alkalmasint megegygyeznek: hogy a' házasságok a' szülék és gyermekek vagy unokák köz't; hasonlóképpen a' testvérek köz't nem

dispensálhatók, és ha az olyan házasságok már megkésztültek volna is, még is semmit érők és el nem szenvedhetők; ellenben az atyámnak leány-testvérjével, vagy az anyámnak leány-testvérjével való egybe-kelést bűn és veszedelem nélkül meg lehetne engedni.

Midőn pedig a' Mó'ses' törvényében semmi tilalmazó törvény nem található, tehát olyankor a' Protestánsok tekintenek:

2. Az Egyházi Rendelésekre. Vagynak t. i. sok Protestáns Tartományokban Egyházi Rendelések az Evangelikusok' köz't, a' melyekben a' Házasság még távolabbi grádusokban is, mintsem a' Mó'ses' törvényében meg van tiltva, mint p. o. a' Hefsenbarimstadtti Egyházi Rendelésben lap. 379. a' második és harmadik grádus, még pedig a' Kanonika Törvény' számítása szerint, meg van tiltva. Azonban ezen tilalmazó törvények alól az illendő bérnek lefizetése mellett dispensáltatnak. De ha pénzért lehet, mond a' Természeti Törvény-tudó, miért nem ingyen? A' felelet kész és ez: Politika' okokból. A' házasság nem is semmit érő azért, hogy az, az előre meg nem nyert Dispensátzió nélkül (a' holott annak helye lett volna) készült-meg, és annak folytatása éppen meg nem tiltatik.

3. A' Római Polgári és Kanonika Törvényre a' Protestánsok köz't semmi tekintet sem szokott lenni, az az: ha a' házasság sem a' Mó'ses' Törvényében, sem az Egyházi Rendelésben megtiltva nincs, tehát az olyan személyeknek, a' kik még is így egybe-kelni akarnak, nincs Dispensátzióra szükségek, ámbár azt az ő köztök való házasságot a' Római Polgári, vagy Kanonika Törvény megtiltanák is. Némelyek ugyan azt tartják, hogy a' Római Polgári, és Kanonika Törvény a' Protestánsoknál is keletben volna, mások pedig azt, hogy csak nem közönséges vele élés által a' harmadik grádus, és a' holott a' respectus parentelae fenforog megtiltva, a' többi grádusok pedig megengedve volnának. a)

A' mi kedves Magyar Hazánkbeli, mind a' két Vallás-tételen lévő Evangelikus édes Vércinket illeti, lásd a' II-dik Jó'sef Császár és K. 1786-dik eszt. Mártz 6-ikán költt végzését, melly az ő kedvekért II-dik Leopold Császár és Király alatt hozatott 1791: 26-dik országos és bilaterális törvényben is felvétetett, a' melly országos és billateralis törvényben az említett Evangelikusok, mind a' vérségnek (*consanguinitatis*) mind anyyival inkább a' sógorságnak (*affinitatis*) 3-dik és 4-dik grádusaikban *in lineis transversalibus semel pro semper*, a' dispensátzió alól fel vagynak oldoztatva, úgy hogy dispensátzióért a' most említett grádusokban a' Fejedelemhez többé folyamodniok nem kell. b) Innen azt lehetne kihúzni, hogy a' Magyar-országi Protestánsok az említett 3-dik és 4-dik grádusokat még csak dispensátzióra méltóknak vagy szükségeseknek sem tartják, és az említett országos bilaterális törvénybe, azt a' *semel pro semper* dispensátziót bététetni azért kívánták, mert azt az ő hit-vallásbeli principiumaik nem csak megengedik, hanem úgy kívánják. Sőt ha nem hibázom, az ő most említett principiumaik szerint, a' Ka-

a) Lásd G. L. Böhmer princ. Jur. Can. § 390. not. b. és Schott's Ehrecht S. 252. u. f. f.

b) Mind ad Benignas Patentales, mind a' 26-dik törvényre csak azt a' Jegyzést teszem, hogy azok azon jó időkben másképpen készülhettek volna. De csak olyan az ember, hogy a' legdrágább és legnemesebb szabadságát lábajával a' porba tapossa és a' sárba tiporja; a' leghítványabb szabadságért, vagy akarom mondani leggyalázatosabb szolgaságért pedig a' vérit is kiontja!!!

nonika Törvény' számítása szerint a' második, de a' Római Polgári Törvény szerint negyedik grádus is, alig ha a' *semel pro semper* alá nem tartozna. Meg van mindazáltal ezen grádus legalább a' *Patentalis Josephinában* 13. § illyen szavakkal tiltva: *In linea vero collateralis non ultra semet extendet* (nempe *incapacitas matrimonium ineundum*) *quam inter fratrem et sororem* (ez az első grádus canonice;) *nec non inter fratrem et alterius fratris vel sororis filiam* (ez már második grádus canonice) *uti et viceversa inter sororem et hujus* (nempe *sororis*) *fratris vel sororis filium*, (ez is második grádus canonice, de *Jure Civili Romano* mint az előtteni, úgy ez is harmadik grádus) *demum inter proles duorum fratrum vel* (duorum ez ki maradt) *sorum* (ez is második grádus canonice, de *Jure Romano Civili* negyedik grádus) *aut vero fratris et sororis* (ez is éppen úgy mint a' legközelebbi, mert ezek is két egy testvér atyafijának gyermekeik, canonice második, de *Jure Civili Romano* pedig negyedik grádus. Ezek a' grádusok az említett országos törvényben is meg vagynak tiltva *implicite*, mert a' *semel pro semper* csak a' *Canonicus* 3-dik és 4-dik grádusokra tartozik.

Jegyzet. Itt már a' sógorságról (*de affinitate*) kellene szólni; de azt a' jövő alkalomra halasztjuk, annyival inkább, hogy a' ki ezt a' regulát tudja a' Sógorságról: A' melly grádusban és lineában nékem valaki vérem vagy atyámfija, ugyan azon grádusban és lineában az a' személy a' kivel ő hál (*concumbit*, akár törvényesen akár törvénytelenül) énnékem sógorom, vagy sógor-aszszonyom; az megértvén már a' vérségről való értekezést, könnyen kiszámíthatja magának a' sógorságot. Mindazáltal a' mint mondtam, a' jövő alkalommal a' sógorságról is fogok bővebbeeskén értekeződni. Most még csak az ide mellékelte két Táblákról szóllok egy keveset, mert a' ki az atyafiságnak vagy vérségnek (*consanguinitatis*) grádusait és lineáit jól érti az a' sógorságot is a' most említett regula szerint bizonyosan fogja érteni. Itt van tehát a' vérség' két Táblája, az elsőn a' Római Polgári Törvény, de az utóbbikon a' Kanonika Törvény szerint is a' grádusok' száma fel van jegyezve, még pedig Deák nyelven azért, mert Magyar neveket nem tudtam. Vagynak tehát az első grádusban:

1-ső Grádus. Felül: *Pater, Mater*; Atya, Anya; alól: *Filius, Filia*; Fijú, és Leány. Itt már azt kell meggondolnunk, hogy ezek *in linea recta*, vagy az egyenes lineában vagynak, még pedig a' felsőbbek *in linea recta ascendentium*, az alsóbbak pedig *in linea recta descendantium*.

2-dik Grádus. Felül: *Avus, Avia*, Nagy-atyá, és Nagy-anya, alól: *Nepos, Neptis*, Unoka-fijú, és Unoka-leány; a' transversális vagy collaterális lineában pedig *frater et soror*, férjfi-testvér és leány-testvér.

3-dik Grádus. Felül: *Proavus, Proavia*, Nagy-atyám-atyá, és Nagy-anyám-anya; alól: *Pronepos, Proneptis*, Unokám-fija, Unokám-leánya; a' transversális lineában pedig alól *fratris sororisque filius et filia*, a' Férjfi-testvéremnek és Leány-testvéremnek fija, és leánya; felülről: *Patruus, Amita, Avunculus, Matertera*. A' *Patruus*, az Atyámnak férjfitestvére, vagy *frater patris*, Görögül *πατραδελφος*. Az *Avunculus*, az Anyámnak férjfi-testvére vagy *frater matris*, Görögül *μητραδελφος*, és ezt mind a' kettőt vegyesen a' Görög *Σεως*, a' Deák pedig Thius-nak nevezi. Az *Amita*, az Atyámnak leány-testvére, vagy *patris soror*, Görögül *πατραδελφη*, a' *Matertera* pedig az Anyámnak leánytestvére, vagy *matris soror*, Görögül *μητραδελφη*, és mind a' kettő vegyesen Görögül *Θεια*, Deákul Thia.

4-dik Grádus. Felül: *Abavus, abavia*, Nagy-atyám-atyjámnak atyja, Nagy-anyám-anyjának anyja; alól: *Abnepos, abneptis*, Unokám-fijának fija, Unoka-leányomnak leánya. A' transversálisban, *patruus magnus, amita magna*, az az, Nagy-atyámnak férjfi-testvére és Nagy-atyámnak leány-testvére, *avi frater et soror*, továbbá *avunculus magnus, et matertera magna*, az az: a' Nagy-anyámnak férjfi-testvére, és leány-testvére, az az *aviae frater et soror*, azután *consobrinus, et consobrina*, az az: az a' fíjú vagy leány, a' kik leány vagy férjfi-testvérektől származtak, *qui, quaeve ex sororibus aut fratribus procreati sunt*. Hanem némellyek consobrinusoknak tulajdonképpen azokat akarják helyesen nevezni, a' kik két leány-testvérektől származnak, és így consororinos-nak nevezik. Azokat a' fíjakat pedig, a' kik két férjfi-testvérektől származnak, tulajdonképpen *fratres patrueles*-nek nevezik. Ha pedig leányok származnak két egy testvér férjfiaktól, azokat *sorores patrueles*-nek nevezik. Azokat pedig a' kik férjfi-testvértől, és leány-testvértől származnak, *amitini* vagy *amitinos* névvel nevezik. A' te atyád' leány-testvérjének fíjai, tégedet consobrinusnak neveznek, te pedig őket amitinos névvel nevezed.

5-dik Grádus. Felülről: *Atavus, atavia*, Nagy-atyám-atyjának nagy-atyja, Nagy-anyám-anyjának nagy-anyja, alól: *Atnepos, atneptis*, Unokám-fijának unokafija, Unokaleányomnak unokaleánya. A' transversálisban *propatruus, proamita*, az az: Nagy-atyám-atyjának férjfi és leány testvére, *proavi frater et soror*. Azután *proavunculus, promatertera*, az az, Nagy-anyám-anyjának férjfi-testvére és leány-testvére, *proaviae frater et soror*; azután *fratris patrueles*, és *sororis patrueles*; ismét *consobrini et consobrinae*; ismét *amitini* és *amitinae filius* és *filia*; ismét *propius sobrino, propius sobrina*; ezek, a' *patrui magni, amitae magnae, avunculi magni*, és *materterae magnae filius* és *filia*.

6-dik Grádus. Felül: *Tritavus, tritavia*, alól: *Trinepos, trineptis*; a' transversálisban *fratris sororisve abnepos, abneptis*, azután, *abpatruus, abamita*, az az: *abavi frater et soror*, azután *abavunculus, abmatertera*, az az, *abaviae frater et soror*; továbbá, *propatrui, proamitae, proavunculi, promaterterae filius, filia*; továbbá, a' *propius sobrino sobrinave filius filia*; azután *consobrini consobrinae nepos neptis*, továbbá, *sobrini sobrinae*, az az: *qui quaeve ex fratribus vel sororibus patrueilibus, vel consobrinis, vel amilinis progenerantur*.

Czövek István, Prokátor.

15.

A' Régiek és Újjak.

A' régieken értjük a' Görögöket és Rómaiakat, kiknek híreket, munkájok' valóságos érdeme hozta halhatatlan szárnyakon a' mai pallérozott Nemzetek közzé. Meg kell ugyan gondolni, hogy nem minden régi munkára illő vak tiszteletet pazérolni; 's bár némely tekintetben több genieket állítanak elő, még is az újjak sokakban felül-haladják őket. Bizonyos tekintetben úgy lehet képzelni a' világot, mint egy embert, ki hová-tovább nyér az idővel. Igaz ugyan, az idő sokaságához képeest nem mindenkor egy formán; mivel néhány századok alatt csak-nem halálos ágyában sínlődött, hanem felsekernésekor ottan-ottan szépeket talált-fel, vagy a' régieket tökéletesítette. A' középszerű genie, kész jó matériákkal tovább mehet, mint egy felsőbb ész-lángja, azok nélkül. A' Fizikában, Astronomiában, Chemiában, hol az előmenetel szélesen kiterjedett, esmeret-ségtől 's hosszas vi'sgálódásoktól függ, az újjak minden bizonynyal felül-haladták a' régieket, merem mondani az egyszerű okoskodásban is, mivel a' meszsze kiterjedett tudományos egygyet-értés nagyobb munkásságba tartja az emberi tehetséget. Ma a' Históriában több politikai esméretek vagynak, mint régenten. Az igazgatás' természete nyilván-ságosabb, mert több formában és környül-állásban láttuk és látjuk. A' föld-kereksége csak-nem tökéletesen fel van találva, a' kereskedés meszszére terjedt, a' pallérozott nemzetek nagyobb számmal vagynak, a' dolgok' folyási hamarébb közöltetnek a' világ' minden részeivel. A' Poézisnek is egy két nemében több rend és illendőség tündöklök.

Mindenkor meg kell gondolni, hogy a' régi időben a' környülállások kedvezőbbek voltak a' geniere nézve. A' kimívelődés ritkább, 's nehezebben lehetett hozzá jutni. A' ki tanulni akart, hosszas és terhes utakat kellett tenni Egyiptomba, 's más napkeleti népeknél, nem lévén sem Oskola, sem Universitas; azután felkereste az emlékeztető-oszlopokat, Papokat, Filozofusokat, Poétákat, 's a' kiknek hírek volt; így tért hazájába, bámulván a' miket látott 's hallott. Hanem az ő fáradságos munkásságok jobban is megjutalmaztatott és tiszteltetett, mint ma. A' bölcsek kevesebb számmal lévén; a' ki magát megkülömböztethette, bizonyos lehetett a' dicsősségről 's a' köz-becsülésről, mellyeket a' genie inkább szeret mint akármelly jutalmat. Az egész Görög-ország felgyúlve hallgatia nagy tisztelettel Herodotust, midőn Históriáját olvasta az Olimpiai játékon, 's köz-helyen koronáztatott-meg. Midőn a' Péloponésusi hadkor, az Athénebeli sereg egészszen semmivé tétetett Sztiziliában, 's a' foglyok is mind halálra ítéltettek; megengedtek mind azoknak, valakik egynehány verseket tudtak elmondani könyv nélkül az Athénebeli Euripiades verseiből. A' genie nem nyér ma oly tiszteletet. Ma az ember kevés bajjal sokra mehet, 's a' középszerű genieik igen sokan vagynak, de annál kevesebben, kik magokat a' sokaság felett tudják mutatni ritka érdemeikkel.

Régen nem esmerte az ész önnön magát, nem esmerte azon határt, mellyen soha túl nem ronthat. Mindent elérzékenyedve ölelt, mindenütt lehetőséget ígért, az eleven képzelet. Ma már tisztában van az ész, helyes vagy helytelen útja előre ki van nézve, a' következés felszámálva. Az ész-lángja elvesztette szabad repülését, el hatalmát. Mostani századunktól nem várhatunk többé inspirált munkákat, hol a' genie minden magával való számvetés nélkül sietne céljára; hol ne kellene gondolni a' következésre, sem a' regulákra; hol egyedül egy felsőbb tehetség a' vezető. Analysis idejében élünk; minden vi'sgálás tárgyává lett, maga a' vi'sgálat is; minden regula és törvény alatt van, még az is, hogy kell regulát és törvényt szabni. Az ész elsőséget nyert a' talentumon, 's ez nem mehet sokféle tudományos esmerektől megválva. Tudni kell érezni, tudni kell gondolni, tudni kell beszélni. Össze kell az embernek magát hasonlítani, minthogy szüntelen hasonlítottatik; tanulni a' mi van, nem csak azért, hogy azt kövessük, hanem hogy inkább inkább azok maradjunk, a' mik vagyunk; mert a' szokás, a' nevelés a' fél-esméret eszünknek más egy bizonyos utat, egy bizonyos módot adott; így annál szolgálabb módon követjük a' közönséges utat, minél alább maradunk; ellenben több eredetiséggel fogunk bírni, ha jobban kitanúljuk és esmerjük mind azt, a' mi van.

B. P.

16.

Eszes mondások Graciano Boldi'sár után.

(Spanyol nyelvből.)

1.

Már minden dolog nagyra ment; az a' tudomány pedig, hogyan kelljen személyt játszani, a' legfőbb pontra hágott; több kíváncsítik most egy bölcstől, mint régenten héttől és ma több szükséges, ha az embernek egy emberrel van dolga, mint hajdan, ha egy egész néppel volt.

2.

Ez a' kettő a' lelki tehetségeknek két fényes teteje: az egyik a' másik nélkül csak közepszerű szerencse; nem elég maga az ész, szükség, hogy hozzá járuljon a' tudomány is, 's viszontag a' tudatlannak az a' szerencsétlensége, hogy elvételi helyét a' hazában, a' hivatalban, a' lakhelyben, és a' barát választásában.

3.

Tudni 's Merni, ez a' kettő együtt tesz nagygyá; 's csak ez a' kettő együtt szül halhatatlanságot. Annyi kiki, a' mennyit tud, 's a' tudó mindent megtehet. Az esméret nélkül való ember, homályban borongó világ. Tanács és hatalom, — szem és kéz, — mérészség nélkül terméketlen az esméret.

17.

Az 1526^{-dik} évi Mohácsi-vésznek, 3^{-dik} Századi gyász- emléke.

Hajh! 's ezt vissza-vonás okozá mind 's durva irigység,

Egységünk történ törve hanyatla erőnk,

A' sorvasztó láncz, így készülé árva hazánkra,

Nem nem az ellenség, ön-fa vágta sebéi.

Kisfaludy Károly.

Nemzeti sírhalom! ó rémes környéke Magyarak!
 Eldődink' becsett hamvai' vedre Mohács!
 Vérvöd emelkedik ott; 's rezgő csilláma kitör még
 Százados alkonyiból Hunnia' fényeinek.
 Borzasztó tájék! gyaszos temetője Hazánknak!
 Lelke hatalmával süllyede hajdan el itt.
 A' pusztító vész, vad lángjait egykor özönnel
 Szórta imitt; 's koronánk vér-patakokba merült'.
 A' föld ingadozék, 's már már győz Hunnia, tántorg
 A' Török; és hármassal dísz fedí a' diadalt.
 Hah! de öröm-sejtése kihúny, tusakodva hanyatlak
 A' Magyar; és véres porba zuhan-le feje.
 Lankadozó nyelvén, Hős társait inti halálra;
 'S Hunnia' szép neve zeng vérbe kevert' ajakán.
 Rendül a' csata-rend. Lobogó szakad; oszlopi dőlnek
 A' Honnak, Zászlós, Pap, Nemes omlik-alá,
 Színe Vitézinknek legszebb lángjában enyészik;
 'S meszsze-ható alkony csügg Buda vára felett.
 Sírj Magyar! iszonyatos napodat ne feledje reményed.
 Öseid' össze-tiport árnyai' érdeme az.

Szunnyadozó hamvak! Ti vihar-porlotta Vitézek!
 E' szomorú napnak milly nemes áldozati!
 Kik noha szikla-kebellel, aczél-karral törekedtek
 Vivni-ki Nemzeti vér-adta sajátjaikat:
 'S most Orkán' dühe küzd hamvokkal. Büszke Halandó!
 E' szomorú téren lásd mi az emberi lét!
 Itt enyelegve cikáz farkas-költyök ősi tetem köz'tt;
 'S majd idegen boronák' vas-foga rántja-elő.

Hány ugarok' szélén Eldődink' csontja: határ-kő?
 'S mennyi tömött pajták' résein: asztagi váz?
 Nincs Magyar, és Buda dől, 's vele disze reménye hanyatlik;
 'S inség' szívre-ható jajja feszíti szegényt.
 Puszta vidékein ah! csikorogva ödöng ezer Oszman;
 'S görbhült tornya felett nemzeti holdja ragyog.
 Dúlva szabadságod Magyar! Oszmán' láncza szorít már;
 Számkivetés díjod, 's kín iga durva halál.

Nemzeti gyász-halom! ó véres környéke Magyarinak!
 Eldődink' beesett hamvai' vedre Mohács!
 Ősei' hűnytáival Pannonnak csillaga is hűnyt.
 Hűnyt: mivel a' bűn-díjt ön-maga kérte-alá.
 Sorvasztó lánczon piheg a' Szűz, 's nyög deli Ifjú;
 Nincs Haza, nincs törvény, nem hagyja semmi reményt.
 Ördögi ostrom alatt epedez már Hunnia' Szépe;
 És öröm-alkonyt lát, angyali keble felett.
 Szív-küzdése minő? Oszmant lát térdén esengni;
 'S szűz-kebelét a' rény nymbusza lengi-körül.

Láncza közül Honjába sohajt hív szíve. Nem enged
 A' rab-szűj; 's nehezebb szolgál járma legott.
 Haj! feldúlva piheg Honnunk, csikorogva Török-kény'
 Láng-nyomain fordul a' Budavári kapu.
 Tűz-halom országunk; sistergő szikra szökell-ki
 Völgyeiből; 's paloták' halmain a' Magyar ég.
 A' bástyák' ormán foly özönnel Hunnia' vére
 És riadozva üget rejteket érni Fija.
 Szikla-üregbe vonúl, havasokba vadonba botorkáz,
 Éh', szomj', bú', 's kétség' vas keze fojtja-meg ott.
 Csontjai Ős'inknek ma is össze-koczogva csörögnek,
 Mély hasadékok közt a' szelek' ostromitól;
 Megsárgult kaponyák bordákhoz játszva kopognak,
 'S csontjaik' odvában, skorpio' gyék' faja él.
 Óh hány sírt vájtál borzasztó napja Mohácsnak!?
 A' Magyar e' gyász-kort, ön-maga hívta-alá.

Nemzeti test-halom! ó szomorú környéke Magyarinak!
 Ön-veszedelmének gyászkori halma Mohács!
 Oltárink dőlnek, Rokonok' szent kapcsa megoszlik
 Nemzeti lét 's törvény, szórva leverve sohajt.
 Egyházink' kapujin buzogányok döngve kocognak;
 'S fosztogató vad-kény hordja felette kezét.

Fojtogató kínok, siralom, jaj, könny 's nyomorúság.
 Vérbe kevert agyarit Hunnuszi testbe döfi.
 Haj! rettegve szalad szétszórt hajfürtje lebegvén
 A' Haza; hont keres; és nincs hova hajtsa fejét.
 Sírj Magyar; iszszonyatos napodat ne feledje reményed!
 Öseid össze-tiportt árnyai érdeme az.

Nemzeti fény-halom! ó dísz-lakta vidéke Magyarinak!
 Hunnia sírjának gyászos alapja Mohács!
 Ó ti sötét tájak, vér-gőz szállotta-vidékek!!
 Ősink' esontjaitól mennyire fényletek itt!!!
 A' Magyar itt temeté viadal köz'tt szende Királyát,
 Honja' dicsőségét 's Hunnuszi bélyegeit.
 A' Magyar itt nyugszik; itt Nemzete, Honja, Királya;
 Mennyei láng-körben lengjenek árnyaitok!
 Nagyra üdült Lajosunk! látlak roskadni-le ménről;
 És koronás fődet barna iszap keveri.
 Látom vér-habokat túr méned; partra tör, izzad,
 Hant szakad; a' párát hab nyeli, rút habarék.
 Rettentő múlás; 's hajdan' bús képei!! Nincs Fő,
 Nincs Magyar; im Buda dől: 's dísze halomba rogyik,
 Sírj Magyar! iszszonyatos napodat ne feledje reményed.
 Öseid' össze-tiportt árnyai érdeme az:

Nemzeti vér-halom! Ó szörnyű hamv-vedre Hazánknak!
 Rettenetes viharok' láng-nyoma tére Mohács!
 Hol zavaros hínár büszhöd Csele' sár-fenekében:
 Honni keresztünk ott ízre darabra szakadt'.
 Báthory hű Nádor! Feleidnek vére piroslék
 Itt; 's minden sebből, eggy Haza' élete folyt'.
 Honni Királyunknak pálczáján Moldvai mén dült;
 'S durva Pogány viharúlt a' Haza' czímerein.
 Félre öröm-gondok! vitorító tapsok el innét!
 Századi emlékül búba merülj ma Mohács!
 Sírj Magyar e' temetőn szórt' hajjal gyászba merülve!
 Hunnuszi Szűz hintsél zsenge virágokat itt!
 Sírj Magyar! e' nap szült test-halmokat és kebelökben
 Minden Hős' húnýtán eggy Haza' élete húnýt'.
 Ó ha van is nyugalom, Nagy Apáink' kardja szerezte,
 Csende Utójiknak szüle fejökre halált.
 Ó hány hamvadoz itt kit az élet' súlya csigázott;
 'S minden kincse nemes szíve, Hazája vala.
 És elszánuva rohant boldognak védeni létét;
 'S gyászos enyésztében lelni-fel a' diadalt.

Nem fénylettek ezek honjoknak kár-özönéből;
Húnyva reménylették lelmi-fel életöket.

Ah de minő zokogás 's mi zaj' árja borítja Mohácsot,
'S mennyi sötét lobogó hajladoz e' temetőn??

Hallom tárogatónk' tört' hangját; 's fáklya világnál
Villognak látom Nemzeti czimereink.

A' beesett vermek' torkán egymásra keresztben
Tett rozsdás buzogány, 's nemzeti szablya hever.

'S Pannon' Szűzeinek koszorúja piroslik az éjnek
Halvány fényénél, Hunnia' sírja felett.

Hah borzasztó táj, szomorú emléke Magyarak!!
Ajúlt' szívvel omol, Hős'i porára Hazánk.

A' zaj enyész; 's itt ott bomlik-fel csende az éjnek,
A' szabadúlt' szívnek tompa fohászi között.

Éjjeli szörnyetegek, hosszan nyúlt árnyak, el innét!!
Ósei' hamvainak Hunnia áldozik itt.

Szunnyadozó hamvak ti vihar-porlotta Vitézek!!
E' szomorú napnak milly jeles áldozati!

A' hold bágyadozó tört' fénnel süllyed az égről;
'S rettenetes hanggal dörge-meg újra Mohács.

A' Magyar áldozik itt; villámot szór-ki csövéből;
'S bús hanggal tántorg Ósei' hamva felett.

Fort' vérrel, 's keserű könnyekkel sirja-ki szívét;
'S a' bú' csókjaival hinti-el Óse' porát.

A' Magyar áldozik itt; nem szűnik jajja keserve,
Bánja Hazájának százados alkonyait.

Oszlik az éj; 's a' rózsakelet szenvedve találja
A' Hazafit, nyugovó Ósei' hamva felett. —

Síri Magyar, iszszonyatos napodat ne feledje reményed!
Óseid' össze-tiport árnyai érdeme az.

Debreczeni BÁRÁNY ÁGOSTON,
Bege-Sz.Györgyön, Torontal Vármegyében.

Foglalatja az 1-ső Negyednek. 1826.

	Lap.
Pázmány Péter' Római Sz. Egyház' Kardinálisa', Esztergomi Érsek', 's Magyar-országi Primás' képe. — <i>D. Bárány Ágoston.</i>	521

Első Füzet. Januáriusz.

1. A' Régiek' feléledéséről 's annak hasznairól. — <i>S. K. J.</i>	529
2. Az Írás és a' Könyv-nyomtatás. (Herder után) <i>K. J.</i>	532
3. VI-dik Károly Császár' és azon a' néven III-dik Magyar-király' Deák Versei, 's némelly vissza-emlékezések a' Poésisről, vagy csak a' Versírásról, 's annak becsületéről. — <i>Professor Kövy Sándor.</i>	536
4. Statisztikai Észre-vételek az Észak Amerikai szövetséges Státusok' nevezetesen az Új-Yorki Oskolák' állapotjáról. — <i>Balajthy Jósef.</i>	550
5. A' Győr Vármegyei Hegyek. — <i>Kiss Jósef.</i>	551
6. A' szerencsés Menykő. — <i>Jakab István.</i>	557

Második Füzet. Februáriusz.

7. A' Culturáról. — <i>Professor Magda Pál.</i>	566
8. A' Világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész és Neuton. (Folytatás.) — <i>Lohovits Basillus.</i>	577
9. Példák Shakespeare Szín-Játékai' Fordításából. — <i>Dübrentei Gábor.</i>	583
10. Garvének némelly kifejezései a' Német nyelvről. — <i>Professor Magda Pál.</i>	594
11. Az emlékezet. — <i>Makáry György.</i> — Az Új-Módi Werther. — <i>Kiss Károly.</i> A' Szőlő-mívelők. (Balláda) — <i>Sédel Ferencz.</i>	597

Harmadik Füzet. Mártziusz.

12. Észre-vételek a' Selyem-Juhok' nemesítéséről, a' classificálás által. — <i>Balásházy János.</i>	601
13. Miklósi. — <i>Kiss Jósef.</i>	612
14. 2. §. A' Grádusokról, vagy Ízekről és a' Lineákról. — <i>Czövek István, Prókátor.</i>	621
15. A' Régiek és Újjak. — <i>Balogh Pál.</i>	633
16. Eszes mondások Graciano Boldizsár után. (Spanyol nyelvből.) — <i>K. J.</i>	634
17. Az 1526-dik évi Mohácsi vésznek, 3-dik Századi gyász-emléke. — <i>Debreczeni Bárány Ágoston.</i>	635

Jobbitás.

550 lapon 8-dik sorban Jéru'sálem helyett, olv. Paraditsom.

Harminckét Főzet. Jelenlét.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ
ÜRMÉNYI ÜRMÉNYI JOZSEF
ORSZÁG BÍRÁJA
Ő EXCELLENTZIÁJA.
SZÜLETETT MDCCXII DEC. VI.

Felső Magyar Országi

POZVÓKRÁS.

1826.

Opto tibi vultum multa et praeclara minantis. Hor.

2^{dik} N e g y e d.

APRÍLISZ, MÁJUSZ, JÚNIUSZ.

A Felső Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰVEL 'S KÜLTSEGEIN.

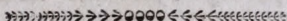
Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

ÜRMÉNYI

ÜRMÉNYI JÓZSEF.

Nagy és tiszta! ezt fogja felmelegült szívvel kiáltani a' legkésőbb maradék, megpillantván Ürményinek képét, a' hogyan mi kiáltjuk azt mindég, mikor Hunyadinak halljuk nevét említetni. A' kettő hasonlita érdemében, szerény nagyságában: szerencséjek különbözött. Amazt szünetlenül üldöze az irigykedés, 's marczonglójit a' sír csendesítette-el: ezt nagy és kicsiny vetélkedve szerette, 's a' gonoszság sem merte tagadni nagyságát, halála előtt leve tárgya, a' mi igen ritka, a' közönséges csudáltatásnak.

Eredetét vette Nyitrának Ürmény Mező-városában 1741 December' 6-d. Consiliárius Ürményi István és Moszticzky Borbála szüléktől. Anyja öseinek nevezheté leány-ágon a' Rigó-mezei Hőst és annak koronát-viselt fiját: atyja, házának mohos régiségén kívül, azzal is dicsekedheték, hogy a' Nemzet' függetlenségének egyik rettenthetetlen és örök tiszteletet érdemlő Védjét Ilmur János Kalocsai Ersekben *) ez adá.

*) Az Ürményi-ház Levél-tárában őriztetik egy 1277. költ Iromány, mellyből látjuk, hogy Joannes Ilmur, Praepositus Budensis, Decretorum Doctor, ac Aulae Vice-Cancellarius, kít IV. László 1278. Novemb. 25-d. Kalocsai Érsekké neveze, két darab földet a' Vasadi Dereszlő fijának, Gálnak, elada. Ürmény olim Ilmur aut Ilmér appellari consuevisse, notius est, quam ut probari oporteat. — Palma Notit. Rer. Hungar. 1785. p. 724.

Alsóbb Iskolájiban Tanítója 's Nevelője Molnár János, később Szepesi Kanonok, vala, Nagy-szombatban, a' felsőbbekben Makó Pál, és Reviczky. A' Törvényeket Bécsben hallgatá Martini, Riegger, Banniza, Schmid alatt, a' Hazait az Egri Fogláriánumban. Egy célra valának intézve mindég szemei; de tudván hogy a' tudományok felbonthatatlan rokonságban állanak egymással, és hogy hasznát annak is vehetjük, 's olykor igen nagyot, a' mi útunkon kívül látszék feküdni, mindent tanult, a' mire alkalma volt. Így történt, hogy még öreg napjaiban is előmondható Homérnak nem kevés sorait, melyeket gyermeki esztendejében, talán Molnár által buzdítva, tanult vala meg, és hogy ifjainkat a' Görög-nyelv' gyakorlására oly tüzzel buzdítgatá, a' hogyan azt sokan, mint vagy haszontalant vagy szükségtelet, még tiltják is.

Polgári pályáját Királyi Fiscusságon kezdette 1766. életének huszonötödik évében. Három eszt. mulva azután, 1769. Itélő-mesternek neveztetett; 1773. Referendáriusnak az Udvari-Kamaránál, de onnan a' következő eszt. a' Magyar-Cancellária mellé méne-álta. Repülve emelkedék egyik méltóságából a' másikába, mert magát mindenikénél nagyobbak bizonyította.

Theré'sia most már tapasztalásai, nem csak dicséretei után, ismeré az ifjú férfi ritka érdemeit, tudományát, ügyességét, ki nem fárasztató szorgalmait, 's reá bízta azon dolog' elintézését, hogy a' nagy-kiterjedésű Esztergomi Megyéből új Püspökségek szakasztassanak. A' Munka 1775. végre vala hajtva, 's tellyes megelégedésével mind a' Fejedelemnek, mind VI. Pius Pápnak.

Az 1773. elhunyt Jezsuita-szerzet' Tanítóji meghagyatának székeikben, de az idők új tanítási szert kívántanak. Ennek kidolgozása is Ürményire vala bízva. Megfelelt a' nagy reménynek, 's munkája: *Ratio educationis, totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae, Provinciasque eidem adnexas.* (Bécsben, 8. 1777) megjelent; nem úgy, hogy a' dolgon később bővíteni, javítani, nem kellett volna; mert lehetett e, lehet e, olyat várni? de úgy, hogy abban az 1806. megjelent újabb Munka is keveset változtathata. *)

*) Theré'sia azon Jelentésére Ürményinek, mellyel ez a' munkát bémutatá, ezt írta tulajdon kezeivel: „Diese Ausarbeitung des Ürményi, welche dem Krösel, Martini, und einem und andern noch, im Vertrauen communicirt, finden alle sehr wohl und gross gedacht, und auch wohlfeil; nur ist zu sehen, wie selbe ehestens könnte zu Stande kommen. So möchte er Kanzler, der auch mit diesem Plan in generali verstanden, wegen der vorgeschlagenen Localitäten und Fonds, den Primas, Judex-Curiae, Berchtold, Klobusitzky, hieher kommen lassen, um mit selben das weitere auszumachen, und bis 20-sten dieses, mir die Sache vorzulegen. Wollte der Kanzler den Balassa und Aszalay noch darzu berufen,

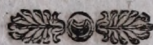
Az Ország' legfőbb Iskolája annak egyyik szögében állott, hová azt a' Török hatalom toltá vala fel. Theré'sia azt középbe akará leszállítani, Nagy-Szombatból Budára. Ezer szózat emelkedék a' szándék ellen: kedves vala a' múltak' emlékezése; amott készen álla a' temérdek épület: itt azokról még gondoskodni kellett; amazt ajánlani látszott a' magány' csendje: ettől a' Fő-város' zaja ijesztgetni, és a' haszontalanságok' sok nemeire sikamlóbb ösvény. Ürményinek szemeit semmi nem fordíthatá-el azon pontról, hol Hazájának látá javát, 's az Universitas elébb Budára, tovább Pestre méne által.

E' szolgálatjai a' Vál Fejér-Vármegyei Mező-város' és az Agárd' birtokára 1775. Decemb. 15-d. költ Adomány-levél és a' Szent-István' Rendjének keresztje által valának megjutalmazva; és azon szép szerencsével, hogy Theré'sia fijának Maximilián Fő-Herczegnek, ki később Colóniai Választó-Fejedelem leve, Ürményit tevé Vezérévé a' Magyar-országi Alkotmány' és Törvények' tanulásában; Albert Sax-Tesseni Herczeg és Lengyel-Királyfi 's Magyar-országi Helytartó pedig, Pest Vármegyének kormányzására 1780. Június' 19-d. őtet nevezte-ki.

II. Jó'sef is bizonyítá eránta kegyeit, 's 1782. Bihar Vármegyének Fő-Ispáni méltóságára állította, meghagyván egyszer'smind Referendáriusi hivataljában. Tovább, midőn 1785. az Országnek minden Vármegyéjít tíz kerületekre vont-összse, a' Nyitrai Kerületben Ürményi leve Királyi-Commissáriusa, és ez által Nyitra-Vármegyének Fő-Ispánja, Pozsonynak, Trencsínnek, Barsnak Administrátora, 's ezen legújabb méltóságaival, az Országlás' Belső-Titkú-Tanácsosa. Három eszt. múlva, 1788. Decemb. 18-d. Magyar-Országi Thesauráriusnak neveztetett, 1789. August. 24-d. Personálishi székébe lépe-bé, 's 1790. Febr. 12-d. ismét Pest Vármegyei Administrátorrá leve.

II. Leopoldnak csak két esztendei országglása alatt a' Királyi kegyelemnek nem veheté egyéb jeleit azon-felül, hogy 1790. Mártzius' 18-d. Bács Vármegyének Fő-Ispánságával, 's tovább a' Szent István Rendének Commendátori-keresztjével tiszteltetett-meg.

„so lasse ich es seinem Gutbefinden über. Diese so heilsame Sache, die seinem Kanzler-Amt, nebst andern vielen, gewiss viele Ehre macht, wäre zu betreiben, damit diese wake-re und einsichtige Nation auch jene Hilfsmittel bekommt, die so viel andere seit einigen Jahren vor sich schon haben, und sie dadurch auch gegen selbe das Gleichgewicht erhalte, und uns der Trost, dass wir die erste Anleitung darzu gegeben, auch in unseren finstern Gräbern erfreulich seyn kann. Wien, den 5-ten July 1776. Maria Theresia. m. p.“ — Így ítelt, így érzett egyy Aszszony-Fejedelem, és mint pirit-meg ez által sok férfiakat.

Mostani Uralkodónknak koronázása alatt (Budán 1792. Június' 6-d.) mint Personális kormányzó a' Követek' Tábláját, javallva 's szeretve mind az Udvar mind a' Haza által, melly a' nagy férfit' bölcsességét 's tántoríthatatlan hűségét csudálva tisztelte. Egyike vala Ürményi is azon sok Magyaroknak, kik szeretett Fejedelmünknek Frankfurti koronázásán (1792. Júl. 14-d.) megjelenének, a' mi Zemplényünknek pedig egy holnappal később (Aug. 13-d.) az a' szerencse jutott, hogy kedves Fő-Ispánunkat, Báró Orczy Józsefet, Ő iktatá-be székébe. A' Personális hivatalt viselte 1795. Júliusáig.

Hat esztendei pihenése után, 1801. Halicz- és Ladomér-országoknak Gubernátorságát vette-átal, 's ennek viselése alatt neveztetett-ki, 1802. April. 3-d. Fejér-Vármegyének Fő-Ispánjává. Sírva váltak-el tőle a' szeretetre-méltó Lengyelek, midőn őket elhagyá, hogy 1806. Septemb. 6-d. honjának Ország-Bírói méltóságát által-végyc. 1808. Január. 24-d. a' Szent-István' nagy keresztjével 's csillagával tiszteltetett-meg.

Annyi esztendei igen munkás szolgálatjai után szemei gyengélkedni kezdének, és végre egészen elhomályosodtanak, Ő azonban el nem csüggedhető lélekkel és szorgalommal folytatta hivatalának kötelességeit; mint midőn még éjszakáji álom nélkül múltak-el; álmélást-érdemlő nyugalomban hallgatá-ki, a' legérzékenyebb fájdalom köz'tt, a' felek' elő-adásaikat, 's ítéletei bizonyíták, hogy a' Bíró, mint az Egyiptiek, nem látva is jól ítélhet. Egyik legkedvesebb foglalatossága, most, mint mindég, az vala, mellyel a' Pesti Tudományos-Egyetem' dolgaait, mint annak Védje és Elölülője, kormányozta.

Hazánkban sok egyéb jótételei mellett egyedül ezért is örök hálát érdemlő Szem-orvosa, Orvos-Doctor Tóth-Pápay János Úr, Rima-Szombatban, kiragadta ugyan örök éjjeléből, 's Ürményi ismét láta, olvashata, dolgozhata. De a' nagy öregség és a' nappali 's éjjeli szünetlen munka által elgyengült erő, semmi szer nem adhatja-viszsa; 's az őtet szerető Fejedelem kegyelemből adá-meg neki 1825. Január. a' nyugodalmat, mellyet ő egész életében soha nem keresett, és még most sem keresett. Fizetése csonkúlás nélkül hagyatott-meg, 's Miniszteri czímet kapá a' Királyi kegyelem' bizonyosságaképen. Ürményinek a' munkás élet vala nyugalma, 's az az üresség, melly másoknak még ép napjaikban is óhajtasok, neki halála lett. Megholt Váiban azon eszt. Június' 8-d. életének 84-dik, szolgálatjainak 59-dik esztendejében.

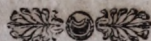
Növése középben állott a' hosszúak és rövidek között; termete csontos és inas, de nem kövér; hajai ifjú esztendejében szőkék, szemei elevenek; arcza igen szép, mind vonásokban, mind színekben; tartása szabad, módja nemes és komoly, felszelidítve szívének szelid, lelkének vig volta által; szállása folyó, keresett piperék

nélkül, hangja kedves. Érzette nagyságát, de ezen érzése soha másoknak terhére nem vált, hanemha azt megkelle éreztetni a' gögösökkel, nagyok és kicsinyek között mindég azon-eggy, mert soha sem vala gondja a' külsőre; az érdemnek igazi becsülője, barátiban, ellenségiben, a' maga felén, vagy a' másokén. Becsülte a' fényt, a' birtokot, mért ismerte hasznait; de azt nyugtalanúl, annál inkább alacsony vagy titkos úton, soha nem kereste; 's bátor, sőt merész, védeni az ártatlant, a' nyomtat, bár veszélyek rettegtek; lelke álnokság, erkölcsi mocskok nélkül. A' kitől valamit megtagada, mert kérése tellyesedést nem találhatott, bár szerencsétlenségét kesergé, felejté baját annak érzésében, hogy egy nagy embert lára, és egy egyenesen szállót, míg mások a' lehetetlent is ígérnek, hogy a' kérést vagy elámíthassák, vagy magoktól eltolhassák.

Temetése Jún. 13-d. az általa épített Váli Basilicában tartatott, 's ott Fejérvári Kanonok és Petúri Apát, Mészáros József, Júl. 11-d. mondá-el Magasztalóbeszédét, Pesten Aug. 20-d. Prof. Schédius Lajos deák nyelven, Aug. 22-d. egy más Tudós magyarul, de a' ki magát munkája' cím-lapján meg nem nevezte. Tete-meit a' tiszteletes Nestornak a' Fejér Vármegyei - Rendei vitték egymást váltogatva, szinte örök nyugvása' helyéig.

Hazánk' szeretett Nádora ezen Levelével vigasztalá bánatba süllyedt Özvegyét, Nagy-Mélt. Komjáthi Komjáthy Anna Aszszonyt:

„Nagy-Méltóságú Aszszonyság! Érzékeny részvétellel olvastam Excellenciádnak „Gyász-levelét, melyben nagy-érdemű férjének, Nagy-Mélt. Ürményi Ürményi József Úrnak, „Ö Cs. Kir. Felsége Status-Ministerének az örökkévalóságba lett által-költözését jelenti. E' „szeretett házas-társnak 's tisztelt atyának kimúlása mely nagy bánatot és szívbeli fájdalmat „hozott legyen, kivált drága hozzá-tartozójának, azt ugyan igen is által-látom: e' szomorú- „esetben mindazáltal méltó vigasztalást nyújthat az Istenben-boldogultnak ama' valóban ritka „szerencséje, mellynél fogva a' Mindenható' különös kegyelme által elért tellyes hosszú éle- „tében Királya 's Hazája éránt való tündöklő érdemeit annyira tetézhette, hogy elhunytával „is ezeknek mindenkor fennmaradandó emlékezetét hagyta maga után. Nem is csak elma- „radott kedveseit érdekli ezen veszteség; részt, és igen nagy részt veszen ebben az egész Ha- „za, mellynek javát és boldogságát a' Megboldogult több uralkodó Fejedelmeknek híven tel- „lyesített szolgálatjaiban 's egymást felváltó országos főbb hivatalok' és méltóságok' viselésében „határozottan eszközölte. Megismerte ezt most dicsőségesen uralkodó Fejedelmünk is, midőn „eránta való felséges bizodalmanak jeleit több ízben adni méltóztatott; nagy tekintetben és „becsen tartja a' háladatos hazafi; én pedig az Ország' köz dolgai folytatásában 's az „igazság' kiszolgáltatásában mellettem való munkálkodásán, elmebeli nagy tehetségeit, igazság „szeretetét, bölcsességét, a' köz jónak elő-mozdítására való buzgóságát, mellyet utolsó nap- „jaiban is szíven hordozott, közelebből is tisztelve tapasztaltam. Áldástan nyugodjanak te- „hát hamvai a' nagy-érdemű férfiának, ki illy dicsőséggel végezte pálya-futását. Excellen-

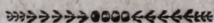

„tiád pedig, kesergő fájdalmainak kívánt enyhülése mellett, adjon helyt azon tellyes meggyőződésnek is, hogy nekem igen kedves leszen minden alkalmatosság, melyben Excellenciád, úgy jeles fiai, kik önnön érdemeikkel is fényeskednek, és egyéb hozzá-tartozóji eránt viseltető hajlandóságomat bebizonyíthatom. Mellyel Excellenciádat a' Mindenható' oltalmába ajánlom, 's állandóul maradok Excellenciádnak, Budán Szent-Iván hava' 13-d. 1825. igaz Jóakarója József Nádor-Ispán, m. k.“

Életben három fiai maradtak: Mélt. Ürményi Maximilián Cs. Kir. Kamarás és Tanácsos Úr, hitvesével Mélt. Felső-Büki Nagy Juliána Aszszonnyal, kitől József és László fiai, még Iskolákban; második fija Nepomuk János, Cs. Kir. Kamarás, és nyugalomra lépett Generál - Fő-Strázsamester, 's harmadik Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, Udv. Tanácsos, 's a' Magyar Tengeri-révparti' Kormányzója; és egy leánya: Jósepha, Mélt. Mohai Kerekes Timotheus Generál-Hadimarsal-Helytartó hitvese. Vincze, Huszár-Kapitány, 's Imre, a' Nagy-Szombati Tábla' Assessora, 's Karolina atyjok előtt holtak - el.

Ürményinek azon érdemét, hogy Ő vala a' Magyar Nyelv' egyik legbuzgóbb, leglelkesebb pártfogója, terjesztője, akarva hallgatám eddig, hogy itt említhessem, hol elhallgatok. Melly dicső fényben ragyog itt is azok köz'tt, kik ezt veszedelmesnek tekintik, 's mellék czélzásaik miatt gátlani szeretnék. Maradjon életben emlékezeted, áldott Ember és hív Hazafi, 's példád tanítson bennünket mind azt szeretni a' mit Te szerettél, 's olly híven mint Te!

KAZINCZY FERENCZ.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Negyedik Füzet. ❀❀❀ Aprilisz 1826.

1.

Egy futó tekintet a' Tudományok' állapotjára.

Ha vissza-tekintünk az elmúlt' időkre, 's a' most folyó XIX-dik századot az örök semmiségben már vissza-tért' ez'redekkel össze-hasonlítjuk, — ha az Európai Nemzetek' mostani pallérozódását, lelki tehetségeik' eddig lett kifejtődéseit, és annak minden tudományokban tett óriási lépéseit megvi'sgáljuk 's gondolóra vesszük azokat a' felséges találmányokat, mellyekkel mintegy büszkélkedni látszik a' lelkesült' agyag; első tekintettel úgy tetszik, mintha nemünk a' mindenhatósághoz már közelítene, mert már ma az ember nem csak az, hogy gondolatjait, érzéseit és kívánságait élő szóval közölheti a' közel lévővel, tudokra adhatja írásban a' távol-valóknak, és nyomtatásával megsokasítva hirtelen közönségesítheti, 's Telegraphussával több mint szél-sebességgel közölheti is azokat; hanem arra is ment már, hogy egy kis fekete porral a' kő-szirteket is széllyel tudja vetni, és egy pár darab üveggel ugyan azokat; sőt a' legkeményebb érczeket is a' naptól kölcsönözött meleggel folyóságra hozza, 's hamuvá égeti. Felfedezi azoknak az apró állatoknak lételét, 's tagjainak minéműségeit, a' mellyek közzül ezren is ellakhatnak egy varró-tő' hegyin. Megméri nem csak a' tőlünk 51,000 mértföldnyire lévő hold' meszszeségét, annak hegyeit, völgyeit és téreit; hanem még a' Síríus' távolságát is, hová a' mi földünkről a' 33. minúta alatt egy mértföldet haladó ágyú golyóbis egyforma sebességgel menve 618. ezer esztendő alatt érhetne-el. — Sérelem nélkül leereszkezik a' tenger' fenekére, és majd felrepül tetszése szerint a' Mongolfir szekeren a' földet körül-ölelő gőz-környék' felső részeire. Egy kis össze-szorított gőz által a' föld' egy résziből másikba tolatja hajóját, világosítja 's melegíti szobáit, Dening' és Jumellé' Aszszonyások' példájára, — kocsiját, vitorlák' segedelmével, szertelen meszszeségre hajtja, 's egynehány perczek alatt a' roppant várakat Perkins' lövő szereivel össze-töreti. — A' forró

F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

olajjal, vagy olvasztott ónnal sérelem nélkül megmosdik, és az égő kemenczébe sétálhat a' nélkül, hogy csak egy haja' szálát is leperzselné. — A' roppant égi testek' járásának útját kikémleli, a' ménkövek' útját kiszabja, 's meghatározza leeső pontjokat — a' nap' és hold' setétüléseinek nem csak okát fedi-fel, hanem századokkal előbb megmondja az ő elkövetkezéseknek 's tarthatóságoknak minútáját is 's a' t. — Úgy hogy ha ezeket a' szép és felséges találmányokat, azoknak az élet' kényei' szaporítására és a' közönséges gondolkozásra tett befolyásait jól megfontoljuk, örülhetünk annak: hogy sem nem a' Poéták' arany idejében születünk, hogy merő gyümölcsökkel élve csak a' zöld gyepen vagy a' szirtek' barlangjaiban hevernénk; sem pedig a' még csak nem régen elmúlt XVII-dik Században élünk, a' melly még a' tudós Galileit azon állításáért, a' mit már ma a' gyermek is tud: hogy a' föld forog a' nap körül, mint a' mi még akkor a' Sz. Irással ellenkezni látszott; három esztendei tömlőczre, állításának esküvéssel való vissza-húzására büntette. De noha már sokra, igen igen sokra ment is az emberi elme, még is, ha egy józan pillantatot vetünk akármelyik tudományunkra is, mindjárt által-látjuk: hogy még igen sok lehet hátra, és hogy még minden tudománynak csak a' küszöbén állunk, mert még mindenikben megfejtetlenül állanak a' legfőbb kérdések, — ugyan is tudakozd-meg csak a' Theologusokat vagy Filozofusokat, hogy ha valamely más plánétából, ide vetődne történetből egy minden földi elő-ítéletektől üres okos valóság, 's azt kérdezné tőlök: hogy az Isten' létele, a' mit minden becsületes szív érez, eggy ember-séges ember sem tagadja, és a' Sz. Irás mindjárt az első sora' ezen szavaiban: *Kezdetben teremte az Isten a' mennyet*, mint kérdésen kívül való dolgot felteszsz, mitsoda ellene-mondhatatlan okokkal vagy erősségekkel tudnák úgy megmutatni: hogy azt minden okos valóság kéntelenítetne elhinni: majd meglátnád: hogy minden okoskodásoknak a' lenne a' summája, hogy semmi sincs ok nélkül, — kell hát a' világ létele' 's az abban szemben tűnő szép rend okának lenni, ez az ok az Isten, és így tehát van Isten: de ha te erre azt felelnéd: hogy ha a' világ' alkotmányja és az abban uralkodó rend ok nélkül nem lehetnek, minthogy az okozó éppen úgy több az oknál, mint az órás az óránál, hát a' világ' oka hol vette magát? miért kell inkább eggyiknek örök létét hinne, mint sem a' másiknak? majd meglátnád, mint fognának akadozni, 's mitsoda ki nem elégtő felelettel tolnának - el nyakokról. — Vagy tudakozd csak ő tőlök, mivel mutatják-meg ellene-mondhatatlanul a' lélek' halhatatlanságát, mit felelnek ezen ellen-vetésekre, hogy miért nem tud semmit az én lelkem az én testi születésem előtt való dolgokról? vagy a' kemény alvás alatt való lételeőről? Ha a' lélek, mint *ens simplex* részekre oszthatatlan, és így e' miatt, a' mint halhatatlan, úgy szükségesséppen változhatatlan is, miért nem tudja az igen előregedett vagy valamely betegség által elgyengült testben, avagy valami szerencsétlen ütés, vagy erős indulat miatt az agy-velejében megromlott emberben a' lélek mind azt, a' mit az ifjú és ép agy-velejű emberben tudott? — hogy eshetett ezen részek nélkül lévő valóságban az a' változás? tapasztalni fogod, hogy ezekre sem fogsz kielégítőbb feleletet kapni, mint a' legelső kérdésre kaptál. Tudakozd-meg tovább a' Fizikusokat, a' magnes', a' galvanismus', az elektricitás' erejének, és a' testek' gravitációjának 's a' t. okairól, már ezek majd világosan is megfogják neked azt vallani: hogy ők azt nem tudják. Kérdezd-meg, a' leghíresebb Astronomusokat,

hogy azon sok millió csillagokról, a' mellyekkel a' felettünk lévő kék ég boltoztatja, mintegy behintve látszik, mit tudnak? mondják-meg, hogy számszerint hányan vagynak azok? mitsoda távolságra esnek mi hozzánk? 's miből áll az ő azokról való tudományok' sommája? — meglásd': hogy ezt fogják felelni: ők a' csillagok' számát meg nem határozhatják, mert pusztá szemekkel csak keveset, sőt a' legjobb üveg-csön sem láthatják mindnyájokat, távolságokat sem határozhatják-meg; mert a' pusztá szemekkel látszó *Venus*, *Mars*, *Jupiter*, és *Saturnus* 's a' többi egynehány később felfedezett, csak csöveken látható plánétákon kívül, a' többiek mind álló csillagok lévén, a' miket ők mind napoknak gondolnak lenni, a' legközelebb lévő álló-csillag a' *Sírius*' távolságán kívül a' többinek meszszeségét az ő által-mérőjük' (*diameter*) kicsinysége, 's paralazissók' miatta nem lehet felmérni, és így tehát voltaképpen többet azokról nem is tudhatnak. — De kérdezd-meg legközelebb csak a' Geografusokat is, hogy mondják-meg néked igazán, hogy a' mi földünk' déli vagy északi szélessége 80-dik grádusán túl, mitsodások a' hegyek és völgyek? ki, és mit látott ott valaha? 's a' t. — vagy az Afrika' 's Amerika' közepén, avagy belső részeiben ki járt-el közzülök mindenütt, 's ki tehet a' felől igaz reláziót, majd meglásd': hogy senkit sem fognak tudni nevezni. — Tudakozd-meg tovább a' leghíresebb új vagy régi Historikusokat is, hogy a' Chinaiak, Égyiptombeliek, Faenicziaiak, Indusok 's a' t. legelső Királya ki volt, és mellyik esztendőben élt? mikor kezdődtek ezek az országok? mikor és mellyik osztotta-fel a' Nemzetet Kastokra? *) ki és mikor építette azokat az Égyiptomiakénál is nagyobb Piramisokat, mellyeket Ázsiában nem rég' találtak-fel az Anglusok? meglásd': hogy bizony itt is azt a' feleletet kapod: hogy ők nem tudják, mert az emésztő idő' régisége miatt azoknak neveiket feltalálni nem lehet, 's a' Lethe mosta-el azokat. De tudakozd-meg végtére a' Doctorokat is, hogy mondják-meg igaz lelkekre, hány nyavalyából tudják már az embert csalhatatlanul kigyógyítani: tapasztalni fogod, hogy az emberi nemzetet sanyargató nyavalyák' lajstromában, tized rész is az, a' mit az Orvosok minden esetben bizonyosan elháríthatnának 's a' t. mert úgy tapasztaljuk: hogy csak a' legközönségesebb nyavalyák is, mint az úgy nevezett, fráz, hektika, és fog-fájás, még akkor is, midőn a' Doktori tudomány minden mesterségét kimerítette, — körülöttük a' szenvedőt töb'nyire a' sírig kísérik.

Igyekezünk tehát a' lefoly't' századok' és ez'redek' hasznos tapasztalásainak óriási vállairól széllyel-tekintve tovább-tovább menni; mert sokra, igen sokra ment ugyan már az emberi nemzet, de még sok van hátra. —

K. P.

*) Lásd Buday E'saiás Közönséges Históriaját 1811. lap. 66.

2.

P E R S I U S' É L E T E.

Egy régi Író által.

Aulus Persius Flaccus Kristus' születése után 34. esztendőben született Dec. 3-ikán Fábius Persicus' és Lucius Vitellius' Consulságok alatt Hetruriának Volaterrae nevű Városában 's oly jeles familiából származott, hogy az első rangú fő-emberekkel rokonságban volt. Az atyát Flaccust 6. esztendő korában elvesztette. Tizenkét esztendő koráig Volaterraeben tanult, 's azután Rómába ment, hol Rhemnius Palaemon és Virginius Flaccus voltak a' Grammatikában és Rhetorikában tanítói. Tizenhat esztendő korában elválhatatlan barátja lett Annaeus Cornutusnak, kitől a' bölcselkedést tanulta.

Első ifjúságától fogva barátságban élt' Caesius Bassussal és Calpurnius Staturával, ki fiatal korában megholt. Servilius Novianust atyja gyanánt tisztelte. Cornutus' által megismerkedett Annaeus Lucánussal, ki vele együtt Cornutus' tanítványa volt. Cornutus akkor időben szomorú játékokat írt, mint bölcselkedő a' Stoikusokkal tartott, 's Filozófiai munkákat is hagyott maga után. Lucánus annyira kedvelte Persius' írásait, hogy egykor azok előtte felolvastatván, így kiáltott fel: ezek valóságos Poétai darabok! később Senecával is megismerkedett, de annak lelkével az övé nem egészen egyezett. Cornutusnál barátságosan társalkodott még két más tudós és derék férjfiakkal, kik a' Filozófiát nagy buzgósággal örvendették, Claudius Agaternussal egy Spártai orvossal és Magnesiai Petronius Aristocráttal, kiket nagyon szeretett, 's kik vele egy idősek, Cornutusnál pedig fiatalabbak voltak. Halála előtt tíz esztendővel igen megszerette ötlet Paetus Thrasea, kinek felesége rokona volt, 's kivel gyakran utazott is. Erkölcseire nézve nagyon szelid és szűz leányi szemérmességű volt, az anyjához, testvér-nénjéhez és egy másik nénjéhez példás szeretettel viseltetett. Takarékosan élt' 's a' magánosságot szerette. Az anyjának és testvér-nénjének többet hagyott 75,000 ezüst forintnyi értéknél, 's testamentomában arra kérte az anyját, hogy Cornutusnak adjon mintegy 5000 ezüst forintot és 700 darab könyveket. De Cornutus csak a' könyveket vette-el, a' pénzt pedig az örökösöknek engedte. Persius ritkán írt és lassan. Szatirait nem készítette-el tökéletesen; az utolsóhoz néhány versnek kellett volna jőni, 's hogy az csonkának ne látszanék, Cornutus a' végén egynehány verset kitörölt. Az egész munkát Cornutus némely helyeken megjobbitotta 's kiadás végett Caesiusnak adta. Persius fiatalabb korában egy ilyen című költeményt: *Prætexta*, egy ilyen című könyvet: *Odoiporica* és egynehány verseket is írt' Thraseának Napára, arra az Arriára, ki magát férje előtt megölte; melly munkák Cornutus' tanácsára Persius' anyja által elégettettek. Mihelyt Persius' Szatirái napfényre léptek, azonnal nagy kedvességet nyertek. Ő maga huszon-nyoltz esztendő korában halt-meg gyomorbéli nyavalyában.

Bévezetés a' Persius' 3^{-dik} Szatirájára.

Persius itten egy Stoicus Bölcs' képében feddődik az akkori ifjúság' lustasága, tanulástól való idegensége, nemességben való kevélykedése és feslett erkölcei ellen.

Hogy ezen feddést jobban meg lehessen ítélni, nem lesz' haszontalan Meinersnek egy becses munkájából *) a' következő rendeket, mellyekben Sulla' idejéről van szó, ide-tenni:

„A' két Nem' romlottságának következtése volt a' gyermek-nevelésnek elmulasztása 's az ifjúságnak, kivált a' főbb-rendű 's azon ifjúságnak idején korán való elfajúlása 's megvesztegetődése, mellynek minden módja volt vétkes kívánságait kielégíteni, 's melly személyes érdemek nélkül, 's csupán eleinek dicsősége 's familiájának tekintete által is fő-fő méltóságokra jutlatni remélhetett. Cicero' idejében még nagyobb ritkaság volt, mint az előtti, hogy az első házakból származott ifjak magokat a' nagy tapasztalású tisztviselőkkel való társalkodás és a' híres hadi-vezérekkel háborúba való menés által kimívelték és alkalmas polgárokká 's ügyes hadi vezérekké formálták volna. 'S minthogy ekképpen a' nagy emberektől magokat félre-vonták 's a' hadi munkákra és veszélyekre nem szoktak, úgy elpuhultak, hogy az ellenségnek csak látására is megijedtek. Nagy részént még a' békességnek kevesebb vesződéssel járó mesterségeire is alkalmatlanok és erőtlének lettek. Az ékes-szóllás 's a' törvény-tudomány szintén úgy alá kezdettek szállani, mint a' hadakozás' mestersége. A' munkálkodás, mértékletesség, 's haza-szeretet annyira elenyésztek, hogy Cicero nem átalotta azt mondani: hogy ezen virtusokat nem csak a' maga idejébéli ifjak között nem lehetne találni, hanem még az akkori könyvekben sem. Ellenben a' tobzódás, a' legesztelenebb tékozlás és fajtalankodás uralkodó erkölcsökké váltak. Ha Cicerot, Kátót és Brútust kiveszszük, egy sem volt az ezen időbeli polgári és hadi híres fő tisztviselők között, ki ifjúságát feslettséggel nem mocskolta 's az ifjúi vétkeknek nagy részét idősebb korára is által nem vitte volna.“

Ha meggondoljuk, hogy ezen időtől fogva Rómának szabad köz-társasága egészen felfordult, 's abban jó darab ideig a' leg-megromlottabb Fejedelmek uralkodtak: könnyen meg lehet ítélni, millyen lehetett Persius' idejében az ifjúság, 's melly igen megérdemlette ezen feddődést.

~~~~~

P E R S I U S ' I I I - d i k S Z A T I R Á J A .

Ez szép szorgalom ám! a' fényes reggel az ablak'
Rostélján béhat, 's nyiladékein ontja világát; 1)
És mi Falernumi bor gőzölgvén, kába fejünkből,
Most is hortyogatunk, bár jár tizenegyen az óra. 2)

*) Geschichte des Verfalls, der Sitten und der Staatsverfassung der Römer.

Talpra, barátom, ugorj, mit vársz? a' szömju mezőket
 Déli nap égeti már, 's csordák árnyékra sietnek.
 „Úgy van e? nem tréfálsz velem?“ így szöllumlik az alvók'
 Eggyike, „jöjjön hát az inas. Hej! Hallod e? Hol vagy?
 Eggy sincsen! Lánchos!“ Dagad és majd pattan epéje,
 Lärmáz, sőt ordít Arkádiabéli számárként.

Most már könyv 's két szint ragyogó sima pergamen 3), ékes
 Toll 's papiros van előtte; de mennyi panaszra nyíl ajka!
 Majd a' ténta nagyon sűrű, majd ismét ha vegyíti
 Vízzel, igen halavány, 's a' toll kettőzve folytatja.

Oh nyomorúlt 's mindég nyomorultabb, annyira mentél?
 Már csak adass rágott étket, mint gyenge galambkák,
 'S olly pépet, mint a' nagy urak' csecsemőji, magadnak,
 'S rívj, mikor a' csecsnél dajkad dalolással elaltat.

„Mert illy gaz tőllal ki tud írni?“ De kikre boszongodsz?

'S kit csal mentséged? Magadat, buta; veszted idődet,
 Mások megvetnek. — Siketen maga kongja hibáját,
 Csak megkoczcztantsák, a' bögre, ha jól ki nem égett.
 Illik rád e' kép: most lágy és nedves agyag vagy,
 A' kereket sebesen most, most forgassa gerencsér,
 Hogy szép formát nyerj. — De maradt rád tisztes örökség,
 Megterem élelmed, szép sőtartód van ezüstből,
 'S van, melly Istenidet gyakran megkérellel, csészéd.

Kedveznek neked ők, mit félhetsz tőlök? — Elég ez?

'S illik nagy széllal csak azért felfúvni tudódet,
 Hogy valamelly Thuscus törzsökből ezredik ág vagy,
 'S Censort bátyádnak czipfrán öltözve köszöntesz?

Pórhoz arany-szerszámodat! én lelkedbe belátok.

Nem szégyenled e, hogy lett korhely Natta 4) belőled?

Ez büntől tompult', lelkét körül-ülte kövérség'

Hája, tudatlan' vét, nem sejtí mi kára, lesüllyedt

Olly mélyen, hogy már nem hány buborékot is a' víz,

Istenek' atyja, 5) ne vonj oh más lakolásra kegyetlen

Lelkü tyrannusokat, hanem a' mikor a' fene kénynek

Mérge soká forrott benne, végtére dicsében

A' virtust lássák 's magok' értte halálra busúlják.

Vallyon az ércz-bika 6) kint dühösebbet okozni tudott e,

Vagy gyötrőbb ijedést az arany-bolt' fegyvere függve

Ször-szálon, 's fenyegetve — bökök, bökök — a' koszorús főt;

Mint mikor a' halavány 's elrémult' lelkeket olly vád,

Mit feleségeknék sem mernek vallani, gyötri.

Mig gyermek voltam, 7) sokszor, jut eszembe, betegnek
 Tettettem magamat, ha tanulnom kelle halálzó

Kátó' felséges szavait, hogy mesterem őket
Gyúlva ditsérné-meg', 's több vendégekkel atyám is
Mélyen bámulná. Tehetém ezt gyermeki fővel.
Akkor fő gondom vala szemmel tartani, mit nyer
Koczkánál a' hat 8) 's mit vesz a' vak; vagy igen szük-
Szájú köcsögbe diót hajtván nem véteni czélt el;
'S szorgos ügyességgel sebesen kergetni csigámat.

Már te tanultabb vagy, megsejted az Istenes erkölcs.
Félre-csavargását, érted, mint oktat Athéne'
Medus-képekkel festett bölcs pitvara, 9) mikben
Fáradoz éjenként amaz olly takarékosan élő
És piperét kerülő fiatalság, 's látni tanultad
Két ágokra nyúló betűjén a' Sámosi Bölcsnek 10)
A' szép hír' halmára vivő tündökletes ösvényt.
Még is fél-délben hortyogsz, fejedet könyökeddel
Támasztod 's ásitva huzódozsz tegnapi részeg.
Szólj igazán, ivedet figyelemmel erányzod e' czélra,
Vagy henye gyermekként, hollókat ide 's tova kergetsz,
Vaktában tekeregsz 's óránként változik elméd?

Késő már, mikor a' bőr puffadoz, élni hunyorral. 11)
A' nyavalyát idején megelőzni siessetek; akkor
Nem szükséges arany-hegyet orvostoknak ígérni.
Oh ne halaszszátok, gyávák, vi'sgálni, mi honnan
'S mind támad, mi nemünk' alkotja, mi végre születünk,
Melly rangunk adatott, hogyan érjük könnyen el a' czélt,
Melly mértéket kell a' pénz' 's más földi szerencse'
Kívánásában tartnunk, mire hasznos az érték,
A' haza' 's a' rokonok' számára belőle mit illik
Adni, ki vagy 's mely helyt foglalsz-el az emberi nemben.
Ezt vi'sgáld, 's szokjál nem irigyleni, 12) hogyha szerencsésbb
Szomszéd' pinczáját sok hordó tölti, mivel dús
Umbereket védett, 's ha nyerő Marsussa beszózt
Halból sódarból 's borsból nem hagyja kifogyni.

Erre talám így szól a' bak-szagu Centuriók közt 13)
Némelly: nekem elég a' mit tudok; én nem akarnék
Lenni sem Arcesilas, 14) sem aszott ábrázatu Sólón;
Kik lesütött szemmel 's merevített nyakkal alá 's fel —
Járván mormolnak, mint kit bánt néma dühösség,
Duzzadt ajkaikon szokat suttogva latolnak,
'S holmi bohó vénnek 15) rágódnak ez esztelen álmán:
Semmi csak ad semmit, nem enyész-el semmire semmi.
'S ez tesz' sárgává, 's ezekért hagysz félben ebédet?

Illyest már ma nevet minden, 's a' vérszemes ifjak
Rajta magas hangon 's orr-fintorgatva kaczagnak.

Halljad válaszmát. Sinlődvén egy beteg 16) egykor
Orvost hív 's így szól: vi'sgáld, kérlek, nyavalyámat,
Szívem erősen ver, nehezen lélekzem, egészen
Lángol szám; mond meg, magamat mint tartsam. Az Orvos
Fekvést 's rendtartást javasol. Harmadnap erében
A' vért csendes'bben sejdítvén folyini, hatalmas
Ó Surrentumi bort kér 's megfered a' beteg. Ekkor
Toppán az Orvos bé. „Millyen halavány vagy! Ugyan mit
Tettél? —“ Semmi bajom. — „De vigyázz, rossz vége lehetne,
Nem kell tréfálnunk: bőröd puffad 's színe sárga —“
Sárga biz' a' magadé. Mi? te nem vagy tútorom, egy volt,
Azt rég eltemetém, most már te következel. — „Egyet
Sem szólok többet, tégy, a' mint tetszik.“ Ezentúl
A' fal-halványságu magát vendégli, fereszti,
Rosz' szagu lélekzést bár kinnal fúj-ki tüdője.

Vendégség' közepén hamar a' hideg elleli: borral
Tölt poharat keze között megráz, fogait koczogatja,
Szájából félig megrágva kifordúl az étel.
Végre halotti harang kondúl sok fáklya világol,
A' bébalzsamozott test pompás ágyra kitéve
Lábait útsza felé készülve kinyújtja meredtten.
'S tegnapi polgárok 17) vállon temetőbe kivitték.

„Esztelen, így felel egy, 18) mit akarsz e' banga regével?
Nézzd eremet 's szívemet, forróság nem ver ezekben.
Nem hidegek kezeim sem lábaim.“ Ugy de ha fénylik
Itt arany, ott szép lyány mosolyog rád: csendes e' véred.
Dercze-kenyért 's elhült tál-lencsét tesznek elődbe:
Úgy e' legott torkod fáj 's száz' padlása keléses,
'S azt felsérteni kár 's dörzsölni paraszt eledellel.
Most fázlat, (hajad is borzad bele,) félelem, ismét,
Fáklya gyanánt meggyújtja harag sűrű véredet, égnek,
Mint villám, szemeid. Minden tetted 's szavad olyan,
Hogy maga bódultnak tart bódult fővel Orestes. 19)

J e g y z e t e k.

1. Persius, mint Tanító és Stoicus böles, tanítványinak háló-szobájába megy, 's őket az ágyból kipirongatja.

2. Régi Római-szokás szerint kiki nap' költével felkelt 's dolgozóhoz látott; fél-délig aludni nagyon rátnak tartatott. — *Quinta linea*: ha az órákat a' Rómaiak' szokása szerint a' nap' kezdetével, és így a' mi módunk szerint hat órákor kezdjük számolni, a' *quinta linea* a' mi számolásunk szerint a' délelőtti tizedik vagy tizenegyedik órát teszi.

3. A' pergamenek vagy membrandk, melyekre írni szoktak belől fejeire, kívül pedig pirosra festettek - meg, minekutána rólok a' szőr lesimíttatott. *Sepia*, vagy *Sepiae succus* tinta helyett van véve, mely egyéberánt koromból is készíttetett. A' tanulók azt a' mi nekik diktálzatott papirosra írták először, azután pedig pergamenra tisztázták.

4. Natta talán elebb valamely híres korhelynek neve volt; itt minden korhelyek és semmirevalók helyett tétetik. A' tógát öv nélkül viselni elaszszonyosodott puhaságnak 's elfajultságnak jelekül vétetett. — De ez a' Natta, ugymond a' költő, nem látja-dítal vétkenek 's romlottságnak nagyságát; ti ellenben, kik a' bölesesség' tanítványi vagytok, dítal-dítjátok, 's megtudjátok ítélni a' ti romlottságtokat.

5. Itt az által-menés igen hirtelen esik, 's nincs jól elkészítve: a' maga vétkeket által-látni 's abban még is mélyebben süllyedni rettenetes dolog, 's a' legnagyobb büntetés, mellyel Jupiter valakit illethet. Látni, melly szép a' virtus, 's azt még sem gyakorolhatni, melly kín!

6. Phalaris' ökre és Damokles' története melyekre itt cselozás van, esmereteseek.

7. Hogy az iskolai declamatióktól kimaradhassak, gyakran szemeimet olajjal megkentem, 's magamat betegnek tettettem. Az efféle declamatióbeli gyakorlásokra a' többek között ilyen themákat is szoktuk akkor a' Mesterek feladni: Mit mondhatott ez vagy amaz ebben vagy amabban az esetben; mit mondhatott Cato, mikor magát meg akarta ölni. Igen közönséges gyengeség volt a' tanítók részéről tanítványaik' gyakorlásait azoknak szülei előtt igen magasztalni, 's az atyák' részéről ezen magasztalást betű szerint elhinni, 's azért néha több barátjaikkal együtt az iskolába bemenni, 's fijaik' declamálását nagy csudálkozással halgatni. L. Quintil II. 7. X. 5.

8. Ha a' kockának azon oldala esett-felül, mellyen hat pont volt, az *Seniön*nak hivatott, 's az ilyen vetés legszerencsésebb volt; ha ellenben mind a' két kockán egyenlő szám esett-felül az *Canis*nak hivatott és a' legszerencsétlenebbik vetés volt. Egy másik gyermek-játék, mellyet a' Görögök *Tropá*nak neveztek, abban állott, hogy egy keskeny szájú edénybe diók vagy apró kővecsek hajdaltattak, 's a' mesteriség a' keskeny szájnak eltalálásában állott.

9. *Athené* pitvarán a' *Stoa* értetik, hol Zeno tanított, melly *Polygnotus* által különbféle képekkel, kivált a' *Marathoni* ütközet' lefestésével ékeskedett. *Medus* képek tehát annyit tesznek, mint *Persa* katonák képei.

10. A' *Sámosi Böles*' *Pythagorást* jelenti, ki *Sámos*' szigetében született. Ennek betűje az *Y*, *Pythagorás* az emberi életet az *Y* betű formájára osztotta-fel, vagy is inkább ahoz hasonlítottta; minthogy a' gyermeki kor bizonytalan 's még sem a' vétkeknek sem a' virtusnak nincs szolgálatjában; az ifjúi korban pedig az élet kétfelé oslik, az az: vagy bal kéz felé tér a' vétkeknek, vagy jobb kéz felé a' virtusnak követésére. Az emberi élet kettős útjának ezen jellel való kifejezéséről több régi Irok emlékeznek. Innét vette *Prodicus* is *Herkules*nek a' kettős utnál való választásáról szóló elmés költeményét.

11. A' hunyor, (*helleborus*) a' vízi-betegség' gyógyítására hasznosnak tartatott.

12. Tanuljatók bölesességet, így szoll a' költő az ifjúsághoz 's túrjáték-el irigység nélkül, ha mások a' fő jót a' gazdagságban keresik. Az utolsó között a' *Prokát*orokat és *Törvény*tudókat nevesi, mert az akkori tanult Rómaiak csak a' *Törvény*-tudás és *Prokát*orkodás által gazdagodhattak-meg. Az Orvosok többnyire Görögök voltak, 's a' tulajdonképpen való tudósok kevésre mehattak a' külső gyarapodásban.

F. M. Or. *Minerva* 2. Negyed. 1826.

L. Juvenal. Sat. VII. 94. 's a' t. De azon ajándékok is, melyeket itt Persius a' gazdag Umbriai és Marsus Cliensek által a' Prókátoroknak adat, sokat elvesztenek becsekből, ha azokat jól megvizsgáljuk, mert nagy-részt csak ócska borból, halból, sódarból és borsból állottak. L. Juvenal. VII. 119. 's a' t. Mindazáltal, minthogy ezen Urak az efféle ajándékokból nagyon sokat és mindég újabbakat kaptak, cum prima nondum defecerit orca: az ajándék' sokasága csak ugyan figyelmet gerjesztett.

13. A' Centuriók, az az: a' nemesebb rendből való katona-tisztek általjában a' Filozófia' megvetőji és gyűlölöji helyett vagynak téve. Ezek dicsőségnek tartották a' szép-mesterségeket 's tudományokat megvetni, 's a' külső csinosítással sem gondoltak, hogy külsejek annál inkább vitézséget mutasson.

14. Arcesilas, híres Bölcselkedő 's az Akademia Medának szerzője volt.

15. Holmi bohó v é n n e k, az az: valamely régi eszelős Filozofusnak álman, vélekedésén.

16. A' Bölcselkedés' megvetőjének és kinevetőjének azt mondja itt a' költő, hogy úgy jár, ha meg nem eszesül, mint az a' beteg, ki az orvos' tanácsát megvetvén halál' prédájává lessz.

17. Tegnapi polgárok, az az: a' kik nem régen lettek szolgálkból szabad emberekké.

18. A' Bölcselkedés' csúföldja nem akarja elérteni, hogy a' hasonlatosság ő róla szől, 's azt mondja, hogy azt nem lehet ő red alkalmaztatni, mert ő egészséges. A költő ezt feleli red: tesszetre nézve ugyan egészséges vagy, de lelkedre nézve nem; mert vallyon nem szenvedsz e a' fűs-vénységnek, bujaságnak, puhaságnak, gyávaságnak és mérges haragnak nyavalyájában.

19. Orestes' megtébolyodása és a' Fúridiktól való gyötrettetése esmeretes a' Mythologiából.

~~~~~

A' Persius' 5^{dik} Szatirájára B é v e z e t é s .

Az a' férjfiú, kihez Persius ezen Szatiráját intézi, a' szerint itélvén, a' mit költőnk róla mond, egy volt azon kevesek közül, kik a' magok idejének ragadó nyavalyájától megmenekedvén, boldogságokat az igaz Filozofiában keresték.

Lehetetlen, hogy a' figyelmes olvasó ezen Szatirából Persius eránt tiszteletet ne tanuljon, midőn látja, mely szeretetre méltó nyílt-szívűséggel 's mely forró indulattal bizonyítja Tanítója eránt szives háladatosságát. Te Barátom (ez a' gondolatok' folytatja) nem jársz a' nagy sokaságtól kedvelt' ország-úton; a' te multságid és foglalatosságid nagyon különböznek ezétől; te a' Filozofiának tanításában és tanulásában találsz örömet. Vajha minden ifjak és öregek példát követnék! De mely egészen másképp' van a' dolog! az ilyen tanulást az emberek' nagy része egyik napról a' másikra halogatja, míg az idő egészen el nem jár. Honnét van ez? Onnét, hogy az emberek rabjaik az indulatoknak. A' Lélek' szabadságára kell tehát mindenneknek előtte szert tennünk. 'S itt bővebben megmagyarázza, miben áll az ember' belső szabadsága.

Azon erkölcsi rabok, kik ellen a' költő feddődik, a' nyereség-kívánságnak, pompázásnak, szerelemnek, nagyra vágyásnak és a' babonaságnak rabjai, a' millyenek még ma is elegenden találkoznak.

Azon össze-hasonlítás, melyet, Persius itten a' rab-szolgaságból felszabadítottak és a' szabad emberek között tesz, annál nagyobb elkeseredést okozott neki, minthogy az ő idejében sok olyan rab-szolgák szabadítottak-fel, kik előbb mindenféle alacsony vétkekben torkig úsztak 's felszabadíttatások után nagy gazdagságokat gyűjtöttek, a' Császári Udvarnál fő-tisztségekre emeltettek 's a' Császárok' és Nagyok' kedveltjeik lettek, a' mik előbb csak a' Lovagi-rendből származottak szoktak lenni.

V.^{dik} SZATIRA.

Beszélgés Cornutus és Persius között.

Cornutus. A' költők száz szájt, száz nyelvet, 's szózatot annyi 1)
Szoktak munkájik' készítésére kívánni,
Hogyha regét adnak Játszónak epedve zokogni,
Vagy sebesült Parhust, ki nyilat maga húz-ki hasából.
Ugy de mi végre valók a' roppant versezetekből
Vett oly nagy falatok, hogy kell száz gége lenyelni.
A' Játszó, ha magas szókat szeret, ám Helikonnak 2)
Gőzét szedje, mikor neki főzé Prokne vagy Atreus
Étkét, melyből kell sokszor vacsorálni Glykonnak.

Így te nem írsz. Te ha már érczed lángholva kohodban
Ég, szeleket sebesen nem fujtatsz-össze; nem örlesz
Ütfélen 's utszán mormolt szókat fogaid közt,
Mintha nagy országos munkád foganodna, pofádat
Nem fujod úgy fel, hogy gőg elpattantva csufiton.
A' köz-nyelven szólsz, de szoros rendhez szabad a' szók'
Állását 's tellyes, (noha nincs daganatja,) beszéded.
Tudsz váz-képü fajult erkölcsöt etetni csipősebb
Szerrel, tudsz apróbb vétkeket kímélve gunyolni.
Illyen tárgyat végy, bizz másra Mycenei táblát
Lábokat és kezeket: készíts köz-rendnek ebédet.

Persius. Ugy van, nem czélom, buborékozó semmiket össze-
Hordani 's a' gőznek fontos színt adni. Magunk közt
Szólunk mostan: azért (Múzsám úgy akarja) kiöntöm
Tellyes egész szívemet kebeledbe; mi nagy, mi jeles részt
Bírsz lelkemből, azt neked édes, drága Barátom,
Cornutus, tudtodra szeretném adni. Tapintsad
Mellyem mint dobog. A' kongást 's tele hangot, az ékes

Mázat 's tiszta valót, ha ki, megválasztani te bölcs vagy.
 Itt oh száz nyelvet 's szájt óhajtnék, hogy egészen
 Megmagyarázhatnám, mint van bévésve szívemnek
 Rejtekeiben képed 's kifejezhetném azon érzést,
 Melly bennem titkon lángol, 's kibeszélni lehetlen.

Isfentan, mihelyest a' félénk gyenge kor' őrijét,

A' bársony tógát, 3) letevém 's a' gyermeki bullát

Áldozatul Lároknak adám, mikor a' buja társak

'S férjfi-fejér-köntös-just adnak enyelgni Suburra' 4)

Pajkos lyányaival, 's mikor a' még élni tudatlan

Lélek az elváló kettős uton 5) áll, haboz és oly

Könnyen tévelyedik: magamat rád bízam: ülelni

Szoktad az ifjat, mint áldandó Sokrates, oh bölcs

Cornutus; nyájas szived észre-vetetlenül érti

Tenni sinór-mértéked' az erkölcsökre 's erányba

Hozni, ha hol görbék. Ész lévén célra vezéred,

Győzsz a' kény' erején, bár mennyit küszködik; és így

A' lélek remek arcz lészen művészi kezében.

Ah, jut eszembe, veled melly sokszor egész napom eltölt,

'S hány éjet tettünk együtt vacsorálva rövidde!

Fáradtság 's pihenés egykép' volt osztva közöttünk,

'S asztalnál vegyesült fontos tárgy 's tisztos enyelgés.—

Elhidd, össze-köté mind kettőnk' napjait egy frigy,

Egy vezető csillagzat. 6) Akár az igazkezü Párka

A' szent fonttal mért' kettőnk' számára szerencsés

Éltet, akár az igaz hűséget védeni rendelt

Óra közös sorsunk' ikereknek bízta kezére,

Vagy Jupiter' kegye, hogy tudjuk gyengíteni Saturnus'

Kártékony sugarát, bizonyos, hogy minket erősen

Össze-fűz egymással valamelly csillagzat örökre.

Száz ezer emberi kép, 's ugyan olly sokféle szokás van,

Minden akar valamit 's a' sok nem vágyakoz egyre.

Egyik Olasz portéka helyett Kelet-India' földén

Vér-gyújtó borsot 's gyömbért nyereségre cserél-be,

Más jól lakva hever 's fél-délig nyújtja-meg álmát.

Ez Márs' sík-mezején örvend víg testi gyakorlást;

Az koldussá lessz koczkán. Más Vénus' ölében

Elrothad félig; de ha majd ólom-sulyu kézzel

Tagjait a' köszvény, mint vén tölgy' ágait össze-

Tördeli, mint fog azon későn keseregni, hogy élte

Vastag ködbe borulva 's örömtelen' éri határát.

Tégedet éjeken is sárgítanak Bölcsök' írási;

Mert ifjak' művelője, Cleanthes' 7) tiszta búzáját
 Hinted azoknak jól munkált lelkekből. Sietve
 Jöjjetek, oh vének 's ifjacsók' tőle tanulni
 Léteiteknek igaz célját, és gyűjteni nála
 Állandós uti-pénzt a' gyámtalan őszhaju kornak
 „Holnap *tenni* fogom!“ 8) Mondásod holnap is ez lesz.
 „Olly nagy ajándék hát egy nap?“ Bizony az. Mikor eljő
 A' holnap, már egy napod elvesze, 's akkor időből
 Majd új holnapozás lop 's mindig odább megy az a' nap,
 Mellyen *tenni* fogadsz. Vedd vi'sgálóra szekérnek 9)
 Hátulsó kerekét, az az elsőhez közel és egy
 Rudnak utána forog, hozzá még-sem jut-el: a' te
 Mád is hátra-marad, 's azt a' más nap megelőzi.

Tenni szabadság kell, 10) de nem olyan, millyet akármely
 Szolga szerezhet, hogy név-változtatva Velinus-
 Czéhbe 11) bevétessék 's hitván gabonára tegyen szert.
 Oh ti csalódottak, kiknél egy pördület egyben
 Római polgárrá tehet! Imhol Dama, nem adnál
 Egy fillért érte, lovász és csalfa gaz-ember,
 Még is Urától csak pördítették-meg azonnal
 Már szabad ember lesz 's uri Marcus Dama belőle.
 'S melly jeles ember már! Hogy hogy? Kétkelkedel adni
 Kölcsön pénzt e' helyre? holott Marcus kezes? a' vagy
 Félted e' még ügyedet? hiszen abban Marcus ítélőd.
 Marcus mondja, tehát szent. „Kérlek, Marcus, ez alkun
 Irjad-alá nevedet.“ Gyönyörű kalap-adta szabadság!

„Az szabad, a' ki mikép' akar élhet, 's élhetek én úgy,
 Mint akarok: Brutus sem volt hát olly szabad, a' mint
 Én vagyok.“ Oh lassan! te hibásan okoskodol, így szól
 A' Stoa' Bölce, kinek megtisztított füle jól hall,
 Állításod igaz, mihelyest ezt: „élhetek én úgy,
 Mint akarok“ kiveszem. „De mivel Polgári jusom van,
 A' Praetortól van lehetőség úgy cselekednem
 Mindent mint akarok, valamit nem tilt honi törvény.
 Mért nem volnék hát szabad is?“ Halld, megmagyarázom
 A' dolgot, de szemöldöködét ránczokra ne vonjad,
 Míg vén dajkáktól beszopott bal ítéletid' irtom.
 Nem Praetort illet finom érzést eszteleneknek
 Adni, vagy őket bölcs élet' módjára vezetni.
 Könnyebb is szamarat muzsikára tanítani, mint ezt
 Véghöz vinni. Ne véd, bár lett polgári szabadság
 Részed, hogy mindent, mit akarsz, van *tenni* jusod már.

Ellened áll 's így szól titkon hozzád az okosság
Tenned nem szabad azt sehol, a' mit tételeled elront.
 Arra tanít minket természet 's emberi törvény,
 Hogy megtiltsa, ki mit nem tud jól tenni magának.
 A' gyógyító szert ha vegyíteni nem érted, az Orvos'
 Mestersége magát maga tiltja neked; ha hajókat
 Csillagok' útjában járatlan béres akarna
 Kormányozni, bizony Melicerta 12) haragra gyuladna.

Tudsz e 13) helyes 's egyenes lépéseket életed' útján
 Tenni? valót álnok szintől, aranyat megaranyozott
 Réztől pengésén már megválasztani tudsz e?
 Megjegyztetted e jól, a' mit cselekedni vagy óvni
 Tartozol, e' végsőt szénnel, krétával az elsőt?
 Nem sok e vágyásod? házad pompátlan e? kedvet
 Lelsz e barátid előtt? kamarád jókor van e nyitva,
 Jókor e zárva? ha látsz sárban fillért, lehajolsz e
 Értte? 14) 's akár milyen nyereségért nem foly e nyálad?

Mind ezeket ha való hogy jól érted 's bírod, akkor
 (Mert sem Praetor sem Jupiter nem bánja) szabadnak
 Allítlak 's bölcsnek. De ha most is megvan előbbi
 Bőröd 's róka leselkedik a' lárván belől: akkor
 Viszsa-veszem mind azt, a' mit mondék vala. Rab vagy,
 'S akkor már tenned semmit nem hágy az okosság,
 Csak kezedet mozdítsd ('s mi kevés ez?) vétkezel egyben
 'S nem viheted véghez soha bár melly áldozattal
 A' Bölcsnek rajtad hogy vagy morzsája maradjon
 Azt ne reméld, hogy légy egyszer'smind esztelen és bölcs.
 A' keverés itt bűn vallyon várunk e Bathyllus' 15)
 Tánczából három lépést is csonka paraszttól?
 Mint volnál te szabad, vagy bölcs, kinek olly sok urad van?
 Vagy te, ki polgárrá tett, azt tartod csak uradnak?
 Terhes szolgálat, 16) ha-hogy ekkép' szólnak: eredj, menj,
 Vidd, inas, e' vakarót hamar a' feredőbe, ne késsél:
 Hol vagy akasztófára való? Már tégedet ilyen
 Nem nyom; kívülről nem ijeszt illy Ur, de ha benned
 Sínlő lelkedben ha naponként több Ur erőltet
 Mint volnál szabadabb annál, kit szidva fenyítnek?

Álmodban hortyogsz reggel. 17) Nosza kelj-fel, imígy szól
 Fösvénységed, ugorj. „Alhatnám még.“ Hamar öltözz!
 „Mért?“ Azt kérde e még? Menj hozz bort Cos' szigetéből
 'S Pontus' tájáról Castor-bórt tengeri hallal,
 Tömjént, lent 's első légy borsot venni tevékről,

'S hogy nyerhess sokat, adj, végy, mondj hamis esket is. „Ugy de Hall Jupiter.“ Te számár, köss csak szorosan frigyét azzal, Holtig gyáva szegény 's koldus léssz. Felver az ágyból A' fűsvénység 's már a' bőr-zsák 's pincze-tok elvan Jól készítve. Hajód indúlna; de félre csal édes Hangokon a' gyönyör, így szóllítva: Bohó, mit akarsz te? Merre rohansz? Mi veszélyt kergetsz? Ugy feldagadott e Benned' epéd, 's nincs mód nagy tébolyodásodat orvos-Szerrel meggyógyítani? Hajóra sietsz e, kötélén Ülni, kemény deszkán vacsorálni 's az ócska veres bort Ronda szuroknak még rosszabbá tenni szagával? És hova vágysz? egyedül oda, hogy pénzed, ne mikép' itt Tisztes ötöt tudjon szaporítani, hanem, tizeneggyet? Élj kényedre, szakaszd az öröm rózsáit az ilyen Élet az egygy nyereség. Nem más fog lenni belőled, Csak rege, por, 's árnyék, ha kimulsz. 'S véged mi közel van? Szárnyon jár az idő, 's tűnik a' míg szólok is egygyre.

Mit téssz? Itt ketten húznak két részre horoggal.

Kettő közt melynek fogsz már engedni? Hol egygyik Hol másik téssen nyomorúlt 's mindenkori rabbá. Azt se reméld, 18) ha talám ellent állsz egyszer Uradnak, Hogy már nincs lánczod, hogy már végtére szabad vagy. A' kutya küzködvén eltudja szakasztani lánczát. Néha; de bár fusson, függ annak vége nyakáról.

A' Játékban ama' szerető boszuságban imígy szól: Davus, hidd, akarom mingyárt hidd-el, ma lerázom Minden kínjaimat. Rokonimra borítsak e szégyent? 'S Ősim' örökségét rossz név 's rút hír-keresésben Egy buja ház' küszöbén pazaroljam e Chrysis előtt dalt Oltott fáklyával 's részeg fővel nyikorogván? 19) „Szentül van, bárányt áldozzál, Urfi, hogy illy nagy Bajtól megmentnek 's észet adnak az Istenek.“ Ugy de Nem fog e sirni szegény, mit gondolsz? „Tréfa-beszéd, sőt Kapja piros papucsát, kiver és ellenzi, hogy ismét Hálójában nyögi. Most bátor vagy, de csak egygyet Füttycsen, tüstént az övé léssz.“ Hát, mikor ő hív 'S kér, akkor se fogadjak e szót? „Ila valóban 'S teljesen elváltál, akkor se“ Szabadnak im ezt, ezt, Nem pedig azt tartom, kit üt azzá Lictori veszző!

Hát kit polcz-keresés házanként lesni kegyelmet 20)

Hó-szinü köntösben hurczol, szabad ember e? Kelj-fel, A' gőg így serkenti, siess a' népnek adatni

Sok borsót, hogy utóbb a' vének gyermekeiknek
Áldják innepidet; szép a' nép' kedvese lenni.

Hogy ha pedig babonák' szolgája vagy: íme Herodes'
Innepe 21) van, színesen bémázolt ablakaidból
Sok koszorús mécsek ködöt ontnak, az asztalon a' réz-
Tálban nagy hal uszik, poharid borral tele vagynak,
'S némán mormolván innepled sárga halál-váz
Környül-metszettek' szombatját! Vagy hogy ijesztenek
Rút kísértetek 22) és gyászos hasadásu tojások,
Vagy Gallus 23) 's Isis' sandal Papnéja 24) körülített
Csörgettyút rázván rémít, hogy az Istenek egyben
Felfújják hasadat daganattal, hogyha naponként
Reggel foghagymát nem eszel, 25) mint rendelik. Illyen
Vak létedre mered magadat még tart'ni szabadnak?

A' Böltsön kívül — de tovább ne. Ne halljanak 26) izmos
Centuriók, másképp' nagy szál Vulfenius egyben
Meszsze kitárt' szájnak harsány kacajával imígy szól:
Száz Bölcsért, ha Görög, száz fillért én is ígérek.

J e g y z e t e k.

1. Az itt elől-forduló puffadt' kifejezések által az akkori Tragikus költők gúnyoltatnak. — Hogy Progne az ő férjének Tereusnak a' maga fiját Ilyst és Atreus Myceneben hasonlóképpen Thyestesnek a' maga fiait ételül elkészítve eleibe tették 's az asztalra feleadták, esmeretes a' Mythologiából. Ezen tárgyak ugy látszik, az akkori szomorú játékokban igen gyakran elől-fordultak. — Glykon azon időben híres Theatromi játészó volt.

2. Helicon' gőzén a' költő olyan virágokat és virágos szóllásokat ért, millyenekkel sok akkori költők éltek, 's mellyek magokban semmi valóságot nem foglalván, gőzhez vagy ködhez hasonlítottak. — Cornutus ennyit akar mondani: Te nem szoktál a' mostani Tragikus költők' szokása szerint puffadozó trüssal élni. Az oly puffadt' és feldagadott szóllásokat nagy falatokhoz hasonlítja, mellyeket nehéz lenyelni.

3. A' bársony Tóga' letévése a' fő-rendű ifjaknál esmeretes, nevezetes szokás volt a' Rómaiaknál. Ez rendszerint tizenhat esztendő's korokban történt. Illyenkor az ifjak a' bullákat, mellyeket babonáságból a' boszorkányság' árthatása ellen a' főbb rendűek aranyból, a' szegényebbek, bőrből nyakokon függve hordoztak, a' Lároknak vagy házi Isteneknek szokták szentelni 's felakasztani. Ezen bullák vízi buborék forma kis iskatuldcskák voltak.

4. Suburra, Róma várossának kiváltképpen a' fajtalan személyek' ott levő sokaságáról híres külső városa vagy utszája volt.

5. A' kettős út Herkules' azon választására céloz, mellyet akkor tett, midőn egy felől a' virtus, más felől a' vétek édesgették magokhoz.

6. A' csillagzatoknak már a' legrégebb időkben is tulajdonítottak az emberek erőit és hathatóságot az emberi sors' intézésében. A' Római Császárok' uralkodása alatt a' Mathematikusok' tulajdonképpen való foglalatossága a' csillag-magyarázás volt. Persius' idejében az Astrologia vagy csil-

lag-magyardzs sok Római nagyoknak legkedvesebb tudományok volt. Hogy Persius a csillag-magyardzsok almodozsait hitte volna, nem hihető; hihetőbb az, hogy magát irdsában a maga idejebelieknek batvélekedéséhez alkalmaztatta, 's annyiival is inkább alkalmaztathatta, minthogy ez által igen szép poétai képre tett szert. — Az Astrologiában Jupiter és Venus csillagzatjai szerencséseknek, Mars és Saturnus csillagzatjai szerencsétleneknek tartattak; az első az ő állásoknak módjához képpent, az utolsónak ártalmas voltát enyhíthették vagy éppen elvehették.

7. Cleanthes Zeno tanítványa 's Chrysippus tanítója volt.

8. A gondolatok folyamata itt ez: által-látják ugyan az emberek, hogy a bölcsesség tanulása nélkül boldogok nem lehetnek; de a jelen való örömtől elcsábítván, annak tanulását utóbbra halasztják. 'S minthogy ezen halasztást szüntelen viszonozzák és ismét elebb véget vet életnek a halál mintsem habozások meg szólnak.

9. Halogatással vagy holnapozással soha sem éred-el ezt a holnapot, mellyen feltételed teljesíttését ígéréd, ha még oly közel van is az hozzád.

10. Ettől fogva megmondja a költő, miért tart a bölcsesség tanulásának halogatása szünet nélkül? — azért t. i. hogy az ilyen halogatók nem szabad emberek, hanem kívánságaik rabjai.

11. A rab-szolgáknak törvényes felszabadítása következendőképpen ment véghez. A szolgát az Ura a Praetor elejébe vezette, ott kezénél fogva egyet pördített rajta, 's artzul csapta ezen szókkal: hunc hominem liberum esse volo. Azután a Praetor egy vesszőt (vindicta) tartott a szolgá fejére, 's így szólott: aio te liberum more Quiritium. E meglevén a szolgát a Liktornak adta által, ki annak fejére még egynehányat ütött. Végre a felszabadított elment Feronia templomába, 's ott kalapot, mint szabadság jelet tett fejébe, minekutána haja lenyirettetett. — A rab-szolgáknak a Rómaiaknál nem volt vezeték-nevek, hanem azt csak akkor kapták, mikor felszabadítottak, 's az ő Uroknak nevét szokták vezeték-névül felvenni; egy úttal azon Tribust is, mellyhez ettől fogva tartoztak, nevek után szokták tenni p. o. ha a szolga neve Dama volt, felszabadulása után Marcus Damanak hivatottat, és minthogy egyik Tribus, Velina Tribusnak nevezetett, és ő ehhez tartozott, azért az egész neve ez lett: Marcus Dama Velina. Ezen szokásokra czéloznak az itt elő-forduló szók és szólások. A szabad polgároknak az országnak néha gabondát szokott osztogatni.

12. Melicerta, Juno és Athamas fia, egy tengeri Isten, minden tengeri Istenek helyett tétetik.

13. Itt Persius az igaz szabadság mivoltát röviden leírja. Az élet ösvényén egyenesen menni, arról földre nem térni, a valót a színtől megkülönböztetni, a jót és a rosszat esmerni, kívánságaiban mértéket tartani, hiú pompára nem vágyani, a barátságban hívnek lenni, jókor takarítani, jókor külni, nem minden nyereség után dsítózni — ebben áll az élet bölcsessége, az a megbecsülhetetlen szabadság, mellyet semmi Praetor sem adhat.

14. A sárban lévő fillerért lehajoláson a nagy fűsvénység értetik.

15. Bathyllus egy volt a leghíresebb pantomim játsszók 's tánczolók közül Augustus idejében.

16. Külösképpen ugyan nincs valamelly Úrnak rajta hatalma. Ezt a költő egy parancsolat által fejezi ki, melly szerint az Úr az inasával egy vakarót vagy is ferdéskor a bőr simltsára 's megkenésére használtatni szokott szerszámot vitet a feredőbe.

17. Itt a költő bővebben kifejti azt a gondolatot, hogy az, a ki kívánságainak rabja, nem kevesebb szolga mint az, a ki valamelly Uról függ; minthogy a kívánságok sokszor egymással ellenkeznek. E végre a fűsvénység irattatik-le, miképpen ösztönöz az valakit a munkára, azután a puhaság, mint csabít az a henyelésre és gyönyörködésre.

18. Erre az ellenvetésre: én nem vagyok a kívánságok rabja, mert a bujaság indulatján tudok győzedelmeskedni, azt feleli a költő: hogy senkise tartsa magát győzedelmesnek, a ki talán kívánságának egyszer vagy kétszer ellent állott; 's ezen gondolatot egy olyan szerelmes ifjának példájával világosítja meg, a ki megharagudván szeretőjére, felteszi magában, hogy soha sem meggyeleje, de ezen feltételet tüstént megváltoztatja. A szerelmes ifju Chaerestratus, ennek szeretője Chrysis, szolgálja pedig Davus.

19. A Görögöknél és Rómaiaknál a szerelmes ifjaknak igen közönséges szokások volt szeretőjök háza előtt éjjel siránkozó mûsika vagy éneklés által meghalgattatásért könyörögni. Ha a szép engesztelhetetlen 's a szerető ifju valamennyire boros volt, gyakran az ajtóknak 's ablak-tábláknak kellett miattok szenvedniük.

20. Míg Róma szabad volt, 's a Fő-tisztviselőket a nép választotta, addig a pör-sereg között ajándékokat osztani igen jó mód volt, annak kedvét megnyerni 's magának felekezetet szerezni. A Császárok alatt az ily ajándékozás csak árnyeka volt a régi szokásnak. — Szokás volt pedig rész-szerint gabonát és hüvelyes-veteményt rész-szerint húst, olajat és pénzt ajándékozni 's kiosztogatni. Efféle ajándékokat a Fő-tisztviselők minden innepek alkalmatosságával is kentelenek voltak osztogatni, ha a nép előtt kedvességben akartak maradni.

21. Ha mástól szabad volnál, a babonáság' rabja vagy. — Rómában kordn szokásd volt az idegen népeknek, p. o. Zsidóknak és Egyiptombelieknek vallásbéli ceremóniáikat 's innepjeiket elfogadni. Ez később a Császárok alatt annál természetibb dolog volt, minthogy Rómában minden nemzetbéli gyűlésség össze-sereglett. Augustus alatt ugyan Agrippa, mint praefectus urbis az Egyiptomi Isteni tiszteletet eltiltotta, 's Tiberius, mind az Egyiptomi, mind a Zsidó vallást eltörlötte. De az efféle tilalmaknak nem soká volt foganatjuk. Kicsinyenként Isis és Serapis, egészen bevételek a Római Istenek közé, 's csak-nem minden külföldi Istenségek és Vallások meghonosodtak. — Herodes' innepén némely Magyarázók olyan innepet értenek, melyet a Zsidóknak egy felekezete Herodes' tiszteletére innepelt; mások pedig az általjában minden Zsidó-innepék helyett veszik. Egyébiránt esmeretes dolog, hogy az inneplés' alkalmával gyertyák gyújtattak, az Istenek oltárjai, díló képei, templomai 's a házak virágokkal megkoszorúztattak, vendégségek tartattak 's a t.

22. Kisértetek, a megholtak' lelkei, melyekről azt hitték, hogy az élőknek megjelennek, 's azokat háborgatják. — A' tojásból jövendülés a papok' családradságai közé tartozott. Ezek a' tojást paradísba takarták, 's arra vigyáztak, ha felül fakad e meg az, vagy alul; ha a' tojás épen elpatlant, az rossz jelnek tartatott, 's rosszat jövendült.

23. A' Gallusok, Cybele' Papjai 's külföldiek voltak, kik mindenféle babonát és szem-fényvesztést gyakorlottak.

24. Isis, Egyiptomi Istenség, mely Rómában szeltiben tiszteltetett. Papnéji öreg lednyok vagy rút természetű asszony-személyek szoktak lenni; csörgettyűjökkel, mely rézből, vagy más ércsből volt, nagy lármát csináltak, 's annak külömbféle babonds erőt tulajdonítottak.

25. Reggel éhomra, foghagymát enni jó orvosságnak tartatott a' boszorkányságok' ártalmait ellen.

26. Ezzel ennyit akar a' költő mondani: Tudom, hogy a' Filozofát és a' Filozófa' bardtát a' tudatlanok és bárdolatlanok ki szokták nevetni. A' tudatlanok helyett a' Centuriákat teszi.

S. K. J.

3.

A' Világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész és Neuton.

(Folytatás.)

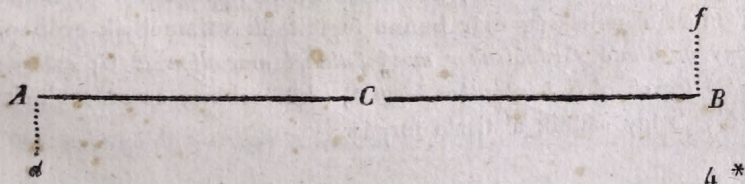
A' csillagok' forgásáról 's kerengéséről egymáshoz-képpest.

37. Mitsodás helyzet a' forgásra határozó, mitsodás a' kerengésre — az égi testek' mozgása' dolgában? Vagy is: Minő környüállás az, mellyben forognia kell a' golyóbisnak természeti erők által; és minő, mellyben kerengnie? Mert a' kerengés és a' forgás nincsen magától úgy kapcsolva egybe egymással, hogy az egyiknek keletével természetesen következék a' másik. Ez valamint két egészen különb 's egymástól független: úgy két különbféle helyezettől függő mozgás. A' szekér-kereknek, mellyet ökör húz, vagy az emberi kéz által hajított lapdának haladása közben keletkező forgás' példájából a' kérdésben lévő érdemhez képest okoskodni, egy pimasz egygyűgység lenne. Másképpen kell itt hozzá látni a' kérdéshez.

Melly fontos legyen ezen kérdésre való felelet; azt csak azután látjuk majd, ha resultátumára jutandunk. Tartsuk hát mind addig méltónak a' figyelemre.

En, hogy ezen unalmas materiában rövidebb lehessenek, a' *forgás' mivóltát* nyomozom nevezetesen — annál inkább, hogy Neutonék csak vaktában (precarie) veszik azt fel mint kerengés közben lehetőt — minden kidolgozás, minden mélyebbi vi'sgálás nélkül; sőt a' Matematikusok is általjában majd egész parlagon hadják ezt a' nagy fordítást szülhető Theoriát! — A' forgásra határozó helyzetből önként következik és jön ki a' kerengésre szolgáló helyzet, mint két ellenző folyamány, minthogy azon két rendbeli mozgás is egymással ellenkező arra nézve, hogy az egyikben azon egy helyen marad a' szék-pont (centrum); a' másikban halad.

38. Hogy maga szempontjából nézhessük a' dolgot: először is el kell itt választani a' *forgást* minden mellék mozgásoktól, 's nevezetesen a' haladástól, vagy kerengéstől, mindenestül, és csak magát a' forgást tisztán vi'sgálni. Hogy pedig e' féle vi'sgálatunk könnyebb szerrel mehessen véghez: ne vegyük-fel képzeletre az egész golyóbist, mint tömött gömbölyt; hanem annak általóját csak, mivel úgy is az általó képviselője a' golyóbisnak a' forgás kelletének tekintetében, — a' mint már a' 10-dik §-ban érdekeltem. Legyen hát ez az általó e' következő A B linea:

39. Valamint a' mágnes-tőben maga a' természet megkülönbözi a' két Sarkat 's e' között lévő köz-pontot: úgy az A B általónak C körül fordultában maga az e' féle mozgás' munkája három különössel tünteti-elő magát a' nézésnek, u. m. két ellen - tájék felé való indulással az általó' két végében, és egy se ide, se oda nem tartó — tehát, indifferens — középpel, a' C-vel. Ugyan is, Általónak azon egy teste a' forgáskor mintegy ketté válik, mert mozgására nézve két felé egyszerre hasonlik — az egyik fél egyik a' másik fél másik arány után indulván, még pedig úgy, hogy ha A kelet felé indult; B szükségképpen nyugot felé indul; a' C pedig mint szabad, játékhely marad. Tehát itt nevezetes és különös a' két arány, melly két ellenkező tájék felé tartván, az általót két helyen vágja keresztül bizonyos szeglet alatt; melly két arányt én azért *Ellen-arálynak* neveztem, a' köz'tök lévő köz-helyt pedig *Köz-pontnak* (Punctum indifferentiae.)

A' Forgás' lehetőségét képzelni se lehet ellen-arányok nélkül; mert csak az által a' forgás az, a' mi — külömb minden más mozgásoktól. Ugy de azon két ellen-arány lehetetlen köz-pont nélkül; mert azon egy testben történik ama két ellen-arány után való indulás, 's e' miatt a' meghasonlás. Tehát az egyik szélsőtől átmenve a' másikra, kell olyan köz-helynek lenni valahol az általó' közepe táján, hol a' nyugoti arány átváltozzon keletiére, 's megfordítva; tehát a' hol szünjön az egyik, 's a' másik kezdődjék. Ez a' köz nem arány, mert itt vége 's kezdete is az arálynak; hanem tehát csak harmadik mi — csak pont. És ez a' köz-pont — a' közép-ponttól, vagy centrumtól (mellyet én *Szék-pontnak* fogok ezen-től nevezni) az által külömb, hogy ez nyugalomkor is közepet tart; ama' meg csak mozgáskor észre-venni való, 's köz-pontnak marad, ha nem közepét foglalja is az Általónak.

Ez által a' forgás' mivóltáról való értelmény ki van meritve nagyjából: Két ellen-arány 's egy köz-pont — mozgás közben. Próbáljon mást adni, a' kinek ez nem tetszik — ha bizik magában. A' Matematikusok, az én tudomra, legalább ennyit se próbálják.

40. *Hogy a' Forgás csak forgás legyen csupán, elválasztva minden mellék mozgástól; szükség, hogy a' C, vagy is a' köz-pont ne mozduljon-ki helyéből; hanem csak az A 's B forduljon körülette, mint álló-pont körül. Mert ha C mozdul: úgy kerengés, vagy haladás is bele elegyedik, 's így megszűnik a' tiszta forgás.*

Ezt nem úgy kell érteni, mint némely mesterséges masinákban, p. o. esztergályban, hogy t. i. a' C oda legyen szegezve valamihez, 's ennél fogva ne mozduljon; hanem hogy a' két erőnek viszánykodó küzdéséből támadott mértékleténél fogva a' C maradjon mozdulatlan. Ha egy rúd a' C-nél fordulhatóképpen oda van függesztve valami álló oszlophoz; akkor három erő dolgozik ott: egyik A mint cselekvő, másik B mint szenvedő, 's tehát mint terhe az A-nak; a' harmadik C, mint letartoztatója a' kettőnek. De mi célunkhoz képest másképpen van a' dolog. Itt égi testek' foroghatások' módját fejtegetni kell a' természet' munkájából, a' hol tehát szabadon van a' C, és két erőből származik minden mozgás. Több nem kell, kevesebb nem elég. Sőt a' C nehésségét se vesszük itt számba; mert a' nehétség már benne foglaltatik valamellyik erőben.

41. *Hogy az általó' fordulásakor mozdulatlanul maradjon a' C; szükség hogy a' két mozdító erő egyenlő legyen a' C bántásához képest, külömben, az erősebb'nek hatása után megmozdul a' C, 's így szűnik a' tiszta forgás.*

Ha tehát az A egyenlő erejű a' B-vel magában is, nem csak a' C bántására nézve, akkor mind A mind B egyenlő távolságnyra légyen a' C-től; mert ha az A közelebb, akkor a' B erősebb, tehát ennek hatása után megmozdúl a' C. Ha $AC = CB$ mint távól-lét, és az A a' C helyén van; akkor az A-ban két annyi erő kívántatik ez egyenlőség megtarthatása végett; mert egyik felével CA-t indítani kell, másikával B-vel ellenkedni. Így az A kiálja a' köz-pont' hely-tartását; 's így történnek a' forgások akár a' természetben, akár a' mesterségben.

42. *Hogy a' két egyenlő foganatú mozditó erő A és B egyenlő távól-létkor a' C-től megtartsa a' C bántásához képest szükséges egyenlőséget, a' két ellen-aránynak egy forma szeglet alatt kell vágni az általó' két végét.*

Mikor e' két ellen-arány egy az általó' fekvésével, az az: mikor az általó p. o. víz-fektőleg áll, és a' két erő is csak víz-fektőleg jön egy más ellen azon egy általóban, vagy szalad egymástól; akkor semmi határozás nem következhetik a' mozgásra nézve — ha egyenlő a' két erő, sőt ha egy tájék felé indul is a' két arány; akkor is csak haladásra üt-ki a' határozás — a' miről nincs itt kérdés. Hogy forgás kerekedjék-elő, két ellen-aránynak kell lenni és az általót bizonyos szeglet alatt bántani két különös helyen; különben hibázik a' köz-pont, 's e' nélkül a' forgás. (§ 38.) Most hát:

1) Mikor az A erő derék szeglet alatt húzza az általó' egyik végét A d arányon, és a' B szintugy derék szeglet alatt a' másikat B f arányon; akkor semmi hatás nem érdekli a' C-t; mert az egész hajtó erő mind a' két részről egyenesen csak az általó' két végének két ellen-tájék felé való hajtására függesztetik egészen. Tehát a' C mozdulatlan marad; és ekkor legnagyobb divatjában van a' tiszta forgás: (ha t. i. egyenlő a' két erő.) — Innen következik, hogy mennél inkább hajlik az arány erre, vagy arra az oldalra, — az általó' lapjához; annál több erő költődik az általónak hosszában való mozdítására, és tehát annál kevesebb marad a' forgatásra. Tehát ferde szegletek alatt tsügged a' forgató erő. Mind az általó:

2) Még akkor se mozdul-ki helyéből a' C, ha tompa vagy éles szeglet alatt esik az említett két vágás, csak hogy mind a' két szeglet egy forma legyen. Ekkor ugyan csak egy rész erő fordítódik az általó' hajtására, a' másik rész pedig a' C ellen; és ennél fogva a' forgás már nincsen oly divatban, mint az előbbeni esetben, már csügged sebességére nézve, de azért csak tiszta forgás az most is; mivel a' mennyi erőt az A fordított a' C ellen; szint annyit fordított a' B is, és ez a' rész erő el van vesztve a' C-ben foganat nélkül; mert a' két erő egymás ellen dolgozik azon egy pontban — a' miből semmi a' következés. Nevezetesen, ha tompa a' két szeglet; két erő két ellen-tájék felé egyenlően húzza, és ha éles, egyenlően nyomja össze a' C-t. Tehát egy egy része a' két erőnek egyaránt vész-el maga ellen — a' C mozdítása nélkül; és a' forgatásra dolgozó erő maradék egyenlően marad.

3) De ha az egyik szeglet tompa, a' másik derék; akkor már bántódik a' C, a' tompa szeglet alatt dolgozó A erőtől, és pedig magához való húzásképpen, tehát C határozatit az A felé haladásra; mert az A erejének egy X részét a' C ellen fordítván 's tehát csak maradékkal hajtván az általó' végét, — éppen azért a' B-vel tartandó egyarántatból kiesik, az az: gyengébb — vagy is idevalóképpen szólván — lassúbb lón a' B-nél,

tehát a' B-nek akadályára válik, a' mi miatt a' B is annak mint terhének bírására éppen annyi rész erőt fordít (tehát veszti) a' forgatásra szolgáló hathatóság' rövidségével; következésképp a' B is csak akkorányi maradékkal dolgozik a' forgatásra; azonban az A-nak a' C bántására való X része bántatlanul marad, és éppen ezzel erősebb a' B-nél, maga után hódítja a' C-ét; tehát a' C indul az A után.

4) Ha az egyik szeglet tompa, a' másik éles, a' forgásra nézve még több a' vesztés; mert akkor mind a' két erő' summájának fele fordítódik a' C ellen és pedig azon egy tájék felé tartó arány után való hajtására a' C-nek. Tehát csak fél erő (az egész summából) marad a' forgatásra; a' többi fél a' haladásra jön. És így az általó' felében haladni, felében forogni fog. A' mi hogy szembetűnőbb legyen: vágjon az egyik erő A-t tompa, a' másik B-t éles szeglet alatt: az A erejének egyik része huzni fogja a' C-t az A felé, vagy CA arányon; és a' B erejének szint' olyan része taszítani fogja ugyan arra felé, t. i. BA arányon: tehát a' két erő felényire egyezik az arányban. Hogy ez a' fél éppen fele az egész summának: kitetszik abból, hogy a' tompa és az éles szeglet együtt véve két derék szeglettel érnek-fel; a' mi felit teszi egy Egésznek. Tehát itt egy fél erő a' C-nek egyenes lineában való hajtására fordítatik, 's egy fél a' forgatásra marad. Így hát felibe a' forgásra, 's felibe a' haladásra van a' határozat.

43. Már feliben benne vagyunk az egyvelített forgásban. Tiszta forgástól kezdve léptőnként jutottunk ide. Folytassuk a' sort egész fogytáig az arra dolgozó határozásokat vizsgálván, míg végtére meg nem szűnik minden forgás; hogy így osztán a' két szélből keressük-ki a' közepet, az az: esmerjük-ki mind a' forgásra, mind a' haladásra szolgáló helyzetet.

Maradjunk a' felvett figura mellett; maradjon B f arány, a' mint volt, A B lapjához éles szeglet alatt hajolva; az A d arányt pedig nyújtsuk gondolatlanul kifelé az A B lapjával azon egy lineába való fekvésig, míg t. i. az A d arány nem válik eggyé az A B-vel. Mi lesz' ebből? az A d elenyészik és támad helyette a' B A arány, a' mi általó' is egyszerű'smind. Tehát egyik erő—A—már az általó' lapjának arányával dolgozik. Most már az A erő magához huzza a' C-ét, C A arányon egész erejével; úgyde a' B is éles szeglet alatt, tehát B C lapja felé hajolva, vagy is B f arányon húz ugyan arra felé és pedig fél erejével; tehát csak a' negyed rész erő marad a' forgás' határozására (ha még is marad és nem elidáltatik a' 41. §. 3-dik szám alatt kijelelt környülmény miatt;) a' többi mind halasztásra fordítódik. Hajoljon most a' B f arány még jobban az általóra: a' forgásra alig marad valami erő; mert ha egészen reá fekszik az általóra: akkor vége van minden foroghatásnak. Miért? Mert a' két ellen arány, melly a' forgásra okvetetlen szükséges, elenyészett, 's helyébe állott egy öszvesített uj arány, melly szerint ha mind a' két erő dolgozik; tapinthatni való dolog, hogy csak csupa haladásra van az egész határozás, és a' forgásra semmi.

44. Következésképpen: a' forgásra az ellen-táj, a' haladásra az azon-táj parolázat határoz.

Mikor a' két arány párosan fut versent egymás mellett, úgy, hogy minden pontban egyenlő távól-létű egymástól: az a' két arány egymásra nézve *parolás* (parallela) és maga az a' féle dolog, *parolázat*. A' két parolás arány vagy azon egy (p. o. dél) vagy azzal szem-

közt ellen-álló (észak) tájék felé tart. Az első esetet én *azon-táj* — a' másodikat *ellen-táj* Paroláznak nevezem. (Parallelismus idem-polaris, et contra-polaris.)

Akkor kelete van a' forgásnak, mikor a' két erő két ellen-arány szerént egyforma szeglet alatt vágja keresztbe az általó' két végét. (§ 41.) Ugyde mikor azon két szeglet egyforma; akkor a' két ellen-arány, melly szerént a' vágás esik, egymáshoz képpest parolázás; és éppen ez a' parola az ellen-táj parolázat; tehát az ellen-táj parolázat, a' forgásra szolgáló vagy is határozó helyzet. Tehát, hogy az általó' — vagy, a' mi mind egy — a' golyóbis tetemesen forogjon, megkívántatik: hogy a' két erőnek, mellytől forgásra határoztatik, aránya az általóhoz keresztben és egymáshoz képpest parolában jöjjön egymás ellen — ha általóba végezve taszítás-, vagy szökjön egymástól — ha általóban kezdve húzás-képpen esik a' hajtás.

A' forgásnak ellen-játéka a' haladás; mert forgáskor egy helyen marad a' C, nem indul ki sehová; haladáskor pedig indul és tovább tovább megy. Ellenkező okozatnak ellenkező az oka; tehát ha a' forgásra ellen-táj parolázat szolgál, bizonyos: hogy haladásra azon-táj parolázat fog lenni a' határozó. Ugyde a' kerengés egyre üt-ki a' haladással; tehát a' kerengésre is azon-táj parolázat a' határozó.

45. Meg kell jegyezni 1-ör, hogy mikor a' forgásra vagy haladásra határozó helyzetnek felkeresése eránt van a' szó; két szélsőképpen kellett felvenni a' dolgot — a' tiszta forgást és a' tiszta haladást szem-ügy előtt tartván, a' mi szükséges vala, hogy mind kettőjöknek maga tulajdon határozóját találhassuk. Egyébaránt foroghat a' golyóbis, ha bár nincsen is azon fent kijelölt tiszta helyzetben, t. i. a' csupa ellen-táj parolázatban, — csak hogy ahoz inkább közelítőleg legyen mint sem annak ellenzőjéhez, t. i. az azon-táj parolázathoz; és már akkor a' haladás is melléje férhet a' forgásnak, de ilyenkor osztán a' forgásnak nagyobb helye 's több divatja leszen, mint a' hozzája mellékelt haladásnak. Ugyan ezt kell tartani a' haladásról 's kerengésről is, csak hogy megfordított fogásban. 2-or. Ha parola a' forgásra határozó (§ 43.) bizonyos, hogy tehát két ellen-arány nem azon egy pontban ellenkezik egymással, hanem két különös 's egymástól távol-lévő pontjaiban az általónak, hogy t. i. egy köz-pont is kerekedhessék köztök — a' mi nélkül lehetetlen a' forgás.

Innen sikeresen tekinthet vissza az Olvasó — ha tetszik arra, a' mit 10, 11, 12. §§-ban beszéltem Neuton' hibájáról. Én pedig tovább folytatom a' forgásról és kerengésről való fogásokat; és már az applicaturához közeledek.

46. Arról volt a' beszéd oda fel (§ 24.) mellyet itt be kell fejeznem, hogy a' Drabantnak székesé' forgó-körében való indultakor a' két arány — az egyik, melly szerént a' székes forgó-körének ereje vissza-rugásképpen dolgozik; a' másik, melly szerént illy környülményben menését folytatja a' székesbe rohanni indult, de örökös elüttetését szenvedő Drabant — mindenkor egy bizonyos szeglet alatt vágja keresztül egymást, mellyet én *Futó-szegletnek* neveztem. Az is említve volt (§ 21.) hogy ez a' szeglet nálam nem mindenkor derék, mint Neutonnál, hanem hol éles, hol tompa. Ezt meg kell mutatnom, minekelőtte alkalmaztatását lássuk.

A' Székes forgó-körének hathatósága nem véghetetlen, hanem csak bizonyos határig terjedhető (§ 34.) és azután egészen megszűnő. Ez a' megszűnés, hogy termé-

szetesen menjen véghez — ugrás nélkül — nem egyszerre szakad-el, mintha elválnák, de tehát gyengülő lépésekben ahhoz közelít — annál inkább, hogy közelebb a' csillag' testéhez sűrűbb, 's tehát hatalmasabban ellent-álló levegő égne'k kell lenni (§ 33.), távolabb erőltenebbnek. Következésképpen, a' külső kerülettől fogva, a' hol megszűnik, be felé menve gondolatlan, mennél beljebb a' székes' testéhez közeledvén, annál hatásabb a' vissza-rugó erő. Osszuk-el ezt a' nevedést *a*, *b*, *c*, határookra, 's tegyük-fel — megérthetés végett — hogy a' drabant most indul először valami x távolságról betörni a' székes' forgó-körébe. Jön hát *a* határba, a' hol még gyenge az elüttetés (a' vissza-rugó erő). Itt is már a' felljebb mondottak szerint, kezdi szenvedni félre-törését az arányának (§ 22.), de még itt nem jutott azon határ-pontra, hol a' hatás egyenlő fogantatú a' vissza-hatással; tehát még beljebb nyomul azon megmászott' aránya szerint, a' *b* határba. Itt még nagyobb félre-törést szenved, mert itt még hatásabbak a' ferdén vissza-csapó sugárok, a' *C*-nél még annál inkább. — Ha már a' *b*-nél megállapított a' drabant' helyzete, és itt derék szeglet alatt vagiák keresztül egymást az egybe-ütköző arányok; látni való, hogy akkor a' *a*-nál tompa, és a' *c*-nél éles szeglet alatt kell történni azon keresztül-vágásnak. Hol állapítassék a' drabant' helyzete *b*-nél *e*, vagy *c*-nél? az függ az ő nehézségétől (húzó erejének summájától) és egyszer'smind területétől (volumen.) Ha a' kisebb terület mellett nagyobb a' nehézség, beljebb merül a' forgó-körbe; ellenben kiljebb marad — mint a' külömb nehézségű 's területű golyóbisok a' vízben, mert, mivel az én Felvételem szerint az egyik mozdító erő csak a' felületet illeti, (forgó-kör' hatásága — a' szél § 19. 21.) bizonyos hogy a' terület sokat tesz' a' bemerülhetőség eránt való számadásban.

Igy hát: mennél beljebb a' forgó-körben, annál élesebb a' futó-szeglet; — mennél kiljebb vagy meszszebb a' székes' testétől, annál tompább. A' derék ezen két szélsőnek valahol közepe táján lészzen.

47. *Állítás.* *Tompá futó-szeglet alatt sebesen forog a' drabant, és lassan kereng, éles szeglet alatt sebesen kereng és forog lassan, derék szeglet alatt a' kerengés és a' forgás egymáshoz proportionalis.*

Akár kereng az égi golyóbis, akár forog akár kereng is egyszer'smind; minden esetben, azon két erőnek munkája együtt-véve eszközli azt ki, melly szerint az egyik oda húz, a' másik vissza-rúg. (§ 39.) Több és más mód nincsen, nem is lehet — de nem is kell az égi testek' mozgatására. Tehát mikor a' golyóbis forog is kereng is egyszer'smind; csak azon egy summája szerint a' két erőnek esik-meg ez is, mind az: mikor vagy csak csupán forog, vagy csak csupán kereng. Ugy hát lehetetlen, hogy annyi erővel forogjon a' golyóbis mikor kereng is egyszer'smind, mint mikor csak forog egyedül — kerengés nélkül. Mert egy rész az erő summájából oda költődik a' kerengés munkájára, és tehát annnyival kevesebb jut a' forgásra. Miért? mert a' kerengés és a' forgás két külömbféle dolog, két egymástól elválható, mert egymásnak ellenére járó, mert ellenkező helyezettől függő mozgás. (§ 43.) Tehát azon két erő' hatásának summája is két külömbféle foglatatosságra egyszerre oszlik-meg, mikor mind a' kettőt egyszerre eszközli azon egy golyóbisban. Következőleg, a' golyóbis kevesebb erővel — 's tehát lassabban — forog, mikor kerengnie is kell egyszer'smind, és sebesebben forog, mikor kerengés nélkül

forog. Ugyan ezt kell tartani a' kerengés' vóltáról mikor együtt esik a' forgással. Tehát a' kerengés hátrálására van a' forgásnak; és a' forgás hátrálására a' kerengésnek: egyik akadályozza a' másikat: ha sebesen forog, lassabban kereng; és ha lassan forog, sebesen kereng. Mellyik legyen pedig a' kettő közzül sebesebb, mellyik lassabb: az attól függ, hogy mellyik részre — a' forgásra é, vagy a' kerengésre esik több erő azon summából; e' pedig attól, hogy micsoda helyzetben van egymáshoz képest a' két aránya azon két erőnek? Mennél közelebb esik az ellen-táj parolázathoz az a' helyzetet: annál több erő esik a' forgásra: mert ez a' helyzet csak a' csupa forgásra határozó; tehát ekkor a' golyó is sebesebben forog, mint kereng — ha kerengnie is kell egyszer'smind. Ellenkező esetben ellenkező a' történet; tehát ha a' golyó is helyzete közelit az azon-táj parolázathoz: akkor megfordítva, sebesen halad (vagy kereng) és lassan forog; mert ez a' parolázat csupa haladásra szolgál. Ugyde a' tompa futó szeglet az ellen-táj, és az éles, az azon-táj parolázathoz közelit; tehát a' golyó is az első esetben sebesen forog, lassan kereng, a' másodikban lassan forog, sebesen kereng.

A' tompa és az éles futó szegletnek két szélsőképpen való felvételéből természetesen következik egy közbeni állapot — az t. i. hogy tehát a' derék szeglet alatt a' forgás proportionalis a' kerengéshez.

48. Vége van a' száraz szemlélménynek! A' tapasztalástól független útjain az okoskodásnak mentem én eddig, és micsoda resultatumba jutottam az által; láthatni most végzett állításomban, (§ 47.) melly mennyire hasznos, mennyire nem, az ki fog tetszeni a' tünemények' magyarázatjára alkalmas, vagy alkalmatlan voltából. Noha pedig még itt nincsen annak helye, hogy azon resultatumban igazságát a' tapasztalásba való beelegetéssel vittassam; mert előbb a' világ' alkotmányának rendét kell leírnom azon theoriám' segédelmével, és én eddig nem tettem egyebet, csak a' felvett hypothesisem' fejtődését terjesztettem-elő, — mellyet hát még applicálni kell 's azután látni, micsoda hasznú, 's mi következésű; — még is azért én most is kirándulok mellesleg a' tapasztalás' dátumai közzé egy két pár kinézéssel — részént, hogy eddigi lépéseim' helyes voltáról bátorítsam magamat, — részént, hogy az Olvasónak is annyi mennyi reményt nyujtsak magam felől, hogy csak lesz' valami belőlem.

Ez abból fog állani, hogy az applicálni való gondolkodásom' resultatumban egybevetem (próbára) az égi testek' járása felől több századok' elfolyta alatt tett astronomiai felfedezményekkel, és az ezek eránt való mathematicai calculusokkal. Ha ezekkel 's ezekkel nézve szépen üt-ki az én gondolkodásom; nincs annyi sok, hogy-én ne igérjek theoriámnak a' Neutonéé felett. Lássuk hát:

49. Nevezetesen, tellyes tapasztalás után bizonyos, hogy

1) Mennél meszszebb esik a' Drabant székesé' testétől, annál kevesebbet halad pályaköri futásában (lassabban kereng.) *Mercurius*, székesének — a' Napnak — legközelebbik szomszédja, 400 mértföldet fut-be egy percz alatt; *Vénus*, 294-et, a' Föld 246-ot; *Mars* 204-et, és így tovább. *Uránia* — az eddig ismeretes csillagok közzül legmeszszebb lévő polgár e' Napunk' országában — csak 54-et. — De az is bizonyos, hogy

2) Mennél meszszebb esik székesétől a' drabant; annál sebesebben forog — lassú kerengése mellett. Mikor a' *Mercurius*' fentője (radius) forgásakor egy percz alatt 1 mért. *F. M. Or. Minerva* 2. Negyed. 1826.

földet ír-le: akkor a' *Föld* 3-nál többet; a' *Jupiter* pedig 103-at. És ez így megy' sorban mennél tovább, annál inkább. Igaz ugyan, hogy az általó' nagysága nagyítja a' forgás' sebességét, mert annál messzebb csapnak egymástól az általóba az ellen-arányok, tehát annál bővebb játékot hagynak a' köz-pontnak — melytől a' forgás' kelete függ; (§ 38.) de ebből csak annyi következik, hogy mikor a' *Föld* fentője 3 mértföldet seper; akkor a' *Jupiter* 36-atot legfeljebb — 11 részzel nagyobb lévén az általója; — hát a' 67 honnan van?

50. A' mi ezen két rendbeli nagy Tünet' magyarázatját illeti; a' másodikra semmit se felelnek Neutonék; nem is felelhetnek, mert soha se fogtak hozzá érdemesen a' forgás' theoriájának fejtéséhez, hanem töb'nyire halgatva mellőzik-el azt, mintha az Isten (az ő dialectusokhoz képest szólván) csak vaktában társasította volna azt a' kerengéssel; holott amaz ettől külömb actusa a' mozditó erőnek — a' mint láttuk § 47.

Az elsőre felelnek, de szörnyű gyáván. Azt mondják, hogy a' Napnak a' plánétát magához rántogató ereje gyengül a' távol-lét' koczka' lapja szerint — az az: kétszer messzebb, négyszer gyengébb; háromszor messzebb, kilencszer gyengébb, 's i. t. Czifra számadás! — És ez nékiek meglehetősen sül-ki a' csak egygyik, a' húzó erőre nézve, de bezzeg a' másikkal mit csinálunk? Erről világért se szólnak valamit ollyankor. Ez az a' híres — az egyenes lineában véghetetlenbe futni elindult erő, melyet az Isten, még teremtésekor, beléje nyomított a' drabantnak. Mit csinál ez az erő, mikor a' bajvívó társa gyengül? Vagy azon eredeti húzomosságában (intensio) állandóul marad-meg; vagy változik. Az első esetben hatósabban dolgozna elgyengült társánál, ebből pedig a' lenne a' következés, hogy Jupiter sebesebben halad Mercuriusnál — éppen a' tapasztalás ellen. Ha pedig változik — a' mi második eset volt, — tehát vagy gyengül ő is, vagy erősebedik; az elsőre lehetetlen felelni, miért, — haneha valami titkos sympathiából a' gyenge társa eránt, külömben semmi egybe-köttetés nem adja-elő magát; a' másod szerint a' Jupiter soha se térne-vissza a' nap' országába, ha egyszer apheliumba elindult.

Mind ezen nehézségekre nálam rövid a' felelet és könnyű: Mennél messzebb a' székes, testétől; annál lassúbb a' haladás azért, mert annál tompább futó-szeglet alatt történik az ütközet, a' hol tehát inkább a' forgásra szolgál a' határozás — a' haladás' hátrálásával. Megint, mennél közelebb a' székes, testéhez; annál élesebb a' futó-szeglet, a' hol tehát inkább haladásra van a' határozás — a' forgás' csüggedésével. (§ 46.)

51. Ugy tetszik, mintha *Márshnak* helyzetéhez képest, lassúbb forgása kifogást tenne a' kérdésben lévő természet' munkájának sorában, mely szerint mennél tovább, annál inkább akár a' forgásra, akár a' kerengésre nézve, csak hogy megfordított viszonyban, mert *Mars* 24 óra alatt egygyet fordul tengelye körül, mint a' napnak legszomszédabb hajdúja a' *Mercur*. De ha tekintetbe veszi az ember Marsnak a' földjénél ötszörte kisebb területét, és a' Mercurénál hasonlítlan csekélyebb nehességét, mely szerint az első esetben, a' két ellen-arány kicsiny általóba való ütközetével nem hágy oly szabad játéku köz-pontot, (mellytől pedig a' forgás' kelete függ — 47. §.) mint a' nagyobb golyóbisokban; a' másodikban nagy könnyűsége miatt nagyon is biratik a' forgó-kör' hatóságától, (mellybe csak azért merül beljebb, hogy a' területe kicsiny) és így élesebb futó-szeglet alatt álja-ki az ütközetet, mint sem az ide való helyzet hozná magával, ha nagyobb területű golyóbis lenne ott; — mondom, ha ezeket felgondolja az ember, mű-

lik a' sort zavarító kifogás, és a' *Mars*' kifogása nem rontja, de inkább teljesíti a' törvényt, melly előtte is, utánna is változatlanul foly minden más plánétákon keresztül.

52. Mennyi idő alatt fordul egygyet tengelye körül a' *Saturnus*; arról változnak az Ég-vi'sgálók' calculusaik — nem is egyezhetnek. A' mit az egy *Cassinius* állított, a' mellett legtöbben maradnak; 6 és 10 óra közt van a' per (és illyekre nézve kívántam én — § 15. egy Compászt az ég-vi'sgálási calculusok' igazíthatása végett.) Én közepet vettem-fel számvételre — 8 órát, és énnékem így 113 mértföldre ment-fel a' *Saturnus*' fentőjének egy percz alatt forgása közben való sebessége; tehát 17-el többre, mint a' *Jupiteré*. — De ha 10-re calculálunk is, még is a' proportione *Jupiter*nél sebesebb forgású leszén *Saturnus* — azon észrevételek mellett *Jupiter*hez képest, mellyeket *Mars*ról láttunk a' Földhez képest. És így *Saturnus*nál még annál kevesebb kifogást szenvedhet a' sor.

53. E' folyó században felfedeztetett 4 kicsiny Planétának (melly *Mars* és *Jupiter* között kereng) u. m. *Vesztá*, *Júnó*, *Ceres*, és *Pallásnak*, és ama' tőlünk legmeszszebb lévő *Urániának* felfedezésekből, 's tapasztalás útján nem tudhatni forgása' létét — emennek távolsága és ama' négynek kicsinysége miatt. Reménylhetni mind az által, hogy a' látó csövek' tökéltetésével ezt is pontosan fel fogja fedezni a' Jövendőség. Az Ég-vi'sgálók' ugyan ezekben is a' forgást felteszik, de csak analogiából. Én theoriám' emberiségére előre fogadom, hogy *Uránia* forog és még pedig sebesebben, mint akár *Jupiter*, akár *Saturnus*. Ez az én felvételem szerént szükségképpen következik, mert *Urániának* holdjai vannak, mellyek hát csak úgy járhatnak körülette, ha ő forog; és *Urániának* még tompább futó-szeglet alatt történik ütközete, mint *Saturnus*nak; mert ennél sokkal tovább van az ország' széle felé a' helyezete, már pedig hogy még a' *Jupiter*nél meg van kezdve a' tompa szeglet, és *Saturnus*nál továbbra vive; az kitetszik az ő sebesebb 's sebesebb forgásokból a' később 's később haladások mellett. — A' *Mercur*, *Venus*, Föld és *Mars* — egygyik; a' *Jupiter*, *Saturnus*, *Uránia* másik szélsőben jár a' forgás' kerengés' mekkoraságát határozó helyzetére nézve, a' Nap' országában. Két ellenző. Ott sebes a' haladás, és ehez képest lassú a' forgás; itt megfordítva; sebes a' forgás, és ehez képest tsekély a' haladás, (a' kerengés.) tehát ott éles, itt tompa szeglet alatt esik az ütközet. Az egyik szélsőből a' másikra ugrás nélkül menve, csak kell a' közepén — az az derék szeglet alatt is át-menni a' Természetnek; úgy pedig azon említett négy apró csillagzatra esik a' közép — a' derék szeglet, a' hol tehát a' forgás proportionalis a' kerengéshez. (§ 46.) Ennél fogva én bátorkodom állítani, hogy ez a' 4 csillag is forog; de már arra nem tart-hatok számot, hogy úgy forogjon, mint más nagy területű golyóba e' helyzetben forogna, t. i. a' kerengéshez képest való sebességgel; mert nagyon kicsiny általoja miatt olyan körülállások adják-elő magokat talán, mint a' millyeket *Mars* csillagnál láttunk. (§ 51.)

54. Nagy érdem lenne a' tapasztalás útján (néző-csővekkel) megtudni, mi sebességgel forog *Uránia*? mert ha sebesebben forog, mint *Saturnus* és *Jupiter*; akkor bizonyos, hogy ezen tájéknak minden planétája már csak tompa szeglet alatt jön-össze a' Nap' forgó-körének sugarival, és hogy tehát már itt széle körül van a' Nap' országa; mert egének hathatósága elgyengült. Így pedig hathatósága' határit könnyen felmérhetnénk és bizonyosan tudnók, hogy az álló 's az üstökös csillagok nem az ő birodalmába valók. *Uránia* alka masint utolsó lenne az ő szélein. De különbben is a' forgás eránt mondott

lépcsőnként nevezkedő sebesség szerint Urániának mintegy 5 — 6 óra alatt fordulni kell egyszer tengelye körül, a' mi már alig ha nem végső sebesség a' nap területe' nagyságához és Uránia' kicsinységéhez képest.

55. A' mi hóljdokat illeti: ezekről is az ég-vi'sgálati nézetek után bizonyos, hogy azon törvény szerint kerengnek, melly szerint az első rangú planéták, t. i. mennél meszszebb a' székestől, annál lassabban; hanem minthogy a' mi hóljdunkon kívül másokban semmi forgást nem fedeztek-fel, nem is jegyeztek valamit a' felől az ég-vi'sgálók: theoriámat nem igazithatom a' hóldek' forgása eránt nézés útján szerzett észre-vételekre. Az imént láttuk következés szerint, a' kerengés' lassultával forgásnak sebessebbednie kellene planéták' példájából a' hóldekben is, ha csak ugyan forognának a' hóldek. De erről halgat a' tapasztalás; a' theoria pedig úgy szollana bele, hogy ha drabantjaik lennének a' hóldeknek is szintűgy; mert ekkor a' Felvétel' fejébe szükségképpen kellene forogniok. (§ 53.) Mielte legyen a' mi hóljdunkat (a' Föld' drabantját) hogy példa nélkül lassan halad és a' mellett resten forog: számadolunk arról majd tovább, a' tünemények' magyarázatjában.

Ennyit melleleg említeni elég volt theoriám' lépéseinek bátorítására. Most lépek által a' Világ' systemája' rajzolására — a' mit én az egész gondolkodás' virágjának tartok.

Dóhervits.

4.

Szelepchény György' Nitrai Püspöknek a' maga Török rabjához Amheth Aghához 1699 esztendőben irt' levele.

Keöszönetünk vtán. Értjük Agha teökéletlen uoltodat, azért, hogy mégh midőn Simegh Várath birtuk uolna, akkorbély Kapitányunk Achay János, az te sok hamis fogásodra, és kérésedre ki bochátotta hazadhoz Teörök Országba Simontornyay Memhezeth Somogy János Teörök Rabyát, a' végre, hogy a' te sarczod feleöl jo hirt hozzon, a' kiért vgyis leöttel uolt akkor kezes, hogy tüzenket napra ismet vissza ter fogyatkozás nélkül, a' ki nem hogy tüzenket napra vissza tért volna, de mégh may napighis mind oda be vagyon, és ki sem jeött üdő alatis. Melly te fogadasod, és hamis hited Agha merö chiak teökeletlenség és chalárdság; Azokaért hadgyuk, es paranchollyuk, hogy az megh nevezet Simontornyay Memhezeth, a' kiért te kezes leöttel, a' mikor be küldöitted, hozd ki ismeth, es allasd eleöl az Urának a' kie volt, mert ha eleö nem állatod, bizonyos légy benne, hogy tegedet is my egy altallyában soha addigh ki nem bochattatunk, valamégh ki nem hozod az Simontornyai Memhezeth, tudgyuk egyeb arantis már az te tökéletlen voltodat, de megh hid, hogy gondunk lészen read. Légy egésségben. Irtuk Nitran hatodik napian Octobernek 1699.

Az te Vrad

Szelepchény György,
Nitray Püspök.

Kivül: Valkovary Amheth Aghának nekünk Teörök.
Rabunknak adassek ez Leuelünk.

Közli Árvay Gergely.

5.

FŐ-MAGOSSÁGÚ
NÁDORNÉNKHOZ.

~~~~~>>>COOO<<<~~~~~

Új világ

Készül teremni, 's új teremtés
Váltja-fel a' megavult világot.

Sáros PÁL.

Mennyei-jóságú **FÉRJ'** isteni **HÖLGYE!** Camocnám
NÉKED örök buzgó tiszteletedre hevült.
A' KI derék nyelvünket zengvén Khárisz - ajakkal,
 Kellemetes látás' Élyzionába merítsz.
 „Áll Corvín' hős-vára, 's dicsőség fényli-körül ezt,
 Mint a' tűz-lobogo ékes olympi tetőt.
A' buta korcs' árján diadalmait hirdeti **Fáma,**
 'S szűz **Hórák** őrzik annak arany kapuját.
Nimbusz ölelte szelíd **GENIUSZ** csillog, 's deli kézzel
 Fűz ott a' **Jóknak** győzedelem-koszorút.“
 Lelkemet e' jelenés ihlvén, áldozni leomlom,
 O-Pannon' **LEGFŐBB ASSZONYA!** Színed előtt.
 'S **Pinduszi** szent tömjén mellett láng-érzetit önti
TÉGEDET idvezlő hon-szerető kebelem.
 „Bujdosik a' Magyar ön-földén, 's idegen szo özönlik
 Párduczos **Őseinek** héroszi sírjeiken.
 Fájdalom! a' **Nagyok** a' gyönyörű honi nyelvet elhagyták,
 'S a' palotákban nem hallani Szittya-igét.
A' csecsemő külföldi tejet szopik. — **Ígyen** enyész-el
 Átila' régi jeles **Nemzete** napnyugoton.
 Hasztalanul mondom - ki magam, vagy más kicsiny a' jót,
 Nem hallgatnak ránk **Fő-Magyar Aszszonyaink.** —
Ó magos **ISTENNÉ!** **TE** teremtheted újra hazámat,
 Nagyságos példád nyújt nekem arra reményt.

PANNÓNIA' SORSA. 1521 — 1526.

Hunnia' tér mezején véres zászlók lobogának,
 Drága Hazánk' földét dylván a' durva Törökség.
 Várakat és falukat feldult, 's hamvakba borítva
 Hagyta-el. — A' Népek' Fejedelme 's béke' Királya
 Oh ezer átkot szort rá, 's inségekkel alázta
 A' bűnért, az előtt, hogy az ő Felkentye hitét meg
 Nem tartá szentül; de a' békét félbe-szakasztá.
 Ott elesék Várnánál! Még nem volt lefizetve!
 Majd ivadéka Lajos lépett trónusra. Követség
 Jönn hozzá Szolimántól békét kötni. De roppant
 Táborral jö más részről, sok számu csoportja
 Dulni Hazánk' földjét. — Szolimán így szólla hadához:
 Mennyetek és döntsétek-el a' Magyarok' Birodalmát
 Vájjék a' dúzs föld temetővé! két kezetek csak
 Vért öntsön! — Dühhel jöve vég-várink' letiporni
 A' nem várt pór-nép. — Szabacs' és Nándorra rohantak
 'S azt dulták. A' halál 's öldöklés felhata a' köz
 Gyámhoz, kérék a' segedelmet. 'S addig az ör-nép
 Ovtá magát 's feleit. De segéd nem érkeze hozzá.
 Elcsügged, 's éhen, szomjan, tikkadva csatázik.
 Oh csak az élet-adó és vég köszikla' — reménnye —
 E' maradott — és a' kegyes Égnek kérte segédjét.
 Mert Lajos annyi-felé segedelmét küldeni — oh nem
 Érkeze. — Hunnia' téreiről csak jaj rezegett-fel
 Ó Buda' Vára felé. Nem elég csak hallani a' sok
 Jaj szót, és segedelmet esengő sok követeknek
 Kérését. Habozott, Nándort, Szabacsot, vagy egyéb más
 Helyeket óvóknak küldjön segedelmet. Egészen
 Elrémult' a' hadonn. — Az egész Pannónia jajja'
 Visz-hangját kellett rebegő 's szédült feje környül

Hallani. — — Mint mikoron Fáéton' nénnyei sírtak
 Mérész öccseknek dombján, szaggatva hajoknak
 Sárga arany szállát; de az Ég megszánta keservek' —
 Nyárfakká át változván, bús annyokat ők így
 Kérék, lenne segédül: Anyám oh édes anyám jőjj!
 Így szoll egygyike; más, Egek! elsikkantya magát, melly
 Mint nyíl megsebezé az anyát. Más részre viszont más
 Képp' kérék annyok' segedelmét. — Így vala ekkor
 Hunnia' sorsa is. — Oh Lajos azt sem tudta mellyiknek
 Kösse sebét? az alatt mert másnak sebje kiujult. —

A' tenger ha zajos fenekét felhányni akarja;
 Vagy, ha a' háborgós szélvész emelinti habokra
 Tornyosodott vizeit: lassan két sarkairól a'
 Földnek fellegek össze-tojulnak, menykövek esnek,
 Villámlás dörgés rázzák. — Bojdulva vegyülnek
 A' tenger' síkján lebegő csajkák a' habokba. —

A' Vézuv ha tüzeit torkán ki akarja okádni:
 Megrázintja lakunk' kebelét, 's a' szikla' üregjét;
 A' tengert kítaszittya szokott árkából ha tetszik,
 Vagy szigetet gyúr-fel közepén, 's szárazra vizet től.
 Majd egy tűz tenger zuharand-ki; Veszéllye találjon
 Termést, vagy szántó földet, várost: letiporja. —

A' Pannónia' szívét szét zúzó veszedelmet,
 Melly azután követé, lehetett ellátni az eddig
 Történt'ekből. Ezek postáji valának a' hosszszas,
 Bút és gyászt okozó vésznek, melly érte Mohácsnál.

Haj méltán az egész Haza sírt! — árvára jutásán
 Védő Istene fákláját szomorán lebocsátá.
 Haj sok ritka vitéz lihegé lelkét ki ezennel
 A' Magyarok' földén, tejet és mézet csepegőn, sok!
 Mert ez idő szakaszok' neve tám véres betűvel volt
 Irva - be a' végzés' könyvében, mint csupa vér folyt —
 Hunnia' bús térin! — Farahó így szenvedé hajdan. —

KELEMEN JÁNOS.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Ötödik Füzet. Május 1826.

6.

A' Tudomány 's Nyelv-tanítás' helyes össze-köttetéséről a' Felsőbb Tudományos Intézeteken.

(Feleletül a' F. M. O. Minerva' 1825-d. Decemberi Füzetében ezen Kérdés alatt:
„Mi akadályoztatja többek közt tudománybeli tökéletesedését a' Ma-
gyarnak?” kijött Értekezésre.)

A' Tudomány 's Nyelv-tanítás' kölcsönös össze-köttetéséről annyival inkább szükség említést tenni, mivel az eleitől fogva különböző 's egymással ellenkező vélekedéseknek 's ítéleteknek volt kitétetve, és mivel ezen össze-köttetés minéműségétől függ a' cél-arányos vagy tévelygő, hasznos vagy káros iskolai neveltetés; e' mellett annak szoros meghatározása nem csak a' Tanítóra 's Tanítványra nézve fontos dolog, hanem a' tudományos miveltség szives barátjait is, különösen az iskolák' lelkes Igazgatóit figyelemre 's rész-vételre bírhatja.

Az emberi ész ebben a' tárgyban is egyik tulságból a' másikba ment által, kiváltképpen azért, mert a' versengő felek eltéveszték a' dolog' valóságát szemek elől, és a' helyett, hogy azt az össze-köttetést, mellynek a' Tudomány 's Nyelv-tanítás között uralkodni kell, megállapították, 's a' kettőt egymással össze-eggyeztetni igyekeztek volna, arról vetélkedtek: *vallyon a' Tudomány-tanításnak van é' elsőégi jussa a' Nyelv-tanítás felett, vagy ennek ama' felett?*

Már a' XII-dik 's következő két századok nem voltak ugyan híjjával a' tudományos Intézeteknek, de minthogy azokban leginkább száraz Grammatikai tudomány és Scholasticusi Filozófia foglalt fő helyet, 's ez innen más tudományokra is kinyújtotta vas-
F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

pálcáját; tehát az Oskolák semmi jöltéví felvilágosodásban részt nem vehettek. Vóltak ugyan időről időre némely tudós férfiak, kik által-látták a' tanításbeli fogyatkozást és az egész tudományos alkotmány' megjobbítását szívesen ohajtották; de az ilyenek csak kevés számmal lévén, siket füleknék 's érzéketlen szíveknek beszéltek. — Gyenge fénye a' Jó-izlésnek, melly a' Rómaiak idejétől fogva halálos álomban merengett, mutatta magát már ekkor Olasz-országban, melly népességére, kereskedésére 's mívészí szorgalmára nézve minden egyéb' Európai Nemzeteket felyül-múlt.

De minekutánna ama fáradhatatlan igyekezetű Nyelv-tudósok (Filologuszok) kik a' XV-dik századnak végét és a' XVI-dik' kezdetét az Európai míveltség históriájában örökre nevezetessé tették, a' Scholasticusi bölcselkedésnek 's szemlélődésnek régi szemetjét a' jelesebb Oskolákból lassan-lassan kihányták, és a' józan okosságot elvesztett jussaiba ismét vissza-helyheztették; kedves tudománnyá vált az addig fel se vett, és először a' kibújdossott Görögök által tanittatott Filologia 's azzal egygyütt a' Görög és Római Classicus Iróknak szorgalmas tanulása. — Hogy pedig a' tudománybeli tökéletesedésnek ezen munkás eszközlői nem pusztá grammatikai szór-szál-hasogatásokba merültek, hogy ők a' Literatúra régi hőseinek írásaikban lelki eledelt kerestek, 's lelki eledelt találtak, és egyéb tudományokban sem maradtak hátra, arról bizonytságot tehetnek azon szép és nagy elmék' szüleményei, mellyeket nekünk Erasmus, Melanchton, Hutteniusz, Muretus, Lipsius, Baco és mások hagytnak.

Mindazáltal azt sem lehet tagadni, hogy némelylek a' megjobbított oskolai Tanítás' vezérlői közzül a' dicsőségesen megnyert győzelem mellett igen is buzogván, az egyenes útról néha eltántorodtak; hogy ők némely Scholasticusoknak a' Filozófia 's más tudományok körül szerzett érdemeiket el nem ismérték, és gyakran kemény kifejezésekben mind azt kárhoztatták, megvetették, a' mit az előtt elfolyt hat századok alatt, mellyeket sokan sötét időnek neveznek, az Oskolákban tanítottak, mint haszontalan 's homályt szülő Scholasticusi állatásokat. Mind e' mellett egy a' legfontosabb változtatások közzül, mellyeket a' XVI-dik századnak köszönhetünk az, hogy a' főbb Oskolákból a' Scholasticusok *Triviuma* és *Quadriviuma* a' Classicus-Irók által szerencsésen kiszorítottak. És a' mint az Oskolákban mind inkább inkább uralkodóvá lett az a' lélek, melly az igazi culturának ama szerzőit élesztette, a' képpen terjedett mindenfelé a' Filologia' helyes tanulása által a' Jó-izlés és Tudomány, 's mind a' kettőnek kívánt következtései voltak.

Igy lett a' XVII-dik század mind a' Természeti-tudományokra, mind a' Mathezisre, 's lehet mondani, hogy közönségesen a' legszükségesebb 's leghasznosabb tudománybeli ismértek' felfedezésére 's terjesztésére nézve, a' legszerencsésebb század, mind azok között, mellyeket a' tudós világ' históriája elő-mutathat, ugyan is a' tudományoknak a' közelebbi századokban elhintett magva ebben az időben tökéletes érésre jutott, 's drága gyümölcsöket termett. Világos tanúi ennek azon időbeli Tudósok 's ritka becsű munkáik: csak Galilei, Keppler, Otto Guerike, Grotius, Bayle, Leibnicz, Neuton, Cartesz neveket említem a' sokak közzül.

Az Oskolák' száma mind inkább inkább nevedvén, a' Tudományok hova tovább köz-hasznúbbakká lettek, és minden rendű emberek' osztályaira kihatóván tágasabb és szabadabb forgásba jöttek. És noha az oskolai szerkeztetés 's a' tudományos rendszer még

most is tetemes hibákkal 's fogyatkozásokkal küszködött, mindazáltal épen a' tudománybeli ismeretek elterjedése volt hathatós eszköz arra, hogy a' hibák felfedeztessenek 's az időhöz és környül-állásokhoz képest orvosoltassanak. — A' XVIII-dik század' kezdete a' Franczia és Német Szép-literaturában tett nagy előmenetelek mellett, ebben a' tekintetben is igen hasznos változtatásoknak 's jobbitásoknak ideje volt. Mert nem csak az, hogy sok megavúlt 's veszedelmes előitéletek, mellyek a' Filozofiában 's egyéb Tudományokban mély gyökeret vertek, lassan-lassan kiirtattak; hanem az oskolai tanításból is elenyészett az a' feszes pedantos mód, melly abban eddig gyakoroltatott és tetszőbb 's kellemetesebb formát öltözött magára. Ennek a' többek közt az a' hasznos következése lett, hogy a' Német-országi fő Oskolákban az öszszeséges Tudományok szorosabb öszsze-függésben 's szélesebb kiterjedésben kezdettek taníttatni még pedig *Thomasiusz* idejétől fogva anyai nyelven, mind az alsóbb mind a' felsőbb osztályokban.

De most sokan az Oskolák' Igazgatói közzül ellenébe tették a' Nyelv- és Tudománytanítást egymásnak, ennek kirekesztő just engedvén; amazt pedig gyakran megvetéssel illetvén, mint olyan Tudományt, melly a' felsőbb nemű pallérozódásra nem sokat tenne. Folyamatba jöven ezek az ideák, hogy a' Nyelv-tudomány csak kevesekre tartozik, a' közönséges miveltiségre pedig szükségtelen, úgy nevezett *Realis-Oskolák* fundáltattak, mellyek csupán a' Tudomány-tanításnak valának szentelve. Ez a' helytelen elválasztása a' Tudomány- és Nyelv-tanításnak a' felsőbb Oskolákban, mind kettőre nézve káros lett, minthogy mindenütt az hibázott, a' mi az értelemnek jó ízű 's tápláló eledelt nyujtana. Ugyan azért nehezen telyesedett-be *Semmlernek* reménysége, ki az első Mathezisi 's Mechanikai Realis-Oskolát alkotta, midőn annak megnyitásakor imígy szölla: „*Reménylem, hogy az Oskolák, mellyek eddig többnyire gyötrő helyei voltak az Ifjúságnak (a' Nyelv-tanulás miatt,) jövendőben a' Realis Oskolák' felállítása által csupa Mulató-szállákká lesznek.*“ — A' közelebbi időkben nagy bölcsességgel alkotott Polytechnicum-Institutumok és a' hozzájuk kapcsolt Realis-Oskolák, sok tekintetben különböző arányt tartanak más Tudományos-Intézetekkel. Azoknak céljok a' mesterségi és kereskedési szorgalom' élesztése lévén, különösen azokat a' Tudományokat terjesztik, mellyek nélkül a' mesterségek elnem érhetnék a' tökéletességnek azt a' mértékét, mellyben productumaik tökéletesek, közhasznúak és kelendők lehetnek. A' Természeti-tudományok azok és a' Matheziis egész kiterjedésben, a' kereskedési 's mesterségi Tudomány' minden ágazataival együtt. A' Nyelv-tanításban az élő mivelt nemzetek' nyelvére van inkább tekintet, mint a' régiekére.

Mindazáltal már a' XVIII-dik század' közepe felé a' Német-országi felsőbb Tudományos-Intézeteken cél-arányosan egybe-kötöttetett a' Tudomány- 's Nyelv-tanítás egymással, és azolta kölcsönös segedelmekkel hatalmasan segéllik a' közönséges tudománybeli felvilágosodást.

Az a' változás, mellyet a' helyre-állított Jó-izlés és a' régiekkel való ismeretség az Európai Nemzeteknél okozott, jöltévő befolyással munkálódott kedves Magyar Hazánkra is. Új Tudományos-Intézetek fundáltattak, mellyek által a' szükséges tudománybeli ismeretek' elterjedése mind inkább-inkább elő-mozdítatott. Azok ugyan, még kell valani, két nagy fogyatkozásokkal küszködtek közönségesen: ugyan is a' Deák nyelv határtalan hatalommal uralkodott mindegyikben, a' Filozófia pedig rendeltetése ellen, leg-

inkább vallásbeli versengések' eszközévé tétetett szinte az újabb időkig; — két tetemes fogyatkozás, 's ezeknek lehet átaljában a' tanításbeli félszagségeket, tévelygéseket 's a' tudományos miveltség' tapogatódzó menetelét tulajdonítani. De a' közelebbi század' utolsó felétől fogva igen hasznos változásokon mentek által mi nálunk is az Oskolák, úgy hogy már most némely fogyatkozásaik mellett is, sokkal szebb 's tökéletesebb formában tűnnek-elő, melly eddig az idők' viszontagságai miatt oly gyakran meghomályosított 's elcsúfított. És minek lehetne ezen szerencsés változást köszönni egyébnek, mint a' mai időben elterjedett Filozófiai vi'sgálódásnak és jó-izlésnek, mint a' megvilágosodot Fejedelmek után, ama mély belátású 's lelkes Igazgatóknak 's Tudósoknak, kik az Oskolák' kormányán állottak 's állanak még ma is. Ezek meg lévén győződve mind a' régi mind az új tudománybeli ismeretek' szoros össze-függésekről 's kétségbe-hozhatatlan hasznokról, 's a' Nemzeti-nyelv'virágzását is méltó tekintetbe vévén, mind azoknak taníttatását a' főbb Oskolákban bölcsen elrendelték 's hasznos rendszabásaik által időről-időre elő-mozdítják; hogy így a' tudományos Intézetek, rendeltetésekhez képest egész erőben haladassanak a' tökéletesség felé. — És ha vannak még most is olyanok, kik az egész tudós világ' hallattára keservesen panaszkodnak: hogy Tanítóik (a' gyávák?) fejeket száraz szótördeléssel gyöttrötték 's kábították, 7. 8. esztendeig csak grammaticai formákat vertek beléjük, csak emlékező-tehetségeket gyakorlották, a' többi lelki erőket nem fejtegették, 's egész oskolai cursusokban még csak egy mák-szemnyi hasznos igazságocskára sem tanították 's a' t. — azok talám abból a' dicsekedésből cselekszik azt, hogy tudománybeli miveltségeket egyedül magoknak tulajdonítsák, vagy azon hiúságból, hogy szokott elméskedéseket szinte a' szenvedelemig űzhessék. — Mi egyébaránt, kik tapasztalásunkból oly gyötörő Oskolákat már ma hazánkban nem ismérünk, felette káros dolognak tartjuk azt, ha az oskolai osztályokban a' tudományos formáltatás a' Nyelv-tanulás mellett elmulasztatik, és azt igen hasznosnak, hogy a' jövődöbeli Föld-mivesnek, Mester-embernek, Kereskedőnek oktatásában most inkább a' neki szükséges tudománybeli elő-készületeket veszik tekintetbe, mint a' holt nyelvek' tanulását, és hogy sok úgy neveztetett Deák oskolák, mellyek céljoknak soha meg nem feleltek, *Nemzeti Oskolákká* (Bürger-schulen) tétettek.

De a' Felsőbb tudományos Intézeteket (Gelehrte-schulen) soha sem kellene többé ennek a' kérdésnek elő-fordulni: *Vallyon a' tudomány tanítást elibe kell e' a' Nyelv-tanításnak tenni? ezt csak mellestegesen kell e' tartani 's csak amant elő-segélteni?* hanem csak ennek: *Mi a' viszszonos össze-kötetés a' kettő között? 's miképpen kellessék a' kettőt egymással egyesíteni?*

A' fundamentomos 's cél szerint intézett Nyelv-tanításnak minden Anya-oskolában, mely céljának meg akar felelni, éppen oly fontos dolognak kell lenni, mint a' Tudomány-tanításnak, mert:

1). A' helyes Nyelv-tanítás által az a' lelki tehetség legjobban kifejtődik a' tanulóban, mellynek természetesen korán ki kell fejtődnie (a' többi lelki tehetségek' sérelme nélkül) t. i. az emlékező tehetség. Ha ennek kiformalása a' gyermeki esztendőkből elmulasztatik, úgy ezt a' fogyatkozást igen ritkán és felette fáradságos 's a' későbbi esztendőkből sokkal kellemetlenebb munkával lehet ismét helyre pótolni; legnehezebben pedig ha az a' lelki erő, mellynek a' természet rendi szerint csak a' testnek tellyes kiformalásával kellene kifejtődni, t. i. a' fantázia, idő előtti ingerlés által igen jókor uralkodóvá lesz,

a' mi a' helytelen vezérlés és oktatás mellett könnyen megtörténik, minthogy már a' gyermek maga is örömet szállong a' képzelődések' országában, és sokszor csak sanyarú próbák után száll-le a' valóságos testi világba. — A' jó, könnyű és erős emlékező-tehetség pedig multhatatlanul szükséges a' leendő Tudósnak, hogy hivatalában hasznosan és serényen eljárasson. Mikép' tellyesíthetné a' Tanító, Törvény-tudó, Pap, Orvos és minden hivatalbeli ember kötelességét pontosan és hűségesen, ha emlékező-tehetsége nem volna illendőkép' kiformalva? és mi módon lehet csak gondolni is erős ítélő-tehetséget ott, hol az emlékező-tehetség materiát és dátumokat nem szolgáltat az ítélésre és okoskodásra; még pedig akkor, mikor szükség van reájok.

Az emlékező-tehetség' jókori kiformalása pedig mi által eszközölthetik jobban, mint a' helyes Nyelv-tanítás által az Oskolai osztályokban? Mert ha magában lehetséges volna is, hogy a' tiszta tudományos oktatás az emlékező-tehetséget éppen úgy elő-segítené, még is sokkal nehezebb munka az, és a' közönséges Tanító ritkán boldogúlhatna benne.

Nem lehet elég hathatósan ajállani ezennel is a' tanuló Ifjakkak, hogy emlékező-tehetségeket minél előbb igyekezzenek kiformalni, hogy az által életeket könnyebbé és kellemetesebbé tehessék. Igen helyesen megtörténik az azoknál, kik már annyira haladtak, a' Classicus Írók' szép és tanúsággal telyes szakaszainak értelmes megtanulása 's nyilván elmondása által (Declamatio.) — Így jöhet osztán az ékesen szóllás' tudománya is virágzásba, melly minden szabad nemzeteknél uralkodott 's uralkodik még ma is.

2) A' helyes Nyelv-tanítás igen jó mód arra, hogy az ifjú serénységre, tehetségeinek gyakorlására 's rendes munkásságra szokjon. A' pusztá tudományos oktatás az ifjú Tanulóknak nagy részét nem eléggé foglalatostokdatja, 's a' magános szorgalomra, melly legtöbbet tehet tulajdon kiformaltatásunkra, kevés ösztönt szolgáltat, (minthogy a' közönséges tanítás csak bévezetés és útmutatás a' Tudományokba,) ha csak valamely Tudományhoz való különös vonszódás nem lelkesíti az Ifjút. De a' ki jókor megtanulta, a' mi a' Nyelvek' tanulása körül legjobban eszközölthetik, idejét haszonnal tölteni, 's minden percet a' meghatározott munkára fordítani; a' ki jókor hozzá szokott még a' kedvetlen 's izzasztó munkán is keresztül-törekedni, a' mi minden Nyelv' fundamentomos megtanulásával együtt jár; az férfi korában sem fog az erős munkától irtódzni, az, a' mit sürgető tiszte kíván, hiven 's könnyen fogja tellyesíteni; az jobban elkészültnek fogja magát érezni a' foglaltos élet' nemére, melly nem kínál mindég gyönyörűséggel, hanem sokféle terhes dolgokat parancsol 's gyakran kevésbé intereszszáló munkákat, de a' mellyek az egészre nézve szükségesek, és azt is, a' mi hosszas fejtörésbe kerül, jó kedvel és akkor teszi, mikor kívántatik.

3) A' cél-arányos Nyelv-tanulás rendhez, határozottsághoz és pontossághoz szoktat a' beszéd és írásbeli elő-adásban. Ennek a' tulajdonságnak kell pedig a' Tudóst mindenkor megkülömböztetni. Mit tesz minden tudománybeli ismételünk, ha azt elrendelni, világosan, érthetően és ékesen elő-adni nem tudjuk? — Ez a' mindennek, de különösen annak, a' ki másokra hatni és másokat vezérelni köteles, olly annyira szükséges világosság, könnyen megszerezethetik a' Nyelvek' helyesen intézett tanulása által; midőn azokat egymással össze-hasonlítván, nem csak arra figyelmeztünk, a' mi mindenikkel közös, a' mi külön valamelyiknek sajátja (proprietas), 's a' mi a' helyes kifejezés ellen vagy;

hanem egyszer'smind tanuljuk gondolatinkat jól rendelni 's kellemetes írás-módba (stylus) öltöztetni, mellynek a' Classicus-Irókban tökéletes példányaira találunk.

4) Azon hézagok, mellyek tudományos formáltatásunkban az által esnek, hogy ifjúságunkban a' Nyelv-tanulást elmulattuk, soha egészen nem, vagy csak igen nagy munkával pótolthatnak ki; ellenben a' ki a' nyelvekben erős, híjjános tudománybeli ismeretét később esztendeiben is könnyebben helyre ütheti; kivált minthogy a' Classicusok' olvasása által bővséges matériát gyűjthet a' tudományos művelődésre magának, mellyet a' másunnan szerzett kincsel csak fel kell építenie. — Ritkán van pedig a' meglett embernek elég erős eltökélése arra; hogy tudománybeli fogyatozásainak kipótolásában, azon kedvetlen munka által el ne rettentessék, melly minden nyelv' első elementumainak megtanulásával össze van köttelve. — Az az ellenvetés itt keveset nyom, hogy némelylek már meglett korokban szerencsésen tanultak új nyelveket. Mert azok más nyelveknek jókori tanulása által már arra előre el voltak készülve, 's az azokkal való ismeretség könnyebbítette munkájokat; azomban itt a' Nyelv-tanításról közönségesen és általjában, nem pedig rendkívül való esetekre tekintve vagyunk szó. Ha pedig a' tudós nyelvek' elmulasztott tanulását még az Akadémiai cursusban kellene kipótolni, hol venne az Ifjú magának időt az öszszeséges Tudományok' tanulására?

5) Helyes Nyelv-tanulás nélkül lehetetlen a' Tudományokban fundamentomos tudásra (Gründlichheit) jutni. Egyes tudománybeli töredékeket könnyű szerezni tudományos nyelv-tanulás nélkül is, a' Dilettant, a' Művész leszedheti, kiszemelheti magának a' mi a' Tudományokban szembeütő 's csillámló, minden Filologiai elő-készületek nélkül; de nem így a' Tudós, kitől az egész tudományos műveltség' ált-látását, annak idő szerint lett kifejtődését és tökéletesedését méltán megvárhatjuk, valamint azt a' készséget is, hogy tudományos tárgyakról magát helyesen és világosan kimagyarázza. Az illyennek azért is szükséges a' Classicus-Irók' tanulása, hogy újnak ne tartsa, a' mi már talám századok óta tudva volt, hogy tudományos ismereteit, a' mennyire lehet kiterjeszse, és mivel sok tudománybeli dolgokat csak a' régiekből lehet meríteni. —

A' mi az Oskolai osztályok' régi elnevezéseket illeti, azt éppen nem lehet *szégyelleni*, mert midőn azokban a' Tanítás' fő tárgya az *Szelid-tudományok'* (Humaniora) nevezetével jegyeztetik, már csak ez is a' tiszta emberiségre (Humanitas) való formáltatás' felséges ideájára mutat. A' Szelid-tudományoknak t. i. mind azt fel kell ébresztetni, ápolgatni, erősíteni az Ifjában, a' mi az igazi emberiség' bélyegét reá nyomja, a' mi az ő önn-érzését, erkölcsiségét, képzését, és közönséges kiformáltatását, egyszóval, *humanitását* elő-mozdítja. Azért is az Igaznak, Jónak és Szépnek egyesítése multhatatlan feltétele minden Tanításnak, a' Szelid-tudományok' osztályában.

Noha a' Classicus-Irók' tanulása a' felsőbb Oskolákban hathatós eszköze a' tudományos művelődésnek; mindazáltal ez nem rekeszti ki tellyességgel a' többi szükséges Tudományokat 's élő művelt nyelveket is, hanem azt cselekszi; hogy az Ifjú mind ezeknek bizodalmas egyesületében törekedjék feltett célja felé.

Az igazi Filologia, mint a' Classicusi régiség' maradványainak, ama költői, oratori, históriai 's filozófiai remek miveknek tolmácsa, nem csak azon külső berítékkal foglaltoskodik, melly a' Tudományoknak ezen becses kincsét magába zárja, hanem különösen

az Igaznak, Jónak és Szépnek elő-terjesztésével; és éppen ez a kitetsző tulajdonság cselekszi azt, hogy azon munkákat századok múlva is minden nemzetbeli tudós férfiak csudálkozással és annál nevedőbb rész-vétellel olvassák, mennél inkább közelit tudományos műveltségük a tökéletesség állapotjához.

A' Classicusok' tanulását annakokáért úgy kell vezérelni, hogy az által az igazság' szeretete, mely a' józan critica által annyira erősítetik, az erkölcsi és aestheticos érzés, két factora a' humanitásnak vagy tiszta emberi képzésnek, — mind inkább kifejtgettesék és erősíttessék.

A' Classica Literatúra' ama hősei, ama minden időben remekeknek ismert Költők, Orátorok, Filozofusok, Historicusok magok is kitetsző jelességű emberek voltak, kik többnyire munkás 's köz-hasznú hivatalokban formáltatván, örökös becsű munkájikban kiapadhatatlan forrást hagytanak nekünk a' józan értelem', erkölcsi és szépség-ézés' élet-bölcsesség' 's hivatalbeli serénység' formálására. Méltó megemlíteni, a' mit mond ama tiszteleltre méltó Humanista Vosz a' tudományos Intézetek' rendeltetéséről: „A' tudományos Oskolák, Gymnaziumok, Lyceumok, így szól ő: úgy légyenek alkotva, hogy azokban különösen a' tiszta emberi tökéletesség' lelke (Humanitas) formálódjék a' Szelid-tudományok' 's érzelmek által (Humaniora.) Erre vezérelnék a' tökéletes műveltség' remekjei, melyeket a' Görög és görög módra képzett Római Írók hagytanak magok után. Hogy ezeket és a' benne lévő tudományt megérthessük 's érezhessük, tanulnunk kell a' régi nyelveket, melyek már magokban, mint a' legelevenebb elmének hathatós és kellemes képei, szorgos munkát kívánnak. — A' Fő-Oskola az Akadémia tovább folytatván az emberi művelődést, egyszer'smind azokat a' tudományos ismereteket terjeszti, melyeket a' Státus' szükségei kívánnak, minéműek a' Theologia, Törvény- 's Orvosi-Tudomány. — Ez a' bölcs Öseink által alkotott Oskolai szerkeztetés sok ember nyomokon keresztül sérthetetlenül megmaradt. A' tapasztalás bizonyítja, hogy a' Classicusok' helyes tanulása, a' való' szeretetét, a' tiszta szépségű érzést, a' tökéletes műveltséget hathatósan elő-mozdítja.“ *)

Valóban nem lehet kitalálni az okát, miért alacsonyítja-le a' fenn említett Értekezés' Írója a' Classica-Literatúrát annyira, hogy azt csak melleleg, idő-közben, csak játék, nem Tudomány formában (sic) kívánná az Oskolákban taníttatni! — Azt a' Tudományt, melyből eredett az egész Európai Cultura, melyben a' háládatos maradék tudományos dolgozásainak próba kövét és mustráját sok tekintetben még ma is kész elismerni, melynek tanulása mellett a' Nemzeti Nyelv éppen úgy eljuthat a' tökéletesség' legfelső lép-

*) Die untern gelehrten Schulen, Gymnasien und Lyceen, sollen wenn sie gut sind, vorzüglich den Geist edler Menschen (Humanität) bilden, durch reinmenschliche Wissenschaften und Empfindungen (Humaniora); dazu führen die Muster der vollendeten Bildung, die der Griechen und der griechisch gebildete Römer aufstellte. Sie, mit ihren unendlichen Kenntnissen zu verstehen, und zu empfinden, lernt man die alten Sprachen, die schon für sich, als die schärfsten und feinsten Abdrücke des lebendigsten Geistes, sorgfältigen Fleiß verdienen. Die obere gelehrte Schule, die Akademie, indem sie die menschliche Bildung fortsetzt, ertheilt zugleich solche gelehrte Kenntnisse, welche die Bedürfnisse der Staaten fordern. — Diese von weisen Vorfahren angeordnete Schulverfassung, hat sich viele Menschenalter hindurch vollkommen bewährt. Sichere Erfahrung zeigt, daß ein gehöriges Studium der Classiker den lautersten Wahrheitsinn, das richtigste Schönheitsgefühl, die vielseitigste Bildung befördert. u. — In der Rezension des Lehrplans für die Bayer'schen Schulen, in No. 77. der Jena'schen Allgemeinen Literatur-Zeitung vom Jahr 1805.

csőjére mi nálunk is, mint más pallérozott nemzeteknél. Ha mindjárt nem vennénk is számba azt a' nyereséget, mely a' Római és Görög Társasági-alkotmány vizsgálása közben azonnal elméjébe ötlék a' figyelmes Olvasónak, hogy a' virtus és az Isteni félelem legerősebb talp-köve a' Polgári-társaságnak, nem kell é azért tudnunk, mi volt Solon, Lyncurgusz és Numa a' maga idejében? el kell é felejtenünk, mely szép és hasznos tanítást adnak a' Classicusok a' törvény és kötelesség felett? el kell é felejtenünk, minő jeles társasági virtusok tündöklöttek a' Rómaiak' virágzó állapotjokban? — Ki kívánná különösen a' Theologia és Törvény-tanuló előtt a' Classica-Literaturához vivő útát elzárni, midőn éppen abban vannak letéve a' legtermékenyebb anya-igasságok és példák a' férjfiás ékesen-szóllásra? És ha a' classicusi isméretek csak melleleg való állatórészét tennék tudományos míveltségünknek, nem kellett volna é azokat már régen száműzni a' felsőbb Oskolákból? — *de bölcsesség volna é ez?* — Egy szóval, ki kívánná a' felsőbb tudományos Intézeteken, a' Tanítókat 's Tanulókat azon becses jussoktól megfosztani, hogy a' Tudományok' tágas mezején szabadon járhasanak, foglalhasanak és a' hol lehet, mindenütt gazdag zsákmányt gyűjthessenek magoknak? —

Nem lesz' talám felesleg való, a' Tudomány 's Nyelv-tanítás' szoros össze-köttetéséről még egy két szót szólni.

Hogy mi a' Nyelveket kiváltképpen azon Tudomány' kedvéért tanuljuk, mely azok alatt foglaltatik, hogy azért a' Nyelv és Dolog-tanulás úgy vannak egymásra, mint eszköz a' czélra, minden előtt tudva van. Ugyan azért esztelenség volna a' Tudomány-tanítást lealacsonyítani akánni. Nem! — mindennek, ki a' Tudós nevet megérdemelni akarja, tudományos míveltségre kell törekedni, melyet nem csak elő-segálleni szükség a' főbb Oskolákban, hanem azon elő-menetelre is, melyet a' tudományos mívelődés különböző idő-szakaszokban tett, mindenkor figyelemmel kell lenni. — Így ma nem érdemlenék-meg neveiket azon tudományos Intézetek, melyekben az úgy nevezetett Osztályokban az ifjú, semmi vallásos, históriai, mathezisi, fizikai, filozofiai 's literária ismereteket nem gyűjthetne, még pedig anyai nyelven, magának, és a' régi Nyelv-tudománynak csupán grammatikai részével bajoskodnék.

Minthogy tehát, a' mi a' fő dolgot illeti, a' Tudomány-tanítás' szükséges volta felől többé semmi kétség nem lehet a' józan gondolkozású emberek között; tehát itt annak csak kiterjedéséről szükség még némelly észre-vételeket elő-adni:

1) Az Oskolai-osztályokban (Classisokban) nem szükség, de nem is lehet, minden eddig ismeretes és kidolgozott Tudományokat egész kiterjedésben tanítani, itt csak fundamentom vettetik 's út mutattatik a' tellyesebb tudományos ismeret' lassan való megszerzésére; az ifjú elme felbuzdítottatik 's elkészítettetik a' tudománybeli vizsgálódásra, melyet egész életében folytatnia kell.

Ha az Ifjú' elméje idő előtt igen sokféle isméretekkel megterhelhetetik, ha a' tanításban csak arra nézünk, hogy tündöklő Tudóst (Wielwiffer) formáljunk; úgy két rozsz' következés kikerülhetetlen: mert az illyen Ifjú' feje vagy pusztá chaoszhoz lesz' hasonló, melyből semmit illendően kifejegetni nem lehet, mert semmi nincs benne elrendelve 's megülepvedve; vagy a' mit a' tapasztalás oly gyakran bebizonyít, csak Fél-tudósok formáltatnak, kik azt hiszik, hogy mindent tudnak, mindent látnak, kik mindenről kevés-

Igen 's tanítólag szóllanak és ítélnék; kik mindazáltal semmit helyes össze-függésben nem látnak, semmit jól megítélni 's méltatni nem képesek, kik végre mind magoknak mind másoknak terhekre lesznek.

2) A' Tudomány-tanításban szorgalmasan el kell kerülni egy részről azt, hogy a' Tanuló nehéz és érthetetlen dolgok' elő-adása, vagy pusztá szó-tár' tanulása által eleinte mindjárt a' tanulástól el ne rettentessék; — más részről azt, hogy mind annak jókora és idő-előtti elő-hordása által, a' minek jövőben kellene ingert adni az önn-vísgálódásra, nevedve menő formáltatásában fel ne tartóztassék. Mert ha a' Tanuló számára csak a' gyönyörködtetőt szedjük-ki a' Tudományokból, a' mi mulatságul, idő-töltésül vagy játéku szolgál neki, 's ez szinte az unalomig ismételtetik; — vallyon nem az a' következése lesz' é? hogy a' ki esztendőkön által ahoz szokott, hogy csak mulattatták, azt fogja kívánni, hogy mindég mulassa magát; — hogy az lágy-melegséget szűl a' Tudományok eránt, abban a' korban, mellyben a' culturának már sebesebb lépésekkel kellene haladni, mivel annak van híjjával, a' mi fűszere a' tanulásnak, t. i. az ujság' ingere és az önn-vísgálódás' szeretete; — hogy a' tudni vágyás, mellynek a' fárattságos dolgozásokban, mindenkor eleveníteni kell az elmét, elfojtatik, — és úgy jár, mint az, a' ki ifjú esztendeiben a' gyönyörűség' poharát fenekig kiürítette, és meglett korában az élet' örömeit izetleneknek találja.

3) A' Tudományoknak összeséges és systematikus taníttatását az Akadémiai Cursusra kell hagyni. — Az iskolai Osztályokban a' tudományos formáltatást nem lehet egészen bevégezni; mindazáltal úgy kell intézni, hogy az Ifjú az Akadémiai tanítást használhassa, 's vísgálódásra szokjék; materiálakat kell neki gyűjtögetni, mellyekből lassan-lassan egészet alkothasson; itt kapjon izlést a' Tudományokhoz, 's egyszer'smind tanulja azt is által-látni, melly sok van még mindenikben tanulni és tudni való hátra, hogy mindég eleven buzgósággal és szeretettel forgolódjék körülöttök és az élet' legtisztább örömet és boldogságát azokban keresse.

A' hol ez az iskolai Osztályokban czél szerint eszközöltetik, ott az Ifjú elkészült az Akadémiai pályára, el a' Tudományokban való vísgálódásra, ha szinte némelyekben nem kapott is tellyes oktatást az Oskolákban.

4) A' tudománybeli oktatás mellett elégséges idő maradjon a' Nyelv-tanításra is. — Hogy pedig ez a' Tudományoknak annyira megnevedett és még most is nevedő kiterjedése mellett eszközölthessék, szükség, hogy a' nyelv- és tudománybeli oktatás mindég szorosabb össze-köttetésbe jöjjön, és egyik a' másikának atyafias segedelmet nyujtson.

A' helyes Nyelv-tanítás már magában is czél-arányos elő-készület a' tudományokra, a' mennyiben az, az emlékező és ítélő tehetséget formálja és erősíti, 's átaljában a' lelki erőket eleveníti és munkásságba hozza. Egyéb'aránt a' Nyelv-tanulás a' jól elrendelt iskolai Osztályokban éppen nem határozódik csupa grammatikai rendszabásokban 's nagy szó-maszsa' össze-halmozásában, hanem az különösen a' Classicus-Irók' olvasása és magyarázása által eszközöltetik, kiket már a' név is, mint a' magok korának legjelesebb férjfiat, úgy czimerez.

Ebből világosan által-láthatja minden, a' ki ezeket az Irókat ismeri, hogy a' Classicusok' magyarázása közben, temérdek tudományos és nyelvbeli ismeretek jönnek-elő, F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

még pedig olly írás-módban (stilus), melly minden időben remeknek tartatott. És a' jó Tanító bizonyosan minden alkalmatosságot fog tudni arra a' végre használni, hogy nevéndékeinek gondolatait 's megfogásait a' tudományos tárgyak felett kifejttesse, ápolgassa és öregbítse, melly által egyszer'smind az a' szorgos törekedés is, mellyet minden nyelvnek fundamentomos tanulása megkíván, bőven megjutalmaztatik. Melly temérdek tudományos ismeretekre találunk, hogy csak egy példát említsek, Cicerónak munkáiban, és melly bájoló köntösben!

Ezenkívül a' nyelv-tanításbeli gyakorlások elég alkalmatosságot szolgáltatnak az ideák kibontakoztatására és tudományos ismeretek elő-terjesztésére. Rövid értekezések, Oratóziók' készítése közben, mind anyai, mind deák nyelven, az a' fő czél, hogy az ifjú tudományos materiáról gondolkozni, ideáit kifejtgetni, azokat kellemetes írás-módba öltöztetni megtanulja, ismérteit öregbítse 's helyesen elrendelje. — Éppen így lehet megfordítva a' Tudomány-tanítás egyszer'smind nyelvbeli oktatás, midőn a' Tanító részszerint Deák nyelven bizonyos tudománybeli tárgyakat elő-ad, és azokat tanítványival újra elmondattja; részszerint utat mutat nékiek, hogy nemzeti vagy Deák nyelven szabad gyakorlásokat 's munkákat készítsenek és azokat az Oratoria' szabásai szerint közönségesen elmondják.

Ekképpen fejtegettetnek, gyakoroltatnak az Ifjú lelki tehetségei 's érzései az oskolai Osztályokban mindenütt, a' mi csak ugyan minden nevelésnek czélja közönségesen. Igaz, hogy nem lehet az emberi miveltségnek tökéletes mértékét az oskolai pályán elérni; egész életünket elfoglalja az arra való törekedés. Mindazáltal ez az oskolai idő oly fontos és tellyességgel nem izolált részét teszi életünknek, hogy a' ki itt jókor meggyújtotta magában az értelem' világát, 's felélesztette a' szépnek szeretetét, annak egész életében, minden cselekedeteiben, még írása-módjában is uralkodó a' *Humanitás*.

Prof. Miklós László.

7.

Magyar Törvényt illető Régiségek' és Ujságok' Töredékei.

A' mi Hazánk sem meszsze van attól, hogy csak ollyan értelemhen nevezessék Magyar-orzágnak, a' mellyben most némely Magyar-orzági ember p. o. a' Zsidó Galli-
 cziában, a' Tanuló Német-országban, a' Földes Úr akármelly külső Országban, ha egy szót nem tud is Magyarul, szintén úgy és csak azzal a' jussal neveztetik Magyar-nak, a' mellyel az itt termett bort, Magyar bornak, az innét kihajtatott ökröt, Magyar ökö-
 nek nevezik. Ha azt a' gyalázatos állapotot megakarjuk előzni, szükséges, hogy ott kezd-
 jük, a' hol régi Eleink 800 esztendővel ez előtt elhagyták; az az: hogy Törvényeinket Magyarul írjuk, Magyarul perlekedjünk, sőt régi Törvényeinket is (legalább azoknak

a' Törvény-székeken haszna-vehető kis részét kiválogatva) Magyarra fordítsuk. Erre a' csupa fordításra nem kívántatik ugyan oly nagy Tudomány, mint Törvényeink' eredetének kikeresésére, hogy t. i. igen nagy Deák, Német, Franczia, Olasz Literátor, és Antiquarius, Historicus, Diplomaticus légyen az ember, de csak ugyan meglehetősen kell esmerni Európának közép idejű állapotját, 's érteni legalább a' régi Franczia és Feudális Törvényeket. Lehetnek oly régi Törvényeink, melyeket talán soha senki se fog megérteni, nem is szükséges; de vagynak olyanok, melyeket kellene érteni, melyekkel későbbi Törvényeink függésbe vagynak, és ha rosszszúl értetnek, nagy tévedésre adhatnak alkalmatosságot. Nyolcz száz esztendővel ez előtt élt' öreg Apáink között igen kevesen értették azokat a' parancsolatokat, melyeket ő nékiek az idegenek irtak vala; a' kik magok is rész-szerint talán csak iminnen amonnan szedték azokat össze, még pedig úgy, hogy nem is igyekeztek megegyeztetni az egymással össze nem férkezhető sőt ellenkező Törvényeket. *) Ha a' mostani ötö ember az ilyen régi Törvényeknek értelmén felakad, és azokat hibásan fordítja, azt neki vétkül tulajdonítani annyival kevesebbé lehet, hogy a' nem éppen legrégibb Törvényeink is néha vagy érthetetleneknek, vagy elmagyarázhatóknak látszanak, de a' melyeket mi szégyellünk nem érteni, 's elhitetjük magunkal, hogy értjük. A' régiekre nézve az is nehezíti a' dolgot, hogy nem jöttek úgy a' kezünkhöz, a' mint eredetiképpen irattak. Bizonyosnak tartatik, hogy a' Sz. István' Törvényei száz esztendőnél jóval későbbben öntettek abba a' formába, melyben most vagynak, és, hogy sok jó kimaradt belőlök, **) valamint az is, hogy a' Sz. Lászlói, későbbben készült idegen föltekkel pótolattak, a' mi más Nemzeteknél is megtörtént. Meglehet, hogy a' fellyebb említett ellenkezésnek is, ezek a' Compilátorok az okai, nem pedig az eredeti Író. De már az a' mi hibánk volna, ha ne talán olyan tévelygésbe esnénk, a' melyre sem a' Törvény-adó, sem a' Törvény-író legkissebb okot sem adott, mikor t. i. olyan dolgot, a' mely a' mi Törvény-adónknak esze ágába sem volt, mást valamit jelentő talán rosszszúl értett név alatt magunkéva akarnánk tenni. Mind az ilyen tévedésre, mind régi Törvényeink' két értelmű szavaiból származott hibára példákat fogok elő-hozni, de a' melyeket csekély vélekedésem szerint, igen kicsiny nyelvtudással is el lehet igazítani, ha ugyan, mint én vélekedni bátorkodom, tévedés és hiába van a' dologban.

Egy nevezetes Író így adja - elő a' Sz. István' II-dik Könyve' 24-dik Czikkelyének foglalatját; *Jus viduale, Successio item Ascendentium et Fisci, ex defectu, determinatur.* — Vallyon nem jobb lett volna é az *Ascendentium* helyett a' Törvény' szavát *Parentum* meghagyni? vagy ha magyarázni tetszett, *Collateralium* tenni? Vallyon a' *Parentes* nem Francziásúl vétetik é az Oldal-atyafiak helyett itt is, és ugyan ezen II-dik Könyv' 3-dik Czikkelyében is? mint *ex Jure Feudali* lehet tudni; p. o. Lib. I. Tit. 24. non revocetur ab ullo *ex Parentibus* Lib. II. Tit. 33. Vasallus *cum 6 Parentibus*. Lib. III. Tit. 2. § 1. *cum 12*

*) P. o. a' ki a' maga feleségét megöli, fizessen 5, 10, vagy legfellyebb 50 Tulkot. S. St. 2: 14. ha pedig szolgál-meg szabad embert, a' gyilkos' Ura, ha a' szolgát ki nem akarja adni, fizessen 110 Tulkot. Továbbá: a' gyilkos fizessen 110 pensas auri 2: 16. megöletessék 2: 46.

**) Későbbi Törvényeinkben előzások olvastatnak Sz. Istvánnak olyan Rendeléseire, melyek most nem találhatók.

propinquieribus Parentibus. Tizenkét Apja, Anyja csak nem lehet az embernek! Sőt már az ötödik Százban: *Lex Visig. Lib. III. Tit. 1. § 2. és Lib. IV. Tit. 3. § 3.* (hogy a' Tútort az árvának rokonai valaszszák) ez a' szó *Parentes, Agnatos* vagy *Cognatos* térszen. De, külömben is, vallyon mellyik esik-meg töb'ször, az é, hogy a' meghóltak, ki özvegyet hagyott maga után, Szülői, Nagy-attya, Nagy-anya 's a' t. maradjanak életben, vagy pedig Oldal-attyafiai? Vallyon nem arról kellett é hát inkább rendeltést tenni, hogy az olyan ember után ezek örökösdjenek, mint sem arról, hogy a' Szüléi? Vallyon nem a' következne é a' Szerző' változtatásából, hogy a' Szüléken kívül más Atyafiakat, mintha nem is volnának, egy-átallyában megelőzzön a' *Fiscus* az Örökösdésben? Vallyon, ha Ösi-Jószág volt az, a' miről szó vagyon (az életben maradt Atyától adatott t. i. tulajdonúl, vagy osztályba a' Gyermekek nélkül meghólt Fiúnak) volt é szükség azt rendelni, hogy az Attyára száljon? ha pedig a' meghóltak Királyi-adományon kívül szerzett keresménnyel volt, hol van az a' természet ellen való dolog megírva, hogy az a' *Fiscus*ra száljon, és hogy abban, minden kivétel nélkül, a' Gyermekek nélkül meghólt ember özvegyének, csak *Jus Vidualeja*, Özvegyi-tartása, nem pedig Örökösdése legyen? A' Királyi-adományba pedig, ha *Coimpetrator* (mint a' *Feudumba: Coimvestitus*, mitbelehnt) nem volt, vallyon örökösdött é valaha az Atya, Anya, Nagy-attya, Nagy-anya 's a' t. Továbbá: a' Kálmán Király' I-ső Könyve' 20-ik Czikkelyét így adja-elő: *Divi Regis* (S. Stephani) *Dona ad quemvis Sexum et generationis gradum extendantur.* Vallyon nem jobb lett volna é itt is a' Törvény' szavaival élni: *quoslibet humane generationis contingant haeredes*; rövidebben: *ad quoslibet haeredes extendantur*? vagy pedig ha magyarázni tetszett, nem azt kellett volna é vagy mondani, vagy hozzá tenni: *ad omnes Collaterales extendantur*? mert, elhalgatván azt, hogy a' *Sexus*ról a' Törvényben szó nincs, talán annak belé iktatása, az András Király' Czikkelyével (melly azt akarja megújítani, a' mit Sz. István adott, még is csak Fijakat emleget) nehezen férhetne össze: halgat a' Törvény a' *Generationis gradus*-ról is; melly inkább jelenti a' maradékot, mint a' rokonokat is. És így, a' ki tudja, hogy abban az időben, itt is, másutt is, személyes szolgálat' fejében adatott, 's a' maradéokra sem menő *Beneficiumok* is voltak, (kivált ha a' Sz. István *Parentes* szavát nem érti, 's a' dolog' természetéből fellyebb felhozott okoknál fogva, hogy az alatt a' Szüléket kellyen értetni meg nem foghatván, a' Törvényt érthetetlennek itéli) az említett Magyarázat után, arra a' hibás vélekedésre, hogy talán csak az afféle személyes Jószágnak, a' maradéokra lejendő által-menetele engedtetik-meg, annyival könnyebben rá vetemedhetnék, mert az említett Jószágok, más Országokban is, éppen ekkor lettek örökségekké; holott Kálmán a' *haeredes* alatt, minden atyafiakat értett, mert a' Sz. Király' Adományainak ellemekbe teszi a' más Királyok' Adományait, és ezekben az Örökösdést megszorítván, azt rendeli rólok, hogy kihalván az *Impetrator*, annak csak testvére, 's azoknak fiai örökösdjenek, nem pedig más távolabb lévő atyafiai, mint a' Sz. Istvánéiba. András Király pedig a' lévén szándéka IV-dik Czikkelyében, hogy a' Sz. Királytól helybe-hagyatott, vagy adatott Jussokat megerősítse, a' Kálmán által tett megszorításokat pedig eltörölje; azt rendeli, hogy: ha a' meghólt, *Fijakat*, vagy Testamentomot nem hagyott, *propinqui, qui eum magis contingunt* (a' kiket is Sz. István, *Parenteseknek*, Kálmán pedig: *quoslibet haeredeseknek* nevez) *succedant*, olyan rendel, a' mint a' meghóltához közelébb

vagynak, a' Fiscus pedig csak akkor örökösödjék, ha *nullam generationem (propinquos)* habuerit. Csak az elő-adott magyarázat szerint hozhatjuk harmóniába az említett három rendbeli Törvényeket, a' mellyek egymással tagadhatatlanul függésbe vagynak; csak e' szerint esmérhetünk rá, ezen Törvényeknek némely töredékére a' Verböczi I-ső Része' 43-dik Cikkelyében; csak így találhatjuk-fel ennek nyomait a' régi időkben; mellynek erejével, a' megholt atyafi által az osztály előtt akármi úton módon szerzett javakban (hanem ha az minden Ősi örökségéről lemondott) a' vele osztatlan atyafiak egyformán osztoztak; az újabb Törvény szerint pedig (47. 1723.) annak kihaltával, szintűgy mint az Ősieken, mind e' máig napig örökösödnek. Alkalmasint a' *Parentes* szónak, és annál fogva az egész Törvénynek a' késő maradékra által-jött hibás értése lett kútfeje annak a' vélekedésnek, melly a' két Tábla közt is ellenkezést okozott, hogy az Adományon kívül örök árron szerzett fekvő Jöszágbeli örökösödésben, a' természet' ellenére, és minden más legkisebb Törvény nélkül, a' Szülék, a' Házastársnak eleibe tétetnek, és osztán, szükségesképpen a' Fiscus is, mind abban, mind pedig (és még annyival inkább) az afféle Ősieken, még pedig az 1715. 26; § 3, 4 ellenére, eleibe tétetik. A' felhozott Törvények' eredete és viszontagsága elő-adatik a' *Ratio Rationis Juris pr. Hung.* nevű könyvben találtató, és a' megholt Grusz Úr' az említett 43-dik Cikkely' értelméről írott munkája ellen intézett vetélkedésben; a' hol az is mondatik, hogy a' *Parentes* szó Oldal-atyafijakat téssen; de a' próbákra nézve, az Olvasó, egy más olyan munkára utasíttatik, a' melly már akkor, a' mint ott mondatik, készen volt, de még eddig ki nem jött.

Nem merném állítani, hogy ugyan azon Író a' *Spielgeld*-del is így járt, a' mellyet *Pecunia lusoriának* fordít; mert azért, hogy én nem tudom, meglehet, hogy van olyan (alku szerént, vagy a' nélkül való) tartozása a' Férjnek a' mai hívságos időben. De a' ki tudja micsoda a' Németeknél a' *Schwerdmagen* (Agnati) *Spießmagen* (Cognati) a' Franciaáknál *quenouille*, és hogy ő nállok, a' két I betűvel íródni szokott *Spillgeld* (szó szerént: fonó Jöszág *) Orsó, vagy Orsót illető pénz) semmi nem egyéb, hanem a' Leány-ágot is illető Jöszág, szorosabb értelemben pedig az *Allaturalis* (Hozomány) Jöszágnak vagy pénznek az a' része, melly a' házassági alku szerént az Aszszony hatalmában maradt, és mellyet, ha tetszett, *Spielgeld*-nek is fordíthatott, eljádzhattott; holott a' többi a' Német Törvény szerént, a' Férj' szabad gazdálkodásától függött, és függ; alkalmasint azt hiszi, hogy a' *Spielgeld*-nek, Játék-pénznek ideája, csak a' hang' hasonlatosságából származott, és jött szokásba (ha ugyan jött) az olyan idegen, általa nem eléggé értett nyelven beszélni szerető Nemzetnél, a' Magyaránál, mellynek Törvényeiben, a' szoros értelemben vétetett *Spillgeld*-nek nyoma sincs, és a' mellynél az *Allaturalis* pénz, nem a' Férj', hanem egészen az Aszszony' hatalmában vagyon.

Még kevesebbé lehet akadékoskodni azon, hogy ugyan azon Szerző, a' *Morgengab-ét Donatio Matulinának* fordítja, noha olyan a' Magyaroknál nincsen; nállok az efféle aján-dék csak úgy nézetne, mint *Parafernium*. Ha van *Morgengabe* a' Magyaroknál, az nem fog egyéb lenni, mint a' *Moring*, az alkudott Özvegyi- vagy Hit-pénz, *Dos scripta* vagy

*) Illyen értelemben alkalmaztatják a' Franciaák ama szavakat: A' *Liliomok* se nem foúnak se nem szönek, annak jelentésére, hogy a' Francia Korona nem illet leány-ágot, *Lilia non nunt*.

Contractualis. Úgy is a' Német köz-nép, a' mellytől tanulták többnyire a' Magyarok a' Német nyelvet, nem kíván guten Morgen-t, hanem gut Moring-ot. De az a' baj, hogy azt ettől a' Szerző megkülömbözteti; és így az ő neki, sem nem *Parafernium*, sem nem *Dos scripta*, nem Moring hanem csak reggeli ajándék, valamint a' Német Iróknál; de mi lett legyen az ezeknél, azt magok se tudják meghatározni, sőt a' nevén sem egygyezhetnek-meg; némelyek *Morgengabe*-nak, mások *Morgengnad*-nak hívják. De most csak az a' kérdés: mit tesz ez a' *Morgengabe*? az az: a' *Morgen*-től jön é? Jól fordítatik é reggeli ajándéknak? E' felől is szabad legyen kételkednem. Az igaz, hogy Németországban is, sok századoktól fogva, *Donatio Matutinának* fordítják, 's azt az okát adják: hogy az össze-keles vagy elhálás előtt (némely későbbek szerint, utánna) de mindenkor a' lakadalmi vendégség előtt (mellyet a' régiek, mint más ebédet is, ama regula szeriint: *surge quinta, prande nona, coena quinta, dormi nona*, reggel szokták tartani) ajándékozta legyen azt, a' Férj a' maga Hitvesének; de a' *Törvények* szerint, majd *mindent téssen, csak azt nem, a' mit szó szerint kellene neki tenni*; mert némely Német Tartományokban ugyan, p. o. *Burkus*-országban is, a' lakadalomkor *adott* vagy csak *ígért* ajándékot teszi; de a' melly nem lett az *Aszszonynak* valóságos tulajdonává, mint más sok *Nemzetek*nél, (p. o. a' régi *Ripuariusok*nál, *Allemannok*nál, *Longobardok*nál *) mert, ha *Burkus*-országban, az *Aszszony'* hibája miatt elválás történik, ha megadta is, még is vissza-veszi azt a' Férj; mindazáltal megkülömböztetik, ugyan azon *Burkus Törvények*, mind az *Özvegyi* vagy *Hit* pénztől, melly ott, (éppen ellenkezőleg mint nálunk) az *Aszszony* által köteleztetni szokott *Ehevermächtniß*-nek (nálunk *Contrados*) *Gegenvermächtniß* név alatt ellenébe tétetik, mind az *Özvegyi-tartástól*, melly, ha bizonyos *Jóság'* vagy *Summa* pénz' haszon-vételében áll *Leibgeding*-nek, ha pedig esztendőnként fizetendő pénzből áll *Wittfum*-nak neveztetik (*Augem. Sandrecht für Pr. St. II. Th. Litt. 1. § 207. 542. et seq.*) De másutt, mint p. o. *Sveciában*, *Dániában* (*Stiernhock Jur. Sveon. L. 2. Cap. 1. Locken. Jur. Sveon. Diss. 7. Jus Dan. L. V. C. 4.*) éppen azt értik alatta, a' mit mi a' *Dos scripta*, alkudott *Özvegyi* vagy *Hit*-pénz, *Moring* alatt értünk, 's ezer esztendővel ez előtt is sok helyeken azt értették; néhol az egész *Jus Viduálét*, néhol pedig (p. o. *Saxoniában*) a' mi *Özvegyi örökösödésünk*nek csak egy részét (*Jus Prov. Sax. L. 1. C. 20. Ratsch. der Ehurjäch. Gesetze*), a' *Francziák* pedig *Dot*-nak fordítják, pedig nekik kellene legjobban tudni mit teszen; mert *Lex Salica*-nak neveztetik a' *Morganaticum*, melly közönségesen a' *Morgengabe*-től gondoltak származottnak lenni, *holott talán éppen megkellene fordítani*. Jóllehet tehát bizonyos az, hogy (a' már mondott jelentéseken kívül) néha, a' *Morgengabe*, csak haszonvételül adatott az *Aszszonynak*, míg ismét férjhez nem megyen, nem pedig tulajdonul; és jóllehet bizonyos az is, hogy a' későbbi időkben, ugymint a' XIII-dik XIV-dik Században (*Du Fresne in Voc. Morgengabe*) a' *Fejedelmi Személyek* között, és így az egészen egyenlő házasság' kötésében is elő-fordul a' *Morganaticum* kötelezése, melly dologra sok példákat lehetne felhozni. Úgy látszik mindazonáltal, hogy a' *Morgengabe*, eleintén, csak azt a'

*) Ezen utolsónál ugyan kétséges a' *Törvény* (*Lib. 2. Tit. 4.*) egy helyen közönségesen mondja, hogy az *Aszszonyi Morgengabe* illeti özvegy korában, itt hát nem ajándék; hanem, vagy özvegyi-pénz, vagy özvegyi-élelem, vagy örökösödés. Más helyen azt mondja, hogy a' szolga-leány csak úgy lehet törvényes feleséggé, 's gyermekei törvényes gyermekeké, ha a' házasság előtt, *Morgengabe* által felszabadították; itt hát igazi *Morganaticum*.

részt, vagy summa-pénzt tette, melyet, az igen régi (leg-alább is ezer esztendő) szokás szerént, a' Német Fő-rendeknél *ad Morganaticam Conventionem* férjhez ment alacsonyabb sorsú Aszszony *) kapott és kap; melly szerént, a' születendő gyermekek, az Annyokkal együtt, tartoznak megelégedni, vagy az Annyok által megalkudott, vagy pedig (p. o. midőn Uralkodó Fejedelem **) házasodott a' maga Jobbággyával özsze) annak kegyelmétől függő summa-pénzel, vagy Jósággal, 's minden egyéb Atyai Jussok nélkül maradván, nem az Attyok', hanem az Annyok' sorsát követik, na der moder gaan, na der mor gaan, (nach der Mutter gehen) ebből mondják osztán némely Német Publicisták (Moser in der Berliner Monats-Schrift. May 1784.) hogy a' Morgan 's Morgengabe lett volna; meg is lehet hogy a' Morgan vagy Morgengabe az emberek' szájokban az igen közönséges Morgen szó után, könnyen Morgengabe-vá változván, vissza-fordult' módon szülhetett azt a' mai időben vele özsze-köttetni szokott, 's talán illetlen, és a' fellyebb mondattak szerént, a' régiek előtt (még azok előtt is, a' kik azon elváltozott szót későbbben, a' Morgen-től származottnak gondolták) esmeretlen ideát, mintha az elhálást követte reggel adatott volna; holott, külbömben, az Ideának szoktak az emberek nevet keresni, nem pedig a' Névnek, vagy szónak Ideát. Ugy jut eszembe, hogy vagy példát is, vagy talán csak vélekedést olvastam a' felől, hogy *Morganaticum* házasságból született fiútól származott új Familiára, a' na der mor gaan-ból Morgan név ragadt. Azt pedig talán lehet állítani, hogy ha a' *Morganaticum* házasság a' Morgengabe-től és mind a' kettő, mint közönségesen tartják, a' Morgen-től, nem pedig Morgan-tól nevezetik; nehéz lesz' megfogni, hogy annyi sok Törvény-adók, Törvény-magyarázók, Történet-írók közzül, kik a' *Morganatica* szóval 1200, 's több esztendőktől fogva éltek, egy se találkozott olyan, ki azt e betűvel *Morgenaticának* írta volna. Midőn ellenben azt sokkal könnyebben el lehet hinni, 's meg lehet fogni, hogy a' későbbi Írók, a' Morgengabe szó' leírásában, 's Deákra lett által-tételében, a' köz-beszédet és kimondást követték, melly annak eredetétől régen eltávozott.

Kövy Sándor.

Bien alkalmatossággal szükségesnek tartom megvallani, hogy én, az előbbi Negyedben, az 536-dik lapon, a' 2-dik sorban, Reminiscenciákat, nem pedig Viszsa-émlékezést, az 540-diken a' 33-dik sorban controverziákat, nem koczkodásokat, a' 545-diken, a' 7-dik sorban, babrált, nem piszmog írtam. A' két elsővel éppen azt akartam mondani, a' mit gondolok hogy a' Németek vélek mondanak; jobbat helyettek, valamint a' 5-diknél, annak az andalgó, mechanicus, és csupa gyermekes foglalatzkodásnak, a' miről ottan szó vagyon, kifejezésére alkalmatossábbat nem tudtam, a' 558-ik lapon, a' 9-ik sorban, én nem szönyeget írtam, hanem firhangot. Az Ekklesiái Beneficiumokat sem mertem Jó-téteményeknek fordítani; mint az 540-dik lapon nyomtatott; jöllehet Jó-téteményekből származtak valamikor. A' Német Juristák is élnek a' Feudale és Canonicum Jus értelmében, a' Beneficium szóval; én az igen nagy purismust, szükségtelennek, sőt lehetetlennek tartom. A' Julius Törpéje az 543-dik lapon lévő ⁶⁶⁾ alatt, Julius Törpéje (Nain de Julie mert így hívták azt a' Király Kis-aszszonyt) helyett; az 549-diken a' Concensatio, Concursatio helyett; az 550-diken pedig (alólról a' 4-dik sorban) hozzá, a' hova helyett, nyomtatásbeli hibák, mellyeket, minthogy az értelmet elrontják, most is szabad, sőt kell jelenteni. A' magam írásbeli hibáját, hogy t. i. az elvesztett Para-dicsom helyett, Jéru'sálemet írtam, (mert az is forgott eszembe.) csak hamar észre-vettem, és a' könyvvégén kitétettem. De azt meg nem foghatom, hogy az az alkalmatlan alkalmasint szó hol vette magát az 547-dik lap' 24-dik sorában; nállam maradt írásomban nem tálsátatik; a' Mássába belé tévedhetett, a' másoló' hibája által.

A' Tisztelt' Író kívánságára ezen kinyilatkoztatás betűről-betűre közöltetik; 's kérettetik egyszer'smind méltóztassák Folyó-Írásunkat becses dolgozáival ezután is elő-mozdítani.

A' Red.

*) Ezt nevezik Német-országban Hausfrau-nak, Házi-aszszony, zur tüfen Hand; nem Ház' Aszszonya, zur redyten Hand.

**) Többször a' Német eredetű Népeknél meg volt tiltva az egyenellen házasság, néhol halálos büntetés alatt is; ma is meg van tiltva a' Burkus törvénybe is a' Király' engedelmé nélkül. Eleinte csak az Uralkodók házasodtak úgy; kéntelenek is voltak úgy házasodni; ma is kéntelenek volnának, ha oly sok uralkodó házas nem volnának Német-országban.

8.

KÖNYV-BECSLÉS.

HÉBE. Zseb-könyv. MDCCCXXVI. Kiadta Igaz Sámuel.

Bécsben, Grund Leopoldnál. 340 lap. 32 rétb.

AURÓRA. Hazai Almanach. Kiadá Kisfaludy Károly. 1826.

Pesten, Trattner Mátyásnál. 290 lap. 32 rétb.

Emelkedésünknek, Nyelvben és Mesterségben, 's évről évre, nincs bizonyosbb barométeruma (ha így szólni szabad), mint két Zseb-könyveink, melyek közzül az elsőbb most hatodik, a' másodika ötödik Kötetében jelene-meg. Míg tehát őket a' szép-világ csak szemnek-hízeltető külsője 's rezei miatt ölelgeti, az ügy' barátjainak kötelességek komoly vizsgálatokra eredni feleltek, 's részre-hajlás nélkül tekinteni mind fogatkozásait, mind érdemeit. — Távolab'ra fogunk kitérni, hogy megértethessünk.

Épen ötven esztendeje, hogy Nyelvünk' Múzája, felébredvén végre igen is hosszú alvásából — (az 1755 olta 1770-ig tartott) — járnai kezdé menését, 's Nyugoti, már ragyogó társainak, kiket Nagyok és kicsinyek ápolának, segélének, ez senki által nem segítve, mindentől rettetgetve, vádolva, kárhoztatva, szidalmazva, 's még gátolva is, büszkén utána indult. A' Telemach' fordítója olta Gróf Teleki József nem vala Írónk a' Szép' nemében, ki javallást nyert, sőt csak ismeretessé is tudta volna tenni magát a' Nemzet előtt; 's Illeit, a' Metastasio' lágy darabjaival, Gróf Teleki Ádámot, a' nagy Corneille' Czédjével, mint később Fédrát, Zechentertől hidegen fogadánk, mert a' vad-kor még nem vala megérve az illy Mesterművek' megkedvelhetésére. Ezek helyett ifjaink a' Kartigám' dagályain 's izetlen feszességén lelék gyönyörködéseiket, elfordulva a' Svéd Grófnétól és a' Marmontel után adott Belizértől. Azonban a' hajnallás' első gyenge fényei látatni kezdék magokat, 's Beszenyei egyszerre jelene-meg Ágisával, Hunyadi Lászlóval, az Eszterházi Vigaságokkal; és Báróczi, elébb Kasszándrával, mingyárt azután Marmontel' némelly Regéjével, és a' Dusch' Erkölcsi Leveleivel. Két esztendővel később Baróti Szabó

Dávid, 's Révai Miklós, amaz egy vastag, ez egy vékony Kötetben adák ki magyar rímetlen hexameterüket 's Elegiájukat; 's e' négy, Báróczi és Bessenyei, 's Baróti és Révai, illetni merék a' Szokás' nyelvét, Bessenyei bátran meg is támadta; mert érzék, hogy a' Szokás' nyelve a' beszéd' czéljának meg nem felel, 's érzést és gondolatot nem alkalmas a' szerént festeni, a' mint azt a' Mesterség kívánta. *) A' közönséges Olvasó meg nem foghatá, melly dühödtség szállá meg Íróinkat, hogy ők a' Nemzet' birtokát a' magokénak tekintik, 's magok csinálnak Nyelvet magoknak. A' kiket a' Természet több érzéssel álda meg, 's ízléseket a' régiek' és újak' olvasása által művelgették, sajdíták, hogy az nem esik nyomos okok nélkül, de felakadtak a' Merők' olykor igen is vastag botlásaikon. Közönséges volt a' panasza, hogy készületlenek fogtak a' Nyelv-műveléshez, 's Dolgozók és Olvasók elkezdék egymást vagdalni, mint midőn a' ködben azon egy sereg maga magát pusztítgatja.

Íróink évenként szaporodtak, 's szaporodtak Olvasóink is, de ezek és azok alig érezhetőleg. Egy jó Isten hadat támaszta Metricus Kezdőink között, 's magoknak nem dicsőségekre, de az ügynek nagy javára; elmérgesedett, vérest, vastagot. Ez gondosabbá tévé az Írókat mint különben voltak volna, 's az ügy' nem-dolgozó barátjai megismerkedének a' kérdéssel, melly felől azok perlettek. Ráth Mátyás most (1780) Újságokat ereszte ki; Péczeli a' Minden-Gyűjteményt, mások Időszaki-Írásokat; 's a' kik egész Munkákat adni nem mertek, ezekben jelenének meg a' Nemzet előtt, 's sokan megmaradának a' nem minden szerencse nélkül illetett pályán, 's a' mit játékkal kezdték, egész gonddal 's tüzzel folytatták. — További gyarapodásunk nem kíván említést; alkalmasint tudva van.

Igazi előmenetelt a' kimíveltetésben csak ott tesznek a' Nemzetek, hol a' Tudományoknak minden nemeiben történik az emelkedés; de a' Múzák' Vezetőji mindenhol a' Cháriszok; mert természetében van az embernek, hogy elébb és inkább kap azon a' mi Szép, mint a' mi Hasznos, Szükséges. A' ki tehát a' Szép' mezejét műveli, utat készít a' Hasznosnak, 's játéknak, gyermeki bábozásnak amant csak a' Barbarus nézi. Ha állításunkat azok, kik e' kérdésben Birák lehetnek, valónak találhatnák, úgy nem volna kérdés, hogy Igaz Sámuel és Kisfaludy Károly a' Nemzetnek melly hálájára tették magokat érdemesekké. Mi úgy hiszszük, hogy ügyünknek hasznosabb szolgálatot e' nemből senki még nem tevé. Általok szaporodik na-

*) Nem lesz' szükségtelen idő-rend szerint nevezni meg a' kiadott Munkákat. Haller Telemachot legelsőben 1755. eresztette ki. Illei 1767. adta Salamont, Ptoleméust, Titust. Teleki Ádám 1775. Czidet. A' Gellert' Svédi Grófnéja, Tordai Páltól, 1772. jelent meg; Belisaire, Zalányi Pétertől, 1775. Bessenyei kiadta az Ember' próbáját — (hibás már a' cím is: Essais sur l' homme, az-az, Holmi az Ember felől; próbaként) — 's Ágist, és az Eszterházi Vigaságokat 1772. Báróczi fellépe 1774., 1775.; Baróti Szabó 1777.; Révai Miklós 1778.; Rájnis 1781.

ponként és leginkább mind Iróink', mind Olvasóink' száma, 's előmenetelünk egyenesen attól függ.

Verselésünknek három nemei között minden kétségen kívül legnehezebb az, melly nevét tanítójáról, Rádayról, vevé; az, melly a' sorokat nem csak megrimezni kívánja, hanem annak lábait scandáltatja is. A' Zrínyi-nemű verselésben helyén van minden rím, akár jambus hangzású legyen az, akár trochéus, akár pyrrhichius, akár spondéus; 's a' Verselő, a' rímek' egész tárházából választhatván, 's semmi gonddal nem lévén a' sor' egyéb syllabájira, oly könnyen improvisálhat mint a' rímekben igen gazdag Olasz, legalább mint a' rímekben nem szegény Német. De éppen ellenkezőképen van a' dolog annál, a' ki Rádayt követi; mert ki lévén szabva, melly sor melly szökésű rímet kapjon, a' tárházat minden soránál csak félig találja nyitva; és mint-hogy mi a' birtokos név-másait hozzá-ragasztjuk a' névhez és ígéhez, 's az ily függelékes szókat rímeknek venni nagyjában pirúlunk, 's a' particulákkal ott élni nem mérünk: munkánk képzelhetetlenül el van nehezítve. De a' munka érdemi a' fáradságot, mert mennyivel nemesbb a' scandált rímes sor a' nem scandálnál! itt egyedül a' rím ad kecsket a' sornak, 's csak az gyanítatja versnek, hogy mellette áll társa; ellenben a' Ráday' sorát rím és scansio tesz kedvessé a' fülnek. 'S lássuk most, három ifjabb Költőink, kik közzül kettő alig hagyá-el iskoláját, mint ragyog a' nehéz pályán, 's mint érdemel csudálást mind lelkes teremtese, mind tanúlt, nemes, kényes beszéde által. Egészen, és megkuriútás nélkül adjuk azokat, hogy az Olvasó maga ítélhessen dalaiknak belső és külső érdemek felől.

D A L.

(Kisfaludy Károlytól.)

1.	2.
V olna szárnyam *), elröpülnék Egy kies vidék felé, 'S ott pihennék, hol madár-hang Éled, 's a' víg csermelyé; Míg a' Hívnek gyöngye karja Édes lánggra költene, És az álmok' szép honából Szebb valóra intenc.	Ott, a' berki alkonyatban Csak mi ketten, kedvesen, Tudva (hogy) senki el nem árul, 'S nem lappang irigy lesen, Andalogva hű szerelmünk' Szent malasztit érzenők, 'S hosszú verseny-áldozatban Báj-kelyhét enyhitenők.

*) Volna szárnyam, az az: Volna csak szárnyam, vagy: Ha szárnyam volna! —

3.

Lepje bár fagy a' vidéket,
 Nem sohajtom a' tavaszt;
 Eggy varázslat, bár havaz künn,
 Viszsza-hímzi nekem azt.
 A' derült ég' tiszta képe
 Hívem' kék szemében él,
 'S nyájas arczin olvadozva
 Liliommal rózsza kél.

4.

Zsenge szállit a' pagonynak *)
 Látom karcsu természetén,
 'S a' virágok' illat-árját
 Bészívom lehelletén.
 Könnye harmat, melly vidítva
 Titkos búmon ringadoz;
 Lelke nap-fény, 's tőle minden
 Élet-kéjre lobbadoz.

5.

Ott vidám kedv és szerencse
 Tűn-fel minden kényivel;
 Ott az élet ifjan aggúl,
 'S szép álmoként lebben-el.
 Édes emlék! drága képek!
 Bábotok' ha átfutom,
 Milly örömmel elröpülnék,
 Merre — azt csak én tudom.

B O R - É N E K.

(Bajzától.)

1.

Boldogok mi! a' barátság
 Vig seregbe özsze-vont,
 'S itt borunkat kedvvel iszszuk,
 'S távol elkerül a' gond.
 Fel, Vitézi a' kulacsnak!
 Fel! miénk most a' világ!
 Most pohár! mert nem isztok,
 Az halál ha majd kivág.

2.

Lyányka, csókot a' pohárhoz,
 Nyújtsad bíbor ajkadat;
 Te, ki oly szép vagy, miként a'
 Nyári hajnal-támadat.
 'S mint midőn két égi villám
 Egybe-csapva szét-enyész,
 Csókba lelünk özsze-csattan,
 'S a' kény' tengerébe vész.

3.

Félre, Víz-ivó, előlem,
 Mert palaczba fojtalak!
 Itt szentség-törőt nem tűrnek
 A' bornak szentelt falak.
 Láng-lobogva leng Tokajnak
 Itt közöttünk Istene,
 'S kád!ba fogja, hogyha békön,
 Kit meghitté nem kene.

4.

Éljenek, kik híresítik
 A' Tokaj' gyönyör nevét!
 Éljen, a' ki ott kapálta
 E' pohár' dicső tövét!
 Most mi vigan hörpögetjük,
 Kéjre, lángra ébredünk,
 'S minden bút e' tágas-öblü
 Billikomba temetünk.

*) Pagonynak asenge szállit — a' mező' első virág-szállit.

5.

Üssük-összsze kelyheinket!
 Bennek égi tűz ragyog,
 És vígadjunk: a' Magyaroknak
 Vigadalmi nem nagyok!
 Míg Mohácsnál nem csatázott
 A' félholdü büszke Tar,
 Vig volt addig; hajh! azolta
 Sírva vígad a' Magyar.

6.

Ott leszállott alkonyába —
 De minek panaszlok én?
 Féltre, gyász-kép! új korány kél
 Arpád' honja' szent egén.
 Féltre, szívnek gyilkolói,
 Al-világi fajzatok!
 Fájdalom, köny, aggodalmok,
 Tőlünk messze szálljatok.

7.

Fel, Vitézi a' kulacsnak,
 Míg miénk a' szép világ!
 Most pohárra, mert nem isztok
 Az halál ha majd kivág.
 Üssük-összsze kelyheinket,
 A' kancsók ürüljenek,
 Fenn kiáltuk: a' Hazának
 Szép leányi éljenek!

8.

Éljen a' Magyar Szabadság!
 Éljen a' magyar Vitéz,
 A' ki e' dicső Hazáért
 'S a' Királyért halni kész.
 Adja Isten, hogy Hunyadnak
 Össze-dőlt kő-halmain
 Törje csontját a' Magyar vért
 Lesve szomjúzó Kain.

9.

Éljenek Szeretteink, a'
 Drága honnak Szentjei,
 Kik a' köz-jóért buzognak,
 Mint a' nap' tűz-fényei.
 Adja Isten, hogy Hazánknek,
 Mint a' nagy Király alatt *),
 Három tenger' part-virányi
 Vessenek határ-falat.

10.

Éljünk mink is, a' kiket most
 A' barátság egybe font,
 És borunkat vígan iszszuk,
 'S távol elkerül a' gond.
 Fel, Vitézi a' kulacsnak
 Pengjen-összsze a' pohár!
 Most igyunk, most, mert ki tudja
 Óra múlva még mi vár.

És most egy Schilleri szellemben dolgozott szép Regét:

M A R Í.

(Kovacsóczytól.)

1.

Egy ifju messze költözött;
 Marí a' szirtől kémlelé
 Mint tűn a' csolnak hab között;
 'S vég búcsút búsán int felé.
 Hó keble sóhajásra kél,
 'S Lajos' nevével zeng a' szél.

2.

Rá-villan a' korányi fény —
 Marí a' pusztá szirten áll.
 Tűn a' nap, 's a' csalárd remény,
 Mint a' végső fény, alá száll.
 Halkan nyögé Lajos' nevét,
 'S madár visszhangzá zengzetét.

*) Nagy Lajosunk alatt.

3.

Villám csattog, döbörg az ég —
 Mari a' puszta szirten áll;
 Zúg a' hab, pusztúl a' vidék,
 'S szerelmétől ő meg nem vál.
 Lajost sohajt láng-kebele,
 'S visszhang mélyen sohajt vele.

4.

Bú tépi bájos ékeit —
 Mari a' puszta szirten áll;
 Csillag viszi idvezletét,
 'S hűsége nő vad kínjainál.
 Lajost kiáltja lángozón,
 'S utánna zúgja az hab a' tón.

5.

Ím a' tó' zajgó szélein
 A' hullám egy testet vet hány.
 Mari néz; köny gyúl szemein,
 Leng fürtje, arcza halavány.
 Hangzón nyögé Lajos' nevét,
 'S habokba hűté láng-hevét.

Ha Kisfaludy, Bajza, Kovacsóczy, minden teremő erejek mellett, együtt éltek volna a' nemesben gyönyörködő Daykával és a' nem-nemesben gyönyörködő Csokonaival, írták volna e e' három nagy-szépségű dalt? és, megfordítva, ha Dayka és Csokonai most élnének, és kivált a' nemesben, gyöngében, kényesben gyönyörködő Dayka, tűznek gyúlasztva Kisfaludy, Kovacsóczy és Bajza által, mit nem adna ő is? 's ez mutatja, hogy ötven eszt. óta nagy utat tevénk, mutatja, hogy évenként emelkedünk. El lévén készülve a' Nyelv, ki lévén irtva az út, egy tized alatt csudákat fogunk látni. —

A' lelkes ifjabb férfiak közt tiszteletesen lépdell, őszülő örök ifjuságában, Kis, 's gyönyörű példáját adja, hogy sokkal illőbb a' megismért igazra térni, mint a' régi mellett makacsúl vesztegleni. Imhol nagy könyűséggel és kényességgel dolgozott Éneke:

A' NYÁRI ÉJSZAKA.

1.

Csendes éjszakán járkálok,
 'S hány varázslatot találok.
 Gyenge szelek,
 Fa-levelek,
 Hold-beszéllgetést susognak,
 Távol patakok zuhognak.

2.

Árnyak árnyat ölelgetnek,
 Mint a' kik híven szeretnek.
 Hegyek, völgyek,
 Fenyők, tölgyek,
 Merre hold' sugári hatnak,
 Csuda-képeket mutatnak.

3.

Mik laknak itt? halmok, térek,
 Gnómok, Szilfek, vagy Tündérek?
 Mint bujkálnak,
 Hogyan válnak
 Széppé, semmivé kényekre?
 Mint építhetnék ezekre?

4.

De fenn, az ég' üregében,
Csillagok' dicső fényében,
Változatlan,
Határatlan
Hűség ragyog, nem vak kényen
Hanem örök szép ösvényen.

5.

Alatt képek jönnek, mennek,
Fenn nyomos hely van mindennek.
Égi fények,
Szép remények
Vagytok ti kétes szívemnek,
'S útmutatók életemnek.

Hébének legszebb darabjai közzé tartozik a' *Költő vágyása*, l. 168. Vásárhelyitől, bár az kevésnek lesz' érthető, mint maga az éneklett tárgy. Gondolatjai magasak, érzései mélyek, nyelve tudós nyelv; és ha minden Stanzát kitoldana még két sorral, hogy a' Szchéma nyolczas-rímmé váljon, ez a' darab volna Lyráknak egyik legpompásabb-járdallású Éneke, Poesisünknek egyik első-rendű dísze, kevélysége.

Lesujtott fővel, lantja a' kezébe',
Komordan ül a' Költő, 's révedez;
Bánat közt homloka hajúl ölébe,
És szellemesbb virányin éledez.
Bájos berkekben andalg képzeménye,
Míg szebb hangokra fejlík érzeménye.

Mereng magasdan léte' túl határán,
Szebb néztein esengve kéjeleg;
Fennhónjában távol képzelte' várán
Valósúl keble, a' szűz, a' meleg.
Csak szép, igaz fejlík ki szelleméből,
'S egy új világ támad fel képzetéből.

Leszáll, 's hattyúként tükröző vizébe'
Lassúdan távolabb evedz, evedz,
Kiömlí sérelmét az ég' ürébe,
Mellyet titkos bánat szívére edz.
Ábránd körökben létesül világa,
Árbocczán függ a' lant, 's rajt' myrtusz-ága...

A' dal' sötéte, melly olly igen illik a' tiszta felfogást nem tűrő tárgyhoz, itt érdem, és nem hiba. Az Olvasó csak sajdítja a' mit az Ihletett neki mond, és ha maga Költő, gyönyörködve látja megújulni lelke előtt az ihletés' szent hatásait. — De ennek alkalmával légyen szabad egy két technikai intést adnunk azoknak, kik a' Ráday-nemben gyakorolják erejüket:

Míg a' Hexametrísta nem ismeri a' hosszú syllabáknak más nemét, mint a' mellyet vagy accentus vagy az úgy nevezett positio (a' rövid vocálist követő két consonáns) tesz' hosszúvá, 's minden vocálist, mellynek accentusa nincs, vagy két consonáns nem követ, rövidnek veszen: a' Ráday-szhémájú Költő az accentus nélkül álló vocálist azért, hogy két consonáns követi, *hemény* syllabának ismeri, de nem ismeri *hosszúsnak*; ellenben az accentus nélkül álló vocálist is megvonja, némelley helyen: (szee-relem, vee-szedelme) ha úgy kívánja a' hely. Spondeust bátran veszen

jambus vagy trochéus helyett; de a' jámbust a' trochéussal 's a' trochéust a' jámbussal, vagy igen ritkán, vagy épen nem cseréli-fel; az ily fel-cserélés elszenvedhetetlen dissonantiát csinál. Illyen itt e' sör: — *Mellyet titkos bánat szívére edz* — mellynek három első lábai igazán spondéusok, de trochéusi hangzattal, holott a' verszetnek jambusokban kellene szökdelgetni. Tegyük így — *Szívére mellyet titkos bánat edz* — 's a' vers olyan, a' millyet a' Szhéma kívánt. — Így hibás ez is: — *ÁrboCCZán függ a' lant, 's rajt myrtuszága* — Azonfelül hogy a' suffixumával öszszeforradt *árbocz* meg nem kettőzteti a' CZ hangját (jól *árbocza* mondatik, nem *árbocza*) az accentus az első és utolsó syllabára esett, mellynek nem kellene accentussal állani. A' botlás itt is könnyen helyre van hozva: — *Függ árboczán a' lant, 's rajt myrtusz-ága* — vagy: — *A' lant függ árboczán...*

Ennyi érdemű, pompájú, kényességű dalban óhajtánánk tovább, ha a' beszéd' utálatos rongyai, az articulások, maradnának-el, valahol, bár merészen, elmaradhatnak. Illyen az első sorban ez: — *Lesujtott fővel, lantja a' kezébe* — a' frantzia után *sa lyre a la main*, mint Gessnernél: *die leichte Flöt' in ihrer Hand*) — hol az a' elmaradhatott volna, itt pedig még nyekkenést is csinál (...tja a'; — két a egymás mellett). — De vissza-térünk a' lelkes Költőhöz, 's itt adjuk utolsó gyönyörű két stanzájit:

Lerántja, borzadás közt, végre lantját,
'S feltűn hevült lelkében éneke,
Eltörli bőszültén (?) az éj' homályát
Fejlő keblének végső zengzete,
És, égi ihlettől körülölelve,
Reá-borúl az Istenség' szerelme.

Már csendes keblek közt mereng az ének,
Magasdan, a' nap' túl határain,
'S arany menyegjében sérült szívének
Emelkedik vágyása' szárnyain.
'S felkenve szellemétől énekének,
Szeliden vég búcsút ad életének.

Horvát Endrének és Guzmicsnak nevét említeni elég magasztalás; örömrünk bennünket ifjú Íróink felé ragadoz, kiket a' Nemzet még kevésbbé ismér, 's itt leljük Vörösmartyt, a' maga szép Cserhalmával, mellynek az az érdemlett szerencse juta, hogy az Auróra' rezei közt övé a' legszebbik. Melly gyönyörű eldőlésben nyúlt-el itt a' szép aszszony Elragadójának karjai közt, és melly szép redőkben foly-le rajta a' ruha. A' ló arabsz-növésű, 's a' szerencsés Rabló mutatja Ázsiai eredetét arczán is, nem csak öltözetében 's ló-szerszámaival. De a' féket a' leány' kezébe adni tévedés vala; azt azonban örömet nem látja a' szem.

Gróf Teleki, a' maga ismert nemében, itt ismét igen kedves darabokkal lep meg lantja' kedvelőit, 's Gróf Dessewffy hasonlóképen abban, mellyre oly nagy szerencsével született, és egy pár darabbal a' Görög Anthológiából. Jók, és igen jók, a' prózai dolgozások is; nevezetesen a' Bártfai' lelkes Regéje, mellyben alig

lehet tudni, a' tárgy' szerencsés választását csudáljuk e inkább, akkor, midőn felséges Uralkodónk' áldott hölgye Magyar-országi Királynénak koronáztatott-fel, vagy a' bölcs alkotást, a' characterek' hív fenntartását, 's a' dolog' végig-vitelét, vagy az igen nagy gondú, tudós Nyelvet. Illy érdemű Írónak nem kellene az ügy' baráti-tól megtagadni azon örömet, hogy tőle minden esztendőben vehessenek valamit.

Hébének rezeit nem lehet hallgatással elmellőzni. Megbecsülhetetlen jótétel az, hogy Igaz bennünket a' Festés' tudományában viszen-elő. Az ezidei darabok között Lucrétia fogja leginkább megnyerni javalásunkat, hol figyelmet érdemel, egyebek mellett, az is, hogy Cantarini mint tölté-el az egész helyet; mint a' nem-tudós szemektől Ganyméd a' legkevesebbet, noha az javalást teljesen érdemel.

KAZINCZY FERENCZ.

Éppen, midőn ezen ív nyomtatódnék, vesszük Igaz Sámuel' Bécsben, Jún. 7-dikén történt véletlen halála' szomorú hírét. — Mi ő benne a' hazai literatúra' buzgó barátját és elő-mozdítóját — a' csinos tollú Írót — a' legtisztább érzésű, 's fedhetetlen erkölcsű férfiút (a' haza' nevében 's a' magunkéban) egyiránt siratjuk. — Adná Isten, hogy sok hozzá hasonlók támadnának! 's azon szép célnak örökösei, melyre a' HÉBE' lelkes Kiadója törekedett, egyszer'smind azon buzgóságot is folytatnák, mellyel az. I. b. jelen-lévő Folyó-Írásunkat a' Külföldön igen sikeresen ápolgatá, terjeszté, 's örökbe vennék azon szíves pártfogást is, mellynek váratlan vesztét, mi is igen mélyen és keservesen érezzük.

A' Red.

9.

A' Nótelenség' okairól.

Hogy azokon kívül, kik vagy állapotjuk' szentségének önkényes nótelenséggel áldoznak, vagy a' törvények által a' házas élettől eltiltatnak, vagy természetes tehetetlenségek miatt a' házassági frigy' céljainak tellyesítésére alkalmatlanokká lettek, minden férfiút, a' ki egy ház-népnek eltartására magát elégségesnek érzi, maga a' polgári össze-szerkezésnek mivolta a' házas életre int, és kötelez, ez minden esmeretes Nemzeteknek habár nem törvényeik de legalább általános szokásaik által annyira megállapított igazság: hogy annak hosszas vitatása méltán szó-szaporításnak nevezethetnék. A' Nótelen Polgár tágabb értelemben csak Cosmopolita, a' kit szülő-földjéhez, 's honnjához, a' barátsághoz, engedelmességhez, 's egyéb társasági erkölcsökhöz sokkal kevesebb lánczok

csatolnak, mint a' házast; a' ki, ha nem ön-magáért is, legalább hitvese', 's magzatjai kedvéért a' haza' boldogságát elő-segíteni, barátságba szövetkezni, engedelmessége, béke-türelme, 's egyéb ajánlatos tulajdonsági által pártfogásra szert tenni, törekszik. — Ennél fogva lehetetlen nem fájlalni a' hazának, hogy kebelében a' nőtelenység olly igen lábra kap; lehetetlen részvétlen eltűnni oly sok jámbor anyák' panaszát, a' kik sokszor három vagy négy jóra indult hajadonaik' jövődjén szív-szakadva tünődnek. Ezen házasság-kerülés' fontosabb okai imezek lehetnek:

Először: A' szerencsétlen választás' félelme.

Tudja azt minden okos nőtő, hogy a' gondolkozás módjának, 's temperamentumoknak össze-hangzása teszi azon talp-követ, mellyen a' páros élet' boldogsága nyugszik. Melly ritka pedig a' mód a' férjhez menendőket e' részről bővebben esmérni! Sem ott-hon, ha nőtőt sejtene, sem a' vegyes társaságokban nem mutatják ők magokat ollyanoknak, a' millyenek voltaképpen. Az al-rend köz'tt ezen választás' félelme ritkábban szűl e' részben akadályt; minthogy itt a' tettetés, és alattomoság, (ezek az úgy nevezett finomabb világnak módi erkölcei) ritkán tiszteltetnek. Azért látni egy részént oly kevés szerencsétlen házasságot a' pór házakban; mert ezeknél a' Férj, és Feleség korán az össze-keles előtt egymást megismerni tanulja, 's gyakran egy pár esztendeig előre jegyben él. Innét vagy, hogy egymás-érzéseit, 's egyéb testi, lelki tulajdonait jól tudják, 's vagy össze-illőknek találják magokat, vagy legalább még szabad állapotban egymáshoz törődnek, vagy pedig ellenkező esetekben szint oly könnyen szét-bontakoznak, a' melly könnyen kötődz'tek; 's a' jegy-gyűrűnek, vagy kendőnek vissza-adásával minden további galyibák nélkül az egész szövetség felbomlik. A' mi ellenben a' főbb rendeknél gyakran csak egész Familiáknak meghasonlásával történhetik-meg.

Másodszor: A' szabad élet' szertelen kedvellése.

A' szabadság' szerelme illő határok köz'tt tiszteletre méltó, de ha a' határtalanság által elfajzott, helytelen következőeknek kútfeje, 's a' többek köz'tt gyakran a' házasságnak is gátot vet. „Nem vagyok többé szabad, így szől némely házasság-kerülő, mi-helyt egy aszszonnyal örök frigybe lépek. Oly csomó ez, a' mellyet feloldani vagy éppen lehetetlen, vagy szerfelett nehéz. Micsoda törvényekhez kell itt magamat szabnom, a' mellyektől emígy ment vagyok. Nőtelen-ségemben függetlenül élek, 's szabadon, mint a' madár a' levegőben.“

Vélekedésem szerint ezen szabad lélek alig ha tevélygésben nem forog, 's kétlem, ha feltalálja é azon boldogságot, mellyet függetlenségétől remél. A' Szép-nem eránt vonzó lágy szívvel lévén alkotva, egy szeretetre méltó hitves' karjai köz'tt bizonyára könnyebben nyerne megelégedést, mint csapodár szilaj szabadságában, a' melly törvénytelen örömekre vezeti, 's megelégedés helyett unalmat, hézagot hágy maga után. Egy lelkes, szíves aszszony, a' ki minden házi erkölcsökkel tündöklök, a' kit a' fény-űzés' dühe, 's korunknak egyéb gáncsai nem gyötörnek; illy aszszony, mondám oly kincs; mellynek holtig való birtokát koránt sem lehet személyes szabadságunk veszteségének

F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

nevezni. Sőt talán nem csatlakozom, ha azt mondom, hogy egy ily férjű páratlan-ságban kevesebbé szabad, mintsem a' házasságban leendő volna.

Ha gerjedelmei vannak a' testi kényekre, 's a' majd minden halandóknak leghatalmasabb ingere szívében is csatáz; akkor bizonyára minden deli alak elfogja bájozni, 's csak bálványozott szabadságának nem kis feláldozásával nyerhet egy - két kedvező pillantatot egy oly bérlett széptől, kit e'béli elvetemedéséért ön' maga is szívében megvetni kénytelen. De még ez is meglehet, sokszor hány ellent állást eltűrni, hány akadályokkal vinni, hányszor jó hírét, nevét kockára kitenni kénytelenítettik? Ha mind ez szabadság, örüljenek néki azok, a' kik ennél jobbat se nem esmérnek, se nem érdemelnek.

Harmadszor : A' hibás nevelés.

Idején korán hozzá szoktattatnak mái időkben mind a' két nembéli, de leginkább a' leány magzatok a' rangokat tö'bnyire felül-muló pompához. Az öltözetben szintugy mint cselédjeinek számában, lovainak, szekereinek, házi butyorainak fényességében a' Polgár a' Nemessel, ez pedig a' főbb rendel vetekedik, holott sokszor állapotjához mértt egyszerű házi örömmel mind magát, mind ház-népét boldogabbá, 's meglegedettebbé tehetné, mint-sem fenthéjázó, 's talán ma-holnap inséget termendő tékozlásával. Látni nem egy szülőt, ki még a' dajka kezéről csak imént leszált gyermekeit magával a' táncz-palotákba, játék-színre, 's egyéb gyülekezetekbe hurczolja, vagy otthon tartott multságokban minden tartalék nélkül részelteti, hihető vagy majomi szeretettől, vagy (főkép' az anyák) azon buta vágytól indítatván, hogy éretlen szülöttjeikben büszkélkedhessenek. Észre sem veszik azomban, hogy ezen tűnő örömet gyermekeiknek jövőnd szerencsén, 's következésképpen igen nagy áron vásárolják-meg, mert ez által időnek előtte beléjek oltatik a' fény-üzésnek, a' puhaságnak, a' lármás idő-töltésnek, 's munkás henyeségnek szerelme, melyet később' a' legokosabb rendszabások sem képesek belőlök kiirtani.

Ha már egy közép értékű okos férjűnek szemében egy ily elkényeztetett hölgy külseire nézve kedvességet nyert is, megrázza még is azon gondolat, hogy véle örökös kötésre lépjen; mert, ugymond ennyi kényeknek kielégítése egy ily sem munkára, sem takarékosagra nem nevelt minden napos emésztőnek eltartása, egész arany-bányát kívánna. Az al-rendnél, hol még a' here munkátlanság, 's luxus annyira el nem terjedt, könnyebben akadna talán némely házasulandó szíve szerént való Jegyesre, de az efféle lépéstől rettentik őket.

Negyedszer : A' világ-szerzte bévett elő-ítéletek.

Mellyeknél fogva száz, meg száz mende-mondának, suttogásnak, 's bámészkodásnak tárgyává leszen oly főbb rangú személy, ki egy szíve szerént való polgár- vagy paraszt-leányt emelne maga mellé nemesi fészkebe. A' józanabb gondolkozású előkelő átlátja ugyan, hogy csak derült elme, 's fedhetetlen szív teszi az embernek valódi érdemét, 's nemességét. A' többi csak csalfa fény, a' melly amazoknak csorbasága miatt az

okosabbak előtt annyival nagyobb homályt von Urára, mennyivel méltóbb jussal kívánhatja a' Haza mind a' kettőt megkülömböztetett fiaitól 's leányaitól. De hányan vannak ellenben, a' kik csupán rang, cím, és születés szerént mérik az ember' becsét; 's önnön nagyságokat, mivel talán egyéb érdemek nincs, ezen kölcsönözött díszekben keresik. Ezen magában ugyan nevetséges, de már a' világból, a' mint most van, csak nem kiüríthatatlan elő-ítélet a' házasság' legnagyobb' akadályai közzé tartozik. Csak akkor szokott az ily rang-féltő egy kis ideig csillagos, vagy keresztes Öseiről megfelejtkezni, midőn a' nemtelen Jegyes Genealogiájának homályát sok egymásra halmozott arany' tündöklésével felderítheti, mikor a' Mammon a' születés' szennyére fátolt von. A' több százados nemességű Úrfi, ha bár Déd-őse Noéval vacsorált volna is a' víz-özön előtt való utolsó estvén, egy gazdag birkásnak a' leányát pirulás nélkül elveheti; 's a' Nagyságos Kis-aszszony bátran kezét nyújthat egy gazdag pénzes hombárnak. De merjen csak egy főbb eredetű férjfiú merő szívbéli hajlandóságból egy al-sorsú, bár melly kimivellett, 's erkölcsös leányzót, kinek egész hibája csak a' szegénység, élete' párjává tenni, tüstönt ezerezen lesznek, a' kik órr-fintorítva becsmérlik tettét, 's tele torokkal kiáltják: *Mésalliance! viszsás aránytalan házasság!* 's az ó nemességű Dáma megfertőztetve vélné dicso' őseinek emlékét, ha ily új Collegánéjának kártyát osztana.

Viszsás-házasság (*Mésalliance, Mißheirath*) ezen szó a' bévett politikai értelemben valóban a' mai felderült világ' gondolkozásának nem legszebb bállyege. Nem egyebet értenek ez által rendszerént, mint két oly személyeknek egybe-kelését, kik közzé a' születés igen nagy közt vetett. Az ily értelemben vett viszsás-házasságok szintűgy boldog, mint boldogtalan párokat teremthetnek; mert bizonyára a' házassági szeretetnek a' rang' 's titulushoz semmi köze sincs.

Természetes értelemben csak azon össze-keléseket kellene viszsás-házasságoknak nevezni, a' melyekben a' párok köz'tt akár lelki, akár testi tekintetben oly aránytalanság vagyon; hogy az által a' házassági boldogság elenyészik vagy legalább csonkul. Ily aránytalanságot a' házások között csak kettőt képzelhetni, úgymint:

a) Egy belsőt, a' melly a' különböző szív, — 's elmebéli kimiveltségben áll. Soha sem kellene oly két személynek egymással Hymen' Oltára elejbe lépni, a' kik ezen tekintetben egymástól igen távol esnek. Mert, ha bár ily esetben köztök egymás eránt kölcsönös indulat támadt is, nem egyéb az állati ösztönnél, vagy egy mulékony böszülésnél, a' melly hirtelen eltikkad. Hol venné ezek között magát azon Sympathia, a' melly lelke a' házasságnak? Itt egyik a' másikkal sem együtt gondolkozni, sem együtt érezni nem tud. A' mi az egyiket mélyen érdekli, azt a' másik fel sem veszi; a' mi az egyik előtt illőnek, díszesnek, az a' másik előtt illetlennek, díztelennek látszik. 'S így születnek közöttök a' viszsza-értések, ezekből az egyenetlenség 's pör-patvar; innét a' megúnás, elhidegülés, 's végre az utálat. Hol venné pedig ezek mellett magát a' házi boldogság?

Már ezen fő okra nézve gyakran a' politikai értelemben vett viszsás-házasság is állandó boldogságra vezethet. Az emberek' pallérozódása mai időkben nem szabja magát egészen azoknak rangjához. Egy kengyel-futó', vagy béres' gyermeke kedvező környülményekben szint' oly, vagy talán még jobb lelki csinosodást nyerhetett, mint akár-

melly Zászlós Úr magzatja. Ez pedig így lévén, nincs ok, miért egy ilyennek örökös társaságában szerencsés napokat nem élhetne akármelly előkelő. Nem a' születés, hanem a' pallérozódásbeli egyarányúságot kellene tehát egy részint az okos házasulandónak tekintetbe venni, 's ahoz mérsékleni választását; a' mint ezt az uralkodó elő-ítéletek' ellenére már Fejedelmi személyek is gyakorolni kezdik. — Sőt talán oly aszszonyokban, kiket egyébből az anya-természet szebb talentomokkal, termékenyebb elmével megáldott, még a' mesterséges kimiveltséget sem kellene oly szorgosan keresni. Elég aszszonyok voltak, kik főbb polczra emelkedvén új állapotjoknak minden megkívántató tulajdonait, u. m. a' bánás-módot, a' társasági tónust, udvari szer-tartásokat 's a' t. csak igen rövid idő alatt magokra ruházták.

b) A' második, az az külső aránytalanságot két házasulandók köz'tt teszi azoknak különböző testi minéműségek. Ezen aránytalanság fent-vagyon akkor, midőn a' Férj a' Nőt termetre, erőre, 's korra nézve fellül nem haladja. Mikor a' természet a' két nemet egymás' társaságára alkotá, a' faj' szaporodásán, mint fő czélon kívül, még arra is látszott irányozni, hogy a' gyengébb Nő az erősebb Férj oldala mellett oltalmat találjon. Némely vadabb Nemzeteknél, kik még természetesb' állapotban élnek, millyenek p. o. a' Kamcsadálók, ezen igazság igen szembe-tűnő. Nálók a' nősző hasztalan vágy Jegyese' birtokára előbb, mintsem annak nyilvánosságos jeleit adná, hogy ezt erőre nézve felmúlja. A' pallérozottabb népekben, hol a' személyes bátorság úgy is erős karban áll, a' természetnek 's erőnek hézaga könnyebben elszívelhető; de már a' kor ezeknél is méltán számba vevődhetik, mert ennek nagy külömbisége sokszor dugába dönti a' házi-boldogságot. Leginkább történik ez akkor, midőn egy a' nemzésre már alkalmatlan aszszony valamely izmos ifjú emberrel szövetkezik. Maga a' természet, a' melly az aszszonyi testet jóval is hamarabb megérleli, mint a' férjfiút, újjal mutatja azt, hogy idősebb kort kíván a' férjben, mint a' feleségben. Sokkal hamarabb fogja egy okos fiatal fehér-személy egy szembe-tűnőleg idősb', de még izmos férjfiúval szerencsését találni, mintsem megfordítva. Azomban nem könnyű azon határokat kijelelni, mellyeket a' kor a' házasságnak szabhat; mivel mind a' két nembéli Individuumok testi erőre 's tartósságra nézve felette külömböznek. Általában, úgy vélem, törvényül lehetne venni, hogy a' Férj a' Feleségnél legfellyebb kétszerte légyen korosabb; a' mi ezentúl van, nagy részint helytelen, 's alig hihető, hogy egy virág-évi leányzó valódi hajlandóságból kötelezze-le magát egy több, mint két annyi korú Vő-legényhez. Többnyire a' kik magokat erre adják, fenyegetőzés, reá-beszélés, Familiai czélzások, vagy kincs 's becsület vágy szokott lenni teteknek rúgója. Oly szülők, a' kik ilyesre kényszerítik gyermekeiket, azoknak szívbéli nyugodalmát felgyilkolván önn magok tépik-el azon hálaadatosság' adós-levelét, mellyet egyébként gyermekeiktől kívánhattak volna; 's a' Férj, ki így házasodik, csak egy aszszonyi testet nyer aszszonyi szív nélkül. Ha pedig csak arra czélzott, hogy hitvesében vénségének gyámolt, 's ápolgatót szerezzen, akkor valóban Hitvese semmivel sem jobb, sőt talán rosszabb sorsban van akármelly szolgálónál; mert ez, midőn tetszik szolgálatjáról lemondhat, holott amaz szolgásgát holtig hurczolni kénytelen. Melly arczával kívánhat pedig egy gyenge aszszonytól ily szertelen áldozatot egy szelid, 's józan gondolkozású férjfiú? Valóban borzasztó igazságtalanság arra kisztetni valakit, hogy

a' szeretet' frigyébe szerelem nélkül lépjen, 's irtózó szívvel térdelvén az Oltár' zsámo-lyára, a' Mindentudónak színe előtt tegyen oly esküvést, melly ellen kebelének minden csep vére riadoz.

Ezen említett aránytalanságokon kívül, mellyek köz'tt a' rangbeli különbözés bizonyosan a' leggyengébb, egyebek, mellyek két egymáshoz vonzódó szabad, 's a' házassági kötelességekre alkalmas személyt az össze-keelésben méltán gátolhatnának, alig ha többek találkoznak. A' mi a' vagyont illeti, minden esetre szerencse volna, ha minenkutánna az *allatúrák* szokásban vannak, a' felek e' részben is egymáshoz foghatók volnának; hogy legalább az a' féle viszálykodásokban, a' mellyek még a' legjobb házások köz'tt is néha kitérnek, egymásnak semmit szemére ne lobbantathnának. *) Azomban két egyenes szívú, 's egymást igazán szerető felek köz'tt ily nemtelen szemre-hányásoktól nem igen tarthatni; ezeknek mind egyike azon fog örülni, ha személyes kiváltságai-
val (p^ræerogativa) többől-több boldogságot szerezhet szerette párjának.

Ötödször végtére még egy kútfeje van a' nótelenségnek, de a' melly kétség kívül a' legkritkább; az t. i. hogy némely férfiak a' Szebb-nemhez semmi vonzódást, sőt szinte idegenséget éreznek magokban. A' kiben ezen hideg-vérűség a' temperamentom' tulajdona, azt maga a' természet a' házassulás' kötelességétől felmenti; mert az egy aszszony-
nak boldogságát, 's az ember-faj' gyarapodását nem igen fogná eszközölhetni. De van-
nak ellenben mások, kik az örökös aszszonyi társaságtól csak azért irtóznak, mivel az aszszonyokat nem másképp' tekintik, mint egy minden gyarlóságoknak, gyengeségek-
nek, 's gáncsoknak rövid foglalatját, **) 's képzeletekben szintoly szörnyetegekké terem-
tik azokat, mint hajdan a' Somlói alakos Énekesné zengette:

*Csak tréfánkra, játékunkra
Van teremve ez a' Nem;
A' külseje bájló, vonzó —
De belseje fertelem*

*Csak a' ki ezt nem esmért,
Az tiszteli, szereti;
Az okosabb — örömére
Szolgál vele, 's neveti.*

Hogy az aszszonyi nemnek gyengébb oldalai is vannak, az nálók szintúgy, mint a' férfiaknál, emberiségeknek egy része; 's e' pontban a' két Nem igen keveset vethet egymásnak szemére. Azomban nem mind tökéletlenség ő benne, a' mit némely fél-
szakos bírálók annak kiáltanak. Vannak nékik oly tulajdonaik „a' mellyekből, mint Kánt mondja, a' dörék tréfát üznek, de az okosok által-látják, hogy éppen ezek azon eszközök, mellyekkel ők a' férfiakat önn céljaikra vezérlik.“ — A' férfiak' ezen kancsal ítélete sok fehér-személyt azon gyávaságra vezet: hogy természetes karakterek-

*) Hajdan Licurgus a' Spártai Törvény-szerző azt rendelte, hogy a' Szüzek minden Meny-aszszonyi ajándék nélkül adas-
sanak férjhez, azt adván okúl: „Hogy sem közölök senki hajadon ne maradna, sem némelylek a' gazdagság miatt
ne kerestetnének, hanem minden Ifjú a' Leánynak erkölceit tekintvén, érdem szerint választana.“ Plutarch.
Apopthegmata Lacon. Hány jámbor, de szegény Leányzók áldanak ma ezen törvényt, ha dívatban volna, 's hány
gazdag Szülő igyekezne hajadonának inkább jó nevelést, mint gazdag örökséget szerezni!

**) Így gondolkozott egy másként nem nevetlen Deák Poeta, a' ki a' többek köz'tt ezen jámbor Nemet emez épen nem
kedvező complimentel illette:

Pixide Pandoreae dicuntur clausa fuisse.

Postis, bella, fames, et genus omne mali.

Credere quis possit? nam pixide clausa teneri

Formina prae reliquis debuit Una malis.

nek megtagadásával, bizonyos férfiaságot affectálnak, 's szinte vádolják a' természetet, hogy őket férfiakká nem alkotá, hogy így tágosabb mű-kört nyerhettek volna. Ezekről bátran elmondhatja minden jobb izletű férfi ama Himfy Dalát:

Gyűlöllek én Aszszony-férfit

Ki kiléptél rendedből;

'S téged' férfi-aszszony, a' ki

Kicsaptál lágy nemedből.

Herkulest, ha rokkát pörget,

Nem lehet nem nevelnem,

Minervát, ha fegyvert zörget,

Lehetetlen szeretnem.

Van határa a' két nemnek

'S nem toldása az érdemnek,

Hanem hiba 's csorbaság,

Ha ki ezen állal-hág.

Valóban nem ok-nélkül ruházot a' gondos természet eme két nemre olly egymástól különböző tulajdonságokat, „A' férjfiúnak, úgymond Cicero: hideget, meleget szenvedni, utazásokat, békességi, 's hadi munkákat tűrni parancsolt; az aszszonyra pedig, mivel azt mind ezen dolgokra alkalmatlanná tette, a' házi foglalatosságok' gondját bizta; és mivel ezen nemet a' házi - őrizetre rendelte, azért tette félénkebbé, mert a' félelem leginkább éleszti az őrzés' szorgalmát.“ *) — Azomban habár nem szeretteknek őrzésére, 's megtakarítására rendelte volna is őket a' szorgos természet, nem kis oka lett volna néki még is ezen gyenge, de a' maga határai köz'tt jótévő indulatot szíveikbe oltani csak azért is: mivel az ő méhekre, 's később szorgalmokra, 's ápolgatásokra bízta az ő leg nemesebb zálogát, az emberi magzatot. Ennek őrzése pedig még nagyobb gondot, 's következőleg, nagyobb féltést parancsol, mint a' szerzett javak' megtartása. — Így tehát a' többi köz'tt a' félénkség ő benne éppen nem szégyenleni való, sőt az anyatermészetnek egy igen dicső célra vezető ajándéka; bár mint kacagja is őket e' miatt az izmosabb, 's azért bátrabb férfi Nem. Több ily csorbáknak vélt tulajdonokat találhatna-fel még benne a' szemes vi'sgáló, p. o. az ő elmebeli gyengébb voltokat, ön' szépségek eránt való gondjokat, 's a' t. a' mellyek helyes szempontból tekintetve, talán nem csak mentséget, hanem még becsülést is érdemlenének.

Laknak azomban ő benne még valódi erkölcsök is, és pedig némellyek sokkal nagyobb mértékben, mint nálunk férfiaknál. Csak az ő béke-tűréseket vegyük fontolóra. Mindennapi példák bizonyítják, hogy ők sokkal több bánatot, aggódást, szív- és testbeli fájdalmat eltűrni képesek, mint a' náloknál erősebb férfi Nem. Mennyit kiállanak ők esendes elmével a' nehézkesség', és szülés' idején, 's azután is. Midőn a' csecsemős a' nyavalást felveszi, 's az erőtlentől eledelt kér, 's így a' fájdalmakat még gondokkal is tetézi, „tíz férfi, úgy mond Göthe, együtt-véve nehezen állana - ki ennyi sanyarúságot.“ Valóban illy állapotban sok anya több állhatatosságot mutat, mint a' maga szerében egy világ-bámúlta Hóستól várhatnánk. Mennyen csak egy a' sors' csapásai alatt meggörbödött férfiú oly gyermeknek beteg-ágyához, kit egy anya virraszt; nézze - el csak mint ömlik által ennek egész lelke a' szenvedő valóságba, mint fáradoz lélek szakadva, mint aggódik csak nem halál-veréjtéket izzadva, mint áldozza-fel kedvencze' nyugtáért egész éjjel' édes álmát; 's ha ezen jelenésre sem épül türedelme 's bátorsága, akkor ő azon gyermeknél tiszerte gyógyíthatatlanabb nyavalyás. De ön' személyeiket érdeklő csapáso-

*) Cic. apud Colum. 12. 1.

kat is nagyobb lélekkel elviselnek ők, mint rendszerént a' férfiak szoktak, 's innét sokkal ritkább nálok az ön-gyilkosság' eme kétségbe-esés' leánya, mint sem emezeknél. Ez az erősebb szenvedni nem tud, rúgoldoz a' sors ellen, melly tehetségét fékeli, 's egész az örültségig küzd a' szerencsével, mellytől földhöz sujtatott. A' gyengébb ellenben hamarabb belé simúl bár-melly sajnos állapotjába, mivel az ellent-állásra magát elégtelennek érzi, 's nem csapong annyira büszkesége, hogy a' végzésekkel szembe szállani kívánjon.

Ily kitűnő virtus továbbá az aszszonyokba, (értem a' jól nevelttekben) a' szemérem', a' rend', takarékság' 's tisztaság' szeretete, 's több efféle díszek, mellyekkel a' férfi nem felett dicsekedhetnek. A' mit ellenben némelley Írók, kik hihető nagy részint aszszonygyűlölők voltak, az ő kegyetlen, kérlelhetetlen, czivakodó, 's boszszú-álló indulatjokról árulgatnak, az csak félig igaz, 's mind a' két nemnek egyaránt tulajdona. Vastag egoismus nem egyéb vakithatta - meg annyira ezen jámbor Írókat, hogy szint' ezen' hibákat tulajdon fele-nyájjokban fel nem találták. Egyes példákról p. o. egy Cleopatráról, ki Cicerónak nyelvét, úgymint rettentő ékes-szollásának eszközt holta után boszszú-állásból tövel lyuggatta, 's néhány ehhez hasonló ritkaságokról az egésze következtetni helytelenség.

Árvay Gergely.

10.

Azoknak kevélységekről, kik Fő-nemből, vagy régi jeles Familiából származnak.

Sanctus haberi

*Justitiaeque tenax factis dictisque mereris?
agnosco procerem.*

Horátius, Juvenális és sok egyéb nagy Írók csak nem minden időkben az észnek és elmének egész erejével lefestették az olyan ember' hiúságát, ki őseiben magát igen elbízza, 's igyekeznek megmutatni, hogy az igaz nemesség a' virtusban, nem a' születésben áll. Azomban minden tisztelettem mellett, mellyel ezen nagy embereknek tartozom, megvallom, hogy ők a' mint nekem látszik, ezen dologban a' határon túlmentek. Háládatosságból még maradékaikat is tartozunk tisztelni azoknak, kik hazájok' javát, vagy dicsőségét hathatósan elő-mozdították, 's kiknek törekedéseik által szerencsésebbekké, bölcsesebbekké és jobbakká lettünk, mint másképp' lettünk volna. Azon kívül is a' természet' rendje szerint a' jeles Ősök' maradéka, ha nemes vér foly ereiben, jobban hajlik a' nemes-lelkűsége, mint az, a' ki nemtelen és alacsony nem-

zetségből származik. Ezen okokra nézve azt hiszem, hogy az olyan érdemes embert, a' ki jeles familiák' ivadéka, igazság szerint becsesebbnek kell tartanunk, mint azt ki hasonló érdemekkel bír ugyan, de tiszteltetésre való just örökségül nem vett. Sőt úgy itélek, hogy még az olyanok eránt is, kik magokat semmi különös személyes érdemek által sem, hanem csak eleiknek virtusai által különböztetik-meg, ezen utolsókra való tekintetből a' tekintetnek bizonyos nagyobb mértékével kell viseltetnünk, 's őket jobban meg kell becsülnünk, mint a' csekély származásúak' köz-csoportját.

Minekutánna e' szerint a' fényes születés és ősök eránt tartozó tiszteletet kijegyeztetem; azokról is kell szóllanom: kik e' részben nagyobb tiszteletre tartanak számot, mint a' mennyi őket illeti.

Illyenek azok, kik nem látják jól által, hogy a' vétek és tudatlanság a' nemes vért megfertőztetik, és hogy a' dísztelen maga viselet a' világ' szemei előtt az embert abban a' mértékben lealacsonyítja és megnemteleníti, a' mellyben a' nagy születés és nagy Familia felemeli. Illyenek azok is, kik azt hiszik, hogy az úgy nevezett új-ember, a' ki nagy érdemekkel bír, nem méltóbb nagyobb tiszteletre, mint az az érdemek nélkül való ember, a' ki elei között sok hősöket és hazafiakat számlál; vagy más szókkal azok, kik az olyanra megvetéssel néznek, ki az ő Familiájok' tör'sök-atyjához hasonlít.

De leginkább azokról fogok itt szóllani, kiknek csak-nem minden méltóságok beszédjekben áll. Az olyan hiú emberrel, ki nagy nemében magát igen elbízza, csak nem lehetetlen társalkodni. Ennek Nemzetségi-lajstromát mosolygásában, szemöldökén 's ábrázatjának csak-nem minden vonásaiban lehet olvasni. Nem tud semmivel mással gondolatjainak foglalatosságot adni, hanem csak Nemességével. Szüntelen rangja és elsősege van elméjében. Egy ilyen Gróf egy Ország-gyűlésén így kezdette-el szavait: „Nekem akkor volt szerencsém születni, midőn“ — — egy bátor szívű Nemes ezen szókkal szakasztotta-félbe beszédjét: „Szeretném tudni mit akar a' Gróf Úr ezzel az elkezdéssel? van é csak egy is közöttünk, kinek nem lett volna szintén úgy szerencséje születni?“ A' józan okosság, melly nemzetünkben is uralkodik, azok között, kik a' világot esmerik, 's tudják, hogy minden nemesek, a' tiszteletnek egy bizonyos mértékére számot tartanak, az említett büszkélkedést már alkalmasint kiirtotta; de vagynak sokan olyanok, kik aszszonyok, inasok, vagy hizelkedők között neveltettek-fel 's azt a' tiszteletet, mellyet más-képp' nekik kiki megadna, az által vesztik-el, hogy azt felette igen vadásszák.

Gróf L. olly kicsiny lelkiségben neveltetett-fel, hogy az életnek legapróbb környüllálásaiban is pontosan a' ceremóniázáshoz alkalmaztatja magát. Maga' meghajtását mindenkor egész egy hajszálnyira ahoz a' személyhez méri, a' kinek azt teszi. Már több ízben láttam őtet a' fő és test-hajtás' minden grádicsain felmenni, és alá jönni. Egykor őt jó esmerősök együtt mentünk hozzája; 's egyikünk, a' ki nagyon tréfás volt ezt mondotta: Lessük-meg hogyan különböztet-meg bennünket egymástól köszöntésünkkor. Meglett. Alig lépett a' Gróf a' szobába, körül-tekintett szemeivel, 's elfogadása illyen rendelt véghez: alázatos szolgája Báró, igaz szolgája Tábla-bíró Úr, szolgája Polgár-mester Úr, mint van Hóhalmi Uram? hát maga is itt van Pénzeky?

Semmi sem könnyebb, mint az olyan embert megesmerni, kinek szíve Familiájával tele van. Az erőtlen lelkek, kik dajkájoktól mérget nagy mértékben szívta-bé, kiknek a'

tanulás soha sem kellett, 's kik több rendbeli okos emberekkel való társalkodás nélkül öregedtek-meg, rendszerént az ilyenek szoktak Familiájokkal leginkább kérkedni.

Egy nagy házból való Jó-akaróm a' minap ilyen történetet beszélt magáról. Volt, így szölla néhány esztendőök előtt egy Ágnes nevű néném, ki soha sem akart mással házasságra lépni, hanem csak magával. Ez a' mi Familiánk' elő Chronikája volt, 's életének utóbbi negyven esztendeit nemzetségünk' régiségeinek 's a' benne történt házasságok' és egyéb változásoknak elő-számlálásával töltött el. Ágnes általjában csak egynehány jó házból való öreg Kis-aszszonyokkal társalkodott, kik mindnyájan ez-előtt ötven, hatvan esztendőökkel a' Szépek között előkelő személyeket játszottak. Mindenik közülök oly kevély volt, mint Lucifer; de mindnyájan napjában kétszer imádkoztak, 's kevélységektől megválva, minden tekintetben jó leányok voltak. Ha valamely aszszonyi személyt a' templomban szembe-tünő öltözetben láttak, 's megtudták, hogy ez a' személy valamely tisztességes kalmár' leánya, tetőtől talpig legyalázták ennek alacsony nemzetségét, 's égre emelt szemekkel sopánkodtak az efféle polgári figurák' szemtelenségén; ki nem lehet mondani, melly igen felkeveredett epéjek, valahányszor olyan embert láttak, ki a' maga keresményéből gazdagon élt. Szintén olly igen elragadta őket a' buzgóság akkor is, ha hallották, hogy valamely közép-rendbeli 's alsóbb nemességű leány' szépsége, pénze, vagy valamely más érdeme által főbb rendűnek lett feleségévé. Nem volt köröskörül 10 mértföldnyire egy aszszonyi személynek is sem arany órája, sem igaz gyöngye, sem más drágasága a' nélkül, hogy ők az ő törvény-székek előtt meg-nem vizsgálták volna, mennyiben van annak az ollyas mihez jussa. Ágnes néném engem' sokszor feddett azért, hogy nem tudom magamat illendőképpen reá-tartani. Ha valamely vendégségbe hívatott, nem tudott volna abban egy falat jó ízűt is enni, ha csak egy hellyel is alább ült volna az ő rangjánál. Egész órákig komor szemekkel nézett reám, ha észre vette, hogy valakit, a' ki nemzetségére nézve utánna volt, jobb kezem felől hagytam menni. Midőn egykor egy igen gazdag kereskedőről beszéltem, kinek ő fiatal korában kosarat adott, azt mondotta igen indulatosan, hogy ő feljebb betsül egy pöre gatyás nemes embert akármely gazdag kalmárnál is. Azt állította, hogy a' mi Familiánk az anyai lineán Herczegektől származik; de minthogy e' felől senki sem akart semmit is tudni, mi a' dolgot titokban tartottuk. Halála előtt kevés napokkal még egyszer elbeszélte őseink' történeteit; de minthogy egygyiknél igen hosszasan fejtegette, hogy Lajos Király' idejében a' Mohácsi ütközetnél egy lovat ellőttek alatta, szerencsétlenségemre elmosolyodtam, 's azt kértem: „hát többet nem tud é róla? erre ő bosszszonkodva bément a' szobájába 's három óráig irkált valamit. Utóbb megtudtam, hogy ekkor testamentomából nevemet kitörölte, 's egész értékét a' testvér-húgomnak Linának hagyta. Ez nagyon okos és hízelkedő személy, sokszor reggeltől fogva egész estvéig nem szűnt-meg öreg nénénktől régi Őseink felől kérdezősködni. Ágnes most Familiai kriptánkban nyugszik, koporsó' kövére fel van jegyezve, hogy 80 esztendő's korában hajadonon megholt, 's a' Sokirákyak' régi nemes Familiájából származott, 's a' t. Azután nemzetségi lajstromunk következik, mellyet még életében saját kezével írt.

Nem fejezhetem-bé ezen értekezésemet a' nélkül a' jegyzés nélkül, hogy valamint Őseinknek 's régi Eleinknek nagy tettei és virtusai minden nagyra és nemesre serkenethetnek és tüzesíthetnek bennünket; úgy hasonlóképen, mikor lélekben maradékainkra 's azokra tekintünk,

F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.

kik tőlünk utóbb származni fognak, nem kevesebbé buzdíthatunk nemes indulatokra 's nemes cselekedetekre, ha szívünk a' szép és jó eránt nem érzéketlen. A' nemes szívű ember később lenne meghalni, mint ollyas-mit elkövetni, a' mit unokájának akkor is szégyelleni kellene, mikor ő már régen a' koporsóban van; 's a' mi mind azokra gyalázatot terjesztene, kik nálánál talán 100 esztendővel is későbbben élnek. Ellenben a' nagy embernek egy gondolat sem lehet kellemetesebb, mint ez, hogy még legkésőbb maradékai is dicsekedni fognak virtusában, 's az ő kedvéért is tiszteletben fognak tartatni.

Virgilius is úgy festi-le Æneást, hogy ez a' gondolat őtet hathatósan serkentette az igaz ditsősség keresésére; mert minekutánna a' tőle származandó nagy embereket neki megmutatja, ezt mondatja tüzesen Anchissessel:

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

Más Költőkből is hozhatnék még elő Virgiliuséhoz hasonló helyeket, melyekben a' költeménynek fő személyei azoknak, kik tőlök származni fognak, látásában gyönyörködtek és lelkesítetik magokat; de a' helyett csak egy Rabinusi Regét függesztek ide.

Ádámnak, (így szóllanak a' Rabbínusok,) nem sokára teremtese után mind azok a' lelkek megmutatódtak, melyeknek utóbb emberi testbe öltözködni 's a' földön élni kellett. Ezen látás Dávid' lelkét is láttatta vele. A' mi első Atyánk magán kívül ragadtatott örömeiben ezen szép jelenés' látására; de kimondhatatlan fájdalomra azt kellett értenie, hogy ezen szép lélek csak egygyetlen egy esztendeig fog az emberek között lakni:

Ostendent terris hunc tantum fata nec ultra

Esse sinent.

Hogy tehát Ádám az emberi természet ezen szép részecskéjének hosszabb életet szerezhetne, azon könyörgött, hogy az ő életéből vétessenek-el 70 esztendő 's adattassanak azok Dávid' életéhez; ugyan azért, a' mint a' Rabbínusok mondják, Ádám nem élt egész 1000 esztendőt, a' mi életének tellyes mértéke lett volna; hanem éppen annyi időt vesztett-el életéből, a' mennyit Dávid élt; minthogy Ádám 930, Dávid pedig 70 esztendő lett.

Ezen Rege a' végre költetett, hogy megmutassa, melly nagy tisztelettel viseltettek légyen a' Rabbínusok az Istennek ama' szíve szerént való embere eránt.

***

11.

EREDETI MESÉK.

A' FARKAS-KÖLYÖK 'S AZ ANNYA.

Ah! melly csuda-esetet láttam, monda egy farkas-kölyök az anyjának: a'ól a' völgyben juhok legeltenek, 's nem meszsze tőlök egy ember hihetőleg a' pásztor, egygyik rokonunkat, mert bizonyosan annak kellett neki lenni, szakasztott oly szörű lévén mint mi, kegyetlenül veré botjával, 's ez a' helyett, hogy ellene támadt volna, egész alázattal símúlt

hozzá, 's a' leggyávább hízelgésekkel igyekezék megengesztelni haragját. — Az, a' kit rokonunknak nevezsz, kétség kívül a' kuvasz volt, a' mi legveszedelmesebb ellenségünk, felelé az annya, 's a' pásztor' ravaszsága oda vitte a' dolgot, hogy az a' legnagyobb hűséggel szolgál neki; mert midőn egyik keze bottal riasztja, másika kenyérrel szokta magához hódítani.

A' VAD-BIKA 'S AZ OROSLÁN.

Egy délczeg Vad-bika büszkén kelt viadalra az Oroszlánnal. A' rengeteg' minden vadai megrémülve szaladtak odvaikba két ily hatalmas ellen' össze-csapásával. — Mint irigylem a' Bika' dicsősségét, ki még a' hatalmas Oroszlánba is bele mer kapni, monda egy fiatal szarvas a' később utánna érkezett öregebbnek. — Nincs okod irigyleni, lőn a' felelet, éppen most látám, mint veve erőt rajta az Oroszlán, mily' mérgesen szaggatászálllyal, párolgó vérében oltván-el boszszúja' dühét. Esztelenség mindenkor kikötni a' hatalmasabbal.

A' TIGRIS 'S A' RÓKA.

Hallottad é, a' tigris-bőr mely nagy becsben áll, monda egy Rókának dicsekvőleg a' Tigris, a' legpompásabb palástok készíttetnek belőle, mellyek gyakran még a' Fejedelmek' vállain is tündöklenek. — 'S te örülsz annak, a' mi üldöztetés' tárgyává teszen? felele a' Róka, vajha fajom' bőréből soha bunda se készülne!

A' LÓ.

Egy a' mezőn heverő Ló midőn többi társait szántani szemlélné, óh, be örömet szántanék én is, sóhajta magában, csak az abrakom kijárna.

A' szorgalom' legélesztőbb ösztöne annak illendő megjutalmaztatása.

A' FÖLD 'S A' TENGER.

Melly kárhozatos telhetetlenség tőled elnyelni minden folyókat, így dorgálá egykor a' Föld a' Tengert. — Hirtelen', 's egyszer'smind igazságtalanul is ítélsz, felele ez, mert midőn egy részről magamhoz veszem azokat, más részről nem töltöm é meg titkos eréken által medreiket? 's nem akkor szakadnak é belém, minekutánna folyásokat végezve abbéli rendeltetésöknek, hogy tégedet a' rajtad, 's benned élőkkel együtt éltető nedveikkel tápláljanak, megfeleltek volna.

A' legjobb szerkeztetésű országos kincs-tár az, mellynek csatornájin a' mint ki, úgy vissza is folyik a' pénz, de nem elébb mintsem rendeltetésének, hogy a' Státus' szükségait fedezze, híven megfelelt volna.

AZ IFJÚ 'S AZ ÖREGEBB TÚZOG.

Egy útas sebesen hajtata az egyenes úton, egy közel benyésző ifjú Tűzog megrezzenve a' pör-felleget rúgó kerekék' zöreijétől, szárnyra akara kelni, de az öregebb visszatartóztatá. Maradj, monda neki, a' ki egyenesen tart felénk, bár a' legnagyobb robajjal

jőjjön is, nincs okunk félni tőle, mert bizonyosan semmi rosszat nem forral ellenünk; de midőn valakit lappangva, 's bukdosva látsz közelíteni magadhoz, röpj a' mint röpj-hetsz, hogy a' leselkedő veszélyt eleve korán kikerülhessed.

ARISZTID.

Ez jutalma az igazság' szeretetének, hogy a' végett magadat mindenektől elhagyatva lássad? felkiálta egy buzgó Athénai, midőn Arisztid hazájából számkivettetnék. — Légy nyugtan, felele a' számkivetett, inkább az egész világtól lássuk elhagyatva magunkat, mintsem hogy az Istenek tőlünk idegenkedve forduljanak-el.

AZ OROSZLÁN 'S A' PÁRDU CZ.

De mond kérlek, miként tarthatod a' Rókát udvarodban, szólla egykor az Oroszlánnak a' Párducz, holott magad is tudod, hogy az a' legalattomosabb, legrosszszabb 's legfortélyosabb állat a' világon? — Az való, felele az Állat-király, de mint vihetném a' kormányt az illetén udvarnokok nélkül? Hidd-el, egy uralkodónak legnagyobb bölcsessége abban áll, hogy a' rosszat is jó végre használni tudja.

A' CSERESZNYE-FA 'S A' VEREBEK.

Melly hálával tartozunk neked jó fa, hogy számunkra ily szép, ily kedves ízű gyümölcsöket termeszt! így szóllának egy gyönyörű Cseresznye-oltványhoz a' Verebek, midőn rajta élőködnének. — Alacsony rablók, felele a' fa, nem elég, hogy termésemtől megfosztatok, még oly szemtelenek is lehettek hinni, hogy azt számotokra nevelem.

A' kik más javait pusztítják, rendszerint ily szemtelenek szoktak lenni.

AZ ANANÁSZ.

Azért vagyon é az Ananásznak koronája, mondák a' többi gyümölcsök egymás között, mivel oly sok fűszerrel bír, vagy azért vagyon oly sok fűszere, mert koronát visel?

A' MEDVE 'S A' TIGRIS.

Igaz é, a' mit felőled hallottam, monda egykor a' Medvének a' Tigris, hogy te a' muzsikának 's táncznak különös kedvellője vagy, olykor ez utóbbit magad is eljárod, 's mi több, szerfelett kapsz a' mézen, ez alávaló nyalánságon? — Igaz, felele a' kérdezett, 's nem látom által, mért kellene annak, kit a' természet nagyobb erővel megáldá oly fanyar ízlésűnek lenni, hogy ne tudja, mi a' szép és jó, 's ezekben ne gyönyörköd-hessék.

12.

M Á J U S.

Jöszte Édes!
 A' negédes
 Májának kellemeit
 A' rózsásban
 Zöld-hajlásban
 Tekénteni kecsseit;
 'S a' fagy' fanyar
 Daczcztát a' nyár
 Kéjjé mint varázsolja,
 'S a' szeretett
 De elvesztett
 Édent vissza-bájolja!
 A' természet
 Piperézett
 Lombba tértét ünnepli;
 Arcza vitor,
 Éke bibor, —
 Oda már a' tél lepl'i.
 'S ím' a' jáczint,
 Az amarint,
 Sőt a' hímes meleg-ágy,
 'S a' csúf dudva-
 Is kókadva
 Csak neki hódolai vágy.
 Maga Flóra-
 Is egy szóra
 Teremti szép fajjait,
 'S a' merre lép
 Rózsákat tép,

Hinti virulmányait.
 'S itt a' komló
 Széjjel-omló
 Csalit - pártázatjában;
 Száz trillát hány
 A' csalogány,
 'S nyögdéssel hódoltában:
 Mint olvadoz,
 Mint sorvadoz
 Elragadtatásában!
 El-elakad —
 Szava szakad —
 Mája' - hódolásában!! —
 Bájló szépség
 E' mindenség!
 Akár merre tekintek,
 Rézsut-eget,
 Zöld szőnyeget
 'S Élet-örömet sejtek.
 A' levegőt
 Forrón lengőt
 Hüti e' tó. — A' táj hint
 Balzsam eret. —
 Minden nevet. —
 Minden figyelemre int!
 Nézzük e' zajt
 Mellyet itt hajt
 A' szél a' rozs' öblében;
 Miként zavar,

Miként kavár,
 Fertőnk' kis tengerében
 A' makranczos
 Garabanczos
 Kitől tej tagadtatik,
 Avagy ebek,
 Vagy szelindek
 Utánna uszítottik. *)
     Rügyez az ág. —
 Búza- virág
 Szórja-szét kék kellemét,
 Ah! ki mondja
 Hogy ez adja
 A' dohos konkoly' nemét? —
 Így sok ifjú-
 Is a' hiú
 Kék szemben egét sejtí,
 'S azt hazudja:
 Ő nem tudja
 Hogy ez - ez - pok'lát rejti!
 Minden vágygya
 Ezt imádja, —
 Ez bálványa — Ez kéjje —
 Fut a' mámor,
 Fut az amor,
 Marad — mérges bibéje!
     Melly nyúgottan
 Mörmöl ottan
 A' falu' közepette
 A' csermely, és
 A' rózsák rézs
 Bóltot hajtnak felette.
 Rózsa - fáit,
 Cserje' - 's csalit'
 Csemetéit árasztja

Ő, itatja
 Ő, altatja
 A' falut, 's ő — virasztja!
 Siess, Siess,
 Ott a' bigecs'
 Lefolytába görgedez
 Erős'bb bátyád
 Ki korlátját
 Megvetve, szét csörgedez. —
 'S majd ha vele
 Eggyesül e'
 Csésze-telte erecske,
 Nem tud gátot
 Sem korlátot —
 Hi'szen már nem vizetske.
 Úgy a' pórság
 Melly az ujság
 Után vakon sovárogo.
 A' merészebb
 (Nem elmésebb)
 Lármás után vanczorog.
 Dúl, fúl, ront, bont
 A' mit megfont
 Száz eldődje gondosan;
 'S ha feleszmél,
 Viszsza-cserél,
 És — fondogál dolgosan!
     A' jegenyék
 'S vad venyegék
 Bodrai köz'tt barnúlnak
 Bús ormai,
 'S agg fodrai
 Amott egy mesés várnak.
 Kormos falán
 A' borostyán

*) Sok öreg paraszt mai nap is erősíti, hogy látoit Garabanczást, és jaj annak a' ki tőle megtagadja a' tejet, vagy kutyát uszít ellene.

Kényére felszövődik,
 'S a' sír-boltok'
 'S omladékok
 Romjain tekerődik.
 Mond'sza - talán
 A' harcz után
 E' borostyán vólt díjja
 Sok nagy hősnek,
 Sok erősnek,
 'S most? — Mind a' halál' fija!
 Most a' baglyok
 (Húh! borzadok)
 Ott tanyáznak mellettük,
 És, húhongva,
 És búsongva
 Tort tartanak felettek!
     Nem úgy ama
 Paraszt tanya
 Melly a' cserj' köz't kitekint,
 'S fondor füstöt
 Melly az üstöt
 Környékezi, széjjel-hint. —
 Ni ni! ottan
 Melly bizottan
 A' boszúló *) eszterág
 Nagy léptekkel
 A' fészekkel
 Terhelt tető felé hág!
 Ni! a' füрге
 Csalfa ürge
 Melly't a' pajzán-fi amott
 Les, — a' kába
 Barázdába
 Ügyesen elillantott.
 Ez most bűját,
 És boszszúját

Vallyon hogyan felejtí? — —
 — — Ott a' füzes'
 Rügyiből nyes
 Tilinkót — 's danát ejti. —
 Bár sok érett
 Fiú' sértett
 Szíve így juházódna!
 Kevesebb vér,
 (Ártatlan bér!)
 Kevesebb könnyü folyna!
     Már a' boglyák'
 Halm'it szórják
 Ott a' déli verőre
 A' kaszások. —
 A' kapások
 Heverednek a' fűre:
 Zöld boríték
 A' veríték'
 Bére, — 's fekete kenyér,
 Nem elsőség,
 Nem felsőség,
 Nem arany-láncz, nem babér,
 Még is áldják
 Azt, 's imádják
 Adóját (bár szokatlan)
 Reggel estve
 Süveg-vetve.
 (Bár ez is már hallatlan!)

* * *

De azalatt

Nagyot halad't
 Phoebus' arany szekere —
 Kissebb az árny — (árnyék)
 Szál minden szárny — —
 Te is Édes! hát gyere!

GRYNAEUS ALOYZ, Bécsben.

*) Mondják, hogy nem tanácsos elrontani a' fészket, mivel fel-gyújtja a' házat.

A' VÍGASZTALÁS.

Némellykor, ámbár éjjeledtünk,
Derül egy Istenség felettünk,
'S magát könyükben túkrözi.
Lágyan leng fénye a' rabokra,
'S lankadt halotti fátyolokra.
A' kegy-sugárt felöltözi.

Esett a' harmat ha kilépe.
Bájló talisman égi képe;
Dúzs lett több árva e' miatt.
A' bús fog-házak dőledeztek,
A' parthoz véd-hajók eveztek,
A' szent öröm-hang felriadt.

Midőn a' szív kétségbe szédül,
Gyakorta ő siet segédül,
Terjesztve hó-szín' karjait.
Kicsiny hitért joltéve boszszúl,
Semmit sem kész alkotni roszzszúl.
Mosolygva zár, mosolygva nyit.

Int, és legott a' férjfiúi
Érdemnek tisztos koszorúji
A' főkre díszszel hajlanak.
Int, 's a' szerelmes szenvedőnek
Ösvényin myrtusz 's rózsa nőnek,
'S a' kellem-szüzek játszanak.

Int, 's a' gyötrelmes vonaglóra
Enyhítve zeng egy boldog óra,
Melly esti hűsként könyörül:
A' kin-habok lefolydogálnak,
'S a' véget-csendítő halálnak
Halk szellem-árnya leng-körül.

'SÓFT' EMLÉK-KÖNYVÉBE.

Mások dicsérik kellemed'
Gyöngyöt hoznak 's kincseket,
Mennynek mondják tüzes szemed
Tavasznak bájos képedet.

Én gyöngyöt kincset nem hozok,
Nem halmozok dicséretet,
És csak kevéssel áldozok
Lefestve a' hű érzetet.

A' mi a' földön itt virúl,
'S szépnek mondják képzetit,
Hamar a' sir' mélyébe hull,
'S nem hozzák vissza könnyeid.

Virágid' a' tél-zaj' szele
Leszórja mind kegyetlenül,
Örömid' legszebb reggele,
A' bánat éjbe elmerül.

Reményed' édes álmai
Bimbó korban hanyatlanak,
Szerelmed' rózsa-lánczai
Hajnalba szerte foszlanak.

Csak egy Angyalt ismérek én,
Ez mindenkor marad veled,
Viraszt a' sir' mély éjjelén,
'S köszönt ha kél új reggeled.

Ez a' Barátság' Angyala,
Ha sírsz, e' törli könnyeid'
'S ha kin 's kedvben társod vala,
Ő zárja-be tört szemeid'.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Hatodik Füzet. Június 1826.

13.

A' KOSBAI KÁPOLNA.

(Rege a' XV-dik Század' derekából.)

Akkor, midőn Czikádor alá a' rokon - vér' fájdalmas ontására gyülekeztek elhunyt dicső őseink' soha eggyet nem értő unokái, akkor jelent-meg legelőször, a' kebelében boszszút hordó Harapki Bothos Endre, a' Tamási várban. Már távolról megismérte Bors Lázár a' jövevényt; — de Endre sem soká tünődött, látván Lázár' századot mutató fejez szakálát. — Egymás nyakába borulva, szó nélkül állottak, a' vár' völgyre néző fokán. A' vár torony ablakán megsejté Tamásy Imre, tekeredni feléje a' lovas vitézek nem megvető dandárját, 's azon csudálkozik, hogy oly későn adódnék tudtára, azoknak kik létek; maga akara azért elejbe menni, 's mihelyest kilépe várából, látja a' két öreget, szótlan, bálványként állani.

Nem isméré Endrét a' Vár' ura, de gyanítá annak hős létét. Egy tekintetet vetvén vitézeire, kik lellyebb a' völgyben nyilakkal tömött puzdrákkal, hosszú kardokkal, 's csákányokkal gazdagon fegyverkezve állottak. Endréhez fordulván szeliden szollítá: „Hozott Isten Bátya! bátor nem ismérlek, de méltóságot mutató tekinteted int arra: hogy megkérjem személyed' mind magam, mint váram' ez éjszaka szerencsértetésére. Annál is inkább; mivel sápottan világít a' hold, és feltartják a' fekete felhők ragyogó csillagaink' fényét.“ „Ugyan azon reménytől kecsegtetve kanyarodék vár-hegyed' örma felé, mond' Endre, (és mondás köz'tt hullának érzékeny könnyei) vélvén, hogy Hős 's vendég szerető atyádnak nem vagy korcs magzatja.“ „Barátom! részesíts fájdalmid-
F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826

ban, annál is inkább hogy azon könnyeknek engem is érdekelniük kell, mivel elhunyt Atyám' említésével csordúltak azok ki." „Mindenre kész felelni agg' remegő ajkaim, csak kevésé nyugodjanak fáradt tagjaim." Azomban béérének a' várba, hol diszes szoba nyitatték Endrének; 's még a' vacsora készült, ősi Magyar szokásként, veres 's fejer boraival kedveskedék a' Házi-gazda. —

Nagy örömet mutatá a' Vár'-ura, bátor még nem is tudta ki légyen vendégje, 's ugyan azért, szívbeli kíváncsiságától ösztönöztetvén, kérdé Bors Lázárt, kedves nevelőjét: „Bátyám! honnét isméred ezt a' hőst, kit én még soha sem tisztelhettem?" „Negyven esztendeje már, hogy én barátja vagyok Harapki Bothos Endrének; még midőn az Erdélyi Vajdaságot viselte bajnok Atyád, mindennapos volt házában. Az a' barátság, szeretet, 's egymás eránt való tisztelet, melly ezek köz'tt uralkodott, talán csak egy volt egész honnunkban, melly hős Atyád' elhunytával sok ezrek' szomorúságára örökre megszűnt." „Ez volt iménti könyhullajtásom' oka, szólla Endre; mert oly barátságot én többé senkivel sem köthettem, sőt mások köz'tt sem tapasztaltam kötve." — Szerényen ajánlá magát barátságába Tamásy Imre kedves vendégjének, és kéré, hogy meg ne fogná tőle tanácsát, ezen zavaros időben. —

E' közben egyik az udvari szolgák közül jelenti: hogy a' szekerek is-felértek, — 's parancsolatot vár; „a' második szekeren ül kedves leányom, vezesd-bé, mond Endre, a' többivel parancsolj a' mint akarsz." Midőn leányt említeni halla a' Vár'-ura, azonnal indult annak békésérésére, de ekkor már két deli ifjaktól késérteték Bothos Anna, Imre' szobájába. Jollehet már homályos volt az idő, 's úgy látszék Anna alabastrom abrázatja' fátyola alól, mint a' nap sugár, a' sűrű köd közűl; de Tamásy még is úgy megnézte szép vendégje' deli sugár termetét, mosolygó ajkát, ragyogó szép szemeit, hogy ezer közűl kiszemlélte volna ezentúl, egy tekintettel. —

Meg vendéglé Bothos a' Ház'-ura, Endrét, kedves leányával 's vitézeivel gazdagon, és nyugodalmat rendele mindenkinek. — A' vacsora elmúlt ugyan, de ők még el nem széledtek, hanem mind a' multakról, mind kivált a' jelenvaló dolgokról bizodalmasan értekeztek. — „És te Imre ugymond Bothos nem készülsz a' csatára? 's diadalmas korszorúkat nem iparkodsz rakni hős Atyád' sírhalmára? Nem tudod é, hogy Hunyady 's Ujlaky nagy táborral közelitnek Czikádor alá, 's koronázni akarják a' kül-honni Ulászlót? Nem int e a' szent hit mellyet esküdtél Királyodnak, 's a' törvényeknek? Nem lágyítja e szived, az özvegy' siralma, 's árvája' szomorú ügye? Készülj, 's szedd-fel bajnok Atyád' halált osztó fegyverit." Éppen így okoskodott a' négy napok előtt nálam volt Simonornyay István, ki is szép sereggel sietett Ujlaky ellen." „Ugyan azért siess. Ott lesz' Gara László, ott Korogi Filpes János, 's többek; és csak te lennél itthon Eldőd' még sirontúl is gyalázatjára? —" „Oh nem! felele Imre, vas markú Öseim' szégyenére soha nem élek. Azért kedves Nevelőm megbocsáss, ezen egyszeri legelőször elkövetett engedetlenségemért." —

Erre elkeseredve szólla az öreg Lázár: „Holnap lesz' harmincz két esztendeje, hogy hős Atyádnak Tamásy Jánosnak befogtam szemeit; holnap után pedig ugyan annyi esztendeje tétettem sírjában kedves Anyádat Zala Borbálát; mind kettőnek az volt kérése: hogy téged ki akkor csak tizen hat hetes voltál védjelek, oltalmazalak minden

veszélytől. Vigyázásom, gondosságom és szorgalmam által, hálá az Egeknek! emberré neveltek; ez lévén, hányszor kértelek: válassz valakit hölgyednek, hogy annak kegyes társasága eloltsa vér-szomjadat; annál inkább; hogy immár kedves bátyád Tamásy László is magtalanul költözött-ki e' mulandóságból.“ — Csak nem vért izzadott hevében Endre, halván Lázár' gyáva beszédjét, 's mondá: „Hej Lázár! nem ezt a' tanácsot adád te nékem midőn hűsz, 's nem harmincz két esztendőket számlálék! — Hát nem az a' vérrel keresett szerzett 's váltott Haza é ez, a' melly akkor volt? Nem az a' nemesi vér köteles e ezért folyni melly akkor? Tudom ha hős Attya élne, könnyezne örömében: hogy ily derék bajnokot küldhet a' csata' szent-piaczára bádjad személye helyett; szégyenlené ő azt bizonyára; hogy addig míg más Magyar ifjak dics-koszorút aratnak a' csata' vér-mezején, az ő gyermeke gyáván tollázkodik azon a' földön, mellyett Ősei vérről szereztek, 's valódi bajnok fiai ugyan azzal védnek.“ — „Kedves barátom! szünjön heved; 's ne gondold: hogy azon vért, mellyet már Isten kegyelméből 82 esztendeje érzek mozogni ereimben, nem volnék kész ezennel egy cseppig kiontani kedves Hazámért; pirulnék bizonyára: ha ama nagy hős Tamásy János' kedves magzatját úgy nem neveltem volna, hogy kész legyen mindenha magát Honnunk' boldogságára feláldozni; 's föld alá bujnék szégyenletemben: ha az én kedves nevendékem hölgye' kedvéért, addig míg más daliák örömmel ontják a' Haza' boldogságára nemes véreket, itthon henyélne; — sőt inkább azt akarnám hogy vitézi tettei által nyerne dúzs jószága aszszonyt, maga pedig szerelmes élet-párt. — Oh barátom! ha ellenség fenyegetné kedves Honnunkat, én magam, agg' Szerzetes létemre, késérném nevendékem a' vér-özön' helyére, 's ott a' Haza' szent oltárán ajállanám, sőt áldoznám-fel őt az Egek' Urának.“ „Vak vagy e barátom vagy nem látsz? monda Endre, hiszen ezrenként gyűlnek Czikádör alá daliás ellenségeink.“ — „Oh! nem ellenségek azok, úgy mond Lázár, hanem honfi rokonyaink, kiknek öldöklésére nem bocsájthatom kedves nevelt gyermekem. Oh boldogtalan egyenetlenség! szerencsétlen viszálkodás! hányszor kinzottad már hazámat, 's hányszor kinzod még, hogy tanuljon korcs Nemzetem: Mi dicsőség most győzni? — ha meggyőzitek Hunyadit és Ujlakit, 's Királyá teszitek a' csecsemős Lászlót, mindenha oldalaton fűjön kemény vasatok, 's készen legyetek az' orozók ellen; — ha pedig meggyőzöttetek, jobb a' csata-mezején halva maradni, mint a' kül-honni győzedelmes Királynak belső meggyőződés nélkül hívséget esküdni. — Azon iparkodtatok volna kedves hazafi társaim; hogy minekutánna így meghasonlott az Ország, Ulászlót koronáztatok volna vér-ontás nélkül Királynak, — 's azonban felnevelődvén a' csecsemős László, követte volna őt; de így már a' jó Isten tudja, ki fog a' zavarosban halászni.“

Közelített már az éjszél, de a' beszéd meg nem szűnt; míg maga a' Házi-gazda nyugalomra nem vezeté mind kedves Endréjét, de sokkal kedvesb' leányát; és a' mondottakról való határozás, más nap reggelre hallasztá. — Lefeküvék ugyan Imre, de az álom semmi mód' el nem érte, össze-viszsa rostálá bölcs nevelője' szavát, de hogy az meg is történjen, ellenkezik szándéka; mert az idő ponttól fogva, mellyben meglátá Annát, annyira megváltozék érzésében; hogy valamint ez előtt volt az bátor ki leánya, nem sok idvezléseket tett; úgy ellenben most, mindenre el volt szánva, csak Harapki Bothos Annát tesse tulajdonává. — Nem is csekély volt a' remény, tapasztalván Endre' nagy

csata szomját, vélvén, ha ő társaságában áll, 's úzni fogja Hunyadit, jutalomúl nyerheti szíve' örömét Annát. — Ezen kedves képzetek köz'tt már hajnal' hasadtával, üle Imre' szemére rövid, de édes álmom. — Már virradni kezdett, de Anna még sem aludt, csak tűnődött magában. Sok űltött elméjében, de semmi vigasztaló, elgondolván szomorú állapotját, melly őt ma-hólnap érni fogja kedves Attya' holtával, köny-özönnel áztatá fejallyát, elevenen képzelvén húsz napok előtt történt, kedves szülője' kimultát; — de még ezeken kívül valamely különös érzést vett észre kebelében, mellyet ő bátor tizen-nyolcz esztendőket meghaladott is már, soha nem érzett; Imre volt ennek oka, kit Anna lefektétől reggelig meg nem unt képzeletében. —

Felkelvén reggel ismét egy szobába gyűlének. Csak nem egyszerre kiáltott a' két öreg Imrére, hogy mi tévő lenné? Imre tellyes elszánással kijelenté szándékát, mondván Endrének: „Hős bajnok, elhunyt Atyám' legkedvesb' barátja! ha megadod azon jutalmat, mellyért esedezek; kész vagyok Téged követni száz húsz vitézimmal, éltemnek egész utolsó csep vére folytaig; vagy ha csekély éltem' feláldozása, birjon kérésem megadására azon szent barátság, melly közted 's Atyám köz'tt egész hunytáig virágzott.“ Nem gyanítá Endre hova czélozását Imrének, 's ugyan azért mondá: „Barátom! nem vagyok én Király, hogy vitézi tetteidet fő méltóságokkal jutalmazzam, vagy külömben is dúzs birtokid' határit terjeszszem; de minck is ezek a' mulandók, — minekutánna elég 's örökös jutalom ez egy Magyarnek, ha vagyon szerencséje Nemzete' 's Honja' boldogsága végett a' csata' vér-mezején kiontani hős véré.“ — „Oh nem kell nekem sem birtok, sem méltóság, a' mondott utolsó jutalom nélkül pedig úgy sem ohajtok ki mulni; — hanem ha szeretted Atyámat, 's ohajtod annak elsorvadt testéből kirepült bajnok lelkét bennem szemlélni, add nekem leányodat, 's tégy boldoggá vele; hagyd itt vároimban, 's ha vissza-fordulunk, elűzvén Hunyadit, aszszonyává teszem annyi földnek, mennyire látsz magas tornyából Vároznak.“ — „Hős fia Atyádnak Imre! monda Endre, ha kedve van leányomnak hozzád én meg nem fogom; sőt örömmel adom atyai áldásomat rátok; de hogy ő itt maradjon most, — nem hiszem.“

Szemérem és szerénység üle homlokán a' szép Annának, 's midőn megnyílek bájos ajka a' szólásra, azonnal tetszetősb' lett, mint a' bimbóból kipattant ró'sa, és monda: „Kedves Atyám! tized napja immár hogy tellyes meglepéssel és örömmel utazok veled, engedd, hogy tovább is követhesselek; mert ha már a' szerencsétlenség megfosztott is kedves Anyámtól, legalább Te ne hagy' árván. — Követni foglak én kedves Atyám minden csatáidban, és ha a' sors úgy végezte, hogy ott folyon-ki daliás véred, én fogom meghidegült tetemid' Anyjának ált-adni. — De történnék: hogy az én gyáva véremnek kell ontatni e' csatában, tudom által fog az folyini ereidben, 's ezen Hőseében, ki nek birtokában most ajánlottál, 's ott megerősödvén, gazdagon fogjátok torlani durva ellenségeinken ártatlan éltemet. Az ugyan nem történnék, ha más nemzetek, 's nem kedves honfiaink fogtak volna ellenünk fegyvert, mert tudom: minekelőtte kiköltöznék ártatlan lelkem gyarló testemből, tized csak orozva is lenyílnék lováról, a' mivel ugyan most nem hízkelkedhetek Hunyady' bajnoki ellen.“ — Érzékenyen halgatá Lázár a' szűz' beszédjét, és csudálá annak bátorságát, 's monda: „Boldog vagy Haza! melly illy bátrakat szülsz jövőndő Anyáknak; boldog vagy Atya! ki illy hős voltodhoz illő

magzatot nemzél, de leginkább boldog vagy te kedves nevelt gyermekem Imre! ki ily nagy léleknek juthatsz birtokába; de végre boldog vagyok én is: ki ily össze-illő, bátor 's nemes lelkekre terjeszhetem papi áldásom; legyetek boldogok, 's halmozza bő áldását reátok, a' meny és föld hatalmas Ura Istene! — Riaszd-össze fegyveresid kedves Imrém, 's tégy érdemet e' jámbor szűz' birtokára; sir ugyan bennem a' lélek, hogy rokonink' vérében mártva fegyvered', kell azt cselekedni.“ — Ezek után parancsait kiadá a' vár' Ura, 's össze-gyültek vitézei, némelyek még ez este, mások hajnalban. Minekutánna négy napot töltöttek volna együtt Imre' kedves vendégi a' Tamásy várban, ötöd napra viradóra már messzire hagyák a' várt, mellyben érzékenyen vissza-viszsa emlékeztek az egy pár Szerelmesek.

Későn este elérének Czikádor' völgyeiben, a' hol tüzelve dalolva táborozni szemlélék Gara László', és Korogi Filpes János' dandárjait. Nagy öröm lett, hogy megjelent Tamásy, sokkal nagyobb, hogy a' döntő öreg Bothos ismét fegyvert ragadott. Még csak egy nap várakoztak, 's tanácskoztak az ütközet' mi voltáról. — Gara László megkínálta Bothos Endrét a' kormánnyal; — de végre így egyezének: hogy a' tábor' jobb szárnyát kormányozza Filpes János, Ujlaki 's vitézei ellen; — bal szárnyát pedig az öreg Bothos Endre Hunyady ellen; — középen álljon vitézeivel Gara, Tamásy pedig száz erős bajnokival fel 's alá vigyázzon, és a' hol hanyatlani kezdene az erő, ott lenne halált osztó fegyvere. — Így egyezvén, a' nap eljáván útját, éjsztán elnyugvék.

Más nap hajnal hasadtával ébren voltak mind két részről a' daliás vitézek, 's örömmel várták a' jelt, melly az ütközetre adódék. — Mint mikor a' két féreg marta gyökerű agg tölgyet ingatja a' szélvész, 's ropogás közt dönti is immár, és dültében össze akasztja, várván a' nagyobb erőt, melly jobbra vagy balra taszítsa; úgy vala e' két tábor össze-ütődve; hullottak honfiaink tájékozó ménjeikről fegyver-zörgés közt zuhanva a' földre, de ezek csak mind meg annyi ágai voltak az agg tölgy Bothosnak 's hős Hunyadi-nak. — Tamásy Imre szinte boszorkodva álla, nem használhatván fegyverét hátul, 's nagy vigyázattal lesé, mellyik rész hanyatlana jobban; de mind a' két egy erejű össze-akadt fa, le nem nyomhatva egymást inognak, mozogtak ezek is, de futamodni nem akara egy is. — Mig későbbben észre vevé hátra nyomulását Filpes vitézeinek, oda ugrata hamar, 's látá Filpest megfosztva lovától, és vérzeni homlokát egy könnyű csapástól. Mig Filpes lovat vált, addig hátráltatja Tamásy Ujlakit, helyre álván pedig, hármas erővel vág, dönt, valamerre lesújtja kemény vasát. Tamásy pedig kölyke vesztett oroszlányként látván hanyatlani a' tábor' bal szárnyát, futott menteni mátkáját, és atyát.

Valamint a' vén cser, sok vágást kíván ledüléséig, 's dültében is üt a' mit ér mindent, úgy az öreg Bothos is, bátor érzé hanyatlani karjában erejét, és nem reménylő többé megéltét, bajnoki bátorsággal, nem félvén hős Hunyady' messziről ragyogó rettentő vasát, éppen oda vág, 's iparkodik Hunyadit kopjával leszúrni, de ez elugrott, és szomszédját lökte-le azzal. — Látván Hunyady Bothosnak megjutalmazhatatlan bátorságát, de egyszer'smind szemlélé; hogy vitézi közzül egy szalad feléje felemelve már fegyverét, elriada Hunyady: „Ne báncsd a' Hóst, hiszen ő már bántás nélkül is kimúlik; és fájdalmas áldozatjául esik egyenetlenségünknek; most ugyan ellenség, de hazánknak nagy érdemű fia volt ez, 's megrettenthetetlen bajnoka, a' ki fél holtan is rám me-

részelt kopjáját emelni; óh ha minden honfink, ennyi sebet vinne sirjában, világ nagy részének csak Magyar lenne Ura!“ Ekkor hanyatlék már lováról Bothos, és kiesék kezéből ezer halált osztott fegyvere, de leánya Anna, ki, köz-vitéz ruhában szüntelen oldala mellett volt, megfogá, 's leemelé lováról társaival. „Vigyétek el od' az erdő szélre, mond Hunyady, 's ha meghal temessétek-el őt; nem kell neki oszlop, 's nevét sem kell vézni keresztre, mert ha unokáink hál'adók, nem felejtetik soha!“ — Elvivé Anna hős Attya' testét Farkas Boldizsárral, a' hova parancsolá Hunyady; sok ideig feküdt már, élt, de nem szolhatott semmit, végre még is erőt vett, 's megnyitá ajkát remegve mondván: „Oh Magyarat sirba vivő egyenetlenség! hogy én leestem ez élet' fájáról, az nem baj; de hogy sok derék hazafiak véréből kövéredik földünk fájlalom, kiknek ereit, ha pogány ellenség nyitotta volna, örökre érdem, — de hogy ez honfiaktól történt, világ végéig égbe kiáltó vétek marad!“ Ekkor egyet fordula homályos szemeivel, és látá kesergő leányát, 's az öreg szolgát; „Kedves Boldizsárom! ki tán száz csatában híven követted Uradat, most feloldozlak szolgaságodtól, csak végső szolgálatul viseld gondját kedves Annámnak, 's iparkodj azt ált' adni hős Tamásy Imrének, puzdrám' fenekén van egy maroknyi arany, köszönetem mellett az legyen jutalmad.“ Még valamit hörgött, de nem lehetett érteni semmit, és Annának sokszori kedves Atyám! kiáltására sem felelhetett, egyet fordított még parancsolni ténnet szemén, 's nagyot sohajtva mondá: Imrém és Annám legyetek boldogok! elszakada hős élte' fonala. —

Mig Boldizsár kedves Urát, és Anna fájdalommal tölt édes Attyát apolgták, addig Tamásy Imre bal szárnyán támadt a' tábornak, és midőn ott sem kedvesét, sem ennek vezér attyát nem szemlélheté, fájdalomtól és bosszútól felgyulladva, bécsapott Hunyady' táborába, úgy, hogy ez, az emberi vér' megkémélését hasznos'nak vélvén, a' hátrálást tartá biztos'bnak; a' mit midőn Ujlaky' vad lelke észre vett, hátul került a' csecsemőst 's Annyát védő Magyaroknak, 's elszaggatván azok' dandárjait futásra kényszerítette. Tamásy minthogy illyest koránt sem gyaníta, észre sem vevé hevében, mikor került nehányad magával Hunyady' fogságában. — Szerencsésen elvégezvén Hunyady e' szomorú csatát, azt rendelé: hogy egy része táborának Siklós alá vonulna, más része pediglen Simontornyát venné ostrom alá; a' tábor két felé oszlott, de Hunyady itt is, ott is jelen volt. — Elhurczolák ekkor hős Tamásy Imrének is Siklós alá, ki szívének nagyobb nyugalom szerzése végett, néhány vitézeinek pénzen vásárlott szabadságot, 's elbocsájtá őket vissza a' Czikádori csata-mezőre, hogy ott felkeresvén kedves mátkája' holt tetemeit, valamint Attyáját is 's meglelvén, vinnék a' Tamásy várban, parancsolá; és hogy fenttartsanak tíz napokig, meddig ő is megfordulna, szívekre köté, vagy ha ez nem történhetne, tehát akkor legnagyobb pompával temesse el az öreg Lázár. — A' leány megismérésére oda nyujtá gyűrűjét, mellynek mását úgy mond: elhunyt mátkám' alabastrom uján fogjátok találni. Legnagyobb ügyességgel indulának Tamásy' szolgálai Czikádor alá, 's oda érvén, láták a' föld' népét, nagy árkokat ásni, a' mind a' két részről elesett egyenetlenség sajnos' áldozati meghidegült testeinek; 's tudakozólódának: ha nem ismertek e' halhatatlan Harapki Bothos Endre' testére, vagy nem találtak e egy köz-vitéz öltözetben lévő szűz' holt tagjaira, kinek uján egy karika arany gyűrű fénylett? — A' Felvigyázó ki az elhunytak' kincseit zsebeltette, megmuta-

ia nékiek minden gyűrűket, ha rá ismérnének; és még ebben foglalatoskodának, egy az árkolók közzül, ki nem meszsze ázott az erdőtől, meghalván ezeknek miben foglalatosságát, hozzájuk méne mondván: hallom jó vitézek Harapki Bothos Endre' elsorvadt tagjait keresitek, kövessetek engem, nincs egy dülő ide, ott az erdő szélen ásták el őt' ketten; sok ideig itt mulattak ezek, mert koporsót is faragtattak neki, 's ma jajgatás köz'tt láttam őket, az amoda szemlélhető Csalitnak tartani; kik voltak ezek, nem tudom, egyik hetvent mutató öreg volt azt láttam, de a' másiknak még bajusza sem mohodzott, kihez hasonló szépségű embert nem is igen tudok. — Hogy most hol vannak, a' jó Isten tudja. —

Nagy örömmel követék Tamásy' vitézei a' jó hír-mondót, 's oda jutván csak ugyan megtalálák egy agg cser' árnyékában, felásák tehát a' parancsolat szerint, — kíváncsiak voltak azomban látni a' holtat, felnyiták a' koporsót, 's megismérék abban csak ugyan Bothosnak meghidegült testét; egy kis tenyéрни írott-bört is pillantának - meg a' koporsó' belső részére szegezve, 's ezt leszakasztván elolvastaták e' foglalat szerint:

Harapki Bothos Endrének

Itt sorvadnak tagjai,

Sírva lyányától 's Farkastól,

Rakva szomor' hantjai.

Ezt hallván nem kételkedének kedves Urok' szerelmes hölgye' éltéről, de hol találják azt meg, búsán gondolkodtak. — Egy szekerest fogadának, 's feltevék a' koporsót, melyet szomorúan követtek; 's a' nélkül hogy csak kérdezettek volna is: kit vagy mit késérnének? elértek másfél órányira a' Tamási várhoz; nagy és sűrű erdőség köz'tt csak lassan-lassan léptettek; és minthogy már szürkület volt, 's rég' eláldozott a' nap, nézelődván mindenfelé, hol kormos tuskót, hol dült fát képzeltek vadnak, 's embernek. — Haza felé haladtokban világítani láttak valamit az erdőben, az úttól nagy tavulságra, 's még csak közel nem érének, fénylő pudvának magyarázák; de ekkor már jól szemlélik, hogy csak ugyan füstje van, és hogy ott bátor akár kik tüzeljenek, megnézik, elhatározzák magokat; négyen szállottak-le lovaikról, és csak kardot víve láb hegyen közelitének a' világossághoz, a' hova eljutván, távulról szemlélik egy kis Tisztás' közepette nem annyira égni, mint már hamvadni a' tüzet, melyet egy ifju jobb czombjára könyökölve igazgat; más felől ellenben egy öreg, puzdrája lévén fej-allya, nyugszik; mindjárt gyaníták Tamásy' szolgálai ezeknek nem más létét, mint a' kit a' szekéren lévő holtat eltakarították, azért jámborúl akarták őket szóllítani, föld felé tartván fegyvereiket. — Csak kevés ideig készülhetének ezek itt a' szóllásra, azonnal észre-vevé őket az ifjú tüzelő, 's felemelé fegyverét, melyet tegnap előtt Attya' oldaláról oldott-le, 's elkiáltá magát: „Veszedelem! Farkas kelj-fel.“ Hallván ezt Farkas felugra, 's felkapá mellette balról heverő nyilát, 's felhúzáván idegét, kész halált osztani mindjárt, ha egyikik meg nem szóllamlík a' szolgálak közzül: „ereszd-le ideged', nem jöttünk mi vért ontani, hanem kedves Urunktól Tamásy Imrétől küldettünk, hogy keresnők megholt, vagy adná Isten! még életben lévő hölgyét; azért ha tudtok róla szóllani, kérünk, utasítsatok utánna; de ha nem tudtok is, jöjjetek velünk, 's ne szenvedjetez itt a' vadonban, hiszen egy ora alatt elérünk Tamásy Imre hős Urunk' várába.“ — „Mi is oda indulánk, mond az

öreg Farkas, de minthogy e' földön még egyszerűen többször nem voltunk, nem merünk bellyebb menni, részént hogy fáradtak is voltunk, részént hogy el is sötétedénk. — Valamint előbb megakadt lélegzete Annának, látván az idegeneket, annál könnyebben vett azt most, hallván Tamásy Imre' életben létét; 's nem is nyugvék addig, míg meg nem kérdé annak hol létét; de midőn Hunyady' fogságában mondták azt lenni, ezer fájás érte érzékeny kebelét, és tán mindjárt elárulja magát, ha nem biztatják tíz nappal alatt vissza-tértével. — Elhatározza magát Farkas a' menetelre, ezt örömet cselekedte Anna is, de hogy titokban lenne személye, javasla. — Felfegyverkezének tehát, lovaikat vezetve követék Tamásy' szolgálai, a' nélkül hogy kérdeztettek volna: kik lennének. Nem soká maradhatott titokban Anna' személye, mert midőn az útra kiértek, 's ott találák társaikat a' szekérrel, tudakozólódék mit vontatnának? fájdalommal kell vala hallania: Harapki Bothos Endre' testét; mellyen eljajdúla és kiálta: kedves Atyám! valóság e vagy álom, hogy én még egyszer szemlélhessem száz sebben elsorvadt testedet? tovább is sohajtozott Annának szíve, de többé szólni nem mert, mivel nem meszsze dall 's fegyver zörgés hallatott. „Ezek Hunyady' vitézi, úgy mond az öreg Farkas, most csoportoznak Simontornya alá; ha megtámadnak, nem védhetjük magunkat, mert kevesen vagyunk, tán jobb lesz' itt az erdőben tíz tíz lépésre egymástól két felé álnunk, 's ha látjuk azokat hozzánk hasonló erővel lenni, megszólítsuk; de ha sokan vagynak, hadd menjenek útjokon folyvást. Így cselekvének, 's midőn hallák már már oda érkezéseket a' jövevényeknek, csak a' szekeret hagyák döcögni az úton.

Csendesen jövének tízen a' vitézek páronként, egy pedig oldalról lovagolt, biztatván őket a' dalolásra, mondván: „daloljatok kedves vitézim, 's úzzétek bajomat, melly szívemet kegyetlenül mardossa; ne féljete semmit, — ez már az én Kosbai Pusztám.“ Látá Farkas hogy kevesen vannak, felriada: „megálj“ mellyre mind kiugrattak vitéz társai, 's kardot rántván ezek is, azok is, szembe várák egymást; csak másad magával közelített Farkas, a' többi távolabb megtartván helyét, 's szólla: „barát vagy e vagy ellenség? szólj, hogy hasztalan fegyverünk soká markunkban ne hüljön.“ Felele erre egy a' jövevények közzül: „Barátom azt én kérdehetem tőled mint Ura e' földnek, mellyen tombolni paripád' látom kevélyen alattad; lovaadat ismérem, de magadat tán nem láttalak soha, azért mond-meg ki vagy?“ Közelről látá most Boldizsár azt, a' ki oly nagy méltósággal szóllott, 's meg is ismerte immár, azért mély alázatossággal felele neki: „Nagy Ura e' földnek mellyet tipratok mostan, 's hős fia elhunyt atyádnak Tamásy János Erdélyi Vajdának! megengedj, hogy alacsony személyem, ki csak szolgája voltam annak, kinek paripáját látod tajtékzani alattam, bátorkodott meg szólítani,“ — „Boldog Isten! mit hallok? monda Tamásy Imre, hol van hát az a' halhatatlan bajnok, kinek tisztelet nélkül nem ejthetem ki nevét? 's hol van leánya? kiért egyedül élni, — 's a' nélkül kész vagyok halni.“ — „Miolta itt állunk, azolta döcögött ez úton el egy szekér, mellyen viszik bészárva koporsóban meghidegült testét; szavába esék Tamásy: az én kedves hölgyemnek? nem azért Nagy-Uram, hanem Attyáét, Harapki Bothos Endréét.“ „És hol van életem' ereje Anna?“ „Itt van Uram velem, amoda a' vitézek között.“ „Itt van, mond Imre, oh szent szózat! oh irgalmas Egek! hát csak láthatom kedves szerelmem?“ — Leszálla ekkor lováról, valamint Farkas is, és késérteté magát Anná-

hoz, ki húsz lépésnyi távolságra üle lován gondolatokban elmerülve, 's meg nem fogható kiközelítsen most feléje Farkassal, kit meszsziről megismért setétben is ősz szakáláról. „Idvez légy kelleme nemednek, 's a' természet' egygyetlen remekje!“ „Oh felséges Isten! mondá Anna, de kegyes voltál az emberi nemzethez, midőn azt szózáttal ajándékozád-meg; imé most azt, kit könnyeim' árjától homályos szemeim testéről meg nem ismertek, szaváról ismérém.“

Leemelé Farkas a' kellemetes szűzet lováról, kit Tamásy azonnal ált-ölele, de szó nélkül maradtak mind ketten, és csak mély sohajtásokat eregettek szíveik' szűk üregéből. — Nagy későn végre megszóllamla Imre: „Szent érzések hevítik kebelem, szentnek kell lenni ezen helynek, mellyen megnyertem Istenemtől azt, kiért élni óhajték. Üssetek vitézek e' helyre jelül egy czöveket, mert itt fog az Irgalmas Isten' dicsőségére egy Kápolna épülni, melly mind engem, mind maradékimat szüntelen emlékeztessen az Istenben való bizodalom' hathatóságára.“

Lovaikra ülének ekkor mind, 's ketten a' vitézek közzül elküldettek, hogy a' vár' szolgálainak tudokra adnák, nem csak Urok' de Aszszonyok' jövetelét is. Anna csak némán lovagolt Hőse mellett, 's nem szünék csudálni, és egyszer'smind magasztalni az Isteni gondviselést. — Azonban elérék a' szekeret, melly mind kettőjüket rémítő képzetekre emelé. „Oh kedves Imrém! ez ugyan nagy fájdalom, hogy így kell atyámnak meghidegült tagjait látnom, de valami rémítőbb tünemény repdes szemeim előtt; még szívemet valamelly nagyobb fájdalom látszatik érni, 's valamelly kegyetlen rém, felette elevenen érzeti koránni haláloadat.“ „Ne aggódj azon angyalom! hiszen most békesség lesz' édes hazánkban, csatán kívül pedig, lesz' olly irgalmas az Isten, hogy el nem altat örökre, ha pedig ott elesnék, elég vigasztalás: meghalt Hazájáért!“ — Szomorú szózatokat váltva elértek már a' Vár alá, melly ekkor ki volt világosítva, 's az egész vidéket emlékeztette valamely különös történetre.

Hogy felérének el lehet gondolni, de leírni nem, az öreg Lázár' örömét, 's ellenben nagy szomorúságát, mellyet érzett Endre' elestén. — Ekkor rövid beszélgetések után, minthogy már közelgetett az éjfé, lenyugodának. — Másnap felkeltökkor panaszolkodtak mind hárman álmak' rémítő voltáról, a' mi még az ébren lévőket is zavarodásba hozta az volt: hogy mindannyian egy Király' elestét álmodák sok vitézekkel valamely csatában; az öreg Szerzetes, bátor ő sem gyanított semmi jót, vigasztalá őket. Tudtára adák ezután a' Tamási-helység Lelki-pásztorának Harapki Bothos Endre' elestét, 's testének a' Várban létét, mellynek pompás eltakarítása végett kérék, hogy hívna-összsze Egyházi-társait.

Sok Egyházi és Világi férfiak össze-gyültek; részént az elhunyt' tiszteletéért, részént a' Vár' ura' szerencsés vissza-jövele' idvezléséért; és nem kevesen, hogy hallanák a' holtak' élteben tett vitézségeit. — Dicséreteit 's halhatatlan érdemeit maga hirdette az ősz Lázár, a' ki Bothost ifjúságától igen-igen ismérte. — A' szomorú halotti pompa tartatott a' Tamási templomban, de testének letétele a' Kosbai pusztára Tamásy Imrének hölgyével össze-jövele' helyére határoztaték; 's ugyan ekkor a' Szekszárdi Apáttól a' Kápolna' sark-köve le is téteték, szokott szer-tartások között a' hely megszentelteték, és Harapki Bothos Endre' teste béhelyhezteték; semmi írást nem tettek rá, valamint

meghagyta halálakor Hunyady. — Négy hónapok' lefolytával a' Kosbai Kápolna készen volt, mellyben minden láрма 's pompa nélkül legelőször áldozott az öreg Lázár; melly alkalommal egyszer'smind a' vizsonti szeretetre és hívségre esküdteté az eddig tiszta szerelemben élő Imrét és Annát.

Nagy szeretet és barátság uralkodott ekkor a' Tamási-várban, nem volt semmi ezek után a' mi felzavarta volna nyugalmodat, a' mi hátráltatta volna boldogságokat. — Az öreg Lázár mint megérett gyümölcs közelített estéhez immár, de még egy Husvétot esdeklelt az Egek' Urától, hogy ekkori ájtatosságát (mellyett már 52 esztendeje gyakorolt Urával, még élt Tamásy Jánossal, azolta pedig fiával, az akkori szokásként hol egyik hol másik Klastromban) ismét elvégezhesse. — Ekkor is még elmenének Szekszárdra, hol a' Zsoltárok' buzgó énekléséből alig tért-ki örömében az ősz Lázár, mint egygy előre érezvén, hogy majd majd elveszi 83 esztendő alatt érdemlett jutalmát; így is történt: mert midőn Szerzetes-társaival buzgón részesült volna Nagy-csötörtökön a' Szentek' szentében, elbúcsúzik mindenektől, de kivált kedves nevelt gyermekétől Tamásy Imrétől; szívére kötvén a' haza' szeretetét, a' szent egygességet, és a' vizsalkadás' siralmas következéseit; béméne ez után szobácskájába, feszületet fogván kezében, hanyat fekve, a' kereszt mellyén lévén, elaluvék az Úrban. — Jó Tanács-adóját, 's kedves nevelőjét felettébb sajnálta Imre, és megkéré az Apátot, hogy holt tetemeit elvihesse Kosbai Kápolnájában, 's ezt látván, esztendőben többször megemlékezhessék kedves nevelőjéről. — A' környülállásokat bölcsen tudta a' nagy érdemű Apát, engedett Tamásy kérésének. — A' Kápolna közepette feküdt Lázár' sorvadt teste egész Husvét szerdáig, a' mikor sok Szerzetes-társai Apátjokkal együtt, megjelentek Szekszárdról, 's állendő méltósággal letevék Bothos Endre mellé. —

Már most Anna Tamásyval árván ugyan de boldogul éltenek, 's az öröm szent érzéseit egymás kebelében lerakva, vizsonti vígasztalással édesítették e' világ' keserű poharát. De még forróbbá akará tenni hiv szerelmeket a' menynek Ura, megajándékozá őket Miklós fiacskával, másfél esztendő után pedig Jánossal. — Képzelné, 's nem kell a' tollat fárasztani azon kellemetes napok' leírásával, mellyek felderültek a' Tamási-várra, minthogy úgy sincs szó, mellyek Anna' meglegedését és örömet férjének 's gyermekeinek szeretetét, ezekkel töltött víg óráit, míg Attyok vagy a' köz boldogság' elő-mozdításában, vagy a' vadászat' bú felejtő örömeiben foglalatoskodott, tükéletesen megmagyaráznák. —

De valamint a' kellemetes napot, gyakran sűrű felhők borítják, mellyekből néhánykor nagy veszedelem jő, a' csendes essőt váró föld-népre; úgy elborítá a' szomorúság Annát is, midőn hallá, hogy Szegedre az országnak minden részéről, gyűlnek bajnok fiai. Nem volt oly szent, és szeplőtelen, melly Imrét itthon tarthatta volna; mivel nem kételkedett ezen cselekedete által, nem csak a' Hazának tartozó szolgálatját lefizetni, hanem az egész Keresztény Anya-szent-egyház' boldogságát is, fegyvert ragadván a' pogányok ellen, elő-mozdítani. Vajha élt volna Lázár, ki a' szentségtelen hit-szegést szívére tudta volna tűzni! — de nem volt senki, azért ő is ment sok ezerekkel az áldozat' sajnós oltárára.

Nem nagy fájdalmát mutatá Anna azért, hogy kedves férjének el kell költözni, mert ő maga is kész azt cselekedni kedves honjéért; hanem inkább azért, hogy Római Kornéliaként nem vezetheti még kis Grakhussait a' csata' vér-mezejére. — Hazafiúi érzékeny beszédek után, megcsókolá kedves magzatjait Imre, kiknek nagyobbikát, ki már fakardocskával jádzott, midőn melléhez szorítá, nem lehete nem érzékeny atyai könnyeket hullatva hallani: „hát itt hagysz atyám?! lásd van kardom, lovam is, ölk én is Törököt kettőt.“ Szerelmes szívéhez szorítá kedves Annáját is, de jobban ábrázatok vonásai, mind ajkaik magyarázák búcsúzó szavaikat. Úgy látszik hogy le nem szakadhatnak egymás nyakáról; — míg végre eszébe jutott Imrének a' fő kötelesség: „bocsáss-e rózsám, nagy út van előttem, mellyről ha vissza nem térek, megfordul hírem szaporán a' dicsőség' szárnyán, 's lerakja diadalmaim váram' mohós fokán, mellyből te büszkén tekinthetsz alá, mint szabad helyről, mellyért férjednek folyt-ki honfi vére.“ — Felettebb megilletődve hallá végső szavait síró férjének Anna, 's egyebet nem mondhatta reszkető ajka: „Oh Te szerencsétlen!“ 's ezt mondván lerogyott a' mellette lévő ágyra. Imre már nem időzhete, ott hagyá kedves párját zokogva, legnagyobb változások közt, 's kikéséré fiacskája a' Vár-kapuig; rá-kiáltván, Atyám! megjöjj ám holnap. — Mint mikor a' felhő megszakad, sebesen öntvén-le zúgás közt terhét a' földre, úgy zúgott-le robajjal Tamásy is száz-ötven vitézeivel vára' hegyéről.

Három egész nap búba-merülve nyavalygott gyakor ájulások közt Tamásinak aszszonya, míg csak ugyan negyed napra kitisztula szédelgéseiből, és tudakolá, mikor elmentét férjének. — Töb'nyire csak komor volt mind a' vár, mind aszszonya, miolta elment Ura; a' legkellemetesb' természet sem volt elegendő immár Anna' fel-vidítására; míg végre: valamint hogy az idő' vas foga mindent elszokott apródonként rágni, lassan lassan felejté Imrét Anna is két szép gyermekeiben. — A' hírek mint szoktak, jöttek, jók rosszakkal keverve, most itt győzött Ulászló, most itt Hunyady, Rozgonyi, Tamásy Imréről soha senki semmi hírt nem mondhatott. — Veres színben nézé éppen Anna vára előtt a' jó-tévő napot, 's buzgó sohajtásait repteté annak nyugtával az egek' urához; midőn lát egy fegyveres embert közelíteni felfelé. Jól isméré a' jövevény Tamásy a' Vár'-aszszonyát, azért leszálván lováról, megszóllitá: Dicsértessék az Úr Jézus, míg 's jó estvét kívánok; fogadj Isten, mond az aszszony, mi jó hír a' táborban? „Nagy Aszszonyom szóll a' vitéz, én igaz megvénhedtem, de ily csapást még soha nem halottam.“ Mi lehet az kérdé Anna? „az, Aszszonyom hogy Királyunk Várna mellett elesett, Isten a' megmondhatója hány ezer vitézekkel.“ Megdöbbene ekkor Anna, de csak meghalgatá a' jövevény' mondását, ki így szólla továbbá: „Ott elesett az Ország' halhatatlan Zászlósa Báthory, kimúlt Perényi, meghalt Rozgonyi nem tudom hová való Püspök, és kedves férjed is hős Tamásy Imre holtig kedves Uram.“ Ekkor könnyek gördültek a' jövevény' érzékeny szemeiből, és Anna, már elég újságot halván megfordula, béakarván menni a' Várba. „Megálj aszszonyom még nem mondtam-el mindent;“ „jöjj-bé barátom, mert nem reszkedtek inaim így, mint most, akkor is midőn éltemmel jádszott a' kétes szerencse Czikádor' mezején.“ Bémenének tehát, a' hol leülve folytatá beszédjét Czetán György: „Ifjú Királyunk mellett volt, mondják nagy Urunk Imre, 's csak két lépésnyire maradtak egymástól halva; még élteben úgy eggye-

zett kedves barátjával Dombay Lőrinczel; hogy ha nagy sebbe esnék egyik vagy másik közzülök, baráti szeretetből megmentvén e' világi bajtól, vágná-el társa' élete fonálát, és hogy kerítné-ki jobb karját, 's küldné-el éreklyéül kedves élete' párjának. — Már minekutánna vége volt a' gyászos csatának, és maga Hunyady is jobbnak vélé a' hátrálást, egy falu' végén, de már nem jut eszemben hogy nevezik, megszólítt Dombay mondván: Te öreg ha jól látok Tamásyt szolgálad élteben? igen is Nagy-Uram felelék, de még Nikápolnál megváltam tőle, azt mondják meghalt? Ekkor elbeszélék kedves Uram' dicsőséges halálát, sőt a' mint mondá Dombay, ő volt az oka a' Király halálának is, mert az birta-rá, hogy kilépne azon helyből, melyben rendelte őt, az ezer csatákban tapasztalt Hunyady János; parancsolá ez után Dombay, hogy üritném-ki puzdrámat, és monda szomorúan: itt vagyon Uradnak nékem hív barátomnak ezer halált osztó jobbja, vidd-el azt kedves élete párjának szomorú tiszteletem mellett; két gyűrű ragyog újain, egyik kedves feleségétől való, a' másik hős atyától az Erdélyi Vajdától maradt reá. Végre elbeszélék azokat, melyeket már mondtam imént. — Elöl-rántá tehát Czétán hátul függő puzdráját, 's kiveszi belőle Tamásy Imrének golyásban takart karját; ezt látván Anna, fájdalomtól nem szólhata semmit, hanem ezer csókkal tisztelé hős erekljét.

Tíz napokig tartotta-fenn kedves férjének bajnoki job'ját Anna, 's ez után nagy pompával letéteté a' Kosbai Kápolnában; sok engesztelő áldozatok nyújtattak ekkor az ég' 's föld' teremő Urának; 's ezek között Tamásynak tudós Lelki-pásztor, mint a' ki legjobban ismérte, 's tudta nagy tetteit kedves Földes-urának, több ezer emberekből álló Gyülekezetnek magasztaló beszédet tartott.

Legszentebb 's főbb foglalatossága volt Annának ezentúl kedves árvái' nevelése, kiket mint hogy az irgalmas Isten kedezett életének fel is nevelt egész ember-korig; ez történvén, legszentebb életet élt, és sokszor egész napokat töltött a' csendes vadonban helyheztetett Kosbai Kápolnában, és gyakorta sűrű könyhullajtásokkal áztatta kedves Attyát, és szerelmes férjének jobbát takaró földét. — Meghalálozván pedig, kedves férje' jobbja mellé rendelé sorvadtt testének letétetését, könnyebbnek gondolván szívében lenni, ha annak csak egy tagjával is nyughatik a' földben addig, míg egész valóságában ismét megtalálhatja, az örök Itélő-bírónak előtte! —

SZALAY ANTAL, Ertényi Káplán.

14.

A' Magyar Nyelvről.

A' Nemzetiséget csak a' nyelv tartja-fenn. Mihelyest megszűnünk Magyarúl beszélni, megszűnünk Magyarok lenni. A' Polgári alkotmányok az idővel változnak, de a' Nemzet meg nem szűnik lenni az, a' mi volt, 's éltető ereje inkább a' viszontagságok által élesztetik; de ha nyelve fogyasztatik, megosztatik, a' Nagyok' palotájából kiküszöböltetik, a' Szép Nem' szájából kivétetik, akkor a' fogyasztó nyavalya kiirtja a' Haza' szeretetét; elkorcsosodik a' Nép, 's addig szendereg, magával küszködik, míg halálát éri. —

Ezen igazságokat a' Nemzetek' történeteiből tanulhatjuk. Anglia hét főbb városokból és annyi külömböztető Nemzetségekből állott. A' Dánusok, Svecusok, Norvegusok, és Szászok győzedelmes fegyvereikkel úgy szólván, kiirtották az Angolyokat, és a' meghódított földön megtelepedvén, mindenik a' természet' ösztöne szerint igyekezett a' maga-létét élesztetni. A' Rómaiak' buzgó törekedése ide is kiterjedett, 's a' vetélkedő felek között könnyű volt végre-hajtani, hogy a' Deák nyelv' járma alá adják nyakaikat. Századok folytak-el a' vetélkedések között, 's addig Angliának nevendékei egyebet sem tanultak a' Deák nyelvnél. — Ezen erőltetett állapotnak a' háborúk valának leginkább fenn-tartói; utóbb a' kereskedés, a' szomszéd Nemzetek' bővebb esmérte, az értelemnek és tudományoknak útát nyitották, be-esmérték az atyák tulajdon fogyatkozásaiból gyermekeiknek káros neveltetését; látták, hogy a' több nyelv több és megosztott atyafiságokat szerzett, mindenik a' maga felekezetéhez csatlakodik, és így a' köz jó megoszlik, 's a' megosztott erő előbb-utóbb veszedelmet hozhat a' Hazának; azért minden igyekezetjeiket oda fordították, hogy a' Deák nyelvnek a' honni Angoly nyelvet, mellytől a' föld és nép vette eredetét, elejbe tegyék. Valamint az egyes emberek nem lehetnek egyszerre tökéletessé, úgy a' Nemzetnek is sok nehézségekkel kellett eleinte küszködni; egyik felekezet a' Vallás, másik a' Constitúció, Privilegiumok és Törvények' színe alatt dolgozott a' Nemzeti nyelv ellen; egyik rettegtette a' népet a' meghasonlás rossz' következéseivel, másik édesgette ezen tudós nyelvhez; — de utóbb győzedelmeskedett az igaz ügy, a' Haza' szeretete lobbot vetett az Angolyok' szívében, 's az egy Angoly nyelvben mindnyájan egyesültek. És ímé ki nem látja az Angoly nyelv' virágzását? ki nem csudálja a' Tudományok' gyarapodását? és ezen maroknyi Ország' hatalmát?

A' Francziák' sorsa hasonló volt amazéhoz. De előbb felébredtek álmaikból, hamarébb lerázták a' terhet, mellynek súlya a' nemzetiséget fonnyasztotta, kimévelték nyelvöket; Tudományaikat, Privilegiumaikat, mellyek szinte Deák nyelven valának írva, honni nyelvre fordították, hogy kiki tudná kötelességét 's jussait. És ímé ki nem látja, melly közössé lettek Polgárjaik köz't a' Tudományok, melly virágzásra emelkedett az

Ország, mennyire gyarapította Nemzeti nyelvét és hatalmát! Nemde nem pallérozottságának köszönheti? 's hogy egész Európában Diplomatikai nyelv lett, hogy becsültetik a' Nemzetek és Hatalmasságok által.

A' Németek, csak a' Francia könyvek után lettek tudósokká, 's a' Francia nyelv előntötte őket úgy, hogy Udvarjaik, Nagygyaik, Tudósaik 's már a' Köz-nép is ezen nyelven beszélné. Észre vették a' Németek, hogy a' Francziák' majmolása nemzetiségeknek ártana; — azért óriási lépésekkel terjesztették nyelveket, élesztették nemzeti szokásaikat, megkedveltették a' néppel a' nemzetiség' kellemeit. — És ímé nem látjuk é a' Német Nemzet' elő-menetelét, virágzását? nem tudjuk é melly buzgósággal terjesztetik a' Német Literatura? Általában pedig a' történetekből azt látjuk: hogy midőn a' Nemzetek honni nyelveket elhagyván, holt nyelvre szorultak, azt mindég a' durvaság, tudatlanság, és butaság követte; 's ezen siralmas állapotból csak a' vissza-állított honni nyelv szabadíthatja-meg.

Nálunk elébb a' szüntelen való fegyverkezések és háborúk miatt a' nemzeti pallérozódásról és csinosodásról gondolkozni sem lehetett; most a' Deák' nyelv' áldozatai vagyunk. Hajdan Zászlósaink' nagyobb része a' Magyar nyelven kívül más nyelvet nem tudott, az idegen szokás nem szokhatott-be a' Nemes katonák közzé, kik honni öltözetjeiket, szokásaikat, a' múlt század' elejéig megtartották. — A' köz-tanácskozások Magyar nyelven vezettettek, mert a' Rákos-mezején lett össze-sereglés Nemes katonákból állott, kik Deákul nem tudtak. Még ma is láthatjuk maradványát e' Magyar tanácskozásnak, midőn az Ország' Fő-Cancelláriusa Magyarul köszönti és szállítja koronás Fejedelmünket a' Törvény-hozó Test' Gyülekezetében.

A' mint az egyes embereknél szokott lenni, úgy van a' Nemzeteknél. A' melly ember mindég dologban, mozgásban és küszködésben töltötte férjfiúi korát 's egyszerre a' békesség' ülébe veti magát, elpuhul, ellankad, fonnyad, elveszti előbbi tüzet, erejét, tehetségét, 's elhal. — Úgy a' Nemzetek' crise a' békesség. Ha a' belső nyugalmat Polgári munkával váltja-fel, új életet kap; ha pedig eszének, kezének hasznát venni nem akarja, elkorcsosodik, erkölctelenné lesz', elfogy és elhal. —

A' mi koronás Fejedelmünknek és Öseinknek bölcsessége belátta ezen igazságot, 's már 1723-dikban, a' 70-ik Artic. által arra törekedtek, hogy az ifiúságot a' Tudományokban gyarapítsák. — Törvény által elhatároztatott, hogy az Akademiákban a' Bölcsesség', Törvények', és a' Vallás'-tudományai egymástól bővebben elválasztva, és különböző órákban taníttassanak, mellette a' Polgári és Hadi-tudományok is, úgy, mint a' külső Nemzetek' Universitásaiban a' mi Hazánkban is tudós tanítók által gyarapíttassanak. Ezen szent és nagy cél' elérésére, állíttattak-fel a' Hrabóvszky, Szirmay, Foglár, Monyorókeréki Erdődy, Pázmán és számosabb halhatatlan Hazafiak' fundátiói. Ezen szent és nagy cél' elérésére tétetett a' mi Koronás Királynénk' Ludovicai nagy Intézete; kinek, mint elfelejthetetlen nagy Aszszonyunknak, úgy szinte Gróf Festeticsnek 's Marczibálynak, és egyéb jóltévőknek háládó emlékezete léssen, míg egy Magyar élni fog a' Hazában.

Lett é tehát a' szent törekedésnek sikere? Nem, mert a' külföldön hasznosan tanított Polgári-tudományok helyett a' Deák nyelv lett a' tanítás' főbb tárgyává. A' mint

kifejleni kezd a' gyenge gyermek' esze, már a' Deák múzsa rebeg a' nyelven, 's nyolcz esztendő'k' lefolyása alatt, nem tanúlt mást, mint azon nyelvet. A' Sz. Vallás', a' Bölcsesség', és a' Természet'-tudományát, a' Szám-vetést, Víz- és Föld-mérést, a' honni Történeteket azért tanulja, hogy a' Deák nyelvben gyakoroltassék. Nem törekednek arra a' Tanítók, hogy értse a' tanuló azt, a' mire taníttatik, csak rendesen, és kitelhető ékességgel tudja elől-adni Deák beszédjét. — A' Léleknek nem az ítélő, hanem emlékező tehetsége gyakoroltatik.

A' mi gyermekeink' nevelése kettőre czéloztatik, hogy belőlök vagy Papok, és Szerzetesek, vagy Prokátorok és Birák legyenek. — Más Polgári és Katonai-tudományokra nem oktattatván, ha e' két Státus' választásától eláll az ifjú, 's katonává, kereskedővé, gazdává, mester-emberré, vagy egyéb művéssé leszzen, híjában pazérlotta-el idejét, mert az üres Deák nyelven kívül kevés Tudományt viszzs-ki iskoláiból. A' Filozófia homályosan, a' Geográfia és a' Nemzetek' esmérete szárazon adatik az Ifjak' elejbe; még homályosabban a' Mathesis, nemzeti lélek nélkül a' História, unalmasan a' Gazdasági-Tudomány, a' Katonai-Taktikának, vagy egyéb Politechnikai Tudományoknak híre sintsen Tanító székeinkben. —

Avagy nem igazak é ezek? nem magunk tapasztalásából tudjuk-é ezen fogatkozásokat? Ha igazak! ébredjen-fel bennünk a' Köz-jó' szeretete, kérjük-meg jó Fejedelmünket, hogy a' Polgári- és Katonai-tudományok Magyar nyelven taníttassanak; hogy az, a' ki hadban áll, értelmes Vezér; ki gazdává leszzen, okos, értelmes Tenyésztő; a' Kereskedő, a' Fabrikáns, Művész-mester elegendő tudománnyal bírjon, hogy hasznos Polgártársunk lehessen.

Nem oda intézem én beszédemet, mintha a' Deák nyelvnek ellensége volnék, avagy azt édes Hazából kiküszöbölteni kívánám. Tudom én azt, hogy az erőltetett lépés árt a' Nemzetnek, kárt és nem hasznot szerez; csak oda kívánom értekezésemet erányozni; hogy a' Deák nyelv' tanulására csak azoknak adassék alkalmatosság, kik Egyházi Férjfiakká vagy Törvény-tudókká akarnak lenni, kiknek pedig ezen Státushoz vonszódások nincsen, honni nyelven tanulják pálya-futásaikhoz alkalmaztatandó Tudományaikat.

Lesznek minden időben, kik Deákul tudni fognak, kik Törvényeinket, Privilegiumainkat feledékenységbe nem bocsátják, valamint más Nemzeteknél is vannak ilyen Tudósok; de ezeknek színe alatt ne kényszerítsük a' többséget, hogy a' drága és viszzs nem térő időt egy holt nyelv' tanulásával vesztegesse. Minden Atya, a' ki természeti ösztöntől vezéreltetvén, ha csak kitelik tőle, taníttatja gyermekét, költ reá, míg az Ifjú sorsot választhat magának. A' 8-ik Oskola kitöltte után határozza-el magát az Ifjú, melly pálya-futásnak kíván eredni, de ha se Pap, se Törvény-tudó lenni nem akar, egyebet nem tudván a' Deák nyelv'nél, szégyell újra tanulni, henyélve tölti életét, 's ezekből válnak azon fél tudós Polgárok, kik ma-holnap a' Hazának terhére vagy kárára lehetnek.

Eddig a' nevelésről szóllottam, lássuk-meg most, ha vallyon kellessék é lépéseket tenni a' Magyar nyelv' elő-mozdításában a' Polgári dolgokra nézve?

Igen is kellekik; mért sem a' Nemzet' óhajitásának, sem a' Törvények' rendelkezésének elég-tére nincsen. —

Az Ifjúság a' Nemzeti iskolákban Magyarúl taníttatik ugyan, de nem felel-meg a' várákozásnak. Látjuk, hogy az atyák kéntelenek Magyar helyre adni gyermekeiket, ha azt akarják, hogy Magyarúl beszéljenek. A' következés mutatja tehát, hogy a' tanításban fogyatkozás vagyon. Hol itt a' hiba? Ott, hogy a' tanítás Német nyelven vezetetik, és a' tanító azt mondja a' nevéndékeknek: *dieser Buchstabe heiszt A.* — Ha azt mondaná: ez a' betű A. — A' gyermek elébb majmolná, utóbb értené, és beszéléné a' nyelvet. A' hiba tehát a' Tanítás' sistemájában van.

A' leánykák' nevelésére kevés a' figyelem. Ezekről senki sem gondolkozik, hogy Magyarúl tanuljanak. Ezekből lesznek az anyák, kik által legbizonyosabban és legkönnyebben terjedne a' honni nyelv. Idegen nyelvekre, szokásokra, történetekre taníttatnak, 's midőn gazd'aszszonyokká lesznek, kevesellik vagy inkább gyűlölik feleiket, a' gazd'aszszony' kötelességeit nem tudják, elkorcsosítják gyermekeiket, elszegényítik férjeiket és maradékaikat. — Ezekre kellenék a' Nemzetnek buzgó figyelmét fordítani, és áldozatok' tételével is a' siető fogyatkozásoknak gátot vetni. — A' Királyi városokban a' Rác és Német nyelv inkább terjed, mint a' Magyar. A' Felséges Kamaránál; a' Bánya városoknál minden Intézetek Németül vezetnek.

A' Nemzet' egyik fő óhajtása a' Haza-szeretetének gerjesztése. A' Haza-szeretete pedig ellankad abban, hogy a' Nemzet a' nyelvek által el van oszólva. Ha Magyarok akarunk lenni, Magyarúl beszéljünk; külömben nem érdemeljük-meg ezen dicső nevezetet. A' ki a' nemzetiség' megvetésével, egyedül Constitutióját és a' honni föld' kövérségét szereti, annak nincsen erkölcsi szeretete, mert mind a' kettőt hasznáért szereti. — Mihelyest mástól több hasznot várhat, eladja Constitutióját, eladja földjét. — Az ilyen Országban, hol az önn' haszon keresése imádtatik, minden Polgár csak a' jutalomért szolgál, senki sem tesz a' Trónus' és Haza' elválaszthatatlan boldogságáért áldozatot. Egyedül a' Haza' szeretete szülhet nemes Férjfiakat, kik a' szükség' idejében a' Trónusnak és Hazának életeket, vagyonjokat feláldozzák. A' kinek mindegy akár felei Magyarúl beszéljenek, akár Görögül, az nem szereti a' Magyarokat, és így nem szereti a' Nemzet-ségét! — Van é tehát olly Intézet, melly a' Tótokat, Örményeket, Rácokat, Oláhokat és Németeket megmagyarosítsa? Van, de mi azoknak végre-hajtását elmúlasztjuk, 's egy szemfényvesztő okoskodással meggátoljuk.

Nincs tehát a' Nemzet óhajtásinak megfelelően, de nincs a' Törvényeknek is.

Az 1723-ik Esztendőbeli 70-ik Articulus, a' mint fellyebb említettem, oda erányoztatott, hogy a' tudományok' minden nemei taníttassanak, azért hogy Polgár-társaink azok' segedelme által magokat többféle Polgári kötelességekre tőkélletesíthessék. Kár, hogy ezen bölcs Rendelés fogamat nélkül maradt. Annyi tanult' Ifjú van ma, hogy minnyájokat tanúságok és tudományok szerint lehetetlen alkalmaztatni; mert a' Deák nyelvénél, a' Törvéynél, Theológiánál, Orvosi- és Földmérői-tudományoknál egyebet nem tudnak. Mindegyik Classis pedig tömve van tanult' férjfiakkal, úgy, hogy a' Törvény-tudók, Theologusok, Orvosok, és Földmérők egymás kenyere után leselkednek. —

Ez az oka, hogy némellyek, kik a' Tudományoknak és a' Tudósoknak ellenségei, már a' Tanító-székeknek megkevesebbítésére akarják bírni a' Kormány-széket, de ezek vagy által nem látják, vagy nem akarják, hogy a' Tudományok bővítik az értelmeket,

szelidítik az erkölcsöket, gyarapítják a' valódi polgári erőt, 's a' Nemzetek' fényességét 's dicsőségét. Az Isten az embereket az értelemmel és ítéllettel, vagy is egybe-foglalva az észszel különböztette az állatoktól, az ész, vagy is az értelem és ítélet pedig egyedül a' Tudományok által gyarapodhatik. Mentől pallérozottabb eszünk, annál inkább közelítünk az Istenhez, és mentül durvább és fogyatkozottabb az értelmünk, annál inkább az állatokhoz közelítünk. Nem a' Tudományokat kell tehát fogyasztani, hanem azoknak nemeit kell szaporítani, hogy az Isteni végzés' elrendelése szerint az embereknek változó tehetségei kifejtődven, mindegyik természeti ösztönét követhesse. —

Akkor Hazánkban nem csak az Egyházi Férjfiak, Törvény-tudók, Orvosok és Földmérők lesznek, hanem a' Mesterségeknek minden ágai okos művészekkel töltenek-el. Leszsz módja tanúlt Ifjainknak, hogy más Polgári Hivatalokba és Mesterségekbe léphessenek, és Hazánk' javát elő-mozdithassák. Nem lesznek a' tanult Ifjak kenyér nélkül. Erre kell fordítani tehát az Országló-székeknek, ezen Fő-Méltóságú Törvény-hozó Testnek figyelmét, nem pedig a' Tanító-székeknek fogyasztására, szemei előtt viselvén, melly ingadozó az Ország, hol a' durva tudatlanság, a' bú-bájos butaság, a' veszedelmes keményséjűség hatalomra kapott.

Az 1790: 15. 16. 1792. 7. 1805: 5. Artikulusok' bölcs intézeteit kegyes Fejedelmünknek 's nagy emlékezetű Attyának köszönhetjük, de az elmaradott fogamatlanságát magunknak és feleinknek tulajdoníthatjuk. Ezen nagy Fejedelmek alatt tartatott Ország-Gyűlései eleget buzogtak a' leg-főbb Tárgy eránt, az idegen nyelvekkel elborított Vármegyék az Országunkkal össze-csatolt' Tartományok' Képviselői azt ígérték: hogy rövid idő-múlva oda fogják vezérelni a' Nemzet' óhaját, hogy ezen felséges czél elérettessék. Lett e a' szent ajánlásoknak, a' Nemesi szó alatt tett fogadásoknak sikere? Oh Istenem! nehéz az emlékeztetés, nehéz reá a' felelet is. Hány Vármegyék vagynak, kik még ma is Deákul vezetik Jegyző-Könyveiket? és minő elő-menetelt tett Horváth-ország a' Magyar nyelvben? — hány Faluk tótosodtak-el? hány városokat borít-el a' Német, Rác és Oláh nyelv és szokás? A' mi legszomorúabb, a' meghasonlással fenyegettetünk! Legalább három negyed része az Orzágnak a' Magyar nyelv' tellyes behozását óhajtja, azt akarja é tehát a' kevesebb rész, hogy a' többség mondjon-le honni nyelvéről, mellytől a' Föld és Nemzet veszi nevezetét, viselje a' Deák nyelv' jármát? Nem illendőbb é hogy a' kevesebb rész csatolódjék a' többséghez? nem illendőbb é, hogy a' Tóth, Oláh, Rác és a' Német tanuljon Magyarúl, kinek földén éljenek, használják Constitúcióját?

Az Ország' Törvény-hozó Gyűlekezetében arra kellenék törekednünk; hogy a' Magyar nyelv kenyér nyelvvé légyen. Minden Kormány- és Itélő-székekben egyedül honni nyelvünkön follyanak dolgaink, ügyeink; vélünk a' Fő-Méltóságú Rendek, mint az Atya, a' gyermekeivel; a' testvér, testvérral, egy nyelven beszéljenek; ne hogy a' nyelv' külömbözése nemzeti hasonlásra mutasson. —

Egy szóval, arra kérjük-meg Ő Felségét, hogy az 1812-iki Orsz. Gyűlésének javallatai tellyesíttessenek, hogy ekképp' a' Nemzet' reménysége ne csak tápláltassék, de fogamatossá is tétessék.

Valóban mi magunk fogyasztjuk Nemzetiségünk' életét. Ha a' Magyar nyelvnek akár színlett barátjai, akár nyilvánságos ellenségei fognak nyertesek lenni, mi örömök leszen, *F. M. Or. Minerva 2. Negyed. 1826.*

midőn a' napról-napra gyarapodó Görög, Rác, Oláh vagy Német nyelvek kiküszöbölik honni nyelvünket tulajdon Hazájából? és ez esetre kiknek tartjuk-fenn a' Constitutiót, melyet a' Magyarok szerettek, és annyi századoktól ápolgattak.

Nagy a' Tárgy, melyet tanácskozásunk alá vettünk, a' Nemzet' életét tárgyalja; a' rossz, mely fogyasztását eszközli, siető lépésekkel terjed. Az Úr, Fejedelem, a' legjobb Attya és jóltévője Nemzetünknek, minden reménységünket benne helyeztetjük, hogy valamint eddig a' legjelesebb és atyai kegyességét magyarázó Törvényei által oda vezette Nemzetünk' ügyét, hogy a' Haza' és Trónus' szeretetében neveltessék Ifjúságunk, gyarapodjék Nemzetiségünk, úgy most is kiárasztja reánk áldott kegyelmét, hogy a' Tudományoknak minden ágai iskoláinkban taníttatván, maradékaink bölcsőbbek; tanultabbak legyenek mint mi, és a' honni nyelvet elő-mozdítván a' nemzeti lélekben egygyesülhessenek.

K. M. után közli D. M.

15.

Gróf Vesselényi Ferencz Nádor' Védelme.

Babocsay Izsák Tarczali Notárius (*Rumy Monumenta Hungar. Tom. I. p. 21.*) vádolja Vesselényit, kit nem úgy ismerünk mint lelketlen férfit és retteget katonát, hogy az Rakamaznál, által-ellient Tokajjal, felvonatván sátorait, mindennapi sípolásokkal tölté-el az időt, 's a' Váradi várba szorult Magyarokat veszni hagyta. Így szóll mindég, a' ki nagyon akar 's a' dolgot nem érti. Vesselényi ott nem maga parancsola, hanem egygyütt De-Souche Generálissal, 's talán oly formán mint Zrínyi Miklós (a' Generális és Költő) Montecuccolival. Zemplény Várm. Levél-tárjában találhatik a' tiszteletes Nádornak egy levele (Fasc. 152. Nro 220.), mely azt bizonyítja, hogy ő ott sullyos nyavalyában feküdt; 's a' táborba-szállott katonaság nem azért sípolgat, hogy magát múlassa. — Az itt közlött Levél, és a' mit általa bizonyítunk, intés lehet azoknál, kik régibb írásokat bírnak, mely vétek, a' szükségtelennek látszó papirosokat is elvetni, és hogy való az, a' mit Schlözer monda, hogy csak egy levél-boríték' elvetése is káros a' követk. időkre. A' nevezetesebb férfiak' leveleiket, ha azok nem birtok' védelmére czélzók, hanem csak hisztóriai dátumok, legjobb volna össze-köttetni, hogy el ne szórathassanak.

Juthat eszébe Kgltekk ez el mult napokban requiraltuk vala Kgteket az eő Felséghe Armadája számára az Nemes Camara pénzért bizonyos számu Kassay köből Gabonát vétetvén Lisztül szállította volna Tokayban. Mely requisitionkra mind eddighis választ nem adván, Kgteket akaránk ujobban intenünk serio, ha kételkedik az pénznek letételében

anticipate bizonyos emberét Camara Praefectus Uramhoz küldvén; a' pénzt eö Kgtől azon Gabonára az előbbeni limitationk szerént (minden Kassay keöblöt egy egy forinttra szám-lálván) vegye feöl, s-meg öröltetvén lisztöl Tokayban szállíttassa. In reliquo éltesse Is-ten Kgteket jo egességben. Datum ex Castris ad Rakomaz positis die 27. Augusti Anno Dni 1660.

Earum Dnum Vrar.

Amicus ad servien. parat.

Comes F. Vesseleny

manu aliená propter gravem Infirmitatem.

Közi KAZINCZY FERENCZ.

16.

A' Fő-rendű Aszszonyoknak szükséges a' Tudományokat tanulni.

Sokszor csudálom, mi lehet az oka, hogy a' tudományok' tanulása nem teszi egy tulajdonképpen való részét a' fő-rendű és gazdag aszszonyi személyek' nevelésének. Az ő elméjük nem kevesebbé alkalmas a' tanulásra, mint a' férjfiaké; miért nem kellene tehát azokat is szintén azon eszközök által kimévelni, mint ezeket? miért kellene az eggyik nemnél az okosságot egészen magára, és vesztébe hagyni, a' másíknál pedig minden le-hető gonddal formálni? Sőt vagynak némelly olyan okok is, mellyeknél fogva a' tuda-mányok, mellyek a' szép nemet jobban látszanak illetni mint a' miénket. Mert elsőben az aszszonyoknak több üres órájuk vagynak 's ők magánosabban élnek. Az ő foglalatosságaik a' házi dolgok körül vannak, nem úgy mint a' férjfiakéi, mellyek igen gyakran el-lenkeznek az olvasással 's vi'sgálódással. Továbbá ők a' természettől több talentomot nyertek az ékes-szóllásra mint a' férjfiak. Minthogy pedig a' beszéllés' dolgában oly nagy bőséggel és gazdagsággal vagynak megáldva: nem volna e kár, ha ezen gazdagságot 's bőséget haszontalanul vesztegetnék-el. Ha az aszszonyi nyelvek olly örömet pörögnek, miért nem szoktatjuk őket arra, hogy okosan pörögjenek? Ha a' napban találtató foltok-ról tudnának beszélni: akkor talám nem emlegetnék minduntalan az ő szomszédjaik' hi-bájit. Ha az égi testeknek egymás eránt való állásokról 's járásokról tudományok volna: nem hallanánk tőlök másoknak szerelme vagy házassodása felől annyi balra magyarázaso-kat. Egy szóval: ha a' szép mesterségek és tudományok elméjüknek fontosabb tárgyakat adnának; nem lenne ez sokszor kéntelen költeményeket kigondolni.

Még egy harmadik okért is óhajtjuk, hogy az Aszszonyok magokat a' tudományok' tanulására adják, azért tudniüllik, mert férjeik azokban sokszor járatlanok és idegenek. Már pedig felette szánakozásra méltó dolog az, ha valamelly fő-rendű házban, a' tuda-mánynak még csak híre sincsen.

Ha a' híres Aszszonyok' történeteit vizsgáljuk, sokakat találunk közöttök, kik még a' bölcselkedésben is, sőt még olyan bölcselkedési dolgokban is magokat megkülömböztették, mellyek az ő nemekkel ellenkezni látszanak. Voltak Pythagorásnak híres tanítványa; jóllehet ezen bölcselkedésnek fő-része a' titkok' megtartásában, és abban állott, hogy a' tanítványoknak folyvást öt esztendeig halgatni kellett. Portia a' Stoikusok, Hipparchia a' Cynicusok között magoknak nem kevés hírt nevet szereztek.

A' tudományok, tökéletességek rajtunk, még pedig nem annyiban, a' mennyiben férjfiak, hanem annyiban, a' mennyiben okos teremtmények vagyunk, melly méltósággal a' Férjfiak és Aszszonyok egyaránt bírnak. Azt reményelem, mindenek meg fogják vallani, hogy a' bölcselkedés az aszszonyi nem' természetével legalább jobban megegygyez, mint a' játékból mesterséget-csinálás, 's hogy sokkal oktalanabbúl cselekszik, az az aszszony, a' ki hat hét óráig egy húzomban kártya és kockza mellett ül, mint az, a' ki fejét tudományokkal megtölti. Ez is egy ok tehát reájok nézve, a' tudományok' tanulására, hogy t. i. üres órájknak eltöltéséről ne kelljen felettébb aggódniok.

Még azt az indító okot is említhetem szép olvasóimnak, hogy Nemekbéliek közzül az olyanok, kik értelmekkel, tudománnyal és olvasással megvilágosítottak, gyakran az által a' legfőbb tisztségekre emelkedtek, 's a' legfényesebb szerencsére tettek szert. Több példákat hozhatnék elől, de csak az Athenais történetét teszem ide, melly czélommal igen megegygyez.

Midőn Theodosius Császár huszonnégy esztendőskorában meg akart házasodni, kérte testvér-nényjét Pulcheriát és barátját Paulinust, hogy keressék-ki számára egész birodalmában azt a' személyt, ki nem csak legszebb, hanem külömben is legtökéletesebb feleség lenne. Ezen keresés közben Athenais egy Görög Szép történetből önként megjelent nála. Ennek atyja, ki Athenében egy híres bölcselkedő volt, 's leányát minden akkor virágzó tudományokra megtanította, meghalván, csak csekély értéket hagyott maga után; de erre nézve is a' leányon a' két férjfi testvérek igazságtalanságot követtek-el. E' miatt Athenais kénytelen volt a' Császárhoz folyamodni, 's Konstantinápolyba menni. Ott egy rokona Pulcheriának eleibe terjesztette a' panaszt, 's könyörgött közben-járásáért a' Császárnál. Ekképpen Athenais esmeretségebe jutott Pulcheriának, ki őtet a' maga idejébéli leányok között legszebbnek találta, 's úgy tapasztalta, hogy nem csak tudománnyal, hanem virtussal és ártatlansággal is egyebek felett ékeskedett. Nem sokára testvérenek Theodosius Császárnak a' dolgot bejelentette. Ennek szívét úgy meghatotta a' leány felel tett rajzolat, hogy azt testvére által tüstént barátjának Paulinusnak házába vitette, a' hol maga is annak mind szépségét, mind más tökéletességeit nem csak a' róla tett leírással megegygyezőnek, hanem azt felül-haladónak is találta lenni. Paulinus megtérítette Athenais a' Keresztyén vallásra, 's Eudoxia nevet adott neki. Melly meglévén, a' Császár őtet feleségül vette, 's vele sokáig igen boldog házasságban élt. Az új Császárné nem csak megbocsátott testvéreinek, hanem azokat a' legfőbb tisztségekre is emelte; egyéberánt pedig mind tudós munkáji, mint fedhetetlen példás élete által úgy megkedveltette magát az egész birodalomban, hogy sok szobrok állíttattak tiszteletére, 's a' régi Egyházi Atyák is úgy szölliben róla, mint a' maga nemének különös nagy ékességéről.

17.

Első LEOPOLD Római Császár és Magyar-országi Király, szerencsés Deák Epigrammatista.

Ez a' nagy Fejedelem Papnak vala nevelve, 's feltétolét egyedül az változtatámeg, hogy testvére, a' IV. Ferdinand, még atyjok' halála előtt múlt vala ki. Nem csudálhatjuk tehát, ha Leopold e' részben még több ügyességet bizonyíthata, mint a' Fels. Ausztriai háznak egyéb tagjai, kik, már a' régibb időkben is nagy gonddal, némellyike tudósan, neveltetének. Az ő dolgozása az itt következő, antithesisekből játékosan pörölyözött egy pár distichon is, azon jegyzés szerint, melyet a' kevés eszt. előtt Bécsben elholt Ribínyi az Udv. Bibliothecának egy Kéz-íratából tevé:

Bella fugis, bellas sequeris, pugnaeque repugnas,

Et bellatori sunt tibi bella thori.

Imbellis imbellis amas, totusque videris

Mars ad opus Veneris, Martis ad arma Venus.

A' nyíl egy Európai Királyra vala ellőve, kinek ismerjük gyengeségeit. —

Lónyai Ferencz Úr, egyik nevezetes birtokosa Bereg Vármegyének 1760 körül, a' verset egy fiatal-embernek küldé, ki korán elhagyván iskoláját, dicsekedni szerete, hogy vitézkedni fog Királyáért, 's innen az a' tévedés, hogy a' vers ezé. Így adám azt én is Orpheusban I. K. 135 lap. De Prof. Kézy Úr, még minekelőtte Göttingát és Párizst látta, 's így 1810 előtt megismertete egy Munkával, mellynek ajánlásában az, még minekelőtte Lónyai megszületett, I. 9. le vala nyomtatva. A' könyv' czimje ez: *Jura Gulielmi III. in Regna Angliae, Scotiae, et Hiberniae etcl. ex fonte naturali et divino adserta ab Henr. Hulsio Theol. Doctore et Prof. Lugduni Batavor. 1697.* „Non te unquam deliciae capiunt, non pericula terrent, non labores frangunt, sed distingueris immane quantum a mulieroso „illo, cui occinunt: *Bella fugis, bellas sequeris . . . 'stbb.*

Egyszer'smind álljon itt a' lelkes Magyarnak Epitaphiuma, melly poetai ügyességét 's tanulásait kétségbe vehetlenné teszi:

Cunas Dopsza, Patak libros, thalamumque Deregyő,

Som requiem, aeternam dat super astra Deus.

Corporis exigui licet hoc tegat ossa sepulcrum,

Urna sed ingenium non capit ista meum.

Vivunt ingenii partus post funera nostri,

Parte ego nec poteram nobiliore mori.

Ora rigant generi, circum pia turba nepotum,

Sola parum quae me defleat, uxor erit.

Poocs András, ki maga is írogatott deák és magyar verseket 1774 körül, és még osztán szerencsétlen öregségében, elkéré Lónyainak Verseit azon ígérettel, hogy Hollandiában, hova indult, ki fogja nyomtattatni, 's a' nyaláb elveszett, a' nélkül, hogy Lónyainál másban megmaradt volna. Annál inkább érdemli az, a' mit némellyek talán még bírnak, hogy közönségessé tétessék.

KAZINCZY FERENCZ.

18.

R É G I S É G E K.

(Stanaforthi és Ebergötzi Szoika, másképp' Zaik Kolleisz Familiai Irásaiából.)

1.

*Fenesy Mihály' (Fenesy György néhai Egri Püspök' édes Attya')
Kötelező Levele.*

En Fenesy Mihaly uallom es adom tuttara mindeneknek kiknek illik, hagi nagi szüükségembe, talaltam megh az Nemzetes es Nemes Sopronban lakozó Bognár Balas uramat, es kertem keölchieön eö Kgtöl eött zaz magyar forintott, a' mint hagi adott is eö kgme. Melij eött zaz forintert igertem eö kgk interesset, annuatim sex percentum, à dato psentium; kit eztendeö el teluen, ha eö kgk egiut interesseuel, auagi maradekinak megh nem adnek, en es maradekim, a Rusti Heyiben leueö Gayer neuueö szabados szeoleomet, teollem es maradekimtol schiak egi Zolga Bjro erejiuel elfoglalhassa, maga es maradekj, mind addigh biruan, megh az felliul megh irt summat en es maradekim le nem tennénk; mindazaltal hozza teuen azt, hagi ha eö kgme a megh nevezet summat tuab esztendeonel nem akarna nallam hadnj interessre, tartozzek eö kgme az eleott egi honapal tuttumra adnj, hagi szerett tennem a pinznek, nem kellettnek a' felliul megh nevezet szeoleomet kezreol kezre bochjatannj; fel ueuen ezek felet terhet annyi ptensioit mindeneknek. Kinek nagiobb bizonisagara attam ez leuelemet kezem irasa es Peschjetem alat. Actum Sopronii die prima Julij. Anno 1641. Idem qui supra. m. p. (L. S.)

2.

*Fenesy György' Nyitrai Kanonok korában mostoha Annyához trt'
Kötelező-Levele.*

En Fenesy Giörgi Nittrai Cánonok, es Isperes etc. Adom tudtara minden rendbelieknek, kiknek illik, hagi Nittrai Cánonoksagba lépuén, és mindgiart házi epületekben

esűn, magamis megh ruháznam kenszeritetuen, feles adosságokban kelleit magamat eitennem, gabonanknak árok nem léuén, és borunk igen keues, nem léuén mind ezekben medom mint adossaimat megh fizethessem, de kiváltképpen jövődöbelj promotionra avagi eleömenetelemre valo dolgaimban is, hogy iobb modalitassall indulhassak, kenszeritettem szerelmes Atiam nemzetes Fenesy Mihaly uramot, és öö kgme szerelmes feleségét mustoha Aniamat nemzetes Tziplin Soffia aszoniomat Sopronban megh keresnem, kérüén öö kket, Atiay, s, Aniay szeretetbeöll való affectioiokat, és az felliüll meg specificalt szükségheimet, hogi el tavasztathatnam, és magam eleöbbrugoszkodhatnam, adnának keölchiön három zaz forintott. megh értvén ebbelj szükségheimet öö kgmök, noha voltanak tizeniölcz zaz forint adosságban Interessén öö kgk, a- houa szükséghes leött volna azt a- három zaz forintott adniak, mindazaltall keöniörülvén raitam öö kgk, mint ados görmekeken, látuan, s, értuén, megh jrt rendes szükséghömet, nem akartak hogj más idegenektöll kénszeritesssem ezeket fel szednem, kérnem, vennem; hanem magok keölchiönezett io akaröit kérték touább várni, és azt az három zaz forintot, kit másnak kellett volna fizetni, azon sex per centum interessére inkáb nekem adtak öö kgmek, mind szép es igaz niómó zaz araniul, melliet, leualtam is öö kgtül. Miucl pedigh Uram Atiam beteges vén Ember leuén, és sok adosságban is, minden örökséghe is, nekem, hugomnak Soffinak, mustoha szerelmes Aniamnak kj mutatuan, holta utan, ki kj melliket illetné, hogi ezen fölliüll specificalt zaz araniat valakinek hadnak öö kgmek, kevalképpen Vram Atiam, annak tartozzam adnom, minden Interessevel, és Exceptio kiuüll, ki rekesztuen minden mentcségeket, disputatiokat, hogi az, fiat, leaniát, illette volna, es magunk jovaibull valo giöiteméni volna; azért nem akarnam megh adni, Illjen veszekedes Uram Atiam Legatariussát vagi Feleseghét ha érné, es Törvenniell kellenek Felesegehe, vagi Legatariussa töllem keresni, tehát a- felliüll megh jrt zaz aranniall edjiütt, tartozzam Interesse kivüll, zaz forintott letennj; hozzá tevén aztis, hogi edes Vram Atiamtull hagiott Gavér, es Gerpergh Szabad, Nemes es Privilegiált szöleimet, Aszszoniom öö kgme, szerelmes felesége Vram Atiámnak, avagi Legatariussa kezénell tarhassa, valamigh jntegré, mint ide fel megh vagion jrva, megh nem adnám. Halalom történven pedigh akarmikeppen, az ideö alatt; valakjre az en fölliüll megh nevezett szerelmes Vram Atiamtull két Rusti szölöhegybeli Sopronj Varmegüben designalt Portiomat szallana, kötue legien mind addigh az usus fructussa, az fölliüll említett szölöknek, valamigh Aszszoniom Aniamat plenarie az három zaz forintroll is felliüll megh irt arani monetavall az hozza tartozando jnteressevel egyiütt, megh contentalliak. Es hogi szerelmes Vram Atiammall, Édes Aszszoniom Aniammal ezeket ugi vegesztem, és alkuttunk, nagioib bizoniságnak okáért, chiak szinten magünk között, el akaruán tauosztatnam ennek czigerezését, es talam beöcsületem sérelmévell iáro alkalmatlan beszedeke is; adtam nagioibb bizonságára, és magános végezesemnek erősítésére, ismért jrásomat, és szokott pechietemett. Actum Sopronj die tertia Februarij Anni millesimi Sexcentmi quinqvagni octavi. Idem qvi supra Georgius Fenesy. m. p. (L. S.)

3.

Fenesy György' Levele Kolleisz Ferenczhez 's a' t. Egri Püspök korában.

Praesent. die 8-a Junii, Anno 1697. — Generoso Domino Francisco Kollaisz, Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis Tricesimae Soproniensis Contrascibae etc. fratri mihi charissimo.

Posonio, Viennâ, Neostadio Austriae, (Wiener-Neustadt) Sopronium *)

(Gyűrű pecsét alatt.)

Köszönetem után Aldja Isten kgdet, minden Testi, lelkj üdvösségés jokkal! Két rendbelj levelét is vettem az Hugomnak doctor Beck Feleségének. Panaszolkodik szeginj, minemő nagy tribulatioban vagion az Ura miatt, kj el aduán házát, és az Tanácsbelj Tisztétis resignaluan Bécsben szándékozik mennj, melly akarattjára az Hugom nem akar állanj, félvén szeginj, hogj ha távul esik az Attiafaiatull, iobban és bátrabban fogia kinezni es mortificalni, azert jnkab kíván tölle el válni, és magán Istenisen szép csöndességben élni. Iria azt is hogj örökké szemére hannia az ezer Tallert, meljet az Rusti szőlőkre adott. hogj azért szeginj Hugom ettüll az galibas embertüll ne szenvedjen anit, kgd közöllie valamellj tudós, es értelmes Szerzetes emberrell ezen szándekat az Hugomnak, repraesentaluan képtelen, s, már tovább el nem szenvedhető nagy kegietlenségét az doctornak Feleségéhez, ha azon Szerzetes Ember ugj itelj, vegiön Kgd egj compulsorium Parancsolatot, az Giöry Püspök Vicariussatull, s, a' mellet inquiraltasson Doctor Beck ellen, circa crudelitatem et saevitiem intolerabilem dicti doctoris, quam exercuit in uxore suâ, et compertâ rei veritate kérjen Törvent, s, ha ugj itelj az Sz. Szek, hogj el vallasztassék, inkább valliék el tölle, hogj sem illien baijos és veszedelmes életet visellien mellette. Tartása irant, ha ő nem viseli gondjiát, en magam teszek annualis Provisiot, hogj böcsületessen élhessen abbull. Az ezer tallertis ha ugj iteli kgd, s, mások is jovalliak mgh adatom az rosz embernek, hogj ne lehessen oka az tovább való zúgolódásra és Lamentatióra azirant. Ezeket mgh mondhattia kgd nevünkell az io Hugomnak, köszöntuen igen officiose, hogj bene speret, et confidat in Deo, et mea Personâ, el nem hagiom szegint, abban segura lehet. mindazaltall ha praecaveálhattia bonis modis az fellebb említett divortiumat, és egj másut/ valo el válast, inkább jovallom, mert az illien czégéres állapot, nem szinten böcsületünkre válnék, csúfos a' világh varij varie jnterpraetatioitul? Et hac ratione sororis, kgd állapottia pedigh mi karban legien, ha fizetése irant obtineálhatotte Bécsben valami jobbitast és auctiót? s, leheté bizonios reménsége nem sokára következő valamellj promotiora? Item az szőlők igérneké bő termést? Item ha szántattaë, vettetteë kgd? avagi valamellj dezmákat nem szokottë mgh venni az

*) Megjegyzést érdemlő dolog, hogy 1697-ben a' Pozsonyból Sopronyba indított levelek, mellyek most Köpcsénynek, Pahrendorfnek, és Gschiesnek mennek, az ennél hosszabb úton Bécsnek és Bécs-Úvárosnak útastáltak.

Püspök Arendatoritoll? mind ezekről proxime informallion kgd; arrulis hani fia, s, hanj leania, s, az Fiaj közzüll az nagibbik hánj esztendős, s, Iskolában iárnakè? kivanom ezeket tudni.

E' mellet kivantatnek nekem mindenek felet, egj io Gazda leginj, a' kj már maturj iudicij volna, s, Experientiaja egibenis masbanis, ahoz jó Lingvista, és dexter in actjionibus, azt én Egerben helliesztetem üdövell, most pedig lenne ad latum meum, hogj imbibálhatnánk egj más humorát és erkölcsit. Ne jrtozzék attull, hogj meszszi föld jde, Sopronj táia, mert ittis kenieret esznek az Emberek, s, elé mehet állapottiában. Fizetése pedig töllem ollian leszen, hogj sohul Magyarorszagban iob nem; csak öis igiekez-zek tehetsége szerent io haszónhaito gazdam, és szolgam lennj. Illien subjectumroll kgd gondolkodgiek, s, másoktul is kerdeszkediék, hol, s, kitől tudnának ollian jo Providus legint; s, ezen visgalás, és tudakozás pedig had lenne sine strepitu fori, in silentio et taciturnitate; s, ha iol, és igazan kj tanullia kgd, az ollian töllem kívánt embernek qualitasit, s, alkalmasnak jtéli ide az én szolgálatomra, jria mgh nekem circumstantialiter ki legien, s, az utan veuén az én akaratomat jránta, disponalná elmejét és kedvét, tam per se, quam per alios az ide való jövetelre.

Az Elias deákis igen giakorta kezd betegeskedni, kj ha el találna hadni, az halál atall, bizonnira oda lenne fél eiletem. Ollian leginrőlis (noha ollianra soha bizonj nem akadok) nem art gondolkodni klyk; s, felölle, ha valakit tudna engem tempestivè tudósítani. mind ezeket in secreto et confidentia jrván klynk. Engedje Isten talallia ezen levelem, friss io egeseghben lydet, maraduan mind végigh lyd Igaz io akaro Battia. Jászó *) 28. May 1697. Fenesy György Egrj Püspök. m. s. k.

P. S. Az Hugomnak nem jrta azon okbul, hogj nemethul nem tudok jrnya, hanem kgd informallya nyavalyást mindenekről, és biztassa hogj el nem hagyom.

*) Eger Várát haddal fenyegetvén a' Török, Fenesy György akkori Egri Püspök, a' Káptalannal együtt a' Jászai Prépostságba vette magát, és a' Káptalant onnan Kassára tévén által, ő maga Jászón marad'tt; ott Préposti czímmel is élt, (a' mint az alább írt nagyobb pecsét alatt költi Ok-levelből megtetszik) 's meghalálozván, ott is temettetett-el, és idjártával tetemei az ócska krapakból a' mostani pompás, nagy, új épület alatt lévőbe által-tétettek; ezen kívül még melyképe is megvan Jászón; — az is tudva van róla: hogj két Jászón lakos, Horváth és Alexi nevű nemes Familiák iránt sok jóval volt. — Imé az Ok-level:

„*Nos Georgius Fenesy Episcopus Agriensis, Comitatum Heves et utriusque Szolnok Supremus ac Perpetuus Comes, Praepositus Beati Joannis Baptistae de Jaszó, Smae Caesariae Regiaeque Mattis Consiliarius, Beneficiatus Soproniensis etc. Damus pro memoria tenore praesentium significando, quibus expedit universis: Quod siquidem Excellentissimus Dominus Doctor Joannes Guilielmus Beck &c.* — — — — —

Datum in Castro nostro Jaszó, die 13. Mensis Oct. Anno Domini Millesimo Sexagesimo nono, gesimo quarto. Georgius Fenesy Eppus Agriensis. m. p. (L. S.) Sigillum majus.

NB. A' mult' Század' elején az Orvos Doctoroknak Ekszellentziás czímet adni szokásban volt, később a' Haza' fő méltóságai, ú. m. a' Val. B. titkos Tanácsosok kezdvén e' Titulussal díszleni, az Orvos Doctoroktól elmaradt'. —

Példája az akkor-ideji Német Stílusnak.

Von Gottesgenaden, Wilhelm Pfaltzgrane bey Rhein, Herzog in Ober und Nideren Bayern.

Vnnsern graus zuuor Besonder lieber, Es hat vuns, vunsrer freundlicher vilgeliebter Herr Sohn Erzherzog Ferdinanndt *) vnlangst versprochen, die Contorfetn Hausrath. Vnd andere sachen, welche zu Carlsruhe in der Rhamer, an der grossen Stuben, an der Wand, Also wann Sy natürlich wehren, aufgebenngt, Abmalen, vnd vuns zuethomen zulassen, Ist ders halben Vnser gnedigs begeren an dich, du wellest dich erkundigen, Welchem Maler solche Arbeit Anbeuolchen worden, vnd solche bey Im sollicitiren, Dich auch befragen, Wie bald sy Khänden fertig werden, Daneben wellest vuns auch berichten, wie solche steehen An demselben Orth aufgemacht, Ob Sy gegen dem Licht, oder von dem Licht hangen müssen, damit Sy den rechten schatte haben, Ob sy auch an einer hilzen Rohm, vnd an Pentlen, Vund hilzen Negln hangen, Ob Sy auch doppelt auf ein Ander, das ist, ains stails becher, vnd einsthails Niederer, hangen, Daran Thuestu vuns ein Gefallen, Vnd wir bleiben dir mit Ge: Dat. München den 8. Juny, An. 1617. Wilhelm. m. p. **) Vuns ferm besönder Lieben Erzherzog Ferdinanndt Ernst: zu Osterreich, Camerdiener Matthäusen Kroleisen. — Grätz.

Össze-hasonlítván ezen Német írás-módot, az Egri Püspök Fenesz' közönséges majd ugyan azon korú leveleivel 's írás-módjával, láthatni: hogy akkor miveltebb volt a' Magyar, mint a' Német nyelv; de idő-járáttával a' Magyarok több-több nyomorúságokra jutván és a' Nemetekkel inkább-inkább össze-keveredvén, el-csüggedtek lelkeikben; a' Nemetek' nyelve ellenben, mlnekutánna Gottsched János Kristóf Grammatikai fundamentomai által jeget törve idétlen beszédjök' módjának alkalmasabb hangadására találván, annak talp-kövét letette; kivált Szakszóniában virágzásra jutott; a' Magyaroké pedig, kik hajdan írás módjokra nézve elsőbbek valának, hátrább maradt. — De mind ezek mellett is; mlnekutánna a' Magyaroknak az úgy nevezett Arpád törzsekös Idő-szakasza után, IV-dik Béla alatt, második Idő-szakasza következett-be; midőn 1241-ben a' Tatárok' berohanása a' Magyarok' számát nagyon megkevesebbitvén, (Lásd erre Rogerius' ezen című Munkáját: „Misérable Carmen Rogerii Canonici Varadinensis“) kéntelenített IV-dik Béla a' Cseheket, Morvákat, Horvátokat, Szászokat az országba behívni, a' fia pedig V-dik István, attyával való hadakozása alatt, a' Lengyeleket és Oroszokat is behozta; (innen lett az, hogy nagyobb számra szaporodván a' Tótok, a' Magyarok elkezdettek maradozni nemzeti nyelveikkel) a' Nemetek pedig, kivévén a' Szászokat, később és pedig leginkább a' XVI dik Században kezdődött belső háborúk' alkalmával jöttek be. Még a' mi időnkben is sok olyan külföldieket tapasztalunk bejönni hazánkba, kik megismerlén a' Magyar bort, és látván a' mindenféle elegégek' bőséget, többé vissza sem térnek hazájokba; sőt inkább a' megmagyarosodott Sváb espirúlva nevet elebbi neve' hallására, többé Svábnak sem akarván nevezetni. — Mind a' Német, mind a' Tót Csehek, még most a' mi időnkben is, főképpen mint erdei, mező-emberek, vadászok, legfeljebb mint muzsikusok jövének-be, 's közülök a' valamennyire írni és olvasni tudók, többnyire az Oskola-mesterek' helyeit foglalák el; — rövid idő alatt erőre kapván, gyakran maradványaikat a' Magyarok felett nem csak még

*) Később II-dik Ferdinand Római Császár és Király.

**) Péterfejő szőlő-szára, betűről-betűre ezen metszés volt: „Wilhelmi Comitiss Palatini Ren. Ut Bava. Ducis.“

a' becsület' fő-polozaira is felemelték, hanem egyszer'smind szaporodásokkal a' nemzeti nyelvet is allyra csosították. — Az még is igen csudállatos, hogy Magyar-ország felső részeinek lakosai csak a' Nagy és Szép apjaik' korát megelőző időkről is Magyar nyelven hagyták-meg a' magok Jegyzéseit 's irásait; most mindazonáltal az egész Felföldségen, (kivéven a' Szepesség' azon részét, melly az ott fekvő XVI. Városok által németesedett-el) a' maradékok Tótokká lettek. — Ennek egygyetlen egy oka (elhalgatván egyéb lehető akadályokat) az, hogy édes Hazánk elmulasztotta szemmel tartani azon szent-ügyes kötelességét, mellyel nyelvét és eredetiségét minden más nemzetek' példájára, fellyebb-fellyebb emelje, 's megtartani igyekezzenek. — Azomban mind ezek mellett is Magyar ország ámbár öt, hat, 's több nyelvű kevert' Nemzetek köz'tt (noha az ily környűl-dálások köz'tt nehezebb!) több jeles tudományú férfiakat mutathatván; annál hihetőbben virágzásra fogja hozni, és annyira viheti nyelvét, hogy akármelly Nemzetet is utól érhet. — Emlékezzünk vissza II-dik Jó'sef Császd'r idejére, mit tett és mit tehet a' Magyar?! — a' mikor csak tíz esztendőök alatt, még az előreged'ttek is olly előmenetelt tettek a' Német nyelv' tudományában, hogy magok iránt a' többi csak egy nyelven beszéllő Nemzeteket is álmélkodásra gerjesztették. Vallyon más Nemzet a' Magyar nyelv' tíz esztendei tanulása után gerjeszthetne é a' tiszta Magyarban hasonló bámúlást?! —

Sz. K. után közli Dulhazy Mihály.

19.

Egy Persa' Levele Párisból Smyrnába.

(Montesquieuból.)

A' Párisi Lakosoknak újságon való kapások, rendkívül való. Megérkezésemkor úgy néztek, mintha az égből szállottam volna: öregek, ifjak, aszszonyok, gyermekek engem látni, repültek. Ha kimentem, minden ember az ablakba tódult; ha a' Tuileriába vagyok, azonnal nagy sokaság vészen körül, az ezer színekbe öltözött aszszonyok is szivárvány formán állnak körültem. A' Játzó-szinben száz néző üvegeket egyengetnek ábrázatom felé: egy szóval egy halandót soha sem néztek annyit, mint engem. Gyakran nevettem magamban, midőn ollyan emberek mondták egymás között, kik soha Párison túl nem voltak: „meg kell vallani, hogy valóságos Persa.“ Csudára méltó! képemet mindenütt találtam; minden Boltban, minden Kávé-házban, annyira félték, hogy nem láttak eléggé személyesen.

Az illyen nagy megtiszteltetés tere; nem hittem magamat oly csudára méltó ritka embernek; 's ámbár magamról jól vélekedem, soha sem gondoltam, hogy egy nagy város' csendességét, hol éppen esmeretlen voltam, annyira meghaboritanám. Ezen okból meghatároztam Persa köntösemet levetni, 's Európait felvenni; hogy lássam, vallyon marad é ábrázatomban valami bámúlásra méltó, így szabad lévén minden idegen öltözettől, nyilvánásra jött minden becsem. A Szabómra méltán panaszoíhatok, ki kevés órák

alatt elvesztette az egész közönség előtt volt becsültetésemet; mért hirtelen mégsemmi-sedve maradtam. Gyakran egész óráig sem néztek rám a' társaságban, annál kevésbé szóllottak hozzám: de ha valaki történetből tudára adta a' körül-lévőknek, hogy én Persa volnék, tüstént hallottam jobbra balra dongani: Ah! ah! az Úr Persa?! — Rend-dolog! — ugyan-bizony, hogy lehet valaki Persa!!

Egy más Levél ugyan attól.

Nagy kérdés a' Tudósok között, melyik volna jobb, elvenni az aszszonyok' szabad-ságát, vagy azt meghagyni. — Mind a' két részt számos okok támogatják. Midőn az Európai azt mondja: nemtelenség szerencsétlenné tenni azon személyt, kit szeretünk, — az Á'siai azt feleli: alacsony-ság felhagyni a' hatalommal, melyet a' természet az aszszonyok felett adott a' férjfiaknak. — Ha ezeknek azt mondják, alkalmatlan az a' sok bézártt aszszony, így felelnek-meg: tiz engedelmes aszszony nem olly alkalmatlan, mint egy, ki nem engedelmeskedik. Az Európai nem lehet boldog, ha felesége nem hív, az Á'siai erőltetett hívség előbb hátrább megútáltatást húz maga után: itt a' birás nyúgodalmas, minden félelmet és kívánságot kirekeszt; ott egy kevés coquetteria, sava a' megromlás-nak. Egy szóval, ha az Á'siai minden módokat elkövet önnön nyughatatlanságát lecsendesíteni, az Európai igen jól cselekszi, ha ő arról semmit sem tud.

Más kérdés az, ha valósággal a' természet törvénnye veti é a' férjfiak' hatalmában az aszszonyokat? Nem, így szölla a' minap egy igen galánt Tudós: a' természet soha sem mondott ily törvényt. Az ő rajtok való hatalmunk csupa kegyetlenség, 's vissza-élünk az ő nyájasságok, emberiségek és okosságokkal. Ennyi szép tulajdonságok őket felettünk emelték volna, ha mi lennénk okosabbak, de nem vagyunk.

Továbbá, ha igaz egy felől, hogy az aszszonyokon kegyetlen hatalmat gyakorlunk, vagyon nekik is rajtunk természetes hatalmok; a' szépség ez, mellynek senki sem áll el-lent. A' miénk nem minden országban vagyon, az övék közönségesen mindenütt. Mért volna hát nekünk különös jussunk? Talám azért, hogy erősebbek vagyunk? Ez igazságtalanság. A' nevelés nagyon leveri az ő bátorságokat és talentumokat. Szokásunk ellen, meg kell vallani, hogy a' legpallérozottabb népeknél az aszszonyoknak mindenkor tekintetek volt férjek felett; törvényesen megállítatott az Egyiptombélieknél az Ízis' tiszteletére, Babiloniában a' Szemiramis' tiszteletére. A' Rómaiakról azt mondták: minden Nemzeteknek parancsoltak, 's feleségeiknek engedelmeskedtek.

Látod barátom, én már szeretem ezen országot, hol rendkívül való dolgokat szeretnek erősíteni, 's mindenből paradoxumot csinálni. A' nagy Próféta megvilágosította a' kérdést, 's mindegyik Nem' jussait meghatározta. Az aszszony, így szöll ő: tartozik férjét tisztelni; a' férj tartozik hasonlóképpen feleségét tisztelni; hanem felette vagyon még is egy kevés-sel.

BALOGH PÁL.

20.

Shakespear' Jubileuma.

Shakespear nem volt többé, de élt elméje' szüleményjeiben. Hatalmasan hatottak-kí ezek az Angoly szép Literaturára 's lehetetlen volt nem látni, mi volt ő nemzetjének. Az a' lélek, melly Színjáték' darabjaiban élt, erősen és zabola nélkül csapongott széyel nem esmérve határokat; — által-tört gyakorta a' szép-ízlésnek korlátjain, de még is új fényvel világított a' még töretlen ösvényen. A' példa többeket vont, bár különböző szerencsével. Sokan sokat köszöntek a' halhatatlan költőnek. Ezek közt volt Garrick is, Angoly-orzágnak a' maga idejében híres Színjáték Költője. Ez imádta Shakespear't 's feltette magában, hogy ünnepet szentel néki, melly mind ahoz, mind ő hozzá méltó legyen, 's melly annak emlékül szolgáljon. Ezt a' feltételt tellyesítette 1769-dik Esztendőnek nyarában. Warwickshirben Stratford' városa, születése' helye a' nagy Bárdnak volt erre kiválasztva. A' nemzeti Ünnepre egész Angoly-ország meghívattott. Képzélhetetlen sokaság tódult a' meghívásra öszve, mellynek befogadására a' bár nem kicsiny Stratford, elegendő nem volt. Sokan a' város mellett felütött sátorok alatt telepedtek-meg. A' köznép közzül ezerek tanyáztak a' szabad Ég alatt és sok érdemesebb személyek kocsijokban háltak. Nagy kedvességet nyert ez az Ünnep, melly arra bírta Garrickot, hogy a' következő télen azt Drurylanban Játék-színére is felvinné, hol a' következő nyárig 97-szer adattatott.

Ezen Szín-játék nem volt valamelly nagy, öt felvonásokat magában foglaló Darab, hanem csak egy kisebb, melly toldalékul szolgálhatott valamelly nagyobbak. Címje e' volt: *The Jubilee* 's tartott másfél óráig. Szerzője hihetőleg Garrick volt. Foglalatja sok egymással ellenkező jelenetekből állott, mellyek az említett városban a' Jubileum alatt részint vagy valósággal véghez-mentek, vagy véghez-mehettek. Voltak Angoly természet-festések eleven színekkel, elmésséggel és tréfásan, gazdag készületben. Majd paraszt kunyhóban volt a' Scén öreg aszszonyok között, majd útszán, hol egy csoport állorczások éjszakán mu'sikával köszöntöttek, majd piacon, hol minden Scének egygyesülni látszattak, mellyeket nagy vásárokon is csak egygyenként lehet látni. Illyenek voltak: az alkudni akaró 'Sidók, a' portékájikat áruló Kalmárok, a' tánczoló kutyák és majmok, a' néptől körül-vett útszai dalokat éneklő aszszonyok, a' trombitáló, lovas, mesterségjeiket hirdető 's czédulát kiosztó Equilibristák, az egymással verekedő emberek, a' lopásokat gyakorló 'sebelők 's több illyen tárgyak, mellyek sok százakból álló társaságot formáltak, királyi fény-üzést mutattak 's a' csalatást legfőbb polczra vitték. Ezekkel tréfás és figyelmet gerjesztő Scének voltak öszve-kapcsolva, de mellyek mindnyájan egy nagy egészt ábrázoltak. Megjelentek a' piacon egy csoport Ivók, kik Shakespear' tiszteletére énekeket daloltak 's tisztelettel ittak egy pohárból, melly abból a' szederj-fából készült, mellyet ez a' nagy Költő ültetett. Ezt a' poharat a' Stratfordi Magistratus ajándékozta Garricknek.

Mint valamely szentség ez úgy tartatott 's még ezen ivóktól is tisztelettel ürrítették. Végre a' Játék-szin a' Stratfordi nagy piacot ábrázolta a' belső részen egy nagy templommal egygyütt, mellynek tornyából egy harang erősen megkondult, mellyre a' játék-hely köz-néppel egészen megtellett, mellyet az útszáról hívtak-bé, hogy a' piac annál természetesebben adattathassék. Erre elkezdődött az a' felséges processió, mellynél szebb Játék-színen még soha sem láttatott. Ez ugyan az volt, melly Stratfordban is az Ünnepek díszét tette. Megnyittatott az egy nagy sereg tánczosok által, kik szépen öltözkedve ünnepi tánczal vonultak-el a' nézők' szemek előtt. Ezeket követték a' Nymphák, az útra virágot hintve; — most elő-jöttek sorban Shakespearnek minden víg-játékjai és nevetségjei. Itt minden Darabnak főbb személyei következtek nagy zászlók után halladva processióban. A' zászlókra a' Darabok' címjei voltak jegyeztetve. A' Szín-játék Daraboknak processióját győzelem-szekér zárta, mellyen Thália ült, vonattatva grotesk figurák által. Ezután megjelentek a' Mú'sák, Vénus' gráciájival, szerelem-isteneknek nagy Karjai 's a' Tréfák, Nymphák, Dryadok, Faunok 's t. kik Shakespear' emlék-oszlopját énekléssel kísérték. Ezek után jöttek a' szomorú-játékok zászlóikkal és Heroldjaikkal (porosz-lóikkal) 's nem csak a' főbb személyek jelentek-meg itt győzelem-ünnepben, hanem még más hozzájuk tartozó dolgok is. Makbethben látta az ember a' boszorkányokkal egygyütt a' nagy kondért-is, Coriolanusban ennek a' Had-vezérnek fegyverekkel ékesített sátorát, Romeóban és Juliában az utolsóinak koporsóját. Ha a' személyek közelítettek a' Játék-helyhez, a' Darabnak egy fő-vonását pantomimmal adták elő, melly által az egész fellette elevenné tétetett. Lear Király' tébolyodását, harmadik Richard ütközet előtti dühét mutatta. Hamletben a' lélek fegyver-készületében lépett-fel 's megjelent a' Herczegnek, mellyre ama' rettenetes Scén, a' rángatózási beszéd következett. Makbeth véres gyilkjával jelent-meg 's hitvese' kezében gyertyával, háló-ruhában. Romeo mérget vett 's abban a' szempillantásban ébredett-fel Julia a' koporsóban. A' Julius Caesar című szomorú-játékban Lictorok és sasok, 's Coriolanusnál egy sereg fátyolos Római Matrónák látszattak ezen győző' lábainál fekünni. Mind ennek sátora, mind Juliának koporsója észre-vehetetlenül hátulról előre Machinák által toltatott úgy, hogy a' történetet kifejezni 's végződni látta az ember a' nélkül, hogy a' processió megtartóztatott volna, melly Melpomene győzelem-szekerével végződött. Ezt a' győzelem-szekeret Hősek vonták 's benn' a' Mú'sa állott, kezében gyilkot tartva. Utolsó Scénje ennek a' fényes Játék-darabnak a' halhatatlanság' templomát mutatta. Ebben a' Költőnek főbb Darabjai által-látszó rajzolatokban a' templom' oltárjaira feltéve látszottak. Ennek közepében állott Shakespear' szobra abban a' helyhezetben, mellyben a' Westmünsteri Apáturságban láthatni. Itt már most össze-gyülekeztek a' Mú'sák, Gráciák, Nymphák, megkoszorúzták a' Költő' szobrát virágokkal, ünnepi tánczokat jártak körüle 's hangos dalokat énekeltek az isteni láng-észnek tiszteletére. Ez egész Apotheosis volt, melly a' magos talentomnak önként nyújtattatott. A' Nemzet' tisztelete ezen halhatlan férjfiú eránt az előtt-is már igen nagy volt, de e' Jubileum által Enthusiasmussá vált, melly határokat nem esmért. Utszák, Vendég-fogadók, Kávé-házak és Thee-kertek neveztettek nevérol; képe minden házaknál büsztökben (mely-képekben) és rezekben felállítatott, 's a' számára készült magasztaló énekek mindenektől énekeltek. E' drága emlékezetnek megújítására Garricknek halála

után is megjelent e' Néző-játék a' Játék-színen, de nem azzal az eredeti fényvel, mint az volt, melly Garrick' becsület-vágyját és gazdagságát bebizonyította. Most már csak azért adattatik, hogy a' Játékszin emberekkel megtelljen. A' következő szép Epigrammát készítették Shakespearre, de a' melly kevésbé esméretes:

*Nature her pencil to his hands commits,
And then in all her forms to this great Master sits.*

*A' természet ecsetjét kezeibe adta,
's úgy áll-le magát minden oldalról mutatni a' nagy Mesternek.*

KISS JÓSEF.

21.

Az Indiai Király' Könyv-tárja.

Dapselin, az Indiai Király, oly nagy Könyv-tárt állított-fel, hogy 100 Papok alig voltak elégségesek a' könyveket rendbe szedni, és ezer Tevék kivántattak azoknak egy helyről más helyre való vitelére. Midőn látná, hogy lehetetlen azokat mind megolvasni, rá bízta 100 Papokra, hogy azokat ki velőzzék (extrahant.) — Ezek 20 esztendő alatt csak a' legjobbat 's leghasznosabbat írván össze, 12,000 darabra velőzték az egész könyv-tárt, mellyet már 30 Tevék akárhová könnyen vihettek. Azon öröme, mellyel bemutaták Királyoknak a' kurtitást, szomorúságra változék, mivel a' Király viszont lehetetlennek állítá 30 Teve teréjű könyvet megolvasni. Ők viszont össze-huzák azokat előbb 15, azután 10, megint 4, megint 2 darabra, már most egy Teve elbirta. Az alatt, míg könyv-tárja ennyire össze-olvasztaték, megvénült a' Király, 's nem biztathatta magát, hogy könyveinek ezen — lény-velejét (Quintessence) kihörpintse, Pilpál Vezér monda Sultánjának: Én ugyan kevésbé ismerem könyv-tárodát; még is fogadom, hogy egy igen rövid és fontos kurtitmányt (extractus) készítek belőlle, mellyet egy percz (minutum) alatt elolvashatsz, még is egész éltedben leszsz benne tárgyd a' gondolkodásra.

Ezen szempillantásban egy pálma levelet ragada Pilpál, 's arany ecsetkével (pemzel) ezen négy tételket metszé rá:

1.) A' Tudományok' nagyobb része ezen egy szót foglallya magában: *Talám*: — az emberi nem' egész története ezen hármat: *születtek, szenvedtek, megholtak.*

2) Semmit ne kedvelj, csak a' mi jó, és mind azt cselekedd-meg, a' mit kedvelsz. Csak azt gondold, a' mi igaz, és ne mond-ki, a' mit gondolsz.

3) Emberek! fékezzétek szellemeiteket, uralkodjatok ön' magatokon, 's ekkor csak gyermek játék leszsz boldogul élni. —

4) Oh népek! meddig kell még néktek tanitgatni ama nagy igazságot, mellyet minden Száz-szak hirdetett: hogy nincs semmi boldogság virtus nélkül, és semmi virtus Isten félelem nélkül! —

Sz. M.

22.

Próba-tétel Ovidius N. Munkáinak Magyar Fordításából.

A' Nemzet nyelvében él, a' nyelvet fenntartják a' beszéd és a' tudós könyvek. A' Római Nemzet nyelvével együtt egyszerre enyészett-el. Vitéz őseink A'sia' sivatagjából át-törvén a' barbarusok' során, bajnoki virtusokkal Európa' közepén szerettek magoknak lak-helyet; és gyönyörű nyelvek ezer veszedelmek után is, századokon által imé virágzik! Eljött az a' régen óhajtott idő, melyben Hazánk' lelkes fiai az Ország-gyűlésén egyik fő tárgyokká tették Honni szép nyelvünk' mennél inkább lehető kimivélését. Édes reménnyel biztattya az Író a' jövődő. Én is ettől élesztetve, de bizonyos Tűdósoktól is serkentetve, bátorkodtam ismét tollat venni kezembe; minekutánna kedves Nemzetem az első Könyvemet annyira kegyesen vette, hogy 1000 Könyvből már nem sok van. Tehát Magyar nyelvre által tettem az esmeretes Ovidius Nasónak ezen munkáit:

1-ör. *Pontusi Levelek.* (Epistolae de Ponto.) Ez folytatása a' már általam kijött Szomorú Verseinek, azzal a' külömbséggel: hogy már itt kürija Rómának azon nagy férfijait, kikhez írta leveleit. Erővel, és az életet bölcsen intő mondásokkal telyes.

2-or. *Átok Ibisre.* (Dirae in Ibin.) Ezt kiáltotta egy oly gonosz emberre, ki azon dolgozott Rómában, hogy ő számkivetéséből ki ne szabaduljon, és a' Feleségét akarta elcsábítani. Nagy elmét, és bőv históriai esméretet bizonyít.

3-or. *A Kesergő Dió-fa az út felén.* (Nux Elegia.) A' Rómaiak' erkölcsét ottan-ottan tárgyazza.

4-er. *Az Orcza' Orvoslása.* (Medicamina faciei.) Megmondja, hogy a' Szép-nemet leg-főképpen a' jó erkölcsök ékesítik, minthogy pedig már a' fény-űzés még a' férfiak között is közönséges Rómában; — tehát ő is ír nekik pomádét, a' mivel képjek' bibirsóit orvosolják és színeket szebbé tegyék. Már egészen készen vannak a' versek; csak a' nyomtatásra várakoznak, melyek 2000 kettős versnél (Distichon) többől állnak; és így számosabbak, mint a' már általam kiadott Szomorú-Versei Ovidiusnak. A' nehezebb helyeket megmagyarázom, a' könyvben találtató neveket (ha azok még elő nem fordultak a' másik könyvemben) megvilágosítom. A' ditséretes Poëta' jelesebb mondásait az eredeti nyelven, és magyarul a' könyv' végére nyomtattatom. Egy Példánynak az ára Elő-fizetésen nyomtató papirosra — 2 for. 30 xr. Velinre pedig 4 for. V.Czban. Az Elő-fizetés Augustus' közepéig fog terjedni: addig is a' Könyv nyomtatás alá fog menni, mihelyest elegendő nevek fognak beküldetni. Az elő-fizető, és a' pénzt beszédő Urak' neveit örökös háladatosságom jeléül kinyomtattatom; mert a' másik Könyvből fájdalمامra azért maradtak ki némelly Nevek: hogy kezemhez nem jöttek. Ha pedig valaki Augustus' Hólnapán túl fog beküldeni Elő-fizetést, el-fogadom — annyi áron szolgáló könyvel; de már akkor a' neveket ki nem nyomtattathatom. Az Elő-fizetést szerző Uraknak a' 11-dik könyvet, pénz nélkül szívesen ajánlom. A' pénzt (abból fizetőd-

vén a' Posta, levelezés közben) lehet küldeni hozzám biztos alkalmatosságtól; vagy pedig általam alázatosan kértetve, a' nagy érdemű Urakhoz: Bécsbe Tek. Theol. Prof. Patay János, Sopronba, Fő Tiszt. Tudós Kis János, Superintendens, Pestre, Tek. Ónody Jonáthán, N. M. K. Tábla Ügyvédje, és Eggenberger, Könyváros, Miskolczra, Tek. L. Farkas Károly, Ügyvéd, S. Patakra, Tiszt. Tudós Majoros Professor Úrhoz. — Kiken kívül alázatosan megkérem az Iskolák' Tek. Tiszt. és Tud. Professorait, Könyváros, és minden olvasni szerető T. T. Urakat, méltóztassanak Elő-fizetők' szerzésében hazafiúi buzgó igyekezetemet Nyelvünk', némi-nemű gyarapodására elő-segíteni.

Irtam Losonczon, 1826-ban Május' havában.

IRMESI HOMONNAY IMRE, Prof.

A' Pontusi Levelek' IV-dik Könyvének I.-ső Levele, Sextus Pompéjushoz.

Megesmeri, hogy egyiknek Pompéjusnak köszönheti az életben lett megmaradását, tehát szégyenli, hogy még eddig neki nem írt. Úgy látszik, számkivetett lévén nem bátorkodott írni; már most a' háládatosság nem engedi, hogy halgasson; ha szintén Pompéjus neheztelne is azért, mert ő mint-egy a' Pompéjus' tulajdona.

Vedd kegyesen levelét, ki köszönheti néked az éltét —

Sextus Pompéjus: tiszteletedre botsásd.

És ha nem ellenzed, nevedet levelembe hogy írtam;

Érdemedet neveled többre — nagyobbra vele.

Bár te komoly képpel vészéd; mert bünt cselekedtem:

Vétkem' okát jóvá hagyja, ki' szíve szeret.

Hála-adó lelkem, nem tartóztatja magát meg;

Hát ne neheztelj rám, tisztemet a' ki teszem.

Óh hányszor láttam hálátlannak magamat, hogy

Egy könyvemben sints írva ki drága neved.

Óh hányszor történt, mások' neveit mikor írnám —

Nem vigyazva, kezem metszte viaszra neved?

És e'féle hibát örömet láttam levelemben:

Hogy kitörülte kezem, kintelenítve tevé.

Lássa kiálték majd; panaszkodjék: hogy elébb nem

Sértém érdeme-ként — szégyen örökre nekem.

Tudásunk' ki-ölő Lethéből adj, ha ugyan van —

Még sem felejtém-el szívem imádta neved'.

Hív kötelességem' vétkül nem véve — ne útd, —

'S kérlek színed elől bús szavam' el ne idézd.

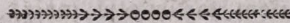

E' kis háládás legyen annyi sok érdemedért, ha
 Nem kell is, lészünk érte mi hála-adók.
 Bús esetünkben jó vóltod, nem vólt soha sem rest:
 Erszényedből is bőv segedelmet adál.
 Mái napon szintűgy éltem' segedelme kegyelméd,
 Lészen is az: szörnyű fátumom el nem ijeszt.
 Kérded tán, bizodalmamnak hol légyen alapja?
 A' maga munkáját védleni szokta kiki.
 Cösi Apellesnek, mint vígyáz képire Cypris
 Melly száritja ama' tengere szülte haját.
 És elefánt csontból, 's érczből, Phidiás' keze által —
 Lett Pallás, várát örzeni szokta maga.
 'S mint faragott paripái' becsére ügyel Calamis, vagy
 Nagy Myro öntött réz szép tehenére tekint.
 Így én birtokaid' nem utolsó része; nagy Ember —
 Hív védlésednek munkai míve vagyok!

23.

Édes Honni Magyar-nyelvünk' Pártfogóinak tiszteletekre.

Látást láték. Nem, nem testi haszontalan álom,
 Mit, nagy 's szép lelkű Magyarok! Duna és Tisza mentén
 Hirdetek. A' Menynek felnyilt kárpitja előtttem,
 'S Hit szárnyán oda hol nincs semmi idő felevezvén,
 Látám Árpádot kegyes Angyali Kar' közepébe,
 Hozzá e' gyarló földről felszált Unokáit
 Mint ölelé fogadá Szögyényit és Klobusitzkit
 Kellemes új vendégit; kik is tiszteletére
 Tiszta ezüst hangon mondván Diadalmi Öröm dalt,
 Nemzete' sorsáról, fénylő Országá becséről
 Hírt vittek, mint hív Követek 's így szóltak előtte:
 „Törzs Magyar, Országot szerzett, 's Népet telepített
 Szép Nagy-atyánk Árpád! hálá Istennek örökké

Bajnoki pályádon Ki Vezéred vólt, 's Nemes elméd
 Szép Intézeteit bóldog véggel koronázá.“
 Tudd-meg Nemzeted él, még most is Scytha Nemes Vér
 'S tűz van erébe, dicső czéljához igen közelít már.
 Bár, mint másodszer választott Népe az Úrnak,
 Már nem azért, hogy más Népet gyűlöle Zsidóul
 Nem, de azért, mivel önn testét szaggatta pogányul
 Szent 's igaz Ég méltó boszszúját vonta magára,
 'S öldöklő Angyal ment sokszor rajta keresztül:
 Még is az Úr kezeit nem vette le róla örökre
 Százszor sújtolván, százszor fordula kegyével
 Hozzá, 's most már mint Szeme-fényét keble szerelmét
 Őrzi veszélyektől, 's áldásaival veszi környül.
 Izléssel páros Tudománnyal hágdos előre,
 Több Európa dicső mívelt nagy Nemzeti közzé.
 Im' Országodnak Nemes és Bölcs Nagyjai most is,
 Tölled eredt tüztől, melly szép tettekre hevülnek!
 Á'sia gyöngyei közt termett, gyöngy Nyelvöket egy holt
 - - - - - Nyelv már régolta csigázván
 Törvényt bozta hogy rab-láncaiból szabadúljon,
 Bibor bársonyban járjon kényjére alá 's fel.
 A' vékony Zsellér Aszszonyka becsülje magát meg,
 Balzsamozott holtval sem kell többé bibelődni,
 A' ki Magyar, magyarul érezzen, szóljon ezentúl.
 Follyanak a' hasznos Tudományok Nemzeti Nyelven,
 Mert lelket táplálnak azok; hát nem szabad éhen
 Hagyni csak egy kis köz lelket se, tökéletesedjen.
 Nézd mint füstölög a' Haza szent Oltára, reá fel
 Rakván, gazdag ajándékot, négy Dús Magyar, áh nézd
 Szécsényit, Vayt és Andrást, Károlyi Györgyvel —
 A' Magyar Ég izmos vállú Átlási! mi harsány
 Hangan szólítják szép lelkű Társaikat, „már
 Ébredj álmodból (mondván) Magyar! éjjeled elmúlt
 A' bűzhödt Hóltak közzül már jer haza élni.
 Használd kincseidet, nem szép idegenre szorúlni,
 Gondolkodj, irj és élő szép Nyelveden olvass.“

Mint egy nyári heves nap után támadt zivatarba,
 Rettentő szélvész, zápor jég, égi tüzek köz'tt
 És mikor Ég Föld már majd őszsze-szakadt; neki rémült
 'S szét szórt nyája felől virgoncz bojtára ha hirt hoz
 Hogy még épen van, 's egy kis bárány se veszett-el.
 Örvend a' pásztor; mejjébe repes buzog a' szív
 Már ki derült kegyes égre tekint, 's énekli hatalmát:
 Ily édes, de nemesb 's tisztább öröm árja hatá-át
 Árpádunk' Lelkét, hálván Országa virágzó
 Léttét, 's finom arany poharát tüstént tele töltvén
 Mennyei Nektárral, kiivá örömébe, köszönvén
 Szent vendégire, 's így szóllott a' Nemzeti Örző-
 Angyalhoz: „Bóldog Társ, Égi Barát nosza indulj
 Menj menj országló fiaim' bölcs Nagyjaihoz le,
 Mond-meg, hogy tetszik tűzök és Magyaros viseletjek.
 Küldök ajándékul Lelkemből egy bizonyos részt
 Hogy bátrak legyenek 's feltételeikben erősek,
 Kik köztök nemesen gondolkodnak 's cselekesznek
 Attyokkal fognak velem országolni örökké.“

Égi Barátja szavára repüle Posenba az Angyal,
 És mint Gerlicze, kisdédinek mikor enni visz, a' fát
 Mellyen fészke vagyon, néhányszor repdesi környül.
 Nincsen e lesbe Vadász? vagy tör elhányva? tekinget:
 Ő is az Ország-Háza felett kedvére lebegvén,
 Látá ellenség' seregét hadi rendbe kiálni,
 Önn-kény, irigység, harag, önn haszon, ördögi boszszú,
 Nagyra való vágyás, egyenetlenség, beakartak
 A' Karok' és Rendek' közepébe rohanni erővel,
 Legjobb, legnemesebb szándékot, 's köz bizodalmat
 Meggyengíteni; de Ő, valamint alvó csecsemője
 Arczáról, hív Dajka, az éh legyeket leijeszti:
 Szólt, 's szent színe elől őket kergette pokolba.

Ekkor hirtelen a' Haza kedvelt Nádora JÓ'SEF
 Tisztos képe alatt, Ország Gyűlésbe teremvén:
 „Bátran elő Magyarok! (mondá) Árpád Unokái

Most vessétek-meg, most boldogságotok' alapját,
 Bátran elő! Európa dicső nagy Nemzeti közzé.
 Nincs akadály, mind Föld, mind Ég kedvez, maga Árpád
 Mint méltó Unokákra tekint mosolyogva le rátok,
 'S Lelkét adja — tovább nem folytathatta beszédét,
 Harmadik Égi dicső Fény támadt a' Palotába,
 Függeni látszottak sok arany Koronák le felülről;
 Nem gyöngyök, nem drága kövek; de valódi Tej-úti
 Apró csillag sor, pompásan pisloga rajtok,
 Egy kinyitott tisztes nagy Könyv is vólt lebegett ott,
 'S Búza virág színű dolmányos Kar keze 's újja
 (Árpádé vala rá lehetett ismerni azonnal)
 A' Szent Könyv' levelit forgatta mutatta előttök,
 'S Honnunk' minden igaz Fia ezt olvasta belőle:
 „Nyernek örök Koronát valakik igazán tusakodnak!
 Kész Szécsényi! (örök végzet) számodra az első,
 Sorba utánna Vayt 's Andrássit, Károlyi Györgyvel;
 Úgy Telekit 's Illésházit majd véle Czirákit
 Más két Károlyival, készen várják Koronáik.
 Élet' könyvében bóldog! neve írva kinek van.“

Megrendült a' Ház, Ámen dördültle az Égből
 Ekkor, 's Kéz, Könyv, eltűnván szem elől Koronákkal,
 A' Karok és Rendek felsóhajtának utánnok;
 'S bételvén minden szeretettel 's eggy akarattal
 Így könyörögtek: Atyánk Magyarok' segedelme Nagy Isten!
 Népedet a' ki ezer szövevényeiből kisegítvén,
 Őrző szárnyad alatt tartod, minden gonosz ellen,
 Lelked' töltsd-ki reánk, 's légy nagy munkánkba Vezérünk!

TERHEZ SÁMUEL.

A' Haza' szeretete.

Oh! te ki rab-lánczal lekötéd szívemet,
 'S magadhoz hódítád minden érzésemet,
     A' kihez, bár a' sors gyors szárnyára végyem
     'S Arábia boldog határra tégyen,
 Vágy még is a' bennem sóhajtozó lélek
 'S utánad esdeklem míg e' testben élek,
     Magyar Haza! lakta földemnek hantjai
     Tisza', Duna', Dráva', Balaton' partjai,
 Mi az ok, szóljatok kedves nevezetek,
 Hogy annyira lángol szívem érettetek?
     Igaz ugyan, Céres megnyitott kezekkel,
     Díszesíti térid' tölt' kalász fejekkel,
 Igaz, hogy halmait a' szép Hegyaljának,
 Bakhus választotta lakó szállásának;
     Hogy e' kies halmok' arany szín mászlása
     Lehet az Égiek' nektárjának mássa; —
 Még is ha vigyázok szívem' érzésre,
 Más okot találok mért égek ennyire. —
     Nem csak azért gerjed hű szeretetedre
     Szívem hogy sok áldást szortál gyermekedre,
 Több az, e' világra benned születtettem,
 Első lépésemet kebeledbe tettem. —
     Ez által hódítád magadhoz szívemet,
     Hogy el ne felejtsem születte földemet.

Fr. K. M.

Foglalatja a' 2^{dik} Negyednek. 1826.

Ürményi Ürményi József' Élet - rajza. — *Kazinczy Ferencz.*

Lap.
643

Negyedik Füzet. Aprilisz.

1. Egy futó tekintet a' Tudományok' állapotjára. <i>K. P.</i>	649
2. Persius' Élete, III-dik és V-dik Szatirájával egygüt. (<i>Egy régi Író által.</i>) <i>S. K. J.</i>	652
5. A' Világ' alkotmányáról egy lépéssel feljebb, mint Cartész és Neuton. (<i>Folytatás.</i>) — <i>Dóhovichs Basilius.</i>	667
4. Szelephény György' Nyitrai Püspöknek a' maga Török rabjához Amheth Aghához 1699-ben írt levele. — <i>Közli Árvay Gergely.</i>	676
5. Fő - Magosságú Národnénkhöz. — <i>Ponori Thewrewk József.</i> — Mária Dorot- tya született Würtembergi Fő-Herczeg Aszszonyra, Fels. Cs. K. Austriai Fő - herczeg Jó'sef' Magyarországi Nádor' Dicső Hitvesére. <i>Pozsonyban</i> 1826. <i>N. A. Kiss Sámuel.</i> — Pannónia' Sorsa. 1521 — 1526. <i>Kelemen János.</i>	677

Ötödik Füzet. Májusz.

6. A' Tudomány 's Nyelv-tanítás' helyes össze-köttetéséről a' Felsőbb Tu- dományos Intézeteken. (Feleletül a' F. M. O. Minerva' 1825-d. Decem- beri Füzetében ezen Kérdés alatt: „ <i>Mi akadályoztatja többek közt tudomány- beli tökéletesedését a' Magyarok?</i> “ kijött Értekezésre.) <i>Pr. Miklós László.</i>	681
7. Magyar Törvényt illető Régiségek' és Ujságok' Töredékei. <i>Köny Sándor.</i>	690
8. Könyv - Becslés. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	696
9. A' Nótelenség' okairól. — <i>Árvay Gergely.</i>	704
10. Azoknak kevélységekről, kik Fő-nemből, vagy régi jeles Familiából szár- maznak. — ***	711
11. Eredeti Mesék. — <i>Szent-Miklóssy Aloyz.</i>	714
12. Május. — <i>Grynacus Aloyz, Bécsben.</i> — A' Vigasztalás. — <i>Makáry.</i> — 'Sófi' Emlék-könyvébe. — <i>Kopacsóczy.</i>	717

Hatodik Füzet. Június.

13. A' Kosbai Kápolna. (<i>Rege a' XV-dik Század' derekából.</i>) — <i>Szalay Antal.</i>	721
14. A' Magyar Nyelvről. — <i>K. M. után D. M.</i>	733
15. Gróf Vesselényi Ferencz Nádor' Védelme. — <i>Közli Kazinczy Ferencz.</i>	738
16. A' Fő-rendű Aszszonyoknak szükséges a' Tudományokat tanulni. — ***	739

17. Első Leopold Római Császár és Magyar-országi Király, szerencsés Deák
Epigrammatista. — *Kazinczy Ferencz.* 741
18. Régiségek. (*Stanaforthi és Ebergöti Szoika, másképp' Zuik Kolleisz Familiai*
Írásából.) — *Sz. K. után közli Dulházy Mihály.* 742
19. Egy Persa Levele Párisból Smirnába. (*Montesquieuból.*) — *Balogh Pál.* 747
20. Shakespear' Jubileuma. — *Kiss Jó'sef.* 749
21. Az Indiai Király' Könyvtárja. — *Sz. M.* 751
22. Próba-tétel, Ovidius N. Munkáinak Magyar Fordításából. — *Irmesi Ho-*
monnay Imre, Profeszor. 752
23. Édes Honni Magyar Nyelvünk' Pártfogóinak tiszteletekre. — *Terhes Sámuel.*
A' Haza' szeretete. — *K. M.* 754

Felső Magyar-Országi

POEYÓIRÁS.

1826.

Opto tibi vultum multa et praeclara minantis. Hor.

3^{dik} N e g y e d.

JULIUSZ, AUGUSZTUSZ, SZEPTEMBER.

A Felsőges Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

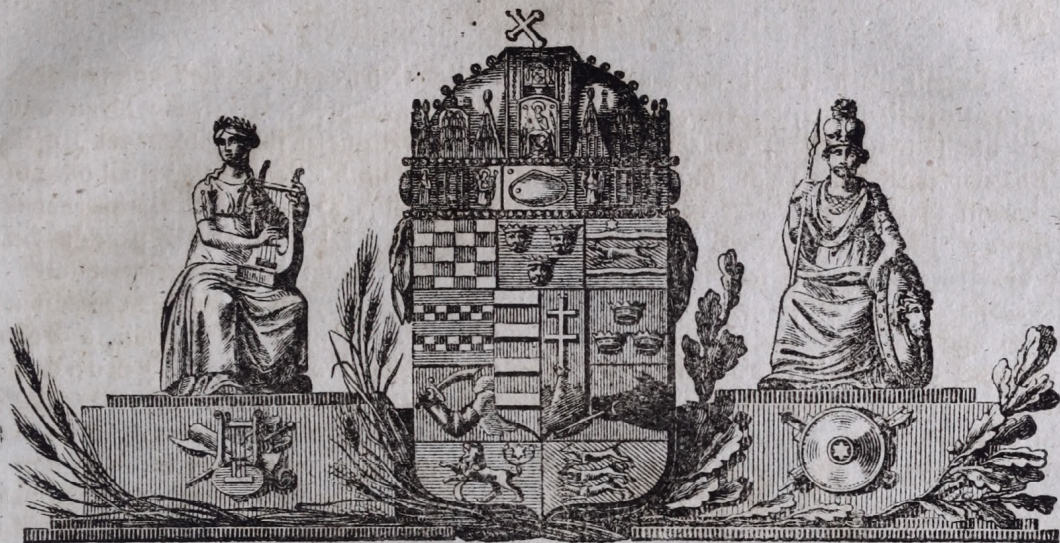

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

G H Y M E S I GRÓF FORGÁCH 'SIGMOND'

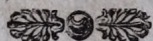
Magyar-országi Nádor' 's Kúnok' bírójának képe.

Sok nagy Nemzetséget kiirtott már a' halál Honnunkból, nem figyelve legszebb reményeinkre. A' pusztító hadak' villámai sokszor lesújták a' Vég-csemetét; többet elragadának még is a' belső vissza-vonások' hajjai; mennyin hamvadozának-el gondatlan lángok' közepette? midőn azt hitték: hogy tűzők olthatatlan, 's ügyök szent! De nyugodjanak hamvaitok csenddel lelkes Bajnokok! Akár borostyán juta nektek, akár bal-sors díjúl: túl hatottatok Ti már azon pillantatokon, melyeknek nem mindenikében vala kedves az élet.

Mind e' mellett is szerette az Ég a' Hazát. Nyolcz század' képtelen viharai között is, — hálá érte! — áll az; noha Ellen-fél pusztítá, számtalan viszontagságok ostromozák, 's noha olykor Rokonában vér föröszte vasát. A' viszályok' homályai, boldog reményt nyújtva oszlának-el. A' köz-béke' 's nyugalom' öléből, hidegebb vérrel pillanthat a' múltakba a' vi'sga szem; 's képesebb meg-választani azon nagy lelkeket: kik a' köz-inség' éveiben, ama' szerencsétlen századokban, új lelket adának a' Honnak; 's süllyedező hajóját, nemes szívvel segíték a' nyugalom' révéhez.

Ily nemes lélek éleszté Forgách 'Sigmondot is. Öt száz év alatt 120 di-cső Bajnoknál többet számálható, régi Grófi vérből, 1565-dik évben vette eredetét Ő. Atyja 'Sigmond, királyi Fő-Pohárnok volt, ki késő kora' hanyatlásáig a' ha-

dakban forgott, 's a' Török ellen sok csatában vitézül harczolt. Ennek gondjai alatt, a' gyenge évekből kifejtődzvén, hadi gyakorlásokba avattaték; 's szívébe lévén oltva Atyja' hős-tetteinek tüze, először is 1592-ikben Horváth-országban vitézkedik, melly a' Bosznai Basa Hasan es által tűzzel-vassal pusztított. A' Magyar-Honból, 200. gyakorlott lovastól kísértetve röptült-ki, hogy vissza-adja a' csapást a' Barbarusznak, mellyet a' következő évben, Erdődy Tamás Bán, Ekempereg Rupert Stájer-Vezérrel bizonyosan tellyesítene, ha a' víz-áradások által nem akadályoztatott, 's téli szállásra nem szorítottatott volna. Viszsa-térvén a' Magyar-honban, boszszújának enyhet talált Székes-Fejérvár alatt. Ezt a' Törököktől elvenni szándékozván, a' Főbb-Vezérek Pálffy Miklós, Nádasdy Ferencz, és Forgách 'Sigmond kemény ostrommal veszik-körül. A' Budai Basa, hogy a' Várost megmenthesse, 1593-ban a' Jancsárokat 's Lovasságot csata-rendbe állítja, nagyobb elszánással, mint szerencsével megütközik, 's tíz ezret a' vér-mezőn hagyva, a' csata-síkot is, 's a' borostyánokat is mieinknek engedé. 'Sigmond, akár a' jelen-való diadal-disztől, akár a' jövő' reményeitől kecségtetve, minden idejét fegyver-viselésben tölté. A' Magyar-honban Pálffyval és Nádasdyval együtt hadakozott, és az Oszmánok' erejét, mellyet napkelet Hazánkra árasztott, fegyverrel töré-meg. Az, 1594-ikben ostrommivekkel hasztalan gyengítettett Esztergomi Vár, — bátor Szent-Tamás' Városa, 's annak hegyei már elfoglaltattak *) — azomban mind addig bevehető nem volt: míg Forgách Simon vezérlése alatt, Thúr alatt, Beglerbég felett, 3300 Török' felkonczoltatásával, a' tökéletes diadal nem eszközöltetett.

Tata és Pápa alatt sok veszély között forgott. A' Keresztesi mezőn **) 1596-ikban, Maximilián Mahomettel véres ütközetbe elegyedvén, a' csata-síkon 20. ezer Oszmán esett-el. Itt hűnyt-el Forgách Sebestyén, Pálffy Péter és Eszterházy István. 'Sigmondot megtarták az Egek. 1599-ben a' Felső Magyar-országi részekre, — mivel akkor e' táj Fő-Igazgató nélkül szűkölködék — a' Hon-gyűlésében Forgách 'Sigmond, Rákóczy 'Sigmondal katoná-állítás végett rendeltettek-ki. ***) Ennyi csata-disz a' Pohárnoki méltósághoz nyitott neki útát 1600-dikban. Nem sokára 1601-ikben a' fellyebb vitt ügyek megvisszálására, országosan kirendeltetett Alsó Magyar-országi Ki-küldöttség' egyik tagjává, Forgách 'Sigmond is kineveztetett. ****)

A' következő 1601-ben, Mercurianus császári Fő-Vezér, Fejérvár *****) alá siet; 's azt Szeptember' 9-ikén ostrommal veszi-körül. Több hadi fortélyá nem használhatván, végre Roswurt 1000 válogatott Vitézzel, a' Várat körül-fogó mocsárokon, éjjel túl-hatni parancsolja. A' vélemény felett mély tavakat, nehánynak élete' veszteségével átgázoltatván ez, nagy robajjal a' szigethe törtet, az örökből körül-belől százat levagdal; 's a' harmadnapi ostrom 's régiség miatt leomladozott bástyák' résein betörni igyekszik. A' Török, hölgyeivel, gyermekeivel, 's számtalan drágaságaival megrakott, 's már 58 évig bírt helyet, a' kétségbe-esésig oltalmazá; 's az ostromlókat tűzzel, vassal, kövekkel, forró vízzel, 's hős lélekkel e

*) Esztergom 1595-ikben Szeptember' 2-ikán ostrommal vétetett-meg, 's Vár-igazgatónak Pálffy Miklós tétetett.

) Ezen ütközetet a' Törökök Egri ütközetnek nevezik. Istvánffy L. XXX. — *) Decret. X. Rudolph. Anni 1599. Art. 17.

****) Decr. XII. Rudolph. Anni 1601. Art. 54. — *****) Kasy Historia Reg. Hung. pag. 5-tia et seqv.

avagy vadsággal? sietett a' falakról eltávoztatni. Végre a' Török, seregünk' állhatatossága, 's a' bizonyos halál' ijedelméi által megcsökkenvén, a' bástyákról elüzetetik, részszerint felkonczoltatik, részszerint rejtekeikből kivonattatván, a' Vár megvétetik. A' földalatti 's Oszmán-fortély által készítettett tűz akkor tört-ki, 's ama' nevezetes Boldog-Szűz' Basilicáját, ősi Királyaink Temetőhelyét, 's az egész Várost szomorú lángok emészték-el.

Által-láthatta már ezekből a' Török, milly hős-lélek magasítja Vitézeinket. Azomban reményen kívül, hirtelen ott termett Hasanes Budai Basa roppant seregével. Mercurianus csata-rendbe állítja Népét, Mátyás királyi Herczeget a' csatára serkenti; 's ez fegyveresen lóra ül, és a' jel-adásra figyel. A' véres ütközet állott már; iszonyúan sodrák a' Töröknek magasabb helyeken, szekérre alkalmaztatott öldöklő mivői a' mieinket; a' Jancsárok les-helyekből szórták a' halált, de a' vivhatatlan lelkű Mercurianus, a' csata-rendek' Vezéreit Anhalti Ernesztet, Althánt, Kollonicsot, Breünert, Nádasdyt, Forgáchot, Turzót, Hodicsot, velős beszédje által annyira tüzelé: hogy a' Németek ugyan csöves fegyverekkel, a' Magyarok pedig dárdákkal egymásra test-halmokat boltozának. A' Budai Murates és Mehemet Quihaja ménjeikről leverettetvén, áldozatjává lettek a' harcznak; az életben hagyottak pedig, Hasanes Fő-Vezérökkel Buda felé siettek. E' csatában a' Török részről, a' két Vezéren, kissebb Muratesen, Dervisius Bosznai Igazgatón, 's jelesebbeken kívül, öt-ezer hűnyt-el. Seregeinkből pedig néhány nagyobb tekintetűn kívül, összesen ezer fő hibázott, de dicsősséges sebekkel tetézve, sokan tértek-viszsa a' táborba.

Néhány évig nyugalomban, de egyszer'smind Királya' kedvezéseiben élt Forgách 'Sigmond. Hanem 1604-ik évben, a' Honnak Sléziával és Lengyel-ország-gal össze-ütköző határai' megigazitására, a' Kiküldöttség' egyéb Tagjai között, Forgách 'Sigmond is kirendeltetvén, nem sokára ezután fontosabb tárgyak' elintézése bízott-reá. *) Ugyan is 1605-dik évben Bocskay István, Mehemet Török Fő-Vezér által Budán Királynak kiáltatván-ki, a' Török-tábor' segédje által hatalmasabbá tétetve, Magyar-ország' dolgait vég-veszélyre juttatá. Nem futotta ez el figyelmét Mátyásnak; 's hogy azért a' Maga-bízottat veszélyes czéljaitól el-vonná, hozzá mint Követek Napragy Demeter Erdélyi Püspök, és Forgách 'Sigmond küldettek. Tellyes igyekezettel 's előre-látó észszel járt-el tisztében Forgách, de mivel Bocskay' lelke az eleibe-terjesztett kedvező feltételektől is irtódzék, 'Sigmond' szándéka füstbe ment. Új pontok tétettek-fel tehát; 's a' Párt-hívek által Karponán tartatott gyűlésben, 'Sigmond újra megjelenvén, már-már hajlani kezdének; de midőn Forgách az elfoglalt Várak', Isteni tiszteletre szánt javak' visszaadását, a' királyi kincs-tár' Igazgatójának hivatalokba leendő vissza-iktattatását, 's a' foglyoknak mind két részről elbocsájtatását emlegetné, iparkodása sikeretlen volt. A' következő 1606-ik év' elején, a' Párt-hívek Turzó Szániszló', Jakusics András', Ostrosics András' és István' tanácsára, Illésházyt a' béke-kötés' pontjaival Bécsbe küldik; a' hol az, Mátyás és Bocskay között, Trautson Sixtus Pál, Breüner Szigfríd, Turzó György, Forgách Ferencz'

*) Decret. XV. Rudolph. Anní 1604. Art. 15.

és 'Sigmond', Krempferg Ulrich', Galli Bernát Leo', Cuneus Eusebius János', Révay Péter' és Lippay János' közbe-járása által munkába vétetett. A' béke-kötés a' Kolo'sváron és Kassán tartatott Gyűlésekben megvi'sgálatván, Illésházy, többekkel ismét Bécsben jelenik-meg, 's Mátyás Herczeget a' feltételeknek 's kívánságoknak megvi'sgálására kéri. Liechtenstein', Molard', Breüner', Erdődy', Turzó' és Forgách 'Sigmond' akkor már Fő-Pohárnok Mester' 's Nógrádi Fő-Ispán' segedelmökkel, végre az óhajtott béke eszközölteték. A' többi pontok között megengedtetik: hogy Bocskay egész Erdélyt, Magyar-országban pedig a' Báthory 'Sigmond'ot illető 's Tiszántúli részt, Szathmárral, Tokajjal, Beregh és Ugocsa Vármegyékkel örökös jussal bírhasssa; ha pedig Örökös nélkül hunynék-el, minden Véréi' kizárásával, e' javak egyedül a' Királyt illessék. *)

Bocskay István Kassán 1606-dik évben meghalván, a' Magyar-hon' ege derengene már, hanemha Homonnay Bálintnak fény- Bocskay Miklósnak pedig kincs-vágygyal telyes lelke, setét czéljaikkal arra homályt nem vontak volna. Amaz az Erdélyi Herczekségre vágyott, ez Szathmárt tulajdonítá magának. Bocskay István közelgető végét látván, maga is ohajtá Erdélyt Homonnaynak, 's ez a' Bocskay' hamvainak teendő utolsó tisztelet-adás' színe alatt, a' Hajdúkkal fegyvert fogat; 's Erdély felé siet. A' Törökkel a' két Magyar-haza' romlására titkos szövetséget köt, 's tanácskozásokat tart. Fenyegette tiltá-el határaitól Erdély a' Hatalmaskodót. Ő engede a' szükségnek most; de e' helyett a' Bocskay' kincsével megrakott szekereket, melyeket ez halála után Erdélybe általtétetni rendelt, útjokban feltartóztatá; 's azokkal lelke' szomját néminemüképen enyhité. Ennek hire futamodván, a' már akkor Ország-Bírói hivatalt viselt Forgách 'Sigmond' Kassán Hon-gyűlést hirdet, Homonnay' lángját még első lobbanásában megfojtá; 's a' Hajdúk' garázdálkodásainak is gát vetetett 1607-ik évben.

Rákóczy 'Sigmond' elhunytának évében, 1608-ikban, a' Po'sonyban tartott Hon-gyűlésben Erdődy Tamás, Illésházy István és Turzó György, mint Nádorságra ajánlatott Hon-nagyok közzé, Forgách is tartozék. De a' választás Illésházyt érte. Ugyan azon évi gyűlésben, a' Jászai és Leleszi hiteles levél-táraknak megvi'sgálására, 's a' Hont illető iroványok' kirekesztésére országosan kiküldött Biztosság' tagjai közzé, Forgách 'Sigmond' is tartozék. **) Ugy hasonlóan 1609-ik évben a' folyton-folyt hadak által megszünt úgy nevezett Breve és Octavale Judiciumok, ismét előbbi állapotjukba helyheztetvén vissza a' fellyebbvitel' székéhez, a' többek között, Forgách 'Sigmond' is, országosan Íélő-Bírónak rendeltetett. ***)

Nem sokára Báthory Gábor Erdélyi Fejedelemmé magasíttatván, irgalmatlan szíve, — Mátyás Király főrendű Hiveinek bilincsbe verettetése által, a' Hajdúk' fellázasztása, 's Radul' tartományának elpusztítása miatt, — annyira megsérté a' Királyt: hogy ez 1611-ben ellene Forgách 'Sigmond'ot, Homonnay György Felső Magyar-országi Igazgatót, és Czobor Mihályt, mint Vezéreket

*) Lásd Corp. Jur. Tom. 1. pag. 645. Pacif. Viennens. — **) Decr. I. Mathiae II. Anni 1608. Art. 12. post coron.

***) Decr. II. Mathiae II. Anni 1609. Art. 70.

hadi sereggel küldi. Forgách, táborát a' nyár elején vezérli Erdélybe; 's Kolo's-várt megvévén, Szebent kemény ostrommal sanyargatja. A' részére érkezendő rop-pant segédnek híre, vad-lángra gerjeszté Báthoryt; az Erdélyiekkel a' királyi tá-borra rohan, rendet bont, 's azt két részre szakasztván, diadalt nyer felettek. A' Váradnak tartott Rész-sereg futása közben a' Török és Tatár Segéd-csapatokra buk-kanván, céljaiban feltartóztatott; Forgách 'Sigmund pedig övéivel, hegyen, völgyön, 's sziklákon tévelyegve, két hétig bolyongott. Minden közösüléstől elzá-rattatva, mén-hússal, füvekkel, fa-levéllal, 's gyökerekkel táplálá életét; míglen vég-re Deczemberben a' Moldva, Lengyel 's Orosz széleknél, hosszas útjától ellankasz-tatva, 's magához alig hasonlítva, kinos éhségtől 's szomjtól gyötörtetett seregét, a' vitorabb Magyar földre kihozhatá.

De éppen hagyák az Egek e' jó Polgárt; hogy valamint Honjának, úgy Nem-zetségének diszére elfogadhassa érdem-díját. A' Po'sonyi Ország-gyűlésben ugyan-is 1618-ik évben, Forgách 'Sigmund, akkori Felső Magyar-országi Igazgató, az e' méltóságra ajánltatott Battány Ferencz királyi Fő-Lovász, Erdődy Ta-más Fő-Tárnok Mesterek, 's Török István felett, a' Hon' Nádori méltóságával tiszteltetik - meg. *) Alig lépe hivatalába, a' Hon' gyűlésén 1619-ikben Elölülői méltóságot viselt, a' Király' távollétében. E' tájban Felső-Ausztriát polgári zendü-lés' lángja emészté, pusztítá; 's Ferdinand' életére tört. A' Csehek, Ferdi-nandot kivetkezteték királyi méltóságából, 's a' Rajnai Palatinust Fridriket emelék a' királyi székre. Nagyobb csapás fenyegeté azomban a' Nádort, 's vele a' Hont, Betlen Gábor' párt-ütésével. Ez, ár-víz gyanánt borítá-el pártos hadával a' Hont, 's Felső Magyar-országot elfoglalá. Forgách kötelességére figyelve, le-velei által fegyverre szóllítja a' Nemességet; de a' Betleni ármány megfosztá min-den sikertől. Már a' Vár-örök nélkül, és csak a' bizodalmat vesztett Polgárookra hagyott Po'sonyt fenyegeté a' veszély. Ennek védelmére Leopold, akkori Ausztriai Helytartó Tieffenbach Német-vezért, 1000. Fegyveressel küldi. Ez, Po'sony' kapuit bezárva találván, első éjjel Betlennek a' szomszéd katonai álláson fekvő Párt-híveitől körül-véttetik; és Seregének nagyobb része lekonczoltatik. Tieffen-bach ugyan megmenté életét, minekutánna minden ezüst készületeit, 's három ál-gyúját, a' Győzők' kezei között hagyná. A' Városra tüzet lángot szórván a' Párto-sok, Oktober' 18-ikán Betlen, a' hódolásra kész Polgárokkal tellyes Po'sonyt meg-hódítá; de a' Nádorban, 's Korona-örben ellen-félre talált; és csak kölcsönös szó-váltások, hitegetések, 's fonák-utak által nyerheté-meg azt: hogy a' Várat, 's azzal együtt a' Koronát is magáévá teheté.

Forgách 'Sigmund' szíve Királyáé volt. Örömmel repült Betlen' részé-ről, Követ-társaival Haimburgba 1621-ben eszközteni a' Hon' nyugalmát. De siker nélkül tért-vissza. Bécsben szakadt-el láncza Betlennel tartott rövid barátságá-nak, érezvén talán szíve, fontolatlan lángjait a' Párt-híveknek. Sokan követték pél-dáját, 's keservesen meglakoltak hívségökért. Tömlöcz, bilincs, láng, fegyver, ha-lál juta a' Hívnek; 's Betlen' nagyra-vágyása csillapodék ugyan, de tüze nem, mert azután Felső Magyar-országot háborgatá, 's a' Koronát, és a' Hon' czímereit

*) Decr. IV. Mathiae II. Anni 1618. Art. 4.

először Kassára, azután az Ecsedi Várba tétette-át. Bucqvoy császári Fő-vezér, tellyes erővel iparkodott e' vég-romlást siettető czélokát 's tetteket eltörteni. Po'sony és Dévén Várak megvéttetnek általa. A' Turzói birtokhoz tartozó 38. helység lángok által emésztetik-meg. Nyitrát elfoglalja, 's végre Érsek-Újvár alá érkezik; 's kemény ostrommal veszi körül. Segédje érkezik itt Betlennek, melly a' Bucqvoy táborára rohan; 's egy Magyar, a' Seregének élén vakmerőn harczoló Bucqvoyt, dárdájával keresztül-döfvén, ez dicsően viselt életét, a' csata-síkon nemesen végzi-el. Forgách, az Elhúnytnak segédje, hasztalan újítja az ostromot; mert Magyarjai minden vélekedése felett, a' Betlen' pártjára állottak, 's a' győzelem' reménységét is lehetetlené tették. Betlen nem sokára Nagy-Szombatot is meghódítván, Eperjesre gyűlést hirdet. Forgách fenyegető leveleket bocsájtott a' Hon-nagyokhoz, 's Megyék' Előljáróihoz; tiltá a' megjelenést, 's meg is akadályoztatá sokak' lépését. Maga gyengélkedése miatt, felhagyván az Újvári ostrommal, magát a' táborból Nagy-Szombatba viteti; a' hol hirtelen guta-ütés miatt élni megszűnt, 1621-ik évben, Június' 30-ikán. Holt tetemei végső rendelése szerint, a' Sárosi Megyében Hertneken, fényes sir-boltjába tétettek-le, talán megbizonyítani azt: milly kedves volt életében az Elhúnytnak azon hely.

'Sigmond, ama' vas-idők' lelke szerint, a' fegyver-viselésben jeles volt. A' Római Cathol. Vallásnak — Luther' tanításától Pázmány Péter által elvonattatva, — szoros védelmezője. Régi Nemzettségének, szerzett kincs 's vagyon által emelé fényét. Annak ősi tulajdonát, a' Ghymesi Várat új diszre hozá; 's homlok-falát e' Versekkel ékesíté:

Quid notat haec Cassis? Bellum, sed Virgo quid? Artes.

Pacis utroque valet Forgachiana Domus.

Több Egyház emelkedett bő-kezűsége által, mellyeket Sz. Katalin' tiszteletere, Testvére Ferencz, Római Sz. Egyház' Kardinálisa szentelt-fek. Három Hölgye volt 'Sigmondnak, Losonezy Katalin, Turóczy 'Su'sanna, és Pálffy Katalin, ki a' Férjének elhúnya után következett évben, Nagy-Szombatban, Aprilisz' 4-ikén, magas készülétű halotti tiszteltetést tartatott elhúnyt Férjéért.

Méltónak látom e' helyen emlékebe hozni, Pálffy Katalinnak azon tettét, melly által nevét az utó-kornak átadá. Crisinus Márk Esztergomi Kanonokot, Pongrácz István, és Grodeczius Melchior Jézus-Társasága Szerzetének tagjait, a' vallásbeli vak-buzgóság, hallatlan kínzások között, 1619-dik évben, *) életöktől meg-fosztván, tetemök feláldozójik hatalma alatt féledtetésben nyugodtak. Pálffy Katalin, Betlent nyájasan vette körül: hogy a' Vallás mellett, életökkel adózott buzgó Férjhiaknak tetemeit magáévá tehesse; mellyeket a' tánczban mutatott mesterséges fordulatjai által meg is nyert. Nagy-Szombatban tartatnak ezen ereklyék Sz. Klára' Templomában.

Elporlott csontjaid, háboríthatatlan nyugalomhan pihenjenek Forgách 'Sigmond! A' felvilági élet 's fény, rövid 's mulékony árnyék. A' síron-túl is csilloghatni: érdem-díj 's csak Nagy-lelkek' jutalma.

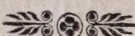
Debrcezeni BARÁNY ÁGOSTON,
Bege-Szent-Györgyön Turontal Vármegyében.

*) Purp. Pannonica pag. 59.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Hetedik Füzet. Július 1826.

1.

É R T E K E Z É S,

az emberi szokás' erejéről, — a' Magyar nyelv' bővítésére és szépítésére megkíván-
tató újjításnak mimódon lehető elő-meneteléről, — némely közönséges szókkal
való vissza-élésről.

Az ember eleinte, mint egy kis tehetetlen báboeska, csak nem minden tulajdonság nélkül, oly gyáva testtel jön az életre; hogy az egy síráson kívül, legkisebb jelét sem tudja lételének adni: de apródonként annya' emlőt szopni, később fejét, kezeit, lábait mozgatni elkezdvén, a' test' erősödésével lábára kél, jár és beszél, — ízt, szagot, örömet és kedvetlenséget érez, — szépet a' rúttól, — rosszat a' jótól különböztetni tud, 's nevedezésénél fogva, a' természet által belé oltott tehetségek és tulajdonságok, úgy fejtődnek-ki belőle; mint a' virágok' bimbóiból a' különbféle formák, színek és illatok.

Már a' nagyobb korral járó élet-nemhez megkívántató tehetségek és tulajdonságok, leginkább a' test' és lélek' kimiveltetésétől függenek. — Ki-ki, melly élet-módra választatik és szokik: olyanná lesz. — Egy ember sem jön úgy ez életre, hogy belőle a' mód megadásnál fogva olyat ne lehessen formálni: millyet az ember ön'-tetszése szerint kíván és akar, kivévén a' természettől hibásokat.

E' szerént hát, nem születik az ember Keresztyénnek, Zsidónak, Francziának, vagy Magyarnek, — sem Kereskedőnek, Papnak, Katonának, vagy Mester-embernek, — sem jó vagy rossz' Polgárnak: hanem mind azokká, egyedül a' mód, nevelés és szokás for-
F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1826.

málja, 's ki-ki mellyik társaságba avattatik, annak szokásait tartja. A' honnét az ember, mind tudományát és mesterségét, mind nyelvét 's vallását, mind jó vagy rossz' erkölcsét: leginkább a' nevelés és szoktatásnál fogva teszi tulajdonává. — Ezer, vagy talán több rossz' nevelésű gyermek között is, csak alig találhatni egy jót. — A' jó nevelésűek pedig, leginkább csak úgy válhatnak rosszakká; ha előbb kerülnek rossz' társaságba, hogy sem benne a' jó megörökösödhetett volna.

A' mindennapi gyakorlásnál fogva bevett szokás, annyira erőt vészen az emberben, hogy az, szinte vetélkedik a' természeti tulajdonságokkal, és gyakran csak akkor szabadulhat-meg az ember tőle; midőn már élni is megszűn. — Egy fáradhatatlan munkásághoz szokott, — egy mással jól tenni szerető, — egy szelíd jámbor életű; megtartja jó szokását utolsó lehelletéig: de egy részeges, dologtalan, — egy kártyás, vesztegető, — egy bujálkodó, — tolvaj, — másokat rágalmazó sem hágy alább rögzött szokásaival, még a' törvények' ellenzésére és élte' veszedelmével sem. Csak különös és igen ritka esetekben tapasztalhatni azt: hogy egy vagy más ember félre állhasson megszokott dolgától. Miért? mert a' szokás természeté válván az emberben, annak elhagyhatására ön-magával bírni és parancsolni tudó tehetség kívántatik; azon nemes tulajdonsággal pedig igen kevesen bírhatnak.

Éppen így van az ember a' maga tulajdon nyelvén való beszéddel és szóllás formákkal is, a' melly nyelven gyermek-korában megtanúl beszélni, 's a' szók' kiejtésit megszokja: a' szerint tartja legjobbnak 's leghelyesebbnek, attól megválni sem kíván. — Honnét van az, hogy egy született Magyar, a' maga igen szép és valóban kedves hangzású méltóságos kifejezésű nyelvét megveti? semmi más oka, mint az, hogy előbb Francia, Német. Olasz nyelvek' tanulására fordittatik, 's azután taníttatik anyai nyelvére. — De már minthogy előbb az idegen nyelv-hangzáshoz szokott, vissza-tetszik néki a' szokatlannal, annyival is inkább, hogy csak tördelve (mint a' felvágott nyelvű szarka vagy szajkó) tanulhatta-meg nemzete' nyelvét; 's így azon, a' mit jól nem ért, tökéletesen nem is beszélhet: annál-fogva bárdolatlannak és rút hangzásúnak tartja. Ebből következik az, hogy a' Magyar nem Magyar, tulajdon nyelvét megvetvén, még nemzetének is kész ellensége tud lenni, 's a' Magyar nevezet alatt csak Faluk' és Puszták' birtokosa szeret lenni. — Így kivetközteti a' szoktatás a' született Magyar is, Magyarhoz illő tulajdonságiból. — De ezen pont egyedül csak azokat érdekli, kik csupán név szerint Magyarok.

A' mi valóságos töröl-metszett Magyarjaink pedig, annyitól vett nyelveknek oly nagy kedvellői és megszokott szóllás-formájikban oly kemények; hogy attól őket félrevonni nem könnyen lehet. Még ha egy vagy más szóval élésnek helytelen voltát, a' tanultabbak és pallérozottabbak, kézzel foghatólag megmutathatják is: a' már megszokottnak jobbal lehető felcserélésére, többnyire őket csak nagy munkával és nehezen lehet bírni. — Éppen ez az oka, hogy nyelvünk' pallérozódásában olly igen nehezen, és csak rák-mászás módra haladhatunk előre.

Elégge tapasztalhatni azt, azon nagy érdemű jeles hazafiak' próba-tételeiken, kik munkás igyekezetjeknél fogva, nyelvünk' pallérozását figyelemre vették, 's buzgó szeretettel törekedtek arra, hogy az idegen nyelvekből hozzánk bécúszott nem Magyar szók

helyett, igaz Magyar származásúakat találjanak, találtak is, 's a' közönséges használás végett fel is tették a' Nemzet' eleibe. De mi lett a' vége? mi következést vont maga után? azt, hogy holmi szarándok forma ósághoz szokott, 's csak öreg fejszével nagyolt ízlésű oskola por-lepte emberektől, még megtámadtattak, a' szükséges jónak elfogadása helyett mocskosan rágalmaztattak. Mert az emberek töb'nyire csak régiséghez szokottak lévén: mind azokat kárhoztatni szokták, mellyek reájok nem Öseiktől ragadtak. — A' népség' nagyobb része oly hiedelemben van; hogy semmi sem lehet jó, a' mi új és előtte esméretlen.

Nem hiában és nem ok nélkül mondá azt Vieland, hogy az Abderiták, nem csak Abderában voltak; hanem mindenütt széjjel szórva most is vagynak, lesznek is: kik a' Latona' békáinak kiűtasokat, még akkor is szentség-törésnek tartották; midőn már általok csak nem házaikból is kiszorítottak. Melynél fogva senki se veheti tőlem ros' néven, ha azt mondom, hogy az Abderiták' mostan élő unokái, ugyan azon tulajdonságokkal bírnak, mellyekkel Elei is megbélyegeztettek: 's bizonyosan megvan benne a' magokról nagyot képzés, 's az azt követő irigység, kevélység és a' mindeneket felül-haladó buta vakság is. — E' szerint hát nem kárhoztathatja bennem egy Hazám' Tudósa is; ha azt mondom, hogy egygyes Tudósainknak a' Magyar nyelv' szépítésére és bővítésére czélzó munkálódások, mind addig sikeretlenek fognak maradni: míg a' szükséges jónak elő-mozdítása, többeknek is köz megegygyezésekkel, más szembe-tűnőbb és nagyobb bényomást tehető módon nem eszközöltetik. Mert egy két különöző, magát a' társaságban mindég csak köz gyűlöletességre és megvetésre teszi-ki, 's még a' legnagyobb bölcsessége mellett sem juthat arra: hogy egy egész Nemzetet, a' maga dicséretes leleményének, szép 's jó ízlésének követésére bírhasson. — Egygyes személyek' találmányit, újjítást, azoknak kézzel fogható jóságok és szükségesek voltak mellett sem szokta az irigység és az ósághoz ragaszkodás helybe-hagyni.

Nézzük-meg a' Francz', Angoly', Német' és több Nemzetek' nevezetesebb Íróit: boldogúlhattak é addig nyelveik' pallérozásával, míg Tudós-társaság nem állított-fel, és az, a' szükséges javítás' bévételére meg nem hatalmaztatott? valóban nem — egy sem. — Mert egygyik Tudós, a' másik ellen csupa irigységből is dolgozott, 's mindegyik igazságot tulajdonított magának; minél-fogva a' köz-jóra törekedő egyes személyek' munkálódásai csak itt, ott, elő-menetel nélkül maradtak. — Hiszen, ha az emberekben irigység és a' rögzött szokáshoz ragaszkodás nem uralkodna, az agyvelőn, portól lepett vastag hártya nem volna: mi lehetne könnyebb, mint a' jónak, szépnek és hasznosnak közön-ségessé tétele? kivált a' midőn arra, (mint p. o. nyelvünknek is) elkerülhetetlen szüksége van. — De az újjítástól iszonyodó Közönseget, sem a' szép lelkű Kazinczy, sem a' köz-szeretetet méltán érdemlő Fáy, sem a' dicséretes munkásságú Virág, Fejér, és Kis Urak, egyenként egyes írásaiknál fogva, a' járt' útról járatlanra ki nem téríthetik; bár mennyivel jobbat mutassanak is amannál.

Meg kell pedig azt mindenkinék vallani, ha csak az öt érzékenységeitől megfosztatva nincs, hogy Magyar nyelvünk még ez ideig tellyes a' sok mindenféle hibákkal, temérdek szavaink hibáznak. — Ha Uraink és Aszszonyaink eltudták fogadni a' pompára tartozó újmódi Francz és Német szabású öltözeteket, házi-eszközöket, mesterséges ételek' 's ita-

lok' készítéséhez tartozó idegen nevezetű edényeket, czifra kocsikhoz és ló-szerszámokhoz megkivántató eszközöket: miért nem lehetne hát azoknak Magyar nyelvünkhöz szabott új neveit is elfogadni? kell — szükségesképpen kell. Mert kaczagányos Őseink, a' mi mostani újmódi sok mindenünknek, melyekről nékiek, Ásiából kijöttök' alkalmával, képzelődések sem volt; szókat sem hoztak magokkal. — Gyalázat pedig e' részben más Nemzet' nyelvére szorulnunk. — De mindenek felett legnagyobb szükségünk van írás-módunk' bizonyos megállapított rend-szabásaira; a' midőn e' részben szer-tartásunk oly határ nélkül való: hogy csak nem minden Íróink különböznek egymástól, és még egy munkájokban sem írnak egyformán.

Azért hát a' mi Magyar nyelvünkben tapasztalható sok híjánosságok helyre pótolásokra nézve, csekély ítéletem szerént, legbizonyosabban czélt érhetnénk; ha hogy Tudósaink egyet-értőleg egy Társaságot formálnának, 's a' nyelvünkben fennt forgó nehézségeket egyenként, köz megegyezéssel fontolóra vennék, írás-módunkban bizonyos határozó rendet szabnának, 's az előttünk már megjelent, de a' velek élésre még be nem avatott sok *cselem, szellem, lény, rény, loncs, hajcs, trécs, fecs, dics, szend, elv, érv*, 's több ezekhez hasonló számos Magyar hangzású szavainkat pontosan megrostalgatnák; közzülök a' jobbakat és múlhatatlanul szükségeseket megerősítenék, a' nem Magyar tulajdonságúakat pedig az élők közzül egészen kirekesztenék: hogy így, a' szükséges jóknak elfogadásokra készen-állók, a' többség' kigúnyolhatása nélkül azokkal szabadon élhetnének, 's magokat tudákoskáink előtt a' köz-nevetségre ki ne tennék. — Külömben becses nyelvünk' pallérozására törekedő egyes Tudósaink' munkálódásai igen kevés következt vonhatnak magok után.

Ezen nyelv-pallérozására ügyelni szükségesképpen megkivántató Tudós-társaság minden különös nagy költség nélkül is felálhatna, — mert Pest, csaknem Országunk' közepén fekvő Anya-városa lévén Magyar Nemzetünknek, nem vétek vele, ha azt mondom, hogy Tudósaink is ott, és a' környéken legnagyobb számmal vagynak, 's így a' közelébb találtató nevezetesebbek, kik különben is oly nemes tulajdonsággal bírók; hogy jóra törekedő céljokat nem csak gondolattal és akarattal, de cselekedettel végre-hajtani is készen állanak: egyet-értéseiknél fogva, bizonyos meghatározott napokon egybe-gyűlhetnének, 's köz megegyezéssel a' nyelvünkben fent-forgó számos nehézségek közzül, hol egy, hol más tárgyat elő-vévén, felőlök határozólag is értekezhetnének, bővebb megfontolás és hozzá szóllás végett, a' távolabb lévő nevezetesebb 's értelmesebb Tudósinkkal is írásnál fogva közölhetnék: 's így a' mindenfelőlről össze-gyűlt vélekedésekből és ítéletelekből az egészre nézve egy bizonyos rend-szabást sinór-mértékül határozhatnának, mellynek megállapítását, a' kisebbek örömmel és készséggel megerősítenék. Illyen módon akármiféle nyelvünkben tenni kívánó változásra nézve is bizonyosabban czélt lehetne érni. Mert apróbb Íróink és Tudákosink az ösztön ellen rugodozni nem mérészenének, a' kietlenben huholóknak éjjeli hangjok pedig a' Szentség' oltárára el nem hallatnak, 's így a' múlhatatlanul szükséges újítások és jobbítások kétségen kívül közönségessekké lehetnének.

Megengedem én azt, hogy egyes Íróknál fogva is csúsznak nyelvünkbe ollyas új származású szók; mellyek felől közönségesebb Tudákosink most még tudni sem akar-

nak: de csak rák-mászás módra, 's leginkább a' későbbi nemzetséliek által oly későre; hogy Szerzőink előbb kihalnak, hogy sem követtetéseket érhetnék. — Ki szólhat már most az *Udvarnok*, *Titoknok*, *Jegyző*, *Szám-vevő*, *Segéd*, *Hír-mondó*, *Szín-játtzó*, *Gyám*, *Véd*, *Példány*, *Nyugtatvány*, *Szárad*, *Haszon-bér*, *Irnok*, *Levél-tár*, *számfeletti*, *Ujjoncz*, *Vád-levél*, *Intó-levél*, *Lap*, 's több ezekhez hasonlók ellen? — Senki, mivel igaz Magyar szóknak, még a' Falusi Mesterek és Jegyzők is elesméri.

Mennyivel inkább bizodalmunk lehetne hát ahhoz, hogy egy Haza-derékjeiből összeálló Tudós-társaság által behozatandó új szavaink, és megállapítandó rend-szabásink sikerrel mozdíthatnák-elő kedves nyelvünk' szükséges pallérozását! csak hogy a' találmányok a' Magyar nyelv' természetével ellenkezők ne légyenek, és hogy Tudósaink a' teketetnél és hatalomnál fogva mások felett magoknak elsőséget ne tulajdonítsanak: hanem leleményeiket a' másokéval egygyütt vessék a' mérő-serpenyőbe, 's úgy a' szoros megfontolás után, a' nyomósabbnak engedjenek elsőséget, mivel jónál-jobbak, okosnál-okosabbak a' sok között mindég találtatnak. Csak így, és nem másképpen lehetne apródonként félre lökni az idegen nyelvekből reánk ragadt nem Magyar szavainkat, és csak ilyen módon juthatnánk arra; hogy Magyar Íróink oly sokfelé habozva egymástól szembe-tűnőleg is ne különbözzenek. Ez által kerülhetnék-el Íróink azon haszontalan penna-harczot, mellynél fogva a' mások írásiban azt vizsgálgatták; hogy hol írtak egy betű helyett kettőt, 's hol éltek olyan szóval, melly nem közönséges; 's annál-fogva csak gyűlöletes egymást sértegetésekkel foglaltaták-el Tudományos írásink' helyeit.

Nem mondom hát hogy nyelvünkben nem volna szükséges igen sok jobbítást tenni, és hogy Tudósink ne törekedjenek becses nyelvünk' pallérozására. Sőt elkerülhetetlen lévén annak bővítése és szépítése: illő, hogy minden buzgó hazafi töle-telhetőképpen törekedjék a' tapasztalható hijánosságok' kipótolására. Mert nyelvünkön, csak a' közönséges szóllás formákban is számos vissza-élések vagynak; mellyeknek kiirtásokra a' mostani korbeliek, minden igyekezetjek mellett sem juthatnak.

Helybe lehet é nyelvünkön hagyni a' *jót állást*? — a' *rettenetes jót*? melly mihelyest rettenetes: már nem lehet jó. — Az *irtóztató szépet*? holott az irtóztatónak szépnek lenni, a' széptől pedig irtózni: természetes lehetetlenség; a' *feldült szekeret*? holott a' föld minden terhet magához szíván: nem fel, hanem csak ledülhet. — A' *béhunt szemmel nézést*? holott a' szem ha becsukódik, véle nézni már lehetetlenség. — A' *jó rendet*? melly, rossz' nem is lehet, mert a' rend már magában is jó; különben rendetlen. — A' *kalap fejébe tevést*? a' mit csak reá lehet tenni. — Az *Aszszonyaink között széltére uralkodó öcsém aszszony* nevezettel vissza-élést? melly egyenesen csak a' férjfi kissebb testvérnek, bátyjától különböztető neve. Még is Nemzetem' közönsége ezeket, nyílt szemekkel elnézi és nyílt fülekkel elhalgatja; sőt hibásoknak lenni sem hiszi. Mert Annyoktól, Kati dajkájoktól, Péter inasoktól, Gyurka kotsisoktól is így hallották: azoknak tehát így kell maradniok; mivel még Őseik is így éltek azokkal. — Illyenek a' szokáshoz ragaszkodott atyafiak, így vagynak a' többfélekkel is. — Mintha, bizony nekünk akármi rossz-szat-is, azért hogy ősi szokás, 's Eleink is így használták: gyermeki kötelességből meg kellene örökre tartanunk, és helyettek jobbakkal 's újabbakkal nem lehetne élnünk.

Ha pedig igazán figyelemre vesszük az *öcsém aszszonyt*, ez oly különös valami, mit nyelvünkben továbbra is meghagyni szembe-tűnő vétek. Mert mi van nyelvünknek egy

egy szebb tulajdonsága annál: hogy a' két nemen lévő idősebb és ifjabb testvéreket egymástól, határozólag egy egy szó által meg tudjuk különböztetni? mit a' legpallérozottabb nyelvben sem találhatni-fel. — Hát a' csupa rossz' szokásnál fogva: engedjünk nyelvünkön ily szembe-tűnő csorbát ejteni? Nem — semmiképpen nem; mert én megmutatom, hogy *öcsém aszszony*nak fennmaradni, természeti lehetetlenség. — Ha az igaz, hogy az öregebb férfi testvér Magyar nyelvünkön bátya, — az ifjabb öcs, vagy öcse; — az idősebb leány testvér, néne; az ifjabb pedig, huga; már hát *öcsém aszszony*nak éppen nem találunk helyet; mert csak négyféle testvérek lehetnek: mire való volna akkor az öt különböztető nevezet? — bátya, öcse: a' két férjfijé; — néne, huga: a' két leányé; kinek adjuk akkor az ötödik *öcsém aszszony* nevezetet? — hát nem de nem úgy huga é a' nénének kisebb leány testvére: mint a' bátyának? — 's nem de nem úgy nénye é az öregebb leány-testvér a' hügának: mint az öcsének? hiszen ha a' néne, nem nevezhetné kisebb leány-testvérét éppen úgy, mint a' férjfiak: úgy a' kisebb leány-testvér sem nevezhetné nénnjét nénének; mert a' férjfiak is nénnyeknek nevezik: így hát egészen szükségtelen volna a' néne és huga nevezet, hanem csak *öcsém aszszony* és *bátyám aszszony*. — Mert ha *öcsém aszszony* lehet, kérdésen kívül kell lenni *bátyám aszszony*nak is, 's így csak a' férjfi nevezetek után vetett *aszszony* név tenne különbséget a' férjfi és leány testvérek között. — Ez tehát nem egyéb vissza-élésnél, melly csak gyermeki szokásból vevé eredetét, és éppen úgy esik, mintha azt mondaná az ember; hogy húgom Uram. — Ebből is megtetszik annak helytelensége, hogy ha a' néne azt mondja: ma nálam volt az *öcsém*; már nem lehet tudni, ha férjfi volt é vagy leány? ha csak a' férjfi név után *aszszonyt* nem vét; melly, természet ellen hangzik.

Ezen vissza-élés' eltávoztatására leghathatósabb lépést tehetnének a' mi tiszteletre méltó főbb *Aszszonyaink*: ha ifjabb leány testvéreket *öccsöknek* nevezni megszűnnének. Így e' rideg szóval élés (minthogy a' nagyobbaknak példájok követésére, a' kisebbek mindenkor készen állanak) apródonként nyelvünkől egészen kimaradna.

Írta Csongrád Vármegyéből
CSONTOS ISTVÁN.

2.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

A' Régiség' két legjelesebb Nemzetei a' Görögök és Rómaiak, nagy mértékben megérdemlik minden művelt ember' figyelmét? mert azonkívül, hogy nagy történeteikkel sok fontos és hasznos tanúságokat adnak, a' művészségnek minden nemeiben is halhatatlan

remekeket, 's a' tudományoknak külömbféle ágaiban olyan írásokat hagytak magok után, mellyek mind tartalmokra mind elől-adásokra nézve követésre méltó, 's még eddig nagy részént utól nem ért példának tartathatnak. Annyira is megvolt és meg van az újjabb tudós világ ezen állítás' igazsága felől győződve, hogy ezen két Nemzet' esméretét a' tudományos nevelés' talp-kövévé tette' 's most is annak nézi.

Nagy köszönettel tartozunk tehát azoknak, kik ezen nem kevés nehézségekkel járó esméretet nem csak velős és fundamentomos, hanem kellemes munkák által is elő-mozdították, 's az a'hoz vivő út körül a' sok tövisek közzé virágokat ültettek.

Az illyenek közzé tartozik a' mi időnkben a' Görögökre nézve kiváltképpen Barthelemy a' XVIII-ik századbéli Francia Tudósok' egyik fő dísze. Ez *Voyage du Jeune Anacharsis en Grece* cím alatt kiadott 's minden csinosabb nyelvekre lefordított könyvében a' régi világ' legmíveltebb Nemzetét mindenféle tekintetben, gondosan, pontosan 's egyszerűsmind szépen is leírta, vagy inkább annak képét oly igazán 's oly szépen lefestette, hogy lehetetlen azt csudálkozás és gyönyörködés nélkül szemlélni. A' Munka Magyarul is kijött, 's bizonynyal egy azok közzül, mellyeknek mennél több és mennél figyelmesebb Olvasásokat egész szívünkől kell kívánnunk.

A' mit Barthelemy a' Görögökre nézve tett, azt tevé nem régiben egy újjabb jeles Francia Tudós Báro de Theis ilyen című munkájában: *Voyage de Policlete ou Lettres Romaines*, melly Párisban 1821-ben lépett először nap-fényre három tizenkettőd-rétű Kötetben. Valamint amaz, úgy ez is költeményes formába öntötte az elől-adást, melly által nem csak ez életet és elevenséget nyer, hanem az elől-adott dolog is tökéletesebben megértethetik, mert az erkölcsök, szokások, rend-tartások, úgy szólván szemeink előtt mennek véghez, 's mint valamely nagy műszer' minden kerekei előttünk forognak. Az Író egy rövid és velős bevezetésben leírja, mint vetett a' Római hatalom véget a' Görögök nemzeti létének. Azután felteszi, hogy Sulla Athéne' megvétele után Crantornak az Athénei első Archónnak vitéz és fiatal fiát Polycletust kezesül kiválasztja és azt hajóseregjének egy csoportjával Rómába küldi. Ez a' Polycletus Rómában tartózkodása alatt a' Római Nemzet' állapotjával minden tekintetben megismerkedik, 's azt Athénába küldött leveleiben híven lefesti.

Mind az elbeszélések, mind a' tárgyak, mellyek ezen Könyvben elől-fordúlnak, a' történetek' és dolgok' igazságával, sőt még az idő-szakasszal is a' lehetőségig megegyeznek, 's különösen a' Római szokásoknak, erkölcsöknek, 's polgári, házi, vallásbéli és hadi-intézeteknek igaz képe terjesztetik előnkbe.

Ki ne szeretné ilyenképpen mint valamely gyönyörködtető Szín-játékban nézni azt a' nagy Nemzetet, melly a' homályból oly magasra felemelkedvén, utóbb több mint két száz millió embereknek parancsolt, 's hosszú ideig tartó birodalmának elenyészése után is minden újjabb mivelt Nemzeteknek mind eddig mesterek maradott 's még ezután is soká az fog maradni.

Reményljük tehát, hogy Olvasóink kedvesen fogják venni, ha az említett munkából egynehány Leveleket Minervánkba békiatunk.

*Első Levél. Polykletus Krantorhoz.**Utazás Athenéből Itáliába; — Tengeri dolgok állapota, — Külömbfélék.*

Meg kell lenni, el kell hagyni Atyámat és Hazámat. Egy sebesen repülő hajó távol visz' mindentől, a' mi életemet becsessé teszi. Óh kedves Atheném, szent oltárok, szeretett helyek, ifjúságom' zavaratlan boldogságának tanúja, foglak e még titeket látni. Ezen szomorú rémletek, melyek most ostromolnak, vallyon csak azon fájdalom' képei é, melyeket a' szerencsétlenség szívembe nyomott, vagy úgy kell őket nézmem, mint utóbbi sorsom' előre-érzését. Ugy tetszik, hogy ezen nyomorúság, melynek súlya most reánk nehezédett, még nagyobb rosszat fog számunkra készíteni, szemeim retteggve bujdosnak a' szerencsétlenség' tengerén, a' nélkül, hogy valahol menedéket találnának. Mímodon reménylhessek az Istenektől ez erőtlén, 's elhagyatott ártatlanság' számára könyörületességet, ott, hol az igazságtalanság és erőszak minden pompáját kifejti előttem. Híjában hívom segítségül a' bölcselkedés' azon tudományát, melyet szádból annyiszor hallottam. Hát ez is elhagyja e a' halandókat akkor, mikor reája legnagyobb szükségek van, talám hát ez is csak a' szerencsések' álmodozása, 's csak a' képzelt bajok ellen tud védelmezni? Nem cupa álmodozás; a' lelken mindenható erővel uralkodik, de nem a' szíven, a' természet' jagtatását nem tilthatja-el, az Atyától elszakasztott gyermeknek, a' Hazájától megfosztatott polgárnak megengedi a' kesergést, csak a' kétségbe-esést ellenzi. Ettől pedig megőrizem magamat; felfegyverkezem azon lelki erővel, melynek nyomorúságinknak közepette is te oly szép példáját adtad. Ne vádolj elcsüggedéssel, ha könnyeim folynak; ezeknek forrása sokkal nemesebb, mintsem hogy őket az én Atyám kárhoztathatná. Ha szerencsétlenségem' érzésében az állhatatosság el akar hagyni, akkor a' te leveleid új erőt fognak adni, az enyímnek célja pedig az lesz', hogy mindent, a' mit az idegen földön látok, híven lefessenek. Egyedül te lész' minden gondolkozásom' tárgya, még álmaimban is téged foglak látni, 's a' mit a' valóság tőlem megtagad, azt a' csalódás vissza fogja adni. Mihelyt karjaid közül kiragadtattam, Sylla' szolgai a' Pyraeusba vittek. Az a' szörnyű néző-játék, melyet ott láttam, egész életemben elfelejthetetlen lesz' előttem. A' part bé volt fedve darab aranyokkal, drága portékákkal, és mindenféle mesteri művekkel, melyek elébb boltozatos sétáló helyeinket ékesítették. Mind ezek el voltak ott terülve, 's fegyverekkel és hadi szerszámokkal elegyülve; — melly tekintet, melly zavar! — Midőn ezen kincseket a' parton felhalmozva láttam, úgy tetszett, mintha a' tenger egyszerre minden drágaságokat kiokádott volna gyomrából, melyeket századoktól ólta elnyelt vala, Sulla a' legjelesebb hadi-tisztektől körül-véve, utolsó parancsolatokat adott a' hajókra szállított seregeknek, bémutattam néki, egy jel-adására egygyik hajóra vezettettem, a' hol egy csapat katonák között lett helyem, kik mindnyájan magokkal foglalatoskodván, egy idegennek hozzájuk jövetelét észre sem vették; különös ellenkezés az emberi szívben, így szóllék magamban; ezen emberekkel, kikkel bástyáink alatt mérészen szembe szállottam, most felelmet gerjesztenek bennem, míg életemet veszéllyel fenyegették, addig félelem nélkül maradtam, most midőn már nem ellenségeim, alig tudom őket rémülés nélkül látni. Annyira igaz, hogy a' bátorság a' veszedelemben mindent,

a' nyomorúságban semmit sem tehet. Szomorúan ülén az árboczon, szémeimet merően szegeztem azon helyekre, melyeket most talám örökre el kelle hagynom, a' körülöttem történő dolgokról, egészen elfelejtkeztem, midőn hirtelen jel adatott az elindulásra.

A' kormányos, kit ruhája megkülönböztetett a' hajó' hátulsó 's legmagasabb részére ment jel-adására, megeresztettek a' vitorlák, a' révészek helyeket foglaltak a' padokon, 's minden hajók egyszerre szép rendben megindultak, egymás után elmentek azon pompás márvány oroszlány előtt, *) melly a' Pyrenaeusban való bémenetelt védelmezni látszik. Nagy öröm-kiáltozások között hagyta-el az egész sereg ezen partot, mellytől én nagy fájdalommal váltam-meg. Ah, melly igen különbözik, így szóllék magamban, ezeknek sorsa az enyimtől, ők hazájok felé, hozzájuk tartozójikhoz eveznek, őket győzedelmi Innep várja, míg én, az én Hazám' lealacsonyíttatását Rómába kísérni 's a' gyűlölt Sulla' Triumphusát nevelni kényszeríttetem.

Egyedül lévén az örvendező 's örvendezésével engem szomorító sókaság között szémeimmel olyan helyet kerestem, hol ostromló érzéseimnek szabad folyamatot engedhetnék, midőn észre-vettem, hogy a' Kormányos szánakozva vizsgáló szemekkel nézett reám. Szívemet kiönteni óhajtván; a' mi a' szerencsétlenségnek legelső óhajtása, lassú lépésekkel feléje mentem, ő pedig kezét hozzám nyújtotta, 's maga mellé ültetett.

„Hogy-hogy, ifjú! így kezde szóllani, hová lett tőled az a' bátorság, melly nemzedetnek tulajdona, 's mellyet elébb magad is mutattál? vallyon csak magad lettél e 's nem lett e minden polgár-társad ezen háborúnak áldozatjává? valóban azt hittem volna, hogy a' Sócrateseknek, 's oly sok egyéb szerencsétlenséggel küszködött hősöknek hazájok csak felemelkedett gondolkozású férjfiakat szülhet.“ Ezen szókra, mellyek bátorító rész-vétel' hangján mondatlak, így kiálték-fel: „Hatalmas Istenek! melly csuda által teremtetek számomra az ellenséges sereg között ily váratlan vigasztalást, mellyre oly nagy szükségem vagyon!“ „Én is Görög vagyok, felele a' kormányos, nevem Nausicrates.“ Sokáig az Athaenai szabad Köz-társaságot szolgáltam, mellynek gyermekei mindenkor kedvesek lesznek előttem. Külömbféle szomorú történetek megfosztottak Hazámtól, ezen nehéz hivatalban, mellyre nem születtem, megőriztem az Istenek eránt való félelmet, 's az azok eránt való hűséget, kiket parancsolóimmá tettek, 's tapasztaltam, hogy az életnek minden környülményei között a' feddhetetlen és állhatatos ember Ura marad sorsának. Láttam olyan rab-szolgákat, kik lánczokban szabadok, olyan szabad születésűeket, kik indúlatjaik' jármában nyomorúlt rabok voltak; az elsőket igyekeztem követni, az utolsók' sorsát, ha enyimmé tehettem volna is, nem fogadtam volna el; ó fiú! a' te szenvedéseid nagyok, de hidd-el, még ezeknél nagyobbak is vagynak. A' fiatal ember mind úntalan legmagasb' tetején véli magát lenni, majd a' szerencsének majd a' szerencsétlenségnek; csak a' tapasztalás taníthatja-meg őtet, hogyan kelljen a' szomorúságot mérsékelni, 's az örvendezésnek is czélt tenni.“

*) Ezen oroszlány még ott volt a' XVII-dik században, 's akkor azt a' Velenceiek az ő városokba vitték. A' hely, a' hol volt, még ma is Oroszlány-kikötőnek neveztetik.

Megbátorítottatván ezen szók által, úgy tetszett mintha a' körülöttem lévő homály egyszerre eloszlott volna. Nagyobb figyelemmel szemléltem a' tiszteleltre méltó öreget, kinek homlokán a' virtusnak és jósnak tiszta szelidsége uralkodott. Tudom, így folytatta beszédét, mi okozza keservedet, minden környülményeidet tudom; de ne gondold, hogy a' szerencsétlen csupa kemény szíveket találjon, mindenütt fogsz részt-vévő lelkeket lelni, a' fegyvertelennek mindenütt van védelme, maga ez a' Kormány-szék is, melyen velem egygyütt ülsz, a' Rómaiaknál megsérthetetlen asylum; — a' táborokban, a' városokban, sőt a' tengereken is szent-határok gátolják az erőszakot. A' nyomorúságok' ostroma, mely az emberi nemzetet sujtolja, szánakozóvá teszi a' szívet minden népek között; a' szerencsétlen olly erővel hat ember-társaira, hogy magának is kell bámulni rajta; még ezen durva katonák is, kiknek látása benned borzadást okoz, még ezek is tudnak könyörölni. Ha szintén a' sok háború zordon tekintet 's külső vadságot ruházott is reájok; még is a' fegyverből kivetkeztetett ellenség szánakozást gerjeszt benne. Elérzékenyedve látnád, mint fognának segítségére jönni, ha fájdalmadat sejdíteni tudnák: az ő durva 's pallérozatlan vigasztalásaik talán nem hatnának-bé szívedbe, de az ő szíveket veled megesmértetnék.

Ekkor meggyőztem akaratom ellen való aggódásomat, mely eddig velem szemeimet a' földre szegeztette; figyelmesebben vizsgálám azon embereket, kikben az első benyomás után, melyet reám tettek, csupa ellenségeket láttam. Nem értettem ugyan, a' mit beszéltek, mert nyelvek esméretlen volt előttem, de annyit vehettem észre, hogy beszélgetéseiket egy bizonyos eleven és könnyű vídamság lelkesítette, úgy látszott, eggyik az ő vitézi-tetteit emlegette, ábrázatjának eleven vonásai 's változásai, majd a' veszedelmet, majd a' viadal' következeit fejezték-ki, a' másik a' Görögök' nyelvét próbálta utánozni, 's próbái pajtásait kaczagásra fakasztották, 's mindnyájan szerencséseknek látszottak lenni. A' beszélgetés közben borral tele korsók mentek kézről-kézre, 's a' szülő-levétől meggyőztetve nem sokára Rómát, Athaenét és az egész Világot elfelejtették. — Azon-közben mind tovább-tovább haladtunk. Hymettus' hegye már elrejtette magát hátunk megett. Nausicrates búmat akarván enyhíteni, a' körülöttem lévő 's addig előttem esméretlen nagy tüneménynek minden részeit magyarázgatta. Salamis' szigete mellett evezénk-el, melyet sóhajtásokkal köszöntöttem. Oh mely fájdalmat okoznak a' dicsőséges emlékezetek a' megaláztatás' állapotjában.

Alig hagytuk-el Dakria' csúcsait, Peloponesus' partjai tűntek szemeimbe. Itt így szólla Nausicrates: Árgos' tájékát látod. Ezen helyen uralkodott hajdan Agamemnon, ki dicsőssége és szerencsétlensége által minden nemzeteknél esmeretes. Mely igen megilletődhetik 's elszomorodhatik az ő dicső árnyéka, midőn Görög-országot a' Trójából származott jövevények' jármában látja! Századok múlva ugyan ezen helyen végezte Pyrrhus is, Epirus' hatalmas fejedelme, az ő nem-annyira dicsőséges, mint fényes pálya-futását. Minekutánna a' Rómaiak' hatalmát megrendítette, azokat Itáliából kikergetvén, fegyverei fényének nevelése végett Görög-országot akarta megtámadni, 's ezen disztelen háború alatt egy esméretlen kéz által találta halálát.

„Ugyan ezen parton fekszik Epidaurus' Városa is, Aesculapius' kedves lak-helye és tiszteltetésének közép-pontja. Ezen híres tartományban emelkedik-fel pompás dicsőség-

gel az ő temploma, melynek Papjai az ő titkaiba bé vagynak avatva. Ők a' rövid és múlandó 's az embereknek a' sorstól fősvény kézzel mért életet egynéhány szempillantatokkal hosszabbá teszik, 's az élet' szeretete, mely a' halandóknak leghatalmassabb érzése, itt még a' legtávolabb lakó népeknek fogadásbeli ajándékai által is nyilatkoztatja ki magát.

Nem sokára utánnunk hagytuk ezen tartományt, mely a' tengerbe meszsze békanyarul 's megláttuk Fáygetus' régi erdőkkel fedett tetejét. Itt Laconia tűnik szemedbe, monda Nausierates, ezen magos hegy-láncon túl fekszik Spárta, mely sokáig Athaenének szerencsés vetélkedője volt, 's most vele együtt azon egy járom alatt nyög. Egy ideig egész Görög-országot meggyőzte, de a' győzelem, mely változólag egy nemzettől szüntelen másikhoz jár, elhagyta Peloponesust, valamint Atticát is. Minden csirázik, virágzik 's elhervad. Hellást egy ideig dicsőség' napjai fényesítették, most nyomorúság' napja homályosítja. Így a' hatalmas Océán' habjai csak azért emelkednek fel, hogy ismét leessenek.

Nem sokára azután megsejdtettük Malta' fokát, mely a' hajó-törésekről híres. A' révészek' megkettőztetett erőlködése kikerülte ezen veszedelmes helyet, 's hamar azután Cithere szigetének, a' mi első pihenő-helyünknek meredő partja tűnt szemeinkbe. Estvéig nem érhattünk el a' partig, 's azért jól tudván hajósaink, mely bajos legyen itt a' setétben kikötni a' száraz földtől, egy kis távolságra lehányták a' vas-macskákat. A' fáradtságos nappali munka után nyugalmas éjszaka következett. Alig festették a' felkelő nap' sugárai arany színnel az eget, midőn révészeink az éjjeli nyugalom által megújúlva frissen felszedték a' vas-macskákat. Elmenetelünkör megvi'sgáltam figyelemmel ezen híres sziget' kősziklával és bokrokkal befedett partjait, melyeket oda érkezésünkör az estvéli homály jól látni nem engedett. Hát ez é, így szólék Nausicrateshez, a' Cythere szigete, a' gyönyörűség' országa, a' játékok' és örömek' lakhelye. Látod ebből, feleled mosolyogva, mely sokkal gazdagabb a' költő' képzelődése még a' természetnél is. Ezen száraz és szigorú parton, csak a' szegénység' és fájdalom' lakhelyei látszanak lenni, 's ezek tétettek a' költők által az örömek' hazájává. Ezen sziget csupán annak köszöni dicsőségét, hogy partja a' hajókázás gyermeki korában hozzá-járuhatatlan volt. Taenarus és Malea' fokai között lévén fekvése, soká nem tudtak a' hajósok reá kiszállani, 's az ember, a' ki a' boldogságot mindig az elérhetetlenben keresi, képzelődése által eme' fenygető kősziklákat, Tündérek' palotájává, eme' setét barlangokat, Nymphák' rejtekeivé, és a' szegény 's durva lakosokat Vénus' Papjaivá változtatta. Úgy látszik, mintha ezen hely, mely Ámor' honjának tartatik, a' szerelem' útjának tévelygéseivel hasonlítana, mely indulat eleinten tetszik, azután megbájol, utóbb magunkon kívül ragad, de mihelyt közeleb'ről megismerjük, nem ad egyebet, csak nyomorúságot.

„A' mi régi Eleink nem elégedtek meg ezen mosolygó álmódoságokkal. Tekintsd ama' roppant kő-szírtot, mely a' tengerbe meszsze bényúl és egy kő-szállal végződik, ez a' Taenarus. Ezen rettenetes név' hallására elrémül a' hajós, szüntelen dühödő hullámok' habjai verik a' hegy' fokát, 's tetejéig fecskendeztetik a' vizet. Az ily rettenetes jelektől borzadózván a' régi hajósok, azt költötték, hogy ezen örvényekben volna az a' hely, hol az Istentelenek' lelkei az örökké tartó kínokat szenvednék. Apródonként csinosodván az

emberek, ezen mesét, melly egy durva szenteskedés' szüleménye volt, félre-vetették 's az Istenségnek egy illendőbb 's nemesebb' áldozatot vittek az által, hogy Neptúnus' számára a' hegy' tetejére egy templomot építettek. Ebben minden hajó-törést szenvedőknek szent menedék-helyek van: mikép' is tarthatnák a' halandók valami jussokat az olyanhoz, kit az Istenek' haragja megkéméllett.

Észak felől ezen rémítő helytől Messeniának termékeny síkjai terjednek-el; ezen gazdag 's a' Lacedemonbeliek által meghódoltatott Tartomány volt az, a' mi ezeknek hatalmát leginkább megerősítette. — Epaminondas leöldotta róla a' rab-lánczokat, 's azon szempillantattól fogva enyészni kezdett Spárta' ereje. Nézd ezen mély öblöket, mellyek Peloponesus' partjait mintegy elhasogatják, ezek cselekszik azt, hogy Föld-leiróink Peloponésust egy Platanus' leveléhez hasonlítják. A' Rómaiak Itália' formáját a' képzelődésnek egy kevéssé nagyobb megerőltetésével hasonlóképpen cser-fa levélhez hasonlítják. De mindjárt a' Siciliai tenger' torkához érünk, vi'sgáld Görög-országot még egyszer, melly ezenel feltűnik szemeink előtt.

Ezen szóknál mély fájdalom fogta-el szívemet, 's jóllehet már meszsze voltunk Athaenétől, még is úgy tetszett, mintha még egyszer el kellett volna hagynom születésem' városát. De vallyon van é Görög-országnak olyan tartománya, melly honnunknak képe nem volna? Az Istenek' tisztelete, a' nyelv, az erkölcsök, minden benne lakó nemzetségeknek olyan egygyességet adott, mellyet az időnként támadott, 's ideig óráig tartott viszálykodások alig tudtak megszakasztani. Minden Görögök testvérek, kiket a' saját haszon-keresés néha egynehány szempillantatokig egymás ellen felháborít, de a' vérség' kötele viszont mindenkor össze-kapcsol. Görög-ország' Istenei! kiálték eleven hangon, nem hiú nagyságért esdeklem előttetek, sem megvetést érdemlő gazdagságért. Csak azt engedjétek-meg, hogy valaha azt a' szeretett földet ismét megláthassam, azokon a' helyeken, hol titeket tisztelni tanúltalak. Nem gyűjthatok oltáraitokon tömjént, de a' hozzátk fohászkodó szerencsétlennnek szíve templommá válik, ha tiszta.

Kevés idő múlva csak a' kék eget, a' csendes tenger' vizét látjuk, már most ezen kedves partok' nézése által nem vonattatván-el figyelmem, gondosabban vi'sgáltam a' szép rendben menő hajóknak hosszú sorát. Közepén a' Vezér' hajója evezett, mellynek a' hajóján lobogó bársony-színű zászlóról meglehetett esmérni, a' többi hajóknak különbféle színű zászlói lévén. Minden hajó' elejére felvult írva nagy betűkkel annak neve, mellyet Nausikrates nekem megmagyarázott. A' mi hajónk' neve Palaemon volt. Mellettünk a' Neptunus, Triton, Centaurus 's egyéb nevű hajók találtattak. Az ilyen megnevezés, melly a' több hajókból álló tengeri seregnek igazgatására 's forgatására nézve igen hasznos a' Rómaiak' nyelvén *insigne* szóval tétetik-ki, melly annyit jelent, mint a' Görögöknél *Parasemon*. Az első sort a' hadi-hajók formálták, mellyek közül némelyeknek elején egy három-ágú réz-szigony látszott; 's mellyek után következtek a' tereh-vivő hajók; mellyeket arról lehet megismérni, hogy rajtok az árbocz-fa' tetejéről egy kosár függ. Mind a' két rendbéli hajókhoz egy könnyű sajka volt akasztva. Minden hajónak van egy különös véd Istene is, mellynek képe a' hajó' farán a' kormányhoz közel le van festve, 's ez a' hely *tutelának* nevezetik, melly szóval a' Rómaiak' nyelve azt a' védelmet fejezi-ki, mellyben ezen a' helyen ki-ki részesül. Itt szokás az

imádságot és áldozást véghez-vinni, és szövetséget kötni. Minekutánna Nausicrates mindent megmagyarázott, a' mi a' hajós-sereget általjában illette, megismerkedtetett a' hajónak minden egyes részeivel is, melly egészen úgy vala építve, mint mi nálunk; az egész különbség csak a' részek' neveiben áll, de a' puszta nevek' lajstromát idegen nyelven itten olvasni unalmas lenne. Az éjszaka nem szakasztotta félben útunkat. Tiszta volt a' levegő, mellynek fényét a' tengerből felkelni látszó csillagok is nevelték. Az evező lapátok taktus szerint járó zörgésébe a' katonák elegyítették énekeiket távolról a' 'Thetis' kedveseinek a' Halcyonoknak vagy jégi madaraknak szava hallatott; míg a' trombita' hangja időről-időre a' hajós-seregnek jelt adott, mellyre kelljen fordulniok 's mit kelljen tenniük. Ellágyulva lévén különben is szívem ezen pompás néző-játék azt nagyon meghatotta. Ó melly felséges a' természet, így szóllék egy kéz-szorítással Nausicrateshez, melly igen eltölt bennünket annak vizsgálása, a' mindenek' igazgatója eránt való bizodalommal! Valamit látok, mind az annak nagyságát hirdeti, vajha jóságában részesülhetnék. „Oly sokféle érzések' őstromától el lévén fáradva, mély álomba merültem, enyhítő álmódózások új erőt adtak lelkemnek, 's felébredésemkor a' bizonytalan sorsot, mellynek eleibe mentem, bátor szívvel 's félelem nélkül vártam.“

Végre száraz földet láttunk, mellyet a' katonák minden hajókról egyszerre örvendezve köszöntöttek. Sicilia van előttünk, mondá Nausicrates. Ezen sziget, mellynek lakosai három nyelvet tudnak, a' legnagyobb minden esmeretes tengereken. Egy nagy három-szeget formál, 's azért Eleink Trinacriának, vagy a' három hegy-fokok' szigetének nevezték. Itt van Ceres' öröksége, ki ezen termékeny mezőkön szebb kincseit osztogatja, 's a' föld-mívelő' reményét soha meg nem csalja. Enna' kies rétjeit szünet nélkül virágok fedik, mellyek a' leszedők' kezei alatt ismét kiújulni látszanak, 's a' bámuló útasnak nyomait hervadhatatlan virág-utak jegyzik-meg.

„Az ily sok jókkal-bővelkedés veszedelmére vált a' szigetnek. Európa és Afrika, mellyek között fekszik, birtokáért dühösen harczoltak, 's egy nemzet sem hordozta annyiszor, mint az itt lakó a' külföld' békóit. A' régi időkben Görög-szállók egybe-kapcsolták ezen földet a' miénkkel; a' mi nyelvünk, törvényeink és szokásaink itt sokáig virágoztak 's még most sem felejtette-el Sicilia ezen elégedést.“

„Ætna' hegye, mellynek tetejét minden meszszesége mellett is észre-veheted, mint valamely tiszteletre kényszerítő Fejedelem, úgy emeli-fel rajta ezen szigeten fejét, 's annak fundamentomát gyakran megrázkódtatja. Ezen hegy' gyomrában a' régi monda szerint Jupiter' menykövei kovácsoltatnak, mások szerint pedig a' Tartarusnak egyik örvénye tátja-el torkát, de abban mindenek megegyeznek, hogy ez a' hegy az emberi nemzetet büntetni szokó Istenek' haragjának rémítő emléke. Mindazáltal még is meg kell vallani, hogy ezen fenyegető ostor Sicilia' lakosait nem igen jobbította-meg; mert a' ravasz Dionysius több követőket talált közöttök, mint a' bölcs Gelon. Általjában ők álnokoknak, csalárdoknak, 's vétkes gyönyörűségekbe elmerülteknek tartatnak; mindnyájan Damocleshez hasonlítanak, ki közöttök, ámbár fegyver függött feje felett, dobzódott az örömben.“

Most azon szoros tengeren fogunk evezni, melly Siciliát Itáliától elválasztja. Scyllán és Charybdison által fogunk menni, mellyek hajdan a' hajósoknak oly rettenetesek voltak: most ezen két kősziklák már senkit sem rémítenek-meg, vagy azért, hogy nagy

föld-indulások ezen helyen a' veszélyt kisebbítették, vagy azért, hogy a' mostani hajók jobban értik mesterségeket. Vizsgáld más-felől figyelemmel eme' gazdag földet, melly jobb kezéd felé kiterjed; ez nagy Görög-ország' egy része. Fel-felé a' parton As-kri, Sybaris, Metapontani és Tarentom' városai fekszenek, mellyeknek neveik hirdetik eredeteket. Bal-felől a' híres Messina' városa emelkedik-fel, mellyet Messenia' lakosai fundáltak. Ezek Spárta' igáját akarván kerülni, ezen sok tekintetben alkalmas helyen egy hatalmas tenger-parti várost építettek, mellynek tágas kikötőjét minden nemzetbéli hajók látogatják. Altal-ellenben, Itália' legszélső csúcsán Rhegium fekszik, hol a' mint a' hír beszéli, hajdan a' szigotet egy keskeny föld össze-kapcsolta a' szárazzal, míg egy rettenetes föld-indulás tőle el nem szakasztotta. Ezen név Rhegium, mellyet némellyek elváltást vagy elszakadást jelentő Görög szótól származtatnak, ezen regét valósitani látszik.

Itt elhalgatott Nausikrates, 's dolgához látott; a' hajót olly ügyességgel kormányozta, hogy minden veszedelmektől, mellyek ezen tengeren oly sokszor szoktak történni, megválva értünk-be az Itáliai tengerbe. „Ezen apró szigetek, mellyeket itt látsz, úgy folytatá ekkor beszédét, az Æoliaiak, mellyek a' Költőknél olly igen híresek. Ezekben uralkodik Æolus, ez a' hajósokra nézve oly rettenetes Isten, 's valóban a' szélvészek' urának nem lehetett volna érdemesebb királyi-széket választani. Még maga az Epirus sem oly veszedelmes, mint azok a' hullámok, mellyek ezen gyászos kősziklákat csapkodják. Orkánok, föld alatt való tüzek, és szünet nélkül való zúgó habok viaskodni látszanak egymással ezen pusztá szigetek' birtokáért, mellyeknek számokat sem tudjuk meghatározni, mert még a' mi időnkben is bújtki egy a' tengerből.“

Már most minden jelentette Róma' közeletét; minden országbeli hajók fedték-el a' tengert. Némellyek Sicília' gabonáját, mások Ibéria és Afrika' gazdag terméseit vitték; még mások katonákkal megtöltve idegen Nemzetek' meghódoltatására mentek, vagy ragadománnyal tömve haza felé eveztek. Figyelmesen vi'gáltam ezen szüntelen változó és mozgó képet, melly külfömbféle érzéseket gerjesztett bennem, midőn Nausicrates így szólla hozzám: „Fordítsd szemeidet nap-kelet felé 's nézd eme' pompás várost. Parthenope ez, mellyet kellemes voltaért sok Rómaiak Rómánál is örömetesebb válasznak lakhelyeknek. Nevét a' mint beszélük, egy Sirenetől kapta, melly azon való bujában, hogy szépségével Ulyssesst megbájolni nem tudta, magát ezen helyen a' tengerbe ölte. Esmeretesebb neve Neápolis vagy Új-város, mellyet Görögök adtak neki, mikor fundáltak. Ezen gazdag város megett emeli-fel fejét a' Vesuvius' tűz-okádó hegye, melly a' mint a' régi hír beszéli, hajdan ezen mosolygó tájékon nagy pusztítást okozott. Most kellemes épületek fedezik azt imitt-amott, mellyeknek csendes lakosai talán még valaha meg fogják siratni, hogy olly esztelenül bíznak hozzája.“

„Eme' meredek kősziklával körül-koszorúzott sziget a' Neápolisi öböl' kezdeténél, Capreának hívatatik, 's híres arról, hogy ott a' tél igen gyenge szokott lenni. Most már a' Campániai termékeny gátok' mentében fogunk evezni, 's nem sokára elérsz úta' céljára, 's kérlek, hogy ezt csendes szívvel tekintsd. A' szerencsétlenséggel küszködő bátorság mindenkor, 's mindeneket tiszteletre gerjesztő látomány; illyent mutass a' Rómaiaknak 's emlékezzél-meg az Istenekről.“

Végre elértünk az Ostiai kikötőbe, melly közel van a' Tiberis' torkolatjához. Borzadás rázott-meg, midőn a' hazámat meggyőző Ország' földére kiléptem. Ó Róma! nem elég dicsőség volt é egy magas gondolkozású nemzetet meggyőznöd? Még hozzád is kell e a' meggyőzetettnék jönni, hogy magokat megalázzák az ő kedvező kezek alatt.

Midőn a' hajót elhagytam, Nausicrates felém nyújtotta jobb kezét, mellyet tisztelettel megcsókoltam. „Ifjú! monda, nézz csendesen a' jövőndőbe! Látod, hogy ezen rövid úton is találtál nem reményeltt vigasztalást. Rómában is bizonyosan fogsz találni, mert az ifjúság már is ajánlja magát, és kiki támaszt maga eránt rész-vételt, csak megérdemelje azt. Isten hozzád! fiam, el ne felejtse: hogy nem minden szél kedvező szél, de hogy sokszor még a' szélvész is kikötő-hely felé visz' bennünket.

S. K. J.

3.

Az Aszszonyi Nem' siralmas sorsa Kelet-Indiában. 1825.

(Jegyzetekkel az alól-írttól.)

Minő lealacsonyító ész-fogatja legyen Hindunak az aszszonyi Nemről átaljában: elégé kitetszik már vallásos Törvény-könyvéből is, mellyet ama' feledhetlen emlékezetű *Hastings Warren* *) 1773-tól fogva 1775-diki Februárig, tizenegy legtudósabb Braminok' segítségével élven, az Ország' minden részeiből gyűjtetett, rendbe-szedetett és a' Hindusz nyelvből Persára, és Anglusra átal-fordítottatott (Code of Tentoo-Laws). Annak első fejezetében, melly így vagyon felül írva: az *Aszszonyokról átaljában*, többek közt im' ez ígék olvastatnak: „Aszszonyoknak hat olyan tulajdonaik vagynak, mellyekért nekik „nem hihetni: 1.) drága kövek, gyöngyök, ékességek, szép házi bútor, ruha, nyaláncságok után vonzó, soha nem csillapítható kíváncsóság; 2.) minden mértéken túl járó „fajtalanság; 3) hirtelen harag; 4) mély boszszú-állás, az-az: szívök' fenekét senki nem „vi'sgálhatja-ki; 5) irigység, mert másnak szerencsáját és jó dolgát nagy Gonosz gyanánt „tekintik; 6) rossz' cselekedetekre hajlandók, és azokat el is követik.“ Ugyan azon Törvény-könyvnek más helyein (mint megnézhetni a' 21-dik fejezetet „*Egyveleg Cziikkelyek*,” és ennek 10-dik szakaszát különösen) az Aszszonyok részegekkel, eszelősökkel, nyavalgókkel és gyermekekkel rendeltetnek-el egy klaszsisba. Azt azonban elhalgatni még sem kell, hogy az Indus Aszszonyok, kik meghalálozott férjeikkel magokat önkényes elszánás-

*) Tizenegy esztendeig volt Bengalai Fő-igazgató. Meghalt 1819. Aug. 22. Angliában, Daylesfordban, 85 esztendő korában.

ból megégettetik, ez élet-utáni lak-helyöket, a földön egymásra lépcsőnként következő Sphaerák legmagasabbikán 's legfelsőbbikén, vagy is, a *Suti ee Logue*-ban hiszik kimutatva találni. Mellyből kiláthatni, hogy az életből illy önkényes kiköltözés Indiában, egyszerűsmind vallásos szent kötelesség is.

Nem-régiben ama' tiszteletre méltó Miszszionár Ware William, mint hiteles szemtanú, hosszasan írt' az Indus aszszonyok' siralmas sorsáról, egy a' Liverpooli és egész Nagy-Britanniai Fő-aszszonyságokhoz és Urnékhöz, Indiából küldött Levelében. 'S mivel ez a' Levél egy-úttal mind azon rettentő ábrázolatokat is közli, mellyekben a' vak vallási fanatizmus, Anglus Indiában mind e' szempillantatig mutatkozik: megérdemli, hogy e' jelen Folyó-írás által is minél közönségesebben elterjesztessék. Itt van tehát.

„Nagyságos Aszszonyaim! Hindosztánban *) Aszszonyságtok' neme-féle 7,500,000 teremtmények találkoznak, kik sem olvasni, sem írni nem tudnak; és pedig 3,000,000 közülök Britán jobbágy. Az aszszonyi Nem' állapota ugyan minden oly tartományban, melly a' Keresztyén Vallási Jónak nem örülhet, sajnálkodásra méltó: de a' Hinduszok' Törvény-adóji átok alá is tették annak írásra, olvasásra taníttatását; és irományaikhoz minden hozzá-férkezést világosan megtiltottak. Így, saját Szent Írásaik által lealáztatva, a' tudatlanság' és babona' olly állapotjában léledzik, mellynek még azon Népek' történeteiben sincsen mássa, kik a' legmélyebb és vadabb barbárságban süllyedeztek. Aszszonyi teremtmény Indiában már születésénél fogva megvettetett; és szüleinek, rokoninak rajta-kesergéseik között pillantja-meg a' világosságot, mert minnyájan elszomrodnak azon, hogy nem férjfi gyermek. A' Rayport' törzsökéből való Anya sokszor megöli leány-gyermekeit, mingyárt születése után. Bengálában tartózkodásom alatt hallottam, hogy egyszer valamelly ollyatén törzsökű Atya több leányai közül csak egyetlen-egyet hagyott-meg életben, ki a' szüzesség' korát elérhette. 'S ez a' leány Rayport-familiában oly valami szokatlan volt, hogy semmiféle atya nem akarta megengedni fijának, azt feleségül venni. Az Atya tehát, leányának szüzességét és a' familia' becsületét féltvén, azt egyik napon félre vette, és fejszével izre darabra vagdalta. Illyen sajnálkozásra méltó környül-állások között él Aszszonyságtoknak Neme Britán Indiában!

Gyermek és ifjú korokban a' leányok legkevesebb nevelésben és oktatásban sem részesíttetnek. Egész Indiában nem-találni csak egy leány-iskolát. És mivel minden Anya egészen tudatlan maga is, és egy setét kegyetlen babonának áldozatja: gyermekét valami módon képezni tellyességgel alkalmatlan. Első esztendejét a' leányzó oly munkátlanságban tölti-el, melly ötöt utóbb mind babonás mind feslett élet-módra vezérli. Még merén gyermek korúan feloldhatatlan házassági kötelékkel össze-csatoltatik oly férjfiúval, kit se nem esmér se nem látott soha. Az így, gyermeki esztendejikkben kiházásított fél-aszszonyok közül ezren elvesztik férjeiket a' nélkül, hogy velök csak egyszer együtt éltek volna; és akkor egész életüket özvegyi állapotban kell eltölteniek. Utóbbi férjhez menést a' törvény egyáltalán fogva tilalmaz nekik. Néha pedig a' szülék ötven,

*) A' mondandókat jobbra csak Bengála Tartományáról kell érteni. Mert Delhin kívül, hol vagyon a' Hindusz-babonának tulajdonképpen való fészke, Bengála az, mellyben a' sok éktelen babonák uralkodnak: és vagynak Tartományok, hol az égetésről semmit sem tudnak. Sőt a' Vedában is találkoznak e' szokást nyilvánossággal tilalmazó parancsolatok.

hatvan számrá adják férjhez leányaikat egy Braminhoz, hogy a' Família efféle házasság által becsülethez jusson. De az ilyen gyermekek férjekkel soha sem élnek, hanem szokás szerint szüleik' házánál tartózkodnak, vagy oda hagyván azt a' házat, melyben a' képzelt becsületért áldozatul adattanak, a' gyalázatos élet' és romlottság' suttonait bujják. És ha bár az ilyen személy valamely férfiúval, ki őtet valóban szereti, össze-kél is: ugyan minő anyává lehet! Minden tekintetből tudatlan ő a' polgározódott világ' akármiféle aszszonyi munkájiban; ügyetlen csak arra-is, hogy férjének fehér ruha neműt készítsen, igazítson, mosson, vagy a' házi gazdálkodás' legszükségesebb tenni-valóit ellássa. Férjével soha együtt nem eszik, hanem azt éli-el, a' mit ez számára meghágy. Midőn a' háznál férjének valamely barátja látogatóban vagon: ő akkor hátra vonatkozik. Ha a' háztól kimegyen, ezt vagy elfátyolozottan teszi vagy fedeles palankinban. A' másik nemről nem is férhet semmi esméretekhez, azon meséken kívül, melyeket a' Szerzetes Köldusok' (Fakirok') szájából hall; és nyilvános társaságokba soha sem jut. Állathoz hasonlólág, vagy terh-hordozásra, vagy vágó-áldozatnak tartatik férje' házánál. Csak minapában történt olyan eset, hogy halotti temetés' alkalmával egy leányzó, vőlegényének holt-testével elevenen megégettetett.

Mind ezekből, Nagyságos Aszszonyaim! magok is által fogják látni, hogy a' lélek' ily setétsége mellett, az aszszonyi Nem Indiában áldozatja a' bálványozásnak; olyan áldozatja, minőre talán semmi más polgározódott tartományban nem akadni. Minéműkarban lehet az aszszonyi karakter ottan, hol méhek' gyümölcsét milliók a' tengerbe hányják; hol Hindu-katoná-örök szükségesek, az édes Anyákat megtartóztatni, hogy eleven magzatjaikat az Alligátor- (Krokodil)-nak torkába ne dobálják. Ezek az Anyák, ott a' víz mellett megállva, irtózatossá hideg-vérűséggel nézik, miként az a' vízi Szörny vérek' sarjadékát fogai közt össze-örli. Babonából sok aszszonyi lények gyakran önkényes halálra is elszánják magokat India' szent folyamjának árjaiba. Barátim' egyike minap reggel szemével nézte ablakából, miként Allahabadnál (hol a' Jumna össze-folyik a' Gangessel) tizenhat fiatal lyánkák, minekutánna lábaikra vízzel tele vedreket kötöztének, a' habok közzé rohantak és elsüllyedtek.

De még másféle borzasztó szokásoknak is alájok van itt vettette az aszszonyi Nem állapotja. Bengala Elöl-ülőségében tartózkodó Britán Tisztek a' Calcuttai Kormány-székhez küldött hivatalos tudósításaikban azt a' jelentést tették, hogy 1817-dik esztendőben *) hét-száz-hat aszszornyal és özvegnél nem kevesebben égettetek vagy temetődtek-el elevenen megholt férjeik' testeivel. Vallyon a' legmeszszebb idők is mutathatnak e illyes valamit? Bizonyos vidéken naponként két Szűz süttetik-meg elevenen. Délelőtti időn és számos látványság' jelenlétében hurczoltatik-ki a' szegény özvegy felcizfrázottan a' halottas helyre; itt férje holt-testével össze-kötöztetik, a' fa-rakásra (máglyára) erős fa-dorongokkal rá-nyomatik, és így elevenen megégettetik. Jaj-kiáltásait elfojtja a' lövöldözések' és vad muzsikának zajos hangja. A' nézők között találkozik sokszor saját fija, és név-

*) E' hír-adásban más Újság-levelek is megegyeznek. A' Beobachter (1821. Jul. 9-d.) 2366 özvegyről emlékezik, melyeket 4 esztendő' elforgása alatt csak egy-magában a' Calcuttai Elöl-ülőségben megégettek. Hasonlóa ir a' Conversationsblatt is, Apr. 1820. lap 273. Pedig soknak' megégettetését el is titkolják a' Hinduszok.

szerint az első-szülött. Ezzel gyújtják-meg a' fa-rakást, neki kell édes anyját hamuvá változtatni. Három özvegyet láttam megégettetni elevenen magam is; és lehettem e' gyász-játéknak szemlélője még gyakrabban, ha ellene minden érzelmem fel nem zúdult volna. Más özvegyek csak úgy temettetnek-el elevenen. Illyenkor az aszszony leül egy mély verem' közepére, férje' holt-testét térdeire veszi, gyermekei pedig és rokonai, kik megásták vermét is, feltöltik körül a' földet. Kettejek néha le-leszáll, és a' belapátolt földet e' borzasztó test-bokor körül lábaival megtiporja. Az özvegy némán tűri mind azt, valami vele történik. Midőn már körül a' behányt föld-kupocz mind magasabb magasabb lett, és végtére fejéig ért: akkor a' többi föld nagy sietséggel hanyatlik rá, gyermekek és rokonok pedig a' halom felé állnak, és azt a' kínosan megfulladó vágó-áldozat feje felett mindenképpen keményre betiporják; hozzája kiabálnak: „hurribáh! hurribáh!” — 1766-dik esztendőben megholt valamely Bramin, Calcuttától egy napi járó földre. Felesége eljött, hogy magát annak holt-testével megégettesse. *) Már minden előjáró szer-tartások elvégződtek; ő maga egy karóhoz kötve, a' fa meggyújtva, az idő későn volt, az éj homályos, lanyházó. 'S midőn a' tűz megkezdé kapni a' szegény aszszonyt, ez magát gyötrelmiben eloldozta, félre ugrott, és elrejtezkedett a' közel bokrok között. Mihelyt észre-vették az atyafiak, hogy a' karón csak egy test vagyon, azonnal nagy láz-zadást indítottak, és a' szerencsétlennek utánna eredvén, vadászták azt mindenfelé. És midőn megtalálták, saját fija húzta-elő a' bokor alól, 's rajta hajtott, hogy rohanjon min-gyárt vagy tűzbe, vagy a' közel folyamba. Az aszszony esdeklett élete' megkíméléseért és szorongattatási között fijának kezét fogván tartá: de hijában! a' fiú kinyilatkoztatta ma-gát, hogy ő így Kasztjából ki fogna csapattatni; és tehát vagy anyjának vagy fijának meg-kellene halni. Mivel pedig az aszszony mind csak nem tudta magát eltökélleni: más többek' erejével fija kötözte néki össze kezeit, lábait, és a' fa-rakásra hajította, hol a' lángoktól hirtelen megemésztetett.

Keresztyén Úrnék és Szűzek! ha iskolák állíttatnának-fel; ha a' Hinduszok' leányai oktatásban részesülnének: ők a' világon senki másoknál nem lennének aláb'valók kecs-ikre nézve, mellyek karakterjekben természettől nyert' tulajdonok; sőt még lelki műelt-ségekre és szívek' jóságára nézve sem. Az ember-szeretés egyéb triumfjait Howard-, Clarkson-, és Wilberforce-jaink nyerték már el: az aszszonyi Nem' megszabadítása In-diában, illő, hogy a' Britán Úrnék munkája legyen.

Dr. Zimmerman Ernesztnek Darmstadtban, 4-ed rétbén, e' czím alatt: *Allgemeine Kirchen-Zeitung* kijövő, és nem eléggé ajánltatható Folyó-írásának 1823-diki folyamatjából, legottan a' Januári Füzetből fordítá

Edvi ILLÉS PÁL.

*) A' Beobachter (1821. Máj. 24-d.) más illyen példát is hoz-fel. Ősszel, 1820-dikban meghalálozott Calcuttában egy Bra-min, kinek tizenegy esztendő felesége azonnal kész volt magát a' holt-testtel elégettetni. Azonban a' Felsőség ezt meg-akadályozta olly okból, mivel a' törvények szerint még nem volna elegendő idős a'féle jó-tétben részesülésre.

4.

A' mult Század' fáradozásai a' Kritikában.

A' mult század' kezdetén a' Kritika valami más értelemben vétetett, mint ezt annak vége felé töb'nyire venni akarták. E' szó alatt az egész elő-kor' értelmével megegyezőleg különösen a' régibb korú, 's idegen nyelvű írásoknak, és mesterségeknek helyes értékek, 's megítéltetések értetett: melly könyv, mellyik századú, 's kinek szerzeménye? ha egészen, 's változatlanúl jött e' hozzánk? mint lehetne az írásbeli hibákat megigazítani? az olvasásnak mellyik módját kívánja? mennyi tekintete lehet a' Könyvnek? — Ezek voltak a' kérdések, mellyekre kellett a' Kritikusnak megfelelnie; és jöllehet a' *realis* és *verbalis* — a' fentebb és alantibb Kritika között volt is valami különbség, ugyan csak mind a' kettő együtt kívántatott, annál inkább, hogy az úgy nevezett fentebb, lelkesebb, finomabb Kritika telyesb' lévén, az alanti nélkül meg nem állhat, sőt a' szavaknak kor 's helybeli értelmek nélkül hibázik az, és álmodozik. Annnyira egyek voltak, mint test a' lélekkel egy.

Ámbár az említett korban a' Kritikusnak érdeme nem volt is oly nagy, a' millyent látunk Eraszm, Ficin, és Pogge idejekben, midőn a' régiség' kedveltetése újan felélt, 's írott hagyományi feltaláltattak; csak ugyan ama régi Kritikának iskolája fenállott ekkor is. Kiki tudta, mit kelljen a' Kritikustól kívánni; 's az előbbi példák után sok kívántatott: éles elműség, a' szerzőknek 's koroknak különböztetésekhez. Ezeket tehát ismérni, a' szerzőnek lelkébe látni, ennek szóllás-módját tulajdonává tenni, munkájának plánját, és célját az Írónak tulajdon lelkéből érteni, a' Kritikusnak szoros kötelessége volt. Ezek kívántattak a' Kritikustól, és ezekben a' legjobb Kritikusok törekedtek eleget tenni.

Ha új munkának megítéltetése volt szóban, éppen ezek kívántattak. Arisztoteles, Longin, Cicero, Horázt, Quintilián, több Scholiasták, Grammatikusok, 's más idegen, vagy honni írásoknak bírják, meg mind-annyi elő-képek tartattak szem előtt; tanultattak, 's némű-némű tisztelettel, 's hévvel követelttek. Így az utóbbiak mindég az előbbi Kritikusoknak jelességeiket, 's hibáikat tartották szemek előtt; ezeket olvasták, meghányták. ¹⁾

1) Valóban csak ez az egy út vezethet hennünket a' Kritikának valódi birtokába; csak az fog helyesen dolgozhatni, bizonyosan ítélhetni az idegen elme-szüleményekről, ki az előtte élt jelesb' Kritikusoknak lelkeket magába szívta; helyes és helytelen ítéleteket elméjébe nyomta, hogy azokat követvén, ezeket gondosan kikerülje. A' ki minden példány, előkép nélkül ítélget, valamint a' ki ilyen nélkül írogat, sokszor botlik, míg egyszer talál; 's ön-bollásan tanátni nem különbben szégyen, kivált az ítélőnek, mint ön-karán tanulni, sajnos, mikor másokén tanulhatnánk. Van e' nálunk csak egy régi Claszszikus is criticze feladva? Eggyet sem tudok. Csak az újakat, töb'nyire még élő-honni íróin-

A' Francziák, és Angolyok — az Olaszok ezt már régtől tevék — iparkodtak anyanyelveken tisztán szólni, 's írni; a' legjobb írókat anyanyelveken kiadni, 's világosítani. A' Kritikának Horátzban, ²⁾ Quintiliánban, ³⁾ 's Vidában ⁴⁾ a' költésre lelt szabásait, ha nem felhaladni, legalább korokhoz, 's nyelvekhez alkalmaztatni törekedtek; a' mint Boileau' poetikája, Pope' Essay on criticism, Swift' Anti-Longinja, 's több más éles elméjű Kritikusok mutatják. Európának majd minden csinosb' nemzete mutathatott nevezetes Kritikusokat, 's jó Journálokat. Tekintetben voltak ezek a' publicum előtt, 's ezek előtt a' publicum, mellyhez szóllottak, valamint szinte hivataljok is, és az elő-kornak árnyai.

A' mult századnak végén mindennek máskint kellett lenni. Az új Kritika Filozófia az egész elő-korban ismeretlen volt. Ez azt tette-fel, a' mi néki tetszett, nem gondolván azzal semmit is, ez vagy amaz régi író mit tudott, mit mondott, mit vélt legyen. Sőt az új Kritika elég merész volt feltenni azt is, a' mit ennek vagy annak a' régi írónak mondania kellett volna, még pedig a' maga új nyelvén; ⁵⁾ mert minden más, 's a' régiség' érthető nyelve populárisnak, elégtelennek tartatott. Tisztán írni vétek volt; a' miszticizmus, és barbarizmus kanonizáltatott, csudáltatott.

A' scholasztica tudatlanság e' nemű despotizmusán ált-estünk már, 's úgy tetszik, hogy ismét a' régi Kritikához térünk vissza, melly tele tanúságokkal, élesíti az értelmet, és minden nagyhoz, valóhoz, széphez és jóhoz, a' mit az elő, 's közép kor nyújt, utat nyit. 'S minthogy a' valódi Kritika nem éppen csak a' könyvekből, sőt inkább a' foglalatosságból, és tapasztalásokból ered, 's ezekre munkál-viszsa, mennyivel élesb' tekintettel üzhethük mi, 's kell üznünk a' Kritikát! Egy század van utánnunk, és a' gondolkozás-módnak majd mindenben egy nagy revolúzióját éljük-átal. Ki tagadhatja, hogy némellyeket a' régiek között egészen más szempontból tekintünk most? hogy különféle dolgok körül nyitak-meg szemeink?

Bentley Richard. ⁶⁾

Nem mint a' szabad-gondolkozásnak ellensége, jóllehet mint ilyen is olvasást érdemel; *) úgy sem, mint első szólló a' Boyli intézetben, ámbár itt is Newton ma-

---

kat találjuk megítélve; és többnyire csak azokat, kikben van mit gáncsolni; pedig csupán a' botlásnak kitétele még nem végzi-el a' Kritikus' hivatalját, 's foganatja nem tellyes. A' jót is fel kell adni, hogy ne csak mit kerülünk, hanem mit kövessünk is, tudjuk. Honni írónknak, kivált a' mostaniaknak, megítéltetések azért is csekély foganatú, mert nem akarjuk hinni, és gyakran méltán nem akarjuk, hogy az ítél minden indulattól, akár tisztelettől vagy szeretettől, akár irigységtől egészen ment legyen.

2) Ars poetica. — 3) Instit. Orat. U. 12. — 4) Marc. Hieronym. a' tizenötödik századból Cremonai tudós. De arte poetica. U. 3.

5) Méltán gáncsolja Herder mind itt, mind utóbb egész két kötetben, a' Kritika Filozófiát, melly a' régiség hagyományit, különösen a' Sz. Könyveket, úgy akarja beszélteni, mint magának tetszik. Ezt a' vétket még ma is sok Protest. Német írás-magyarázók folytatják. Nem azt akarom én, mit Kant, mit Paulusz-ítél, tudni, hanem mit mi értelemben mondtak, írtak a' Régiek. —

6) Született Angoly, a' Yorki Grófságban. 1695-d. Kir. Könyv-tárnokká lett; és 1700-d. a' Cambridgei Sz. Háromság Collegium' Igazgatójává.

*) Collin munkáját a' gondolkozás szabadságáról megcáfella.

tematikai principiumival az atheizmus ellen szerencsésen élt, ⁷⁾ és ebben utóbb is példányul szolgált: hanem mint Kritikus, a' szónak tellyes értelmében, lép itt fel Bentley, érdemivel, 's hibájival együtt.

Életének még nem élte huszon-negyedik évét, hogy hexamplát készített, melyben ő columnák szerint a' Zsidó Bibliának minden szavát alphabéti renden, 's ezeknek elenekbe a' különféle fordításokat — a' Khaldäait, Szyriait, Latánt, a' vulgata szerint, a' Görögöt a' 70 Aquila, Szümmakhosz, és Theodoczion után helyhezé. Ezen polyglotához függeszte egy gyűjteményt a' Zsidó textnek helyes olvasásáról, és javításáról, mely a' Capelli sacra Kritikának második részét teszi. — Sajnálhatni, hogy ezen a' pályán magát nyilván mutatni megakadályoztatott. Ellenben Malala, egy Görög történet-író ellen tévé kritikai jegyzéseit, ⁸⁾ 's csak hamar Boylevel, az ifjabbal, utóbb Orrery Gróffal pörbe keveredett Phalarisz levelének eredetisége felett, mely néki sok kedvetlenséget, gyűlölséget, 's csúfságot szerze; ő azonban ez által a' világot a' kritika 's régiség ismertetének kincseivel ajándékozá-meg, mely különben fényt nem fogott látni. ⁹⁾ Szerencsétlenségére felelt neki Boyle, és mivel a' tudatlan kaczagókkal együtt a' jelesb', 's szerény világ is ennek részén állott, a' tanultságnak e' gigásza ellen bíró kívánt lenni, mi által a' harc még hevesb' lön. Ma nincs már egy is, ki Boyle részén álljon, minden tellyes meggyőződéssel Bentley mellé lépett.

Ezután Arisztophanesz két első Vig-játékát vette-elé Bentley; utóbb Le Clerk — Menander és Philémon maradványinak — kiadását gáncsolta embertelen durván, de nagy tanultsággal. ¹⁰⁾ Végre kijött általa a' régen várt Horátz, ¹¹⁾ mely kiadásában nem annyira a' költőt világosítani mint textjét helyre-állítani törekedett. Igyekezete sok helyen szerencsés volt, de sok helyen elég izetlen, 's ezért a' legcsipősb' Kritikusokat ingerlé maga ellen; mert a' tudóskák' nagy serege gyűlölte a' tudós Bentleyt, nem csak fen-ereje, hanem keménysége, 's kevélysége miatt is; ki megbizván magát, korának első tudósa gyanánt kívánt tiszteltetni. Ugyan ez a' gyűlölség, 's a' Papi rendnek rettegése volt oka, hogy a' már hirdetett Új-Testamentomi kiadás elmaradt: attól tartottak, hogy ennek textjével is úgy fog bánni, mint bánt Horátzéval. 'S mért nem tehetne volna ő ezt? — Minden hibák mellett, mellyeket elkövetendő vala, a' Kritikára nézve megbecsülhetetlen fogott lenni kiadása: most a' kár ki nem pótolható, mert Bentley fejével, 's szorgalmával, nem fog egy könnyen ismét támadhatni.

A' többi Claszszikus, kiken Bentley dolgozott, Kallimakhusz, Terentz, Phädrusz. A' másodikban, Terentz' vers-módját, 's közönségesen a' régi metrikát állította helyre. Nyomba rohantak utánna a' Kritikusok. Több más Auctorok felett tett észre-vételei utóbb használtattak; 's közönségesen Bentleynek egy szava sem maradt

⁷⁾ Nyolcz ilyen Beszédje vagyon kinyomtatva, 's Latánra is fordítva: Stultitia et irrationabilitas Atheismi. Berlin. 1696.

⁸⁾ 1690. — ⁹⁾ Dissertation ou the Epistles of Themistocles, Socrates, Euripides, Phalaris, te Fables of Aesopus etc. Latánul megjelent Német-országban. A' tanultság', 's régiség kincse.

¹⁰⁾ Emendationes in Menandri, et Philemonis reliquias, auctore Phileleuthero Lipsiensi. Trajecti ad Rhenum 1710.

¹¹⁾ Horat. Flacc. recens. R. Bentley. A' Amsterdami Kiadás jobb a' Cambridgai eredetnél.

haszon nélkül azok közzül, miket a' régiség 's a' Kritikának akármilyen nemében írt. Utólszor ki merté adni Milton' elveszett Paradicsomát, de nem nagy kedvet talált vele, bár javításait nem adta is a' Texthez, mint Horátnál. A' későbbi kiadásokban helyvel közöl említetik, de többnyire gáncsolatva.

Bentley' akadémiai vitáit elhallgatjuk. Kár! hogy egy ily ritka férfiú, kinek minden toll-vonása aranyat ér; oly dolgokban esztendőket vesztett, 's oly kellemetlenül. Minden bajai mellett is — mellyek azonban néki éppen nem ártottak — nyolczvan esztendőt élt. Rövid Epitaphionja a' Sz. Háromság Collegiumának Kápolnájában, Cambridgeben, ez az:

H. S. E.

RICHARDUS BENTLEYUS

S. T. P. R.

Obit XIV. Jul. 1742. Aetatis 80.

Némű-némű gondolatok támadnak a' figyelmes olvasóban, midőn Bentley talentomait, 's írásait életével együtt vizsgálja.

1) Honnan van, hogy a' szó-kritikusok, a' régiségnek tanultjai, közönségesen a' legdurvább Írók? — Hogy ilyenek ők, azt a' Görögöknél kezdve, keveset vévén-ki, eléggé kimutatják. A' lefolyt században is sokan fentartották ezt a' privilegiumot, 's hanem-ha végre kifáradtanak, rajta ki nem adtak. A' régieknek kiképzett lelkek művelte é ezt, mellyel foglalatoskodtak, az úgy nevezett antithesis figura által, midőn az, mi a' Textus alatt áll, vagy róla mondatik, a' Texttel oly helytelenül egygyezik — *illustrandi causa?* — Vagy más valamiben fekszik ennek az oka? ⁸⁾

2) Honnan van az, hogy a' legnagyobb férfiak életek' rövid idejét azzal vesztegetik, a' mit velek örömet elhagyattunk volna, 's alacsonyabbakra, rab-szolgákra bízunk volna? ⁹⁾ — Bentley méltatlan viszálykodásokban veszté a' drága időt; holott a' régiekről, kiket olvasott, 's kétség kívül olvasta valamennyit, futólag tett jegyzései kedvesebbek volnának előttünk, mint a' különben derék prédikázióji, 's írásai a' szabad-gondolkodás ellen. Sajnos, ha illyest a' külső környülmények okoznak, vagy kívánnak; 's valóban nem a' legjobb állapot, ha a' polgári szövevények, némely Státusoknak tekintetek az Universzításokat egymás ellen irigységre ingerlik; 's így volt ekkor Angliában.

Swift 's követői, Bentley ellen elkövetett vétkeiket *) a' későbbi kor megbocsátá. Ha mikor ő Temple vitéznek kedvezvén az ifjú Boyle' részére keserű mocskolódással, a' nélkül hogy a' dolgot fontolóra venné, állott; Boyle is, mint Orrery Gróf, igazságtalanul mocskolta Swift' nevét halála után. **)

⁸⁾ Talán különösen abban, hogy megszokták a' bíróskodást; és semmit nem tudnak hideg vérrrel elnézni.

⁹⁾ A' nagy férfiú előtt semmi sem csekély; 's azt hiszi, hogy mindent néki kell, 's csak ő tud jól végezni. Így van ez a' polgári 's hadi kormányban is, és mindenütt.

^{*)} Swift *Battle of the Books*. Vol. I.

^{**)} Orrery atyai levelei fájához Swift' életéről, és írásáról. Hamb. és Lipse 1752.

Mennyire állott legyen Bentley' éles belátása a' Kritikába egyebeké felett, a' több próbák közül elég azt mondani, hogy éppen akkor, mikor azt lenyomta, egyszer'smind fel is segéllé.

Hemsterhuisz Tiber, kinek nevét minden mély tisztelettel említi, 's a' kibem Rhunken egy tökéletes Kritikusnak mássát mutatá *) midőn fiatalabb korában Pollux Juliusz' kiadását felválalta, 's az eránt, a' mit próba gyanánt tőn, Graeviusz-tól, 's másoktól dicséretekkel halmoztatnék; Bentleytől is vőn levelet, ki a' mellett, hogy megdicsérte, a' Pollux által felhordott Görög Komikusokban tett tulajdon javításait is közölte vele. Hemsterhuisz ezeket maga munkájával össze-vetvén, ezt azoknál annyiival alább állani tapasztalta, hogy elkedvetlenedve ön-magában a' Görög Kritikával örökre felhagyni szándékoznék; 's hónapok töltek bele, még Görög könyvhez nyúl vala. Igazán mondja Rhunken: „Én nem tudom, mint vélekednek mások, előttem ugyan Hemsterhuisz soha nagyobb nem volt, mint mikor ezt magáról vallotta, 's halgatójának elbeszéllette. Egy más, melly fortéllyal tudta volna a' vele közöltet használni! melly mesterségesen felcserélni, 's elhallgatni! De éppen ez a' belső szúrás mutatja, melly magasan, 's valódiilag tudá Hemsterhuisz magának a' becsületet képzelni; hibájának megismérése eléggé mutatja, melly nagy dolgokban hitte-meg magát. Igazán és szépen mondja Cels. Hippokratesznek hasonló vallás-tétéről: „A' lágy fők, a' kikben semmi sincs, semmit magoktól elvétetni nem engednek; csak a' magas elméhez, 's melly még magasabbra törekedik, illik hibájának egyenes meggyónása.

Eggy Ángoly, a' mult Századnak talán legéleseb elméit, Swiftet, és Bentleyt, elég szegény beszélgetésbe meré állítani az ált-költözteknek csendes országokban. **) E' helyett a' következő beszélgetés békéltesse-össze a' két hatalmasnak árnyait.

Kritika, és Szatira. 10)

A' Kritika, és Szatira össze-találkoznak; ez idévzlé amazt, és testvérének nevezé. A' Kritika, sceptrum lévén kezében, mosolygva tekinté őt': „Miképpen lányka, te hegyes nyársú, miképpen jöttünk atyafiságba? En az igaznak, jónak és szépnek bírāja; 's te?“

Szat. Én is éppen az vagyok, és talán foganatosb' módon, mint te. Az én tisztem az eszelősöket észre hozni; a' gonoszokat büntetni; a' gondolkozás', irás' és élet' helytelen módjából nyilván csúfot úzni; és éppen ez által igazítani, javítani.

Kritik. Szűnj-meg elvetemedett! ócsárló vagy tehát, mocskolódó, gúnyoló, nem bíró. — És ki bírta read e' tiszte? ki adta kezedbe a' nyársat?

Szat. Éppen azok, kik neked a' pálcát, és kardot adák: a' józan ész és igazság.

*) Elogium Tiberii Hemsterhusii. Auctore Dav. Rhunkenio in Harles vitis Philologor. V. IV.

**) Knox' vizsgálatai. I. R. 12. visg. Németre fordítva. Berlinben 1781.

10) Szatirát írni nem merek, ne talán Szatirának olvassa valaki; Szatirának sem, ne talán hegyes nyársát elle-neze fordítsa először is.

Kritik. Hogy azzal nyilván élj? ki fog értted, ki a' közönség előtt kezes lenni, hogy az, mit te eszelősségnek, helytelen gondolkozás-módnak, és illetlenségnek nevezel, valóban az is? Hol nem eszelősség a' vétek, 's az eszelősség hol vétek? Ezeket a' személyes hibákat nyilván feddeni, mutogatni, 's kinevetni — hiszed e, hogy ez igazít, javít? Ingerel ez, és felzúdit; boszszút, nem igazulást munkál.

Szat. 'S hát te nem nyilván ítélsz e?

Kritik. De okokkal, meggyőző okokkal; oly próbákkal, mellyek megálljanak; minden részre-hajlás nélkül; ítéletemnek, és a' fogamatnak, mellyet ítéletemnek munkálnia kell, környülményeihez képpest. Az én nyilaim sebzenek, és gyógyítanak egyszer'smind; a' te csapásaid sebzenek, és soha nem gyógyítanak. Te a' vétkest kineveted, én oktatom, 's a' jó ízlést fentartom.

Szat. Lépj thronodra, te dicső, 's engedd-meg, nékem annak zsámolyán életem történeteit elbeszéllesem; talán kegyesb' leszen ítéleted erántam.

Kritik. Csak hogy a' legalsóbb lépcsőnél mindjárt vessd félre nyársodat.

Szat. Régen terhemre van ez már nékem.

Kritik. Most már kezdj beszédedhez, de a' helynek, mellyet foglalasz, méltóságához képpest szölj; thronja ez az igazságnak.

Szat. Gyermekek koromban egy könny-elmű dévaj leány voltam én. Valami csak szembe-tűnt, minden szokatlant, és újat megnevettem; nem hogy az helytelen, hanem csupán hogy szokatlan 's szembe-tűnő volt az. Ezt cselekszik mai napon a' majmok, a' gyermekek, a' köz, 's néha a' jelesb' emberek is; a' nélkül, hogy vi'sgálnák elébb, minden szokatlant megnevetnek, csupán azért, hogy előttök szembe-tűnő.

Kritik. Eggy olyan szokás ez, melly legfőbb izetlen elméskedőket szül; midőn a' vi'sgálódó ész, szinte mint a' csendes észre-vételt, miféle állapotban légyen, eltiltja.

Szat. Ugyan ez okból még ezen esztendőkbén is, csak a' nevető bámész volt nevem. Ehez a' bámuló hajlandósághoz járult még az a' talentom is, mellyel engem a' természet tetézve ajándékoza-meg, a' mímelésnek ajándéka. Az ember, a' majom, a' szajkó, mint magad tudod, bír ezzel a' különös talentommal, mellyet maga a' te Arisztotelesed minden mesterség', 's a' költés' principiumává tőn.

Kritik. Hagyd-el most Arisztotelesemet, Szatira.

Szatir. Némelly emberek annyira bírnak ezzel, hogy mímelésekben a' mímeltnek járása, arcza, tag-mozgásai, erkölcei, 's szavai nyilván kitetszenek, másoknak nevetségekre, de magoknak semmi örömeikre.

Kritik. Mert Carricaturában ¹¹⁾ adatik-elé, 's a' karakter-vonások nagyítva. Keveset hajtok e' felesleges mimikára.

Szat. Én magam is; de azért nem gonosz ez, a' millyennek tartatik; nem is elmés, mellynek alakját gyakran felveszi; talentom ez, a' léleknek és testnek finomabb elaszticitása, mellynek alkalmaztatását a' józan ész, és az erkölcsiség' iskolájában kell

11) Carricatura, oly festés, mellyben a' személynek különössége nagyítva adatik-elé, és nevetségessé tétetik. E' szerint minden nagyítva tett elé-adás carricaturának nevezetik. Nem árt ott, hol nevetséges adatik-fel, de ízléssel legyen fűszerezve.

előbb tanulni. Voltak teremtmények, fájdalom, ezeknek neveiket viselem én is; *) mellyek ennek a' rugó-erőnek műszerével természetesen birtak, 's nem különben mint a' majmok, elég dévajok voltak.

Kritik. Te tehát ezekben talentomot keresel?

Szat. Fájdalom! vagy mondjam inkább, nagy szerencsére? Ezek a' Szatírek minden nemzetben találtnak, 's a' társaságnak nagy hasznára vagynak. Vannak oly gonosz karakterű emberek a' társaságokban, kiket még a' legszentebb tündélművek sem törhetnek. Felfuvalkodtak, kiknek senki ellent-álni nem mer; szemtelenek, kik az ártatlanságnak terhére vagynak; bolondok, kik böszültségeikkel dicsekszenek. Más részről oroz hizelkedők, kikről az áll-arczát le kell vonni, 's t. ef. Ide, a' társaság' közepébe, ennek védelme alatt hoztam-be a' gúnyoló, 's kissebbítő játékot; tudod, mennyire kedves ez a' föld' vig lakosi között. Az, a' kinek szerenésje vagyoni elérteni, a' körnek közepette ül fedett, vagy gyönyörűen bealakozott fővel, tárgya az egyesült társaság' elmés nyilainak. Gyakran egyiktől másikra kerül a' sor, a' gúnyt rossz neven venni nem szabad senkinek: ez az ünnep' szabadsága. A' gáncsoló játék volt tehát egy társaság' kezessége alatt első néző-helyem, mellyen minden kigúnyolt nevezhetett másokon, 's ha kedve tartá, a' többivel együtt magán is. Minden megítélt ítélő is volt gyszer'smind.

Kritik. Vészedelmes játék! gyűlölséget, 's ellenségeskedést hágy a' szívben maga után. Az ártatlan emberek társas köröktől távol maradjon a' vadak között.

Szat. 'S még is kedvelték a' te Görögoid a' hatalmaskodó, vagy döllyfös személyek ellen a' cserép törvényt. ¹²⁾

Kritik. Egy időben mikor még, legalább e' pontban, vadak voltak.

Szat. A' régi Tragädia decomponálta a' hőst; a' szatírás darab, melly a' hősi játéokra következett, a' legmerészb' gúnynak ada helyt.

Kritik. Történetidet folytatd!

Szat. Nagyító mimikám, és gúny-játékom bizonyosan el fogott engem veszteni, ha egy férjfiú magához nem vesz, ki magát bátyának mondá; a' külföldieknél El Gusto nevérol ismeretes.

Kritik. A' jó ízlés tehát a' te bátyád?

Szat. Ő fejtett-ki a' nevetségesnek üres bámulását, szinte mint a' majmolásnak acsarkodását, 's a' vastag gáncsolódást űző szokásomból. A' mérő-fával (Hefebaum) gondolá ő, senkit sem kell halálíg csiklándoztatni, sem gáncsolódással földhez verni. Így tanultam tőle előszer a' finomabb hibákat felfedezni, a' bohóságokat finomabban feldarabolni, a' csalfa fényt szélt-szórni, 's t. ef. Ennek neve ma Persiflage.

Kritik. A' régiek Ironiának mondták, és jóval nagyobb hatalmat adtak neki, mint sem maga ez a' persziflirozó név valaha adhatott volna. Roszszúl értetik, és roszszúl használtatik még azoktól is, kik vele leggyakrabban élnek.

*) A' Szatírek, és Szatíriszkek.

12) Ostracismus, gyakorlatott Athenében, 's tíz esztendő szám-űzésben állott. Így nevezetett pedig azért, mert a' polgárok, kik a' szám-űzetendő ellen voltak, ennek nevé cserépre irták. Így szám-űzetett Ariszaidés, az igaz. Nem is a' nyilván gonosz-tévők ellen volt ez a' törvény hozva, hanem inkább a' jelesebb polgárok ellen, kik akár t-
kintetek, akár gazdagságok által a' szabadságnak vesszedelmére lehettenek. Tartott Alcibiád idejéig.

Szat. „Nincs könnyebb, mondá bátyám, mint kifütyölni, kipiszegni valakit; de mind ezek az udvariatlan szerek ízetlenségnél egyebet nem szülnek. Az össze-hangzó síp ellenben a' hibás helyeket halkan érenti, 's jelenti.“ Minden barátim közt Horátzot, a' beszéd, 's levél-író, Horátzot, a' kellemetes conviválist, dicsérte előttem. „Az olyan gúnyolás, melly az előtt, a' kit illet, ide nem számlálván a' külső tekinteteket, a' vig beszélgetés közt szembe illendően nem mondathatik, ritkán lehet jó gondolat“ — mondá a' bátyám. A' hahotás ingerkedéseknek, barátságos asztaloknál kitűnő csipkedéseknek legnagyobb ellenségek volt, az ilyen czinkosságok utálatosok voltak előtte. „Mesélgetések, beszédek, és beszélgetések tegyék a' tréfát, ha tetszeni, javítani akar; a' legkomolyabb igazságot nevetve fogatosbban mondhatni, mint búsongva a' prédikáló székéből.

Kritik. Bátyádnak ebben igaza van. Magának a' te Swiftednek szaggató elmességét is, bár mint gyönyörködtete szép esze, háborodás nélkül soha nem tekinthettem.

Szat. Halljad csak, mint jutott erre a' szegény, az én példám után. Én Ironiámmal a' te kedves műveidhez tértem, a' Komédiához: de ez csak alig, és csupán subalternája gyanánt tudott, 's akart velem élni. „A' szatírás Drammának, 's általlyában a' régi Komédiának kora eltűnt már,“ mondá, „Komikai elé-adásokat kíván a' mi mesterségünk; és nem talán csupa szatírás elmességet, acsarkodásokat, és csapásokat.“ Ugyan így szólt a' Komikai Epopéja is; maga a' kis Epigramma is megvetett már. „A' személyes Szatirákot — elég mérész volt hozzám mondani — gyűlölöm; az a' czél, mellyre nyilamat arányzom, helyet foglalhat nálam mindenkor minden név nélkül; egy költött név elég neki, vagy egy kereszt-vonás, mellyet bizonyos személyre senki nem fog érteni.“ — Így elhagyatva nem minden belső boszszonkodás nélkül kezdtem a' parodiázásnak ¹⁵⁾ rossz mesterségét tanulni.

Kritik. 'S osztán! hiszen ez a' mesterség nem éppen a' legrosszszabbik. Vannak parodiák, mellyek a' legfinomabb 's elmesebb módon mellettem is helyet foglalhatnak.

Szat. Illyenek kevesen vannak, 's még ezek is, fájdalom, 's kár! a' mutatott darabokkal veszni indulnak. Ha ez igaz, hát örömet sejedjük a' parodiát, ne talán részvételünket semmivé tegye. Inkább szeretjük, vagy legalább eltűrjük a' csekély emlékelet, ha bár nem szépít is, hogy-sem a' vájt tükrrel legyünk kénytelenek emlékezni, melly a' szépet nagyított rútságban mutatja. A' parodiák, nem tagadhatod magad is, többnyire illyen vájt tükrök, mint szinte Swiftnek munkái. Ez az ő elmés Ángolyjainak akarván tetszeni, caricaturájának lineájit oly hosszan, 's keresztesen húzta, rajzolatit oly helyesen tette, és a' bohóknak tulajdon nyelveken oly jól festette, hogy a' tompább elmék néhány ironiájit, p. o. politikai beszélgetéseit, a' legtisztább Való gyanánt vennék. Innen történt, hogy regéje a' hordóról, fejéből a' Püspök-süvéget kiemel-

¹⁵⁾ Parodia: tréfás költemény, vagy Egyes mondsok valamely komoly költeményből költsönözve. Nem volt ismeretlen már a' Görögöknél is; a' könyv-elmű Franczoknak különösen kedves. A' mi időnkben híressé lett az általlítottatett Éneisz; ezt tette elsőben az Olaszok közt Lalli (1657.) követte Blumauer (1783.) A' jobb ízlésű ember előtt tűrhetetlen a' magában nagyok, szépek, e' féle leallyasítása!

te. Szatírás javallata a' kereszténység' eltörléséről, bármi fontosan adta is ezt elé, őt, a' Fő-egyház' legnagyobb védelmezőjét, a' legreligioszusabb férfiút, a' hitelenség' gyanúja alá vetette. Így fizetnek a' rajzoló paródiák, melyekben azt tartom Swiftnél nagyobb mestert egy kor sem látott. Mert az Ironia közönségesen oly gyökér, melyet kevés fog rághat-meg.

Kritik. Kár! a' hasonló félre-értéseknek nevetséges példájikat majd minden nemzetnél megtalálni.

Szat. Én tehát a' parodírozást is meguntam; mert igyen szóllék ön-magamhoz: Mért legyek a' bolondok' árnyéka, melly a' személlyel együtt eltűnik? Készíts magad oly munkát, melly magában megálljon. De mit és miként? Tanítómhoz folyamodtam; de kimenetet ez sem tud mutatni. Szerencsémre felleltem atyámat. Tekintsd-meg, itt jó maga.

Kritik. Hogyhogy? 's ez a' te atyád? nékem ő testvér bátyám.

Szat. Én tehát a' te unokád. Szophron az ő neve. Ő változtatá-el az enyémet is; mert már nem Szatira az én nevem.

Kritik. Mi tehát?

Szat. Őt kérdezd e' végett.

Szophr. Az én leányom ez, dévaj ifjúságom' gyümölcse. Annya Euphroszine, a' Nimpha, elmulasztotta nevelését; de utóbb — ezt a' vallást meg nem tagadhatom tőle — némely helytelenségektől derekasan elszoktatá magát. Ismerj benne unokádra; hugom, ő neked szolgálhat.

Szat. Ironiának nevezsz te engem, atyám, a' Görög fentebb értelemben. „Ne legyek én, mondád, egy különös mi, hanem csak bizonyos forma, vagy figura.“ Miolta ehez a' szerény ön-ismerethez jutottam, minden fáradozásaimat ez egyre fordítám. Te mutattad-meg nekem atyám előbbi vakmerőségemnek bolondságát, sőt még többet is tevé. A' persziflaget, p. o. mint Jargomnak jeles és felette finom nemét, melly a' pulya, 's helytelenül csinosult korhoz tartozik; az úgy nevezett húmort, melly a' széllal változó, mint a' jó vagy rossz kedv; mellynek csak ugyan szabás, és törvény szerint kell változnia, különben a' leghizelkedőbb karakter mellett is türehtetlen lészen. A' parodiának szem-fényvesztő játékát kárommal tanultam ismerni; a' felesleg nagyított karakternek darabosságát, és színletességét te mutatád-meg nékem. A' theátromban szinte mint a' rajzolatban mind ezek a' caricatúrák türehtetlenek most már előtttem. Az úgy nevezett Olla Potrida ¹⁴⁾ a' szatírás karakterekben éppen ellenemre van. Az erkölcsi költeményekhez, a' declamátzióhoz, a' tüzes prédikátzióhoz akartam repülni, 's beléjek szövödni: de te ezen keveréknek helytelenségévé is nevezetes példák általtéttel engem figyelmetessé. A' szatírás erkölcsi költők, és oktató prédikátorok, sem a' régi sem a' mostani időben nem kémeltettek hibáikban. Mind ezekből észre-vettem, mi legyen egyedül rendeltetésem. Ki merjem é mondani?

Kritik. Mért nem?

14) Olla Potrida, Spanyol szó, közönséges értelemben különféle eledelekből készült ételt tesz; valóságos mismás, keverék.

Ironia. A' te tisztednek végre-hajtása, felséges, dicső Kritika; én a' te rokonod vagyok. Ha az nem volnék; ha te igazságos mértékű ítéleteden nem állanék: honnan vennék hatalmat a' legkisebb gáncsolásra is? mi más alapja, mi egyéb ereje lenne néki? Most pedig egy vérségű lévén veled, 's anyám szellemétől lelkesítetvén, minden alakot hatalmam alatt tartok, mellyekkel soha magamnak nem szolgállok, de annál könnyebben a' tárgy minden nemének: az epopéjának, mint a' dramának; a' történetnek, mint a' regének, sőt a' kis elmés költeménynek is láthatlan nyújtok fordulásokat, vagy matériát; csak pillantatig láttatom magamat, 's eltűnök. Minden tárgynak meghagyom a' maga szabásait, és nevét; 's így által-adom a' te hagyásodat, parancsodat, lánya Themisznak. Által-adom én ezeket kinek-kinek érdeme szerint a' személyhez, és dologhoz alkalmaztatva; ennek könny-elműleg, amannak komolyan, ennek mosolygva, annak nevetve; amannak gúnyolva, másnak csipkedve is.

Kritik. Ariolom vagy tehát nekem, unokám!

Iron. Örömmel leszek az, a' te szolgálatodra, mindenkor a' legkönnyebb módon. Leginkább a' társalkodásban, beszélgetésekben, beszédekben; a' történet-írásokban, legörömöstebb pedig románokban, mellyek a' többbit mind össze-kapcsolják rollém' jól játszására. Első kedvenczeim Szokrates, és Lucian, Horác és Galliani, Cervantes, Addison, Swift, Voltaire, Sterne, ebben a' manierben mutatták magokat. Hányat kellene még ezek közül neveznem, ha mindnyájokat nevezni akar-nám! De el nem feledhetem Paul Jeanomat, ki a' magájén kívül Swift, Fielding, és Sterne lelkeikkel együtt dolgozott. Jövendőben első dolgom leszen az előbbi nevem-mel történt vissza-élést kiirtanom, és a' kevés számú méltóbbakat, kiket a' név meg-mocskolt, a' mesterségnek gyökeres okaitól fogva rehabilitálnom.

Kritik. És mért jelenél-meg még is előttem ezzel az utálatos nyárral?

Iron. Hogy itt a' te széked előtt örökre elvessem az utálatost, 's helyette más ezim-jelet várjak kezedből.

Kritik. Ezt meg is fogod tőlem nyerni. De előbb tudni akarom, kitől vettél az ált-változásra hatalmat?

Iron. Anyámtól, egy halhatatlan nemű Nimphától, Euphroszine volt neve. Korán még gyermekségemben, el-hagyott. „Körüled fogok lebegni, mondá, és a' veszé-lyekben lépteidet igazgatni; de magad fogod magadat nevelni, 's ezt megteheted atyád' segítségével. Annak idejében meg fogok neked jelenni.“ És tegnap megjelent, dicsért, 's ezt a' gyűrűt, és sisakot adá. Mind a' kettő láthatatlanná téssen, 's ált-változtat akara-tom szerint, de szoros törvények alatt, mellyek nem tűrnek vissza-élést. Felséges Kritika! anyám hozzád igazított, de rokonságomat hozzád nem mondá ő; azért ne-veztelek, megbocsáss, nénémnek.

Kritik. Vedd hát kezemből e' műszert, a' legjobbat, a' mit adhatok, ezt a' teg-zet tele nyilakkal, 's ezt az ívet. Egykor ezzel Diánna a' dúló vadat leteríté a' hércze-ken. Amor elcsente az ívet, és a' tegzet, mikor szeme Endimionon nyugvék, és a' nyilakat rendre a' Kasztali forrásba mártá. Most talál a' nélkül, hogy mély sebeket ejtsen, 's az ejtett seb mindenkor gyógyítható. Él az ível tisztod eránt hiven, mint ember-szeretőhöz illik, ki nagyot és kicsit csinál magából. A' nyilak különfélék.

Szophron. Én semmivel sem ajándékozlak-meg; mert az ált-változásnak ajándékával mindent megnyertél. Csak egy tanítást adok én neked, mint Kritika szolgálojának: a' különösen mindig lesd-ki a' közönségest vidd-viszsa a' különösre. Az a' költő, ki ezt tenni nem tudja, nem költő; a' ki ítéletében ezt nem teszi, nem mű-bíró. A' kötözéstől veszed uj nevedet; én neked egy olyan fészket mutatok, mellyben boldondokat foghatsz, és bölcsékké teheted őket, ha szükséged leszen rája. Kösd-össze okosan kérdéseidet, a' munkáló lélek' beljét vizsgál-d-ki.

Iron. Mivel hatalmamban áll mind a' két nemnek alakjában, mint Iron, és Ironia, megjelenhetnem, hálás örömmel veszem ajándéktokat, és tanácsokat.

Szophr. Élj boldogul leányom.

Kritik. Élj boldogul unokám! a' világnak szüksége van rád. Hová hamarább hozd hírét munkálódásodnak.

Herder után

Guzmics Iszidor. *)

5.

A' BARÁTSÁG.

Istenségnek Menyből származott Leánya
Barátság, az Égnek legszebb adománya!
Jer titkos bájoddal lelkesítsd mellyemet
Mig dicséretedre zengem énekemet. —
Szent erőd a' roppant világot meghattya,
Kerekít eggyező mozgásba forgattya,
Sőt hogy alkotmánya álljon ily rendébe
Eggyességet fűjtál a' Chaosz' méhébe.
Te vagy a' Mindenség' foglaló láncz - szeme
Melly által szebb fényben tündöklök kelleme
Ha békesség - szerző pálczádat kinyújtod,
A' szíveket forró szeretetre gyújtod;
Parancsolsz: 's az ágyúk' öbli megnémulnak,
'S a' halált lövellő nyilak megtompulnak,
A' hol szent tüzednek tündöklök világa,
Virit a' békesség' drága olaj ága.

*) A' * alatt tett jegyzések Herderé, a' számok alatt lévők a' Fordítójé.

Szent lánczal kapcsolod egybe a' lelkeket,
 Szent tüzzel hevited az érző kebleket.
 A' hol bájos erőd a' szíveket hattyá
 Csergedez az öröm' édes folyamattya,
 A' szeretet 's béke egymást csókolgattyák,
 'S a' lelket mennyei nektárral itattyák
 Te üződ-el a' bú' gyászos fellegeit,
 Letöröld szemünkről a' bánat' könnyeit.
 Ha szent lehelleted szívünket nem hatná
 Éltét e' világon ki is kívánhatná?
 Ha szent tüzedtől a' világ nem hevülne,
 Roppant alkotmánya a' semmibe dülne,
 Vagy a' siralomnak mord völgyévé válna,
 Mellyben boldogságot senki se találna,
 Hány nyomorult, midőn óhajtott már halált,
 Hiv kebledbe csendes menedékre talált?
 Hánynak csepegtettél bal'samot szívére,
 Gyógyító irt hánynak kötöttél sebére? —
 Barátság szent tüze légy mindenkor velem,
 Szent lehelleteddel melengess kebelem'.
 Lőjje bár a' bal sors reám mérges ivét,
 Csak el ne ragadja hiv barátom' szívét.
 Szerencse! vedd-el bár a' mit tölled vettem,
 Csak egy hiv barátom maradjon mellettem,
 Ki szívét lángoló szívemhez kapcsolja,
 Kölcsönös hevével tüzemet csókolja.
 'S ha láttya sebhedett szívem' keserveit,
 Szemeiből ő is hullassa könnyeit,
 Oh! úgy bús szívemnek eloszol fellege,
 Kiderül napomnak gyászba borúlt' ege.
 Örömmel váltom-fel szívem' fájdalmait,
 Truczczolva nevetem a' sors' csapásait.
 Oh úgy! bár az észak' vad pusztáin élek,
 Körülöttem kies berkeket szemlélek,
 Elziom lészen sivatag vidékem,
 A' kisült' kóró is ró'sát terem nékem;
 Ha fagyfaló szelek zuhognak térembe,
 Az északi szél is Zefir lész' fülemben;

Ha a' fene vadak' ordításit hallom
 Rémitő hangjait koncerteknek valloim —
 Nem rettent rám húzott ívével a' halál,
 Mert a' síron túl is barátom feltalál —
 Majd ott, a' szeretet' paradicsomába,
 Az örök boldogság' dicső hajlékába,
 Hol földi szennyéből a' test kivetkezik,
 A' tettetés semmi szívhez nem férkezik;
 Hol a' megboldogult' lakosi az Égnek,
 Egy tisztább szeretet' szent lángjától égnek;
 Hol a' Mindenható szent trónusa körül
 Minden csak a' tiszta szeretetnek örül,
 Oh ott fogsz majd édesb' nektárral itatni,
 Istenibb erővel lelkemre béhatni.
 Ott fogom becsedet egészszen érzeni,
 'S a' mennyei hárfán nevedet zengeni.
 Oh nagy gyönyörűség! ott ismét fellelem
 Kit itt a' szeretet egybe kötött velem,
 Majd ott hív keblébe fogok ismét dűlni,
 'S a' szent szeretetnek vég nélkül örülni.

*****

A' SZOMJAS VADÁSZ.

Pozsony Június 20-ikán 1826.

Nyíregyháza' terjedt homokos pusztáján
 Pál barátom Nyárkor pihegve vadászott.
 Nyúlakat, tűzokot, szállások' tanyáján
 Magánosan szökve puskával hajhászott.
 Fáradva békőszönt egy nádas kunyhóba
 Mivel gémes kútat az udvaron látott,
 'S a' szép Gazdaszszonnyal ereszkedvén szóba
 Mást nem kért csak vizet; de mutata hátot
 Néki a' menyecske 's haragosan így szólt:
 Puskás vadász Uram mennyen kéd dolgára,
 Udvarom nem korcsma és soha nem is vólt,
 Nem ügyelek én fel más szomjúságára.

A' szegény eltikkadt izzadó, odébb ment,
 Puskáját vállain már meg is átkozta,
 Ez az aszszony úgymond, még durczásabb mint szent,
 A' szomjúság' kinját soha sem hordozta.
 Ballagott de nem lőtt, bár futni rókákat
 Közel a' barázdán haladva szemlélné,
 Sőt a' meglőtt, 's karján függő két kacsákat
 Ellökné, ha otthon Katától nem félne.
 Nem volt a' szegénynek semmi tarisnyája,
 Szegény volt ő mint én; egyszerre két nagy baj!
 Szomjúság, fájdalom, volt szive' kányája,
 De látván más szállást itt talán nem vár baj
 Úgymond könnyes szemmel érzékeny barátom,
 'S belép a' szobába és megint vizet kért,
 Itt a' jól-tévőség' képét úgymond látom.
 Az aszszony nem volt szép, fél századott ált'-mért,
 De jó volt, 's azt mondá: szolgálnék szívesen,
 De a' vedert Istók elvivé magával
 Hogy megvasaltassa ismét, az ügyesen
 Dolgozó kovácscsal Dienes bátyával.
 Üljön-le hát az Úr e' csiszolt lóczára,
 Vagy düljön az ágyra 's nyugodjék csendessen
 Rötkön szűrni megyek tejecskét számára,
 És kívánni fogom hogy jó ízűn essen.
 Megderült bús képe a' puskás lankadtnak,
 Szívével szájával a' tejből hörpentett,
 A' jó szók mindenkor a' jó szívre hatnak,
 Boldog ki meg menthet, boldog a' megmentett.
 A' durcsás' csúf kényét Pál elfelejtette,
 De a' kegyes vén nőt, tisztelte, áldotta,
 Egygyik vad-kacsáját neki ált'-engedte,
 És tettét szívében mindég fenntartotta. —

Az Igen már önként tetszik; megtagadni
 Jó móddal nehezebb (él ne felejtsetek
 Ti Nagyok ti Szépek) mint sem hogy megadni,
 'S a' Nem szót mindenkor kegyesen ejtsetek,

Gr. D. J.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Nyolczadik Füzet. Augusztusz 1826.

6.

Verulámi Báró Bacó' gondolatjai külömbféle tárgyakról.

A Verulámi Báró Bacó egy volt a maga idejének legnagyobb és legszebb elméji között. Ezen nagy embernek külömbféle tárgyak felett írt gondolatjai, mellyeket ily cím alatt: *Sermo-nes fideles, sive interiora rerum*, bocsátott Deák nyelven közre, felette hasznosak 's nagy hathatósággal 's méltósággal vagynak kifejezve. Igaz, hogy sok dolgok, mellyek ezen munkácskában elő-fordulnak, már ma más könyvekben bővebben 's részszerént fundamentomosabban is elő vagynak adva. Mindazáltal egy olyan férjfiúnak, ki a maga ideje felett annyira felemelkedett, most is illendő hódolnunk; annyival inkább, minthogy a' munkájából kitetsző tudományt és lelket lehetetlen nem csudálnunk. Reményleni lehet tehát, hogy az itt megjelenő tördedékeket is kedvesen fogja a' Magyar Közönség venni.

A Tisztségekről és Méltóságokról.

Azok, kik felső hatalmassági tisztségeket viselnek, hármass tekintetben szolgák: szolgáji a' Fejedelemnek vagy az Országnak, szolgáji a' Köz-hírnek és szolgáji a' Foglalatosságoknak. E' szerént semmi szabadsággal sem bírnak, sem személyekre, sem cselekedetekre, sem idejekre nézve. Nagyon különös dolog hatalomra vágnini 's szabadságát elvesztetni, vagy mások felett hatalmat kívánni 's az által a' magán való hatalomról lemondani. A' főbb tisztségekre való lépés nagy munkába kerül 's ezen nagy munka még nagyobb munkákra visz', 's méltatlan cselekedetek nélkül is ritkán esik-meg az ilyen lépés, sőt sokan méltatlan magok-viseletek által jutnak tisztségekre.

A' Fő-tisztségekben való megmaradás nem kevesebbé nehéz, mert sikámló a' hely, a' vissza-lépés pedig vagy hirtelen lebukást okoz, vagy legalább meghomályosodást, melly már maga is szomorú és kedvetlenítő állapot. A' nem lehetsz többé, a' mi voltál, — nincs, miért kívánnád az életedet is, „*Cum non sis, qui fueris, non est, cur velis vivere.*”

De vissza-lépni hatalmokban sincs mindenkor az embereknek, ha akarnának is, 's nem is akarnak akkor, mikor az okosság tanácsolná. Még akkor is, midőn a' magánosságot és nyugalmat kívánó öregség 's erőtlenség jelenti magát, elszenvedhetetlen előttük a' tisztség-nélkül való élet, 's az olyan falusi vagy kis városi vénékhez hasonlitanak, kik a' ház előtt szeretnek üldögelni, ámbár az előttök elmenőktől kinevettetnek.

Valóban a' Fő-tisztségekben lévőknek mások velékedéseikbe kell magokat gondolatjokkal helyheztetniük, ha magokat oly szerencsés embereknek akarják tartani, a' millyeneknek másoktól tartattatnak, mert ha saját érzések után ítélnék semmi boldogságot nem találnak sorsokban. De ha magokban meggondolják, mint vélekednek sokról mások, 's melly örömet megcserélnének azok velek; akkor boldogok, de csak külsőképpen és a' hír által, holott belsőképpen talám egészen ellenkezőt tapasztalnak, mert bajait és fájdalmaikat mindenkor magok vészik többnyire legelsőben észre, ámbár hibáik észre-vevésében mindenkor utólsók. Mert tagadhatatlan, hogy a' Fő-tisztségbeliek és Fő-méltóságuk magok-magokat nem esmerik, 's míg a' foglalatosságok figyelmeiket eloszlatják, elmúlik az idő, mellyben testeknek és lelkeknek egészességéről gondolkodhatnának.

*Illi mors gravis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.*

Nehéz kő gyanánt nyomja azt a' halál, ki mindenektől csak magától nem esmérte hal-meg.

A' nagy hatalommal nagy szabadság van össze-kapcsolva, jót, vagy rosszat tenni; de az utolsót úgy kell nézni, mint a' szerencsétlenséget, mert nem akarni a' rosszat, a' legnagyobb érdem ugyan, de nem tehetni azt, az sem utolsó szerencse.

Azért kívánni hatalmat, hogy jót lehessen tenni, ez a' dicsőségre vágyásnak igaz és törvényes célja. A' jó indulat és jó szándék az Isten előtt ugyan kedves dolog; de az emberekre nézve ha csak cselekedetté nem válik, nem igen ér többet, mint a' szép álom. Cselekedetté pedig nem könnyen válhat valamely tisztség és hivatalbéli hatalom nélkül, melly által mint egy magasabb grádicsra lépünk. Az érdemek és jó cselekedetek céljai a' jó ember törekedésének és fáradságának 's azoknak érzése tellyessé teszi a' lélek nyugalmit. Minekutánna megtekintette volna Isten valamit teremtet vala, ime igen jó vala. Azután következett a' szombat a' nyugalom napja.

Tiszti munkáid folytatása közben tedd elődbe a' legjobb példákat, mert a' példák követése egy csomóban foglal minden regulákat. Egy bizonyos idő múlva tartsd elődbe a' magad példáját is, és vizsgál-d meg magadat szorosan, ha nem volt hivatalod kezdete tökéletesebb, mint folytatása? még azoknak példáját se mulasd-el vizsgálni, kik ugyan azon hivatalt hibásan viselték; ne azért, hogy azoknak kisebbítésével maga-

dat magasztald, hanem inkább azért, hogy arra emlékeztessél, mely tévesztő útakat kelljen kerülnöd. Tégy tehát jobbításokat, de a' nélkül, hogy kérlelnéd, vagy az előbbi időket és személyeket aláznád. Erős feltételed legyen, mind a' jó példákat követni, mind jó példákat adni. Menj-viszsa az intézetek' első elrendeléséhez 's vizsgálj a' szerint, miben és mi módon fajultak-el 's romlottak-meg. De mind a' régi, mind az újabb időktől kell tanácsot kérned; a' régiektől, hogy megtanuld, mi volt a' legjobb, az ujjaktól, hogy által lásd, mi a' legalkalmasabb.

Abban, a' mit tiszteldbéli hatalmad szerint tészel, bizonyos meghatározott regulákat igyekezzél követni, hogy mások világosan lássák, mit várhassanak tőled. De mindazáltal ne légy megátalkodott és semmiben nem engedő, 's mikor a' regulától eltávozol, világosan megmagyarázd, miért cselekszed azt.

Hivatalod' jussait álhatatosan fenn-tartsd a' nélkül, hogy törvényhatóságod eránt egy-könnyen pert ne indíts; 's úgy alkalmaztasd magadat, hogy jussaidat inkább halgatva és cselekedettel gyakorold, mint sem hogy azokért a' világ előtt kérdést tennél és értekeznel.

Az alattad lévő hivatalok' jussait is védelmezd és becsben tartsd. Nagyobb dicsőségnek tartsd az egészet elrendelni 's reá vigyázattal lenni, mint minden apró részeibe bele avatkozni. Azokat, kik hivatalod' teljesítésében tanácsot adhatnak és segítségül lehetnek, kedvesen lásd, sőt meghívni se sajnáld; még azokat se igazítsd-el tőled, mint alkalmatlankodókat, kik e' végre szolgálatjokat ajánlják, sőt inkább vond azokat szíves elfogadás által magadhoz.

A' hivatalbéli hatalom' gyakorlásában a' következő négy hibák szoktak leginkább elő-fordulni: a' nagy késedelmezés, a' megvesztegettetés, a' durvaság, és a' szerfelett való lágyság.

Hogy az első hibát a' késedelmezést elkerülhessed, tedd könnyűvé a' hozzád járulást, tartsd-meg pontosan a' rendelt határ-napokat, végezd-el tökéletesen az egyszer elkezdett dolgokat, ha csak a' szükség nem kényszerít, ne kapj azoknak elvégződéseik előtt újakra.

A' megvesztegetésekre nézve ne csak a' magad kezeit és a' hozzá-tartozandókat tartsd tisztán az ajándékoktól, hanem azon légy, hogy még a' könyörgők' kezei se nyiljanak ajándékkal való kínálásra. Az első bizonyosan megtörténik, ha igasság' szerető tészel; de még a' második sem fog elmúlni, ha egyenes gondolkodásodat 's a' megvesztegetés eránt való gyűlölségedet a' világ' láttára kimutatod. Azonban ne csak magát ezen vétket, hanem még az eránt való gyanút is távoztassad. A' ki álhatatlan, 's hivatalbéli cselekedete' módját változtatja a' nélkül, hogy ezen változás' okát a' világgal észre-vetetné, az gyanússá teszi magát, hogy meghagyja magát vesztegetni. Valamikor tehát egyszer kinyilatkoztatott vélekedésedtől, vagy cselekedetednek egyszer elkezdett módjától eltávozol, tégy arról egyenes szívvel vallást, egyszer'smind gondosan magyarázd-meg az okokat is, melyek téged' arra bírtak: 's ne gondold, hogy a' dolgot titokban 's másoktól észre nem vevővé tehesd.

Az olyan szolgát, ki Uránál nagy kegyelemben van; annál sokat tehet a' világ, ha csak ezen különös hajlandóságnak valamely okát nem látja: úgy szokta nézni, mint megvesztegetésre szolgáló görbe csatornát.

A' durva maga viselet csak kedvetlenséget és gyűlölséget szűl, a' nélkül, hogy valamit használna. A' keménység legalább félelmet gerjeszt másokban, de a' durvaság csak útálatot. Még a' pirongatásoknak és feddéseknak is a' felsőbb helyekről hathatósaknak ugyan, de nem megszégyenítőknak kell lenni.

A' szerfelett való lágyság és engedelmesség még rosszabb, mint a' megvesztegetés, mert erre csak néha van késértet. De ha valaki mások' alkalmatlankodása vagy kérése által erőt hágy magán venni, vagy más kicsinyes tekintetektől vezéreltetik, az olyan mindenütt talál effélére alkalmat. Salamon azt mondja: személyt válogatni az ítéletben nem jó. Példa-beszéd 24, 23.

A' mit a' régiek mondtak, egészen igaz: a' tisztség esmerteti-meg az embert. Az némelyeket jobbakká, másokat rosszabbakká tesz'.

Mindenek' vélekedése szerint az uralkodásra alkalmasnak tartatott volna, ha soha nem uralkodott volna, ezt mondja Tacitus Gálbáról — Vespásiánusról ellenben így szól: minden uralkodók' között ő volt az az egy, ki jobb emberré lett, mint a' millyen előbb volt.

A' Nemes léleknek csálhatatlan jele az, ha ki a' tisztességek által jobbá tétetik. A' tisztességek a' virtus' lakhelyei, legalább azoknak kellene lenniük. De valamint a' természetben a' testek sebessebben mozognak, úgy a' virtus is gyorsabb, míg valami tisztességre törekedik, mint midőn már benne van helyheztetve.

Az az út, mellyen a' tisztességek és méltóságok tetejére menni lehet tekervényes vagy csiga grádicson vezet, 's ha hatalmas és sokat tehető felekezetek vagynak, jó ha magát a' felemelkedni kívánó addig, míg fel-felé törekedik, valamellyikhez hozzá kapcsolja, de mihelyt egyszer célját elérte, viszont minden felekezetek eránt magát egyarányosságba helyhezteti.

Az előtted volt tisztviselő' emlékezetét soha ne sértegesd, különben az utánnad következő hasonló pénzfel fog néked fizetni.

Tiszti társaiddal is barátságosan bánjál 's inkább magadhoz hívd őket olyankor is, mikor magok nem várják, mint sem hogy olyankor is magadtól elzárd, midőn hivatlatniok illendő volna.

Azon magas helyről, mellyen vagy, ne emlékezzél meg igen sokszor, 's ne emlegsd azt igen gyakran a' mindennapi beszélgetésben és társalkodásban. Inkább úgy alkalmaztasd magadat, hogy ezt mondhasd felőled: „Egészen más ember, mikor hivatalbéli dolgaiban foglalatoskodik.“

A' Szerelemről.

A' szerelemnek többet köszönhet a' Játék-szín, mint az emberi élet; mert a' vígjátéknak mindenkor, a' szomorú-játéknak is gyakran a' szerelem ad tárgyat; de az emberi életben töb'nyire kárt tesz', néha mint valamely Siren, néha mint valamely Fúria. Megjegyzést érdemel, hogy azon nagy és híres férfiak között, kikről a' régi

vagy újabb idők emlékeznek, egy sem engedte magát a' szerelemtől esztelen mértékben elragadtatni. Abból kitetszik, hogy a' nagy lelkek és a' nagy tettek ezen kicsiny indulattal nem férnek-össze. Azonban Marcus Antonius a' Duumvir és Appius Claudius a' Decemvir 's Róma' törvény-hozóinak egyik legjelesebbike e' részben kivételt szenvednek; kik közzül az egyik gyönyörűségeiben bujálkodó, a' másik pedig értelmes és józan életű volt. Innét kitetszik az, hogy a' Szerelem, ha szintén ritkán is, de csak ugyan talál néha magának útát, nem-csak a' nyitva lévő, hanem a' jól meg-erősített szívekbe is, ha-csak ezek gondosan nem őriztetnek.

Megvetést érdemlő és alacsony az, a' mit Epicurus ezen tekintetben mond: mi ketten egymásnak elég nagy Játék-szín gyanánt vagyunk. Mintha az ember, ki az égnek és égieknek vizsgálására született, eléggé illendőt és méltót tenne, midőn egy csekély bálvány' imádására, ha nem arczolatjával is, mint a' barmok, legalább felségesebb dolgok' szemlélésére adott szemeivel magát lealacsonyítja.

Ha ezen indulat' kicsapongásait meggondoljuk, 's ha vizsgáljuk, mely keveset ügyel a' dolgok' természetére és igaz becsére, különösnek fogjuk ezt találni, 's úgy fogjuk tapasztalni, hogy a' szüntelen való Hyperbolék csak a' szerelemnél találhatunk; 's eze-ket pedig nem egyedül a' kifejezésekben, hanem a' cselekedetekben is lehet nála látni. Mert jóllehet igen igazán mondatik, hogy kiki maga eránt maga a' legnagyobb hizelkedő; még is a' szerelmes ennél is több. Nem bírt még soha senki oly kevélységgel, hogy magát oly képtelenül magasztalta volna, mint a' szerelmes az ő kedvesét magasztalni szokta: nem ok nélkül lett e hát példa beszéddé ez a' mondás: szeretni 's egyszerűsmint bölcs észszel is birni, alig engédtetik egy Istennek is.

'S az ilyen esztelenséget nem csak más emberek veszik-észre, hanem maga a' szerelem' tárgya is, és ez, legjobban, ha csak a' viszont-szeretés által nem vakítatik. Mert bizonyos dolog az, hogy a' szerelem, vagy viszont-szeretéssel, vagy belső és titkos megvetéssel fizettetik-viszsa.

Annyival inkább kerülnünk kell ezen indulatot, mely nem csak egyebeknek hanem magának is veszedelmet okoz. Egyéb ártalmait szépen kifejezi a' költőknek azon meséje, mellyben az mondatik, hogy az a' ki Helenát Junónal és Pallásnál többre becsülte, magát mind Junó', mind Pallás' adományaitól megfosztotta. Mert a' szerelem' rabja kéntelen mind a' gazdagságtól mind a' bölcsességtől bútsút venni.

Ezen indulatnak különös nagy heve van olyankor, midőn a' lélek leglágyabb és legerőtlenebb, tudni-illik, a' szerencsében és szerencsétlenségben; jóllehet az utólsóról ezt még talán kevesen jegyezték-meg. Mind a' szerencsés, mind a' szerencsétlen sors szerelmet gerjeszt, 's annak tüzeit jobban meggyújtja: innét is lehet látni, hogy az, az esztelenség' szüleménye.

Legjobban cselekesznek azok, kik a' szerelmet, ha éppen el nem kerülhetik, legalább mérséklék, 's a' fontos dolgokból 's az élet' foglalatosságaiból kizárják. Mert ha az, ezekbe elegendik, akkor mindent megzavar, 's arra bírja az embereket, hogy céljok' elérésére vétkes eszközöket válaszszanak.

Akárminthé legyen a' dolog, a' katonák szintén úgy hódolnak a' szerelemnek, mint a' Bachusnak; mert a' veszedelmekért, mellyeknek ki vagynak téve, a' gyönyörűségekké váló élés által akarnak megfizettetni.

Az emberi természettel vele születik egy bizonyos titkos hajlandóság a szerelemre. Ha ez magát az által, hogy csak egy, vagy kevés tárgyat választ, meg nem emészt, természet szerint többekre terjed-el, 's az embereket ember-szeretőkké teszi; a' mit néha a' szerzeteseken lehet tapasztalni.

A' házassági szeretet szaporítja az emberi nemet, a' társasági tökéletesíti, a' buja szerelem pedig rontja és becsteleníti.

A' K ö l t s é g r ö l.

A' Vagyon arra való, hogy költsünk belőle, a' költségnek mennyiségét pedig a' szerint kell meghatároznunk, mint a' becsület és egyéb tisztességes czélok kívánják. A' bővebb költséget, vagy pompát a' reá' alkalmat adó dolognak érdeméhez kell mérnünk. Néha nem csak a' Mennyeknek Országáért, hanem a' Hazáért is tartozunk szegényebbekké lenni. A' rend-szerint való 's mindennapi költséget kinek-kinek a' maga értékéhez kell szabni, még pedig úgy, hogy a' költség keveseb'ré mennyen, mint a' jövedelem; 's illik vigyázni, hogy e' részben cselédeink' csalárdsága vagy gondatlansága kárt ne tegyen, 's úgy kell a' dolgot elrendelnünk, hogy a' költségről tett számadások mindenkor kevesebbre menjenek, mint a' mennyire becsültük.

A' ki értékét fogyasztani nem akarja, annak rend-szerint való költségeit szükségesképpen úgy kell alkalmaztatnia, hogy jövedelmeinek csak fele keljen-el, a' másik fele pedig félre tétessék. A' ki pedig értékét szaporítani akarja, annak jövedelmeinek csak egy harmad-részt kell elkölteni.

Még a' nagy embernek sem illetlen cselédjei' számadásait szorgalmassan meg tekén-teni. Ezt sokan elmulatják, nem annyira restségből, mint attól való féltéken, hogy értékjeknek kevesedését látván, el ne szomorodjanak. Azonban a' sebek, ha csak meg nem vi'sgáltatnak, nem gyógyíthatnak-meg.

Azoknak, kik gazdaságokra magok nem ügyelhetnek, nincs egyéb hátra, hanem hogy gazdaságbéli tisztjeiket nagy gondal válaszsák 's néha megváltoztassák: mert az újjabbak kevesebbet mérészelnek 's kevesebbé ravaszok.

A' ki némely részben nagy költséget tesz, annak más dolgokban meg kell magát szorítani, 's takarékosabbnak kell lenni. Ha p. o. vendégeket szeret látni, ruházatjára kevesebbet költsön. Ha sok cselédeket szeret, kevesebb lovakat tartson 's így egyéb esetekben is. Mert a' ki mindenben pompáz, az nehezen kerülheti-el gazdaságának tökéletes megromlását.

Ha valamelly alá-szállott 's adósságokba merült gazdaságot rendbe akarok szedni, a' feletébb való sietéssel több kárt tehetünk mint a' késedelmezéssel. A' hirtelenkedve való eladások, sokszor olly ártalmasok, mint a' sok Interes-fizetések. A' ki rossz karban volt gazdaságát egyszerre jó karba helyheztetve lenni látja, könnyen vissza-eshetik ismét az előbbeni rendetlenségbe. Ha látja, hogy könnyen elkerülte a' veszedelmet, vissza-tért előbbeni természete és szokása; de ha lassanként vergelődik-ki

a' bajból, hozzá szokik egyszer'smind a' rendhez és a' takarékosághoz, 's nem csak gazdaságát, hanem természetét is megjobbitja.

A' ki megfogyatkozott értékét gyarapítani lelkesen akarja, a' csekélyégeket se tartsa figyelmére méltatlanoknak, 's rendszerint kevesebbé illetlen az aprólékos költségeket is kevesíteni, mint az aprólékos nyereségeken kapkodni.

Az olyan költségeket, melyeket ha egyszer elkezdődtek, nem lehet abban hagyni, nagy vigyázással kell elkezdeni; de az olyan alkalommal, melly csak ritkán adja magát elől, nagyobb pompát is bátorságosabban lehet tenni.

7.

A' Katholika Egyház' mostani Hierarchiai állása az egész Világon.

Düsszszeldorfi Plébános D. Binterimnek mostanában (1826.) megjelent ily című munkájában: *Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christkatholischen Kirche*, a' második Résznek 657-dik lapján, a' Katholika Egyház mostani Hierarchiai állása az egész világon, azon szerint, valamint az Rómában a' Státus-titoknokságban elkészítettett, következő renddel adatik-elő:

1. Az egész Egyház' Feje, és Nyugoti Patriárcha, — a' Római Pápa.
2. A' Konstantinápoli Patriárcha, Sufragan-Püspökök nélkül.
3. Az Alexandriai Patriárcha, Sufragan-Püspökök nélkül.
4. Az Antiochiai Patriárcha, a' Babiloniai, mint Sufragan-Püspökkel.
5. A' Jeruzsálemi Patriárcha, Sufraganok nélkül.
6. Velencei Patriárcha, 14 Sufragan-Püspökkel.
7. Nyugoti India' Patriarchája, Lizabonban, 12 Sufragan-Püspökkel.
8. A' Mezopotamiai Chaldeusok Patriarchája, Babilonban, Sufr. nélkül.
9. A' Görög Melichiták' Patriarchája Antiochiában, Sufragan. nélkül.
10. Maroniták Patriarchája, Antiochiában.
11. Szirusok' Patriarchája.
12. Örmények' Patriarchája, Ciliciában, Sufraganok nélkül.

Ezek után következnek a' Kath. Egyház Érsekei a' többi Püspökökkel, minden Világ-részekből. Van Érsek 114. Püspök 543. kik közül 81-gyen közvetlen a' Római székek vagynak alája vetve. E' számba nincsenek befoglalva az úgy-nevezett Tituláris Püspökök (*Episcopi in partibus Infidelium*.) ugymint kik nem lakoznak bizonyos helyen maradosan. Még nem tartoznak ide a' Görög Schismaticus Püspökök Orosz és Görög Országban, valamint a' Janzenisták sem Hollandiában.

8.

A' Keresztyének' elszaporodásának át-nézése, egygyes Századonként.

Következendő Tabella, melly a' Brittus és Kül-földi Biblia-társaság' egygyik Titoknokjának emlék-beszédjéből az 1824-diki Német Újság-levelekbe iktattatott, át-nézését mutatja az összeseges Keresztyének' felvett számának, valakik minden-egy Században, az elsőtől a' 18-dikig (béfoglalva,) e' földön éltek:

Század:	Keresztyének' száma.	Század:	Keresztyének' száma.
1.	500,000.	10.	50,
2.	2,000,000.	11.	70,
3.	5,	12.	70,
4.	10,	13.	75,
5.	15,	14.	80,
6.	20,	15.	100,
7.	25,	16.	125,
8.	30,	17.	155,
9.	40,	18.	200,

Ha már a' Föld' népességét mind össze 1,000,000,000-ra vesszük-fel, az emberek' sokaságának viszonyját, Vallásra nézve, az im' itten álló számok fogják hozzávetőleg meghatározni:

Zsidók, — számjok alkalmasint megállapodásban vagy	-	-	2,500,000.
Keresztyének, — mostanság sebes szaporodásban,	-	-	200,000,000.
Mahomedánusok, — megállapodásban vagy fogyóban	-	-	140,000,000.
Pogányok, vagy olyanok, kik ama' Vallásokhoz nem tartoznak, — fogyóban	-	-	657,000,000.

Megközelítő egész Summa: 1,000,000,000.

A' Keresztyének oszolnak:

Római Katholicusokra	-	-	90,000,000.
Görögök, vagy Napkeletiekre	-	-	35,000,000.
Ollyanokra, kik azon Hit-vallások' egygyikéhez sem tartoznak	-	-	75,000,000.

Mindössze: - 200,000,000.

1818-tól fogva a' Keresztyének minden Világ-részekben nagy sebessen szaporodtak. A' Szent Írás majd nem ezer Biblia-társaságok által, — mellyekhez pedig naponként újabbak jönnek, — mindenfelé terjesztetik. Az Evangelicus Miszszionároknak még 1800-ban nem volt több telepedési helyök 157-nél az öszves Világ-részekben. Most már számjok 250-re hágott-fel, és folyton-folyvást többesedik. Keresztyén-Hit' terjesztése körül a' Római Katholika Egyház sem hátrál buzgódásban, és e' jelen Század' folytatában a' Szent Írásnak is igen sokféle kiadásai nyomtatódtak számokra.

E. I. P.

9.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Második Levél. Polykletus Krantorhoz.

Útazás Ostiából Rómába. — Róma Városa' meglátása. — Megérkezés a' Consulhoz Cnejus Octáviushoz.

A' katonák, kik éjjel az Ostiai kikötőben magokat kinyugodták, más nap reggel ismét hajóra ültek, hogy a' Tiberis' vizén könnyűden 's lassan folytatnák útjokat. De ezeknek vezére, ki egy Tribunus volt, egy könnyű sajkára ült, hogy hamarább Rómába érhesse; nekem is parancsolta, hogy késérője legyek. Ezen Fő-tiszt Athéné' megvételekor igen veszedelmes sebet kapván, alig tudott járni, 's lassú lépésekkel és két rab-szolgákra támaszkodva ment a' part felé. Én halgatva követtem őtet, mert egészen azt hittem, hogy Római, ha beszélnek is, meg nem értene; nem tudtam, hogy ezen Tiszt, ki Görög-országban soká tartózkodott, nyelvünket tökéletesen megtanulta, a' miről mindazáltal nem sokára meggyőződtem. Sebeinek fájdalma tudniillik időről-időre sóhajtásokat préselt ki belőle, 's én ezt látván, szíves rész-vételemnak jeleit adtam, a' mit ő megilletett szívvel fogadott. „Ifjú! így szólla hozzám, midőn pihenése végett egy kicsinyt megállapodtunk; a' mint látom, szenvedésem eránt szánakozást mutatsz; ezen érzésedet úgy nézem, mint nemes gondolkozás' bizonyosságát, 's nem fogom jutalom nélkül hagyni.“ — Az alatt elértünk a' Tiberis' partjára; abban a' szempillantásban, melyben a' Tribunus a' sajkába lépett, így kiálta-fel: Folyók' Királya! vedd hátadra a' te vitézedet fegyvereiben. Róma' történetei nem fognak, így szólla, előtted esmeretlenek lenni 's fogod tudni, mely alkalmatossággal szökött így Tiberis vizéhez egy vitéz katona, kinek már csupa neve is minden Rómainak szívét örömmel tölti-el.“ Azután egy meg-aranyzott poharat vett kezébe, tele töltötte tiszta jó borral 's a' folyónak közepette véghez vitte a' szent Libátiót. „Istenei ezen víznek! monda fenn-szóval, fogadjátok-el kegyesen ezen csekély zsenget, míg annak legdicsebb partján méltóbb áldozatot vihetek számatokra.“

Az alatt útazásunk sebesen haladott, 's bámúlva vizsgáltam a' külömbféle szép tájé-kot, melyet mind a' két part mutatott. „Nem igaz e, Görög Ifjú! így szólla hozzám, kezével vállamat gyengén megütvén, hogy a' Tiberis' vize nem alább való a' Cephissus' vizénél?“ — „Igen is igaz, felelek én, pompásabban foly, de hajjai zavarosok; Cephis-

sus pedig csendes.“ — „Csendesebbnek kellene lennie, felele ő; de nem jutnak eszébe az Orkánok, mellyek az ő hajjait oly sokszor megzavarták. Valamint Rómának, úgy Athenének is voltak szélveszei; ezek a' hatalmas Nemzetnek új erőt adnak; 's csak a' gyengébb merül-el miattok.“

„De felejtsd-el egynéhány szempillantatig bánatodat, midőn a' kellemes Ausoniát látod. Láttam Peloponnesust és az énekeseitek által oly igen magasztalt Árcádiát; keresztül mentem Thessálián, 's csudáltam Hymettusról a' szép kilátásokat; de mit lehetne össze-hasonlítani a' szerencsés Itáliával, mellynek birtokáért Ceres, Bachus és Minerva egymással küszködni látszanak? bizonyára csak legszebb felemelkedésnek szempillantatjában teremthetett a' természet ilyen gazdag földet, itt körös-körül mosolygó halmok és termékeny völgyek vagynak; majd buján növvő gabonák fedik a' teleket, majd szép nyájak lepik a' kövér réteket. Öblökkel bővelkedő partok kerítik-bé ezen az égtől-ily igen szeretett tartományt, mellyeken csak nem egymást érik az alkalmas és bátorságos kikötő helyek.“ Az Istenek Itáliát, úgy látszik, azért helyhették a' tengerek' közepére, hogy ott egy világosító magas toronyhoz hasonlítson, mellyhez a' hajósok minden Nemzetekből 's még a' legtávolabb-lévő országokból is jöjjenek. Magok a' te hazafiad is, kik különben Honjokban oly igen kevélykednek, midőn ezen sok és nagy dicsőséget látták, ezen Tartományt Nagy Görög-országnak nevezték, az ilyen nevezet által annak a' Világ' minden tartományai felett való elsőségét akarván kifejezni, a' természet ezen csudáihoz gondold hozzá még azt, a' mit számos szerencsés századok folytatában a' hatalom és a' művészi-mesterség itt össze-halmoztak, 's azután képzeld, millyen lehet a' világ-bíró város, ha ilyen környékei vagynak. Ezt a' Rómaiak Istenség gyanánt tisztelik, te sem fogod álhatatos bámulás nélkül látni.“

„Ó, felelek én megindult szívvel, vallyon a' fényben áll é az ősi háznak kelleme? Ha Attikának legkissebb falujában születtem volna is, nagyobb mértékben vígasztalná az a' mellett folydogáló patak és születésem helyének bár szalmával fedett kunyhónak látása szomorú szívemet, mint a' Tiberis' partján ragyogó Paloták. De ámbár hazám' szeretete oly elragadó örömet, millyent tölem méltán várhatnál, éreznem nem enged is; mindazáltal igazságtalanná nem fog tenni. Figyelemmel fogom Rómát, ezt a' várost, mellyet bár soha sem láttam volna, vizsgálni; a' világ városának dicsőségét igaz mértékkel fogom fontolni, a' nélkül, hogy általa megvakíttassam; de ha gyermekei eránt igazságos fogok is lenni, nem fogom elfelejteni, hogy Athéne is igazságot kívánhat az övéi eránt.“ — „Jól beszélsz, ifjú ember, kiálta a' Tribunus, miképp' kárhóztathatnám azt az érzést, melly bennem is oly igen uralkodik? Ám szeresd Hazádat lelkedből, mint én az enyímet szeretem. Ha dicsőség Rómainak lenni, szerencsésnek tartom azt, kit Hellás-szült.“

A' nap már pályájának közepén volt, útunk azon mértékben lassúbb és vesződéseesebb lett, mellyben a' mindég sebesebb folyamú vízen fellebb mentünk. A' sajka megkötötett egy öreg fűzfához, mellynek levelei árnyékot adtak, 's az elfáradott révészek enni leültek, a' Tribunus is falatozott 's Görög-országi borral egynéhány szempillantatig enyhítette fájdalmát, engem' is barátságosan részeltetvén eledeléből. „Egy kevéssé nyugodnom kell, így szólla hozzám; ha a' már hátra hagyott 's még előttünk lévő útát egy tekintettel akarod látni, menj-fel egyik rab-szolgámmal, ki kalaúzd lesz', eme' ha-

lomra, melly innét csak egynéhány lépésnyire vagyon. Ezen halomról Róma városa vidékének egy részét végig nézheted, 's azután tökéletesebben tehetsz róla ítéletet, mint a' legbővebb leírás után is tehetnél.

Késedelem nélkül hasznát vettem ezen engedelemnek, mellyet kérni nem mertem volna, 's éppen a' Tribunusnak felébredésekor értem-viszsa. „Mit gondolsz már, Athéne' gyermeke, így kezd ez szóllani mosolyogva, nem lehet é igazsággal mondani, hogy Tiberis több emlékeket, palotákat és pompás épületeket mutat partjain, mint minden egyéb folyó összevéve?” — „Megvallom, felelek én, hogy a' ti vidéktek' pompája felül-haladja a' leghíresebb városok' gazdagságát is, de az én vélekedésem szerint az igaz falusi kellem nem találta rajta. Sehol sem látok majorokat, szántó-földeket 's nyájakat; mindenütt ragyogvány látszik, a' természet sehol sem.” — „Hol lehetne helyek, monda ő, a' majoroknak, mellyeket emlegetsz? hiszen Róma körül minden tele van nagy épületekkel. A' Világ-városának kertje egész Itália'; földmivelői Siciliában és Áfrikában laknak; 's nem sok idő múlva hosszú utakat kell polgárinknak tenniük, ha az őket tápláló földet esmerni akarják. Ne keresd tehát itt amaz egyszerű, talám kecsgetelő szépségeket, mellyeket kisebb országok mutathatnak; de a' mit az emberi erő véghezvihet, azt itt legnagyobb kiterjedésében láthatod.” — „Éppen ezen tekintetben különösnek látszik előttem, mondék én, egy környülállás. Görögországban tudniillik a' tündöklő fejr kövek, mellyekből házaink építetnek, 's a' márvány, mellyel ékesítetnek, inkább vakítják, mint gyönyörködtetik a' szemet, még itt ugyan ezen építő-szerek sárgás eleven színnel bírván, a' ti emlékeiteknek, sőt még legegyszerűbb épületeiknek is olyan külsőt adnak, mellynek elevenése a' természeti tárgyak kevesebbé eleven színével igen kellemesen össze-illik.” — A' Görögök és Rómaiak' munkái, felele a' Tribúnus, megfelelnek azon eszközöknek, mellyeket nekik a' természet osztott. Tinéktek márványtok van, 's ti abból álló-képeket csináltok, mi csak közönséges kövekkel bővelkedünk, de abból kőfalakat építünk.”

Ezen beszélgetés közben lassanként tovább haladtunk, midőn egy egész a' partig érő halmot megkerülvén, Róma' városát hirtelen előttünk láttuk. — Ó csudálatos megmérhetetlen Nagyság! az egész lát-határ' legnagyobb részén hosszú bört-hajtásos folyosók, magas oszlop-sorok, roppant templomok, mellyek a' felhőkig nyultak, emelkedtek fel, 's mind ezek felett ragyogott a' Kapitólium' fénye, uralkodván a' városon, mint Jupiter az Istenek' gyűlésében. A' legtávolabb eső szélen pompás paloták mutatták meszeről magokat, mindnyájan Róma' kerítésén belől, ha szintén nagy távolság választotta is el őket egymástól. Az ily csudák' látásánál kéntelen a' vizsgálódó bámúlva megállni; felindult lelke ezen tündér-alkotmányok előtt, kétségesen haboz a' maga semmiségének érzése és azon gondolat között, hogy mind ezen dicsőségek magához hasonlónak munkái.

Vizsgáló szemekkel néztem úti társamat: megtartóztatott lélekzete, reszkető szava, epedő szeme, minden azt mutatta, hogy lelke meg van indulva, 's egyszer'smind a' szerencsének mosolygása ábrázolja vonásainak leírhatatlan elevenséget adott. Végre elragadtatását meggyőzvé, így kiálta-fel: Világ' aszszonya, örök dicsőséget érdemlő város, fogadj-be kerítésedbe engemet fényed' csekély eszközlőjét; csak ennek nevelése volt egész életem' czélja, a' te kebeledben kívánok meghalni.”

Váratlanul meglepettetvén ezen látás által, melyet saját állapotom még szívre-hatóbbá tett, ily szókra fakadék: „Ha szintén nem sokára meg kellene is halnod, ezen neked oly kedves városon, melyre oly érdemes vagy, ó melly sokkal boldogabb lennél még akkor is, mint én vagyok?” — „Ifjú! felele ő, a' mint látom, érted elragadtatásomat, tisztelem fájdalommat. Az én szerencsém csak kevés ideig fog már tartani, a' te szerencsétlenséged is jobbra fordulhat. Engedjünk mind ketten az örök végzéseknek; el ne felejtsd azt, hogy az előre nézve semmi sincs lehetetlen, 's hogy sokszor azt irigyeljük, a' ki sokkal szerencsétlenebb mint mi.” — Sajnáltam, hogy egy haldoklónak boldogságát kedvetlenítő emlékeztetésem által megzavartam, 's mindenképp' igyekeztem, az általam okozott kedvetlen érzést vigasztaló szókkal enyhíteni; de ő az ilyen haszontalan kémillést mintegy magától eltaszítván, így szólla csendes hangon: „Ne fáraszd magadat, egy a' háborúban megőszült katonának nincs szüksége vigasztalásra.

A' város' tövében a' Tiberis' bal partján lévő tágos kikötő mellett mentünk-el, mellyben igen sok hajókat láttam. Némelyekről azok közzül aranyot, ezüstöt, elefántcsontot 's más efféle drágaságokat hordottak-ki, míg egyebekre katonákat szállítottak 's lövő-szerszámokat raktak. „Ebből áll, így szólék magamban, Rómának az idegen nemzetekkel való kereskedése. Ezekből a' világ' városa kincseket 's mindenféle drága portékákat és fegyvereket küld.”

„Tulajdonképpen ez a' kikötő, monda a' Tribunus, mind azoknak, valakik a' folyón fel-felé mennék, kiszálló helyek. De mi még se szállunk itt ki, mert tanácsosabbnak tartom egész a' város faláig hajózni 's az ott legközelebb lévő kapuhoz jutni, hogy gyalog utamat megrövidítssem. Igen nagy megerőltetésemre esik a' járás, azért a' legrövidebb utat kell keresnem.” — „De vallyon, kérdém tőle, nem szabad é magadat kocsin vitetned?” — „Talám az én fájdalommal telyes állapotom, felele ő, adna arra just, a' mivel egyéb esetben éppen nem bírnék. — Egykor, midőn a' Vesta' temploma égett, papjainknak fejedelme bérohant a' lángok közzé, 's úgy mentette-meg annak szent eszközeit; ezen bátor cselekedete által elvesztette szeme' világát, 's még is különös végzés kívántatott annak megengedésére, hogy ő vivő-széken vitethette magát a' Senátus' gyűlésébe.”

Ezen szóknál szemünkbe tűntek Róma' kerítő falai, mellyek a' Tiberisnek jobb és bal partján messze kiterjednek, de mellyeket a' szem még is könnyen észre-vesz, mint-hogy a' kerítésen belül jó darabig mindenütt üres hely van. A' Tiberis' bal partján szállottunk-ki éppen a' város' falánál, 's egy ideig a' kerítésen kívül a' bástyák és erősségek mellett mentünk, míg egy kaput nem értünk, melyet Trigeminának, vagy Hármások' kapujának hívnak; — azért, a' mint hallottam, minthogy három testvérek, kiknek neveik Horátiusok voltak, ezen a' kapun mentek-ki egy igen nevezetes alkalmatossággal a' Hazájokért való bajvívásra. Mínekelőtte tovább mentünk volna, a' Tribunus megcsókolta mély tisztelettel a' város' kapujának szárnyait, 's azután beértem végre a' reám nézve oly rettenetes hatalom-városba. Alig tettünk egynehány lépéseket, azonnal vissza-tekintettem, 's vizsgáltam, nem borzadozás nélkül, azon roppant kő-falakat, és réz-kapukat 's magas tornyokat, mellyek hazám között és közöttem örökre elválasztó határokat látszottak formálni. Az én úti-társam pedig, ki nyugtalanságomat észre-vette

's okát jól tudta: így szólla hozzám; „légy békével, Róma nem fog-ház, hanem inkább olyan szent hajlék, mellyben a' fegyvertelenek védelmet, 's a' szerencsétlenek menedéket találnak.“

Alig mentünk egynehány lépéssel tovább, már sok polgárok megesmerték a' Fő-hadi-tisztet. Mindnyájan nagy örvendezéssel hozzája adták magokat, az 'ilyenek' száma minden szempillantásban nevedett, 's egész késérő-sereg lett belőlök. Most már mindenfelől Athéne és Sulla neveit hallánk. „Melly öröm-nap fog ez a' mái nap Rómára nézve lenni, így szólék a' Tribúnushoz; melly nagy össze-tolakodást 's vígadozást fog a' győzedelmi hír polgári között okozni?“ — „Hibázol, felele ő, a' mi Római polgártársaink nem csak el nem fognak ezen néked oly fontosnak látszó győzödelmen az örömtől ragadtatni, de még talán meg sem hatja ezen dolog szíveket. Tégy ítéletet ezek után, kik körülöttünk vagynak; elbeszélém nékik az új győzödelmet, ők örülnék ugyan néki, de miért bámúlnának rajta? Tegnap a' Lusitánusok' megverettetését hallották, holnap ismét más hasonló hír fog hozzájuk érkezni, és így már régen mindennapi dologgá lett előttök a' Győzödelmek' hallása.“ — „Az meglehet, felelék; de Athéne' megvétele oly fontos történet, hogy polgár-társaid örökre dicsekedhetnek vele.“ Rám néze, mosolyga és hallgata.

Mentünkben bámulva vizsgáltam a' számtalan nép-csoportokat, mellyek nagy tengeri hullámok' módjára szünet nélkül egymást hajtották. Első gondolatom az volt, hogy talán valamely különös nevezetes eset gyűjtött egy helyre annyi embereket; de midőn a' városnak több útszáin végig mentünk, 's mindenütt annyi tolongó sokaságot láttam, akkor kéntelen voltam a' népességnek véghetetlen nagyságát gyanítani.

Végre elérünk a' Consulnak Cnéjus Octáviusnak házához, 's azt számos Fő-haditiszteknek társaságában találtuk, kiknek egy új háború eránt osztogatott parancsolatokat, melly háború ekkor tájban határozottat-meg a' szabad köz-társaság által. A' mint ötet elefánt-csontból készült 's egynehány gráditsokig felemelt székén ülni láttam, Thrónuson ülő Királynak tartottam volna, ha a' körülötte lévőeknek tisztelettel tellyes, de egyszer'smind szabad magok-tartása azt nem mutatta volna, hogy ő ezeknek inkább fejek, mint parancsolójok. A' Tribúnus által-adta néki leveleit, mellyeket ő nagy figyelemmel végig olvasott, míg én ötet, mint jövőndő sorsom' Urát vizsgáló szemekkel néztem, 's mit várhassak tőle, tekintetéből kivenni próbáltam. De a' mit láttam, az csak tisztelettel elegyes félelmet gerjesztett bennem; maga-tartása komoly, ábrázatjának minden vonása fanyar, szavának hangja durva, nézése félelemmel eltöltő volt reám nézve, és semmi sem mutatta azon külömbféle gerjedezéseket, mellyek talán szívében dolgoztak. Midőn az olvasást elvégezte, külömbfélket kérdezett a' Tribúnustól, a' nélkül, hogy csak egyszer is tekintett volna reám. Azomban mihefyt ez mindenre megfelelt, megfogá kezemet 's előre vezetett. Erőssen megnézett, 's fanyar vonásai hirtelen enyhültek; úgy látszott, megillette ötet ifjúságom, 's így kezde hozzám szólnani Görög nyelven: „Ifjú! tudomra adja Sulla, ki vagy és miért küldettél ide, vesd-alája magadat sorsodnak, melly nem fog kemény lenni. A' Tribúnus' részi-vételét megnyerted, ő tégedet szívességembe ajánl, 's ajánlása nem lesz' sikeretlen. Lakásodat a' magam házába rendelem 's béveszlek saját gyermekeim közzé. Tanúld-meg nyelvünket, vizsgáld szokásinkat 's erkölcsinket, 's es-

merkedjél-meg erőnkkel, hogy, midőn Hazádba vissza-térsz, egész Görög-ország megérthesse tőled, melly esztelenség 's melly veszedelmes akármely Nemzetre nézve is a' Rómaiak' hatalma ellen pártot ütni. A' városban 's annak vidékén szabadon járhatsz; mert a' hadi-törvények nálam a' vendég-szeretés' jussait nem sértik-meg; de el ne felejtöd, hogy ezen jussok kölcsönösök." — 'S a' nélkül, hogy nekem a' feleletre időt adott volna, a' körülötte lévőkhöz fordult, 's a' beszélgetést (fonalát,) mellyet oda érkezésünk félbe-szakasztott, ismét tovább folytatta.

Az ily váratlan kegyes fogadtatás által meglepettette 's megszágyenítve, örömet kifejeztem volna hálámat ezen nagy férjfiú eránt, de tiszteletre-kénszerítő tekintete visszatartóztatott, melly még a' leg-lebocsátkozóbb jószág' szempillantatjában sem hagyta-el őtet. A' Tribúnusra néztem, ki, a' mint nekem látszott, szándékában való boldogulásának örült. „Érdemes férjfiú! mondék hozzá, lassú hangon, mi által nyerhettem-meg ily rövid idő alatt azon nagy jóvoltodat, mellynek édes gyümölcsét már is kostolom?“ — Szerencsétlenséged által, e' vala a' felelet. — Ekkor elhagyá a' Consul Currulis székét, a' Tribúnus felé mene, 's kezét barátságos szívességgel megszorítván, így szólla hozzá: „Eredj, édes Sulpitiusom, nyugodjál, mert a' nyugalomra nagy szükséged van; az Istenek adják-viszsa egységedet!“ A' Tribúnus elment, 's nem sokára azt a' többi Hadi-tisztek is követték, kik alig távoztak-el, midőn egy koros ember belépett, ki valamelly házi-tisztnak látszott lenni. Hoszsú hajat, 's nagy szakált viselt, barna színű keskeny köntös volt rajta, melly felett egy bizonyos csuklya függött-le fejről 's lábait a' bocs-kornak vagy az úgy nevezett topánkának egy neme fedezte. A' Consul egynehány szót mondott hozzá Római nyelven; melly meglévén, a' szolgál megfogván kezemet, a' számomra rendelt lak-helyembe vezetett.

Mindjárt a' szobába lépésünkkor így szólla ezen vezetőm hozzám: „Ifjú! itt lesz lakásod, mindent fogsz találni, a' mi szükséges 's a' mi könnyebbségedre lehet; egy rab-szolga, kit számos cselédjeink között magam választok-ki, parancsolatidtól fog függeni, 's nekem gondom lesz' reá, hogy a' szolgálattal megelégedhess.“

„Ki vagy te, kérdém tőle 's millyen hivatalt viselsz a' Consulnál?“ — „En rab-szolga vagyok, felele ő; mindazáltal sok esztendei szolgálatom, igaz hűségem és sorsomat felyül-haladó kimíveltetésem megnyerte az Uram' bizodalját. Ez az ő igen szeretett és sok szép tehetségekkel felruházott fiának nevelését bizta reám; ezen ifjúnak vezetője vagyok, kimíveltetésére vigyázok, 's mind arra tanítom, a' mit a' Rómaiaktól nem tanulhat. A' Consul akarja az, hogy gondjaimat megoszszam közötted és az ifjú Lucius között; tolmácsod leszek addig, míg a' Rómaiak' nyelvét magad nem érted, rám van bízva, hogy tégedet mindenütt kísérjelek, 's néked mindent megmagyarázzak, a' mit tudni kívánsz, 's szerencsésnek fogom magamat tartani, ha fáradságom' jutalmaul néha megemlékezel arról, hogy földiek vagyunk.“

Valóban az ily nemes lelkű gondoskodás mindjárt meghatotta szívemet, de még inkább akkor, midőn megtudtam, ki légyen az, a' ki mellém rendeltetett. Ez tisztességes házból születvén, 's a' hadi-törvény által, mint az Áthéneiek Syracusában rab-szolgásgara ítélvén, sorsát az által könnyebbitette, hogy parancsolóival azon tudományokat közlőte, mellyeket elébb maga tanult. Ő tőle tudtam-meg, hogy parancsolatot vett

mindenről gondoskodni a' mire szükségem lenne, 's azt is, hogy a' Consul familiájához számláltatván, a' maga táblájánál fogna ételem lenni.

Melly jóság, melly nagy-lelkűség! lehetséges é, hogy az emberek egyszerre igazságtalanok is magas-gondolkozásúak is legyenek? lehetséges é, hogy egyszerre telhetetlen fűvényesség is határtalan nemes lelkűség is lakjék szívekben? Ez lehetetlenség! inkább azt hiszem, hogy a' természet, melly a' mérges fűvek között orvosi erővel bíró plántákat szokott termeszteni, itt is a' Barbarusok' seregében egy példás nemes szívűségű embert állított-elő. Ezen hit igen becses előttem; ennél fogva Cnejus Octávius eránt, egész háládatossággal, a' többi Rómaiak eránt pedig véghetetlen gyűlöléssel viseltethetem.

E' szerint tehát itt vagyok ezen világ-szerte híres Városban, szabadon és még is fogly-képpen, kéntelen lévén azt el nem hagyni 's egyszer'smind engedelemmel is bírván, benne és vidékén széllyel járhatni. Pontosan fogom a' nékem adott tanácsot, vagy inkább parancsolatot, követni; azon leszek, hogy megesmerjem ezt a' kevély Rómát, melly magát a' föld' bírására véli rendeltetve lenni. Megolvasom történet-könyveit, kitanulom segedelem-külfefeit, vizsgálom erkölceit és polgárjainak lelkét. Észre-vételeimet veled fogom közölni; jelentéseimből te, ki a' nemzetek' kormányozásában oly jártas vagy, a' szükségéseket fogod következtetni 's meghatározni, ha vallyon mindenkor a' porban kell é meggyőzőink' lábai előtt maradnunk, vagy lehetséges még, régi szabadságunkat valaha vissza-vívnunk. Így Görög-ország vagy az illendő eszközöket választhatja rab-lánczainak elszaggatására, vagy legalább nem tesz' haszontalan próbákat.

De ne gondold, hogy valaha disztelen eszközök által igyekezzem ezen óhajtott esméretekre szert tenni. Te megvetéssel vissza-vetnéd az olyan tudósításokat, mellyek méltatlan lépések' következtései volnának; 's én is elpirúlnék, ha magamat ekképpen lealacsonyítanám. Rettenetes nagy jussom van a' Rómaiakat gyűlölni, ellenségek vagyok, 's annak kellennem; de az ő erántam való magok-viselete, csak nemes bosszú-állást enged-meg. A' temérdek nagy készülétek között, mellyeket ők büszke indulatossággal tesznek, szüntelen erőtlenségeiket fogom kémleni. Az engedelmet, mellyet nyertem mindent látni és kitanúlni, egész kiterjedésében hasznomra fogom fordítani; de a' következtetések, mellyeket azokból húzni fogok, könnyen másfélék lehetnek, mint a' millyeneket ők felőlem feltesznek.

Jól tudom, hogy ezen szándékom veszedelemmel jár. Arra is vigyáznom kell, hogy magamat meg ne csaljam; mert a' Rómaiak' nyílt-szívűsége nem egészen nemes lelkűség' gyümölcse, hanem jó formán nagyobb részént hatalmok' érzéséből származik, melly hatalmat senki büntetlenül meg nem bántathat, de a' mellyet szolgálképpen viselni még rosszabb mint megbántani. Még eddig nem tudom, miképp' juthatnak észre-vételeim kezédbe. Bizonyos, hogy körül vagyok véve kémekkel, 's nagyon kell vigyáznom az eszközök' választásában. Levelemet csak azoknak add, kik az enyimeket kezédhez viszik, ez által annak a' félelemnek, mellybe állapotom helyeztet, legalább fele meg fog szűnni. De szerencsésnek fogom magamat tartani, ha boldogságom feláldozásával is hazámét elő-mozdithatom!

S. K. J.

10.

Bege-Szent-György' leírása.

Torontál Vármegyének N. Becskereki Járásában, a' Bege' Csatornája' partján fekszik Bege-Szent-György' helysége. Keletről Szent-István, Nyugotról Jankahídja, Éjszokról Csősz-telek, Délről Lázár-falva 's a' Kenderesi pusztá, határozzák. Temesvárhoz 9, Aradhoz 10, Verscheczhez 9, Török-Becséhez 5, Belgrádhoz 8, Pesthez 30, 's a' Hon' határ-széléhez 4, Nagy-Becskerekhez Torontál' Fő-Városához, mint a' Megye' ülései és Posta' helyéhez 2 mértföldnyire.

Hajdani eredete Szent Györgynek, a' Hazánkat gyakor ízben köz-inségre juttatott Törökök' szerte-dúlásai, 's e' határ-szélen fekvő Megyének néhány ízben történt elpusztitása, 's kemény járma alá hódítása miatt, bizonytalan. A' Megye' Levél-tára — melly csak 1779-iktől Bánátnak a' Magyar-honhoz lett kapcsoltatása idejétől fogva mutathat irásokat, — e' részben semmi világosítást nem adhat. Hogy Szent-Györgyöt, valamint az egész Bánátot, hajdan a' Magyarság' színe lakta, több oknál fogva tarthatjuk bizonyosnak. De legrégibb helységeinek 's pusztáinak, Magyar-szavakból álló, p. o. Partos, Bánlak, Basa-híd, Kenderes, Szár-csa, Varjas, Bogáros, 's több ezekhez hasonló nevezetei, hiteles Tanúk erre. Ez által lehet gyanítani azt is: hogy Szent-Györgynek hajdani lakosi Magyarok lehettek.

Éjszaki nyugotnak, 's a' Bege' csatornáján túl állott egykor Szent-György. De az Ó-Bege' káros kiöntései miatt, lassankint elhagyták lakosi; 's a' mostani helyre költözködtek-át. Itt 1817-ikban a' helység rendbe-szedetvén, azolta változást nem szenvedett.

A' Nagy Méltóságú Kir. Kamara birta hajdan eztend. 1782ben Kiss Isták 's Kiss Miklós, Camer. kötés mellett, Sz. Györgyöt, melly akkor a' megvett Ittebei Uradalomhoz tartozott, sajátjokká tévék; 's ez akkor nekik mindjárt által-adatván, a' későbbben, t. i. 1807-ben költt, 's csupán a' fiú-ágra határozó Kir. Adomány-levél mellett, az Iktatás 1808-dikban történt; 's mostani Földes-ura, Tek. Ittebei Kiss Antal Úr, Kir. Udvari Hiv, 's több T. N. Vármegye' Tábla-Birája. Már a' Kir. Adományt követett Iktatás' alkalmával Németek, és nem egyesült Rácok vol-

tak, 's jelenvalóképpen is azok lakosi. A' Magyarok az ide hivatal-keresés végett leszakadt Uradalmi Tisztségből, Helység' Jegyzőjéből, 's néhány Al-rendűekből állanak. A' Ráczok régi lakosai Szent-Györgynek. A' Németek sokféle tartományból költöztek ide: Norinbergából, Stájer-országból, Ausztriából, 's Pest-Vármegyénck némely Német-helységeiből is. Néhány esztendővel nem volt e' helyen újság a' Franczia-nyelv' hallása; de már a' Némettel és Rácczal váltattott-fel. A' lakosok Katholikus, és nem egyesült Görög-szertartásúak. Amazokra a' Csanádi Püspökség, ezekre a' Temesvári ügyel-fel. Szent-György e' tekintetben Katalin-falvához tartozik, melly déli-keletre 's egy fertály-óra távolságra esik: Ott van temploma 's lelki Pásztora a' Katholikusoknak. Azomban az utóbbi osztály' következtetésében Szent-György fejévé vált az Uradalomnak, mellyhez Katalin-falva, Kis-torák, Nagy-torák, 's a' Kenderesi pusztá tartoznak.

Szent-Györgyön 264 ház, és 10 száraz malom van. A' nem-egyesült Görögök' temploma a' közép-ponton áll, mellynek régibb alap-köve, először 1803-ban, de csak kisdéd kiterjedésben, idővel azután ez széjjel-hányattatván, új, és nagyobb épületre készült talp-fala, 1811-ikben vettetett-meg; de még tökéletesen el-nem készült. Az Uraság' szép-kilátású kastélya, szembe-tünő helyen 's nyugotnak, fekszik. Szép elrendeltetéséhez a' hozzá-csatolt különös mulató Angoly-kertnek, sok kellemei, gyönyörű felosztása, idegen-országi fák, 's növényekből készült boltos és merőn álló lugások, grották, mulató házak, virágos és gyümölcsös oldalak, madarászó helyek, nevezetes faragott kép szobrok, virág' és fák' üveg-házai, 's több rendbeli ritkaság, magasabb dísz kölcsönöznek. Ezen kert' háta megett, a' nagy gyümölcsös és veteményes kert fekszik; mellynek termékei, jeles ritkaságú nemeire nézve, különös figyelmet érdemlenek. Jó felosztású 's ízlésű tágas Vendég-fogadója, által-irányában a' kastélynak, az uradalmi Ügyvéd' Tisztartó' Kasznár' 's Kertészek' lakásai, elég dísz adnak a' helységnek; hol a' Jobbágyoknak is jó házaik, a' sinór-egyenes útszákon, nem megvethető élet-módjokról látszatnak meggyőzni.

Noha Szent-György' határában — valamint egész Torontálban — csak egy halom sem tűnik-fel, melly szüntelen egy-forma fekvését változással gyönyörítene: kedves és hasznos táj jutott annak mindazáltal, 's annál kedvesebb: mennél több okok támogatják ezt. A' körül'tte elterjedő kövér mezőség, 's szántó-földek; a' Begén túl nevedetni kezdő tölgy, platán, Kanadai nyár, körös 's több fajú fából össze-alkotott erdőcske; a' déli oldalon fekvő szőlős kertek; a' körös-körül 's Szent-György'hez igen közel lévő helységek, kedves vidékké emelik e' temérdek sikot-Nevelik e' kellemet a' távol kitetsző Versheczi, Belgrádi és Pétervárad hegy-lánczok is. Vitorlás hajók, sajkák 's szálak lebegnek a' helység alatt folyó Begén, melly Nagy-Becserek alá siet innen, 's Szalankemén alatt a' Tiszába ömlik. Katalin-falva ki-

vált, hova az Ország-út, a' Szent-Györgyi földes Uraság' gondjai által két-két sor, sűrűn ültetett körös-fák között vezet, — a' hold' fényénél is világosan látható.

Az 1825-iki össze-vetés szerint találtatott Szent-Györgyön 290 adó-fizető Nemzetiség, 1927 lélek. Kik között 875. R. Katholicus, 1. Református, 1. Evangelica vallást követő, 1050. nem-eggyesült Görög találtatik. Ezen utóbbiaknak lelki Pásztor helyben tart lakást; a' Katholikusoké azomban Katalin-falván. Nemes személyek is, kik rész-szerint helyben laknak, rész-szerint ide tartoznak találatnak neháyan.

E' helységbeli lakosoknak a' kegyelmes Urbárium szab sinór-mértéket, 46 egész, 69 fél, 52 negyed-rész helyes, és 21 urbáriális földön lakó zsellér-jobbágy találatik itt. A' rendes össze-vetésből világos: hogy Szent-Györgynek urbáriális szántó-földje 2244, kaszálója 708, legelője 328, szőlője 105 hold és 1579 öl összesen a' földet bírók, és 'sellérek belső telkével együtt 3573 holdat 1579 ölet téssen, egy hold itten is, valamint a' Bánáthban mindenütt 1600 □ ölben vétetvén-fel.

Egy egész telek áll 24 hold szántó-földből, 6 hold kaszálóból, 3 hold legelőből, 's 1 hold belső-telekből. Egy fél-telek 12 hold szántó-földből, 4 hold kaszálóból, 2 hold legelőből, 's 1 hold belső-telekből. Egy negyed-rész 6 hold szántó-földből, 3 hold kaszálóból, 1 hold legelőből, 's 1 hold belső-telekből. A' 'sellérek házaik is egy-egy hold földet foglalnak-el. Ezen elrendelése a' telkeknek Bánátnak minden helyein megegyezik. Ily haszon-vételekért a' Királyi Kincs-tárnak fizetnek évenként 1791 for. 50 $\frac{1}{2}$ krt. pengő pénzben.

Fekete, porhanyós 's kövérítetteti nem szokott szántó-földje a' gabonának és főzeléknek minden nemeivel, bőven kedveskedik. Szőlő 's házi kertje, szép gyümölcsel adózik. Tiszta búzája kivált, melyre a' Németek minden gondjaikat fordítják, olyan, hogy a' Magyar-honban, a' legjobbak közzé méltán számlálhatni. Figyelmet érdemel ez aczélosságára, és piros színére, 's azon tulajdonára nézve: mely szerint egy Po'soni mérő Szent-Györgyi tiszta-búza, nehézségére nézve ugyan annyi mennyiségű Magyar-országi búzát, néhány fontal felül halad. Kétszeri, 's néhol csak egyszeri gondatlan szántás után is, szép aratással jutalmaz a' föld; 's mennyit nem hozna-be, ha ügyesebb művelés fordíttatnék-reá; 's magas fű-lepte kövér tarlójit, és ugarait marha tapodná!! Rétjei jó szénát teremnek; de a' sarjú-kaszálásnak itt híre sincs. Ezen tulajdoni miatt, a' Szent-Györgyi határ első szakaszú. Terméseit kiváltképpen ama' híres Török-Becsei rév-part veszi-által; 's a' Bege' csatornáján érkező kereskedők hordják-szerte. Nagy-Becskerek, Temesvár, és Arad is alkalmas helyei a' Szent-Györgyieknek e' céljok' elérésében. Erdeje csak most nevededik; de azért nem szűkölködik fában sem. A' Bege' csatornája kipótolja e' helyi szükségét is; noha egyébiránt a' tűzők, itt sem ösméretlen dolog. Ur-

bariális legelője kevés; de a' község szép kiterjedésű helyeket tart haszon-bérben, Kővér ugaraira 's tarlójira ritkán szorúl barma, melly jó fajú 's szálás ugyan, de a' gazdaságnak e' tetemes és hasznos ága, még ha nem feledésben is de legalább kétkedő vélekedéssel van itt egybe-kötve. Szép fajú lovak tartásáról a' Németek dícsértethetnek kivált' elannyira: hogy hámos szép lovaik mellett, kevés tekintetet látszatnak fordítani egyéb marha-nemekre, mellyben a' Rácz, kivált a' juh-tartásban, gondos figyelmet, 's nem kijátszó reményt helyeztet.

A' földes Uraság' marhájin kívül, e' határban találtatott az idén: 624 ló, 248 ökör, 531 tehén, 1165 juh, 539 sertés. — Összesen 3107 darab.

Egyébiránt Szent-Györgynek határa általján fogva egyenlő termékeny mindenütt. De az Ó-Bege kiöntései által, a' húzamosabb essőzések, 's gabona-csűrök nem léte miatt, olykor-olykor sok kárt szenved.

Ambár Torontál Vármegye, fő Oskola, és Gymnasiumok nélkül szűkölködik; mindazáltal minden helységben találhatni kissebb Oskolákat. Szent-Györgyön is két Oskola van, a' Római Katholikusoké egyik, a' nem-eggyesült Görög-szer-tartásúaké a' másik. Ama' boldog reményt nyújtó hitnek ágazatai, e' vándor-élet' nyugalmanak csálhatatlan alapja; az írás, számvetés, olvasás, 's a' mindennapi élet' szükségait osztató tanítások, itt is ügyes szorgalommal terjesztetnek, egy Katholikus, és egy Rácz-tanító által. Az idei felvetés után, a' Katholikus iskolában 35 fiú és 23 leány; a' nem-eggyesült Görögökében pedig 27 fiú és 3 leány-tanulók voltak. Milly kevés szám, ily népes helyen!! Szép egyesség csatolja-össze e' két felekezetet; 's távol minden félszeg gyűlölségektől, menttek általján fogva az olly elhanyatlásoktól: mellyek a' köz-hatalomnak fenyegetését vonnák magok után. A' tolvaj-ság, — lehet állítani — csak felette ritka dolog; az éjjeli kóborlások pedig épen ösméretlenek. Az Elöl-járók' gondos figyelésének köszönhetni ezt. Éjji örök ügyel-nek-fel nyugalom' idején a' köz-csendre; 's harsány szava kürtjöknek, jelenti minden óra' érkezését. A' házaknál való kéregetés ösméretlen, 's tiltott dolog is a' To-rontali Megyében; de Szent-Györgyön koldus éppen nem találtatik.

A' helységhez képpest, Mester-emberek is telepedtek-meg itt, összesen 27-en, kik között 2 lakatos, 3 kovács, 4 takács, 1 üveges, 2 szabó, 2 csizmadia, 2 asz-talos, 3 ács, 3 kő-míves, 1 bodnár, 2 kerekjártó, 2 szücs találtatik. Ezekhez járúl az Uraság' tanult kertésze is. A' napi szükséges dolgokat, 1 kalmár-boltja ki-elégíti.

Az Elöl-járók' választása minden Szentek' napján szokott megtörténni évenként. Bíróból, Adó-szedőből 2 Eskütből 's Jegyzőből állanak mind-össze. A' Bíró, két egymás után folyó éven által Katholikusokból, más két éven által pedig Ráczokból, három alkalmas férjfiúnak az uradalmi Tisztség' elő-adása, a' helybeli községnek pedig

választása szerint tétetik. Így választatnak az Esküttek, 's az Adó-szedő is, de már a' vallásra való minden tekintet nélkül. A' mezei kerülőnek választása, az új Bírónak elrendelésétől függ.

Föld-mivelés, és a' Németek' részéről ló, a' Rácokéról marha és juh-tenyésztés a' Szent-Györgyieknek foglalatosságai. A' Rác pénzes fuvarozást is folytat, de a' Német vagy éppen nem, vagy felette drága bér mellett. Nehányan halászból is táplálják életüket; 's az Ó-Bege és a' Csatorna, harcsával, pontyal, csukával, potykával, keszeggel, rákkal, 's több halak' nemeivel tölti hálójokat. A' méh-tartás is elő-vétetett már; de még az egész helység — az Uraság' és Tisztség' méheit kivévn, — az idén nem mutathat többet 176 kasnál, noha egyébiránt a' Bánátiak, e' részben is jeleskednek. Csak 4 kazányt, pálinka főző üstöt számlál Szent-György.

Még egy két szót. Az iparkodásban nem utolsó a' Szent-Györgyi nép. Még boldogabbá tehetné állapotját, de élelme módjához könnyen jut; 's a' holnap-pal keveset látszatik gondolni. Sok jó birtokost számlál Szent-György. A' terhesebb munkák idején' több Német-aszszonyt 's leányt lehet látni a' mezőn, kik férjeikkel 's szüléjikkel együtt, szántásban vetésben foglalatoskodnak; 's nincs panasz: hogy a' kasza feltörte volna tenyerét. A' Rác-aszszony 's leány orsót perget újjai között, 's gyapjú-szálak nyúlnak rokkájáról, mellyből ágyi 's asztali készületeit, 's öltözeteit állítja ki; 's csinos híres szőr-szőnyegek kerülnek ki szövő-székeik alól. Ha útban van is, szekeren rokkáján ül; 's gyapjú-szálakat ereszt. A' Német-aszszony rabja csak nem háza' belső csinoságának, de a' Rác nem annyira ügyel erre; 's azért közönségesen tisztátalanok is házaik. A' Szent-Györgyi Német-pórban alig ösmérni-meg az eredetet. Öltözete olyan mint a' Borsodi vagy Hevesi Póré. Setét-kék posztóból készült szíjjas sinóros Magyar-nadrágot, és kurta, gombos felső felöltő ruhát, széles karimájú kalapot visel ez. Hoszszú ingét nem feledte még-el; 's szűk lábra-valóját talán megtartja addig: míg hazájából hozott nyelvét el nem felejt. Haját rövidre metszi, de bajuszt átalján-fogva nem visel. A' Német-aszszony és leány ugyan, még füsüt és cipőt visel, egyébiránt hasonlít a' Magyar-aszszonyhoz. A' tehetősebb Rác testét hoszszú mente, Magyar-nadrág 's csizma fedezi; de a' szegényebb gyapjúból szövött nadrágot Török-szabású gyapjú-dolmányt, bocskort, 's színes tarka gyapjúból szövött bocskor-szárat, kurta inget, 's széles lábra-valót ölt-fel. Aszszonyaikban 's leányaikban alig ösmérhetni-meg a' Rác eredetet. Többnyire hoszszú hajat növeszt; 's közönségesen igen keskenyre nyírja bajusztát.

Szép, 's többnyire magas, kemény test-alkotást nyert a' természettől a' Szent-Györgyi Német-férj, vékony, de kecses termetet a' Német-fejér-személy. A'

Rácz töb'nyire középszerű magasságú; 's feje-személyeikhez éppen nem volna mostoha a' természet: ha az arcoknak kellemeit, az itt szokásban lévő festés, idejekorán el nem hervasztaná! Közönségesen igen ifjú korokban lépnek házassági életre a' Szent-Györgyiek. A' Rácz sok alkudozás után juthat megvásárlott mátkájához; 's lármás menyegzők rekesztik-be a' nőtlenség' boldog magányát. A' házasságon kívül való elvetemedések, kivált Ráczok között majd-nem példatlanok. A' név-napok', 's keresztelés idején való össze-jövedeleik 's mulatozások, itt is keletben vannak.

Vasárnap, 's ünnep-napokon, a' vendég-fogadó' szalájába gyűl az ifjúság. Ügyes és tanult, 's helybeli jobbágyságból álló muzsikai bandájok' megzendülése, felmelegíti még ugyan a' Németet elhagyott honja' tánczára; de Magyar-zengésű darabokon is láthatni őket olykor felhevűlni. Tánczaik, csak a' téli takarmánynak végzete után kezdődnek. Munka idején, és így majd egész nyáron, csendes a' vendég-fogadó. Muzsikusait a' helybeli földes Úr taníttatá ön-költségén. A' Rácznak tánczán Cátó is elmosolyodnék. Távol van ez minden legkissebb mester-fordulatoktól. Szem-köz'tt vagy egész körben állanak a' két nembeliek; 's mintha szorító láncz tartóztatná szabadabb mozgásaikat, ugyan azon egy helyen vagy néha felette lassú haladás mellett kezdik is végzik is, felette egygyűtű toppanásaikat inkább, mint forgásokat.

A' Szent-Györgyi Német természetére nézve rá-tartó, de a' nyakasságig éppen nem durva. Fellyebb-valóinak, kötelessége' határáig hódol ugyan, de érezve is tudja azon pontot: mellynél tovább lépni nem kénytelen. Békével él feleivel 's azon Uradalommal mellynek kebelében él. Beszédje darabos, sokszor majd érthetetlen is. Örömet felcserélné nyelvét — úgy látszik — a' Magyarával: ha annyi különböző idegen nyelvű szomszédjai miatt azt tehetné. Valóban kevély abban: hogy a' Magyar-honban lakik; 's ennek nyelvét becsben is tartja. Az Oláh-nyelv olly Aegisze neki: mint hajdan a' Magyaroknak a' Latán, gyász- emlékü századnak véres nyomdokú idejekor.

A' Rácz - pórok egygyűbbek, 's tudatlanabbak; de annál inkább hajlók az egyenetlen fogásokra, noha megalázott tekintetök hódolást ígér. Eledelei egygyűűk, 's annál szegényebbek: mennél nemesebbek a' Németeké. A' Szent-Györgyi Német szép szálás lovakon 's görbe csinos szekeren jár 's kél; 's csak a' munka idején váltja-fel hosszú székér-oldalakkal utazó kocsiját. Kurta 's csak-nem egymást korholó kerekű targoncán, — mellynek néha két rúdj is van, — de jó lovakon siet a' sebes hajtáshoz szokott Rácz, kinek háza' bútorai 's szerszámai olly egygyűűk: hogy a' Németnek helyel-hellyel a' fény-üzésig terjed'tt házi eszközeivel, össze-hasonlítani sem lehet. Mérsékelt szeszély jutott a' Németnek; annál

több elevenség a' Rácz ifjúnak, ki egy kecske-duda' nyikogására is kész port rugni, 's feledni az élet' terheit.

A' Németek jó puskások lévén, mozsár-álguk' durrogásai, 's apró fegyverek' ropogásai között, katonai testet formálva, ülik-meg az Egyház' ünnepét. Hálája, buzgón lebeg a' vallása' törvényeit külömben is tisztelő Németnek az örök Alkotóhoz e' napon. De munka' szüntével újra másodszor is megülik annak emlékét, 's ekkor néha több napig is a' mulatságnak, táncznak, 's vendégeskedésnek adják-által magokat. A' Rácz templom-ünnep helyett más különös ünnepet ül. Minden háznak egy bizonyos Szentje van, mellynek napját tisztelettel megüli sokszor a' mezei legszorgosabb munkák' hátra-maradásával azon házbeli Nemzetség; és vendégeskedés, táncz rekeszti-be e' szokást, mellyre a' háznak rokoni, 's barátjai is meghívattatnak. Ezen ünnep Rácz nyelven Szvecárnak nevezetik.

Továbbá Szent Györgynek hasznaihoz tartozik a' helyben lévő mészár-szék, bor-mérés jussa bizonyos ideig, vadászó helye, hol sok nemű vadak, 's szárnyas-állatok bőven találhatnak. Kendert, lent is termeszt. Nádja, dikénye is terem az Ó-Bege' ingoványosabb helyein; 's dohányt az uradalmi majorságban, az úgy nevezett Nagy-Kertben letelepedett, úgy nevezett dohány-kertészek termesztnek.

Magyarok ezek, 5 házban, 8 Nemzetségből, összesen 44 Római Katholikus lélekből állanak, kik magok között eggyet, ön-tetszésekből fejöknék választván, az közöttök a' köz-csendet feltartani, 's boldogságokra felügyelni tartozik. Ezek nem urbáriálisták. Bizonyos szerződés mellett bírják földjeiket az Uraságtól, 's csak kevés ágaira nézván a' gazdaságnak, egyedül dohány-termesztésben foglalatoskodnak. Kellemessé teszik e' néhány Magyar' lakását, a' körös-körül ültetett erdőcskék 's gyümölcsös helyek. Közepén a' kertnek állanak fél körben, a' Magyar-kertészek' házai, szántó, 's az Uraságnak néhány hold majorsági földje, 's rétjei. A' házakhoz, sorba ültetett fák között vezet az út, 's ezen egész körös-körül felárkolt hely, felállítójának a' mostani földes Uraságnak, szép emléket szerzett.

Hogy a' terhesebb munkák' békövetkezésével, annál hamarább bévégezhesse a' Szent-Györgyi Gazda mezei vagy házi foglalatosságait, biztosabb szomszédit és barátit meghívja házához: hogy neki segédül lennének. Feles számmal szoktak mejelenni az ily megszólításra; 's munkájokat kedves gazdájoknak ingyen, vagy hasonló viszonti munka' reménye' fejében viszik véghez; 's a' munka' végezetével az ily segéd-dolgozók megszoktak vendégtetni. Az ily czélból tétetni szokott vendégség, Oláh-nyelven Klákának nevezetik. A' Gazda idővel szinte visznazni szokta az ily esetekben munkáját. Végre:

Szent-György' Helysége' pecsét-nyomóján, Sz. György régi vitézi öltözetben, ménjén ülve szemléltetik. Jobbjában láncsát szorít, mellynek felső vége ke-

resztet ábrázol; az alsót egy ménje alatt fetregő sárkányra látszik irányozni. A' pecsét' szélein egész körben, ezen írás látható: SIGILLUM: S. GEORGY. ✠ COMITATUS TORONTAL. ✠.

Emyit Szent-Györgyről; 's ezt jó szándékból. Íram Bege - Szent-Györgyön 1825.

Debreczeni Bárány Ágoston.

11.

Felséges II^{-dik} Jó'sef Császár - Királynak

Hóra' szolgálhat lecsillapító Parancsa.

Mű Felséges II^{-dik} Jó'sef, Isten kegyelmességéből választott Római Császár, Német, Magyar, Cseh, Dalmátzia, Horváth és Tót, 's a' t. Országoknak Apostoli Királya, Fő-Herczege Ausztriának, Herczege Burgundiának, és Lotharingiának, Nagy-Herczege Hétruriának, Erdélynek Nagy-Fejedelme, Májlандnak, Mántuának és Pármának Herczege, 's a' t. Habsburgnak, Flándriának, Tirolisnak, és Székelyeknek 's a' t. Gróffja.

Adjuk tudtára, és emlékeztetere mindeneknek, a' kiknek illik, hogy minekutánna értésünkre esett volna, hogy némely Földös Uraknak Jobbágysai Úr' dolgát, vagy is Robottot, és egyéb szokott Adózásokat, mellyekkel Földös Uraiknak tartoznak, vagy annak rende szerént, és szokott üdeiben, a' mint kötelességek hozza magával, meg nem tészik, avagy megtenni tellyességgel nem akarják, és el is mulatják, sőt inkább némely akaratosobbak, 's a' többinél vakmerőbbek hibás, és bal vélekedésből egyben gyülekezni, és egymást engedetlenségre bátorítani mérészlettek; egy némelleyek pedig más több féle, és a' köz-jónak veszedelmes, ugyan azért vétkesebb rendetlenségeket el-követtek. Jól lehet azomban hogy a' Jobbágyságot a' helytelen, és Törvény ellen-való terheltetés-től a' Vármegyéknek Tisztviselői által oltalmaztatni kívánnyuk, és ugyan ezen okra nézve Urbáriumokat, vagy is Földös Uraság Robottinak, és adózásának rendét Vármegyékben igazságoson elintéztetni, és ugyan azon Urbáriumokat megtekintések és bővebb vi'sgálások végett önnön magunk Királyi Főlségünk eleiben is ide felküldtetni akarjuk. Mindazonáltal Királyi szándékunktól távol vagyom hogy ezen oltalom, és kegyelmes rendelésünk által a' vakmerő, és gonosz-tévőknek valamely rendetlen párt-ütő hatalmaskodásokra utat nyissunk, sőt inkább mindeneket csendességben, és békesség-

ben elrendeltetni, 's egyenes igazságra hozattatni, és a' mi általunk osztán ezen dologban végeztetni fog, azt mind a' két részről teljesíteni, kegyelmesen kívánjuk, és parancsoljuk. Hogy tudni-illik: Jobbágynak szolgálatja, és Földös Uraiknak tartozó adózása, és kötelessége végett Királyi akaratunkat, és végezésünkhez képpst való Parancsolatinkat kiadván, ahoz kiki magát tartozzék alkalmaztatni, a' mint azt hogy most is hagyjuk, és parancsoljuk mindeneknek; és azért is, hogy ha e jelenvaló Pátensünk, és Királyi parancsolatunk ellen is valaki képtelen vakmerőségből viseltetvén, ezen elől-számlált 's ezekhez hasonló rendtelenségeket ennek-utánna elkövetni mérészlene, az olyan érdeméhez képpst büntetést fog szenvedni, és nagyobb vagy kisebb vétke szerint őt, vagy tiz esztendőbeli, avagy éppen örökös rabsággal, sótt iszonyú halállal is fog büntetetni. Ti hozzátok tehát Mező-városok, és Faluk' Birái, 's Eskütjei közönségesen, és minyájakhoz ezen Vármegyében lévő Paraszt Jobbágsághoz, és más Lakosokhoz különösön ezen Királyi kemény Pátens Parancsolatunkat adjuk saját nyelvetekre is, hogy tudni-illik senki magát ennek utánna tudatlanságával ne menthesse. Hagyjuk pedig, és parancsoljuk, hogy mint a' Vármegye Tisztviselőihez, vagy is Magisztrátussához (a' ki tikteteket viszont igazságos ügyekben segíteni, és oltalmazni tartozik, mindennemű dolgokban, és alkalmatosságokban, mivel azon kívül is Törvény, és Felségünk' hatalmától származott Hivatalokban járván, önnön magatok javára az általok tett Rendelések szolgálnak) minden tisztelettel, és engedelmisséggel légyetek, mint a' Földös Uraitoknak hasonló szó-fogadással, és engedelmisséggel magatokat mindenkor alkalmaztassátok, addig is pedig, miglen Jobbági szolgálatotok, és adózástok iránt Királyi kegyes Részletionk hozzátok érkezik, és annak módja, 's rende szerint hirdettetni fog, eddig szokásban volt mindennemű Jobbági szolgálatokat, és adományokat végbe-vigyetek békével, és csendességgel magatokat visellyetek, mindennemű elfoglalástól, és hatalmasságoktól őrizkedjetek, és a' Vármegye', vagy Uraság' Tisztjeit, és szolgáljit, főképpen a' midőn ezek Tisztek, és Hivataljokban eljárnak, valamely böcstelen szókkal illetni, annyival is inkább, valamely erőszak-tétellel azokat megbántani és sérteni, avagy ellent-állani ne mérészellyetek; egyéb-aránt Királyi nehezteletésünken fellyül, a' megírt büntetéseknek súlyját azonnal való megragadtatásokkal el nem fogjátok kerülni. Költ a' Mű Fő-Városunkban Bécsben Sz. György Havának 5-ik Napján 1785-dik Esztendőben. Római Birodalmunknak 20-dik, Magyar, Cseh, és több örökös Országainknak pedig ötödik Esztendejében.

Jó'sef, m. p.

Gróf Pálfi Károly, m. p.

Brunszvik József, m. p.

Egy nyomtatvány után kőszí

PONORI THEWREYK JÓZSEF.

12.

Egy nevezetes Magyar régiség' és ritkaság' leírása.

Szent István, első Apostoli Magyar Király' arannyal és gyöngyvel kivarrott erszény-jének, mely a' Bécsi Udvari Szent-Egyházi Kincs-tárban tartatik, formája.

Ezen Magyar Erszény nem csak a' régiségeért nevezetes, hanem kiváltképpen azért, mivel benne nem csak az Idvezítő', némelly Angyalok' és Szent Miklós', a' Görök Keresztényeknek legnagyobb tiszteletben való Szentek' képei, hanem Szentegyházi régi Szláv (Szlávén) nyelven, Kyrillus Szláv betűkkel (mellyekkel az Oroszok és Rácok most is élnek) kivarrott nevek és Szentegyházi szóllás-módok találhatók. Fő Tisztelendő Láng Fortunat Esztergomi Kanonok Úr, a' Bécsi Pázmáneumnak érdemes volt Directora, ezen nevezetes erszényjének (a' melyet 1823-dik Esztendőben az Orosz Udvari Tanácsos Köppen Úr is, mikor Bécsben mulatott, csudált 's magának a' kiadásnak okáért, lerajzolt) formáját rézre metszett képben kiadta, hanem a' réz-metző több neveket és szókat rosszszúl és a' Szentegyházi leghosszabb szóllás-módban a' szavakat, minden választás (distinctio) nélkül, egy húzásban (in continuo) metszette. Ezért a' következő leírásban a' hibákat javítani, a' szókat rendesen elválasztani és a' Szentegyházi-szóllás-módokat magyarázni fogom.

Az Erszénynek jobb oldalán a' következő képek, szép, részszerént szegletes, részszerént pedig karéjos körül-kerítésekben (Einfassungen) találhatók. Legfelyül egy Szeraphnak feje, két kézzel együtt, ezen kivarrott névvel: ΣΕΡΑ, Σεραφ helyett. Alatta Jézus Krisztusnak képe, trónusban ülve, nimbussal (az az: főnek Szent karikájával, Heilighenschein) és ezen betűkkel: ΙC XC (az az: Ιησους Χριστος. A' Szeraphnak jobb oldalán Szent Gábor (Gabriel) Arkangyalnak képe, repülve, nimbussal, egy könyvvel kezeiben és ezen névvel, felyebb TABPH, Ταβρηλ helyett, alább pedig ΓΑΒΡ, az az: Ταβρηλ. Bal oldalán pedig Szent Mihály Arkangyalnak képe, hasonlóképpen repülve, nimbussal és egy könyvvel kezeiben, ezen névvel (és pedig kétszer, felyebb és alább írva) ΜΗΧΑ, Μηχαλ helyett. Szent Gábor Arkangyalnak képe alatt találhatók Szent Miklósnak (Nicolaus,) a' Görög Szentegyháznak legnagyobb tiszteletben való Szentnek képe, ülve nimbussal és ezen névvel: ΝΗΚΟΛΑ, Νικολ, Νικολαος helyett; Szent Mihály Arkangyalnak képe alatt pedig Ésaiás Próféta képe, ülve, nimbussal és ezen névvel ΕΣΑΙΑ, Εσαιας helyett. A' Megváltónak képe alatt három ✠ ✠ ✠ Kereszt alatta egy Cherubnak feje szárnyakkal együtt, ezen névvel: ΧΕΡΟΥΒ, Χερουβ helyett. A' metszésben az Epszilon olvashatatlan. A' Cherubnak jobb oldalán Raphael Arkangyalnak képe, repülve, nimbussal, egy könyvvel kezeiben és ezen név-

vel ΡΑΦ, Παράη helyett; bal oldalán pedig Uriel (vagy Oriel, Ariel) Arkangyalnak képe, hasonlóképpen repülve, nimbussal és egy könyvvel kezeiben, ezen névvel: ΟΡΙΑΗ, (Οριηλ,) másként Ουριηλ, a' metszésben roszszúl: OPMX.

Az Erszénynek bal oldalán részszerént négyszegletű, részszerént (a' közepén) pedig karéjos körül-kerítésekben ezen Szentegyházi szóllás-módok régi Szláv (Szlavén) nyelvben Kyrillus betűkkel találatnak. Leg-felyül: **Budi Gosypodin**, légyen Urunk, alatta bal oldalán: **Milost** kegyelem; a' közepén karéjos körül-kerítésben: **Twoja** a' tiéd, **na nasz** rajtunk, jobb oldalán: **nünja** most, a' középi karéjos körül-kerítés alatt pedig: **i wiwjecki** és örökké. Végtere ezen körül-kerítések alatt két lineában ezen Szentegyházi szóllás-mód, hanem a' szavak egy húzásban, minden választás nélkül: **Bojse uscsedn' nii i blagoslowi nii i prosiwiti licse na nii i omiluj**. Az-az: az Isten megbocsásson és megáldjon, és megvilágosítsa az arcáját rajtok és légyen kegyelmes!

Az Erszénynek formája és kivarrása szép és mesterséges. Felyül az erszénynek egy hurokja (Schlinge) és golyóbisa kis gyűrűvel, alább pedig egy golyóbisa nagyobb gyűrűvel.

Rumy Károly György,

a' Klinkowströmi nevelő Intézetben Tanító és az ifjú Auersperg Hercegnak a' természeti tudományokban oktatója, Bécsben.

13.

Hunnusok' Emléke Német földön.

Prusszus Szakszoniában, Lützen és Merzeburg között fekvő faluban, Keuschberg-ben (tisza szűz-hegy) máig is esztendőnként megújítatik azon Hunnus-csata' emlékezete, mellyben Henrik Császár 934-ben ezen a' tájon szerencsésen megvívott; és a' Falunak mostani neve is e' csata' körül-állásitól van megváltoztatva, holott az ütközet előtt Riade-nak hivatott. Henrik t. i. a' csata előtt táborából minden tisztátalan a' Szálán által kergetett. A' templom-szentelés Innepének esztendőnként forduló megülvésekor, az illy alkalomra tartott Prédikáció' végével, közvetlen a' templomi imádság után, a' Hunnus-csata' története felolvastatik. Ezen dicső győzdelemért építette Henrik Császár az Isten-házát Keuschberget. Mivel azonban a' körül-belől lakó só-bányászti nép idő-jártával felette megsaporodott: az épület is, melly eleinten nem igen téres volt, 1488. ki szélesítettett. Most pedig (1826) ezt a' híres régi épületet már nagy idő olta éppen nem is látogatják. A' nyilvánosan felolvastatni szokott csata-történet-írást megtalálni e' Folyó-írásban: *Allgem. Anzeiger der Deutschen*. 1823. Nro. 142. Talán érdemes volna, nemzeti nyelvünkre valamely Tudós Hazafi által, ki azon irományhoz a' Beküldönél jobban hozzá férhelne, szóról-szóra lefordíttatni.

E. I. P.

14.

CHÁRON.

(Lucián szerént.)

Merkur. Mit nevetsz oly hangosan Cháron! 's oda hagyván hajódat miért jötél a' felvilágra, holott itt semmi dolgod?

Cháron. Engem' a' tudás-vágy bántott Mercur! igen kívántam az emberek' tetteit, 's foglalatosságait ön' szemeimmel látni. Leginkább szeretném pedig azon felséges javakat szem-ügyre venni, mellyeknek vesztén olly igen epedeznek azok, kik hozzánk költöznek az al-világba. Azért kértem-ki magamat egy napra Plutótól ama' Theszszáliai ifjúként, 's felmasztam ide hozzátok. Téged ugyan jókor talállak; mert én járatlan lévén ide fent, reménylem, leszel oly szíves, hogy körül fogsz hordozni, 's nevezetességeiteket rendre mutogatod.

Merk. Édes révészem én reá nem érek. Éppen most küld Jupiter bizonyos dologban; tudod melly mord kedvű; csak egy kevésbé késnek, örökre a' ti sötét al-világokba taszítana, 's társaddá tenne. Ez még istenes; de hát ha engem is, mint a' minap Vulkánt, lábomon ragadna 's Olimpusról lependeritene, hogy még egy sánta Pohárnokja legyen, kinek nevezhesse.

Chár. Ó kérlek, lehetnél oly barátságatlan, hogy egyedül hagynál a' felvilágon tévelyegni, holott barátok 's úti-társak vagyunk, sőt te némünémű-képpen a' mi országunknak követje vagy? Te Majának fia! nem hajlanál legalább hálaadatosságból kérésemre? holott én téged csupa szívességből nem kényszerítettelek soha, mikor hajómban voltál, akár a' pocsolyát (sentina) kimeríteni, akár evedzőhöz nyúlai. Nem hagylak é kedved szerént nyújtózni, vagy ha a' hajómon egy locska lélekre találsz, vele az egész úton-dézsölni? ámbár te olly izmos és fiatal vagy, én pedig erőtlen ősz, a' ki bizounyára megérdemlené, hogy a' munkától kéméltessék. Oh kérlek atyád' szerelmére édes Merkúrom! ne hagyj egyedül, hanem mutasd-meg, hogy folynak a' dolgok a' földön.

Merk. Már látom engednem kell, bár előre látom is, hogy nem legjobb ka-laúz-bért nyerek Jupiteritől. Azt azomban tudd-meg, hogy lehetetlen leszz mindent hegyéről-tövére meglátnod, a' mi a' földön történik, mert ahhoz több esztendők kellenének, azon kívül tarthatok is tőle, ne hogy Jupiter engem' mint szökevényt hivatalomból letegyen, ha soká elmaradok. De hát veled mint banna Plútó, ha soká nem hoznál néki lelkeket? hogy fogna Aeakus dühödni a' Stix melléki vámos, ha mind addig egy babkát sem nyerne? tanácskozzunk hát, melly úton juthatunk legrovidebben fedezéseinkhez.

Chár. Ezt neked legjobban kell tudnod, mert én idegen vagyok, 's illyesek-be járatlan.

Merk. Én azt gondolnám (salvo meliori judicio) legjobb volna egy magas helyre másznunk, a' honnét mindent végig láthatnánk. Ha te az égbe feljöhetsz, akkor semmi baj sem volna: de mivel te a' föld alatti országhoz tartozol, nem szabad Jupiter palotájába lépned. Nincs hát egyéb hátra, hanem hogy egy magas hegyet keressünk.

Chár. Tudod é Merkur, mit szoktam én mondani, midőn a' Stixen szélvész támad, és nékem minden útas a' maga szűk esze szerint tanácsot akar adni? „ne locsogj, azt nekem jobban kell tudnom.“ Tégy hát te is úgy vélem, 's mindenre késznek találsz.

Merk. Igazad van Cháron, tudom én már honnét kell néznünk; itt van Kaukasus, itt a' még nagyobb Parnassus, 's a' mind kettőt fellül-haladó Olympus. Valami jut eszembe, de segéd kell hozzá.

Chár. Parancsolj csak Merkur, én tellyes erőmből segítlek.

Merk. Homer azt mondja, hogy Alcoeusnak két fiai gyermeksegekben azon fortélyt koholák, hogy Ossa' hegyét tövéből kiszakasztván, Olympusra, Ossára pedig Peliont tegyék, 's innét az égbe mászszanak. De a' lator ifjak megkapták érte jutalmokat. Nálunk egészen másként áll a' dolog; ha az egész világ' hegyeit egymás hátára rakjuk is, nem azért történik ez, hogy az eget megvíjjuk, hanem hogy a' világot jobban megláthassuk.

Chár. Gondolod é Merkur, hogy ketten elégségesek volnánk Ossát, és Peliont helyéből kitolni.

Merk. Miért nem? nem volnánk mi szint' olly erősök, mint azok a' ficzkók, holott mi Isten' számban akarunk lenni.

Chár. Nem, nem! hanem én csak úgy elképzelem magamban micsoda derék, és csoda merészlet volna ez.

Merk. Te Idiota vagy, 's nem esmered a' költő mesterség' hatalmát. De bezeg a' derék Homér két versben mindgyárt megcsinálta az égbe az ország-utat. Játék volt ő neki hegyeket egymásra rakni. Mit bámulsz? nem jut eszedbe, hogy Atlás az eget a' hátán hordozza, 's nem hallottad soha Herkules öcsémről, hogy egy kis időre Atlást felváltotta, még ez egy kevéssé magát kipihienné.

Chár. Valóban illyes valamit hallottam, de ha igaz é, azt te a' Poétákkal végezd-el.

Merk. Csupa merő igazság; mert miért hazudnának olly eszes, okos emberek? Noszsa hát, szakaszszuk-ki tövéből először Ossát, a' mint Homér a' nagy építő-mester parancsolja; tegyük-rá azután Peliont. — Nézd melly poëtice végre-hajtottuk mi ezt? várj, most felmászok, hadd lássam, ha elég magas é, uh ménkö! még igen messze vagyunk az égtől. Keletre alig látjuk Jóniát és Lidiát, Nyugotra pedig csupán Sicília és Itália tűnik-ki, Éjszakra csak az Ister melléki tartományokat látom, 's emerre Krétát, 's azt is csak homályosan. Héjában; még Oetát, és Parnaszszust hegyökbe kell raknunk.

Chár. Tégy a' mit akarsz, de vigyázz, hogy a' súly meg ne biccczenjen, 's hogy Homér' állásáról lezuhanván, nyakunkat ne szegjük.

Merk. Ne félj Cháron, minden jól leszsz. Hengerítsd ide csak Oetát és Parnaszszust. — — Várj most, ismét felmegyek. No most jól van: mindent végig látok, jöszte-fel te is hozzám. Úlj te Parnaszszus' egygyik csúcscsára; én majd a' másikkra kuczorodok. Nézz körül.

Chár. Egy nagy száraz földet látok, 's egy még nagyobb vizet, a' melly azt környékezi, hegyek ötlenek szemembe, és folyók, a' mellyek Cocytus, és Phlegetonnál sokkal nagyobbak. Látok azon kívül embereket, 's egynehány fészkeket, mellyekből azok elő-másznak.

Merk. Azok városok, mellyeket te fészkeknek nézel.

Chár. Ládd, melly haszontalan munkát tettünk, igen magasra telepedtünk, 's most semmit tisztán ki nem vehetünk. Én nem csak a' városokat és hegyeket akarom mint egy föld-abroszon látni. Az én czélom az volt, hogy az embereket, 's azok' tetteit tökéletesen szemlélhessem, beszédjeiket 's tanakodásaikat érthessem, a' millyéneket akkor értettem, mikor engem nevetve találtál.

Merk. 'S hát mit hallottál akkor?

Chár. Az egygyik barátját meghitta. Ez néki megígérte, hogy holnap eljön, és vele vacsorál. Hirtelen leesik a' ház-tetőről egy cserép, 's agyát betöri, 's én nem tarthattam-meg a' nevetést, hogy ez a' jámbor ígérte b' nem tellyesíthet. Több ily furcsaságokat szeretnék én tudni, 's azért leballagok.

Merk. Vesztegelj csak! mindgyárt segíték a' dolgon; tudok én egy varázs-szert Homérból, melly által látásodat megélesítheted; de jól kimereszd ám szemeidet, majd mikor a' varázs szavakat kimondom.

Chár. Mond-el csak.

Merk. „Elfúvom a' ködöt arcod elől oly meszsziire: hogy majd nem csak földieket, hanem Isteni képeket is látsz.“ Látsz é már Cháron?

Chár. Hozzám képpst maga Lynceus is vak. No most majd kérdezlek, csak győzz felelni. — — Mond-meg nekem, ki az az óriási ember, a' kit amott látok?

Merk. Az a' Krotónai Milo. A' Görögök az ő tiszteletére tapsolnak, mivel egy bikát fél stádiumra elvisz.

Chár. Mennyivel méltóbban tapsolhatnának ők az én tiszteletemre; mert bár melly erős legyen ezen óriás, még is egyszer majd nyakon ragadom, 's mintegy pöhlölyt a' sajkámba vetem. Nem kellene é annak az élhetetlennek a' halálról gondolkodni, 's büszke örömét csillapítani?

Merk. Igen bizony, sokat gondol az ember veletek addig, még erős és egészséges.

Chár. Elég erről. Mi ötet még is kinevetjük, majd ha hozzánk érkezik; mert akkor nem hogy egy bikát, de csak egy szunyogot sem fog felemelni, sem elczepelni. Ki ott az a' nagy tekintetű jövevény?

Merk. Az Cyrus, a' ki a' Médusok' országát Persiához csatolta, és a' minap Assyriát meggyőzte, 's Babilont elfoglalta; most már Croesust, Lídia' Királyát készűl megtámadni.

Chár. Mutasd-meg nekem azt a' Croesust?

Merk. Tekints amoda abba a' nagy várba, mellyet hármás bástya kerít, a' helyet Sardesnek híjják. Látod ott Croesust, ki egy arany trónusban ülve, az Athénei Solonnal beszél; halgassuk-meg őket egy kevésé?

Chár. Nem bánom.

Croesus. Minekutánna már a' mi kincseinket, 's gazdagságainkat láttad Athénei jövevény! mond-meg nékem, kit tartasz az emberek között legboldogabbnak?

Chár. Vallyon mit fog mondani Solon?

Merk. Lassan csak! ő igen bölcsen fog felelni.

Solon. Boldogok igen kevesen vannak; de azok között, a' kiket esmérek, Kleobist és Bitont legboldogabbnak tartom.

Chár. Nem é azok amaz Argósi Papnének fiai, kik a' minap, minekutánna annyokat a' becsület' szekerén a' templomig húzták volna, hirtelen meghaltak?

Croesus. Legyen úgy; foglalják ök a' boldogok között az első helyet. De kit teszel ezek után?

Solon. Az Athénei Tellust; mert az nem csak dicsőül élt, hanem Hazájáért meg is halt.

Croesus. Melly helytelen ítélsz te! Nem tartasz engemet boldognak?

Solon. Te még nem haltál-meg, és holta előtt senkit boldognak nem vélek.

Chár. Talpig ember vagy Solon, hogy rólunk meg nem felejtkeztél. Kik azok, kiket Croesus elküldött, 's mit visznek vállaikon?

Merk. Ő a' Pithói Istennek ezek által arany téglákat küld, evvel jutalmazza-meg az Oráculumot, a' mellynek majd hajdan vesztét köszönheti. Az a' hibája az embernek, hogy a' Jósloknak 's jövendőloknak felette nagy hitelt ad.

Chár. Tehát azon halavány sárga portékát aranynak nevezik; illyest most először látok.

Merk. Igen, ez az, a' miért az emberek oly nagy elkeseredéssel harcolnak, viaskodnak?

Chár. De én nem látom, hogy ez valami oly becses volna, ha csak becsé abban nem áll, hogy azok, kik azt hordozzák, terheltetnek véle.

Merk. Te még nem tudod, melly hadak, üldözések, rablások, hamis esküvések, gyilkolások, vér-ontások, lánczok és bilincsek, melly hosszú hajókázások, kereskedések, és vándorlások, 's szolgaságok támadtak e' miatt.

Chár. E' miatt? Ő hiszem éppen nem nagy különbség vagyon e' közt, és a' réz közt: mert emezt esmérem, mivel minden útas egy babkát magával hozni szokott.

Merk. Igazad van; de réz sok találtatik, 's azért nincs oly nagy becsé, mint az arany, a' melly felettebb ritka, és csak nagy költséggel 's fáradsággal szerződik.

Chár. Melly buták az emberek, a' kik ily hitvány és súlyos jószágot annyira kedvelnek.

Merk. De látod e, melly kevésre becsüli azt Solon? úgy tetszik, hogy a' hánykolódó Croesust csak azért neveti-ki, halljuk még egy kevésse.

Solon. Mond-meg Croesus, gondold e, hogy Apolló a' te aranyodra szorúlt?

Croesus. Jupiterre mondom! bizonyos vagyok benne, hogy még soha néki ily jeles ajándékot nem vittek.

Solon. Tehát úgy képzelődöl, hogy te ezzel azt az Istent boldoggá teszed?

Croesus. Miért nem?

Solon. Valóban nagy szegénységnek kell az égben uralkodni, ha az Isteneknek még Lidiából kell az ő arannyokat várniok.

Croesus. Legalább arról megvagyok győződve, hogy sehol annyi arany nem találtatik, mint Lidiában.

Solon. Találkozik annyi vas is nálatok?

Croesus. Koránt sem.

Solon. Ti hát oly dolog' héjjával vagytok, melly az aranynál sokkal becsesebb.

Croesus. Hogy hogy?

Solon. Mi jobb a' kettő között, védelmezni e, vagy védelmeztetni?

Croesus. Kétség-kívül jobb az, a' mi védelmez, mint a' minek védelmeztetnie kell.

Solon. Ha tehát Cyrus, a' mint hirtelik, országidra ront, arany vagy vas fegyvereket fogsz e katonáidnak adni?

Croesus. Kétség-kívül vas-fegyvereket.

Solon. De ha vas héjjával vagy, nem fognak é a' te felséges arany kincseid elfogattatni, és Persiába vitetni?

Croesus. Nem oly rosszszul vagyunk barátom, a' mint gondolod.

Solon. Az Istenek őrizzenek! Azomban reménylem, át-látod, mennyivel többre kellessék a' vasat az aranynál becsülni.

Croesus. Tehát az Istennek inkább vas-téglákat küldjek, 's az aranyt visszavegyem?

Solon. Az Istennek sem vasra, sem aranyra nincs szüksége; a' te ajándékoz vagy a' Phocisi, vagy a' Boeociai, vagy a' Delphusi lakosoknak kedves birtoka leend. Lehet, hogy azt éppen egy Tyrannus rabolja-el, Istened semmit sem kap belőle, ő neki a' te ötvöseidhez semmi köze.

Croesus. Te neked mindég az én gazdagságommal van dolgod, úgy tetszik, mintha irigyem volnál.

Merk. Ez a' kényes uralkodó ó Cháron! az igazságot és nyílt-szívűséget nem tűrheti. Rendetlennek látszik neki, hogy egy alacsony születésű 's értékű ember bátorodik véle hízelkedés nélkül szállani. De fogadom, megemlékezik Solonra, ha majd Cyrustól elfogattatván a' maglyára lép; mert a' minap hallottam Klothótól egy ítéletet felolvastatni, mellynek ereje szerint ő neki Cyrustól megfogattatnia, ennek pedig a' Maszsagetai vitéz Királynétól megölettetnie kellett. Látod amott azt a' Szittyia aszszonyt fehér lovon nyargalni?

Chár. Látom.

Merk. Az Tomyris, a' ki hajdan tulajdon kezével Cyrus' fejét lecsapni, 's egy vérrel töltött tömlőbe vetni fogja. De látod é fiát is Kambysest, a' ki az atyát az uralkodásban követni, 's Apis Istént megölni fogja, utóbb tébolyodásában hal-meg.

Chár. Ez valóban igen nevetséges, 's miben bízzák-el ezek az emberek annyira magokat? De ki az abban a' bársony köpönyegben, a' ki koronát visel, 's a' kinek szakácsca egy drága gyűrűt nyújt, mellyet egy hálnak gyomrában talált.

Merk. Tudd-meg, ez a' Sámosi Tirannus Policrates, a' ki szakadatlan boldogságban él mind addig, még inassától Macandriustól elárúztatván, Oroëta Satrapától keresztre feszítetik; oly hirtelen fogja ezen nyomorék uraságát végezni, a' mint ezt Clothótól értettem.

Chár. Derekassan Clothó! csak feszíts, nyakazz, égess, hogy egyszer az emberek észre térjenek; miként fogok én majd nevetni, mikor ezen Tirannusok korona, és bársony, és minden ékesség nélkül mezitelen fognak sajkámba sietni.

Merk. Látod azt a csoport embert, kik közzül némellyek hajókáznak, mások hadat viselnek, egyebek az ítélő székekben czivakodnak, hadonáznak; ismét némellyek föld-mívelést, kereskedést, uzsoráskodást üznek, vagy házról házra kolodúlnak.

Chár. Látom igen ezt az egész nagy keveréket, és még több ezekhez hasonlókat a városokban, a kik egy méh rajhoz hasonlóak. Kinek kinek egy fullánkja vagyon, mellyel szomszédját bökdösi; némellyek hatalmat vesznek a gyengébbekben, s nem kevésbé hasonlítanak a ló-darázsokhoz. De micsoda sereg repdes körülöttök?

Merk. Azoknak reménység, félelem, öröm, gyönyörűség, haszon-keresés, harag, gyűlölet, s több e'félék a neveik. A kábaság és tudatlanság amott lappang, és néha a legelső sorokba is elő-hat, ha helyet nyerhet. Az leg-furcsább, hogy a pajkos halál ezen jámborokat néha akkor söpri-el, midőn legjobb reménységben, s legszebb virágjokban vagynak. Látod az ő póstáit, kémjeit, és szolgálait; ezek a nyavalyák; úgymint: a hideglelés, köszvény, víz-kórság, és több illy irtózatosságek, szint-úgy, mint a gyilkolás, rablás, mérge, a bírák, és a fenekedők. Már addig még jó rendben van szénájok, semmi illyesről nem aggodnak: de alig hogy reménységeikben meg-csalatkoznak, nem hallani egyebet tőlök, mint jajt, és bajt, inséget és veszélyt, s több ily panaszos foháskodásokat. Gondolnák csak meg idején, hogy ők halandók, és hogy ez életnek rövid szarándoksága után minden földieket elhagyniok, s mint egygy álmokból feleszmélkedniök kell, akkor okosabban élneek, s nem szoronguának annyira, midőn a halált szemeik előtt látják. Ez itt, a ki éppen egy pompás épületet rakat, örvendezne é vallyon oly bősűlve, büszkélkedne é annyira, ha tudná, hogy abban még csak enni sem fog, sőt talán azt még földel alá sem veszi, midőn azt örökösének által engedni kéntelen leend. Amaz atya ott tapsolna é annyira fia születésén, ha előre látná, hogy az kevés évek múlva kimúl? De csak úgy van az, mikor valaki csupa örvendetes példákra veti szemeit, és a szomorítókat mind elmellőzi. Egygy atya, p. o. látja boldog szomszédját, a kinek dicsősségére s örömeire nevelkedett fel fia; tüstént azt véli, hogy ő is hasonló örömmre virrad fiával: de nem tekint másik szomszédjára, a ki reménnyel tölt magzatját eltemeti.

Chár. Én valóban nem tudom, mint örvendhetnek, vagy siránkozhatnak az emberek illy alávaló hitványságokon.

Merk. Oh, nézhetnél csak a Királyok szívébe, a kik pedig köztök legboldogabbaknak tartatnak! Minémű inségek, aggodás, nyugtalanság, félelem, gyűlölet, harag, leelkedés, hízelkedés, és árulás ostromolja őket? Melly keveset bizhatnak ők még azon szolgálkban is, a kiket ők mint leghivebket polczra emeltek: minthogy a nagyobb gonosztévő mindenkor a kissebbiket megdönteni igyekszik, s az ő személyes hasznát Urának nyereségévé teszi. Elhalgatom a többi gyengeségeket, és gerjedelmeket, mellyek a fő-, szintúgy mint az al-renden uralkodnak, s a mellyeket elő-számlálni lehetetlen volna.

Chár. Tudod é Merkur, mire emlékeztetnek engem az emberek? Láttad te valaha azon víz-buborékokat, a' melyek néha egy sebes folyamon felbuknak? Né-mellyek közülök kicsinyek, és hamar elpattannak; mások tovább tartanak, és an-nyival inkább nevelkednek, mentől-többen csatlódnak hozzájuk, mind addig, még végre elegendőkép' feldagadván önnön terhektől elpattanni kénytelenek. Ilyennek látszik előttem az emberek' egész élete.

Merk. Te szint' oly szerencsés vagy a' hasonlítások' feltalálásában, mint ama' fő bölcsességű Homér, ki az embereket a' fa-levelekhez hasonlítja.

Chár. Mit gondolsz Merkur, jó volna é, ha én innét a' magasságról Stentor' módjára az emberekre kiáltanék? „O ti balgatagok! mit törekedtek oly hiú 's hit-vány dolgok után, a' melyeket úgy is nem sokára elhagynotok kell? szünnyetek fáradozásaitoktól: hiszem nem fogtok örökké élni! A' más világra pedig nem más-ként, mint mezítelen jöhettek, és a' ti annyira tisztelt javaitok mind úntalan vál-toztatják uraikat.“ Gondolod e, hogy az emberek megtérnek, ha ily Halottas-pré-dikációt hallanak?

Merk. Nem tudod te Sz. Orátor, mely csalatkozás, és tudatlanság tartja őket fogva, és ha bár az ő füleiket fúróval nyitnád is meg, még is siketek maradnának ők. Uliszesz' úti-társai koránt sem voltak oly siketek, mikor ez nékik viasszal bédugdosta füleiket, hogy a' Syrenek' dalját ne halhatnák. Kevesen vannak közöt-tök, kik az okos intésre ügyeljenek.

Chár. Legalább hát ennek a' kevésnek kiáltok.

Merk. Felesleg való volna azt mondani nékik, a' mit már úgy is tudnak. Látod azokat a' bölcséket, mely meszsze állanak a' többi seregtől, 's mint nézik amazok' tetteit. Nem is igen illene hozzájuk, ha a' többiekkel össze-ereszkedné-nek; minthogy ők mindég készen lenni látszanak e' világból való kiköltözésre. E-gyéb'-eránt ezeket a' köznép gyűlöli csupán azért, hogy véle együtt eszelősködni nem akarnak.

Chár. Áldjanak az Istenek benneteket, ti nemes szívű lelkek! De ó Merkúr! mely kevesen vannak ezek!

Merk. Ez a' kevés is elég. De jer, mennyünk lefelé.

Chár. Még egyre kérlek! Szeretném tudni, hová teszik az emberek az ő holt tetemeiket?

Merk. Látod azokat a' sír-köveket, azokat az oszlopokat, és pyramisokat? ezek a' holt testek' fedelei.

Chár. De mit jelentenek azok a' koszorúk, kenetek, ételek és italok, melyek oda hordatnak?

Merk. A' dörék azt gondolják, hogy a' lelkek néha a' ti országtokból vissza-jönnek, és vendégeskednek.

Chár. No! győznék én akkor hajókézni, ha mindeniket hoznom kellene, mi-vel ő enni, vagy inni akar. Nálunk nincs divatban a' jus postliminii. Nem jön az többé vissza, a' ki egyszer túl van. „Egy formán holt számban vagy, kinek oszlopa büszkén árnyékozza porát, azzal, kit sírba se' tettek; ott Irus 's Agamem-non közt nincs becsre különbség.

Merk. Ej ej Cháron! te a' megtestesült Homér vagy!

Chár. Mutasd-meg kérlek még is azt a' híres Tróját, Ninust, Miczenét, 's több hasonló nagy városokat.

Merk. Mind oda vannak. Ott feküdt Trója, Ninus emitt, és Micene, a' hol földnél és omladéknál egyebet nem láthatsz. Félek, hogy te, ha az al-világba vissza-térsz, a' jámbor Homer' nyakát kitekered, mivel ily hitványságokból oly nagy lármát csinált.

Chár. Valóban az igen hazug embernek látszik. De félre a' mesékkel: kik azok, a' kik ott egymást fojtogatják?

Merk. Az Argos' és Spartha-béliek.

Chár. Miért viaskodnak annyira?

Merk. Csak azért a' mezőért, a' mellyen egymást öldöklük.

Chár. O bolondok! és ha bár egy közölök az egész Peloponesust birná is, azért még sem enged ám néki Aeakus csak egy talpalatnyi földet is, ha mi hozzánk leszáll.

Merk. De már el kell sietnem. Tegyük a' hegyeket a' magok' helyére; én rövid idő alatt néked megint lelkeket hozok, eredj a' hajóhoz.

Chár. Jól van Merkúr! köszönöm azomban fáradságodat. Ó eszevesztettek' fáradozásai! ó tirannusok! arany-téglák, pompás áldozatok, harczok, és sir-kövek! De Cháronnal senki sem gondol semmit!

A G.

15.

A z I g a z s á g.

Az igazság nem egyéb, mint a' jósággal össze-köttetett bölcsesség. Oly szentség ez, mellynek megrontóját a' legnagyobb büntetéssel, talám örökös számkivetéssel volna méltó meglakoltatni. Hanem így sok Faluk sok Városok pusztán állanak, 's miattok az ártatlan barmoknak kellene majd legtöbbet szenvedni. Sőt a' mi nagyobb: idegen honok el sem tudnák a' sok bűnöst hordozni; de kár is lenne más idegen világ-részeket annyi gonoszokkal terhelni. 'S még egy nehézség lappangna mind e' mellett is, ha ilyeneket szám-kivetni akarnánk; ezt a' nagy akadályt pedig ritka ember — nem mondom, tudná — szeretné megvallani, tehát azt is dobra verem. Ki lehetne az igazság' rosz-lelkű gázolójának szententziázásában az Executor? Igazságtalan embert annak végrehajtására nem lehetne választani, mivel ők ott is szentség-törőji lennének az igazságnak, 's töb'nyire mind igaz-szívűek' nyakára csapnák a' büntető-ítéletet. Igaz lelkűt kellene hát a' végre választani talám? Igen is, ez legokosabb lenne. De nagy itt is a'

hog. Hány ember ismeri 's vallja-meg az igaz szívűt — olyannak? Nem eléggé bizonyítja-e a' mindennapi tapasztalás, hogy egygyik a' másik' jóságára behúnyja szemeit, bedugja füleit? Azon kívül az Igazak fel sem fognák az illy executori hivatalt vállalni, mivel sokkal jobb szívők van, mintsem ők ember-társaik' boldogtalanságán örülni tudnának; azt nálók a' szánakozás' virtusa sem engedné-meg. Ily módon csak velünk és köztünk maradnak az igazság-tapodók is. Ugyan ez az oka, hogy annyi jólelkű lesz' e' világban áldozattá, e' zavaros világban, melly alig érdemli-meg, hogy benne csak egy igaz szívű ember is legyen. Az igazságot — *Fáy* mondásaként — már ma pénzért szegődtetik, mint a' cselédet. A' kinek pénze van, annak van igazsága is; a' pénz' híjánját illy esetben a' hízkelés és lér-csapás is gyakran ki szokja pótolni. Tehát a' kinek sem pénze nincsen, sem szolgálai módon magát a' porig lealacsonyítani nem tudja az előtt, kinek kezeiben az igazság' laptája van, — szerencsétlen, nyomorúlt sorsú teremtes az. Elannyira tehetetlen a' virtus ön' magában már ma, hogy egyedül maga — minden igazsága mellett is — elő nem mehet, ha csak a' pénz vagy a' hízkelés minduntalan nyomon vele nem jár. Az igazság' mérő-fontján lévő esésének egygyike, melly az érdeme — mindég üres és könnyű; másika pedig, melly a' részre-hajlásé — rakva van nyomatékokkal. És így semmi csuda, hogy az érdem' eséséje még a' levegőtől is megingatva mindég fenlebeg, a' részre-hajlásé pedig szüntelen alatt megterhelve 's erősen, mozdulatlanul áll. Illyen a' mostani világ! A' régi Pogányok az igazságot Istenné' alakjában képzelték, imádták, 's áldoztak is neki; ma pedig el lehet mondani, hogy olcsóbb portéka sincs az igazságnál, még is dicsekszünk erkölcsi pallérozottságunkkal. Kik az igazságért buzogván, azt legdrágább kincsnek nézik, azokban sir a' lélek, midőn látják, hogy ily fő tulajdönt az ércz vezet, nem az igaz érdem. Halált és tömlőczet mond a' törvény a' nyilvános tolvajok' és gyilkosok' fejére, de szabadon és életben hagyatnak, kik szerencsénket titkon rabolják 's minket lassanként ölnek-meg. Az a' gyászos következése van mai időben az igazságnak, hogy gyűlölséget okoz; azért igen jól mondá már Terentz: *Obsequium amicos, veritas odium parit*. E' szerint talám azt az életbölcseiséget kellene javallani, hogy a' ki szerencsésen ált akar e' világon törtetni, Protéusz' alakjával bírjon; így a' mikor minő formában mutatják előtte mások magokat, ő is mindenkor hasonló — majd egy majd más színű — alakokban jelenhet-meg. A' nyelven mézes szavak forganak, de nem a' szív adja azokat a' szólló-tehetségnek által; pedig: *Fundamentum justitiae fides*, i. e. *dictorum conventorumque constantia et veritas*. (Cicero de Officiis. L. I. c. 8.) Úgy van a' kép-mutató ember' lelkével a' dolog, mint azon szembe-kötő játékkal, hol főző-kanállal tapogatva kívánjuk a' jelenlévőket szavaikról megismerni, de hamis minden hang, mellyet adnak. Ezer meg ezer illy ál-hangot lehet a' világban hallanunk, 's gyakran a' legédesebbik szúrja belénk a' kést. A' bünt is kell magasztalnunk, így kedvesebbek leszünk, mintha minnyájan *Júliának*, *Arisztidék* és *Mark Aurélek* volnánk; e' mellett azomban azt gondolhatjuk magunkban, a' mit akarunk, 's tettinkkel még is igazak maradhatunk. Elhiszem, hogy e' tanácsom ember-társaim közül sokaknak nyekre volna, de nem így gondolkozik ám az olly igaz-lelkű, ki ez életben azon van, hogy mind magának mind másoknak édes ártatlan örömet szerezzen, tudván, hogy e' földi boldogságot csak az édes ártatlan öröm adja-meg, 's erre számot.

tartani nem lehetne, ha nem hódolna az igazságnak, melly — a' mint legelől mondám — nem egyéb, mint a' jósággal össze-köttetett bölcsesség. — Mit tegyen tehát az, a' ki vagy természeténél fogva, vagy nemes indulatból akarna igaz szívű lenni, 's látja, mint vissza-él e' világ a' jó-szívűekkel? Illyenkor azt kell tartani: *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.* Szép dolog és nagy virtus az igazság' szentségét tiszteletben tartani; 's éppen azért egyedül a' remek-szívek' tulajdona szokott az lenni. Azt mondja *Abraham a Santa Clara: Die Wahrheit ist ein hartes Brot, welches gute Zähne fordert.* Bizonyos ez. Nagy mesterség minden környülállásokban igaz maradni; de *Horác* éppen azért mondja: *Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.* — Vannak ma is — bár kevesen — az igazságért váltig lélekző halandók. Fáj ezeknek, mikor az igazságtól szívvel és tettel elpártolt emberek éppen őket veszik üldözőbe; de már ez csak úgy szokott e' világban lenni. Mindenkor az igaz virtus olly áldozat, mellynek a' köz-jóért esni kell; ez a' jutalmunk jó-szívűségünkért. Szánakozást érdemlő martalékaik vagyunk az igazságtalanoknak. De hagyján; teher alatt nevededik a' pálma. A' jók csak őrizték-meg az igaz szívet hiven, mint legdrágább gyöngyöt, ragaszkodjanak az igazsághoz mindenkor erősen, ha bár az igazságtalanok gázolódnak is életök' öröm-virágjain. Lelje-fel az igaz szívűség' legnagyobb jutalmát kiki a' maga szívében, mellynek az — elrabolhatlan gyönyört ad annak meggondolása, hogy emberi céljának nemesen megfelelt. Viszsa-tetszik ugyan az igaz szívűnek, midőn a' rosz' lelkűek ragyognak, de már *Petroniusz* megmondá: *Virtus medio jacet obruta coeno; nequitiae classes candida vela ferunt.* Tulajdona már ez ennek a' rosz' pénzelt világnak; lelkesítsen és vigasztaljon azonban *Horác*nak e' dicső mondása: *Justum et tenacem propositi virum - - - si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.*

N. A. Kiss Sámuel.

16.

EREDETI MESÉK

NAGY SÁNDOR 'S DIOGYÉN.

Midőn Nagy Sándor Diogyéntől elválna, — tudjátok e, mit vettem észre a' Bölcs' hordójában? — szólla udvari kísérőjéhez, — a' hiúságot kedvetlen szeszében.

A' FÖSVÉNY 'S PLÁTÓ.

Miként hagyhatod legszebb, legbecsesebb tőke-pénzedet használatlanul, 's veszendőben? így szólla egykor Plátó egy fukarkodó Fösvényhez. — Nem képzelhetem, mellyikét értheted? felele ez. — Azt, monda ismét a' Bölcs, mellynek kamataiból az örökkevalóságra magadnak kincseket gyűjthetnél — az életet.

Szent-Miklóssy Aloyz.

17.

Az Élet' Pósta-stációji.

(Lange után.)

Több Költők, Ég felé kik eltűntek régen
Hasonlíták Pósta úthoz életünket,
De a' Stációkról e' görcs kereksegen
Tudtomra még egy sem tudósított münket.

Az elsőn (míg boldog háló fedi szemünk)
A' leső gondokat nem látjuk, az út ép
A' zsenge-kor' táján, 's ártatlan szellemünk,
Még minden virágnál felvisít be! be! szép!

Dobogó lágy szívvel a' másikhöz érünk
Mint pajkos suhanczok, vagy serdülő lyányok
Amor a' kocsiba hozzánk ül, 's megférünk,
Húllnak ránk hol mézes hol ürmös virányok.

A' harmadikon már, a' koci döcög 's ráz,
A' szent házasság ránk nem egyg ütést veret,
Éhes kisdedekkel tömve vagyon a' ház,
Kocsink mellett futva kiáltnak kenyeret.

Az utolsó vezet még bajosb' útakra
De a' fáradt vándor csak hamar elhadja,
Mert a' kaszás halál, felszökvén a' bakra,
Hegy 's völgyen keresztül ötet elragadja.

Ő a' vad, — zöld-korú izmos utazókat
Szintúgy hajt némelykor, és már mennyit hajt?
De hiszem őket is a' halni valókat
A' béke' völgyébe vitte, — tehát rajta.

Gr. D. J.

SZÉPSÉG' EREJE.

(A' Koránból.)

A' szép Juszufnak csak tizenheted' éve
 Folyt-le, Potifárnál midőn Sklávva leve.
 Hat évig folytatá a' ház körül dolgát,
 Mikor megkedvelé Szuleikha e' szolgát.
 (Potifárnak ez volt első felesége.)
 'S hogy a' szép Juszufért titkos lánggal ége,
 Próbául tört vete ártatlanságának,
 Beparancsoltatván holmiért magának.
 Juszuf elszökellik; Szuleikha megkapja
 Ingénél, 's kezében szakad a' darabja.
 De Juszuf elugrott. Szuleikha a' Szökellőt
 Követi. Potifár áll az ajtó előtt.
 Mentekezés végett mingyárt vádolódék
 A' Szklávra, hogy ő-rajt' erőszakoskodék,
 'S Potifártól méltó büntetést kívána,
 Juszuf tömlöczös rab lett hamar utánna.
 A' Valónak híre még is szárnyra kele,
 'S Szuleikhára minden Urné neheztele.
 Ki hallván a' sok Fő-Urnénak harag'át,
 Így igazítá-meg azok előtt magát.

Eggy Innepen pompás vendégséget ada.
 Minden városi Fő - Urnét meghívata.
 Potifártól azt a' kegyelmet kéré-ki,
 Hadd jöjjön-fel Juszuf, ha ő izen neki.
 Már az asztalról az étek lehordattak,
 Helyettök fel halom — Narancsok rakattak,
 Mellyekből mindenik Urné vesz' elébe,
 'S már fogja kis kését, hámozni, kezébe:
 Ekkor lép-be Juszuf, — neki öltöztetett
 Deli formájában, vivén a' szorbetet.

'S minden szemek ő-rá levének függesztve,
Bámultak szépségén, érzéköket vesztve.
Nem tudták, mit tesznek. Juszufon szemeik,
Narancsba akarván metszeni késeik,
Kezőkbe metélék, össze-marczangolák,
A' nélkül hogy érzék seböket 's fájlalák.
A' deli szolgára így rá-feledkeztek!
Ekkor a' Ház-aszszöny szólla: „Juj! mit teszték,
„Virtuosos Urnék *) ti? Ujjatok' vérzése
„Legyen Szuleikhának vád alól mentése.“

E. L. P.

.....

A' KÖLTÉS' TÜNDÉRE. 1817.

Kis koromban egy reggel bölcsőmre
Egy égi Tündér repüle,
'S ott ilyen dalt énekelett-el:
„Nöjj-fel! 's minden kikelett
„Danolj-el engemet, te kis Fülemile.“

És eltűnt. Megdőbbsent édes Anyám,
A' jövőktől soká féle;
'S alig értem három tavaszt,
Már ő nekem elmondta azt,
'S megmutatá, mellyik madár a' Fül'mile.

„Eredj, fíjatskám, énekelj te is!
„Énekeld azt a' szép Tündért!“
Én elfutottam 's próbáltam;
A' tavaszt kínosan vártam:
De a' madáréhoz én szavam még nem ért.

A' szép Tündért el nem feledhetém,
'S a' madárt is megszeretém.
Ezt láttam sokszor, halgattam,
Amazt de én nem láthattam, —
Nem láthatám soha, akár mint epedtem.

^{*)} E szót Veszprém Vármegyében néha - néha köz-nép^s szájából is hallani.

Így halgatóztam egykor e' madár
 Szavára erdők' mélyében;
 'S néztem a' kis Er' habjában,
 Mint illik gyermek' szájában
 Az ének, melly hangzik Fülemléjében:
 Midőn a' szép mennyei Tündér-kép
 Nekem másodszor megjelent;
 De csak kötődött, meg nem állt;
 'S hogy kergetém, felleggé vált,
 Oda lett örömöm! 'S nyelvem — még lassún ment.
 Hanem harmadszor, mint nyers Ifjúhoz
 Eljött ő, és ekkor mondta:
 „Kezdj-el könnyen dalolni már,
 „Te víg, harsány torkú madár!“
 'S ezzel ő nyelvemet illette, 's — eloldta.
 Akkor énekre kezdék örömmel.
 'S imé! fiók énekemre
 Halgat, megindúl a' berek,
 Fül a' halom, lassan csereg
 A' lármás kis patak, 's figyelmez neszemre.
 De patak, berek csak nem emberek!
 Azért elszálván felkelek
 Oltárán édes Hazámnak;
 'S ha tetszik szózatja számnak:
 Míg leszz tavasz, holtig néki énekelek.

E. I. P.

AZ ÉLET-IDŐHÖZ.

Míg Neszte' karján andalodásaim'
 Álmát pihenném csendes öröm között:
 Eljössz, 's betérszéd bús vonásid'
 Ró'sa-korom' tavaszába 's itt hagysz!
 Tünsz! mint az árnyék a' bíboros mezőn;
 Mint a' pataknak lágy buborékai;
 'S mint a' virágok' balsam-nedvét
 Elragadó kicsiny méhek, elszálsz!
 Elhalsz! öledben zárva Jaczintjait
 Szép reggelemnek, 's a' mi nekem marad
 Elmultjaimból, téli-zöld, vagy
 Egy nefelejts tele harmatokkal.

Édes Albert.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Kilenczedik Füzet. Szeptember 1826.

18.

AZ ASSZONY. *)

Ezen név már magában megilleti a' lelket, de nem mindég emeli-fel; csak kellemetes ideákat gerjeszt, mellyek, egy percz múlva nyughatatlan érzésekké — vagy szerelmes érzeményekké lesznek; 's a' magát szemlélőnek hívó filozofus, csak hamar vagy vágyakodó emberré, vagy méléző szerelmessé válik.

Eggy Asszony festeté magát — épen az a' mi hibázott neki a' szépségre, tette rendessé. Kivánta, nevelné szépségét a' festő, de ne kissebítse kegyeit — azt akarta, hogy a' kép-író hazug, 's a' kép-más igaz mondó legyen egyszer smind — ime ilyenek az Asszonyok minden rólok szóló íróra nézve.

Az emberi nem' ezen fele, fizikai tekintetben a' másikhöz hasonlítva, felyül-múlja a' kellemeiben, alatta van az erőben. A' formák' kerekdedsége, vonásai finomsága, bőre simasága, im' ezek megkülömböztető tulajdonai.

Nem kevésbé különböznek az Asszonyok a' férfiaktól eszökre és szívökre, mint testállásokra és orcza-vonásokra nézve; de a' nevelés természeti tehetségeiket oly sok módon fejti-ki és módosítja, a' színlés, melly nálok hivatalbeli tiszté vált, lelköket oly titkossá tette, a' kivételek oly számosak 's úgy össze-vannak keverve a' közönséges regulákkal, hogy mennél többet keres és vi'sgál, annál kevesebb' resultátumot talál az ember.

Úgy van a' dolog az Asszonyok' lelkével, mint szépségökkel; úgy látszik csak azért hagynak észre-venni, hogy képzelhessünk. Közönségesen véve a' karakterek és a' színek

*) Esprit de l' Encyclopédie a' Genève 1771.

egyformán vannak — vannak eredetiek, vannak változók, vannak véghetetlen mellék-színek, melyek az egygyik színről a' másakra való át-menetelt teszik. Az Aszszonyoknak csak kevert, köz-belső, vagy változó karaktereik vannak; már akár azért, hogy a' nevelés inkább megmásolja természetöket, mint a' miénket, akár azért hogy szerkeztetésök' gyengédsége lelkökből egy tükröt csinál, mely minden tárgyakat felfog, azokat elevenen mutatja, 's egyet se tart meg.

Ki definiálhatja az Aszszonyokat? Igaz, hogy ő bennök minden beszél, de két-értelmű nyelvet. Az a' ki legrészvétlenebb'nek látszik, gyakran a' legérzékenyebb; a' legnyiltabbat sokszor legesalárdab'nak tartjuk; mindég ellévén foglalva előre a' szerelem, vagy nehéztelés adja szánkba ítéleteinket; 's a' legszabadabb elme, az a' ki legszorgosabban vizsgálta őket, a' fennálló kétségeket gondolván megfejteni, csak újjakat állít elő. Három dolog van, monda egy literátor, melyet mindég igen szerettem, de soha se érzettem, a' festés, a' muzsika 's az Aszszonyok.

Ha igaz, hogy a' gyengeség bátortalanságot, a' bátortalanság finomságot, a' finomság hamisságot szül, akkor az igaz-mondás ugyan tiszteletes tulajdonság az Aszszonyokban.

Ha az érzékeny azon finomsága, mely az Aszszonyok' képzelődését elevenebbé teszi, eszöket egyszer smind alkalmatlanná teszi a' hosszabb figyelemre, azt lehet mondani, hogy hamarabb fognak-fel, szint oly jól láthatnak, és kevesebb ideig néznek, mint mi férfiak.

Mennyire becsülöm a' virtuos Aszszonyokat, ha szint olly erősek a' virtusban, a' mint a' vétkes Aszszonyok nekem a' bűnben rendíthetetleneknek látszanak!

Az Aszszonyok' ifúsága rövidebb és tündöklőbb mint a' férfiaké — öregségök bájosb és hosszabb.

Az Aszszonyok boszszú-állók. A' boszszú-állás, mely egy szempillantási erő' következése, a' gyengeség' bizonyága. Az igen gyengéknek és félekenyeknek kegyetleneknek kell lenni: ez a' természet' közös törvénye, mely minden érzékes lényben, a' felindulást a' veszedelemhez méri.

Hogy lehetnének halgatók? hiszen tudni vágyók — minden titokba tartódik előttük — sem a' tanácsba, sem a' kivitelre meg nem hívjuk őket.

Kevesebb egygyesség van az Aszszonyok mint a' férfiak köz't, mert csak egy tárgyra törekednek.

Az egymástól így különböző két nemnek, csak-nem egymással felérő jó tulajdonságai vannak. A' természet az egygyik oldálnak az erőt, a' méltóságot, a' bátorságot és okosságot — a' másiknak a' kecsket, a' szépséget, a' finomságot és érzékenységet adta. Nem mindég össze-férhetetlenek ezen tulajdonok, gyakran egymást csillapítba tevő különböző jegyei ugyan azon testnek; gyakran ugyan azon tulajdonok, különböző mértékben. Az a' mi kegy vagy virtus az egygyik nemben, hiba vagy rúttság a' másikkban. A' természeti különbségeknek, különbségeket kelle okozni a' nevelésben; a' kép-faragó' keze ad becset a' durva kőnek.

A' férfiakra nézve, kik egymás köz't a' polgári élet' hivatalaiban osztoznak, azon állapot határozza-el nevelésök' mivoltát, melyre adják magokat: az Aszszonyoknál a' nevelés annál rosszabb, mennél közönségesebb, 's annál elhagyottabb, mennél hasz-

nosabb. Csudálkozni kell, hogy az ily miveletlen lelkekben oly sok virtus támadhat, 's ily kevés vétek csirázik.

Azoknak, kiknek a' világban kell élni, olyan Aszszonyok adnak nevelést, kik a' világot elébb elhagyták, mint sem esmérték. Innét vezetik sokszor a' leányt az Oltárhoz hogy oly kötelességekre esküdjön, mellyeket nem esmér, 's örökre egy férfihoz csatolja magát kit soha se látott. Még gyakrabban, haza viszik, hogy egy második nevelést kapjon, melly az elsőnek minden ideáit felforgatja, 's inkább a' külső módot, mint az erkölcsöket nézvé; a' magában jó, de rosszszül köszörült gyémántokat hamis kövekkel cseréli-fel.

Ekkor, minekutánna a' napnak három negyed-részt a' tükör és klavír előtt töltötte, lép-bé Chloé a' világ' tömkelegébe: itt téved-el tévelygő lelke ezen mellék úton, mellyekből csak a' tapasztalás' fonálán lehet kiszabadulni — itt nem tud mit gondolni, mindég egyenesen és halgatva, nem esmévén sem azt a' mi tiszteletre, sem a' mi megvetésre méltó; fél érzeni — se látni, se hallani nem mer, vagy is inkább mindent szintannyi tudni-vágyással, mint tudatlansággal vévén-észre, gyakran többet lát, mint a' mennyi van, többet hall mint mondanak, illetlenül pirúl, roszkor mosolyg; 's tudván hogy egygyiránt fog megfédődni azért a' mit tudni látszott, 's azért a' mit nem tudott, nyughatatlan várja, félelem és unalom köz't, hogy egy névbeli változás a' függetlenségre és örömökre vezesse.

Csak szépségéről beszélnek neki az emberek, a' melly egyszerű és természeti módja a' tetszésnek, ha nem foglalatoskodunk vele — 's a' cifrázkodásról, melly egy mesterséges módokból a' szépség' benyomása' nagyobbítására, vagy pótlására össze-font systéma, mellyel többnyire sem az egyik, sem a' másik czélt el nem érjük. Egy Aszszony' karaktere vagy esze' dicsérete csak nem mindég rátsága' bizonyága; úgy látszik, mintha az okosság és az érzemény csupán toldalékjai volnának a' szépségnek. Minekutánna Chloé kiformáltatott a' szerelemre, ugyan tiltják neki a' vele való élest.

A' természet, úgy látszik, a' férfiaknak adta az igazgatás' jussát. Az Aszszonyok mesterkedésekhez folyamodtak, hogy felszabadulhassanak. A' két Nem, elsőseivel, az erővel és a' szépséggel, ezen két móddal szerencsétleneket tenni kölcsönösen viszált. — A' Férfiak nagyobbíták terészeti hatalmokat azon törvények által mellyeket hoztak; az Aszszonyok, bírások' becsét, megnyerésök' nehezítése által nevelték. Nem volna nehéz megmondani mellyik oldalon van most a' szolgáság. Akár hogy legyen ez, az Aszszonyok' czélja a' tekintet: a' szerelem, ha adják oda vezeti — ha ők kapják, eltávoztatja tőle őket, igyekezni hogy azt görjeszthessék, törekedni hogy ne érezzék, vagy eltitkolni ha érzik; — ime egész politikájok és moráljok.

Ezen mestersége a' tetszésnek, ezen kívánás mindeneknek tetszeni, ezen törekedés jobban tetszeni mint más, ezen némasága a' szívnek, az elme' ezen rendeletlensége, ezen a' Francziák által Coquetterie-nek nevezett — szüntelen való hazugság, az Aszszonyok' olly eredeti karakterének látszik lenni, melly, természetiképpen másod-rendű de igazságtalanul szolgálai sorsokból származván, a' nevelés által erősítve és terjesztve, csak nagy okosság, vagy nagy érzeménybeli melegség által rontathatik-le — hasonlították ezen karaktert a' szent tűzhöz is melly soha el nem alszik.

Lásd Chloét fellépni a' világ' scénájára: az a' ki neki azt a' just szerzé hogy maga járhasson, vagy szeretetre méltóbb lévén mint sem hogy feleségét szeresse, vagy rutább, 's a' kötelesség által világosabban kijelelt, mint hogy általa szeretődhessek, még azt a' just is adja neki, hogy egy mást szerelhessen. Hiú, könny-elméjű, kíváncsiabb láttatni, mint látni, Chloé minden játék-színekbe minden multságokba fut: alig jelen-meg, hogy körül-veszik, azon virtusok és talentumok nélkül való, magokhoz bizakodó és megvetéssel tellyes férfiak, kik fonákságok által csábítják-el az Aszszonyokat, dicsőösségöket ezeknek becstelenítésébe helyeztetik, örülnek kétségbe esésükön, 's kik, fecsegéseik, hívtelenségeik és meghasonlásaik által naponként szaporítani látszanak jó szerencséjüket — olyanok mint a' madarászok, kik sikolni hagyják az elfogott madarakat, hogy újjakat foghassanak.

Kövessük Chloét ezen tolakodó csoport közzé: ez a' Creta szigetéből a' Gnidus' templomába jött tetszeskedő, mosolyog az egyiknek, fülébe súg a' másiknak 's reá támaszkodik: a' harmadik int más kettőnek, hogy kövessék. Ha egyik szerelméről szól neki, akkor Armida, elhagyja azon perczen, egy szempillantat múlva vissza - jön 's ismét elmegy. Ha szeretőji szerelem-féltők, akkor a' Misanthrop' Celiménje — egymás után bátorítja őket, rosszasakat beszélvén nekik vetekedő társaikról: 's így mesterségesen kevervén a' kedvezéseket, 's a' hátra-tételeket, a' vakmerőséget komor tekintettel némítja-el; a' reménységet kellemes mosolygással éleszti; ez az Archilochus' család Aszszonya, ki egyik kezibe tüzet, másikba vizet tart.

De mennél inkább tökéletesíték az Aszszonyok a' reméltetés, kíváнтatás 's annak keresése' mesterségét — a' mit meghatároztak magokban nem adni, annál inkább szaporították a' férfiak bírásk' előrése módjait — annak mestersége — olly eredményeket gerjesztetni, mellyekkel nem bírnak, legfellyebb is azt a' mesterséget szülte, hogy nem érzett eredményeket szinljunk. Chloé csak akkor akar elrejtetni, mikor már látták; Damis megtudja tartóztatni, tettétvén hogy nem látja: mind a' ketten, minekutánna a' mesterség' mellyék útjait eljárták, oda-jutnak, a' hova tette őket a' természet.

Minden szívekben van valami titkos principiuma az egygyességnek. Van egy tűz, melly rövid vagy hosszú ideig elrejtve, tültünk nélkül gyúl-fel, 's annál inkább terjed, mennél inkább erőlködünk eloltására — 's melly osztán akaratunk ellen elalszik. Van egy mag, mellybe a' félelem és remény, a' fájdalom és öröm, a' titok 's a' fecsegés, rejtezik — melly a' veszekedéseket és megbéküléseket, a' panaszokat és nevetéseket, az édes és keserű könnyeket magába foglalja: mindenütt elterjedve, előbb vagy később fejtíki magát a' szerint, a' mint vagy segítségre vagy akadályra talál.

Mint egy pártfogolt gyermeközét, térdire veszi Chloé a' szerelmet, tréfál-ívével, játszik nyilaival, elvágja szárnya' végét, virágokkal köti-meg kezeit, 's már bele-fogva oly kötelekbe, mellyeket nem lát, szabadnak hiszi magát. A' míg kebeléhez közelíti, a' míg halgatja 's mosolyg neki, 's a' míg egyiránt mulattatik mind azok által kik azért neheztelnek, mind azok által kik tőle félnek, egy akaratja ellen lévő kellem hirtelen mellyéhez szoríttatja, 's már szívében van a' szerelem: nem meri még megvallani magának, hogy szeret; gondolni kezdi, hogy édes szeretni. Több gondja van eltolni azon szeretőket magától, kiket triumfusbán húz maga után, mint öröme volt maga után vonzani őket. Van közzülök egy, a' kire szeme mindég néz, 's a' kitől mindég elfordítja szeméit.

Néha azt mondaná az ember hogy alig veszi észre jelenlétét, de semmit se tett ez a' szerető a' mit ő nem látott volna. Ha ez szól vele, nem látszik halgatni; de semmit se mondott a' mit nem hallott volna; ha ellenben ő szól hozzá, szava félékenyebb, kitételei melegebbek lesznek. Ha a' játék-színbe megy, akár mi rejtett helyen van is, az első ő a' kit lát — az utolsó kinek nevét kimondja. Ha nincs még tudva szíve' érzeménye, csak általa nincs; az által fedeztetett-fel mindenütt a' mit elrejtése végett tett; gerjedett mindazáltal, a' mivel elkívánta oltani: szomorú, — de szomorúsága a' szerelem' kellemei' egygyike. Megszűnik végre tetszeskedő lenni, a' szerint a' mint érzékeny lesz', 's úgy látszik, mint ha csak azért rakott volna hálókat, hogy maga esen belé.

Azt olvastam valahol, hogy minden szenvedelmek közül a' szerelem áll legjobban az Aszszonyoknak — igaz legalább annyi, hogy ezen érzeményt, mely az emberiségnek legnyájásb' karaktere, a' gyengédség, és elevenség' oly polczára emelik, melyet kevés férfiak tudnak elérni. Lelkek csak az érzésre látszik teremtvé lenni — úgy tetszik mintha csak a' szerelem' édes kötelességeire lennének alkotva. Ezen nekik oly természetes szenvedelem antagonistájául, egy megtartoztatást adunk nekik, melyet becsületnek hívunk; de megmondta már valaki, 's még ugyan igazán, hogy úgy látszik, mintha csak a' feláldozásra való volna a' becsület.

Alig mondta-ki Chloé a' szabadságának sullyos szót, hogy szeretőjét minden tekintet' tárgyává, minden cselekedetei' céljává, élete' birájává teszi. Csak a' mulatságot és unalmat ismérte; nem tudta mi az öröm 's a' fájdalom. Minden napjai teli vannak — élnek minden óráji — nincsenek többé lankadó szempillantások — az idő, mely neki mindég vagy igen hosszú, vagy igen rövid, mind e' mellett tudta nélkül foly-el; oly sok hiú de kedves név, a' tekintetek' és mosolygások' édes cseréje, a' szavaknál ékes-szóllóbb halgatás, ezer emlékezetek, feltételek, ideák, 's érzemények, frissítik lelkét perczenként, 's terjesztik lételét; de érzékenysége' utolsó próbája, szeretője' állhatatosságának első epochája. Soha se feszíttethetnék hát meg a' szerelem' kötelei egygy oldalról, a' nélkül hogy a' másiktól ne táguljanak?

Ha vannak is a' férfiak közt' némely privilegiátus lelkek, a' kikben a' szerelem az örömöktől nem csak el nem gyengül, de inkább újj erőt látszik tőlök kölcsönözni, nagyobb részökre nézve mindazáltal, hamis öröm-élés ez, mely egy bizonytalan kívánság által megelőztetve, közbe-vetetlen nagy undorodás által követtetik, mellyel gyakran még gyűlölség' vagy megvetés is párosodik. Azt mondják, hogy a' tengereken egy ritka szépségű gyümölcs terem, mely mihelyt hozzá nyúl az ember, porrá lesz' — ez ezen efemér szerelemnek képe: hiú rugaszkodása a' képzelődő tehetségnek! türedékeny munkája az érzékeknek! csekély adó mellyet a' szépségnek fizetünk! Mikor a' szívben van az örömek' forrása, nem szikkad-el; a' becsülésen alapúlt szerelem változhatatlan; ez az élet' kelleme, 's a' virtus' bére.

Kirekesztőleg szeretőjével foglalatoskodva, Chloé először is észre-veszi, hogy kevésbé nyájás; nem sokára gyanítja, hogy hűségtelen, panaszkodik, ő bátorítja; ő nem szűn-meg hibázni, ő újra panaszkodni kezd; egygyik oldalról a' hűségtelenségek, a' másiktól a' szemre-hányások váltják-fel egymást — a' czivódások elevenek 's gyakoriak, a' meghasonlások sok ideig tartók, a' megbékülések hidegek; a' rendez vous-k távoztatód-

nak, a' négy szemköztek röviditetnek, minden könnyek keserűk. Chloé igazságot kér a' szerelemtől. Mi lett, úgymond, az esküvésekből? . . . . . De későn van — Chloé el van hagyva; egy másért, és nyilván van elhagyva.

A' szégyenbe és fájdalomba merülve szint annyiszor esküszik soha se szeretni, a' hányszor esküdött mindég szeretni — de ha egyszer élt az ember a' szeretetnek, már csak neki élhet többé. Mikor egy lélekbe fészkei magát, nem tudom mi féle kellemet terjeszt-el benne, melly a' más örömek' forrását megváltoztatja; mikor elrepül a' pusztaság és magány, egész iszonyúságát hagyja ott: ezért mondják, hogy könnyebb olly Aszszonyt találni, kinek nem volt szeretője, mint ollyat kinek csak egy volt.

Chloé kétségbe-esése lassanként oly lankadássá válik, melly életét unalom-sorrá teszi, nyomva létele' sullyától, nem tud mit csinálni életével — ollyan az, mint egy szikla, mellyhez van lánczolva. De régi szeretők jönnek hozzá a' reménnyel; újjak adják-elé magokat; vacsorákat rendelnek az Aszszonyok; nem bánja, mulatja magát, 's avval végzi, hogy meg van vigasztalva. Egy új választást tett, mellyben nem lesz' szerencsésebb mint az elsőben — ámbár ez már önn' akaratból való 's nem sokára más követi. A' szerelemé volt az előtt, most az öröme; érzékei szíve' szolgálatjára voltak; most esze érzékei' szolgálatjára: a' mesterség, mellyet mindenütt oly könnyű megkülömböztetni a' természettől, itt csak egy észre-vehetetlen linea által választatik-el tőle. Chloé maga is csalatkozik benne néha, mit tesz' hogy csalatkozik szeretője, ha csak boldog? úgy vannak a' galanteria' hazugságai, mint a' theátrumi költések, mellyekben sokszor kellemes' b a' hihető a' valónál.

Horátzius így festi kora' erkölceit — Od. VI. L. III. Alig hagyta-el egy leány a' gyermeki kor' játékait, hogy a' gyönyörrel teli tánczokat, 's a' szerelem' minden mesterségeit és titkait tanulja. Alig ült a' feleség férje' asztalához, hogy nyughatatlan tekintettel szeretőt keres, nem sokára nem választ; azt hiszi, a' homályban minden örömek törvényesek; 's csak hamar el is ér Chloé a' galanteria' ezen periodussához. A' gyönyörnek már megtudja adni az érzemény' minden tetszeteit — az engedésnek, a' gyönyör' minden kellemeit. Egy-formán tudja elszínlteni a' mit érez, 's színleni a' mit nem érez — nevetni, és sírni. Ritkán van lelkében a' mi szívében — csak-nem soha sincs ajakain a' mi szemében, 's szívében; a' mit titkon tesz', arról elhiteti magával hogy nem tette; a' mit láttak, azt hiszi, hogy nem láttak; 's a' mit a' szavak' mestersége meg nem igazolhat, azt könnyei védik, 's kedveskedései elfelejtetik.

A' szerelmes Aszszonyoknak is megvan a' magok' Morálja. Chloé egy Törvény-könyvet csinált magának, melly azt tartja, hogy becsület ellen való, egy a' velünk élő társasághoz tartozó Aszszony' szeretőjét venni-el, akármi szenvedelmet mutat is nekünk, az is benne van, hogy nincs örökös szerelem; de hogy nem kell szeretni, ha szerelmünk' végét előre látjuk. Azt is hozzá tette, hogy egy meghasonlás, 's egy új esmeretség közt hat holnapi közt kell hagyni; 's mindjárt ezután az van, hogy soha nem kell elhagyni egy szeretőt, még követőjét ki nem jegyeztük.

Arra a' gondolatra jön végre Chloé, hogy csak egy solidus esmeretség — egy igazi affaire suivie, árthat egy Aszszonynak. — Ennek következésében viseli hát magát; már csak múló izléki vannak, mellyeket fantáziáknak nevez, mellyek okozhatnak ugyan

gyanút, de nem tartanak elég ideig, hogy ez bizonyossággá váljon. Alig szegezheti szemét a' közönség egy tárgyra mely elo'son, 's már más által pótoltatik; nem merem kimondani, hogy gyakran többen mutatják magokat egyszerre. Chloé' fantáziáiba először is az észnek elibe van téve a' test — csak hamar a' gazdagság a' testnek — nem gondol az udvarnál azokkal, kiket a' városban keresett; meg se esméri a' városban azokat, kiket a' falun kedvelt, 's annyira elfelejtette estve reggeli fantáziáját, hogy csak nem kételkedni kell rajta annak, ki tárgya volt; vélekedésében azt hitte, szabad azt tennie, a' mit a' szépnek szabad volt meg nem érdemlenni, 's elfelejti résziről, hogy egy Aszszonymnak mindég van jussa tagadni, a' mit egy férfinak soha sincs jussa kimondani. Bátorabban mutatja Chloénak kívánásit, mint érzeményeit: megbocsátja még néha az állhatatosság' és hűség' esküvéseit; de az a' ki elhitéti, ügyetlen — a' ki megtartja szavát, hűségtelen. Az egygyetlen-egy mód hűségessé tenni, az volna, ha megbocsátaná az ember feledékenységeit — inkább fél a' feltéstől, mint a' hit-szegéstől, az alkalmatlankodástól, mint az elhagyástól. Mindent megenged szeretőinek, 's mindent megbocsát magának, kivévén a' szerelmet.

Több lévén még egy galant Aszszonymnál is, azt hiszi, hogy csak tetszeskedő. Ezen hitelbe, a' játék-asztalnál, hol feledékenyen, hol figyelmesen, térdel felel az egygyiknek, kezét szorít a' másiknak, 's egy két előre kicsinált szót vet a' harmadiknak. Elé-ítéletek nélkül valónak mondja magát, mert erkölcsi principiumok nélkül van — becsületes embernek hívja magát, mert elvesztette a' becsületes Aszszonym' nevét — 's a' mi csudállatos, az, hogy a' fantáziák' ezen különbözéseibe, ritkán szolgálhatna neki mentségül a' gyönyörűség.

Nagy neve, 's engedékeny Ura van: a' míg szép vagy rendes, vagy legalább nem pusztá az ifúság' kellemeitől, a' férfiak' kívánásai, az Aszszonymok' feltése tisztelet gyanánt szolgál neki, csak akkor számkivetik fonákságai a' társaságból, mikor a' nevetség is hozzá járul. Ezen a' becstelenségnél is kegyetlenebb nevetség is elérkezik végtére. Chloé megszűn tetszeni, de nem akar megszűnni szeretni; mindég megakar jelenni, de senki se akarja magát vele mulatni. Ezen helyheztetésben, élete nyugatlan 's terhes álom — egy háborodással tellyes ellankadtság; nincs más választása, mint a' tudós Aszszonym — 's az ájtatos közt'. Az igazi ájtatosság a' legbecsületesb' asylum a' galant Aszszonymoknak, de kevesen tudnak a' férfiak' szeretetétől az Isten' szeretetére át-menni, kevés van, a' ki sajnálkozásból sírván, elhítené magával, hogy ez megbánásból történik; kevés van még olyan is, a' ki, minekutánna a' vétket árulta volna, meghatározna magát a' virtus' színlésére.

Még kevesebben vannak, kik a' Szerelem' templomából át-mehessenek a' Músák Szentek-szentébe, 's kik ha rájok hallgatunk vissza-nyerhetik azt, a' mit elvesztettek, hogy őket többé nem látjuk. Akár hogy van ez Chloé, ki annyiszor eltévedt, mindég az öröm után futván, 's mindég távozván a' boldogságtól, egy új pályára kapván, ismét eltéved. Minekutánna arra vesztett hűsz esztendőt, hogy kacsingatott, pillogatott, csúfolt, nyáfogott, fecsegett, és locsogott — minekutánna egy becsületes embert szerencsétlenné tett, magát egy bolondnak át-adta, sok ostobának engedte; — a' kába rollét vált — 's nem lehetvén többé Phryne, azt hiszi lehet Aspásia.

Bizonyosan tudom, semmi Aszszony sem esmeri-meg magát Chloé' ezen kép-mássában — valóban kevés van, kinek életében ily tetszetős periodusok lettek volna.

Vannak olly Aszszonyok, kiknek eszköz szereteti vagy rettegleti őket — virtusok arra van hogy becsültessenek, nem hogy másokat megvessenek — 's elég szépségök hogy becsét adjon a' virtusnak. Eggyiránt távol a' tartóztatás nélkül való szeretés' szégyenétől, a' szeretni nem merés' kinjától, 's a' szerelem nélkül való élés' unalmától, olly engedelkeny neme' gyengeségei iránt, hogy a' leggalantabb Aszszony megbocsátja neki hogy hív; annyira tiszteli az illendőséget, hogy a' legokosabb Aszszony megbocsátja neki hogy nyájas. A' körülte élő bolondnékra bízván, a' tetszeskedést, a' csudálatosságokat, a' féltéseket, minden azon kis szenvedelmeket és kicsinységeket, mellyek ezeknek életét semmivé vagy czivódással teli-valóvá teszik, mindég tiszta szívtől 's ép okosságától kér tanácsot, — 's eleibe teszi ennek határozását a' vélekedéseknek — ezen Királynénak, ki oly despotaí módra uralkodik a' bolondokon 's az ostobákon. Boldog azon Aszszony a' ki ily tulajdonokkal bír, — boldog az a' Férfi a' ki az illy Aszszony' szívét bírja!

Végre van egy még valódibban boldog; boldogsága abban áll, nem tudni mik az úgy nevezett örömk; dicsőssége esmeretlen élni. Hitvesi 's anyai kötelességeire szorítván magát, homályba való virtusok' gyakorlására szenteli napjait: ház-népe' igazgatásával foglalatoskodván, férjén tetszeni kívánása, gyermekein szelidsége, cselédjein jósága által uralkodik; háza a' vallásos érzemények' a' gyermeki, a' házassági, az anyai szeretet', a' rend', a' belső béke, ezen édes álm', 's az egészség' lakása: gazdaságos és otthon ülő, eltávoztatja házából szenvedelmeit és szükségait, soha se taszítódik-viszsa ajtaja elől a' nyomorúlt; nem jelen-meg előtte a' korhely. Méltóságos és tartózkodó karaktere tisztelteti; engedelkenysége és érzékenysége szeretteti; okossága és karakter erőssége, félelmet szerez neki; egy kedves melegséget, egy tiszta világosságot terjeszt maga körül, melly mindent világít és elevenít. A' természet helyhette é, vagy az okosság vezette é azon magas polczra, mellyen látom?

r,

19.

Pénz-szüke Éjszak - Amerikában 1825.

Igen szembetűnő példáját adja a' pénz-szükének Éjszak - Amerikában 's kivált a' nyugoti Státusokban, egy jelentése a' Whitewsat-i Gazettának, mint azon három Ujságok egyikének, mellyek az Ohio partján mostan felvirágzó Cincinnati nevű városban jönnek-ki. A' kiadó ajánlja abban, hogy Ujsága taxája fejében gabonát, pálinkát, húst, czukrot, vásznat, lent, tollat, gyapjút, viaszt, fadgyut, gyertyát, bőröket és rongyot is elfogad Subscribenseitől, az álló piaczí árra szerint.

Edyi Illés Pál.

20.

BARCSAI ÁBRAHÁM EMLÉKE.

SÍPOS PÁL,

Sáros-Pataki Phys. és Math. tanító Prof., később Tordosi Predik. által, MDCCCVI.

*Coelo et immortalitatis**transscriptus,**Vir memoriae aeterno consecratae,*

ABRAHAMVS BARCSAI

*de Nagy-Barcsa,**Majestatis Apostolicae Colonellus,*
*decedens**abstulit invidiam sepulcro,**nihil praeter cineres,**inane mortis spoliū,**retinēti;**at flebilis multis occidens**inextinctum sui desiderium**reliquit.**Tertius huius nominis**e gente Barcsaidum,**quae splendida avo principe,**in nepote reluxit.**Juvenis admodum relictus**effecit,**ut sibi traditus videretur,**sui fingendi Prometheus,**pertinax**eniti, eluctari**Primis auspiciis,**protectus umbra sacri alitis,**contubernium nactus est virorum,**quibus tunc magistris*

F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1826.

*mos loquendi**traditus a nutricibus et vernis**nova arte institutus est;**patriusque sermo ingenue pulescens**praetextae dignitatem adsumsit,**cultu jam decentior,**et sublimior incessu.**Socius pulcherrimi laboris**cum ex commercio**linguarum exterarum**dives, patriam dilaret,**scripta omnia**linguae imprimis gallicae**venustatem gratiamque**traxerunt,**fluente,**Musis non modo aversis,**sed maxime conniventibus,**sermone**sive soluto,**sive versibus modulato.**In luce publica versatus**a Diva*

MARIA THERESIA,

*matre regina Hungarorum,**dilectorum in numero habitus,**regni optimates,**ad thronum qui proximi**stabant,*

praecipue
Summum Status Ministrum
PRINCIPEM à KAUNITZ,
in seligendo non profusi favoris,
ingenio et urbanitate
ad Amicitiam usque provocatum
devinxit.

Memor
in cive militem, in milite civem
se esse,
regem patriamque amore uno,
una fide complexus est.

Non ostentatione vanus,
sed nixus
conscientia meritum,
se nunquam fortunae arbitrio commisit,
nec adversantis, nec furentis.

Integritas domesticae vitae
apparuit felici in consortio
SUSANNAE COMITIS BETHLEN,
de Bethlen,
Conjugis castissimae, pudicissimae.

Tandem
exantlatis laboribus publicis,
ex frequenti celebritate
in solitudinem,
a negotiis ad otia,
Musis ultro comitantibus
recessit.

Patuit Elysium viro,
cum a multitudine segregem

Az Égnek és Halhatatlanságnak
által-engeđve,
amaz
örök időknék szentelt emlékü
nagy férfi,

demulceret,
reminiscentia temporis acti
et secura recordatio
terrestres supra curas adsurgens,
supraque vulgares coetus,
rebus humanis exemptus est,
voluntate prius, et consilio,
quam fato.

Ita qui praeluserat morti,
sine mortis praeludio,
tactus apoplexia, noctu,
repente, placide
extinctus est
III. Martii an. MDCCCVI.
aetatis LXIII.

Lugent moerentque
domestici
cognitum in domino parentem,
clientes patronum,
hospitem advenae genialem.

Lugent Musae
aluminum simul altoremque,
coelo dignum
cheu! seriore.

Eminet inter omnis
lagentis dolor conjugis,
et in maritum pius,
hoc sepulcri munere
contestata,
stat in horto Csórensi
acerbi funeris
Monumentum.

néhai Mélt. Nagy-Barcsai
BARCSAI ÁBRAHÁM,
az Apostoli-Felség'
Ezredes Kapitánya,
megszűnven élni,

koporsóját az irigyléstől
mentté tette,
nem hagyván egyebet birtokában,
mint hideg hamvait,
üres zsákmányát, a' Halálnak.
De sokaknak, siralmokra
történt elhúnytával,
felejtethetlen óhajtásit
fenn marasztotta.

E' neven
harmadikát számlálta
a' Fejedelmi össel fénylő
Barcsai Nemzet,
melly az unokában
újonnan feltündököle.

Igen ifjontan elmaradván,
magát láttatott által-venni
a' gondos formálásra,
's Prometheusza lőtt magának,
nem szülvén
edzett állhatatossággal
nagyra törekedni.

Első szerencsével,
a' két-fejű Sasnak árnyai alatt,
a' Magyar Test-őri seregnél
legszebb társaságba jött
oly férfiakkal,
kik mesterei voltak
még gyermeki szájban selypítő
nyelvünknek
új szemre-vételében.
Igy álla-elő Magyarágunk,
mint egy serdülő ifju,
delibb viselettel,
és fenntebbi járdalással.

A' szép munka' segélője volt,
idegen nyelvek' isméréteben

gazdag lévén hazáját gazdagítani,
minden írásiba
főképp' a' franczia nyelv' szépsége
's bájai
ált-szivárga.
A' Mú'sák hunyorgva mosolygák
mind folyó, mind versre-fűzött
beszédét.

A' nagy világban
fő-közönség' szemei előtt forogván,
MÁRIA THERÉ'SIA,
Magyarok' anya - királynéja,
kedveltjei közzé számlálta.
az Országok' Nagyjainál
kedvességben,
főként

a' Fejedelmi Miniszternél,
HERCZEG KAUNITZ - RITTEBERGNÉL,
kit ő,
ennek kényes válogatásai mellett is,
elméje 's hódító nyájassága által
szinte a' barátságig, nyerte - meg.

Érzette ő,
hogy ő katona és hazafi,
's hazafi és katona,
's Királyát és Nemzetét
egyenlő hűséggel 's szeretettel
ölelte.

Nem hiu fényre,
hanem az érdem' becslésére
támaszkodván,
nem vetette magát alá
vagy a' dülő vagy a' kedvező
Szerencsének.

Házi fedhetetlen élte
kitündöklék

boldog kötelékében
Bethleni
GRÓF BETHLEN SUSÁNNÁVAL,
a' szemérem' és női hűség'
tisztá tűkörével.

Kifutván
a' hivatalos pályát,
a' népes zajból magányába,
a' munkásságból nyugalomba lépe,
önként kísérve
örök társaitól,
a' Mú'sáktól.

Gyászolják azok
a' tölök ápol'ts az őket ápoló
hív barátot,
nem az égnek,
hanem a' korán égivé vált sorsának
irigyelvén.

Meghalad mindent
Gyászos híve kesergése
felejtethetlen férjéhez;
a' annak bizonyosságára áll
a' Csórai kertben
Emlék-köve.

21.

Ádám és Szeráf, vagy: A' Lélek az Emberben.

(Példázat.)

Estennen volt az idő, midőn egykor Ádám az Éden-kert halmain zöld fa alatt nyugovék, és arczatját fel-felé fordítva, az egeket szemlélgeté. Akkor egy Szeráf hozzája járulván, szóla: „Miért nézz oly óhajtozva az egek felé? Mi bajod tenéked, „Ádám?“ „Mi bajom volna, felele az emberi nemzetség' Atyja, a' béke' ezen hajlékiban: de szemem nézegél az oda fent ragyogó csillagokra. 'S ilyenkor a' Sasnak szárnyaikat kívánnám magamnak, hogy fellebeghetnék hozzájuk, és sugárzó ábrázataikat közeletem szemlélhetném.“ „E' szárnyak megvagynak tenéked is,“ felele a' Szeráf és megérinté Ádámot. Ádám azonnal mély aluvásba merüle, és álmoda. Úgy rémlett előtte álmában, mintha ég felé lebegne. Azután, mikor már felébredett, környül tekinté, és elálmélkodék, hogy most is a' halmon a' fa alatt nyugovék. „Min tünekedel, Ádám?“ kérde a' Szeráf. Ádám felelvén monda: „Iné! oda fent valék az egek' boltozatjánál, „és a' csillagok között járdalék. Sugárzó Világok, — nagyságosok, dicsőségesek mint a' Nap, — suhogtak-el előttem. Ama' fejrő út, melyet oda fent látsz, egy egész világosság-tenger, tele ragyogó Világokkal, és ezen világosság-tenger felett vagyon egy másik, e' felett ismét másik; és ezen sugáros Világokon olyan lények lakoznak, mint magam, és imádkoznak az Urhoz, és dicsérik az ő Nevét. Te valál e, Szeráf, ki engem oda elvitt?“ A' Szeráf felele: „ez a' fa környül-árnyékoza tégedet, és tested e' halmon nyugovék. De — ládd Ádám, — benned magadban lakik egy Szeráf, „melly a' Világok' országait is ált-lebegi, és mennél magasab'ra emelkedik annál mélyebben imádja a' Jehovát. Ádám! tiszteld és megőrizd e' Szeráfot, hogy reptét a' testi kívánság meg ne lankaszsa és a' földhöz ne békőzza, hogy az ő áldása reád nézze áttokká ne váljék.“ Mondá a' Szeráf és eltűnék.

22.

Luther' Németül írt barátságos Leveleiből Mutatvány. *)

FRIDRIK, Szakszóniai Választó Fejedelemehez, 1522.

Kegyelmet 's a' t. Nem örömet fársztom Fejedelmi Herczagségedet esedezésekkel és mások mellett nyújtott kérelem-írásokkal; a' mennyi kedvem magamnak is ebben tellik, nélküle ugyan könnyen ellehetnék. A' szükség szorongat, a' szeretet kényszerít így tennem. Az előtt már írtam Herczagségednek pusztaságomból N. Kristóf felől, ki szükségétől hajtva kért-meg e' fáradságra: de még is végre újban megkeresett, és most ismét oly siralmasan könyörög, hogy megsajnálkodom rajta; insége oly fájdalmasan szívemre esett, hogy azonnal kívánczoltam írni Herczagségedhez, mert ingyen sem véltem ötlet ennyire lenni.

Nem akarok perelni Herczagségeddel ő miatta. Letté hagyom, hogy megérdemlette, sőt még ennél is gonoszab'ra méltó. Herczagséged szíve' indultatja, jól tudom én azt, őszintébb mint sem méltatlanságot követne-el. Viszont tudom azt is: nem lehet semmi Fejedelem oly kegyes és okos, hogy általa vagy Tisztviselői által valaki holmi rövidséget nem szenvedne. Dávid, e' földön minden Fejedelmeknek a' lángja volt, még is méltánytalan dolgot követelt-el a' szegény Mefibózseten, Ziba' árulkodása miatt; mind a' mellett pedig azt vélte, hogy nem cselekedett méltánytalanul. Fejedelemnek azt jól meg kell fontolni, hogy igazgatása méltánytalansággal elegy: az már boldog, kinek ebből legkevesebb jut. Azért szükség is, annál több irgalmaskodást és jótétet elene mutatnia; hogy az irgalmasság az ítéletnek megtartsa az ellen-sulyt, mint Sz. Jakab mondja II, 13.

*) E' nagy Férjűt semmi sem mutatja karakterének valóságában úgy, mint Levelei, melyeknek azonban még mindeddig tökéletes kiadások' híjával van a' tudós Világ. Latán nyelven is vagynak levelei feles számmal; 's ezek között jelesen ajánlandók azon válogatású Levelei, melyeket 1550. Jun. 26-tól kezdve egymásután írt Melanchthonhoz, Wittebergából Augusztába, az itten akkor álló Ország-gyűlés alatt. Plank úgy ítélt felőlők, hogy náluk szív-erősítőbb, ragadóbb és emelőbb nincs az Ég alatt semmi. Hasonló példáját egy illy fenséges-nyugott, veszélyek által még inkább szemlátomást emelkedett, sőt velek egygyütt erősödő és örvendezve áthatatos bátorságnak még Költő nem állított-e ő soha: minőt Luther ezen leveleiben rajzol. Mert semmi Költő' fantáziája se tud ezen bátorságnak oly kifejezésére találni, mint ezek egy oly Férjűnek szívéből e' Levelek' mindegyikében kifolytak, ki maga is bírta azt valósággal. — Ha hol ezen levelekben a' mai formalitásoktól igen elütő írás-mód forduland-elő: azt az elfogódatlan szívű Olvasó, az akkor uralkodó idő-szellemmel egyének nem fogja tulajdonítani. Minden Levélnek ez a' szokott kezdője: Kegyelmet és békét a' Krisztusban, vagy Istentől; néhol a' kezdő formula felett pusztán e' név is áll: Jézus. — A' fordításban szem előtt tartott Kiadása Luther' munkájának az, melyet Lomler eszközölt illy czim alatt: Dr. Martin Luthers deutsche Schriften, theils vollständig, theils in Auszügen, v. Friedr. Wilh. Lomler, Hofdiaconus in Hildburghausen, Gotha, 1816. 8 Th. in gr. 8.

Azért lábaihoz borúlok Herczegségednek, és kérem Herczegségedet alázatosképpen, könyörülne a' szegény emberen, és táplálná őtet öreg napjaiban egész élete' fogytáig. Éppen nem ér semmit, az embert így hagyni elveszni és koldulni; mert, érzem én, neki a' szegénység annyira fáj, hogy végtére megtébolodnék bele. És Herczegséged asztallal, étellel, itallal vagy más egyébbel rajta könnyecskén segíthetne. Vagynak Istennek még több Schneebergjei, 's nem léssen szükség Herczegséged tartományának azon aggódni, hogy a' sok kiadások miatt megszegénykedik: mint eddig sem lett még attól szegénnyé. Quia verum est, date et dabitur vobis; hol a' date gazdag, ott a' dabitur még sokkal gazdagabb; és a' kinek sok adatott, attól sok is fog kívántatni.

A' felől bizonyos legyen Herczegséged, hogy én ezt az embert így nem hagyom, és később magam fogok érette koldulni; és ha ez nem használna, rablok és lopok, — legtöbbet a' Szakszóniai Fejedelemtől, a' mijét legközelebb érem; mert Hged tartozik el-táplálni őtet. Azért könyörgök Hgednek, halgasson-meg ebben vagy csak magamért is kegyelmesen, hogy ne kénytelenítsem most kezdeni lopáshoz és ragadozáshoz; mert még sem szeretnék Hged által felakasztatni, ha bátor mindenik Szentről egy-egy Klenodiont *) rabolnék is el ily szükségben.

Ebbeli kívánatos vagy balgatag Írásomat, könyörgök alázatosan, ne fogadja kegyelmetlenül Hged. A' mennyire jól érzem, az én szívem Istenben vagyom. A' mindenható Isten tartsa-meg Hgedet egészségesen és boldogul, az ő irgalma szerint, Ámen. — (Hgednek alázatos Káplánja L. M.)

JÁNOSHOZ, Szakszóniai Választó Fejedelemez, 1526.

Kegyelmet, 's t. Megparancsoltatta Fejedelmi Hged az Egyetem' rendében, hogy Magiszter Filepnek esztendőnként adattassék két-száz forint. Most az ember áltálja ezt elfogadni azon okból, hogy nem olvashatván az Írásban mindennap és oly feszesen, nem is vehetné-el jó lelki-esmérettel; és azt véli, hogy ily szoros olvasást kíván tőle Hged. Eleget beszéllem és magyarázom a' dolgot neki, de nem fog rajta semmit. Az volna tehát alázatos kérésem, világosítaná és magyarázná-meg neki kegyes akaratját Hged Maga, mint a' ki megelégszik azzal, hogy (Mr. Filep) a' Hit-tudományt segítse kormányozni vetekedések és olvasások által, valamint ezt annakelőtte is tette; mindazáltal csak a' mennyire kitelik tőle, ha bátor egy hétben csak egyszer is, vagy a' mint teheti. Mert ha Hged ezen fizetést egy vagy két esztendőre szintén úgy ajándékozná is neki, igen megérdemlené; mivel ő már az előtt nagy szorgalommal és foganattal olvasott a' Szent Írásban két esztendeig fizetés nélkül; és talán részint azzal is rontotta úgy el magát. Hisz' olly igen szeretném az Írást divatba hozni, mivel annak érteményét nálunk keresve keresik. Ezzel Istennek ajánlva legyen, Ámen. Agatha utánni Pénteken (Febr. 9.) 1526.

*) Érti a' Vitebergai Vár-templomot, mellyben (Spalatin szerint) 19015 ereklyék számlálattak.

JÁNOS FRIDRIK, Szakszóniai Választó Fejedelemehez, 1541.

Kegyelmet 's t. Az üresen álló leczke-órával még most sem akar jól folyni a' dolgot, és az Egyetem' Urai által úgy tudósíttatom, hogy ők minnyájan inkább Mr. Winshelm Vitnek akarnák által-engedni a' Görög leczkézést; nem azért, mintha Mr. Holstein az ily munkához kevés ember volna, hanem azért, mivel ezt a' leczke-órát Vit tartá eddig-elé is; idősebb is, és az Egyetemenél Mr. Filep után az Iskolának legtöbb szolgálatot tett. Ez pedig való igaz. Mr. Holstein nem áhítja a' Görög leczke-tartást; de Mr. Vit sem akarja azt nála idősb'től elcsikarni; megelégedett volna azzal, hogy tartsa e' leczkéket Mr. Fach, mint elsőben írtam e' mellett is. Hanem mind ezek hijába való kifogások, mint ezt Hged könnyen észre fogja venni. Azonban azt beszéllek, hogy Mr. Filep a' Görög leczkézést azért nem akarná továbbá folytatni, mivel nagyon fáradságos volna, 's az Egyetemnek csak emigy akarna szolgálni, és a' Görög leczkézésre tett száz forintnyi fizetést; mellyel Hged az ő zsoldját nevelte, az Egyetem' javára meggazdálkodik. A' fundatio körül oly szent és szemérmeskedő ember ez, hogy, ha Görög Lector nem fogna maradni, a' száz forintot sem akarja elvenni, nehogy ezzel Hged és az Egyetem ő miatta terheltessenek. Már most tehát az kell hozzá, hogy Hged magát nyilatkoztassa-ki, és mondja-ki magyará, valjon Mr. Filep a' szerzelék-száz forintot jó lelki-esmérettel vegye é, jóllehet már többül a' Görög leczkét nem tartaná. E' mellett nem lenne tiltva neki, ön-indításából Görög Szerzőkből holmit mást olvasni, miképpen eddig is cselekedett. Én úgy vélekedem, ő már eddig-elé is eleget munkálkodott; húsz esztendő oltá és a' mi föle, Egyetemben és Iskolákban ő vitte végbe a' terhesebb dolgokat; úgy-hogy már egy kis pihenés méltán engedődhetnék neki. Holott, Istennek hálá! vagynak Görögben tudós fiatal Magiszterek feles számmal, és kivált az ő tanítványi éppen vállalkhatnák e' leczkézést. Hged Maga is jól tudja, ez iskolában minő famulus communis ő; kétség-kivül méltó, hogy ezen jót neki Hged kegyelmesen megadja; az egész Keresztyén-ség is sokat köszön neki; és az ellen-fél is jobban fél tőle és tanítványitól, mint a' többi Tudósok akármellyikétől. Hged fogja tudni, mit és hogyan gondolja-meg és rendel-ei e' dolgot kegyelmesen; mert e' tartományokban csakugyan Hgednek kell lenni legfőbb Birónak, Papnak, Hadnagynak. Ezzel ajánlom Istennek Ámen. Julius 3d. 1541.

JÁNOSHOZ, Szakszóniai Választó Fejedelemehez. 1529.

Kegyelmet 's t. Fő-méltóságú Fejedelmi Herczeg. Sokáig késtem, megköszönni Hgednek a' számomra ajándékol küldött öltöző ruhákat. Hanem kérem Hgedet nagy alázatosan, ne adjon ám hitelt azoknak, kik engemet úgy adnak-be, mintha szükségét látnék. Isten bocsá! úgy is többem van, kivált Hgedtől, mint a' mennyit lelki-esméretem szerint birásomban megszívelhetek; nem is illet engem', mint Prédikátort, bővelkedni; 's nem is áhítottam. Azért Hgednek felesleg áldott és jótékony kegyességét elannyira érzem, hogy szinte félek is. Mert én ugyan nem szeretnék ez életben azokkal egygyütt találtatni, kikhez Krisztus szól: „*faj néktek, gazdagok! elvettétek jutalmatokat.*“ Hozzá járul, hogy (világiasan szólván) nem akarnék Hgednek alkalmatlan lenni, mint a' ki

tudom, mennyi adakozni valója van Hgednek; úgy-hogy az efféle állapotra nem is juthat valami: mert az igen Sok megszakasztja a' zsákot. Már tehát, — jóllehet maga az egy bőr-színű posztó is felesleg volt volna, — hogy Hged eránt hálás legyek, megvisellem Hged' tisztességére a' fekete öltő-ruhát is; ámbár ez nekem igen is drágalátos, és ha Hged' ajándéka nem volna, soha ilyen öltő-ruhát nem tudnék megviselni. Könyörögök azért, méltóztassék Hged ezután türessel lenni mind addig, míglen magam panaszkodom és kérek; nehogy Hged ily megelőzése által félelmissé tétessem könyörögni mások mellett, kik efféle kegyelmekre nálam sokkal érdemesbek. Mert Hged a' nélkül is lám felesleg tesz' velem. A' Krisztus fogja kegyelmesen és gazdagon megjutalmazni, és jutalmazza is meg. Ezt kívánom szívem szerint. Amen. Aug. 17. 1529.

FRIDRIK JÁNOS, Választó Fejedelemez, 1545.

Kegyelmet 's t. Vettem Hgedtől mai napon azt a' gazdag ajándékot, úgymint a' fél fuder Süpticzi, ugyan-annyi Gornbergi bort, a' négy akó Jénait; ahoz egy Sokk pontyot, egy mázsa csukát, a' sok szép halakat. Egyszerre bizony fölötté sok: elég lett volna annyi közzül egyféle is. Nosza! köszönetemet mondom Hgednek igen alázatosan. Urunk Istenünk helyre fogja pótolni Hgednek; mert én ilyenképpen mind azon kegyelmeket, mellyekkel Hged erántam naponként és oly gazdagon viseltetik, megszolgálni nem tudom. Szegényeimmel teszek, a' mit tehetek. Ezzel a' jó Istennek ajánlom. Amen. Leonhard utáni Szombaton (Nov. 8.) 1545.

Doctor Jónás' Házi-Aszszonyához, 1530.

Kegyelmet 's t. Olvastam Levelét, kedves Doctorné és Komám Aszszonyomnak, mellyet Urához, Dr. Jonáshoz írt'; és mondhatom, igen tetszésemre volt, hogy az Isten már most könnyebb szívűséget és jó reményt nyújtott kegyelmednek, mind méhének gyümölcse, mind a' vállott házi kára felől. A' Kegyelmed Ura nincs oly megkönnyebbült szívvel, hanein aggódik Kmed eránt igen nagyon, haragos és mindegyre szitkozódik, káromkodik a' házi csorbulás miatt. De vígasztalódjék is Kmed. A' ház eránt semmi szükségét se fognak látni; mert már találtunk módot a' dologban. Méhe' terhétől is, reménylem, Isten megfogja szabadítani kegyelmesen; 's adná Isten, hogy páros lenne. Hanem én úgy gondolom, leányka leszsz; mivel ezek tesznek oly csudálatosan, feszelegnek, és egy egész nagy ház is szoros nekiek; szintén úgy, mint az édes Anyák cselekesznek, kik a' szegény férjfinak a' Világot is szorossá teszik. Köszöntse Kmed kedves Josztját, Nagy-anyját, és magát is közzéjék. Ezzel ajánlom Istennek, Amen. Kült Coburgban, Szent György Napján (April. 23d.) anno 1530.

Spengler Lázárhoz, Norinbergába, 1530.

Kegyelmet és 's t. Becsületre méltó etc. Uram. Mivel kívánja Kegyelmed tudni, el-van e jól találva pecsét-czímerem: jó pajtáságból közlöm Kmeddel főbb gondolati-mat, mellyeket Hit-tudományom bélyegéül pecséttemre kinyomatni szeretnék. Az első

lenne egy kereszt, pedig fekete, és oly szívben, mellynek természeti színe megvolna, hogy így magamat emlékeztessem, miképpen a' keresztire feszítettetben való Hit idvezít. Hanem az ilyen szív fejez rőzsában lenne kicsinálva; jelentésül, hogy a' Hit örömet, vigasztalást és békességet ad, és ezt nem úgy, mint a' Világ adja. A' rózsza azért legyen fejez és nem veres, mert fejez a' Lelkeknek és minden Angyaloknak színek. Ez a' rózsza állana ég-színű mezőben, mivel lélekben és Hitben való illetén öröm a' jövő-dő mennyei örömeknek kezdete: de ezek már most is benne foglaltatnak és remény által felfogathatók, csak-hogy még nem nyilvánodtak-ki. Végre ilyen mezőben gondolkodj egy arany gyűrűt, mivel a' mennyei boldogság örökké tart, és nincsen vége; azonkívül minden örömeknél és javaknál drágább, valamint az arany a' legfőbb és becsesebb ércz. A' mi édes Urunk, a' Krisztus, legyen a' Kied lelkével ama' más életig, Ámen. Ex eremo Gruboc, *) Jul. 8. 1530.

Öt esztendőz fíjacskájához, Jánoskához, 1530.

Kegyelmet 's t. Szívem édes fíjacskám. Jó szemmel nézem, hogy derekasan tanulsz és szorgalmasan imádkozol. Cselekedjél is e' szerint, én fíjacskám, és ne szünetelj-meg: majd mikoron haza menendek, viszek számódra szép vásár-fíját.

Tudok én egy gyönyörű mulató kertet; járkálnak abban a' sok gyermekek, van rajtuk aranyos zubbunka; szedik fák alatt a' sok szép almát, körtvét, cseresznyét, lasponyát, szilvát; danolnak, ugrálnak és vig-kedvűek; vagynak nekik szép kis paripájik is, aranyos kantarra, ezüstös nyeregke. Megkérdezt az embert, kinek tulajdona a' kert: ki gyermekei ezek? Akkor monda: ezek oly gyermekek, kik szeretnek tanulni, imádkozni és kegyesek. Akkor monda: Kedves Emberem! nekem is vagyon egy fíjam, neve Luther Jancsi, nem jöhetne az is ide a' kertbe, hadd ehetné ő is ily szép almát, körtvét; paripázhatna ily finom kis csikókön, és játszhatna ezekkel a' gyermekekkel? Mellyre monda az Ember: ha szeret tanulni, imádkozni, és kegyes, tehát eljöhét a' kertbe ő is, vele Lipp és Joszt is; 's majd ha minnyájan össze-jönek, leszen számokra síp, dob, cimbalom, mindenféle muzsika; fognak tánczolni is, és kis kar-ívekkel lövöldözni. — 'S csak mutatott ám azonnal a' kertben egy finom rétre, melly éppen már a' tánczolásához van elkészítve; lógnak ott merén aranyos sípok, dobok és finom ezüstös kar-ívek. De még ekkor korán volt az idő, mert a' gyermekek még nem ettek; azért a' tánczot nem váhattam-be, 's monda az Embernek: oh édes Emberem! én most megyek reptést, 's mind ezeket Jancsi fíjacskámnak megírom, hogy ugyan-csak hát szorgalmasan imádkozzék, tanuljon és kegyes legyen, 's úgy azután e' kertbe jöhessen; hanem van neki egy öreg Nénje, Léne, azt neki el kell hozni vele. — Akkor monda az Ember: igen is, legyen úgy; eredj és írd-meg neki ezen szerint.

Azért tehát kedves fíjacskám, Jancsi! jó kedvvel tanulj és imádkozzál; mond-meg Jusztinak és Lipnek is, hogy tanuljanak, imádkozzanak ők is, úgy egygyütt fogtok a' kertbe jönni. Ezzel légy a' mindenható Istennek ajánlva, köszönts Léne Nénédet, és adj neki helyettem egy csócsot. Anno 1530. Szerető Atyád Luther Márton.

*) Viszsa-felé olvasva: Coburg.

Könyv-ajánló Levél 1531,

*mellyben egy Zsoltár' magyarázatját Lözer Jánosnak, Szakszóniai örökös Marschalnak, mint jó-
akaró Barátjának ajánlja. (Olvasása mellett eszünkbe juthat ifjabb Pliniusnak hasonló tar-
talmu esmértes Levele I, 6.)*

Midőn nem-régiben Uraságodnál valék, fejem' zúgását és erőtlenségét testi mozgás-
sal elűzni; és Uraságod erántam nagy becsülést és barátságot mutatott; és Magával va-
dászatra is kihívott: én az-úttal szekeremben egyszer'smind lelki vadászatomat is tartot-
tam, és elkezdém magyarázni a' 147dik Zsoltárt; a' mi most már nekem mindenek fe-
lett legvigabb vadászat és legbecsesebb Vad. Mellyet minekutánna haza is hoztam és
megkészítettem, kívántam e' dolgot Uraságodnak bejelenteni, ne-hogy Uraságod' határa-
in nyert efféle zsákmányt magamnál titkon tartsak; és ezzel nem csak háláltannak, de
még kártékony embernek is találtnám. Küldöm azt tehát Uraságodnak ezennel, vala-
mint van, egészen 's mindenestől; mert az ily Vadat jó Barátokkal csudaképpen meg-
oszthatni, úgy-hogy kinek-kinek egész jut, és még sincs lujával egyyike is. Ezzel Ura-
ságotat, kedves házi tökéjével és szőlő-gerezdeivel egyetemben ajánlom Istennek, Ámen.

Feleségéhez, 1537.

Kegyelmet etc. Bérelj szükségedre külön lovakat, kedves Katám; mert kegyelmes
Uram a' te lovidat itt fogja, és Filep Magiszterrel küldi haza. Magam is tegnap Schmal-
kaldról indulván kegyelmes Uram saját szekerén utaztam ide. Itten pedig nekem csak
három napig sincs egésségem, 's az első Vasárnaptól fogva egész az éjszakáig egy csepp
víz sem ment tölem, sem nyughattam, sem alhattam; se ételt se italt nem tarthattam-
meg bennem. Summa: én megvalék halva, és már téged a' gyermecsékekkel együtt
Istennek és az én jó Uramnak ajánlottalak. Szívem rajtatok nagyon megesett. De már
a' sírba elszéntam magamat. Ekkor igen hathatósan imádkoztak éretem Istenhez, és
a' sok ember könyhullatásai vihették végbe, hogy Isten ez éjszakán hólyagom' csatornáját
megnyitotta; és két óra lefolyta alatt mintegy pintre való elment tölem; és úgy tetszik,
mintha ismét ujja-születtetve volnék. Azért adj hálát Istennek; a' kedves gyermecsékekkel
és Léne Nénével is adass hálát annak az igazi Atyának; mert nélküle ezt az atyát bi-
zonnyal elvesztettétek volna. Az áldott jó-lelkű Fejedelem futtatott, nyargaltatott, izent,
hívatott, tellyes erejéből minden lehetőet elkövetett és megpróbált, csak-hogy rajtam se-
gíthetnének: de éppen nem akart szolgálni a' szerencse. Csuda dolgot tett rajtam Isten
ez éjszaka, 's tesz még most is mindegyre, kegyes emberek esedezéseik által.

Ezt néked azért írom, mivel úgy értettem, hogy Kegyelmes Uram a' fő Tisztartó-
nak parancsolatot adott, téged előmbe küldeni, félvén, ne talán út-közben meghalnék;
hogy még jó-idején láthass és szólhass velem. A' mire most már nincsen szükség, és
bizvást otthon maradhatsz; mivel Isten oly gazdagon segített rajtam, hogy bizony, vi-
dámon hozzád érkezhetni. Ma Góthában fekszünk. Máskor már négy izben is írtam:
csudálom, hogy semmi se jutott kezedhez. Reminiscere utáni Kedden, 1537.

JÁNOS FRIDRIK, Szakszóniai Választó Fejedelemhez, 1541.

Krisztusban kegyelmet és békét; és szegény Pater nosteremet 's t. Hogy Fejedelmi Herczagséged vén rosz' bőrömet oly szívesen pártul fogta, és kegyes gondoskodásból tulajdon Test- és Seb-orvosát hozzám küldi; pedig oly hűséges megparancsolással: igen mély alázatossággal köszönöm, — és ez már soknál is több. Én ugyan tegnap szívesen láttam, ha az én édes Uram Jézusom innét kegyelemmel elvett volna, mint a' ki már úgy is kevés hasznót teszek itt e földön. Hanem Pommer, éreltem tartott esedezéseivel és imádkozásával ebbéli óhajtasomat semmivé tette, és hálá Istennek, már jobban vagyok. Bizony meg kell vallanom, Dr. Curio minden gonddal forgódott körülöm. Nosza! legyen, a' mit Isten akar, Ámen. Ezzel a' jó Istennek ajánlom. Quasimodogeniti után Hétfőn (Ápril. 25d.) 1541.

Az Ánhalti Testvér-Fejedelem Urakhoz, 1541.

Kegyelmet etc. Buraui Kühne Kristóf, Herczagségtek' jobbágya, megkért, ne sajnálnék írni Hgtekhez és könyörögni, hogy Knutzel Jeromos által megszeplősített leányának ügyében már egyszer véget érhetne. Láttam a' panaszára adatott választ, mellyben ötet Hgtek a' törvényre útasítja. De tudják kegyelmes édes Uraimék, hogy ő az illetén törvényt se ki nem álhatja, se mint szegény ember meg nem bírja; 's midőn ez a' most szokásba jött törvény a' sok Prókátorokkal, replikákkal, triplikákkal 's új-új világosításokkal nem egyéb mint örökké tartó perpatvar és örök igazságtalanság; — úgyhogy az Isten majd egyszer mind kettejét, Juristákat és Bírákat ördögnek űzi, mivel ilyen Juristasággal csak a' feleket kiszívják, magokat pedig hizlalják. Mind az ember, mind a' perlett fél Hgtek' jószágán van letelepedve. A' Prókátorok ez ügyben folytathatják a' pört de simplici et plano, minden törvény-nesz nélkül; mert ennek csak ott lehet helye, hol a' felek gazdagok, és nincsen nekik ugyan azon egy bizonyos Földes Urok. Különben az illy hoszszú pórásra eresztett törvény a' szegényekre nézve igazi tiránság; és az a' Felsőség, melly azt nem akadályozza, maga vétkes. Miért akarjátok ti Fejedelmek és Urak a' Juristákat tenni Császárokká, és Bírókká ültetni kormánytokba; magatok pedig nem ítélték, nem segítették, a' hol tudnátok is? Tehát ilyenképpen a' Fejedelem semmivel se több Számtartónál, ki haszon-bért szed-be, és az ügyeket magától a' Juristákra tolja, a' szegény Jobbágyok' kárával és romlásával.

Könyörgök azért, méltóztassék Hgtek az efféle ügyeket magok kihalgatni, ítélni, elvégezni, nem pedig a' Juristák' practicája közzé csapni, kik az ügyek' végezésével nem gondolnak, arra nem iparkodnak, hanem a' pénzt felszedik, és nyelvökkel kicsépelik a' szegényeknek mind zsákjokat mind erszényjüket. Hgtek az én véleményemet kegyesen fogják elérteni tudni. Mert (ha-csak érzékem nem csal) az efféle juristai huzás-vonás sokáig meg nem állhat; vagy hogy közöttünk nem leszen jó egygyet-értés. A' törvények ön-magokban mindenütt méltányok, Juristák és Bírák ritkán méltányok. Az Isten jó, de az Újító soha se lett jó. Ezzel Istennek ajánlva Ámen. Katalin utáni Szombaton. 1541.

Szibilla Aszszonysághoz, Fridrik János Vál. Fejedelem Hitveséhez Válasz. 1544.

Kegyelmet 's t. Vettem Hged' Levelét, és egész alázatossággal köszönöm Hgednek, hogy oly nagy gonddal 's szorgalommal tudakozódik egészségem felől, és mint vagyok feleségemmel, gyermekeimmal; és hogy minden jókat is kíván Hged. Istennek legyen hála, dolgunk jól van; jobban, mintsem érdemljük Isten előtt. Hogy pedig fejemmel néha bajoskodom, nem csuda. A' vénség rajtam vagyon, melly már ön-magában is öreg, hideg, beteg, idomtalan, erőtelen. A' korsó addig jár vízre, míg-nem özsze-törik. Elég sokáig éliem; adna Isten boldog órácskát, melyben ez a' rothadt haszontalan nyűv-zsák föld alá jutna az ő népéhez, és lenne a' férgeknek részök. Úgy gondolnám, hogy már láttam azt a' gonoszt, mellyet itt e' földön látnom kellett. Mert úgy indulnak a' dolgok, mintha gonosz idők fognának elkövetkezni. Isten segítse az Öveit. Amen.

A' mit ír Hged, hogy sokszor megunatkozik, mivel kegyelmes Urunk, Hged férje távol vagyon *): azt igen könnyen elhiszem. De mivel a' szükség így kívánja, és efféle távolléte nekünk hasznunkra, a' Keresztýénségnek és a' Német Nemzetnek is javáért vagyon: viselnünk kell Isten akaratja szerint béke-tűréssel. Ha az ördög békével tudna maradni, nekünk is több nyugtunk és kevesebb veszűdségűnk volna, kivált ennyi kedvetlenséget szenvednünk nem kellene. De ám légyen akármiként, vagyon az a' hasznunk, hogy bírjuk az Istennek áldott Igéjét, melly bennünket ez életben vigasztal és megtart, ama' boldogsági életet is ígéri és szerzi. Vagyon e' mellett olly Imádságunk is, melly, tudjuk hogy, (Hged saját szavai szerint) *Istennél kellemetes és annak idejében meg fog halgattaini.* Ily kimondhatatlan Klenódionjai ördögnek, Töröknek, Tatárnak nem lehetnek, és ebben ők sokkal szegényebbek és nyomorultabbak akármelly koldusnál a' föld-hátán. Ezzel dicsekedhetünk és vigasztalhatjuk magunkat bizonnal; mellyért Istennek, Krisztusban az ő szerelmes fiában mi Urunkban minden irgalom' Atyjának hála-kat adhatunk, hogy nekünk ily drága idvezítő kincset ajándékozott, és minket méltatlankokat bő kegyelme által ily Klenodionra meghívott. De mi is ellenben nem-csak az ideig tartó gonoszt örömmel 's jó kedvel lássuk és tűrjük: hanem egyszer'smind ezen a' vak nyomorult Világon sajnálkodjunk is, melly efféle kegyelemtől meg van fosztva, és annak elnyerésére nem is méltó. Isten világosítsa-meg őket már egyszer, hogy ők is azt velünk együtt lássák, esmerjék és megfoghassák. Amen.

Katám általam Hgednek teljes alázatossággal szegény Miatyánkját ajánlja, és nagyon köszöni, hogy Hged róla oly kegyesen emlékezik. Ezzel etc. Judica Vasárnapon, Mártz. 30. 1544.

Hózel Györgyhez, Marienbergi Bányász-Irnokhoz, 1544.

Istentől kegyelmet etc. Ámbár nem örömet adom hírül Kegyelmednek azt a' szomorú esetet, hogy Knek kedves fíja Jeromos Isten akaratja szerint e' Világból kimult:

*) T. i. a' Spirai Ország-gyűlésre volt.

mindazáltal a' szükség megkívánja, azt Knek tudtára adnom. E' mellé pedig kérni akartam Kmedet, tekintse magát úgy, mint Keresztyén férjfiu, és emlékezzék-meg, mit mond Idvezítő Krisztusunk: *a' mi mennyei Atyánk nem akarja, hogy csak egy is a' kicsinyek közül elveszzen.* Mivel tehát Krisztus világosan mondja, hogy az az Ifjúság, melly Isten' szeretetében és Egyházában vagyon, ő előtte kellemetes, és el nem fog veszni; mondván melléje azon jelt is, hogy a' kisdedek' Angyalaik mindenkor Isten színe előtt állanak: ne kételkedjék Kmed, hogy fíja a' mi Idvezítő Krisztusunknál és minden Szenteknél vagyon nagy örömben. Én is atya vagyok, és láttam meghalni néhányat gyermekeim között, sőt láttam halálnál nagyobb más nyomorúságot is, és tudom, hogy az efféle esetek fájnak. De a' fájdalmaknak ellenök állani tartozunk, és magunkat az örök boldogság' tudományával vigasztalni. Akarja Isten, hogy gyermekeinket szeressük, és gyászoljunk, ha midőn tőlünk elvételnek: azomban a' szomorkodás még is mérséklelt és ne felesleg legyen; hanem az örök idvesség' reménye munkáljon bennünk vigasztalást. — Fíja' nyavalyája felől tudja-meg Kmed, hogy ő hideglelésben feküdt, mellyben egy idő oltá többen is megholtanak, mint nálunk minap egy Lüneburgi igen ügyes gyermekce, és egy más Straszburgi hasonlóképpen. Kmed fíja körül az Orvosok nagy szorgalmasan forgolódtak. Idvezítő Jézus Krisztusunk' örökkén élő Atyja segítse-fel Kmedet, vigasztalja és erősítse mindenkoron. Datum Wittebergában. Dec. 13. Anno 1544.

Feleségéhez, 1545.

Kegyelmet és békét. Kedves Katám! Utazásunk mint folyt, a' felől Jancsi mindent el fog beszélni; noha még bizonytalan, ha nem marasztom e meg magamnál: ez esetben is Dr. Cruciger Gáspár és Ferdinand megmondják majd, a' mit kell. Schönfeld Erneszt Löbnitzben szépen tartott bennünket; de Scherle Heinz Lipszéban még szebben. Örömet úgy intézném dolgaimat, hogy ne kellene többé Wittebergába mennem. E' város eránt szívem úgy elhidegült, hogy nem szeretek többé ottan; kívánnám azt is, hogy adná-el kertet, majort, házat, udvart; akkor Kegylmes Uramnak a' nagy házat ismét vissza-ajándékoznám, és reád nézve legjobb lenne, Zulsdorfra *) költözködnöd még míg élek. Fizetésemből segíthetnélek a' kis jószágocskán javítani; mert, reményeim, Kegyelmes Uram fogja zsöldomat utánam következtetni, legalább utolsó életemnek vagy csak egy esztendejében. Holtom után téged még a' négy elemények sem szívelnek-meg Wittebergában, azért a' mit tenni akarunk, jobb volna megtennünk életem' napjaiban. Witteberga, a' mint indul, alkalmasint egész kormányával beleesik — nem a' Szent Vit' tánczába, nem is Szent Jánoséba, hanem — a' koldus-tánczba: valaminthogy már el is kezdette, 's benne Aszszonyok, Szűzek magokat megmeztitlenítik elől-hátul, és nincsen, ki büntetne vagy dorgálna; azon felül az Isten' ígéje is csúfoltatik. Csak el! ebből a' Zsodomából. Falun másoktól többet hallottam, mint Wittebergában magam tapasztalok, azért megúntam e' várost, és abba — ha ugyan Isten

(*) Luthcr' szerzemény-jósága.

rá segél, — lakni menni nem akarok. Hólnapután Merzeburgba utazok, mert György Fejedelem igen kéretett. És így bujdoklom majd, inkább köldus kenyeret evén, mintsem szegény végső öreg napjaimat a' Wittebergai zürzavar dolgokkal, keserves drága munkámat bitangolva, gyötörjem és nyugtalanítsam. Add tudtokra mind ezeket (ha akarod) Dr. Pommernek és Mr. Filepnek; és, hogy Wittebergára én helyettem mondjon áldást Dr. Pommer, mert én haragomban és rossz kedvemben nem tehetem. Ezzel légy ajánlva Istennek, Ámen. Pünköszt utáni Szerdán. Anno 1545.

Ugyan ahhoz.

Kegyelmet és békét az Úrban. Kedves Katám. Ma nyolcz órakor megérkeztünk Hálába, de Eisleben-be nem mentünk-el: mert előnkbe találkozott víz-hullámokkal és temérdek jég-görönczökkel egy nagy *Viszsa-keresztelő*, *) mely a' tartományt elborította és minket vissza-kereszteléssel fenyegetett. Azért nem is jöhettünk vissza a' Mulda miatt, hanem Hálában kellett vesztegelnünk a' vizek között; nem, mintha belőle inni szomjuhoztunk volna, mert ittunk helyette jó Torgai sert és Rajnai bort. Ezekkel jól tartottuk és vigasztaltuk magunkat addig is, míg a' Szála ismét kiharagudná magát. Utazó nép, Kormány-mester és mi magunk is kétségeskedtünk: azért nem akartunk nekik menni a' vizeknek és Istent kísérteni. Mert az ördögnek reánk boszszúja van, 's éppen vizekben lakozik; jobb is vigyázkodni mint sajnáltatni; és szükségtelen, hogy ellenséginknek Bolond-örömet szerezzünk. Nem véltem volna, hogy a' Szála illy özönt okozhasson, és kö-úton 's mindeneken keresztül rohanjon. — Ez-úttal nem többet, csak azt, hogy imádkozzatok érettünk és legyetek kegyesek. Úgy ítélek, ha itt voltál, magad is éppen e' szerint tanácslottál volna, és így ez egyszer a' te tanácsodnak is engedtünk. Ezzel Istennek ajánlva. Hálában, Sz. Pál Apostol fordulása' napján, 1546.

Ugyan ahhoz.

Kívül: *Az én kedves Hári Aszszonyomnak, Luther Katalinnak, Stromacki Doctornénak, Wittebergában, nekem kegyes Aszszonyomnak kezeihez, lábaihoz.*

Kegyelmet és békét az Úrban. A' miről mostan aggódol, azeránt olvasd-meg te, Kedves Katám, Jánost és a' kis Kátechizmust. Lám e' könyvben általam meg van mondva minden. Mert aggódol te Istenedről; éppen úgy, mintha nem volna mindenható, ki tíz Luther Márton is teremthetne, ha az az egyetlen egy vén a' Szalába fuladna, vagy a' kemencze-lyukba, vagy Farkas' madarász-kelepczéjébe. **) Hagyj békemet aggó-

*) Anabaptizta; sző-játék. Pázmán Péter szerint.

**) Ez Szieberger Farkas, Luther' apródja; kinek madarászás volt szenvedelmes mulatkozása. E' végett készített ő madarászó helyet. 'S ezzel gúnyolja és zaklatja is Luther egy tréfás írásában, mely mivel a' dicső Férjbü gyermeki kegyes szeszélyének igen örvendetes emléke, itten következtetjük. „A' madarak' panasz-levele Lutherhez, ennek szolgálja, Szieberger Farkas ellen. Mi buros madarak, fekete rigók, pintyék, kendericzkék, tengeliczkék, több kegyes és tisztességes madarakkal együtt, úgymint kik ez őszön Witteberga felett szándékozunk elutazni: adjuk tudtára Kegyelmed szeretetének, a' szerint, mint e' dolog felől hitelesen tudósítatunk, hogy egy Szieberger Farkas nevű

dásoddal. Jobb aggódóm van énnekem mint te és valamennyi Angyalok: fekszik az a' jászolban, és csügg egy Szűz' csecs-bimbóján; de ül mind a' mellett az Istennek, ama' mindenható Atyának jobján. Azért légy békével, Ámen.

Azt kell gondolnom, hogy most pokol és egész Világ megüresült minden ördögöktől, kik talán minnyájan én miattam jöttek itt Eizlebenben össze: annyira erősen és keményen áll a' dolog. Így p. o. itt is van egy-egy házban ötven Zsidó, mint már az előtt is írtam. Most viszont azt beszélik, hogy Risdorfban, (Eizleben' tövében), hol ide-jövet betegen feküdtem, mintegy négy-száz Zsidó paripáz ki 's be. Albert Gróf, kinek birtokában van Eizleben körül minden határ, a' jószágán találkozó Zsidókat megfogdostatta, rájuk szabadítván minden embert, és még sem akarja bántani őket senki. Manszfelden az özvegy Szolmszné Gróf-Aszszonyt úgy tekintik, mint a' Zsidók' pártfogóját. Igaz e, nem tudom: de én ugyan, véleményem eránt ma meghallattam szómat, ha talán észbe akarnák venni, — elég durván, csak használna. Könyörögjete, könyörögjete, könyörögjete és segítsetek, hogy jól vihessük végbe. Szándékoztam ma haragomban szekeremet meghájaztatni: de Hazám' előmbé ötlő nyomorúsága megtartóztatott. Most immár Juristává lettem, de ez nem fog nekik jó ízűn esni. Jobb volna, hagynának megmaradnom Theológnak. Ha élek és közéjek kerülök, oly szerződésre lépek vélek, melly kevélységeket, Isten' kegyelméből, megfogja törni. Úgy tettetik magokat, mintha Istenek volnának. Ettől ugyan bár jó-idején méltán elállanának, minek-előtte Istenségök ördöggé válnék, mint történt Lucziferrel, ki a' menyben hasonlóképpen kevélsége miatt nem maradhatott-meg. Nosza! Isten akaratja legyen.

Engedd megolvasni e' levelet Mr. Filepnek, mivel külön írni neki, nincsen időm. Vigasztald magadat azzal, hogy örömet szeretnélek tellyes tehetségemből (mint úgy is tudod); és ő is szeretetemet mind maga mind felesége eránt talán tudja és elért mindeket.

Itten kedvünk szerint élünk. A' Tanács minden ebédemhez egy pint Rajnait ajánl, melly pedig igen jó. Néha pajtásaimmal költöm-el. Ezen vidéki bor is nagyon

---

valaki, Kmed szolgálja, nagy éktelen vágyódásra vetemedett, és ellenünk forralt dühös haragjában 's gyűlölségében né-melly avult és romladozott hálókat össze-vásárolt nagy drágán, hogy belőlök pintyöke-lest állítson, mellyel nem-csak a' mi kedves barátinknak a' pintyeknek, hanem nekünk is minnyájunknak, Istentől nyert szabadságunkat a' levégben repülni, a' földön magvaeszkákat szeméskélni, — gátolni szándékoskodik. Azonkívül még testünk és éltünk után is ólálkodik: holott pedig mi ő ellene semmit se vétettünk, se ily hirtelen felgyuladt és erősen fogott agyarkodást nem érdemeltünk. Mivel tehát mind ez, a' mint Kmed maga is elgondolhatja, reánk szegény szabad madarakra nézve (kiknek se csűrünk se házunk, se ezekben valamink nincsen) igen veszedelmes és nagy tehelhetés: azért vagon Kmedhez e' mi alázatos és barátságos kérelmünk, intené-el szolgálját efféle fenekedéstől; vagy, ha ez lehetséges nem volna, bírni még is az embert arra, hogy utazásunkat megelőző estvén szórjon a' les-helyre szemet, reggel pedig nyolcz óra előtt fel ne keljen, se a' les-helyre ki ne menjen: akkor azután Witteberga felett elköltözködünk. Ha nem cselekszi, ellenben éltünk után tovább is ily gonoszúl leleskedik: az Istent fogjuk kérni, vessen neki ő akadályt, hogy les-helyén nappal békát, sáskát, csigát fogjon mihelytünk; éjjel pedig egerek, balthák, palaczkák üssenek rajja, hogy rólunk feledkezzen-el és szabad reptünket ne gátolja. Miért nem él ily haraggal és fenekedéssel a' verebek, fecskék, szarkák, hollók, szajkók, egerek és patkányok ellen? Kik pedig Kmeteknek sok bosszút tesznek, lopnak, rabolnak, és a' házaikból rozszot, zabot, tönkölt, árpát elhordanak; a' mit mi nem cselekszünk, hanem csak egyedül a' kicsiny darabékokat és elpotyogott egyes szeméskéket keressük. Ez ügyünkben szóljon a' józan és helyes értelem, ha nem igazságtalanul leleskednek e utánunk ily keményen. Reményljük is Istentől, minekutánna ez öszön annyi sok atyánsíjait és barátaink előre megmaradtak és elrepültek, mi is elfogunk repülni azon ő redves hitvány hálója elöl, mellyeket tegnap láltunk. Költ a' mi egy áldecsünkben a' fák alatt, szokott pücsöcsöcsünkkel és tollainkkal (1554).

jó, a' Naumburgi ser hasonlóképpen, a' nélkül hogy (mint vélem) szurokjával melyjemet megtöltené nyáladékkal. Az ördög nekem egész Világon megrontotta a' sert szurokkal, a' bort kénkövel: de itten tiszta bor vagyon, kivéven az idevaló termést. Az is tudd-meg, hogy valamennyi levelet írtál, ide mind eljutott; és ma, Mr. Filep' levelével együtt éppen azok érkeztek, melyeket múlt Pénteken írtál: hogy tehát hibát ne gyaníts. Dorothea nap utáni Vasárnapon 1546. kedves Urad Luther Márton.

Ugyan ahoz.

Kivül: *A' Szent és szorgalmas Aszszonynak, Luther Katalinnak, Zulsdorfi Doctornénak, Wiltbergában, nekem szerettem hegyes Házi Aszszonyomnak.*

Kegyelmet és békét a' Krisztusban. Leg- és legszentebb Doctorné Aszszony. Igen barátságosan köszönjük azon nagy aggódását Kegyelmednek, mely miatt nem is alhatik; mert mióta így aggódott rólam Kmed, szállásunkon töben a' szoba-ajtóm előtt tűzi gyulladás akart megemésztetni. Tegnap pedig, kétség-kivül ugyan Kmed aggódásának erejéből csak-nem fejünkre esett egy kő, és össze-szakított mint valamely egér-fogóban. Rejtek-szobánkban t. i. két egész nap mész és agyag potyogott fejünkre, míg-nem embereket hívtunk oda, kik a' követ két újjakkal megérintették; ekkor alá-rohant, pedig akkora, mint valamely hosszú vas és nagy arasznyi széles. Ez ollyas mit akart, hogy a' Kmed aggódásáért köszönetet mondjon: ha az áldott jó Angyalok nem őriztek volna. Én viszont azon aggódok, hogy, ha te meg nem szünöl aggódni, végre engem a' föld nyel-bé, és minden elemények üldözőbe vesznek. Így tanítod e a' *Kátégissemant* *) és a' hitet? Te csak imádkozzál és hagyd aggódni az Istent; így van megírva: „vesd az Urra a' te terhedet, és ő gondot visel te rólad,“ az 55-dik Zsoltárban és több helyeken.

Mi, hálá Istennek, frissek és egészségesek vagyunk; egyéb hogy a' dolgok kedvetlenséget szereznek; Dr. Jónás pedig sebes láb-szárra vágynék szert tenni, mert történetből egy ládába nagyon megütődött. Ily nagy az irigység az emberekben! nem akarja szívvelni, hogy csak nekem egy-magamnak legyen sebes láb-szárom. Ezzel ajánlak Istennek. Örömetst menekednének innét és haza utaznánk, ha Isten úgy akarná, Amen, Amen, Amen. Scholastica napján (Febr. 10.) 1546. Kmed Luther Mártonja.

Fordítá EDVI ILLÉS PÁL.

*) Így írta L. felesége ezt a' szót: Katechizmus, aszszonyiúsan.

23.

A' Homér' Iliászának I^{ső} Éneke.*Fordította Kölcsey Ferencz.*

Istenné, zengjed Pélid Akhilevsznek haragját,
 A' véstest, melly kint Görögökre hozott vala ezernyi,
 'S számtalan hősnek erős lelkét Áiszra toszitá
 Még jókor, 's magokat zsákmányul adta kutyáknak
 'S mindenféle madárnak, ('s Zeusz' végzési betöltek.) 5
 A' melly olta előbb vetekedvén részre szakadtak
 Atrid, férjajknak fejedelmök, 's isteni Akhillevsz.

Melly Isten bujtotta-fel hát versengeni vőket?
 Létó 's Zeusz' fija, ki, megbosszankodva királyra,
 Küldé seregre gonosz nyavalyát, 's a' népek elhulltak, 10
 Mért hogy az ő papját, Khrüzeszt, illette szitokkal
 Atrid; az jöve gyors gályájihoz a' Görögöknek,
 Hozván végtelen árt, mellyen megváltsa leányát,
 Tartva kezében Apoll' lombját a' Messzelövőjét,
 Egyben aranybottal, 's minden Görögöknek esenge, 15
 Két Atridáknak, de leginkább, Népvezetőknek.

Atridák, és jólsaruzott Görögök n, tűnétek
 Adják Isteneink, kik bírnak Olümpi lakokkal,
 Feldúlhatni Priam' várát, 's haza boldogul érni,
 Gyermekeket pedig adjátok-ki, 's vegyétek-el árát, 20
 Zeusznek félve fiját, a' messzelövellő Apollont!

Akkor minden más Görögök részére hajoltak;
 'S kellene is tisztelni papot, 's elvenni az ajánlást;
 Ellenben Agamemnonnak nem tetsze szívében,
 'S mocskosan elküldé, 's hozzá fenyegetve beszéle: 25
 Téged, Öreg, többet ne találjalak öblös hajónknál,
 Vagy mostan, maradót, vagy később, vissza-jövendőt;
 Oltalmat netalán lomb, és bot is, adni te tudjon!
 Lyányodat én nem adom, mígnem meg nem lepi az agg kor
 Öseim' házoknál Argószban, messze honától; 30
 Járván vászna körül, 's ágyamnak részese lévén.
 Menj hát, 's ingerlőm te ne légy, hogy békbe' mehess-el.

Szólt; az Öreg megfélemlert és engede szónak;
 'S ment sűrvenzuhogó tengernek partjain halkkal.
 Féltre-vonulva tovább, a' Vén könyörög vala hosszan 35
 Apollon fejedelmhez, kit szült széphaju Léto:
 Hallj-meg, Ezüstíves, te, ki Khrúzát védeni szoktad,
 'S Killát, a' jeleset, 's Tenedoszban hatalmával igazgatsz,
 Sminthevsz! hogyha neked szenteltem templomot egykor,
 'S egykoron hogyha kövér czombját égettem előtted 40
 Kecskének meg' ökörnek; ezen kérésemet add-meg:
 Könnyeimet bűnhődje görög nép a' te nyilaiddal!

Így szólt esdekven, 's rá hallgata Phoibosz - Apollon,
 'S bérceiről jön Olymposznak, szívében haraggal,
 Iját békődezett tegezével vállain hordván, 45
 'S a' bosszongónak megzördült vállain a' nyíl
 Mozdulási között, 's maga halkkal száll vala, mint Éj.
 Féltre leült a' gályáktól, elereszti nyilát, és
 Rettenetes zengzés hangzott az ezüstös idegből.
 Ösvérekre rohant legelőszer, 's vizsga kutyákra, 50
 Majdan halálos nyílt magok ellen szóra, lövellvén.
 'S szüntelen holtaknak sűrű máglyái lobogtak.
 Napja kilencz vala már, hogy az Isten' vesszeji zúgtak,
 A' tizeden gyűlésre vonája a' népet Akhillevsz,
 A' mit eszébe hozott Istenné, szépkelű Héra. 55
 Mert gondot Görögökre viselt, kiket hullani látott,
 'S már mikoron ezek így felgyűltek 's összetolultak.
 Erre felállván így szóllott gyorslábú Akhillevsz.

Attríd, azt hiszem én, hogy, mostan szerte bolyongván,
 Ismét vissza megyünk, az halált kikerülni ha tudjuk, 60
 Mert döghalál egyetemben, 's had Görögökre rohantak.
 Jersze, jövendőlot tudakoljunk, vagy papot, a'vagy
 Álomfejtőt is (mert Zevsztől jönnek az álmok,)
 Hogy megmondja, miért búzdult - fel Phoibosz - Apollon?
 Tett fogadásainkért haragudt e meg? áldozatért e? 65
 Hogyha talán bárány' 's választott kecske' kövérít
 Megnyervén, akar ennyi veszélyt elvennie rólunk.

Ő ugyan, így szóllván, lebecsátkozik; erre felállott
 Álomfejtők közt legügyesebb Thesztor' fija, Kalkhász,
 A' ki tudá, mi vagyon, mi leszen, mik multak-el eddig; 70
 'S Ilionig volt a' Görögöknek hajón vezetőjük
 Szent tudományával, melyet nyere Phoibosz-Apolltól.
 Nékiek a' ki okoson elkezde beszélnie, mondván:

O Akhilevsz, akarod, Zevsz' kedvese, hogy bosszúját,
 Fejtsem Apollonnak, a' messzelövő fejedelmnek. 75

Én kibeszéllem azért, de te alkudj, 's tégy nekem esket,
 Hogy készen szóval 's kézzel fogsz lenni segédem.
 Mert, hiszem, a' férjfit megbosszankodni, ki minden
 Argosziaknak urok, 's minden Görög a' kinek enged.
 Mert sokat árthat az Úr, ha midőn alacsonybbra haragszik. 80
 És, noha bosszúját azon egy nap zárja magába,
 Tart azután is epét, eleget míg nem teszen annak
 Ő maga mellyében; de te szólj, megtartani fogsz e?

Neki, felelvén, így szóllott gyorslábu Akhillevsz:
 Mondjsza, ha tudsz, bennem bizakodvád,*) bár mi jövendőt, 85
 Eskem Apollonra, Zevsz' kedveltjére, kinek te
 Esdvé jövendőket Danaoknak fejteni szoktál,
 Senki is én elvém, 's e' földet látva szemeimmal,
 Rád hogy erős kezeket nem teszen az öblös hajóknál
 A' Daraok közzül; nem még Agamemnon is, a' ki 90
 Most feghatalmasbbnak seregökben lenni dicsekszik.

Lelket vőn, és zenge megént a' jámbor ezen kép:
 Nem fogadásainkért haragudt ő, 's áldozatért sem:
 Papiáért haragudt, kik nem tisztelt Agamemnon,
 'S meg nem adá lányát, 's váltságát nem fogadája-el. 95
 Kinok azért jöttek, 's még jönnek, Messzelövőtől.
 És nem fogja nehéz kezeit fölvennie róluuk,
 Míg nem az óhajtott atya barnálló-szemü lányát,
 Ingyen meg nem váltva, veszi, és Khrúzába nem indúl
 Aldozat; akkor majd leszen engesztelve mihozzánk. 100

Ő ugyan, így szóllván, lebecsátkozik; erre fölállott
 Atrid, a' bajnok, tágas-birodalmu Agamemnon,
 Elbúsulva, harag szivét, az homályba-borúltat,
 Eltölté, 's neki két szeme fénylő lángot hasonlít.
 Kalkhászhoz legegőbb torván-nézelve beszéllett: 105

Rossz Prophéta, nekem soha kedvest mondani nem tudsz,
 Szived' kedve jövendőlnöd csak rosszat örökké;
 'S nem szollál soha még jó szót, és nem telyesítél.
 Hirdeted immost is Danaok közt zengve jövendőt,
 Kint az Messzelövő hogy azért árasztana rájok, 110
 Lyánka Khrúzeisznek mért elvenni én nem akartam
 Gazdag váltságát; mivel őt inkább vala kedvem
 Otthon bírni Klütaimnesztrának minthogy elébe,
 Szüzen-vett nőmnek, teszem őt, mert nála nem alsóbb
 Testre, és ábrázra, és elmére, 's akármí művére. 115
 Am de ha jobb leszen az, még így is vissza bocsátom.

*) Régi szóllás, annyi mint te bizakodva.

Megtartatni inkább akarom, mint vesznie, népünk.
 Ti meg' ajándékot készítsetek, hogy Görögök közt
 A' nélkül magam én ne legyek; lennem nem is illik;
 Mert, látjátok, ajándékom más helyre megy által. 120

Neki felelt azután lábbal-gyors, isteni Akhillevsz:
 Atridesz, te dicső, nyereséget szüntelen' üző,
 Néked ajándékul mit adhat nagylelkű Görögség?
 Mert nincsen tudunkra sehol köz-préda letéve;
 Várakból miket elragadánk, el vagynak oszolva; 125
 'S ismét a' néppel gyűjtetni rakásra nem illik.
 Am, engedjed az Istennek te ezt, 's majd Görögök mü
 Három- 's négyszeresen fizetünk, Zevsz ha egykor adaudja
 Feldúlunk Troiát, az erős-épületű várost.

Néki, felelvén így, szóllonga királyi Agamemnon: 130
 Így se csalárdkodjál, ékes, mint Isten, Akhillevsz.
 Bárha vitéz, megcsalni engem, 's készlelni te nem fogsz
 Tán egyedül, hogy ajándékot bírj, én pedig üljek
 Megfosztatva? 's parancsolod ezt, im, vissza bocsátnom?
 Am de ha ajándékot nekem ad nagylelkű Görögség, 135
 Kedvem' elégítvén, ezzel melly légyen egyenlő.
 És, ha nem ad, fogok én, elmenvén, venni magamnak,
 'S a' te ajándékodat, vagy Odüsszét, elhozom; a' vagy
 Ajászt; 's meg fog szomorodni, kihez bemenendek.
 Am de tanácskozzunk még majd ezután is ezekről; 140
 Mostan barna hajót a' mély tengerre levonjunk,
 'S gyűjtsünk-össze derék evezőket, 's áldozatunkat
 Feltegyük, és együtt Khrüzéiszt, a' kellemes-arczút.
 'S kész legyen egy a' fővek közzül menni, vezérül,
 Ajász, vagy pedig Idomenevsz, vagy az isteni Odüsszevsz, 145
 Vagy te magad, férjfiak' legrettenetesbbike, Pélid,
 Áldozatot tévén, hogy meglágyítsad Apollont.

Rá komoran nézvéje így szollt gyorslábu Akhillevsz:
 Szemtelen, haj! 's ravaszúl csúfos nyereséget ohajtó,
 A' Görögök közzül készen ki fogadja parancsod', 150
 Menni veled, vagy férjfiakkal megvívni vitézül?
 Trójának hadi népe miatt nem jöttem ez helyre
 Harczra kikelnem, okot nékem nem is adtanak arra.
 Okreimet soha nem rabolák - el, méneimet sem,
 Sem veteményeimet Phthié' termékeny határin 155
 El nem gázolták; mert sűrű sorba' feküsznek,
 Árnyéklott hegyek és tenger' zúgó vize köztünk.
 Csak (hogy örülj) téged követénk ide, szemtelen, együtt
 Birságot Menelaosznak 's neked, ebszemü, vennünk
 Tróia' hadán, mellyel nem gondolsz, 's semmibe vészed. 160

Sőt az ajándékot készülsz elvenni, miért én
 Küzdöttem, 's adták Görögöknek gyermeki nékem.
 Véled egyenlő részt akkor sem nyerhetek, hogyha
 Trójaiak' népes várát feldúlja Görögség.
 Am de viszem nehezebb részét a' szélveszes harcznak 165
 Enn kezemen, még is, hahogy egykoron eljön az osztály,
 Vész'sz nagy ajándékot, magam én kedveske, kicsinyke
 Részt nyervén, jövök a' gályákhoz, az harczba-kifaradt.
 Most Phthiába megyek; mert sokkal jobb lesz hazámba
 Görbe hajóimmal megtérnem, 's vélem hogy itten 170
 Tiszteletlen lévém, nem fogsz te is gyűjteni kincset.

Néki felelt ezután hősek' fejedelme Agamemnon.
 Fuss, ha vagyon kedved, 's nem foglak kérni, hogy értem
 Késleld útadat, én mellettem mások is állnak,
 Kik fognak tisztelni; 's kivált a' gondviselő Zevsz. 175
 Zevsz táplálta Királyok közt undok vagy előttem;
 Kedvet mert csak örök visszongás, ütközet, és harcz.
 Hogyha vitéz vagy is, azt Istenség adta tenéked.
 Tennen hajójiddal 's társaiddal térve honodba,
 Mürmidonok közt légy fejedelm; én semmibe veszek, 180
 És haragod' nevetem, 's ime így fenyegetlek ezennel:
 Khrüzéiszt tölem mivel elveszi Phoibosz-Apollon,
 Őt ugyan elküldöm társaimmal 's ennen hajómmal,
 'S hely'te jutalmod Brizéiszt, a' kellemes arczút,
 Elmenvén, teremedbe, hozom; tudtodra hogy adjam, 185
 Milly tehetős legyek én, 's rettegjen más is ezentúl
 Vélem mérni magát, 's hasonosnak mondani hozzám.

Mondá, 's Péléjonra leszált a' fájdalom; ekkor
 Tűzre dühült kebelén két gonddal forr vala szíve,
 Éles szablyáját ha kivonván czombjai mellől 190
 Itt ezeket szétt mozdítsa és Atreidot előlje e,
 Vagy pedig elcsendítse dühét, 's fékezze haragját?
 Addig, míg ezeket forgatja szívében, eszében,
 Vonja hüvelyjéből nagy kardját; im jöve Athéna
 Égből, kit küldött Istenné, szépkeblű Héra. 195
 Mindeniket szívből kedvelvén 's gondosan óván,
 Hátul állt, és szőke haján megfogta Peléjont,
 Csak neki tűnvén-fel, 's más nem láthatta személyét.
 Megrettent Akhilevsz, 's megfordúlt, hirtelen ismert
 Pallasz-Athénára, és szeme látszott rettenetesnek. 200
 'S őt megszólíttván, szárnyalló szokat imígy ejt:

Hozzánk, pajzstrázó Zevsznek magzatja, miért jössz?
 Látni bitanglását Agamemnonnak van e' kedved?

Am de neked mondom, mellyet tellyesedni reménylek
Fennhéjzasi miatt hamar éltét veszteni fogja. 205

Neki viszont szóllott Istenné kékszemü Athéna:
Égből én haragod' jöttem csendíteni, hogyha
Engedsz; küldé pedig Istenné szépkeblü Héra,
Mindenitek' szívből kedvelvén 's gondosan óván.
Am tégy félre viszályt, és kardot vonni se készülj; 210
És csak szókat eressz, mint fog történni, szitokra;
Mert ime megmondom, 's bé fog telyesedni bizonynal:
Háromszorta lesz e' kár pótoltatva tenéked
Fényes ajándékkal; de te szünjél, — és nekem engedj!

Neki, felelvén, így szóllott gyorslábás Akhillevsz: 215
Istenné, szükség szavatok' tisztelve követnem;
Ambár telve haraggal szívem, minthogy ez így jobb.
Isten után ki hajol, hamarább hallgattja-meg ötét.

'S mond, 's az ezüstös markolatot megnyomta kezével,
'S hátra hüvelybe löké nagy kardját, 's hajla szavára 220
Pallasz-Athénának; mellyre ez felszáll vala Olümpira,
Pajzsrázó Zevsz' házaiba, más égi lakókhoz.
Magzata Pélevsznek tüstént illy durva szavakkal
Atridot megszóllítá, 's nem múlta haragját.

Bortömlő, bírvád kutyaszemmel 's szarvasi szüvel, 225
Sem valaha a' néppel felfegyverkezned az harcra
Sem Görögöknek jobbjával soha lesre kimenned
Nem mertél, mert ez szemejiddben látszik halálnak.
Jobb sokkal Görögök' széles seregébe' kezéből
Annak ajándékát, ha ki ellent szólla, kivenned, 230
Népnýúzó fejdelm, mert asszonyi népet igazgatsz.
És bizony Atríd most legutolszor tesz vala szégyent.
És ime megmondom, 's eskem magas esket előtted
E' pálczán, levelet melly nem fog termeni 's ágat
Többé, 's minthogy elébb gyökerét e' bérceken hagyta, 235
Nem zöldül-ki, mivel környül letarolta vas eszköz.
Héját és leveleit, 's Görögöknek magzati mostan
Bíralván kezeken tartják, kik szorgosan óvják
Zevsznek törvényit; 's magas esk leszen ez neked. Egykor
Fogják magzati a' Görögöknek ohajtani Akhillevszt 240
Mindnyájan, te pedig, bár búsult adni segédet
Nem tudsz, majd ha sokan gyilokló Hektornak alatta
Hullanak haldoklván; te pedig benn szíved' emészted
Bosszongvád, Görögök' legerős'bbjét mert legyaláztad.

Mond' Pelíd; 's ekkor pálczáját földre hajtá, 245
A' kirakottat arany kapcsokkal, 's ő maga félre-ült

Atrid más félen bosszong vala, 's fölkele Nesztor
 A' nyájasszavu, éles szóllója Pülosznak;
 A' kinek ajkairól édesbb hang foly vala méznél;
 És már két kor alatt folyvást értelmes halandók 250
 Holtanak-el, kik elébb véle együtt nőttenek, éltek
 Nagynevü Püloszban, 's most harmadik ízig igazgat
 Nékiek a' ki okosan elkeзде beszélleni, mondván.

Istennek, haj! milly szörnyü keserv Görögökre borúla;
 Mint örvend Priamosz, 's Priamosznak gyermeki majdan; 255
 'S minden Tróiaiak szívből mint fognak örülni,
 Visszongásaitok' megtudván, kik Danaok közt
 Vagytok elől harczban, kik vagytok előre tanácsban.
 Hidjetez énnékem, kisebbek vagytok idővel
 Nálam mind ketten; jobbakkal is hajdani korban, 260
 Mint ti, barátkoztam, 's becsben tartottak is engem.
 Olly hőseket mert nem láttam, 's nem látok ezentúl,
 Mint Drüasz és Peirithoosz, nép' pásztori, voltak:
 Kaineosz is, és Exadiosz, 's a' nagy Polüphémosz,
 Théseosz, Aigéiosz' fija, az égi lakókhoz hasonló. 265
 E' föld' emberi közt legerősbbek voltak, erősek
 Voltak, erős népeim nyertek diadalmat az harczban,
 Bérczi-lakos vadakon, kiket öldöstek vala szörnyen
 És imezek voltak társajm: eljőve Püloszból
 Távol határokról messzünnen, mert magok hívtak. 270
 Harczoltam magam is, de velek nem tudna bizonynyal
 Földi halandók közt senki is megvívnia mostan.
 Még is eszökbé vövék javalásim', 's szómra hajoltak.
 Készek hajolni tük is legyetek, mert jobb lesz hajolni
 Ettől, bár tehetős, te se akard elvenni leányát, 275
 'S hagyd-meg nékie, mit Görögöknek gyermekitől nyert.
 És te se fogj, fija Pélevsznek, veteke dni Királynak
 Ellene, mert soha még illy tisztet nem nyere sorstól
 Kardviselő fejedelm, Zevsztől kire szálla dicsőség.
 Hogyha vitézbb vagy is, és Istenné szült vala téged, 280
 Am de hatalmasbb ez, mert többeket ér-be parancsa.
 Atrid, szüntessd bús haragod', 's én kérem Akhillevszt
 Félre letenni epés hosszúját, a' ki vitézül
 Bástyá gyanánt szolgál minden Görögöknek az harczban.

Néki, felelvén, így szóllonga király Agamemnon: 285
 Mind ezeket mondottad, Öreg, bölcs szókkal előttünk;
 Am de ezen ember akar mindennek lenni felette;
 Mindeneken úr lenni akar, 's hódítani mindent,
 'S minden közt főv lenni: de nem jut-el arra, reménylem.
 Hogyha vitézlvé tették örök Istenek ötet, 290
 Szitkot szórni reánk imezért engednek e neki?

Félbe - szakasztvája őt, így szóllott isteni Akhillevsz:
 Félénk lenne nevem méltán, és semmire kellő,
 Engednék ha neked mindenben, akármire czélzasz. 295
 Így másokra parancsolgass, rám nézve ne rendelj
 Semmit, nem fogok én, hiszem azt, engedni tenéked.
 'S mást mondok neked im, de te jól elmédbe szorítsad.
 Kézze ugyan soha nem fogok én harcolnom ez hölgyért
 Véled, sem mással, mert vészitek a' mit adátok. 300
 Am de egyebem mim még vagyon a' gyors barna hajónál,
 Abból semmit nem viszesz-el ragadozva, ha tiltom.
 Bár nosza próbáld-meg, ezek és hogy eszekbe vehessék;
 Barnáló véred tüstent e' láncsa körül foly.

És ezek, így egymás ellen küszködve szavakkal, 305
 Fölkeltek, 's szétfoszla a' nép a' görbe hajóknál;
 És Pélid terméhez ugyan, 's egygyforma hajókhoz
 Még vala Patroklosszal, 's több bajtársival egyben.
 Atridesz meg' gyors gályát tengerre lehúza,
 'S hűsz evezőt választva belé, 's feltési Apollnak 310
 Áldozatát, 's hozván Khrüzeiszt, a' kellemes arcút.
 Helyhezi rája, vezérül ment a' gondos Odüsszevsz,
 'S fölhágván ezek, így úszák a' szélveszes útát.
 Atridesz pedig a' népet tisztúlni parancslá.
 És tisztútlak azok, 's szennyeik' tengerbe hajtak. 315
 'S vittek Apollonnak tellyes áldozatul bemutatván
 Ökröket és kecskét, tengernek partjai mellett;
 És a' szag füsttel szállott Uranosra körítve.

És ugyan a' nép közt ezek így folytak, de Agamemnon
 Nem tesz félre viszályt, Akhillevszt mellyel fenyegette. 320
 Mert ő Talthübiosz- és Eurübatészhez imígy szóllt,
 Kik héróldi valának és hű szorgalmu eselédi:
 Menjetek-el Pélevsz fíja, Akhillevsznek teremébe,
 'S fogva vezessétek Brizeiszt, a' kellemes arcút,
 És, ha nem adja, magam fogom én elvenni előle, 325
 Többekkel menyén, melly lészen néki keservesbb.

Szóll vala, 's elküldé, 's rájuk fenyegetve beszéllett.
 'S búsan mentek azok tengernek partjai mellett,
 'S Mürmidonok' sátorjaikhoz 's gályájukig értek.
 Őt pedig, a' sátor mellett, 's a' barna hajónál, 330
 Ülve lelék, 's látvája őket nem örül vala Akhillevsz.
 Félvén álltanak ők, 's tisztelvén nézve királyra;
 Szóllani nem mertek hozzá, sem kérdeni tőle.
 Ő pedig észbe vevé dolgaikat, 's zenge feléjük:

Üdv, o héroldok, Zevsz' angyali 's emberekéi is.
 Erre közelbb! nem vádolok én mást, csak Agamemnont,
 A' ki bocsát titeket Brizéis lyánynak okáért. 335
 Am nosza nagynemü Patrokleisz, hozzád-ki leányom',
 'S adjad vienni nekik; 's ők fognak lenni bizonyság
 Földi halandóknak 's örök Isteneinknek előttök.
 És a' hajhataatlan fejedelmnek előtte: ha ezentúl
 Rám szükség leszen, a' szörnyű veszedelmet elüzni 340
 Másokról; mert esztelenül dühöd ez szívében,
 És eggyszerre nem is tud néznie hátra 's előre,
 Bátorságban hajók mellett mint vívna Görög-nép.

Mond vala; 's Patroklosz kedves társára figyelmez,
 'S sátorból kihozá Brizéjszt, a' kellemes arczút, 345
 'S vinnjek adá, 's mennek Görögök' gályájához ismét,
 'S kénytelen együtt ment a' nemberi; 's ekkor Akhillevsz,
 Sírván, társaitól tüstént külön üle, kiválva 350
 Ősz tenger' partján, nézvéje az barna habokba,
 'S nyújtva kezét kedvelt anyjához esenge sokáig:
 O anya, hogyha engem rövid életkorra szülél-ki,
 Kelle dicsőséget legalább hogy énnekem adjon
 Zevsz, a' fennörgő, 's ime most sem engede semmit
 Mert bizony Atrid, a' tágas - birodalmu Agamemnon 355
 Megbecsmelt, maga mert, elvéén, birja jutalmam'.

Mond vala könnyezvén, 's ötet szent anyja meghallá,
 Vénült atyja körül tenger mélységiben ülvén.
 'S gyorsan feljöve az ősz tengerből, mint valamelly köd,
 És ott elleniben ült nékie, könybe-borultnak; 360
 Megsimogatta azután, 's szót szől vala, 's megszólítá:
 Mit sírsz, gyermekem, és szived' melly bánat epeszi?
 Mond-d-ki, 's ne rejtse-d el tőlem azont, hogy ketten is értsük.

Mélyen-nyögve hozája így szólt gyorslábu Akhillevsz:
 Van tudodra; 's mivel tudod azt, mért kell lebeszélnem. 365
 Thébéhez jöttünk, szent várába Eetionnak,
 És feldúltuk azont, és elhoztunk ide mindent,
 És azokat Görögöknek gyermeki jól fel is oszták,
 'S Atridnek kivevék Khrúzeiszt, a' kellemes - arczút.
 Khrúzes majdan Apollnak papja, a' Messzelövőnek, 370
 Pánzélos Görögök' gyors gályájikhoz elére,
 Hozván végtelen árt, mellyen megváltsa leányát,
 Tartva kezében Apoll' lombját, a' Messzelövőjét.
 Eggyben aranybottal, 's minden Görögöknek esengett
 Két Atridáknak de leginkább, népvezetőknek. 375
 'S ekkor minden más Görögök részére hajoltak

Kellene is tisztelni papot, 's elvenni az ajánlást;
 Ellenben Agamemnonnak nem tetsze szívében,
 'S mocskosan elküldé, 's hozzá fenyegetve beszéle.
 Bosszongvája az Öreg haza tér vala, 's ötet Apollon 380
 Esdeklései közt hallá, neki mert vala kedves,
 'S Argosziakra gonosz nyílt küldé; a' népek azonnal
 Hullanak egymást érve, 's az Isten' vesszeji zúgtak
 A' Görögök' széles seregén mindenfele. Nékünk
 Zengi jövődjét a' Jósól, Messzelövőnek. 385
 Én eggyyszerre Apollt legelő engesztelni javallom.
 Atréjonra azután bosszúság szálla, 's fölállván
 Szót fenyegetve bocsát, melly bételyesedve vagyon már.
 Mert az gyors gályán a' barnálló szemű Achájok
 Küldik Khrúza felé, 's megyen a' fejdelmnek ajándék. 390
 Termemből pedig elvezeték heroldok előlem
 Brizéiszt, adtak kit Achájok' gyermeki nékem.
 Ám de te, hogyha tehet'd, kelj védelmére fiadnak,
 'S menvén égbe-felé, kérjed Zevszt, eggykoron hogyha
 Vagy szavaiddal jót Zevsznek, vagy müddel, okoztal. 395
 Mert téged dicsekedni gyakran házában atyámnak
 Hallálak, mikoron mondád, hogy fellegi Zevsztől
 Égiek közt egyedül szörnyű veszedelmet elűzél,
 A' mikoron megkötni akarak más Istenek ötét,
 Héra, megint Poszeidáon, meg Pallasz-Athéna. 400
 Te pedig, Istenné, lánczaiból, jöve, kimentéd
 Szóllítván tüstént a' Százkezűt a' magas égre,
 Kit nevez égi sereg Briareosznak 's minden halandók
 Aigréjonnak, 's ez felmúlja erejével atyáját,
 A' ki tovább Kronion mellé ül vala dicsben, örülvén. 405
 'S megborzadtak az Istenek is, 's már meg se kötözték.
 Menj, 's neki most emlitsd ezeket, 's térdejt megöleljed,
 Hogyha akarand valahogy Trójának vinni segédet,
 'S a' széttvert Görögöknek hadát a' tengerig űzné,
 És az hajókhoz, mind büntetve miatta Vézérnek. 410
 'S tudja-meg Atrid is, tagas-birodalmu Agamemnon,
 Ő vétkét, Görögök legerősbhjét mert legyalázta.

Néki felelt ezután Thétisz sok könnyeket öntvén;
 Jaj fiam! o mert mjért nevelélek búra, kiszülvén,
 'S bár az hajók mellett könnyetlen 's békesen ülnél! 415
 Mert élted rövid, és nem nyúl hosszúra tenéked.
 Most hamar elmúló, 's nyomorúlt is vagy te felette
 Mindennek, 's ím házajmban bal sorsra születted.
 'S majd ez ígét megyek én magam a' hólepte Olümpra
 Villamkedvellő Zevsznek lebeszélni, ha enged. 420

Te pedig itt ülvéd, a' gyorsevezőjü hajóknál,
 Bosszankodj' Görögökre, 's egészen szűnj-meg az harcztól;
 Mert Zeusz a' jámbor Szaraczenokhoz mene tegnap
 Vendégségre Okeánba, *) 's az Istenek egybe követték,
 Tizenkettedikén ismétlen feljön Olümpra. 425
 'S akkoron én azután Zeusz' érczházába menendek,
 És lábajhoz esem, 's hiszem őt engednie nekem.

Így mondvája elment, és ottan hagyta vala ötet
 Szépöví hölgyéért haragot forralva szüvében,
 A' kit erővel tőle elvittek. Azonban Odüsszeusz,
 Vivén a' szent áldozatot, Khrüzába jutott-el. 430
 És ezek a' mikoron a' mély kikötőbe hatának,
 Felszedik a' lobogót, 's betevék a' barna hajóba,
 Arboczekat meg' hüvelybe vonák, kötelekkel eresztvéu,
 Egyszeriben, 's az hajót állásra lapáttal hajíták. 435

(hat sor ki vala törölve.)

És kiveték a' vasmaeskát, 's tartókhöz akaszták;
 És ki jövének majd magok is partjára Okeánnak
 És kihozák szent áldozatát a' Messzelövőnek.
 'S kiszállt Khrüzéisz is a' tengerjárta hajóból 445
 Kit vivéje azután oltárhoz gondos Odüsszeusz,
 Atyjának keziben leveté, 's így szólla hozzája:

Khrüzesz! küld engem férjfsjak' fejedelme Agamemnon.
 Lyányodat elhoznom 's Phoibosznak nyújtanom itt szent
 Áldozatot, Danaokra hogy engesztelve tekintsen 450
 Argosziakra ki most iszonyú fájdalmat ereszte.

Így szóllvája, kezébe tévé, 's az fogja, örülvén,
 Lyányát, a' kedvest; 's ezek oltárjoknak elébe
 Allítják az áldozatot sorjába serényen.
 Mozdás lőn azután; a' liszteket is fölemelték. 455
 'S erre nagyobb hanggal Khrüzesz kéznýjtvá könyörge:

Hallj-meg, Ezüstives! te, ki Khrüzát védeni szoktad,
 'S Killát, a' jeleset, 's Tenedoszban hatalmmal igazgatsz;
 Ennekelőtte egykor ha meghallál engem, esdeklőt;
 Engem ugyan megtiszteltél, 's Görögökre hozál bút, 460
 Mostan is, ismétlem, nekem e' kérésemet add-meg;
 A' Danaokról már e' szörnyű vészeket üzd-el!

Így szóllt esdekvén. Rá hallgata Phoibosz-Apollon.
 'S hogy már esdektek, 's a' liszteket is levetették,
 Hátra vonák legelébb, 's megmetszék, és letarolták, 465

*) Vályi-Nagyndl: „Mert Zeusz, Okeanos' habján, kegyes Aithiopokhoz ment vala tegnap ebédre, 's az Istenek egybe követték.“ A' Szaraczen ebből leve: Saracénus; aat pedig Homér nem ismerte.

És czombjait kiszelik, 's környül hájjal beboríták,
 Kétszeresen gyürvén, 's rájuk nyers húsokat hordtak.
 'S vagdalt fába az Öreg lángot gerjeszte, 's piros hort
 Önt - ki, 's az ifjúság tart mellette öthegeyi nyársat.
 És, hogy elégtének a' czombok, 's a' béleket ízlek, 470
 Akkor elaprózták a' többi, 's nyársra vonáják.
 'S megsütték jelesen, és mind egymásra lehúzták.
 És hogy szüntének a' művtől, 's szerzetek ebédet;
 Öttek, 's szívek hijányt nem láta egyforma ebédben.
 És hogy az éhség 's a' szomjúság végre lecsendült, 475
 Ekkor serlegeket borral koronáztak az ifjak,
 'S mindennek széttosztogatók, kezdvén poharakkal.
 Majdan egész nap alatt enyhíték dallal az Istent,
 Szép dicséreteket Görögöknek gyermeki mondván.
 Zengék Messzehatót, 's hallá, 's szívében örüle. 480
 És mikor elhunyt volna a' nap, 's lőtt volna sötétség,
 A' gályák' kötelékeihez szendergeni mentek.
 És mikor újanszülve kiszállt a' rózsaszín Hajnal,
 Vissza megint Görögök' széles seregéhez eveztek.
 'S nekik jó szellőt ada messzelövellő Apollon. 485
 'S felteszik árboczokat, 's lobogóit rája feszítik,
 'S öblösödik szélről a' közbülső lobogó, a' zaj
 Barnán zúg a' deszka körül, a' gálya haladván,
 Melly futa hullám közt, útját hasogatva keresztül.
 És hogy már Görögök széles seregéhez elértek, 490
 Barna hajójokat ők ugyan a' szárazra vonáják,
 Fent az homokra, 's gerendákat nyújtának alája;
 'S elszorták magokat teremeikben és az hajók közt.

Ám de tüzelg, ülven a' gyorsevezőjü hajóknál
 Nagynemü magzata Pélevsznek, gyorslábu Akhillevsz. 495
 Nem forog hősökkel fényes gyűlésben azolta,
 Nem soha az ütközetben, de magában epesztgeti szívét
 Ottan vesztegvén, és zajt és harcot ohajta.

Hogy pedig az naptól lőn az kétszer hatod hajnal,
 Mentek az Istenek is föl Olümpra, kik élnek örökké, 500
 Együtt mind, és Zevsz legelől; 's magzatja' paranesát
 Théüsz nem feledé, 's feltűne az tenger habokból,
 És fölszálla korán a' terjedt égre 's Olümpra.
 Másoktól külön ülve lelé mélyhangu Kronideszt,
 Legmagasabb tetején a' számos-bérczű Olümprnak. 505
 Néki elejbe leült ottan, 's térdeit megölelte
 Ballal, jobbával pedig állát fogta szelíden;
 'S Zevsz-Kronionhoz imígy szólt, a' fejedelmhez, esengvén;

Zevsz atya! hogyha ekkor jót tettem véled az égben
 Szóval vagy művel: nekem e' kérésemet add-meg! 510
 Tiszteld-meg fiamat, ki rövidebb-életű minden
 Másnál, most pedig őt hősek' fejedelme Agamemnon
 Megsérté, maga mert, elvévén, bírja jutalmát.
 Am de dicsőítsd-meg te őt, mennyei gondviselő Zevsz,
 'S adj Trójának erőt mindaddig, míg nem Akhájok 515
 Tisztelik én fiamat, 's nevelődik rajta dicsőség.

Mond, 's Zevsz, a' fellelgyűjtő, nem száll vala semmit,
 'S csendesesen üle soká; 's Thétisz mint térdihez ére,
 Szüntelen' úgy tartá, 's könyörög másodszor is újra: 520
 Am igazán ígérjed-meg, 's ints helybe-hagyólag,
 Vagy tilts-el, mert nincs félelm kebledben, hogy értsem,
 Mennyire tiszteletlen vagyok Istennék' seregökben.

'S fellelgyűjtő Zevsz neki mélyen, monda, sohajtván,
 Vajmi veszélyes eset, mikor ellenkezni kiszállatsz
 Hérával, mert ingerel ő szütkáival olyankor. 525
 Ő pedig oktalán is mindég évődik az égben
 Vélem, Trója' hadát, mondván, hogy védem az harczban.
 Am de te most ismét térj-vissza, hogy észre ne végyen
 Héra, 's ezekre nekem lesz gondom, végre hogy hajtsam.
 'S íme bizonyságul néked fogok inteni főmmel, 530
 Mert ezt legfontosbb jeladás éntőlem az égben,
 'S többé vissza sem is vehető, 's nem csalfa az ígérlet,
 'S félbe sem is maradó, ha mire én fogok inteni főmmel.

Mond, és barna szemöldjeivel hunyoríta Kronion,
 'S ambroziás haja fellebbent volt a' fejedelmnek 535
 Homloka' szent bércezen, 's megrendíté vala Olümpot. *)

*) Phidiász azon parancsolattal tisztelteté-meg, hogy készítené Zeüsznek egy szobrát, melly a' játékaíró híres Olym-
 piában fogna oltárra állítani. Midőn képzeletét gyűlasztigátá, hogy mive a' várakozásnak megfelelőessen; egy Rhap-
 szódoszt halla - meg véletlenül, ki Homérnak e' verseit éneklé. Megvan a' mit keresek! kiálta Phidiász; 's ki nem
 érzi, hogy a' hasonlíthatlan három hexameter, hozzá véve azt, a' mit az Istenek' és emberek' atyja a' könyörgő
 Thétisnek feljebb monda, alkalmas vala a' Művész lelkébe a' nagyságnak azt az ideáját lobbantani, mellyet
 munkája kívánt.

Η, και κυκνησεν ἐπ' ὀφρυσι νεύου Κρονίων,
 Ἀμβροσίαι δ' ἀπὸ χαίται ἐπερωσαντο ναυκτός
 Ἥρατος ἀπ' ἀθανάτοισι μετὰ δ' ἐλελίσεν Ὀλύμπου.

A' Vályi-Nagy ellen tett igazságtalan vád kénszerit elmondanom, a' mit különben elhatálgatek vala, hogy e' sorokat én
 fordítam, még minekelőtte Külesey Hódászhoz fogott:

Mondá, 's barna szemöldjeivel hunyoríta Kronion,
 'S ambroziás haja fellebbent a' Rettenetesnek
 Homloka' szent bércezen, 's megrendült a' nagy Olümposz.

— Rettenetes az-az rettenve-tisztelt. — Külesey is, Vályi-Nagy is állívoék soráimat. Imhol a' Vályi-Nagyé:

Mond vala, 's barna szemöldökével rá-inte Kronion,
 'S ambroziás haja rázódott az Olümpi Királynak
 Isteni főjéről, 's rengette az a' nagy Olümposzt.

Így tanakodván ők, széttmentenek, és az ugyan majd
Fényes Olümposzról a' mély tengerbe leszálla.
Zeusz pedig háza felé, 's mind egyre felálltak az égiek
Székeikből atyjoknak elébe, és senki sem is mert
Várni megérkeztére, de mind fölkeltek előtte. 540

'S ottan ő ugyan így székébe fölüle, de Héra
Tudta szüvét, látván vele mint közlötte tanácsit
Thétisz, az hólábú, deli lyánya a' tengeri Vénnek;
'S mindjárt Zeusz-Kroniont megszólította szitokkal. 545

Véled melly Isten, te Csalárd, közlötte tanácsit?
Van neked én tőlem távozván, kedved örökké
Rejtegetett dolgot végezned, sem soha nékem
Készen nem mondasz egy ígét is, melly van eszedben.

Néki felelt ezután a' földnek is égnek is, atya: 550
Héra, te hogy nékem minden szándékimat értsed,
Azt ne reméld; mert lenne nehéz neked is, noha nőm vagy;
És ha mit illendő lesz tudnod, senki bizonnyal
Isten sem fogja azt hamarább megtudni, sem ember.
Am de miket külön égiektől végezni akarandok, 555
Eggyenként azokat te ne kérdezzed, 's ne feszegetsd.

Néki felelt azután fennséges nagyszemü Héra:
Rettenetes Kronidesz, mondás jöve-ki szádból?
'S semmit elébb épen nem kérdék, 's nem veszegettem,
'S nagy bátran tanakodj, ha miket fog szíved akarni, 560
Most pedig elmémben félek, hogy elaltata téged
Thétisz, az hólábú, deli lyánya a' tengeri Vénnek.
Mert eljőve korán, melléd ült, 's térded ölelte.
'S nékie kérését, vélem, megadád, hogy Akhillevszt
Tisztelnéd, 's hoznál Görögökre halált az hajóknál. 565

'S felleghajtó Zeusz így szöll vala néki, felelvén:
Jámbor, szüntelenül gyanakodvád nézesz utánam;
Semmire azért még is nem fogsz te mehetni, 's szüvemtől
Inkább messze leszesz, 's leszen az rád-nézve keservesbb;
És ha ez úgy vagyon is, én azt úgy lennie ohajtom. 570
Most pedig ülj hallgatva, 's tanulj engedni szavamnak;
Oltalmat ne talán egy Isten is adni ne tudjon,
Jöve közelb, ha read karjaim' hatalommal eresztém.

Mond, 's megfélemedett fennséges nagyszemü Héra,
És hallgatva megült, mélyen keseredve szüvében; 575
Felnyögtek Zeusz' sátoriban az Olümpi lakók is.
's erre Hephajstósz, a' Művész, így kezde beszélni,
Kedves anyája a' min megörüljön, szépkeblü Héra:

Vajmi veszélyes eset leszen az, 's már tűrni sem illő,
 Hogy ti halandók' kedvéért visszongtok ezenkép, 580
 'S larmát égiek közt indítok, 's semmi gyönyört már
 Nem szerez a' kívánt lakadalm, mert győze gonoszság.
 És én intem anyámat ugyan, bár tudja magától,
 Járjon kedvvel atyám Kronidesz környül, nehogy ismét
 Szitkot szórjon atyám, 's lakozásunk' össze zavarja. 585
 Mert, ha akarand mindent az Olümposzi mennydörögő Zevsz,
 Feldönt székeiből, mivel ő hatalomban előáll.
 Am de te csendítsd őt, kérlelvén nyájas igékkel,
 'S engesztelve leszen tüstént a' Mennyei hozzánk.
 Így monda vala, 's felkelvén a' kétfülű kelyhet 590
 Kedves anyája' kezébe tévé, 's így szólla feléje.

Tűrjed, anyám, 's szenvedjed-el ezt, noha búban epedve,
 Hogy ne legyen szükség vereséged' látni szemeimmal,
 Bár kedvelnek; 's nem vihetek, noha fájlalom, akkor 595
 Oltalmat; mert állni nehéz az Olümpinak ellent.
 Máskor is engem már, segedelmet vinnen igyckszót,
 Fogván lábaimat, lehajt vala az égi küszöbről;
 És az nap mindég vitetém, 's mikor az nap elhúnya,
 Lemnoszban lebukám, 's szellem csak alig vala bennem;
 'S Lemnoszi férjfiak ott rám, a' lebukottra, vigyáztak. 600

Monda, mosolyga pedig Istenné, szépkeblű Héra.
 És mosolyogva fogá a' kelyhet magzatja' kezéből.
 Ő pedig erre ügyesen minden más égi lakóknak
 Tölt édes nektárt, mervén a' serleg' öbléből.
 'S végetlen nevetés támadt-fel az égi seregben, 605
 Látván Héphajstoszt mint jár vala szolgálgatván.

És ezek így lakozának ugyan, míg nem lehanyatlott
 A' nap, 's szívök hijányt nem láta egyforma ebédben,
 Sem gyönyörű lantban, mellyet tartott vala Apollon.
 'S Múzákban, kellő hanggal kik váltva daloltak. 610

Hogy pedig a' napnak sugárzó fénye hanyatlék,
 Ők ugyan eggyenként haza nyugodalomra menének,
 Mellyhelyen eggyenként palotákat nagynevű sáuta
 Héphajstosz gyakorolt kézzel nekik alkota rendben.
 Zevsz pedig, a' Villámszóró, nyoszolyája felé ment, 615
 Hol szunnyadni szokott, mikor édesen álom ered rá;
 Ott feküdt föl hágra reá, 's vele szépkeblű Héra.

Elvégezém az Első Éneket Cseken [Szatmár Várm.]

Novemb. 30-án 1816.

Kölcssey az *Élet és Literaturá'* Kötetében (Pest, 1826.) lap 256—276. keserű dévajkodással panaszolja, hogy meg van lopva Vályi-Nagy által, 's oly tetemesnek nézi a' szenvedett kárt, hogy a' mint ennek Iliászat megpillantá, kísértetbe jöve, kitépni a' két első ívet, és azt, mint sajátját, felzsebelni. Fél, hogy plagiáriusa' plagiáriusának tekintethetnék, 's kéri Szemerét, hogy a' kilopott helyeket gyűjtse egybe, 's adja-ki.

Mi könnyű vala most neki tenni-le azt az *Élet és Literaturá'* Kötetében, a' mi a' Vályi-Nagy' kezébe általam jutott; mert az életében mint írásaiban nemes-ízlésű Szemere nem engede a' nem szép kívánságnak. Úgy a' kiknek az affélékre gondjok van, látták volna, hogy Vályi-Nagy a' Kölcssey' dolgozását — m e g n e m l o p t a; 's Kölcsseynek legalább szerénységét fogtuk volna tisztelni. Az helyett jobbnak látá egy tiszteletes ember' hamvait bolygatni, 's az én ötet megszelidíteni törekedő leveleimet, nékem minden hírem nélkül közre eresztetni; a' mit hogy a' becsület' érzése tilt, legalább Cicerónak Philippicájából megtanúlhatta volna. Szerencsére nékem ez a' bántás magával hozza az elégtételt, mert az helyett, hogy leveleimért pirálnom kellene, úgy hiszem, hogy velek kevélykedhetem.

Igy magam eresztém-ki itt a' Kölcssey' fordítását, egészen az szerint, a' hogy az Vályi-Nagynál volt, és minthogy abból Kölcssey nagyot csinál, azon jelentéssel, hogy ennél többet az ő Iliászából sem Vályi-Nagy nem látá, sem én.

Ha szemeim még-nem csaltak, Vályi-Nagy az ő versei közül egynél többet által nem vett (458. *Igy szólt esdekýn; rá hallgata Phoibosz-Apollon.*); 's ez oly tolvajság, melyért szót veszteni kár volt.

De ha Vályi-Nagy akár ezért, akár némelly kitételekért, akár a' fordítás' neméért 's talán némelly technical fogásokért, plagiáriusnak nevezethetnék: minek fogja magát Kölcssey nevezni, midőn az 529—531 sorokra emlékeztetem, melyeket tőlem veve által? vagy midőn arra, hogy az egymás mellé jutott vagy egymás mellett álló vocálisokat a' kiszöktetés vagy össze-olvasztás által az én példám után csinálgatja egygyé? és hogy abban is általam van megelőzve, hogy a' nagy characterű, idegen, 's annál inkább a' régi írókat nem francziásan a' mi korunk' színében kell általhozni? A' ki engem' így lop-meg, én azt nem vádjaimmal fogom terhelni, hanem örömmel fogadom javalását.

Igen is, hogy nyomtatásban megjelent fordítást írni-ki nem annyi mint olyat, mely kezeken még nem forog. De vétek volt e az, hogy a' Kölcssey' fordítása közöletett Vályi-Naggal? vétek volt e, hogy ő azt szem előtt tartotta? hogy a' Vályi-Nagyé hamarabb elkészült, hamarabb megjelent? 's a' Kiadó nem gyujta e annyi tömjént Kölcsseynek, hogy ennek ugyan nem marada oka még többet kívánni?

Külömben kérdés Kölcssey előtt sem lesz, ha Vályi-Nagy érte e görögül; azt pedig, hogy idegen segédre nem szorult, mutatja az egész Költemény' lefordítása, melynek csak Első Könyvét ismerte Kölcsseytől. 'S bár még egy tizedig élhetett volna, hogy dolgozásainak adhatta volna meg azt a' simítást, melyre, sőt csak a' hézagok' kipótlásaira is, rá nem ért. Nem akarunk semmit levonni a' Kölcssey' érdemeiből, de nem is hiszszük, hogy szavunkat bántásnak végye, midőn kimondjuk, hogy ha Vályi-Nagy ve-

ve holmit Kölcsénytől, ez is vehet holmi mást Vályi-Nagyra. Legalább ohajtjuk, hogy a' Szerecsenek, Angyalok, Heroldok, fordításából kimaradjanak. —

Ungvár-Németi nyilat pattanta Vályi-Nagyra, mivel ez őtet megbántá — ha különben bántás az, ha valaki ellenzés nélkül nem javulhat valamit. Vályi-Nagy igen érzékenyen vette a' karczolást, 's úgy vette volna, ha az mást ért volna is. De Ungvár-Németi most kiadá Herminének írt Ódáját, 's a' nemes-lelkű ember felejté a' bántást, örvendezve jövődőlgeté, mi lesz egy tízed múlva ez az öregeket maga megett hagyott ifju. — A' történet semmi össze-függésben nincs a' Kölcseny' perével; de elégtételt tartoztam az Olvasónak az általam okozott únalomért; 's ohajtom, hogy az emlékeztessen mindnyájunkat, midőn hiuságunk oda akar elkapni, a' mi igazságtalan és nem szép. —

KAZINCZY FERENCZ.

Hazafiúi Jelentés, és meghívás.

Az Ausztriai Monarchiabeli Ló-tenyésztésnek elő-mozdítására, 's az arra fordítandó fáradozásnak felerkentésére, több nagy tiszteletre méltó Férfiak nem tsak a' folyó 1826-dik esztendőnek tavaszán, Bécs városa alatt tartatott Lovagos pálya-futás' alkalmával, nevezetes Jutalmakat osztogattak-ki, a' nélkül, hogy azoknak megnyerhetésétől valamelly a' Monarchiában neveltetett Lónak neme, vagy faja kizárattatott volna, de még a' jövő 1827-ik esztendőre is hasonló adományt szántak ugyan azon célra. Ezen példától serkentetvén, és tudván azt: hogy a' Magyar, és hozzá tartozandó Országokban a' Lovaknak nemesítése és tenyésztése méltó figyelmet érdemel, sőt azt, hogy elő-mozduljon a' legkegyelmesebb Kormány is mindenkor különös gondal elő-segíteni kívánja; a' köz-jóhoz vonzó hajlandóságtól buzdítatván, egynehány Hazafiak hasonló célra önkényes ajánlásokat tettek, melyekből kerekedett sommát több részekre osztván, azt jövő 1827-dik esztendei Junius 4-dikén, és következő napokon Pest városának gypén tartandó Lovagos pálya-futásra Jutalomul ki fogják tenni. Ezen Ló vetélkedést, hogy minden az Ausztriai Monarchia, és a' Magyar Korona alatt lévő Tartománybeli Polgárok, és Hazafiak részvételekkel fényesítsék, szíves barátsággal ezennel meghívattatnak.

Minthogy a' Jutalmakat ajánló Hazafiaknak egyenes célja csak az volna, hogy a' Ló fajaknak, és azok' nemesedésének jó következtésű gyarapodása eszközöltethessék, erre való nézve a' Javitásnak Lépcsőit széjjel szerkeztetvén, a' Jutalmaknak elnyerhetését is azokhoz szabták, 's e' következő feltételeket állapították-meg:

F. M. Or. *Minerva* 3. *Negyed.* 1826.

I. Az 1-ső Jutalom elnyerésére, melly egy 100 Császári aranyat érő Billikomból áll, futhasson minden Ló, melly az Ausztriai Monarchiának határain belől a' világra jött és nevelkedett, 's mellynek származását megmutatni, vagy megösmérni lehet.

II. A' 2-dik Jutalomért, melly 100 darab Császári aranyokból áll, futhatnak hasonlóképpen az Ausztriai Monarchia határain belől a' világra jött, és nevelt Lovak, melly futástól mindazáltal olyanok ki vannak zárva, mellyek tellyesvérű Napkeleti, avagy Angoly Ménlótól 's Kanczától, vagy tsupán ilyeneknek költsönös fajzásából a' Monarchiának határain belől a' világra jöttek, és nevedtek, 's mellyeknek tiszta származása tudva van.

III. A' 3-dik Jutalomért, melly 60 darab Császári aranyokból áll, futhat minden a' Magyar Korona alatt lévő Tartománybeli Ló, légyen a' Mén, Paripa, Kancza; csak hogy az, az ezen Országokban nemesített ugyan, de nem tellyes vérű Méneses Lovaktól származzék; a' mit béllyege által, vagy másképpen is a' futtatás alkalmával meg lehessen mutatni; ennek természetes következtében ezen futtatástól kizárattatnak a' második §-phus kivetettekén kívül, mind azon lovak, mellyek vagy csupán attyokra, vagy csupán annyokra nézve tiszta, tellyes vérű Napkeleti, vagy Angoly Lótól erednek, és az Ausztriai Monarchia körében jöttek a' világra és nevedtek, mellyektől is, hogy nem egészen tellyes vérből származtak, bizonyíttathatik.

IV. A' 4-dik Jutalomért, melly 50 darab Császári aranyokból áll, és az első három a' czélhoz legelől jutó Lovakra van szánva, úgy mint 30, 12, és 8 arany; futhatnak mind azon a' Magyar-Ország, és hozzá kapcsolt részekben származott Mén, Paripa, vagy Kancza Lovak, mellyek közönséges eredetűek, 's akármelly Ménes nem tartó Tulajdonosok által neveltettek, de mellyeknek származását ösmérni lehessen.

Ezen pálya-futásnak egyéb feltételei e' következők:

a) A' pályának hossza az első három rendbeli Jutalomért két Angol mértföld, vagy is 1732 Bécsi öl kerekded formában, melly látható oszlopokkal ki leszzen jeelve. A' 4-dik rendbélire pedig egy Angoly mértföld, vagy is 866 Bécsi öl egyenes lineában.

b) A' Lovasnak nyergestől kantár nélkül való nehézsége, (azon tapasztalásból merített jegyzéssel, hogy a' Ménló mindég három fonttal több terhet vinni tartozik, e' képpen határozott-meg:

Egy 4 eszt. nézve 116. Bécsi font.

Egy 5 eszt. nézve 130. —

Egy 6 eszt. nézve 136. —

Egy 7 eszt. nézve 138. —

c) Ezen terheknek megállapítása úgy értendő: hogy valamint annál kevesebbel egy Ló sem mehet-bé a' pálya-futás helyére, és annak Lovassa a' héjánosságot magára venni köteles, úgy több teherrel futni senkinek sem tiltatik.

d) Az első, és második Jutalomért futandó Lovaknak tulajdonosai ne terheltesse-nek jövő 1827-dik esztendei Martius 1-ső napjáig; a' 3-dik rendbeliek, ha az előbbeni Terminus nem tetszene, lealább 1-ső Májusig; a' 4-dik rendbeliek pedig 3 nappal a' futtatás előtt futtatni való szándékokat kijelenteni, 's Lovaiknak nevét, színét, korát, fa-

ját 's eredetét az alól nevezett Jutalombeli Biztosságnak beadni, — melly béjelentés a' Lovak' Tulajdonossainak valamelly véletlen megakadályoztatása esetében szinte az utolsó napokban sem fog megtagadtatni.

e) A' pálya-futásnak bizonyos napja, melly minden esetre ha Junius' 4-dikén nem eshetne-meg, az azt követő napokban okvetetlen meg fog történni, jóval előbb köz hírül fog tétetni, hogy a' Lovak' Tulajdonossai Lovaikat, mellyekkel futtatni akarnak, a' kinevezendő Biztosság előtt bémutathassák, hogy az, azoknak származásáról, és eredetéről megvilágosíttatván, melly Lovak mellyik Jutalomért futhassanak, kimondhassa.

f) A' futtatásban a' Lovasoknak millyen rendszabásokhoz kellésék magokat tartani, egy az előtt kihirdetendő napon fel fog olvastatni, a' mint azok úgy is jóval előbb köz hírül lesznek adva.

g) Ha valakinek ezen tudósításra nézve kétségei volnának, további világosítást nyerhet Levél által, vagy személyesen Bécsben Gróf Szécsényi István, vagy Gróf Károlyi Lajos; — Pesten pedig Báró Wenckheim Jó'sef, vagy Báró Orczy Uraktól, kik e' tárgyra nézve a' Biztosságot viselvén, szerencséseknek fogják magokat tartani, avval szolgálhatni.

A' Jutalom adók nevében:

Gróf Andrássy György, Gr. Berthold Antal, Gr. Eszterházy Miklály, Gr. Eszterházy Károly, Gr. Károlyi Lajos, Gr. Károlyi György, Báró Orczy Lőrincz, Gr. Fejachevich Féter, Gr. Szécsényi Fál, Gr. Szécsényi István, Báró Wesselenyi Miklós, Báró Wenckheim Jó'sef.

Foglalatja a' 3^{dik} Negyednek 1826.

	Lap.
Ghymesí Gróf Forgách 'Sigmond' Magyar-országi Nádor' 's Kúnok' Bírájának képe. — <i>Debreczeni Bárány Ágoston.</i>	763

Hetedik Füzet. Július.

1. Értekezés, az emberi szokás' erejéről, 's a' t. lásd a' 769-ik lapot. — <i>Csontos István.</i>	769
2. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. — <i>S. K. J.</i>	774
3. Az Aszszonyi Nem' siralmas sorsa Kelet-Indiában 1823. — <i>E. I. P.</i>	783
4. A' múlt Század' fáradozásai a' Kritikában. — (<i>Herder után</i>) <i>Guzmics Isidor.</i>	787
5. A' Barátság. — <i>K. M.</i> — A' Szomjas Vadász. — <i>Gr. D. J.</i>	797

Nyolczadik Füzet. Augusztus.

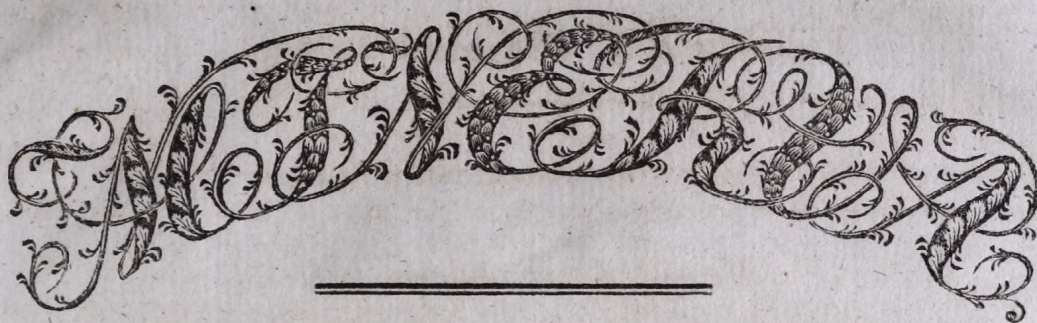
6. Verulámi Báró Bacó' gondolatai külömbféle tárgyakról. —	801
7. A' Katholika Egyház' mostani Hierarchiai állása az egész Világon. — <i>E. I. P.</i>	807
8. A' Keresztyének' elszaporodásának át-nézése, egyes Századonként. — <i>E. I. P.</i>	808
9. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (<i>Folytatás.</i>)	809
10. Bege-Szent-György' leírása. — <i>Debreczeni Bárány Ágoston.</i>	816
11. Felséges II-ik Jó'sef Császár-Királynak Hóra' szolgálát lecsillapító Parancsa. — <i>Egy nyomtatvány után közli Ponori Thewrewk Jó'sef.</i>	823
12. Egy nevezetes Magyar régiség' és ritkaság' leírása. — <i>Rumy K. Gy.</i>	825
13. Hunnuskok' emléke Német földön — <i>E. I. P.</i>	826
14. Cháron. (<i>Lucián szerint</i>) — <i>Árvay Gergely.</i>	827
15. Az Igasság. — <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	834
16. Eredeti Mesék. — <i>Szent-Miklössy Aloyz.</i>	836
17. Az Élet' Pósta-stációji (<i>Lange után</i>) — <i>Gr. D. J.</i> — Szépség' ereje (<i>a' Koránból</i>) <i>E. I. P.</i> — A' Költés' Tündére 1817. — <i>E. I. P.</i> — Az Élet-időhöz. <i>Édes Albert.</i>	837

Kilenczedik Füzet. Szeptember.

18. Az Aszszony. — <i>T.</i>	841
19. Pénz-szűke, Éjszak-Amerikában. 1825. — <i>Edvi Illés Pál.</i>	848
20. Barcsai Ábrahám' Emléke. — <i>Sipos Pál.</i> — Közli <i>Kazinczy Ferencz.</i>	849
21. Ádám és Szeráf, vagy: A' Lélek az Emberben. (<i>Példázat</i>) — <i>E. I. P.</i>	852
22. Luther' Németül írt barátságos Leveleiből Mutatvány. — <i>Edvi Illés Pál.</i>	853
23. A' Homér Iliásának I-ső Éneke. — <i>Fordította Kölcsey Ferencz.</i> — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	865
Hazafiúi Jelentés, és meghívás.	—

Felső Magyar-Országi

POZÓRÁS.

1826.

Opto tibi vultum multa et praeclara minantis. Hor.

4^{dik} N e g y e d.

OKTÓBER, NOVEMBER, DECEMBER.

A' Felséges Kir. Magyar Helytartó Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYV-NYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰNYEL 'S KÖLTSÉGEIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

BÁRÓ FORGÁCH ZSIGMOND,

MAGYARORSZÁG NÁDOR _,

NÓGRÁD PEDIG ÉS SZABOLCH VÁRMEGYE FŐ-ISPÁNYA,

SZÜLETETT 1556-BAN, MEGHOLT 1621-BEN .

ILLYÉSHÁZI

GRÓF ILLYÉSHÁZY ISTVÁN,

A' NÁDOR.

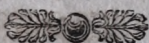

Az ESZTERHÁZY és ILLYÉSHÁZY nagy ragyogású házak azon-eggy törzsöknek két ágai. Egy SALAMON nevű atyának, a' XIdik Században, voltak két fiai, PÉTER és ILLYÉS. Ezek 1238. megosztóznak, 's Péternek *Zerház* jutott, — (olvasd *Szerház*) — Illyésnek *Illyésháza*; két szomszéd birtok a' Csallóközben, Pozsony Várm., mely egy 1239. költ Határ-járási Ok-levele bizonyítása szerint, a' *Votha*, vagy más nevével, az *Általút-alja-földje* által körül vala ölelve.

A' helyek' birtokosai ország-szerte azon jószág' nevét vevék vezetéknévül, mellyen laktanak, 's a' Péter' maradékai ZERHÁZYNak, az Illyéséi ILLYÉSHÁZYNak neveztetének-el. Az Illyésházyak megtarták nevöket: az Eszterházyak nem, 's Szerházy Ferencz Pozsony Vármegyei Vice-Ispán a' nevet 1584. Eszterházyvá változtatta-el. Ezen állítás' valósága felől oly csallóközben Ok-levelek tehetnek bennünket bizonyosokká, a' hogy hitelt az a' Genealogiai Tábla nem érdemel, melly által az elnévelenség a' társatlanúl-ragyogó házat elébb ugyan csak Atiláig, de tovább az Asvérus Király' Zsidó-születésű szép nőjéig, és minthogy a' Genealogus', elégnek még azt sem vélé, Noe Patriarcháig vitte-fel; hogy így a' ház a' maga őseit, atyáról atyára, az emberi nemzet' legelsőjéig, ismérhesse.

Az Illyésházy-ág Pozsony Vármegyének egynél több Vice-Ispánt ada már a' régiebb időkben is, a' mint ezt mind a' fényes háznak, mind a' Vármegyének Levél-tárja bizonyítja. Illyen vala GYÖRGY; illyen ISTVÁN, ki felől itt szölkünk. Ezen Györgynek fija, Istvánnak pedig atyja, TAMÁS, a' Sopronyi 1553. tartott Dietán Pozsony Vármegyének követségét viselé.

Tamásnak elsőbb hitvesétől, Kis-Magyarai Földes 'Sofától, (a' János' leányától) született 1. ISTVÁN, 2. GYÖRGY, 3. JÁNOS és 'SÓFIA leánya, Szerházy Ferencz már említett Pozsonyi Vice-Ispánnak hitvese, az az áldott méhű aszszony, ki a' hazának minden mostanig élt Eszterházyakat adá. Második nőjétől, Csebi Pogány Annától, (Péternek leányától) születék az egy FERENCZ, 's KATA és BRIGITTA; amaz a' hatalmas Bosnyák András', ez Gróf Lodron Lajos' hitvese.

István, egy még ma is fennlévő, hitveséhez saját kezével 1604. Febr. 29-dikén írt levele szerint, mellyben jelenti, hogy kevés napok alatt bérekeszti életének 63dik esztendejét, születését 1540-re ejti, ellenben halotti Emlékének tábláján az említetik, hogy ő 1609. Május' 5-dikén halván-meg, 68 esztendőt és 8 holnapot élt; melly szerint Istvánnak születése 1540-re esnék. Talán hihetőbb, hogy emlékezete magát ötlet hagyta-el, mint hogy lelkes Özvegye a' márványra megtévedve vésette légyen az év-számot.

Iskoláját a' Pozsonyi Gimnásiumban végezte, már ott is éreztetvén, melly nagyságra fog majd emelkedni. Ott szívta-be a' Tudományoknak azt a' szeretetét, melly ötlet legterhesbb gondjai közt is soha nem hagyá-el; melly vele Bán nevű Trencsén Vármegyei jószágában egy új Gimnásiumot állitata; melly arra serkenté, hogy Ferencz féltestvérének fiját, Gáspárt, a' 'Külföld' nevezetesebb Académiájában tanultatá, és a' melly miatt a' maga korának első rendű Tudósaitól, kikkel meg nem szakadt levelezésben állott, mint a' XVII. Száznak a' tudományi pályán is egyik legméltóbb hőse, forró tisztelettel nem csak tiszteltetett, de a' mi még több, szerettetett is.

Kilépven most az életbe, tisztének ismeré azoknak állani seregekbe, kik férfias lélekkel rajta voltak, hogy a' hazát a' Török járom alól kiszabadithassák. Katonai szolgálatját Pálffy Miklós alatt kezdé, kinek nevét a' Fileki, Párkányi, Nógrádi, Esztergomi, Székes-Fejérvári csaták, 's a' Veszprém', Tata, Pápa, Szécsény és Győr' megvételei (Győrrött együtt Schwarzenberggel) tették halhatatlanná. Pálffy annyira kedvelé a' derék ifjat, hogy legtittkosbb levelezéseit reá-bízá. De Illyésházy most, Pálffynak javaltával, álméne a' Pálffy' sógorának, Lepoglavai Krusics Jánosnak, zászlója alá; szeretve itt is mind Vezérétől mind társaitól, és, a' mi az érdemnek sem mindég adatott, megnémítva az irigység' szavát.

Ezen idő-tájban történheték, hogy ismeretségbe juta Erdődy Péter Horvát-oroszági Bánnak elsőbb hitvesétől, Tahy Margittól, született Anna leányának, Zerdahelyi Dersffi Istvánnak özvegyével, 's ezt 1572. elvette. Félre voná tehát magát a' tábortól, hogy szerelmének 's házi-gondjainak élhessen, 's hazáját a' béke' pályáján szolgálja. Legelőbb Vice-Ispánnak választaték-meg a' Pozsony Vármegyei Rendei által; tovább a' Királyi Kamara' Tanácsosává neveztetett, Báróvá lett, 's csaknem minden terhesbb dolgok' kivitele reá vala bízva. Már 1588. az Ország' jövedelmeinek jobb karba állítására, mint Biztos, a' Dunától szinte Liptóig terjedő részekre küldetett-ki. Ugyan azon eszt. az egy részről Magyar-ország, más részről Austria és Stiria közt vont határ' elintézésére rendelt Biztosságnak, és egy másiknak, ő is tagjává neveztetett; 1596. részt veve a' Lengyellel kötendő szövetség' munkájában, 1599. a' Lengyel határok' megújítása 's igazítása körül foglalatoskodott; 1603. pedig Kir. Udv. Mesteri méltósággal ékesitetett-fel.

Házi örömei nem tartának sokáig. Csak huszonhat esztendő hitvese már 1577. elhala, 's gyermekek nélkül; 's ez a' csapás őtet nem csak mély bánatba, hanem igen kedvetlen perlekedésekbe is süllyesztette. Erdődy Péternek már említett hitvesétől ezen egy leányán kívül nem lévén egyéb gyermekei, ő ezt nagy kiterjedésű birtokaiban (Monyorókerék, Vörösvár, Körömond, Somlyó, és még hat más Várak és Urodalmakban) Kir. Adomány-levél által férfi-gyermekeké praeficiáltatta, de elhalván most hitvese, 's ő másodszor Alapi Borbálát elvévén, 's ettől Tamás és Péter fiaikat nemzvéen, 's maga is elhalván; özvegye és leánya között elkezdődének az ellenségeskedések, 's az özvegy erővel üle-bé a' jószágokba. Meghalván Illyésházyne is, Illyésházynek jussai megszűntének; azonban az 1578diki Ország-gyűlés azt végezte, hogy Erdődyné a' jószágokat Illyésházynek ereszze-viszsza, 's erőszakos lépése miatt idéztessék törvény' elébe.

Illyésházy három eszt. olta keserge elvesztett kedvese után, midőn a' haldokló Krusics hirtelen elő-szóllitátá, 's az ő óltalmába ajánlá szeretetre-méltó özvegyét Pálffy Katalint, a' nagy hős Miklósnak testvérét. Illyésházy az özvegyet elvette 1580., 's ezen házasság által kimondhatatlanul megkönnyíté az előre-haladás' terhes munkáját. Krusics a' háborgó időkben nagy jószágokat szerze, 's azoknak egy részét özvegyének, egy más részét egyetlen gyermekének Helenának, a' Dietrichstein Maximilián hitvesének, hagyá. Ennek esék Lika-Vára is (Likawa, Liptó Várm.), mellynek birtokával együtt járt a' Vármegye' Fő-Ispánsága. De minthogy ezt Dietrichsteinné mint Aszszony, férje mint még akkor nem Indigena, nem viselheték; azt 1582. Illyésházy nyerte-el, 's meghalván az Aszszony 1586ban, Illyésházy Krusicsnak minden jószágaira Kir. Adomány-levelet nyere. 1593. magáévá tette Trencsén Várát is, letévén Forgács Imrének a' zálogos-pénzt, mellyben azt bírá. Gróffá nevezteté magát és maradékot, magáévá tette Gödinget, Morva-országban; 1600. Trencsén, Szucsá, Bán és Surány jószágokban mint örökös beiktattatott; Trencsénnek örökös Fő-Ispánságát nyerte, 's azon Kir. biztatást, hogy az általa zálogban-birt Szent-György és Bazin Városokra is megfogja a' Kir. Adomány-levelet nyerni.

Illyésházy úgy hiheté, hogy már eljuta a' nagyságnak azon pontjára, mellyet óhajthat (Nádasdy Tamásnak halála olta 1554. nem vala Palatinus); de irigység és dölly nem nézheték azt lebegni oly magasan magok felett, a' kit nem sok idő előtt még oly mélyen gondoltak magok alatt állani. A' boszszú' édes öröme, hogy földre veretik egy hatalmas; az a' remény, hogy annak eldölte őket meggazdagíthatja; az a' diadal, hogy az új Hit' leghatalmasbb követőjének eldölésével maga a' gyűlölt tudomány is le fog teritetni; arra ösztönöze mindent, hogy ellene, a' setétben, egy rettenetes párt-szövés fonódjék, melly más szemet mint a' Rudolfé, ki Országainak kormányzása helyett a' csillagos ég' forgását szerette vizsgálgatni, nem téveszthetett volna meg.

Illyésházy csendesen jára pályáján tisztaságának boldogító érzésében, 's még sem álmodhatá, hogy feje felett veszedelmes fergeteg gyülekezik, midőn egy Pilsenben 1600. Január. 14d. költ Kir. Levél azon támadott neheztelést tudatá véle, hogy ő az 1599diki Dietán a' Trencsényi Rendek' kívánságát a' Dézmák' dolgában a' Nyitrai Püspökség ellen hevesen vitatá; hogy az ő hatalma alól kijutni igyeksző Szent-György és Bazin Városok' lakosinak kívánságait gátolta; hogy Csabrag és

Szitnya várakat elrontva adá által Personális Joó Jánosnak. Mentségei, hogy neki mint Fő-Ispánnak, a' Rendek' kívánságait pártfogolni illet; hogy neki meg vala ígérve az Adomány-levél Szent-György és Buzin eránt; hogy neki parancsolva volt a' haszonvehetetlen két Vár' elrontása, melly csak arra szolgálhata, hogy ott a' zsi-ványok találjanak menedéket, nem lelének elfogadtatást, 's meg vala hagyva, hogy mind ezekért Somogyi István Kir. Ügyek' Directora által a' Pozsonyi Dietá elébe idéztessék. De minthogy a' Vád-levél Illyésházit leginkább a' Császár ellen ejtegetett tiszteletlen szóknál, és a' Szent-Györgyi és Bazini lakosok' panaszainál fogva nyomá, 's ezek részint bé nem bizonyíthatának, részint az ő büntetésére nem voltak elégséges okok, a' Director el nem kezdé a' pert, 's így a' Gróf elől elvoná az alkalmat, ártatlanságát kivilagosítani.

Ugy látszik most, hogy a' veszély szétoszlott, és a' mi kedvetlen történt, feledésbe fog eresztetni; de mind ezek egyedül oda valának intézve, hogy Illyésházy annál bizonyosabban buktathassék-meg. Ellenségei, 's ezek közt leginkább Unverzagt Farkas, Elölülője a' Cs. Kir. Kamarának, oda vivék a' dolgot, hogy Illyésházit egy Bécsben összeült Biztosság ítélje-meg. Ez, hírt vévén egy barátja által, alig tudta az ellene forralt veszély elől ellantani, 's oda hagyván Bécsset, sietvé méne Trencsénbe, 's onnan azzal, a' mit drágaságaiból hamar össze-szedhete, ki, Lengyel-országba, Landskrónba, a' Krakói Palatinushoz. A' Biztosság most éppen ezen az ő ellantásán építé vádjait, és minthogy személyét nem vetheté büntetés alá, jószágait (Likát, Trencsént, Szucsát, Bant, Surányt, Stomfát, Szent-Györgyöt 's Bazint, 's Morvában Gödinget) a' Fejedelem ellen elkövetett hűségtelenség' büntetése' fejében, elfoglala. Istvánffy Miklós, Helytartója a' Náadori fő-méltóságnak, sok ideig vonakodék a' nem törvényes, és a' haza' határán kívül hozott ítéletet elfogadni és kihirdetni; de ellent nem állhatván többé a' szüntelen unszolásoknak, azt végre, 1603. Laetare után ötöd nappal kihirdetteté. Ennek következtében a' Fiscus a' Grófnak elfoglala minden birtokait, a' Pálffy Katalin' saját javait férjének jószágai közzül ki nem szelvén, 's a' ki nem hallgatott Illyésházynak Rudolffhoz oly sok ízben tett esedezéseire éppen nem ügyelvén.

Azallat míg ez Lengyel-országban múlata, itt kilobbant a' Barbiáno-Belgiojósá Kassai Generális idéten buzgásai által támasztott tűz, 's a' sanyargattak Kis-Marjai Bocskay Istvánt választák Vezéröknek. Ez, igen jól értvén, mit nyereud ügye, ha Illyésházy ehhez tér, kiküldé hozzá egyik hívét, hogy elszedetett jószágait ígérje-viszsa, 's szavát állotta, midőn serge a' készületlen Trencsént meglepé 's elfoglala. Ellenben érzé Mátyás Fő-herczeg is, Rudolffnak testvére, kire a' bajok' elcsendesítése bízva volt, hogy illy férfiú' megnyerése által dolgai mint fognak elő-segélteni, 's nagy ígéretek alatt magához szóllította. Illyésházy felelt, hogy ő több hasznót reményt hajthatni a' boldogtalan hazának, ha megmaradván a' békétlenkedők közt, tanácskozásaikban részt vehet, 's némelly ártalmas szándékot meggátolhat, mint ha nyilván tér a' haza' Királyának felére; 's a' Fő-herczeg meg vala elégedve a' hív és bölcs eltökéléssel. Illyésházy tehát ált-méne Bocskayhoz, 's ettől Fő-Kincstartónak és a' Dunamelléki Részek' Fő-Generálisának neveztetett, 's még azon esztendőben a' hazának egy igen nagy tekintetű szolgálatot teve: — Érsek-Ujvárt, hova a' Császári sereg rekede, egy részről Bocskay, más részről a' Török szorongatá, 's a'

hely nem tarthatta sokáig magát, napról-napra fogyván elesége. Illyésházy írá a Fő-herczegnek, parancsolná, hogy a hely adassék-fel az azt ostromló Magyar hadnak; ha majd megkötetik a béke, az úgy is vissza-tér a Rudolf birtokába; de nem könnyen, ha azt a Török foglalná-el. Tanácsa elfogadtatott, mert bölcs okok támogatták.

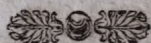
Illyésházy szüntelen arra hajtogatá Bocskayt és a kik tőle függöttek, hogy közelitenék a békét, s ezen igyekezetei által elannyira kedvetlenné leve azok előtt, kik, hogy nagyra emelkedhessenek, hadat óhajtának, hogy ha ötöt a Bocskay Fő-Vezére Homonnay Bálint nem védte volna, nem maradt volna meg életben. Annak megkötése (1606. Június 23d.) Illyésházynak bizatott, ki e végre Bécsben mint Bocskaynak Fő-felhatalmazottja, megjelent. Ugyan azon eszt. Novemberben a Zsitvatorok mellett fekvő táborba vala kiküldve, hol főképpen az ő igyekezetének kell köszönni, hogy a két Császár között húsz esztendőre megkötöttet a fegyver-nyugvás.

A Fő-herczeg nagyon óhajtá, hogy a Magyar-országi nyugtalankodások minél lehet előbb csendesüljenek-el, mert míg azok tartattak, törekedésinek nem remélheté bóldog kiméntét. S így igen is természetes volt, hogy megkülömböztetett hajlandósággal viseltessék azon hatalmas lélek eránt, ki, mint a békének fő oka és eszköze, neki mindenben legerősbbs segédje lehet. Ez tehát munkáját most azon kezdé, hogy Mátyást Magyar-ország Gubernátorának választatá, még pedig csak-nem korlátlan hatalmúnak. A Fő-herczeg viszont ötöt Delegált-Biztosnak nevezé Felső-Magyar-országon, s oly tekintettel, hogy azon kor Irásai között találunk Judiciális parancsokat is, mellyeket ő ereszte-ki. Ezen felül Bazini, Szent-Györgyi, és Gödingi birtokait neki, jövedelmeiben s ingó jószágaiban három száz ezer forintokig szenvedett kárai fejébe, vissza-adá, Likát pedig és a Liptó Vármegyei Fő-Ispáni méltóságot örök időkre ált-engedé.

A tisztaságát érző férfiú azon volt, hogy szeplőtlensége ismértessék-meg az egész Ország által; de azon történetek, mellyek Mátyást megholt testvérének kiüresedett székeibe emelék, és a mellyeknek intézeteiben Illyésházy igen nagy részt vevé, nem engedék, hogy gondjait a hazáról magára fordítsa. Azonban elcsendesedvén a veszedelmes forrongások, s kihirdettvén 1608. a Mátyás megkoronázására az Ország Gyűlése, csakugyan élni akara az alkalommal. A Rendekek megelőzők óhajtásait, s ő Nádoznak választaték-meg; a 23dik Czikkely pedig meghatározá, hogy mind azon ítéletek, mellyeket a nem törvényes Brák hoztak, örökre felejtve legyenek.

Birtokában az Ország legfelsőbb méltóságának, a hasonlíthatatlan érdemek által szerzett tiszteletnek, temérdek jószágoknak, s azon édes érzésnek, hogy hazájának megbecsülhetetlen szolgálatokat tevé, nyugalomban éle a dicső férfiú jószágai között. S ekkor mondják történetnek a mit elhalgatni nem akarnánk, hogy részrehajlással ne vádoltathassunk, hogy ő, megkapatván Somogyi István Kir. Ügyek Directorát, ki történetből keresztül méne Trencsénen, mivel ötöt ez terhelé vala a hou-árulás vétkével, felakasztatá, ablakaiból vad örömmel nézvén a hóhér munkáját. A hirt Zavodszki és Szegedi terjeszték-el, s nem egyyéznek az elő-adásban: Zavodszki azt 1605re teszi, Szegedi 1608. Aug. 30dikára. Az állítás annál kevesebbé

érdemmel hitelt, minthogy Istvánffy hallgat róla, holott ő, Helytartója a' Palatinusi méltóságnak, Illyésházyt, ki ezen méltóságot előtte nyeré-el, nem kedvellette.

Azon sullyos foglalatosságoknak közepette, mellyeknek intézései végett Mátyás ötet, bár betegeskedék, Bécsbe felszólította volt, ott lépé-meg a' halál 1609. Május' 5dikén, életének 69dik évében. Lelkes özvegye, kinek a' Ház' Levél-tárja több nyelveken saját kezével írtt Leveleit bírja, és a' ki meszsze kiterjedésű jószágaiban maga tevő a' rendelkezéseket, nagy férje' hamvait a' Bazini Templomba takarítatá-el. Ott állá márvány Emléke is, mellynek felírását közöljük, míg azt a' lefolyt század' utolsó tizedében az a' nem szerencsés gondolat, hogy az isteni-tisztelet' helyein Protestáns ember' Emlékének nincsen helye, onnan eltávoztatá:

Illustri ac Magnifico Heroi Comiti Stephano de Illyésháza, Thomae filio, Palatino Regni Hungariae, Judici Cumanorum, Cottuum Trencsén et Liptó Comiti, Domino in Monte Sancti-Georgii et Bozin, Trencsén, Likava, Surány et Hodolin, Seren. ac Potent. Mathiae II. R. Hung. design. in Reg. Bohem., Archiduc. Austriae Consiliario et per Hungariam Locumtenenti, cum patriam difficillimis bellorum et seditionum motibus consopitis paci et quieti restituisset, ac cum omnium admiratione ac gratulatione conservasset et amplificasset, Viennae Austriae die 5ta Mens. Maji Anno Dni 1609 defuncto, cum vixisset annos 68. Menses 8. Catharina Pálffy de Erdőd Baronissa de republica seque optime merito moerens posuit.

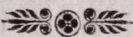
Gyermeke sem első, sem második hitvesétől nem született. Minden birtokait tehát egy 1600. nyert Királyi Kégy-levél által féltestvérének (Ferencznek) GÁSPÁR fiára hagyá. A' dicső Nemzetség ez és FERENCZ másik unoka-öccse által terjede tovább a' közöttünk érdemekkel ragyogó GRÓF ILLYÉSHÁZY ISTVÁN Arany-Gyapjas és Kir. Asztalnok, 's Trencsényi 's Liptói Fő-Ispánig, Honnunk' egyik legdicsőbb oszlopáig, ki a' maga hason-nevű nagy ösétől nem csak nevet és fényt veve örökségül, hanem ritka tulajdonait is azonfelül, mellyek által az a' maga és minden később korok' csudálását, ez a' gyengeség' és félszegűség' századjában tántoríthatatlan férfiúsággal, polgár-társainak mély tiszteletét és forró szeretetét nyerte-meg, 's olly mértékben miadt ketteje, mint kevés más.

D. B. Á.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Tizedik Füzet. Október 1826.

1.

Kalligenia a' Szépség' Annya.

(Herder után Guzmics.)

Kalliasz' álma.

Gyengéden fáradva a' jó Lukkai Gaudentio belső Afrikai utazásában *) (írja Kalliasz) elalvék, 's álmamban magam is útnak eredtem. Kalligeniát, a' szépség' tartományát, indultam keresni. Többen, kik velem találkozának, kérde-zék: „Hová útas? Kalligenia felé? Haszontalan fáradozás! Ily nevezetű tar-tományt e' földön ne keress. Sokáig kerestük mi azt mindenhol, de sem forrását a' szépségnek, sem a' benne feredő Isten-aszszonyt, magát a' Szépet, fel nem lelénk. Térj-viszsza ifjú vándor!“ De én szavakra nem hallgatva tovább ballagék.

Most egy kietlen pusztába vetődtem, melyben alig tudék haladni; a' mély ho-mok igen kifárasztá. Még inkább elcsudálkozáam azon, a' mit láték. Gyermeckék ülte-nek a' földön, jegyezgettek, képzetek a' homokban, mások buborékokat leheltek a' levegőbe; mások homok-halmocskákat építettek. „Ti mit csináltok?“ kérdém őket. „Mi elválasztjuk a' szépet a' kellemetestől, a' jót a' széptől, 's hogy ezt tisztán megnyerjük, szépet alkotunk.

Egyszerre a' rútnak tartományában találám magamat, mellynek leírására szava-kat nem nyújt a' nyelv. „Mi a' szépség' tartományát a' pulyaság' országában keres-tük.“ Gyötrődnek a' nyomorúk, 's itt hevernek. Borzadva siettem által rajtok.

*) Egy Román Berklei Püspöktől.

'S íme egy szépen elkerített völgy fogada most ölébe! Enyhítőleg veve körül levege; 's oly virágok illatozának körösleg, millyeket eddig nem láttam; 's a' falombokról ambrosziás gyümölcs édesgete. Epedten akarék néhányat szakasztani, de a' lombok kicsuszantak kezem alól; a' virágok elvonultak, 's bezárak magokat, mint a' Mimóssa. *) Ekkor megzendült egy igen kellemetes szózat: „Meg ne bántsá az ártatlanság kertjét! Beavatlanak nem szabad azt érenteni. A' tisztulás' tavában feredjél-meg előbb.“ Körül tekinték, 's íme a' legtisztább tükrű tó beárnyazva bokrokkal, egy kép fejr márványból; az egészség' Isten-aszszonya álla közepett egy csigán, mellynek körülötte nyájasan játszadozának a' habok. Csak hamar leöltém poros ruhámat, 's bele lépék a' tóba; de az ő könnyed hullámai élesen locsogtak felém, 's mint tisztítának ezek! 'S mikor a' víz' tükrébe, 's a' benne lebegő kék égre tekinték, lelkem előtt álla egész életem minden bohóságival, tévedésivel. A' víz megállá. Mozdulatlan álla mostanság. Lebuktam, mozgatám magamat; szelid fájdalmaim között érzem, miként ránta-ki valamit, mint egy nyilat, keblemből a' mosogató hullám. Derültebben 's derültebben nézék-fel, míg nem egyszerre érzem magamban az egészséget, oly könnyüséget, mellyhez csak maga a' teljes boldogság hasonlít. Körül-karolám az istenség' képét, 's az előbbi kedves szózat zenge: „Jövevény, te megtisztulál; ezután óvd magad mindentől, a' mi hozzád nem tartozik. Csak az egészség' ölében ismeri 's érzi ember a' szépséget. Képtelen áll ő a' beteg előtt. Kelj, végy magadhoz felélesztésül a' kert' gyümölcséből, 's folytasd útadat.“ Kiszállék most a' tóból: poros ruházatom eltűnt, helyette fejr talaris ötlék szemembe. Míg felöltöztem, míg élesztő gyümölcsöt kóstoltam, szellők játszadoztak körülöttem; láthatatlan geniuszok zengedeztek:

Tiszta leveg, 's te hüves forrás, szüz lányi az égnek

Nyájas kebleteken szívjon az ifju erőt.

Reggeleken, hogy-sem Auróra szemérme piruljon,

Szívjon erőt, hogy egész nap neki munka legyen.

Megifjadvá, 's ujra születve kelék-fel, 's hálás szívvel vevék búcsút a' láthatatlanoktól; 's íme Parnassz terme előtttem igen eleven képben, mint azt Raphael halhatatlan műve élteté az alvónak lelkében. A' régi kor' költőji egy csoportba jelenének-meg előtttem. Mint levék, hogy titeket láttalak, ti a' mult kor' magas lelkei! kiknek gondolatjaik, hangzatjaik számtalan lelkekben élnek, folyvást halhatatlanok. Mennyi ébrede most ezek közül fel én bennem! — Dayka volt az első, ki hozzám lépe. Megismerém őt a' nélkül, hogy nevét mondaná; tekintetéből zengtek előmbe a' hangok:

Oh Rény, csak a' te nyomdokidon lehet

Eljutni boldogságra! te mennyei

Vigságra hívtad tisztelődet,

'S nem keresett örömekre vontad.

Nyájasan kérdeze engem barátjáról, Kazinczyról, a' Khariszok fijának, nevezvén őt; 's bevezete a' választottaknak dicső körökbe. Kiki azt tevé itt, mit tevé földünkön, magasztalván a' teremtés' harmoniáját. Fenn, mintegy a' halhatatlan Is-

*) Mimóssa: ércskeny növény, melly a' megérentésre össze - húzza magát.

tenekhez közelebb, ültek Orpheosz és Homér, kik Isteneket hozának a' halandók közzé, hogy szelidüljen a' durva agyagba szorult szellem. Virgil közel alább követőjével, tolmácsival, Szabóval és Rajnissal, kik feledve gyermeki villongásait, legszorosb' barátságban követék elő-képeket. A' többi vegyest egyéb nemzetiekkel, kiki saját osztályában: Theokrit, Gessner, Faludi, Anakreon, Csokonai; Pindar' társaságában találám Fabrichot zordon lantjával, most is azon morgolódva, hogy néptől nem értetik; de még is megelégedten a' nagy-nak oldala mellett. Egy távolabb halmon ült Osszian a' nagy kor' lantosival, Magyarokat is láték közöttök, de neveiket, fájdalom! a' hosszú álom feledteté velem. Egy ég kékségű leveg-folyam ötlék most szemembe, mellyen, Orpheosznál is felebb lebegtek a' kelet elő-kori árnyai, közöttök Klopstock, és senki más az újabb korból — Lelkem' elragadtatása leirhatatlan. Hogy magamhoz kezdék térni, Horáitz szállita:

„Nemzetedből az én társaságomban te még senkit sem látsz; de örvendek Virágtoknak, 's Berzsényiteknek.“ — „Az én követőm, így szólla Eszóp meghalada engem. De ezt neki én éppen nem irigylem: a' világ, azolta hogy én elhagyám, mennyi materialét nyujthata neki új bohóságaiban! Én magam fogom féjére tüzni a' diadalmi koszorút.“ — Most Petrarka lépe közelebb: „Az én manierom most is legkedvesb' néktek. Himfy még most is maga bírja Nemzeted' kedvességét.“ Erre Homér szólla-le: „Kár hogy jeles Epikustok mind eddig nincsen!“ Dayka Vörösmartit emlité. „Ez az ifjú ember, mond Virgil, kevés bajjal szép munkát teve; 's ha annyit izzad, mennyit én izzadék, Homér atyánk méltán mellém teszi őt.“ — Most a' dramatikus karból hallék szózatot, a' Szokrateszi Euripidesz' szavát: „Szépen haladtatok már is, 's a' vett hír szerint nem sokára egész egeteken elborúl a' nagy fény. De a' dramaturgiában mind eddig keveset tevétek.“ Dayka Kisfaludit, az ifjabbat, nevezé. „Ez a' szerencsés humorista, mond egy ismeretlen hangzat, nem a' komoly tragikus karhoz tartozik.“ „Lészen Akademia, mond Révai, 's ez a' játék-szint meg fogja alapítani, 's majd ez szüli a' legjobb tragikusokat.“ „Félek, így szól ismét a' Hellen, hogy majmolva idegen szomszédaitokat, majd mindent fel-alá zavartok. A' Hellen Kegyek még most is csak idegen arczokról mosolyognak reátok, 's mennyire elváltozott színekben! Ezek a' ti szomszédaitok a' dramaturgiában sokat nem jól merének.“ Erre újabb követőji elpirulának.

Mig ezek így beszélgetének, Sonnenfels halmáról feszesen nézé Révait azolta, hogy az Akademiáról szóllott. Hoszszabb nézése után ezeket mondá: „A' Németek között is voltak oly hazafiak, kik Akademiát, millyen a' Párisi, ohajtnának. Én szerencsésnek tartom Nemzetemet, hogy ez az ohajtás nem tellyesedett. A' Hellenek, Rómaiak, Brittusok, soha erre a' gondolatra nem vetemedtek, hogy élő nyelveket negyven nyelv-despota alá vessék, 's ez által előljék. Egy kis jól készült munkácska mindenkor teszen annyit, mennyit az Akademiának hatalom-szava.“ *) De Révai tüzesen viszonoza: „Az elszórt, megosztott, és megosztott Német nép-nél ez nem is lett volna tanácsos, nem is lehetsé. A' Brittus, világ' polgárja. Nemzetiségre nézve a' Magyar legközelebb áll a' Galluszokhoz. A' Helleneknek volt

*) Sonnenfels. Patriotischer Traum.

Athenjek, a' Magyar Nemzet' Athenje ott leszen, hol Akademiája fog virágzani. Nem hatalom-szó, hanem munkásság, és a' tudományos szabadság' védelmé teszi annak jussát." — „Szükséges is mond mellette Adelung, hogy nyelvetek a' zavarból, mellyben maiglan hányatik, kiemeltessék." Révai Verseghire néze, 's ez elpirult.

„A' te barátodról, a' dicsőről, senki sem emlékezik. Ezt csudálom is, fájlalom is" — sugám Daykának. Ez megnyomá lágyan kezemet, 's egy koszorúra tön figyelmetessé, melly tövisből, 's virágokból készült. „Ez várja őt" — monda: „De felette vetekedés fog támadni; többen kívánják osztályokba, 's azért örömet hallgat felőle mindegyik."

Sok nagyot, sok szépet láttam még. Vezetőm' karján megjárám rendre a' tudományos osztályokat. „De — mondám — ez ugyan mind igen szép; mindenhol a' természet' törvénye, 's tellyes rendje. Ah de mind ezek csak elszórt szépségek, az elő-képnek másolt töredékei. Hol van maga az elő-kép? Kalligeniát jöttem keresni. Kedvesek ugyan a' patakok, de hol a' fő forrás?"

Hirtelen egy magas hegy' ormára tett által álman; felettem, 's körültem csilagzatok ragyogának. Kopernik és Kepler, Galiläi és Newton fogadának; megmutaták nekem, mennyire hatottanak azolta. Nyájasan nevezék társaikat. „Ti, így szólla Kepler, felette jeles szakaszban élték; ti ifjú planétákat vi'sgáljátok. Tekintsd csak jól meg." Ugy ragadtatám-el, a' hogy sem a' Parnaszson, sem a' bölcsesség' iskolájában nem. Világok forogtak körülöttem; úgy tetszék, mintha magának a' teremőnek végzéseit, a' teremés' törvényeit szemlélném, mellyeket Kepler előttem harmoniában fejtegetett.

Mintha gyengéd szellem emelt, 's lágy folyam vitt volna, úgy valék a' szent éj' homályában. — Hol voltam? A' természet' műhelye volt ez? vagy a' teremés' közepe? Egyebet nem tudék mondani, mint: „Jó itt lenni." A' természet' egységét, harmóniáját, szakadatlan munkálódását, egy örök palingenesziát, soha nem vénhedő fiatal életet találek, 's érzék itt. Látám, hogy magát semmi meg nem előzheti; hogy mindennek örök rendben kell egymásra következni. Mérték, szám, mozgás, tűnének-el érzékim előtt. Egyik a' másikat oldá-fel. „Hagyd, oh hagyd, te láthatatlan erő, láthatnom ennek a' csendes munkálódásnak, ennek a' szakadatlan születésnek egy szimbolumát!" Kiáltám lelkem' felindulásával.

'S íme! fény derült-fel előttem, egy sugara a' legvilágosb', legtisztább fénynek. A' mint megoszlott, úgy tetszék, mintha benne látnám a' lényeknek minden alakjaikat, viszonyaiknak és formájiknak legtellyesb' egységekben. Pont, vonás, kör, oszlopok, koczkák, a' természetnek minden mozgása, és szállangása, virág-lánczok mindenféle színben, mind a' legrövidebb úton sietve czéljokhoz, felemelkedve a' legtisztább fényhez, felszökellve a' harmoniás életnek egyetlen-egy pontjához. „Idvez légy dicső fény! kiáltám; te valál az, ki a' lényeket az örök éj' hideg karjai közzül kiemeléd, — mozgottak, és éltek."

Itt az egek felemelkednek
Kék alakban. Ott a' vizek
Magasról alá hömpölyögnek,
És benne villognak az egek.

Nyílnak Aurora' szemei,
 Szöknek a' nap' ménei;
 Vizek alól kél a' föld tár kebelével,
 Rá néz a' nap, 's megtelik étellel.
 Fény-szellemek arany sugarakkal,
 Finom vékony vonásokkal
 Festik szemünk' 's lelkünknek őt,
 A' mindent éltetőt.
 Oh szólljatok dicső fények,
 Őt' ha szemléltétek?

„Nem hat hozzá szem.“ mondá némán a' fény-sugár. De most egy fentebb ének zendült-meg, az a' kar, úgy vélem én, melly akkor rendüle-meg előszer, mikor a' napok lettek, mellyet folyvást zengedeznek a' roppant mindenség' világai.

„A' roppant mindenségben keressd Őt',
 A' nagy mindenség zengi a' Dicsőt.“

Leborulva akarám őt' imádni, hogy egy alak álla-meg előttem; most elfátyolozott, de hamar — miként írjam-le az ő felségét, szépségét? — Egy anyá álla előttem; karján gyermek nyugodt oda simulva az anyai kebelre. Fejét fejedelmi korona ékesíté csillagokból; rózsák virultak arcáján, egy rózsá pirult anyai mellyén. Öltözete lilium, virágokkal övedzett; utánna a' távol levegbe arany tűzésű köntös úszott. „Én vagyok, mondá anyai kegyességgel, kit te keressz, Kalligenia, a' szépség. Anya: gyermekem a' természet. Szépségből ered a' szeretet; viszont a' szeretet szüli és éli a' szépséget. Mindenben ragyog ő, a' mi kegyes; legtisztábban te benned, ha bölcsen, jól, és hathatósan munkálsz. Ne hajházzd az eredeti fő forrást; munkálva iparkodjál-fel a' legszebbhez; teremts a' nemszépből is szépet. Kalliasz a' neved. Te látál engem; maradjon tiéd az én képem.“

Ekkor megérentett, írja Kalliasz, 's én felébredék. Álmam elrepült, de képe — mindenhol üzőm ezt, az érzelmekben, tettekben, és alakokban. Fényének legkissebb mássa olvaszt, Őt, Kalligeniát, újtván-meg előttem, az anyai szeretetet, minden szépség' forrását.

2.

Verulámi Bárá Bacó' gondolatjai külömbféle tárgyról.

(Folytatás.)

A' Merészségről.

Demoszthenesnek egy az Oskolákban esmeretes mondása a' Bölcs' megjegyzésére sem érdemetlen. Midőn ezen híres Orátor egykor kérdeztetnék, mellyik az ékes-

szóllónak legelső tulajdona, ezt felelé: az Actió. Mellyik a' második? az Actió. 'S mellyik a' harmadik? az Actió. Ezt, maga mondotta az, a' ki a' dologhoz legjobban értett, 's a' ki a' természetnek abban a' mit itt dicsért nem sokat köszönt. Különös dolog, hogy általa az ékes-szóllás' azon része, melly a' dolog velejéhez alig tartozik, 's inkább a' szín-játszóknak mint az ékes-szóllóknak valók, ama' fontosabb részeknél — a' feltalálásnál, a' kimondásnál 's több efféléknél feljebb-becsültetett, 's mintha a' fő dolog volna, úgy magasztaltatott. De ennek okát könnyű eltalálni. Az emberi természetben rendszerént több esztelenség van, mint bölcsesség; azért az olyan mesterségek is, mellyek az esztelenségnek hízkelkednek, legnagyobb erővel hatnak a' szívekre.

Hasonlót lehet a' polgári foglalatosságokban a' merészségről mondani. Mellyik ezekben a' legelső jeles tulajdonság? A' merészség. Mellyik a' második? A' merészség. Mellyik a' harmadik? A' merészség.

Jóllehet a' merészség a' tudatlanságnak és egy alá való gondolkozásnak szüleménye, 's jóllehet egyéb' esmeretekkel, mellyek a' polgári foglalatosságok' folytatásához kívántatnak, nem mérkezhettek, még is sokakat megbájol, 's azokat, kik ítélő-tehetségekre nézve erőtlének, vagy félénk szívűek, arra bírja, a' mire akarja. 'S az embereknek legnagyobb része ilyenekből áll. De még a' bölcséken is erőt vesz' a' vigyázatlanság' szempillantataiban.

Úgy tapasztaljuk, hogy a' merészség a' Democratiákban csak nem mindent tehet, a' Monarchiákban és Aristocratiákban pedig csak keveset. Eleinten, midőn valamely dolog' végre-hajtásához fognak, többet tehetnek a' merészek, mint azután, mert a' merészség roszszúl tellesíti ígérétét. Valamint néha kuru'sló Orvosok támadnak 's azt ígérrik, hogy a' legnagyobb testi nyavalyákat is meggyógyítják: úgy hasonlóképpen találtatnak olyan emberek is, kik a' Polgári társaság' legnagyobb bajainak orvoslását is magokra vállalni bátorkodnak. Az ilyenek némely kevés esetekben talám szerencsések lehettek, de sokkal töb'ször szerencsétlenség fognak lenni szándékjokban, minthogy fundamentomos tudományok nincsen.

Néha olyan merészeket is lehet látni, kik Mahomet' módjára tesznek csudát. Mahomet elhitette a' néppel, hogy egy halmot magához fog hívni, 's annak tetejéről fog törvényei' követőjiért imádkozni. A' nép seregesen össze-futott, 's Mahomet több ízben kiáltozta magához a' halmot. De midőn az mozdulatlanul maradt, ő a' nélkül, hogy legkevesebbé is megháborodott volna, így szóllott: Ha a' halom nem jön Mahomethez, Mahomet fog a' halomhoz menni. Így van a' dolog amazokkal is, midőn nagy dolgok' véghez-vitelét ígérték, 's ígéretek' tellesítésében szégyent vallanak; a' dologból, mikor a' szemtelenség' legnagyobb gradicsán vagynak, tréfát csinálnak, 's azzal mindennek véget vetnek.

Az olyanoknak, kik érettebb észszel bírnak, az ilyen merészek megvetett teremtések; sőt valamennyire, még a' köz-nép előtt is nevetségesek. Mert ha a' képtelenség nevetséges, nem lehet kételkedni, hogy a' nagy merészségnek is annak kell lenni. Alig van valami kellemesebb, mint az ilyen merésznek megszegyenülését látni: akkor össze-húzza abrázatja' vonásait, a' mi igen rút tekintetet ad. 'S nem is lehet másképp' mert a' szemérmesben a' nedvességek-fel és alá folynak; a' merésznél pedig mikor illyes-mi történik rajta, hirtelen megállapodnak, 's ő úgy báméskodik, mint a' Schach-játékban az a' játzó, a' kinek már semmi húzása nincsen.

A' merészság mindenkor vak, nem látja a' veszélyeket 's akadályokat. Ugyan azért a' fontos szándékokról való tanácskozásokban ártalmas, de azoknak végre-hajtásában hasznos. Ha a' merésznek jó foganattal akarjuk hasznát venni, soha-sem kell neki adni a' fő-vezérséget, hanem a' második vagy harmadik helyre kell állítatnia, 's mások által kormányoztatnia. A' tanácskozásokban jó a' veszélyeket szem-előtt tartani, a' vég-re-hajtásokban pedig, ha csak a' veszedelem nem igen nagy, szem-behunyva kell dolgozni.

A' Boszszú-állásról.

A' Boszszú-állás egy bizonyos vad igazság-tétel. Mennél inkább hozzá ragad ez az emberi természethez, annál inkább ki kell azt a' törvények által irtani. Mert a' ki igazságtalanságot követ-el — az csak megsérti a' törvényeket, de a' ki az igazságtalanságot vissza-fizeti, az azokat egészen megfosztja tekintetektől. A' ki a' rajta esett igazságtalanságért boszszút-áll, az az által hasonló lesz' ellenségéhez, a' ki megbocsát, az felyül-emelkedik rajta; mert a' megbocsátás fejedelmi tulajdon. Salamon is azt mondja, hogy a' sérelmeket elfelejteni becsületére válik az embernek. A' mi egyszer elmúlt, azt lehetetlen vissza-hozni, 's a' bölcs megelégszik azzal, hogy a' jelenvalóról és a' jövődőről gondoskodik. Hijába-valóságot tesznek tehát 's magokat haszontalanul nyugtalanítják, a' kik az elmúlt dolgokkal bajoskodnak.

Senki sem sért mást, csupán azért hogy megsértse; hanem azért, hogy vagy hasznát, vagy örömét, vagy becsületét reménylő a' sértésből: miért haragudjam tehát valakire azért, hogy magát jobban szereti, mint engemet? Ha pedig valaki csupa rossz-ságból bánt-meg, lehet e azt is valami különösnek tartani? A' tövis, és csipke-bokor is szúr és bök, mert természete szerint nem tehet másképp'.

Az olyan esetekben, melyekben e' sérelmek ellen a' törvények bennünket nem védelmeznek, a' boszszú-állást még lehet menteni; de akkor is vigyázzunk, hogy a' boszszú-állás' oly' nemével ne éljünk, melyet a' törvények tiltanak; különben büntetésünket megkettőztetjük 's ellenségünket teszszük nyertessé.

Vagynak olyak, kik a' boszszú-állásnál a' megbántónak értésére kívánják adni, mi okozza nékik ezen bajt. Az ilyenek nemesebb indulatúak, mert nem annyira gyönyörködnek a' boszszú-állásban, mint abban, ha a' vétkes az ő tettét megbánja. De az alacsony indulatúak és rossz' szívűek, a' setétben repülő nyilakhoz hasonlítanak.

Cosmus, ama Florencziai Fő-herczeg, a' hitetlen és megbántó barátokra két-élű tör gyanánt sértő szókat mondott. Megvagyon írva, így szólla, hogy ellenségeinknek megbocsássunk, de azt sehol sem olvassuk, hogy barátinknak meg kellene bocsátanunk. Azomban Jób' lelke helyesebben szóll: ha a' jót elvettük az Úrtól, vallyon a' rossz-szat ne szenvedjük e' el? 'S ezt bizonyos tekintetben barátinkról is elmondhatjuk. Az tagadhatatlan, hogy a' boszszú-álló ember megújítja olytán sebjeit, melyek magokra hagyatva egészen meggyógyultak volna.

A' köz-boszszerű-állásnak rendszerint jó következményei vagynak. Így történt a' dolog, a' Caesárnak, Pertinaxnak, negyedik Henriknek, ama Francia-országi nagy Királynak és más többeknek halálukért lett boszszerű-állással. De mikor egygyes ember áll boszszerűt, akkor ellenkező következmények szoktak lenni. A' boszszerű-állóknak csak nem olyan sorsok van, mint a' boszorkányoknak, kik másoknak szerencsétlenséget és halált okoznak, de többnyire magok is rossz véget vesznek.

A' Szerencsétlenségről.

Seneca felséges hangon szólott a' Stoikusok' szokása szerint, midőn ezt mondotta: a' szerencsés sorsnak javai óhajtásra, a' szerencsétlenéi csudálásra méltók.

Valóban, ha csudának lehet azt nevezni, a' mi a' természetet felyűl-haladja, úgy a' szerencsétlen sorsban a' legnagyobb csudák szemléltetnek. De egy másik mondása még felyűl-haladja ezt felséges vóltával, 's olyan dicsőséges, hogy alig lehetne azt egy pogánytól várni. Bizonytalán igen nagy és szép dolog, úgymond: ha ki oly töredékeny mint az ember, 's egyszer'smind oly csendes szívű, mint az Isten. Ezen mondás jobban illenék a' Poësisba, hol a' magas repülés inkább a' maga helyén van. 'S nem is hagyták a' költők is ezen tárgyat festés nélkül.

De hagyjuk-el a' magasan járó szokat, 's száljunk-le a' közepszerűségbe. A' szerencsés sorsban a' maga mérséklés, a' szerencsétlenben a' lélek' ereje a' fő-virtusok; 's az erkölcsi tudományban különösen az utolsó tartaték leginkább vitézi virtusnak.

A' szerencsés napok, nem folynak-el sok gondok és agságok nélkül; 's a' szerencsétlenek sem üresek minden vigasztalástól és reménytől — a' virtus nemi-nemüképpen az oly jó szagú fűvekhez hasonlít, mellyek akkor illatoznak legkellemesebben, mikor megégettetnek, vagy össze-zúztatnak; a' szerencse rendszerint vétkeiket, a' szerencsétlenség pedig virtusait mutatja-meg az embereknek.

Az Irigységről.

Itt a' következendő három kérdésekről fogunk szólni: kik leghajlandóbbak az irigységre? kik vagynak egyebek felett kitéve az irigységnek? és milyen különbség van a' közönség és az egygyes emberek irigysége között.

A' kinek magának nincsenek jeles tulajdonai, az a' másokéit fogja irigyelni. Mert az emberi lélek vagy abban a' jóban gyönyörködik a' mit magában talál, vagy abban a' rosszban, a' mit másokon lát; 's a' kinek nincs módja az első rendbeli gyönyörűséget kóstolni, az a' másik rendbelihez folyamodik; 's a' ki éppen nem reménylheti azt, hogy mások' jeles tulajdonait elérhesse, azoknak szerencsétjét igyekezik lerontani, 's mintegy alább-húzni, hogy kisebb köz legyen közöttte és azok között.

A' mások' dolgába avatkozó, 's a' Magyar példa-beszéd szerint a' minden tálban kalán, töb'nyire irigy szokott lenni. Mert annak a' ki a' hozzá nem tartozó dolgokat fürkészi, nem egy könnyen az a' czélja, hogy magának azzal használjon, hanem mások' sorsának látásában csak úgy akar gyönyörködni, mint egy theatromi néző. A' ki csak magáról, 's a' maga dolgairól gondoskodik, az nem talál tárgyat az irigylésre. Az irigység olyan indulat, melly ide 's tova futkos az utszákat járja, 's nem marad otthon. Nem lehet valaki más dolgában fürkésző a' nélkül, hogy irigy ne lenne.

A' régi nemesség felől az a' gyanú van, hogy az új nemességet irigyl. Mert a' kettő között volt előbbi köz megváltozik; olyankor úgy van a' dolog, mint az olyan látásbéli csalatkozásnál, midőn valami tárgy hátrább látszik menni, mikor egy másik tárgy előre megy.

A' rút természetűek, a' heréltek és az öregek rendszerint irigységre hajlandók. Mert a' ki a' maga állapotját semmiképpen sem teheti jobbá, az a' másét tőle kitelhetőkép-pen rosszabbá igyekezik tenni. Azt az egy esetet lehet kivenni, midőn az efféle hibák nemes szívű 's erős lelkű embereken találatnak, a' kik természeti hibáikat is dicsőségek' nevelésére törekednek fordítani. Azt akarják tudni-illik a' világgal láttatni és magasztaltatni, hogy egy Eunuchus, egy sánta oly nagy dolgokat vihetett véghez, mintha valamely csudát tettek volna. Így történt a' dolog Narses nevű Eunuchussal, Agesilaussal és Tamerlánnal, kik mind a' ketten sánták voltak.

Hasonlót lehet mondani azokról is, kik valamely szerencsétlen környűl-állások közűl nagy nehezen kivergődtek. Az ilyenek rendszerint bosszszonkodnak a' jelenvaló időkre, 's mások' nyomorúságán örülnek, mintha az a' magokénak jutalma vagy pótló-lása volna.

Az olyanok, kik sok dolgokban megakarják magokat külömböztetni, hiú dicsőség kívánoi lévén, szükségessé képpen irigységre hajlandók fognak lenni, mert mindenütt talál-nak tárgyakat az irigységre; mivel lehetetlen, hogy a' sok dolgok között valamelyik-ben valakik őket felyűl ne haladják. Ez volt Hadrián Császár' hibája, ki a' költőket, kép-írókat és egyéb művészeket azon mesterségekben, mellyekben maga ragyogni akart, halálosan irigyelte és gyűlölte.

Végre a' rokonok, tiszt-társak, 's az egygyütt neveltettek is hajlandók a' velek egyen-lőket, midőn ezek felemelkednek irigyelni. Mert ezen felemelkedés mintegy szem-ekre hánnya az ő alacsonyabb sorsokat, mintegy újjal mutat reájok és szüntelen ked-vetlen emlékekezést táplál benne. Sőt másoknak is jobban szemekbe tűnik az ilyen felemelkedés. Az irigység pedig mindenkor annál nagyobb, mennél inkább látja, hogy valamely dologról sokan dicsérettel beszélnek. Azért is Kain irigysége Ábel ellen an-nál rútabb volt, minthogy senki sem volt jelen, midőn az Isten Ábel' áldozatját kedve-sen fogadta.

A' mi azokat illeti, a' kik az irigységnek kissebb vagy nagyobb mértékben ki vagy-nak téve, elsőben is azok, kik jeles tulajdonokkal bírnak, kevesebbé irigyeltetnek mi-dőn fellyebb emelkednek; mert felemeltetéssek úgy nézettetik, mint az őket illető adó-nak lefizetése. Az adósság' megfizetését senki sem irigyl; de irigyl az érdem-felett va-ló megjutalmazást. Az irigység az össze-hasonlításból szokott származni, a' hol semmi

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

össze-hasonlítás sincsen, ott az irigységnek sem lehet helye. Így a' Királyok' sorsát csak Királyok irigylük. De az megjegyzésre méltó, hogy az érdem-nélkül való ember leginkább irigyeltetik felemeltetésekor, 's eleinten, azután pedig kevesebbé, holott ellenben az érdemmel tündöklő emberek akkor vagynak kitétetve az irigységnek, mikor fényes szerencséjük már egy ideig tartott. Az ő érdemeik tudni-illik akkor sem kisebbek ugyan, de nem tűnnek már olly igen mint eleinten szembe, 's más felől új és az előtt esmeretlen emberek kezdenek mellettük tündöklelni, kik őket meghomályosítják.

A' nemes származásuak kevesebbé vagynak az irigységnek kitéve, ha tisztségekre emeltetnek, minthogy az ő felemeltetések csak annak az adósságnak lefizetése gyanánt nézetik, mellyel a' közönség az ő őseinek tartozott. Azon kívül az ő külömben is szerencsés sorsok keveset látszik a' felemeltetés által nevedekni, legalább nem látszik nagy ugrást tenni; az irigység pedig, mint a' nap' sugarjai jobban éget a' hegyeken, mint a' sík-helyeken: 's ugyan azért azok, kik grádicsonként mennek fellyebb, kevesebbet szenvednek miatta, mint a' kik ugrással lépnek tisztségekre.

Azok, kiknek méltóságokat terhes foglalatosságok, gondok és veszélyek járnak egygyütt, kevesebbet harcolnak az irigység' mesterkedéseivel. Az ilyenekről azt hiszik az emberek, hogy szerencséjüket drágán meg kell fizetniük, 's azért néha inkább szánakozással nézik őket; a' szánakozás pedig csak nem mindenkor megfojtja az irigységet, azért az okos és józan gondolkozású polgári fő-tiszviselőknél gyakran lehet tapasztalni, hogy tisztségeknél bajjairól panaszkodnak, 's minduntalan ezt a' nótát éneklilik: mennyit nem kell szenvednünk! Ezt pedig nem azért cselekszik, mintha úgy éreznének, hanem azért, hogy az irigység' rágalmozását elkerülhessék.

De a' mit itt mondánk, azt csak az ollyan foglalatosságokról kell érteni, mellyek az efféle férfiakra másoktól bizattatnak; nem az ollyanokról, mellyeket magok ragadnak magokhoz. Mert semmi sem ingerli inkább az irigységet, mint az a' foglalatosságokban való telhetetlenség, melly szerint valaki mindent maga akar véghez-vinni, ellenben semmi jobban el nem oltja az irigység' tüzet, mintsem ha az, a' ki fő-hívatásban van, az alatta lévő tisztektől semmit el nem von. Mert az illyen annyi védelmezőkkel bír az irigység ellen, a' hány tisztek alatta vagynak.

De legfőbbképpen azok ingerlik magok ellen az irigységet, kik fényes szerencséjükkel kevélyen kérkednek, 's kik soha sem elégesznek-meg magokkal, ha csak nagy hatalmokat vagy külső ragyogás, vagy ellenségeinken 's vételkedő társaikon vett győzedelmek felett való tapsolással a' világnak nem mutatogatják; holott ellenben az okos ember néha az által, hogy holmi csekélységekben másokat hágy győzni az irigységnek önként áldozatot visz'. De más felől az is igaz, hogy az kevesebbet szenved az irigységtől, ki a' maga nagy hatalmát nyilván és rejtegetés nélkül mutatgatja, (csak ezen mutatgatás kevélység és kérkedés nélkül történjék,) mint az, a' ki azt ravaszon és mintegy loppal akarja a' gáncsolók előtt eltitkolni. Mert midőn valaki így cselekszik, az nem egyebet tesz', hanem a' szerencsét láttatni vádolni, mintha az arra való méltatlanságát maga is érezné; a' mi által mások szükségesképpen irigységre ingereltetnek.

Az irigységnek leghathatósabb orvoslása abban áll, hogy az ember a' maga sorsát magáról levegye, és másnak adja által. E' végre a' fő emberek között az okos-

sabbak mindenkor léptetnek-fel a' játék-színre magok mellett valakit, kire azt az irigységet, melly külömben magokra háromlana, háromoltatják; néha valamely segédet vagy szolgát, másszor valamely tiszti-társat és esmerőst, vagy mást valakit. Ezen haszon-vételre mindenkor találkoznak olyan meggondolatlan 's indúlatos emberek, kik akármennyit is készek fizetni, akármilyen veszélynek is készek magokat kitenni, csak hogy hatalommal és tekintettel biróknak látszassanak lenni.

Szóljunk már most a' közönség' irigységéről. Ennek legalább egy jó oldala van, holott az egygyes emberek között való irigységben semmi jó sincsen. A' közönség' irigysége hasonlít a' régi Görögök' hasznos Ostracismusához, melly azokat, kik szer-felett való nagyságra felemelkednek, illendő határok közzé szorítja; 's a' hatalmasoknak zabolá gyanánt szolgál, hogy magokat igen el ne hízzák.

Az irigységnek ezen neme, melly az új nyelvekben köz elégedetlenségnek nevezetik, a' Monarchiákban és szabad köz-társaságokban olyan mint a' ragadós nyavalya. Mert valamint a' ragadós-nyavalya a' test' egészséges részeibe béhat, 's azokat megrontja, úgy ezen irigység is, ha egyszer valamely Országban megrögzik, annak legjobb törvényeit 's intézeteit is gyűlölség' tárgyaivá teszi. Ugyan azért keveset használ olyankor, azt a' mi általán fogva gyűlöltetik, csak néhány kedveskedő 's a' népnek tetsző cselekedetekkel elegyíteni; mert éppen ez erőtlenséget és az irigységtől való félelmet árúlel, 's az irigységet még ártalmassabbá teszi, valamint a' ragadós-nyavalyát is, annál könnyebben elkapjuk, mennél inkább félünk tőle.

A' közönség' irigysége inkább a' Királyok' szolgálait és ministereit tárgyalja, mint magokat a' Királyokat. Mindazáltal ezt még is csálhatatlan regulának lehet itt tartani: ha a' Király' ministere csekély okért igen gyűlöltetik, vagy ha a' gyűlölség oly közönséges, hogy a' Státusnak minden szolgálait érdekli: akkor az ha hár tükön is a' Királyra vagy a' Státusra czéloz.

Egyébbéant az irigység minden indulatok között a' leghevesebb és leghúzómosabb indulat. Mert egyéb indulatokat időről-időre gerjeszt-fel valamely alkalom; de az irigységről el lehet mondani, hogy soha sem innepel, mert mindenkor van magát min gyakorolni. Ugyan azért azt a' megjegyzést tették a' bölcsek, hogy a' szerelem és az irigység megsoványítja az embert, a' mit más indulatok nem cselekesznek, minthogy nem tartanak húzómosan. Az irigység egyszer'smind igen alacsony és gonosz természetű indulat is; azért számláltatik az ördög' tulajdona közzé is, kiről az mondatik: hogy mint irigy ellenség, mikor az emberek alusznak, konkolyt vett a' gabona közzé; a' minthogy mindenkor is úgy szokott történni, hogy az irigység minden jó dolognak, mint gabonának kárára, ravaszsággal és sötétben viszi-véghez munkáját.

A' Halálról.

Úgy félnek az emberek a' haláltól, mint a' gyermekek a' setétségtől. Valamint pedig a' gyermekeknek ezen természeti félelmeket némelly ijesztő mesék nevelik, úgy amazt is. A' halálról a' mennyiben az a' bűnnek zsoldja, 's más életbe átal-menés,

elmélkedni jó és hasznos dolog; de tőle, a' mennyiben a' természet' adója, rettegni gyengeség és gyávaság; mindazáltal néha az Isten-félők' elmélkedése is, a' hijában-valóság és babonásság' kovászával van elegyedve. Némely Sz. Atyáknak a' magát kínzásról szóló könyvei azt javallják, hogy gondolja-meg az ember, melly nagy fájdalmat okoz újja' legkisebb izének is kínzása, és a' szerént fontolja-meg, mekkora lehet a' halálban a' kín, holott akkor az egész test elromlik és elnyészik: — pedig a' halál gyakorta kisebb fájdalommal végződik, mint a' millyent tagunk' kínzásánál érzünk. Mert a' testnek azon részei, mellyekben az élet leginkább tartózkodik, nem a' legérzékenyebbek. És nem rosszszól mondotta valaki, a' ki csak mint világi bölcs szóltott, hogy a' halálnál a' készület ijesztőbb, mint maga a' halál. A' jaigatások és fohászkodások, a' tagok' össze-görbítése, az arczúlat' elhalaványodása, a' barátok' sirása, a' halotti gyász, 's más effélék teszik rettentővé, a' halált. Figyelmet érdemel az is, hogy a' léleknek egy indulatja sem oly gyenge, melly a' halál' félelmét meg nem győzné. A' halál tehát nem oly igen rettenetes ellenség, mert vagynak az emberek körül oly viaskodók, mellyek harcra kelvén azt meggyőzik. A' halált a' bosszú-állás fel sem veszi, a' szerelem megveti, a' dicsőségre-vágyás kívánja, a' gyalázattól félés választja, a' szomorúság hozzá folyamodik, a' félelem megelőzi. Sőt azt olvassuk, hogy midőn Othto Császár magát megölte, még a' szánakozás is (melly minden indulatok közül leglágyabb) sokakat arra indított, hogy Urokkal egygyütt, mint igazán hűséges követőji, meghaljanak. Seneca még az élet' megúnását is ezekhez számlálja: Gondold meg, úgymond, hogy hányszor teszed az ugyan azon dolgokat: a' halált nem csak a' vitéz vagy a' szegény, hanem a' megcsömörlő is kívánhatja. Nem kisebb figyelmet érdemel az is, melly kevés változást tehet a' közelgető halál a' nemes és erős lelkekben. Mert az ilyenek magokkal egyenlők megmaradnak a' végső lehelletig. Augustus Császár ilyen udvari beszéd között halt-meg: Livia, házasságunkat tartsd emlékezetedben 's élj boldogul. Tiberius tettetés közben, mert azt mondja róla Tacitus: Tiberiust ereje és teste már elhagyta, de nem a' tettetés. Vespasiánus tréfa közben: mert az árnyék-széken hasát kiürítvén, úgy gondolom monda' most Istenne' leszek. Galba ily jeles mondással halt-meg: Vágd-el, ha a' Római népnek hasznára szolgál, nyakát oda nyujtván. Septimius Severus foglalatossága' folytatása közben: Jertek, ha még van valami dolog hátra, 's így többen is. — A' Stoikusok sok hasztalan munkát fordítottak a' halálban való vigasztalásra; mert az ő a' halál ellen tett nagy készül-teikkel azt vitték véghez, hogy az rettentőbbnek látszanék. Jobban gondolkodik az, a' ki az életnek végét a' természet' legutolsó ajándékának nevezi; mert szintén oly természetes az emberre nézve a' halál, mint a' születés, és ez talán nem kevesebb fájdalmat szerez, mint amaz. A' ki valami nagy vágyás közben hal-meg, úgy jár, mint a' megsebesített, a' ki míg a' vére forr, a' sebet alig érzi. És így az ész, mikor valami jóról gondolkodik 's azzal foglalatosskodik, megszabadítja magát a' halál' fájdalmától. — De mindeneknél szebb az, ha ki ezt mondhatja: Mostan bocsátasz - el, Uram, minekutánna czélját 's becsületes szándékját bétellyesedve látja. Azon feljúl az a' jó is jár a' halállal, hogy az a' jó hírnek ajtót nyit 's az irigységet némává teszi. — Extinctus amabitur idem.

A Barátságáról.

Ha vallyon az, a' ki így szólott: *a' magánosságban gyönyörködő vagy vad állat, vagy Isten*, több igazat vagy több hamisat mondott é egyszerre, azt magának is nehéz volna meghatározni. Tagadhatatlan ugyan, hogy az, a' kivel az emberi társaság ellen való gyűlölség és csömör vele születik, nem kevés részt bír az oktan állatok' természetéből; de hogy ez a' tulajdonság másfelől valami istenit is foglalna magában, az tellyességgel nem igaz; kivévén azt az esetet, ha az ilyen külön vált életnek nem annyira a' magánosság' szeretete, hanem a' fontos elmélkedésekre való hajlandóság a' fundamentoma.

Azonban ritkán értik az emberek, mi a' magánosság, és mellyek annak a' határjai. Az emberek' csajvadék sokaságát nem lehet még társaságnak mondani, 's a' csupa emberi abrázatok nem jelentnek többet, mint a' festett képek, sőt még a' beszélgetések is jó-akarát és szeretet nélkül nem jobbak, mint a' *pengő ércz és a' zengő czimbalom*. Ezt akarja a' Deákoknak ama' példa-beszédje kifejezni: *nagy város, nagy magánosság*.

A' nagy városokban valósággal a' jó barátok sokszor távolabb vagynak egymástól elszorva 's ritkábban élnek a' társalkodás' örömeivel, mint a' kisebb helységekben és városokban. Sőt még tovább lehet menni, 's azt is igazsággal lehet állítani, hogy a' hol igaz barátok nincsenek, ott csupa szomorú magánosság van, valaminthogy azok nélkül az egész világ nem egyéb pusztaságnál. De akármelly értelemben vegyük a' magánosságot, bizonyos az, hogy a' ki természete és indulatja szerint a' barátságtól irtózik, az ezen tekintetben hasonlóbb a' barmokhoz, mint az emberekhez.

A' barátságnak legnagyobb haszna abban áll, hogy a' szívnek könnyebbséget szerez 's azon megszorulását tágitja, mellyet az indulatok okoznak. Tudjuk, hogy a' testen azok a' nyavalyák legveszedelmesebbek, mellyek szorulásokból és dugulásokból származnak; 's csak nem úgy van a' dolog a' lélek' betegségeivel is. Mindazáltal a' testi szorulások ellen többféle orvosságok vagynak; de a' szív' szorulásait semmi más orvosság nem veheti-el, hanem csak egy olyan hűséges barát, kivel fájdalmainkat, örömeinket, félelmünket, reményünket, gondjainkat, szándékinkat, 's mind azt, valami a' szívet nyomja, mint egy polgári gyónás' pecsétje alatt közölhetjük.

Valóban csudálatos dolog, ha meggondoljuk, mennyire becsülik a' legnagyobb Fejedelmek a' barátság' ezen hasznát, úgy, hogy azt sokszor saját boldogságok' és nagyságok' kárával is megveszik. Mert a' Fejedelmek, minthogy igen magas polczon vannak 's igen nagy köz van közöttök és Jobbágyaik között, nem élhetnek a' barátság' ezen hasznával, ha csak némelleyeket a' szerencsének és méltóságnak oly magas grádicsára fel nem emelnek, hogy velek mint magokhoz hasonlókkal barátságosan társalkodhassanak, a' mi pedig reájok nézve sokszor ártalmas. Még is cselekszik ezt gyakran, nem csak a' lágy és erőtlen, hanem a' legokosabb és az igazgatásban jártas Fejedelmek is; a' mi világos bizonyossága annak, hogy boldogságokat, (pedig a' legnagyobb boldogságot, mellyre halandók juthatnak) hijánosnak tartják, ha csak barátok által nem pótoltatik. A' mi pedig több, az ilyen Fejedelmeknek vagynak feleségeik, gyermekeik, unokájik, 's mind ezek nem képesek azt az örömet adni, a' mit a' barátság ad.

Homályos de igaz Pythagorásnak ezen mondása: *ne edd-meg a' szívedet*. Ha kemény kifejezéssel akarnánk élni, azt mondhatnánk, hogy azok, kiknek barátjaik nincsenek, 's kik azokkal gondolatjaikat meg nem oszthatják, ember-evők és saját szíveket eszik 's emésztik-meg.

De az közel járúl a' csuda-tételhez, hogy a' barátok között való közösülés két egymással ellenkező dolgot visz'-véghez, mert az örömöket kettőzteti 's a' bajokat kevesebbiti és felezi. A' ki barátjával örömeit közli, mindenkor édesebbé teszi azokat; 's a' ki bajait neki megpanaszolkodja, enyhíti szomorúságát. Valamint a' természetben az erők' egyesülése nagyobb erőt ad 's a' természeti okozatot nagyobbítja; 's ellenben a' keményebb ütések gyengíti 's vissza-veti: úgy van a' dolog a' barátsággal is az emberi lélekre nézve.

A' barátságnak második haszna az értelemnek szolgál, valamint az első a' szívnek. Mert a' barátság vidámságot hoz a' fergetegektől 's szerencsétlenségektől elszomorodott szívbe vissza; de az értelemből is elűzi az éjszakát, a' gondolatok' zavarját tisztába hozza, 's a' léleknek világosságot ad. Ezt pedig nem csupán a' jó és hűséges tanácsról kell érteni, mellyet a' jó barátok adnak, hanem az is bizonyos, hogy a' sok gondolatoktól megnehezedett lélekben virradni kezd 's felderül az értelem, ha az ember gondolatjait és szándékait másokkal közli. Mert ez által gondolatjait könnyebben mozgásba teszi, mindenfelé forgatja, helyesebben elrendeli, 's midőn szókkal kifejezi, azokat úgy szólván szemeivel látja 's magát a' maga értelmén felül-emeli; 's mind ezt egy órányi beszélgetéssel könnyebben 's bizonyosabban véghez-viszi, mint egész napon tartó elmélkedéssel. Themistocles helyesen 's igazán mondotta a' Persák' királyához: a' beszélgetések hasonlóak a' felterített szőnyegekhez, mellyeken a' reájok festett képek tisztán 's egészen megláttatnak, a' gondolatok ellenben olyanok, mint a' nyálába kötött bútör, mellyben mindenenk össze-vagynak hajtogatva.

A' barátságnak ezen második haszna (melly az értelem' szorulásait tágitja) nem csak az olyan barátoknál mutatja-ki magát, kik jó tanácsot tudnak adni, ámbár ezek mindenkép' legjobbak, hanem ezt félre is tévén, kiki magától is tanul a' beszélgetés által, saját gondolatjait világosságra hozza 's ítélő-tehetségét mintegy élesíti egy olyan köszörű-kövön is, melly maga nem metsz. Egy szóval inkább közölje az ember gondolatjait valamely festett képpel, mint sem hogy azokat hallgatás által megfojtsa. Vegyük már ehhez azt is, a' mit már említénk, 's a' mi kinek-kinek önként eszébe jut, tudnillik a' jó barátnak hűséges tanácsát. Igen jól mondja Heraclitus egyik rejtett meséjében, hogy a' száraz világosság legjobb. Tökéletesen igaz hogy a' mástól származó és tanács által adott világosság szárazabb és tisztább, mint az, melly a' magunk ítéletéből és értelméből foly-ki; minthogy ez indulataink által megzavartatik és meghamisíttatik. Ugyan azért jó barátunk' tanácsa nem kevesebbé különbözik a' magunkétól, mint ugyan a' jó barát' tanácsa a' hizelkedőtől. Mert veszedelmesebb hizelkedő nincsen, mint az, a' kit kiki magában talál; de jobb orvosság sincsen a' maga eránt való hizelkedés ellen, mint a' jó barátnak szabad és egyenes beszédje.

Barátink kétféle dolgokban adnak tanácsot; mert az ő tanácsok vagy erkölcsi állapotunkat illetik, vagy foglalatosságinkat. Az elsőre nézve a' lélek egységének fenn-

tartására legjobb orvosság a' hűséges barátnak intése. A' maga megvi'sgálás 's a' magával való szoros szám-vetés néha igen keserű 's igen megerőltető orvosság. Az erkölcsi könyvek' olvasása nem eléggé hathatós. Saját hibáinknak mások' hibájiban mint egy tükörben való szemlélése gyakran, szintén úgy megcsal, mint maga a' tükör. De jó barát' intése olyan orvosság, mellynek mind bevévése legkönnyebb, mind haszna legbizonyosabb. Bámúlva lehet látni gyakran, melly képtelen és nagy hibákat követnek-el némelleyek, kivált a' Nagyok között, azért, hogy jó barátjaik nincsenek, kik őket megintenek; mert olyanok Jakab Apostol' szavaiként, mint az olyan emberek, kik békintenek a' tükörbe, 's azután elfelejtik abrázatjokat.

A' foglalatosságokra nézve igaz a' régi példa-beszéd, hogy több szem többet lát, jóllehet némelleyek ebből csúfot üznek. Szintén úgy igaz az is, hogy a' néző sokszor többet lát, mint a' játszó. Még is olly igen elbizzák némelleyek magokat, hogy mindent magokban feltalálni vélnek. De akárki mit mond, mindenkor tagadhatatlan az, hogy a' jó tanács legjobban igazgatja és vezérli a' foglalatosságokat.

Ha valaki azt gondolná, hogy ő akar ugyan tanácsot kérni, de egyes esetekben; most ettől majd mástól, az is jó, az az: jobban cselekszik az illyen is, mintha éppen semmi tanácsot sem keresne; de mindazáltal mindenkor kiteszi magát két veszedelemnek. Elsőben nehezen talál hűséges tanácsot; mert ritkán ad más, mint a' meghitt jó barát', olyan tanácsot, melly a' tanács-adónak tisztátalan céljához nem volna alkalmaztatva. Másodszor pedig a' sokféle tanácslások, mellyek oly különböző emberektől származnak, ha szintén egyenes szív' szüleményei is, még is gyakran ártalmasok fognak leni; mint midőn valaki ollyan orvost hív, a' ki a' betegség' gyógyításához ugyan ért, de a' betegnek különös természetét nem ismeri. Ellenben a' jó barát, ki előtt barátja' környüállásai egészen esmértesek, nem egy könnyen ad ollyan tanácsot, melly eleinte használjon, de utóbb ártson. A' különböző emberektől származó tanácsláshoz tehát ne ragaszkodjék senki, az inkább bizonytalanná teszi ötét és eltéveszti, mint sem hogy bátorságossá tenné és jó úton vezetné.

A' barátságnak ezen két hasznaihoz, mellyek szerént az a' szívet megnyugtatja 's az értelmet segíti, járúl még a' harmadik is, az élet' külömbféle eseteiben és környülményeiben való rész-vétel, és ápolgatás. A' ki a' barátságnak hasznos voltáról ezen tekintetben meg akar győződni, tekincsen maga körül 's vizsgálja-meg, melly sok dolgok vagynak, mellyeket az ember egyedül maga nem vihet jól véghez: által fogja látni, hogy a' régiek nem nagyítva, hanem józan ítéllettel nevezték a' jó barátot az ember' második magának. Mert a' mit a' jó barátok tesznek, az valóban jól meggonidolva felül-haladja azt, a' mit az ember maga erejével tehet. Az emberek halandók, a' halál őket sokszor oly munkának közepette lepi-meg, melly igen nagyon szíveken van, példának-okáért, valamelly buzgó szándékjoknak végre-hajtása közben, vagy mikor gyermekjeiket akarják kiházasítani, 's a' t. Ha hűséges barátunk vagyon, bizonyosak lehetünk, hogy az efféle foglalatosságinkat tökéletességre viszi; a' korán való halál is tehát alig tehet kárt célunk' elérésére, nem egy hanem két emberi élettel birunk. Az ember a' testhez, teste pedig a' helyhez van szorítva; de ha barátja van, úgy magának és képviselőjének az élet' minden kötelességei véghez-vihetők.

Hány dolgok vagynak, melyeket a' becsület' és az illendőség' sérelme nélkül magunk személyesen nem tehetünk! Saját érdemeinket nem beszélhetjük-el, 's annyiaval is inkább nem magasztalhatjuk a' szemérmesség' sérelme nélkül. Nem minden ember tudja magát a' kérésig vagy koldulásig lealacsonyítani; 's számtalanok vagynak effélék. De az ilyeneket barátunk minden illendőséggel mondhatja és teheti, a' miket mi magunk elpirulás nélkül nem tehetnénk. Azonkívül minden embernek személyével sok tekintetek vagynak össze-kapcsolva, melyeket félre nem tehet. A' fiával csak úgy szólhat, mint Atya; a' feleségével csak mint férj; az ellenségével csak méltóságát érezve, de barátunkkal úgy beszélhetünk, mint a' dolog kívánja, a' személyre való tekintet nem köt-meg bennünket. De nem érnék véget, ha mind ezekről és effélékről bőven akarnék szólni. Már másutt azt a' regulát adtam, hogy a' ki a' Játék-színen rollját saját személyében nem játszhatja, 's nincs barátja, kivel azt játszathassa, jobban cselekszik, ha a' Színről egészen lelép.

S. K. J.

3.

Magyar-országot illető ok-leveles Gyűjtemények' szerzésében fáradozó Hazánkfiak.

Azon elő-menetelnek, melyet a' Hazai historia a' lefolyt század' második felében álmélkodást érdemlő gyorsasággal tett vala, az a' fő oka, hogy Tudósaink u. m. Bel, Kollár, Vagner, Pray, Katona, Palma, Cornidesz, Kaprinay, Engel, Kovachich, rejtett ereket kerestek, azokat nagy szorgalommal megnyitották a' régiségnek maradványait gondosan össze-gyűjtötték, és hogy sem használatlanul ne heverjenek, sem a' Nemzettől el ne veszessenek, tulajdon munkáikba nagy részben bele szövtek, és azok által elhárítván homályait, a' Történeteinket, melyek az ő korokig sok részeikben inkább mesés könyvnek, mint Historiának látszattak, sok részeikben pedig hézagokkal tellyes, össze nem függő Egészt mutattak, megállapították. E' részben a' mi korunkat a' régiebbhez-képest még gazdagabbnak lehet mondani, mert Tudósaink ellankadni nem tudó szorgalommal összegyűjtenek Diplomákat. Azok a' most élő férfiak között, kik az ok-levelek' össze-gyűjtésében fáradozván, kéz-iratban gazdag ok-leveles Gyűjteményekkel birnak, Perger János Úr „a' Magy. ok-levél esméret' tudománya“ nevű munkának Szerzője 20. § 49. lap. csak kettőt emlét, u. m. Jankovich Miklós és Horváth István Urakat. De minthogy már azon munkának 1821. Esztend. lett kiadása

előtt több érdemes Hazánkiai az Ok-levelek' gyűjtésében fáradozván, azoknak kiadásával a' tudós Magyar világot megörvendeztetni szándékoznak, kiket a' tisztelt Szerző Úr nem említ; ugyan azért bátorodom amazokat itten elő-számlálni. Azok között első helyet érdemel

Mélt. Báró Medgyesi *Mednyánszky Alajos* Cs. Kir. Kamarás, nem csak a' hazánkban, de a' külföldön is szerte esmeretes tudós Literátorunk, kinek iszonyú sokaságú 's nagyságú kéz-iratai 's Ok-leveles Gyűjteményei Nitra Vármegyében fekvő *Veszele* helységében őriztetnek, 's hasonló Gyűjteményeket Magyar-országba, egyedül a' Jankovich Miklósét kivéven, mind ritkaságra mind sokaságra nézve felül-haladnak. A' lelkes és gazdagságaival bölcsen élni tudó tulajdonos a' maga kincseit nem egyedül azon örömért gyűjtötte, hogy azokat magáénak mondhassa, hanem azért is, hogy azokat közre-bocsássa. És valóban tökéletes szándékja vagyon nékie, a' *Stiborius Familiát* illető Diplomákat ezen czím alatt: „*Diplomatarium illustris condam in Hungaria stirpis Stiborianae*“ nem csak azon nevezetes maga által szerzett Gyűjteményből, de a' Mélt. Nemzetsége' Archivumából is közre-bocsájtani. Lásd erről a' Gyűjteményről B. Hormayr Jos. *Archiv für Geschichte Stat. Lit. und K.* nevű Folyó-írásának 1824. esztend. folytatja 121. számát, 657. lap.

Tek. Gyurikovich Györgynél T. N. Posony Vármegye' Tábla Birájánál és Sz. Kir. *Posony Városa'* Senátoránál a' Magyar História esmeretes Vígálójánál, sok esmeretlen kincsek találatnak elrejtve: A' Magyar Könyv-tár, vagy a' Magyar-országot illető Könyvek' száma és ritkasága oly nagy és gazdag nála, hogy minden bizonnal egy sincs hozzá hasonló Posony Vármegyében, valamint hinni is lehet, hogy oly tudós lelkű törekedéssel, mint Gyurikovich, senki sem fáradozott volna azoknak össze-gyűjtésében. Sok ezer forint fekszik benne. A' ő számos kéz-írásait, kidolgozott Munkáit, 's Értekezéseit itt nem hordom elő, mert azok a' Tudom. Gyűjt. 1819-dik esztendei folytatja' XI. kötetjében a' 118. lapon, és tavaly az *Archiv für Geschichte, Stat. Lit. und K.* nevű Bécsi Német Folyó-írásnak 1825. eszt. folytatjában a' 106. szám alatt, 652 lapon, és *Hesperus'* XXV. Kötetje 113. lapján a' Haza esméret kedvellőinek közönségessé tétettek; de a' Magyar-országot illető Ok-levelek' válogatott Gyűjteménye csak ugyan érdemes arra, hogy ezen köz-hasznú és sokaktól olvasott Nemzeti Folyó-írás által bővebben esmeretessé tétessék: mert a' Magyar Histórianak fáradhatatlan vígálója a' Hazai közép-kori Geografiát, a' Magyar-orzági Történetek' 's Régiségek' kritikai megvilágosítását tárgyazó Ok-leveleket számosan nagy munkával 's költséggel rejtek helyeikből kikeresvén 's össze-szedegelvén, hazánk' kimondhatatlan nagy hasznára közre-bocsájtani szándékozik. Foglal pedig magában e' Gyűjtemény egynehány ezer Diplomákat, mellyek több részekre lévén felosztva, folio formában tizenhat kötetekből állanak, nevezetessen pedig:

T. N. Posony Vármegyének Ok-leveles Gyűjteménye 2 Kötetből.

Szab. Kir. Posony Várossáé - - - 2 —

T. N. Trenchin Vármegyéé - - - 1 —

T. N. Árva Vármegyéé - - - 1 —

T. N. Moson és Sopron Vármegyéké - - - 1 —

T. N. Veszprém Vármegyéé és Pápa M. Várossáé 1 —

a' többi T. N. Vármegyéké összesen

7 Kötetből.

Szab. Kir. Városoké, és némely Mező-Városoké

1 —

Mind ezek pedig nagyobb részént eredeti Authentikumokból, nem kevés szorgalommal és költséggel ő általa lemásoltattak. Csak az kár, hogy rendes Lajstromjok nintsen elkészítve, melly használtatásokat kiváltképpen segítené.

Tek. Nem. Benyiczky Lajos T. N. Zólyom Vármegyének Fő-Jegyzője, azon Megyében fekvő *Mitsinye* helységében bir fontos Ok-leveles Gyűjteményekkel, mellyeket az eredeti levelekből össze-szedetett. Azok kiváltképpen Zólyom Vármegyét, és a' Bánya - Városokat érdeklik, 's azoknak sokasága 16 Köteteből áll negyed rétbén.

Nem. Motsy Elek, Cs. Kir. Posta Expeditor *Pápán* kéz-iratban nem megvető Ok-leveles Gyűjteménnyel bir, mellyet több esztendei fáradozása után Veszprém, Szala, és Vas Vármegyékből össze-szedett, 's melly minden tudomány-kedvellőnek becses.

Nemz. Pull János, Szab. Kir. Nagy-Szombat Várossának Senátora össze-szedett, egy válogatott Ok-levelekből álló, a' Nagy-Szombat Várossának régiségeit, a' politika és egyházi Historiát tárgyázó Gyűjteményt, melly az esztendők', hónapok' 's napok' sorja szerint igen helyessen el van rendelve.

Ezek a' Nemzeti Ok-levél ismeret' Tudományának elrejtett minden esetre igen fontos előttem esmeretes kincsei, mellyekre akartam itten Hazánk' Tudóssait' figyelmeztessé tenni.

Győri Kovács György.

4.

S—s Úr' ideái a' Gyalogságnál a' Dzidának' használhatóságáról. *)

(A' katonai Folyó-írás után.)

A' hadi literatúrában járatos ezen Értekezés' megtekintésével észre-veheti azonnal, mily kűtfőből merítettem. Ezen kinyilatkoztatással gondolom megmentem magam mindenféle vádaktól. Ezen ideák tehát csak kölcsön vétettek, mellyeket én Folárd' Polybiusa tulajdonának ezennel megemérek, én egyebet mást nem tartok magaménak, mint a' mostani formázatot, mellybe ezen Értekezetet burkolgatni igyekeztem.

*) A' Tud. Gyűjt. ez évi folyamata 1-ső kötet lap. 27. megjelent O, és Új-kor Csata-rendjét valamint az említett Folyó-írás' érdemes Redakciója, úgy az Olvasó-közönség is kedvesen vette; ez bátorított engem e' jelenvaló értekezetet *Minerva* (minden, kivált a' Hadi-tudomány sisakos, dzidás Isten-aszszonya) neve alatt dicsősködő Felső Magyarországi Folyó-írásunk által közre-bocsítani. Tárgyam mi, mindenki által-láthatja, ki az Ú, és Új-kor' Csata-rendje alatt lévő első, és utolsó jegyzéseim' olvassa.

Az Értekezetnek én magam csak azért is nagy értéket adok, mivel az én vélekedéseim a Polybiuséval egészen megegyeznek. Ily kedvítő környüállástól ösztönözöttvén, dolgoztam ki ezen ideákat. Azoknak, kik Polybiust olvasták, ezen lapokat olvasni nem szükséges. Polybius' történetében ezeknek foglalatja nagyobb és kiterjedtebb tudósággal kifejtődve feltaláltatik. Ezen tölem neki adatott kevés ujtás, és mostani forma, az idő-vesztegetést talán meg sem érdemli.

Polybius' ideái nyolcz Folió kötetben vannak szét-szórva. Én azokat mind ezen rövid Értekezésbe össze-húzni, 's azt egy össze-vont elő-adásban a' hadi-tudományokban nem járatosok előtt megfoghatóvá tenni igyekeztem. A' *dzida* használata soha sem fogja a' tüzi-fegyvert a' hadi-sereg' kezéből kivenni; én csak azt akarom megmutatni, miképpen lehetne a' *gyalogság* erejét ezen hatalmas *szűrő fegyver* által, melly minden tekintetben a' *bajonetet* felül-mulja, *megnagyobbítani*. A' *gyalogság* vissza-szerezhetné azon becsét, mellyel a' Macedoniai Phalanxok', és a' Római Légiók' híres korokban bírt; azon becsét, mellyet akkor tőlök megtagadni senki sem mert, mellyért ellenben az újjabb időben a' lovasság véle töb'ször perben van.

A' *dzida* talán a' legrégibb fegyver, kétség kívül oly régi, valamint maga a' *háború*;) mert mennyire csak minket a' történet az elmúlt üdökre vissza-vezethet, látjuk, hogy a' *dzida* a' *gyalogság*' legnevezetesebb fegyvere volt. Ennek köszönhatték a' Macedoniai Phalanxok oly soká megörzött győzhetetlenségeket, talán őket a' Római Légiók soha meg-nem győzhették, ha ok csata-rendjekhez alkalmaztatott harcz-helyet választottak volna. Ha a' Görögök a' napkeleti szokásról lemondának, homlok-rendjeiket, (Front) annyi elefántokkal nem takargatnák, kik a' Római könnyű fegyveresek által félelemben hozattatván, ön' rendjeikre rohantanak, mivel köz-üret sohol sem találván, rendetlenséget és össze-zavarodást okoztak a' Görög katonaság között, a' Római Légiók rajtok oly gyakran nem győzedelmeskedtek volna. A' Görög felfegyverkezethe még azon hiba is volt, hogy az ő tizenhét láb hosszú *dzidájok* között, mellyek az össze-zavart kéz-verekedésben haszon-vehetetlenek lettek, rövidebbek nem voltak.

A' Rómaiak ezen azzal segítettek, hogy ok a' hosszú *dzidán* kívül *pileumokat*, és kardokat is használtak. Továbbá a' Phalanxok' rohanatjokat *Sach tábla* formájú alásaik által erőltetni igyekeztek, ennek még az a' haszna is lett, hogy az elefántok a' hékák között által-mehetének, a' Phalanxok' rendjeit pedig, mellyekben erejek állott, egymástól elszakasztották. Valóban mit is lehet annál rettenetesebbet még csak képzelni is, mint ilyen tizenhat ember vastagságú, tizenhét láb hosszúságú *dzida* hegyekkel megerősített lineának rohanatját. Csak egyedül a' Római *gyalogság*' rendkívül való

*) *Dzidát* látunk hős Elődeink' vitéz markáiban is. Ezen fegyver által is törtek által halhatatlan emlékü fegyveres vándorlások' véres alkalmával minden akadályokon a' Karpáth-bérczekig. Ezen fegyver is foglalatokodott azon szent-viadalban, mellyel az Istentől nekik ígért, adott földet a' rajta lakozó gyűlevész nemzetektől, mint Attila szent örökjét, vissza-szerzették. Ezen fegyver is helyhezette őket azon tekintetbe, mellyben Európa' Nemzeti közt a' múlt időkben oly büszkén megjelenhettek. Ezen fegyver is oltalmazta földünket, ádalmunkat, létünket sok irigy ellenség ellen a' legújjabb üdökgig. — Most már katonáink' markáiban nem látunk *dzidát*, mintha ennek a' nemzetiségből megtörtént kivetkezésével nem illene többé ezen nemzeti fegyver' kezében. Magyarjaink' fímes karjai pedig alkalmasak ezen fegyver' viselésére, mellyet én valamely megtörténhető nemzeti felfegyverkezettel használatban venni ajánlok!!

bátorságokban láthatjuk - által, miképp' történhetett az meg, hogy a' Római lineák mindenkor az első rohanatnál össze nem tapodtattak.

Egy sereg-test' állását, hogy az mindenkor *cél-arányos* legyen, az emberi erő szabad kifejtődzésén, és a' külömbféle fegyver nem haszonvehetőségen kelletik megállapítani. Azon Taktika, mely nem ezen a' talp-rendszabáson épül, *cél-aránytalan*, és *rosz'*. Ezen valóságnak köszönhetjük mi a' mostani három ember vastagságú zászlóaljainkat (Bataillon) a' Macedók' phalanxaikat, a' Rómaiak' pedig légijókat; valamint a' Görögök', úgy a' Rómaiak' állásai azt bizonyítják, hogy gyalogságaik' erejét az állás' vastagságában helyeztették. Ezen talp-rendszabás szerint fegyverkezették tehát fel phalanxaikat oly hosszú dzidával, hogy a' negyedik és ötödik rendnek dzidája hegye az első renden kívül még jóval kivülebb hathassék. Ezen felfegyverkezet' neme, és állás' módja, mennyiben ezek az ellenség' homlok-rendjére arányzott első rohanatot, és annak keresztül-törését illették, igen helyes volt; mivel képzeljük csak egy tizenhat ember vastagságú maszszának nyomását, könnyen megfoghatjuk, milly rettenetes volt annak rohanása: de a' mi a' Taktikát illeti, két legszükségesebb tulajdonságok' híjánosságával voltak a' phalanxok alkotva, u. m. az össze-zavart kéz-verekedésre nem volt nékiek rövid nyelvű dzidájok, és a' könnyű mozgásra elegendő hajlékonyságok. — A' Rómaiak állások első rohanatjokban nem volt oly rettenetes, de ők azt más tekintetben tették tökéletessé. Az ő állások csak nyolcz, legfellyebb tíz ember vastagságú volt; az ő dzidájik rövidebb nyelvűek voltak, mellyek közzé még rövidebb fegyvereket is keverték, 's így az össze-zavart kéz-verekedésben könnyeb'ségek által a' Görögökét felyül-haladták. A' Kohorszok között lévő ürességek a' mozgásokat könnyebbé tették, melly által a' vastag, és össze-szorult állásoknál igen könnyen megtörténhető össze-nyomulások, és veszedelmes tolongások eltávoztattak.

A' dzidát a' fegyverek között lévő fő-rangjából senki sem mérészlette kitolni, ezer évekig maradott-meg ő abban; a' dzida volt a' Rómaiak' és a' Görögök' legnevezetesebb, a' közép-kornak pedig majd hogy nem egyetlenegy fegyvere. Nincs szükségünk a' világ-történetében igen hátra-mennünk, láthatjuk, hogy a' gyalogság leghasznosabb fegyvere a' dzida volt. Montecuculi, a' hadi-tudományban igen járatos katona, a' dzidát a' fegyverek' királyának nevezi. De még is végtére egy Szerzetes Papnak új találmánnya a' hadi mesterségben egy oly Revolucziót okozott, melly által a' dzida felső polczáról leesett.

Valamint minden új találmány kezdetében tökéletlen, úgy volt ez a' puskával is. Elején ennek használata a' hadi-seregeknél igen csekély, és az elsőségért a' dzidával sokáig vetélkedésben volt. De csak hamar a' puska felsőbb tökéletesedésre jutván, a' dzida érdemében igen megcsökkent; de véle együtt a' gyalogság is, kinek állása mindinkább ritkább lett, míg végre mint mostanában van, három ember vastagságra jutott.

De e' mellett is érezték a' szűrő-fegyver' szükséges létét. Tapasztalták azt, hogy a' nélkül a' gyalogság nem-lehet, ostromlások nem-történhetnek, a' lovasság ellen magát nem-védelmeszheti. Így jöttek azon gondolatra, mellyel a' dzida' hasznát a' tűzi fegyverrel egybe-kapcsolván a' *Bajonétet* feltalálták. De a' mit ez által egy részről nyertünk, veszítettünk más részről; mivel a' Bajonét' nehézsége a' tűzi fegyver' végén, a' lövést bizonytalanná tette, és az a' dzidát még is egészen ki nem pótolhatta.

A' katonának tulajdon fegyverében helyhezetett bizakodása teszi az ő egész erejét. A' Római, 's Görög gyalogság jól tudta azt, hogy ő a' lovasságot fellyül-haladja, azért volt olly igen jó; jól tudta azt, hogy a' dzida-erdővel körül-vett gyalog maszszát semmiféle lovas keresztül nem törheti. Kérdezem, hogy vallyon a' gyalogságnak azon büszke ön-ereje' megesmérése a' mi korunkban nem szenvedett é valamely hijjánosságot? Azon voltak ugyan a' hadi-tudósok, hogy a' gyalogság előbbeni magában bizodal-mát ismét vissza-nyerhesse, nem is voltak az ő próba-tételeik egészen hasztalanok, az újjabb hadi-történetek fényes bizonytságot adnak e' felől. De vallyon miért marad-tunk a' fél-útban? miért nem iparkodtunk ebben a' Rómaiakat elérni? — mert mond-hatjuk, hogy őket valóban el nem értük.

Az ó-korban a' gyalogság a' hadi-seregeknek mindenkor első fegyverese volt. De a' mi időnkben oly győzelmeket vett rajta a' lovasság, mellyekkel a' régi időben nem gyönyörködhetett. Akkoriban a' lovasság csekély volt a' hadi-seregnél, tőle a' gyalog-ság semmit sem félt, ellenben nem ritkán meg is támadta, 's megszalasztotta. Gyak-ran megtörtént, az, hogy az egy félnek lovassága a' szárnyakon, meg és hátra-veret-tett; de a' gyalogság a' lovasság' hijjánosságából eredhető veszedelemmel nem gon-dolván, bátran előre nyomult, és a' lovassága' győzelmén örvendő ellenséget széjjel-verte; a' kergetésből vissza-tért lovasság az ütközetet már elvesztve találta, és a' csa-ta-mezőt, a' nélkül, hogy az ő vett győzelmé hasznot hajtott volna, elhagyni kén-telenítetett.

A' tanítást szerzeni igyekező vi'sgáldó, a' megtörtént dolgokkal meg-nem elégszik, hanem ő kérdéseket támaszt, miért történt ez így, vagy amaz úgy? — Hogy történt az tehát, hogy a' mi időnkben a' lovasság szükségesebb, és rettenetesebb lett? — Mi-nekutánna az új Taktika a' gyalogság' erejét nem az állás' vastagságában, nem a' szú-rás' hatalmában, hanem a' tűz' munkálkodó tehetségében helyhezetni igyekezett, úgy azt lehetne állítani, mivel azt mindegyik katona tudja, hogy a' lovas' tüzet, a' gyalogé-hoz éppen semmiben sem lehet venni, hogy mostan a' gyalogság a' lovasságon még in-kább győzelmeskedhetik mint a' régi-korban, mellyben a' gyalogságnak hatalmas, és mint állítják rettenetes tűzi-fegyvere még nem volt.

Ezen ellenkező állítás nem-képzelt, hanem valóságos; az ágyúzástól pedig an-nak oka nem függ, mivel ez, ha még nem inkább, de éppen oly rettenetes a' lovas-ságnak, valamint a' gyalogságnak. Én ennek okát talán nem hibásan a' fegyver, és az állás' megváltozásában keresem, mivel az alatt, míg a' lovas' fegyvere a' kard meg-hosszszabbodott, a' vágásra, és szúrásra alkalmasabb lett; a' gyalog' fegyvere ellenben megröviditetett, azon helyes fegyver, mellyel a' lovasságot félelemben tartotta, a' dzida, tőle elvétetett; az állása annyira megritkítatott, hogy most már nem képes a' lovasság' rohanatját feltartóztatni, még kevesebbé a' lovasság ellen rohanatokat tenni, így min-den úton módon a' lovasság' játéka megkönnyebbedett. A' mi több még, most már a' dzidát csupán a' lovasság' kezében látjuk.

Vallyon miért igyekeztek a' lovasságnak a' gyalogság felett olly annyi erő't adni? — Minden a' kor' hullámitól már elnyeletett kimivelt népek, a' kiknek emlékét a' történet még is fenntartotta, nagyobb bizodalmat helyeztettek a' gyalogságban, mint a' lovas-ságban; a' barbarus népeknél pedig még mostan is ellenkezőt tapasztalunk. Én ugyan

nem merem mostani idő-korunkat durvasággal vádolni, de azt merem mondani, hogy a' gyalogság' költségén a' lovasságot tökéletesebbé tenni, valóban nem nagy elő-menetelt mutat a' hadi-mesterségben.

Ha egy mester az építés alatt a' fundamentomban hibát ejtett, úgy haszontalanul fordítja ő minden tudományát, és igyekeztét az épület' tartósságára és csínosságára; az épület meghasadozik, a' falak egymástól elválnak, végre minden oszlopaival, és czifraságával össze-omlanak; mert hibás állításnak a' következtései is hibásak. Talán ezen hasonlítást materiánkhoz alkalmaztatni merészség; de maradjon így, ha hibázni találnék, én kész vagyok azt megesmérni és megbánni.

A' gyalogság' állásának megritkítása elkerülhetetlen következtése lett a' tűzi Taktikának. A' homlok-rendet meg kellett hosszabbítani, hogy a' tűz megsokszoroztassék. A' rendeket meg kellett ritkítani, ne hogy a' hátulsók' tüzelés nélkül, a' mellyben pedig mint már tudjuk, a' legnagyobb erőt helyeztették, hijjában ne áljanak. A' rendek' ritkaságával megakarták egyszer'smind a' mind inkább tökéletességre jutott ágyúk' kártekonyságát erőltetni, melly természet szerint a' vastagabb gyalog maszszákban nagy veszedelmeket okozhat. Úgy tetszik, mintha a' gyalogsággal rohanatokat tétetni többé nem akartak, mivel a' bajonét csak az elkerülhetetlen szükségben használtatott, és valóban azt csak akkor lehetett, mivel igen rövidek voltak, a' fegyverre rosszúl voltak felszerítva, a' megtámadtatásnál igen könnyen leveretettek, vagy lecsavartattak.

A' tűzi-fegyver' hatóságát a' lövés' mennyiségéből számítgatták-ki. A' legnagyobb mesterkedéssel igyekeztek tehát a' katonát, a' mentől sebesebb töltésre, és gyakortabb lövésre tanítgatni, a' puskának mekhanikai készületének oly tulajdonságot iparkodtak adni, hogy a' töltés', és lövés' gyakorlása mentől könnyebb lehessen. De ezen mesterkedések által a' lövés annál bizonytalanabb lett, 's így a' helyett, hogy a' gyalogságot tökéletesedéshez közelítették volna, attól mind inkább eltávoztatták.

Lehetetlenségnek állítottatott egy oly jól gyakorlott Zászló-alyhoz való közeledés, a' ki egy minuta alatt több ezer golyóbisokat képes volt ellőni. Sokféle nemei találtattak-fel a' tüzelésnek, ú. m. Egész homlok-renddel — Osztályokkal — Rendenként — Soronként — Kézi-gránátok, és más mesterséges tüzek hányattattak. A' seregekből iszonyú nagyságú, de csak három ember vastagságú *négy-szegek* (Quarée) formáltattak, a' szegleteken támadt *tűz-ürességeket* (todten Winkel) mesterséges felállítások, és széjjel-szór tüzek által bátorságban igyekeztek helyheztenni. Egy szóval a' Taktikát mesterkedéssel gyarapították. A' csata-piarczal úgy bántak valamint a' fegyver-gyakorlás' mezejével, a' nélkül hogy meggondolták volna, hogy az ütközet' zavarodásában a' szegletekről könnyen el lehet felejtkezni. Mert egy sereg nem vár-erősség, az emberek nem kőfalak, mellyekre rést löni (Bresche schießen) lehet, a' bátor vitéz' meljében is meg van az élethez vonzódo szeretet, valamint a' gyáva félénkében. Minden ütközetnek vannak oly szempillantati, mellyekben magát a' Hadi-vezér, hogy seregét rendben megtarthatta, szerencsésnek vallhatja; oly szempillantatok, mellyekben az előre kiszámított mozdulatokról többé szó sem lehet.

Azomban olly esetek is vannak, mellyekben a' nélkül hogy rohanatok történtek, a' nélkül hogy a' sereg-lineája más veszedelemnek, mint az ellenség' tüzeinek ki lett

volna téve, ütközetek elvesztve, vagy nyerve lettenek. Ily környül-állásokban vallyon lehet e csudálnunk, hogy a' lovasság magát oly rettenetessé kezdette tenni? Az ő gyorsasága kigúnyolta a' bizonytalan tüzet, a' nem elég hosszú szűrő fegyverrel magát védelmező gyalogság' három ember vastagságú rendje meg nem akadályoztathatta hirtelenségeket. Az valóban egy gyáva lovasság volt, ki az ily tulajdonságú Quaréet keresztül 's össze nem törte volna.

Voltak ugyan akkoriban oly hadi-tudósok, kik magokat a' bevett helytelenségek ellenébe szegezték, és a' hadi-mesterséget az előtti egyszerűsége vissza-vinni igyekeztek. Ilyenek közt fénylett maga Tolard is. De azoknak igyekezetek mind hijjában voltak, mert mások a' csata' új módját igen megszerették, és ez magát az idő' lelkében látszatott bé-fészkelni. Talán lehet mondani, mivel új szokás (mód) volt, az új szokást pedig az emberek szeretik követni. De ezen helytelen vélekedések soká fenn nem maradhattak. Több józanabban gondolkodó férfiak keltek-fel, 's viadalban léptek amazokkal. Megbizonyosodott az, hogy egy győzelemhez több más is szükséges, nem csak a' homlok-rend' füst-gőzbe borítása; hogy a' levegőben elszórt több ezer golyó is a' helyett, hogy az ellenséget félelemben hozná, még inkább merészebbé teszi; hogy egynehány jól-arányzott lövésnek nagyobb hathatósága legyen, mint még annyi elhibázottnak. Ezen igazabb vélekedések szülték a' *széjjel-szórva tüzelés* (Tirailleurs) szisztémáját. Észak-Amerikának vidéke, hol ezen szisztéma legelőb'ször, 's legjobb foganattal használtatott, annak kifejtődését elő-mozdította, innét jött Franciaországban által. Egy szükségből feltalált dolog, mivel a' gyengébbek csekély se reggel a' szabad csata-mezőn nyilván az erősebb ellenséggel szembe szállani nem mertek, magát szisztémává kiképezte, és azon seregek által is, kik a' Francziákkal verekedtek, használatban vétette.

Ez volt azon szempillantat, melyben a' Taktika változást kezdte nyerni. A' Francia erőszaktól nyájként a' Német seregek ellen hajtott ember-maszsák a' szapora lövöldözés' mesterségét semmivé tették. A' környül-állások azt kívánták, hogy a' kétségben esett ellenséggel hasonló fegyverrel verekedni szükséges legyen. A' bajonét' tökéleteseb'ségre hoztattott, meghosszabítatott, és cél-arányos erősséggel a' tüzi-fegyverhez kapcsoltatott. Így a' bajonét a' dzidához hasonlatosságot nyert. Azt is által-látták, hogy a' nagyobb erő végett a' gyalogságnak vastagabb állást kellessék adni. Így jöttek a' sereg-oszlopok (Collone) a' feledékenységből ismét használatba.

A' sereg-oszlop, vagy a' sereg' olly állása, mellynek vastagsága nagyobb mint a' homlok-rendje, nem új találmány. Ilyest láttunk a' régi hadi-történetekben is. Epa-minondász ily sereg-oszloppal törte keresztül Mantineánál az ellenség' homlok-rendjét. A' híres Hanibálon sereg-oszlopokkal győzelmeskedet a' Zámai síkon ama Nagy Scipio. — Valóban ezen csata-rendet ellegendőképp' dicsérni nem lehet, ennek értékét úgy esmerték a' régiek, mint mi; a' legnagyobb Hadi-vezérek mindenkor használták azt. Sereg-oszlopokban legcélszerűbb állása a' gyalogságnak, valamint az erőre, melyet (kivéven az ágyukat;) minden felfegyverkezet' neme ellen haszonnal fordíthat, úgy a' könnyebbségre nézve is, melly által akár millyen homlok-rendre kifejtődhetik. De a' sereg-oszlopoknak szükséges, retteget okozó szűrő-fegyverrel bírni, melly leginkább a'

lovasságot félelemben tartsa; ha ezt nem teheti, úgy jobb lenne három ember vastagságú homlok-rendben maradni, honnét tüzeléssel legalább képzelt félelmet lehet okozni, de a' sereg-oszlopból nem — így ez — szűrő fegyver nélkül — egy megköttözött óriáshoz hasonlítana.

A' Görög Phálánxokat, a' Római Legiókat a' szó' szoros értelme szerént nem nevezhetjük sereg-oszlopoknak; de azoknak erejek is, mint emezeknek, a' rendek' vastagságában állott. Ezen talp-rendszabást a' régiek szüntelen szemek előtt hordozták, és a' hadi-történetekben is fennmaradott az mindaddig, még csak a' dzida a' tüzi fegyvernek helyet nem engedett. De mostan meggyőzte az ellene tett akadályokat, és *új fényben jelent-meg a' hadi-tudományban*. Ezen egyszerű, az ember fizikai, és morálisi erejében helyheztetett talp-rendszabásnak köszönték a' Görögök, és Rómaiak azon *nagy tetteket*, mellyekért mi őket még *mostan is csudáljuk*.

Azon nagy következtetű esetek, mellyeknek mi tanú-bizonyságai voltunk, mellyek egyforma hasznos tanítást adnak a' katonának, és a' polgárnak, mellyek sok elkorosodott dolgokat újra nap-világra hoztak, és az újjakat azok eránt szabták, azon nagy következtetű esetek *sereg-oszlopokban, és maszáokban vívott jeles ütközeteket — bajonét által keresztül rontott közép-pontokat — össze-tört sereg-szárnyakat* mutatnak. A' Hadi-vezérek' jelentéseikben gyakran olvashatjuk *„Én az ellenséget, a' nélkül hogy egy lövést tettem volna is, bajonétal támadtam-meg.“* — Ha azon valóságot nem esmernénk, hogy a' gyalogság' ereje a' szúrásban, nem pedig a' lövöldözésben áll, — hogy az ellenség lineájának erőszakos keresztül töretése felségesebb tettekkel van egybe-kapcsolva, mint sem azon félénk Taktika, melly a' szaladó Párthusok' módjára csak a' távolatban tanítja lövöldözni az ellenséget, úgy azon említett hadi-vezéri jelentések — annyit tennének, mintha irták volna: *„Én egy oktalanságot vittem végben, mivel ön-gyengeségemmel mertem az ellenség' erejét meg-támadni.“*

Némelly ábrándozók ugyan gyakran ezen Taktikát kegyetlennek, és durvának nevezik; de azt kérdem: vallyon a' kegyetlenség miben áll a' háborúban? — A' czél-aránytalan, nem pedig a' czél-arányos öldöklésben. *A' háború maga a' legnagyobb kegyetlenség a' háborúban.* — Filozofáló ábrándozók a' tanuló szobába valók, nem pedig a' táborba.

A' történet' egy idő-szakában sem találunk annyi tanúságot, mint az utolsó harmincz-három években. Ha az egy részről az országlásnak egy oly tanítást adott, melly nem egy könnyen jön feledékenységre, de más részről a' hadi-mesterséget is számos tapasztalásokkal, és valóságokkal gazdagította-meg, olly ideák lettek kinyilatkoztatva, mellyeket kigúnyoltatás, és kikacagtatás nélkül senki sem jelenthetett volna ki egy pár esztendő előtt. Ha tehát én azt állítottam, hogy a' dzidának megszűnése ezen idő-szakban, mellyben megtörtént, elegendő okokból történe-meg; de ellenben most is azt merem állítani, hogy a' dzida' vissza-állított használtatása a' most idő-lelke Taktikájával legkevesebbet sem ellenkezik. Meglehet ugyan, hogy tübben ezen állításomat paradoxnak tartják, de még is két dolgot valóságosan bebizonyítottnak mondhatok; Először: *Az egyszerűséget mint legszükségesebb tulajdonságát a' Taktikának egész Európa' Ármádái megismerik.* Másodszor: *Azon megtámadó nagy sereg-oszlopok, mellyeket mi mostaná-*

ban az ütközetekben formálunk, nem arra vannak határozva, hogy ők az ellenséget rendbéli tüzeléseikkel verjék-meg, hanem hogy ellen-szegezett bajonéttal — a' szúrás' nehézségével, melly a' rendek' vastagságából származik, nyitják-meg az ellenség' sorait, és a' győzelmet tökéletesé teszik. Én azt kérдем most: lehet é a' sereg-oszlopokban a' dzidát alkalmaztatni? — ad a' dzida a' sereg-oszlopok' nyomásának nagyobb erőt, és nehézséget? Én azon leszek, hogy állításomat elegendő okokkal védelmezhessem. Egy a' dologhoz értő bíró szabjon ítéletet.

Hogy a' felszegecs' gyanúságát magamról elhárítsam, ön'-magam ellen e' következendő ellenvetéseket teszem, mivel úgy is azokkal, hogy össze-ütközni fogok, magam által-látom. Ellenem valaki azt vetheti: hogy az én dzidásaim úgy szólván a' verekedésből elvonva, mint nyugodalmas nézői az ütközetnek, minden ön'-védelem nélkül az ellenség' tüzének ki lesznek téve — hogy én homlok-rendem' már csak azzal is meggyengítem; mivel a' dzidások által a' tüzelőket megkevesítem — végre hogy én, mivel az ügyük' hatalmának, és a' nálamnál erősebb ellenség tüzének ki lesznek téve, össze-törtetem, és a' veszedelmet el nem kerülhetem.

Ezen ellenvetések' megczáfolása az előbb mondott sorokban nyilvánosan meg van, de azonkívül még egy két szót.

Ha az elleneim mondó azt vészi-fel, hogy én óránként fogok az apró fegyver' tüzével foglalatostkodni, úgy azon szemre-hányást, hogy dzidásaimat az ütközet' tunya nézőivé teszem, megérdemleném. Hanem már azt mondtam, hogy azon verekedés' neme a' megszűnét találó Taktikához tartozik, az én Taktikám' szellemével pedig egészen ellenkezik. A' lövöldözés egyáltalában nálam a' széjjel-szórva tüzelők' — Tiraillörök' — kötelessége. Ezek úgy is felül-haladják tüzekkel a' lineából jövő tüzet. Ha pedig homlok-rendemmel az ellenséghez a' Tiraillörök' tüze' oltalma alatt oly közel jöttem, hogy én az ő apró fegyverei tüzőknek ki lennék téve, már akkor egy minutát sem késedelmeskedek, hanem rohanatot viszek-végbe. Ha pedig plánom szerint volna, vagy helyheztetésünk' haszna úgy kívánná, hogy az ellenségtől magam megtámadtatni hagyjam, megálapodok, és hideg vérrel várom támadását; a' reám rohanó ellenség' közeledésével ágyúimból, és nálam találkozó apró fegyverekből tökéletes tüzet (Decharge) adatok; nem gondolok azzal, hogy megállott é a' lövés után, vagy hátrább vonódott, ellen-szegezett dzidákkal, és bajonéttal megtámadom; ha pedig az ellenség valamely fedett helyheztetésben támadásomat megvárni akarná, vallyon akkor mi haszna lenne cél-aránytalan megálapodásomnak, és lövöldözésemnek? az én golyóbisaim akkor az ellenségnek keveset árthatnak, ellenben az övé az én fedetlen soraimban ijedséget, és zavarodást okozhat. Illy esetben tehát mint már említettem, minden késedelem nélkül az ellenségre rohanok.

A' bennünket fenyegető veszélynek közeledése, és szemlélése az, a' mi emberi érzékenységeket olly annyira érdekli, de ha a' veszélynek neki megyünk, az attól való félelem egészen elenyészik. Azért a' katonát nem kelletik sokáig állapotján tüprénkedni hagyni, megkelletik őtet a' vizsgálódások' tevésében akadályoztatni, mellyeket a' fantázia ijesztő képekben festget, nem-kelletik őtet cél-aránytalan tüzeléssel feltartóztatni; a' bátor érzéseket benne használni kell, mellyek a' verekedés' kezdetében, midőn még

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

az ellenkező esetek a' jó-kedvet meg-nem csökkentenék, mindegygyik' melyjében hatásosan munkálkodik, hirtelen kelletik a' katonát előre-vinni, ilyenkor a' legnagyobb veszedelmeket, mellyek későbbben káros következtetéseket szültek volna, könnyebb erővel képes ő meggyőzni; akkor mintha a' sebes hullámoktól elragattatna, a' baj-vívásban elegyedik, a' bátor bátran, a' félénk mérészebben fog verekedni, mivel tulajdon élete' fentartása viadaljától függ. A' kétségben-esés hőseket terem nem ritkán olly emberekből is, kikben a' batórságnak, ezen isteni erőnek legkissebb szikrája sem lát-szatott élni. A' történet oly példákat elegendőket ad, mellyek ezen, az ember' morális tulajdonságán nyugvó igazságot bebizonyítják.

A' dzida, szúrásával, vallyon nem pótolhatná azt ki, a' mit a' lövés' keveseb'ségével elvesztenénk? — De erejében mit veszthet, vagy nyerhet a' homlok-rend egy pár több, vagy kevesebb lövések által, mivel úgy is számtalan Tiraillörök a' homlok-rendet takarják, és a' vidéknek minden szegit-lyukát elfoglalják. Ezek' jól arányozott lövései egyenként több kárt tesznek az ellenségben, mint egy egész Zászló-álj' közönséges tüze, a' ki, ha még oly jól vagyon is a' katona gyakorolva, golyóbisainak nagyobb részét vagy a' földben, vagy a' levegőben minden haszon nélkül elszórja. Az ágyúzás mesterségének tökéletesedésre jutása, az ágyúkkal gyors bánás módja, azoknak hirtelen, 's könnyű mozgása, iszszonyú nagy száma, a' seregeket úgy is tűz-okádó hegyekhez hasonlökká tette. Elakarjuk é a' személyes batórságnak, ezen minden felséges nagy katona tetteknek eredete' értékét egészen venni? — Ha úgy van, állítsunk katonák helyett automákat, és egész fegyver-rendeket, süttessük-el gőz-masínák által.

Az ágyúk' mérge, és kártékony-sága ellen szinte oly kevésbe védhet bennünket az apró tüzi fegyver, valamint a' dzida, mivel azzal sem ronthatjuk széjjel az ágyúk' alkotmányait. Egynehány elrejtekezett jó lövők nagyobb károkat okoznak az ágyúknak, mint még annyi öszseseséges tüzek. Egy kártékony ágyú-tűz-helytől (Batterie) megmenekedni a' legjobb mód, ha azt rohanattal megtámadjuk.

De talán azt vetheti valaki ellenem, minek az újjítás? hiszen az a' mivel mostan bírunk a' nélkül is jó, és cél-arányos. — Nem elegendő rettenetes é mostani szűrő fegyverünk, a' bajonét? Nem kapcsolja é ez a' lövés' hasznát a' szúrással össze? — Nem ér é egy bajonet annyit mint egy dzida?

En megesmértem a' bajonét' egész érdemét, de az, mint szűrő-fegyver más szűrő-fegyver ellen — nehezen haladja felül értékben a' dzidát, a' mellynek hossza négy lábbal nagyobb a' bajonéténál; a' dzidával való szúrás sokkal nagyobb bizodalommal esik-meg, mivel annak egész készülete a' szúrásra vagyon alkalmaztatva.*) Egy bajonétes linea egy véle öszsze-rohanó dzidás linea ellen soha nem győzedelmeskedhetik, a' lövés' haszna is elvész akkor, midőn villogó fegyverre (Blanche Baffe) kerül a' verekedés.

Tárgyam nem is az, hogy én a' bajonétet a' használatból kiszorítsam, e' hasznos marad mindég a' tüzi-fegyver' megerősítésére, és az öszsze-zavarodásokban, mint kurta

*) Ha bajonétre kerül a' verekedés, az első öszsze-ütközetnél a' tüzi fegyver vagy esővén vagy szerszáman megkárosítatik, a' tűznek haszna így egészen elvész, és a' szúrásra is vagy egészen alkalmatlan lesz, vagy mint rövidebb a' dzidánál, ennek értékét felül nem haladhatja. —

fegyvert, használni a' dzida közt is lehet. Azért a' dzida, és bajonét egymással ne pörlekedjenek, hanem egyet érve, egybe-kapcsolódva vezessenek minket a' hírre, és győzedelemre; az alatt míg a' dzida erre erőszakkal utat nyit, a' bajonét azt fentartani igyekezzék.

Elegendőképp' tudva van az, hogy a' *mely-védék'* (Brustwehre) oltalmazására milly' nagy haszna legyen a' dzidának, e' pontban is tehát megérdemli a' tekintetet. A' dzidának készítése sem oly költséges, mint egy tűzi fegyveré, és azon kívül a' sok hasztalanul elszórt töltéseket is meg lehetne kémélni.

Ha a' dzida' használtatását a' linea seregeknél nem akarnánk is vissza-állítani, de a' nép' felfegyverkeztében nagy nyereség lenne. Egy Státus gyakran juthat oly állapotba, mellyben számos tűzi fegyvereket készíttetni sem ideje, se költsége nincsen, de dzidát igen könnyen; szükségből mindegyik vas-villát arra lehet fordítani.

Miolta Fölárd a' dzida' használtatását a' gyalogságnak ajánlotta, végtelenül megváltoztak az idők. Az ő ajánlása természetesen sok ellenkezőkre talált, mivel azon ajánlás a' dzida' kimúlása' korához még igen közel volt, még akkor az új szisztémához kiki örömmel ragaszkodott, azt vélvén, hogy annak helyre-hozatása, a' mi már haszonvetetlensége végett eltörültetett, annyit tenne, mint a' hadi-tudományba az előbb-menetel helyett hátra-felé menni. Ezen kívül az ajánlás azon szempillantatban esett-meg, mellyben a' tűz' idő-szaka a' hadi-tudományba kezdetét nyerte, kiki azon iparkodott akkor tehát, hogy ezen új találmányt a' lehetséges tökéletesedésre vihesse.

A' Taktikának, egyáltalában az egész hadi-mesterségnek, egész karaktere azólta tellyes valóságában igen megváltozott. Kiki megesmérte azon szükségét, az emberek értelmi, és morális erejeket, mellyek a' táborozásra oly igen megkívántatnak, érdemes tekintetben venni. Azon szellem, melly a' katonákat pusztá masináknak tette, részenként már elenyészett; részenként mondom, mert azt az emberiség' és a' katona érdem' barátjai a' tábori életből végképpen ki nem tűzhatték. A' hadi-mesterség már ugyan sok tekintetben egyszerűbb lett, belőle sok czél-aránytalan pompa-játékok eltiltattak, a' mozgások csupán a' seregek' hadi használtatásokra alkalmaztattak, de még eddig csak a' tűnt-el a' fegyver gyakorlás' mezejéről, a' mit a' golyóbisok' sűrű hullása, és az ágyúk' dörgése alatt végben vinni nem lehet.

A' gyalogság' három ember vastagságú állása megmaradott. De ez annak erejét többé nem gyengítheti, mivel a' homlok-rend a' táj' minémiségéhez alkalmaztatva a' legegyszerűbb mozdulattal, minden szempillantatban sereg-oszlopokra — maszszákra — és elegendő vastagságú négysegekre által-változhat.

A' Katona-állások legtökéletesebb mesterei minden ármádákban igyekeztek oly *rendszabás-könyvet* (Regulament) a' felfegyverkeztet' minden neme számára kidolgozni, mellynél valóban, taktikai tekintetben, jobbat nem lehet kívánni. Én magam' az Ausztriai állás és mozgás mesterségének talp-rendszabásaira támasztván, a' dzidás sereg organizációját e'képpen merem ajánlani:

Fölárdtól ajánlott dzida nincsen előttem, nem tudom tehát hogy egészen megegyezem e' vele. Az én dzidám tíz láb hosszú, mellynek vasa egy — nyele pedig kilencz lábnyi. A' vas jó materiából — hosszúka — felül hegyes, nyele felé pedig to-

jás gömbölyűségű. Közép vastagsága a' vasnak egy harmad-rész hüvelknyi, mely a' nyeltől kezdve két élű kard módjára lassacskán vékonyodik. Hol a' nyélhez van a' vas kapcsolva, ott egy vas-gomb van. A' nyél jó szívós fából a' markolaton alól meg nagyon vasalva; a' vágás ellen pedig a' gombtól markolatig leérő vas pántokkal meg nagyon erősítve. Egynehány próba-tételek illy egyszerű fegyver-eszközt könnyen tökéletességre vihetnek.

Ezen imígy elkészültt dzidán kívül adnék még, mint a' Rómaiak, harmadfél láb hosszúságú, egyenes, szúrás, és vágásra alkalmas kardot. A' dzidásnak ezen kardot is jól kelletik forgatni tudni, hogy az össze-zavarodásokban a' dzidát a' bal-kézben vévén, karddal verekedhessék. Ruházatja légyen olyan mint a' többi gyalog-katonáé, de fejét a' vágás ellen erős sisak takarja.

Egy dzidás Ezeredet három Zászló-aljakra osztok, minden Zászló-alját hat Századokra (Compagnie). Taktikánk' lelke szerént semmi féle sereg könnyű fegyveres nélkül nem lehet, úgy tehát egy dzidás Ezered sem, másképp' ő pánczélos oríáshoz hasonlítana, a' ki minden felől a' gyermekek' kövel hajigálásának kivagyon téve; ki végre ön-terhe alatt elbádjadván, leroskadna. Én tehát mindegyik Zászló-aljnak két szárnyas századait könnyűnek teszem. Ezeknek a' dzida helyett hosszabb bajonétű rövid vadász-fegyvert adok. — A' más négy századoknál csupán az első rendnek, és a' Szakasztok' foglaló sorainak (Einfassung-Stetten der Flügel) adok dzidát, a' két hátulsó rend megtartja a' bajonétes nagy tűzi-fegyvert. A' dzidások a' legerősebb, izmosabb, és bátrabb legényekből választassanak; a' könnyű Századok pedig a' legügyesebb, és legjobb lövőkől állanak.

A' Századok' erőssége függ a' környül-állástól. Én 120 főre teszem a' számát; minden Szakasznak egy Fő — négy valóságos, és két Vice-Altiszteket adok. Az Altisztek a' Szakasztok' bal, és jobb szárnyain állnak. A' Fő-tisztek között pedig kettő a' Század' jobb és bal szárnyain, ennek közepén egy, egy más pedig u. m. a' Kapitány, a' hátulsó rend' közepén álljon.

Én nem akarok itt a' dzida' kéz-gyakorlásáról, sem a' kisebb szolgálatról szólni, hanem egyedül ajánlásom' értelme végett, egynehány szükségesebb tárgyakról.

Tudjuk azt, hogy a' Taktika szerént a' harmadik rend, lineában nem tüzel, hanem jobbra Tirailörökre használtatnak. A' dzidás homlok-rendbe ellenben az első. nem lö, hanem a' második és harmadik. A' mit hogy minden akadály nélkül végben lehessen vinni, a' tüzelés alatt a' dzidás első rend letérgeyel. Én nem tartom ezt nehéznek vagy veszedelmesnek. Nem régiben még szokásban volt ez minden Ármádáknál, 's így a' legmesterségesebb tüzelések történtek.

A' táj' minősége szokta meghatározni a' taktikai mozdulatokat. Megtörténhet, hogy egy dzidás Zászló-alj oly vidékbe jut, hol p. o. ötet szúrásában, tulajdonos erejében bokrok, árkok, sövények 's a' t. megakadályoztatnák, ekkor a' homlok-rendet, vagy a' közönséges mód szerént, a' harmadik rendre, vagy pedig a' dzidások vissza-törvén a' megnyilatkozott sorokon, a' harmadik rend megett magokat felállítván, a' második rendre formálom. Mind a' két formálás után a' tűzi-fegyvernek szabad használat adatik, ha a' szükség ismét úgy kívánja, a' homlok-rend előbbeni állása könnyen vissza-állíthatatik.

Egyedül a' tovább haladásra, nem pedig a' megtámadásokra czélozott egész homlok-renddel, vagy osztályonként történendő mozdulások a' közönséges fegyver-gyakorlás' rend-szabásai szerint esnek-meg a' dzidás Zászló-aljaknál is. Ezen tárgyról tehát szólni szükségtelennek találom.

Szemben tűnik az, hogy a' sereg-oszlopok' formáltatása, ezekkel végben-vitt megtámadások, és védelmeztetések, vagy más egyéb' hadi-mozgások légyenek egy dzidás sereg' fő gyakorlási. Az ily tárgyakra való kimíveltetés légyen tehát a' mi foglalatosságunk. A' négy szegnek formálására, mellyben a' dzida' hasznát leginkább megbizonyítja, az állás vastagsága elkerülhetetlenül szükséges.

Egy *kettős-sereg-oszlop* (Doppelt Collone) légyen bár ez a' homlok-rend' közepéből, vagy a' sereg' két szárnyáról formálva, az én feltételem szerint mindenkor, kivéven az utolsó osztályt, dzidákkal lesz' körül-véve. Az utolsó Osztálynál is megeshetik az, ha azt a' már említett mód szerint a' harmadik rendre fordítom. Még ezzel meg nem elégsem, hanem az oszlop' formálásakor az osztályok' közepére esett dzidásokat onnét kiveszem, és őket egy második linea' formálására fordítom; így a' sereg-oszlop két dzida linea'val lesz' körül-véve.

Illyen sereg-oszlop álhat egy, vagy több Zászló-aljából, de e' mellett azt érteni kell, hogy az oszlop mindenkor össze-zárazozva légyen. Maszszak, vagy Quarék szinte ezen talp-rendszabáson formálódnak, és két dzida linea'kkal körül-vétnek. Ezen egyszerű mozdulatok' végrehajtása igen könnyű, 's különös fej-törést nem kíván.

A' szárnyas Századok' a' középsők megé húzódása által hat ember vastagságú phalanxokká válhatnak a' dzidás Zászló-aljak. — Az illyen phalanx elegendő erővel ellentálhat egy három ember vastagságú linea'val ötet megtámadó sokkal erősebb ellenségnek. Szembe szállhat a' lovassággal is, támadja bár ez meg ötet előlről, hátulról, vagy oldalt. Az ily esetben a' három utolsó rendnek meg kellett fordulni, hogy így a' dzida, és bajonéten kívül, még tűzzel is lehessen munkálkodni. A' phalanxokat oszlopokra fordítani, vagy homlok-rendre vissza-állítani igen könnyű.

Mostan egy dzidás sereg-oszlopból álló csata-rendet, és ennek megtámadása' módját próbálom elő-adni:

A' Tiraillörök mint egy szőnyeggel bétakarják homlok-rendemet, és így a' fő megtámadásra intézett szándékom' titkon tartják. Mihént a' Tiraillörök' oltalmok alatt az ellenség' linea'jához közel jöhettem, mihént az ágyúk' munkássága a' megtámadás' szempillantatját megtörténtnek tették volna, homlok-rendem két csapatokra (Zreffen) osztom. Az első áll két, a' második pedig egy Zászló-aljból, ez amaz megett két, vagy három száz lépésnyire áll. A' könnyű fegyveresek ekkor a' sereg-oszlopok között lévő ürességeken hátra-vonódnak, magokat a' második csapat megé felállítják, és *tartalékul* (Reserve) szolgálnak. — Az első csapat az ágyúk' oltalma alatt előre mozdul, hideg vérű állhatatossággal harmincz lépésnyire az ellenség' homlok-rendjéhez; tüzeljen ez bár, akár nem, közeledik, ekkor hirtelen rohanatot tész'. — A' rohanatnak' karaktere a' *hirtelenség*, e' nélkül az, jó következzetel soha meg nem eshetik.

Az első csapat után elegendő távolatban mozog a' második. Az első csapat mihént rohanatjával az ellenség' sorait megbontotta, kettős sereg-oszlopokra, — fél-jobb, és fél-

bal fordulásokkal — szét-vál', két fél oszlopokat, vagy phalanxokat formál', és megújított támadások által a' még széjjel nem oszlott ellenség' sorait össze-tapodni törekedjék. Ekkor ostromló lépéssel az első csapat' szét-válása által esett hézakon előre jön a' második csapat, és az ellenségnek meyerített első csapatja' segítségére jövő seregbe rohan. Így az első csapatnak belső oldalait takarva tartja, az ellenséges második csapatot a' segítség-hozásban megakadályoztatja, a' tétovázásból támadott megdöbbenést használván széjjel-szórja. Ha így mind a' két csapat' rohanatai szerencsésen kiütöttek, a' Tartalék akkor a' győzedelmet tökéletessé tenni igyekezzék.

Ha pedig az első csapat' rohanatja szerencsétlenül esne-ki, ekkor a' második a' tartalékban álló könnyű segyveresektől segítelve, bátran előre-lép, az ostromot helyre-állítja. Ez alatt az első csapat, ha széjjel nem veretettetett volna egészen, azon légyen, hogy magát a' második csapat megett felállíthassa, és annak kötelességét átvégye.

Az ellenségnek azon lineája, melyet így megtámadni akarunk légyen *össze-húzódt* (concentrirt) vagy *széjjel-terjedett* (extentrirt), légyen az *csappanós* (schräg) vagy *egyenés*; ezen támadás' módját mindenkor alkalmaztatni lehet; a' hadi-tudósok tudhatják miképpen.

Mozghatóság, a' megtámadásoknál fenntartott *győzhetetlen el nem csüggedés*, és a' *tánzoríthatatlan erő* a' tulajdonos haszna az ilyképpen organizált seregnek. Én azt kérdem, hogy vallyon mellyik lovasság merne az. ily sereg-oszlopokra rohanni, ily négy-szeget megtámadni, a' mellyek bátor legényekből állanak, és kétszeres dzida-sorral védelmeztetik. Ha a' lovasság még is őket megtámadni bátorkodna, kérdem, hogy mi esoda következett? — Valjon fizikai erejével széjjel-bonthatja az ily dzidás Zászló-aljat? Honnét vehet annyi erőt, hogy kardjával egy egész dzida erdön keresztül-törhessen? A' mostani bajonétal a' gyalogság is mit tehet ellenök? — Még a' Tirailörök legveszedelmesebbek, de ezeket is Tirailöreimmel nyakamról lerázhatom.

Az ily sereg taktikai kiméveltetéséről sokat lehetne mondani, több ellenvetéseket, kérdéseket tenni, és reá felelni, de ezen ideák' közlésével nem akartam rendszabás-könyvet adni, és tárgyazott határomat által-lépni. Én csak a' képnek első képzetet igyekeztem adni.

Ámbár sokaknak több tekintetben paradoxnak tetszik ezen értekezés, de megvallom, hogy én büszke lennék, ha ez az én találmányom lenne; de már mint mondtam, az Föld' érdeme. Én csak azt kérdem, miért hevernek ezen ideák esmétlenül? — miért nem jutott még eddig egy hadi-tudósnak is eszébe, ezt a' feledékenységből a' nap-világra hozni. Egy olly idő-században, mellyben a' hadi-mesterséggel annyi próbák tétetnek, mellyben már annyi sok megtiltatott, annyi sok cél-arányosságok behozattattak, gondolom szabad ily kérdéseket tenni.

De talán egy valóságos próba-tétel sokkal fogatosabb lenne, mint még annyi ajánlások. Oly geniális tudomány mint a' hadi-mesterség, nem hagyja magát mindenkor a' holt betűk alá vettetni, kivált ott, hol leginkább minden mesterkedések, és felszámítások az emberi erő hijánossága nélkül semmivé lesznek, hol nem ritkán a' legügyesebb Hadi-tudós' mesterségei is megsemmisednek; az-az: a' *Csata-zavarjában*.

Kiss Károly.

5.

A' T Á J.

Zeng az erdő, küldi zöld hűséből
 A' vígságnak édes angyalát,
 És e' hő szív azt teljes tüzéből
 Ált-ölelvén, biztos mennybe lát.

Ó Természet! nyájas andalító!
 Üdvezülten szárnyalok feléd.
 Minden kedves, minden elborító,
 Minden éltet, vonz, mosolygva véd.

Béke jár az édelgő szelekben,
 És egy csókot-hintő hatalom;
 Vig homály leng a' szelid berekben,
 Nincsen ott halál-szín' fájdalom.

Kényre int a' felnyúlt szirt-tetőnek
 Harmatokkal gyöngyelfő moha,
 'S gyöngye keble a' himes mezőnek
 Olly igéző nem volt még soha.

Látlak boldog Nymphék, ünnepelve
 Szent árnyakban 's a' virány-lapon,
 Rólatok szól philoméla' nyelve,
 'S a' levél-szín; illy Elyzi hon.

'S hah! mi rémlík! köztetek kit látok! —
 Eggy Istenné lejt tivéletek:
 A' dicső Hölgy, a' kit én imádok.
 E' bálvánnyal hozzám jöjjetek.

De, közelg már a' távasz' Leánya; !
 Engemet kiált, 's lebeg felém.
 Arcza pirkúl mint a' hegy' koránya,
 'S lángol mint a' Nap forró delén.

MARÁRY GYÖRGY.

HALÁSZAT.

Amor egy tükör-folyónak
 Járva part-virányain,
 Bámúl itt egy hal-csomónak
 Fürge játszadásain.

Horga épen a' kezében,
 Nyúl-hegyén csal-étek áll,
 'S képzelé: a' víz' ölében
 Arra mennyi préda száll.

'S hajh! vasát alig hajítja
 A' folyam' levébe le,
 Úsz a' hal-csoport, 's hasítja
 Loccsanó vizét vele.

A' fonál biczegni látszik:
 Amor ég, mosolyg, örül;
 Mind arany-halacska játszik —
 Mind — a' csel-horog körül.

Vágynak a' gyermek' vasára
 Sok vidám arany-halak,
 Vonja most, 's ezer csudára
 Rajta függ egy szív-alak.

A' kis Isten ím' azolta
 Milliő szívet fog ott,
 Hol midőn vasát kivonta,
 Azzal egy szívet fogott.

N. A. KISS SÁMUEL.

LÓRI HALÁLA.

A' nap-sugárt setét homály fedé-be,
'S nagy éji csend hatott-el általa;
'S a' lágy zefir sohol se' szárnyala,
Midőn hívó-dal ért az ő fülébe.
A' lyánka méne, vágyva nyűg-helyébe,
Bár most pirúlt csak él'te' hajnala.
Hajh! ennyi könny lehűlva nem vala!
'S fel ily sohaj nem ömle Ég' ürébe.
Lezúzva szívem, érzetem megállá,
'S nem az nehéz, hogy ő korán kimúlt:
Halálnak egy az ősz vagy a' virúlt;
De fáj, hogy ő a' sír' ölébe szálla;
Ha régen Angyal itt alatt — neve:
Hazája miért legott nem Ég leve?

AZ ÚJ REMÉNY.

Eggy illatos fa' hűves árny'in ültem,
Hová az est' gyönyörje meghivott.
Bajokkal itt szívem soká vivot,
'S a' hárs' tömött mohos tövére dültem.

„Elég talám, hogy egykor itt örültem?
„Szívem tehát örökre bút szív ott,
„Hol idves égi balzsamot szívott?
„Jaj! a' remény nem is mosolyg körültem.“
Így a' midőn panaszkodám vala,
Ölembe szálla egy virág suhogva.
'S mi volt? — Dicső reményem' angyla!

„Arany jövő virúl nekem ragyogva;
„Nem álmodom — nem — éltemet zokogva;
„Jó még tavasz, 's pirúl-ki hajnala!“

N. A. KISS SÁMUEL.

A' GYŐZEDELEM.

Ti bajnok erkölcs' láng-nyomain nővő
Pálmák, ti zordon vér-patak' árjait
Ívó borostyánok! köszöntve
Légyetek a' nemes érzet által.
De hajh! sok ízben szárnyal előletek
E' jól vezérlő Geniusz. O, hogyan
Virúltok a' fertők' piarczín!
Lengjete a' Nemesisz' körében.
Vonultatok-fel társ-szeretés között,
Útálva mindent a' mi nem emberi,
Kedvelve mindent a' mi bátor
Útakon istenesít halandót.
Fegyvert viseljünk szörnyeteg ellen; az
Arany szelidség' tiszta galambjait
Ah, el ne űzzük vassal, ónnal,
'S fürgeteges zivatar' dühével.
Szívvel csatázó, frígyre szepelkedő
Kisértetekkel küzdeni hősileg,
'S így győzni, tartsuk olyan üdvnek,
Mellynek az ég egyedül határa.

MAKÁRY GYÖRGY.

EGGY LEPÉHEZ.

Szép görög völgynek gyönyörű lakója,
Flóra' rózáján kieszen lebegve,
Szívjad az hajnal' pirulása közt a'
Mennyei nektárt.

Innen a' Végzet mikoron kiszóllít.
Istenibb érzés' 's magosabb gyönyörrel
Élj, 's repess, mindég amarant-ligetben,
Élyzionban.

PONORI THEWREWK JÓZSEF.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Tizen-eggyedik Füzet. ❀❀❀ November 1826.

6.

A' Tudományok' eredetéről.

Míg az emberek egygyűű ártatlanságban, a' természettől nékik adatott tulajdonságokkal megelégedve e' föld' békes lakói voltak, 's közöttök a' magokról nagyobbat képzésből származott kevélység, az egymás felett uralkodásra vágyás, a' természettől formált szépségeknek mesterséges szebbítései, a' bujaságban, pompában 's gazdagságban telhetetlenkedés lábra nem kapott: olly öröm és gyönyör érzések között tölték kedvelt életjeket; hogy a' nyomorúlt szükségről, és háborgó békételenkedésről még csak képzéletjek sem volt, — a' bús gondok jeges kezei soha sem csüggeszték az egyenes sziveket, — a' bal sors' zivatarjaitól tartó félelmek nem reszkettették a' kormányt-tartó kezeket; egy szóval a' veszedelmes nyughatatlan pörlekedésre okot szolgáltató ál-orczás bűnnek rút képe, előttök egészen esméretlen volt, 's az arany időket boldog megelégedéssel használták.

De a' mint Szaturnus elhagyá e' földet, 's vissza-tére a' Nagy-mindenség' kebelébe, hátra-hagya maga után két égi jóságokat u. m. a' szent igazságot és szűz szemérmét; hogy az emberek azoknak jóltévő kormányoknál fogva, az illendőség' és becsület' útján vezéreltetve, örök békességgel és arany szabadsággal virágzó boldogságban megtartathassanak: kik is mint Isten' küldöttei és égi ör-állók, annyira felvigyáznak 's ügyelének az emberek' tetteikre, hogy általok a' nagyra vágyó büszke feltételűek; önkényeiknek ösztöneitől megszegyenülve, a' veszedelmes lépésekre törekedők, gonosz céljaiknak végre-hajtásoktól iszonyodva, a' bujaságra hajlandók pedig, zabolátlan indulat érzéseik' követését megútálva, a' legkissebb vétkek' gyakorlásaitól is egészen hátra-

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

tartóztatának, 's így minden út és mód zárva-tartatott arra nézve; hogy az emberek egymásnak ártalmat és veszedelmet okozhattak volna.

De minthogy az emberek álhatatlanok, 's a' változtatásoknak szerfelett kedvellői, 's leginkább csak azokban lelnek gyönyörűséget, mellyekkel nem bírhatnak, vagy a' mellyekhez csak igen ritkán juthatnak; tehát igen nehezekre volt nékiek az ő természeti szabadságjoktól lett megfosztatások, 's a' vad-szabadságra vágyakozás benne annyi-
 ra felgerjedett; hogy iskolai fenyték és rend-szabás alatt tartatásokat, tellyességgel nem szenvedheték. — Ennél fogva néha-néha próbálgatták az illendőség' és becsület' útjáról félre csapongást, 's az igazságot és szemérmeket alattomosan meglopván, az eleikbe kiszabott útról eltértek; 's mindenkor úgy tapasztalták, hogy csak a' megtiltott dolgok' követéseiben érezhettek legtöbb gyönyörűséget: azért hát, Isteni fénytől vezéreltetéseket lenézni kezdék, 's apródonként mind inkább-inkább vakmerőbbekké levének, és zabolátlan indulat érzéseiknek oly vakon engedelmeskedének; hogy gonoszra hajlandó szíveiknek vágyásai, még tehetségeiken felül-héjazni is törekedének, 's a' természet-től előttök nyílván álló rósákat pajkos lábakkal letaposták, szemeikkel a' lát-határnál tovább akartak látni, 's így a' bölcsen kormányzó égi küldöttek' fenytékjeire többé ügyelni sem akarván, magok között mind a' szent igazságot, mind a' szűz szemérmeket egészen kizárák.

Melybéli szánakozásra méltó elfajultságjokat látván az égi jóságok, minden utakat 's módokat arra fordítanak; hogy a' föld vak, bula fiait veszedelmes kicsapongásaikból az egyenes jó útra téríthessék, 's őket a' fenyegető ártalmas következtől megmenthessék. De minthogy a' józan értelem küzzölök már akkor számkivettetett, 's a' feslett életre hajlandóság, benne, mind jobban-jobban öröködött; már minden igyekezet hijjába-valóvá lett, a' bódultságig neki kábúlt vad-fiakat, feslett életre hajlandóságjoktól, sem a' vétkek fertelmességeinek rémítő ábrázolása', sem az ég' büntető haragja többé el nem idegenítheték.

Ily megvettetésekért tehát, az ég' küldöttei boszszúra fakadának, 's szoros feltételek szerint eltökéllék magokban; hogy a' gonoszságban elmerültek ellen elégtételt kérjenek: azért a' szent igazság és szűz szemérem elhagyák az emberek' veszni-tért társaságjokat, 's a' földiektől iszonyodva, az ő dicsőbb és sokkal méltóbb honnyokba visszasietének, az emberek pedig égi véd nélkül maradva, önn' veszedelmeknek rémítő következtét meggondolatlanul minden lehető úton és módon elő-segéllék.

Már ekkor a' kényekre hagyatott durva érzésű gonosz szívek, legkissebb büntetéstől sem tartva, a' nemesebb indulat érzéseknél többé helyet sem adának, senki sem elégedett-meg azzal, a' mi valósággal volt, kevélységgel, irigységgel, és boszszú-állással eltelve, mindegyik többnek 's nagyob'nak érzi magát, a' hatalmas-hatalmasabbá, a' szép, szebbé, a' víg, vígabbá, a' gazdag, gazdagábbá igyekezett lenni, 's e' szerint a' zabolátlan feslett életnek szabad-lábra állásánál fogva, a' hiúságban gyönyörködők magokat boldogoknak 's minteggy a' dicsőség' felső lépcsőjére eljutottaknak képzelék.

De e' hiú öröm és képzelt szabadság, kevés idő-múlva temérdek kedvetlenségeket vona maga után. Mert a' büszke nagyra vágyók csak hamar felül-héjázának az alázas szelideken, az erős hatalmasok kemény nyomásokat tevének a' tehetetlenebb erő-

leneken, 's a' kegyetlen uralkodást, erőszak-tételt, vérengzést, és pusztítást, oly kézzel foghatólag éreztetik velek; hogy a' gyengébbek kénytelenítették lak-helyeiket is elhagyni, 's a' magokhoz hasonló ügye-fogyattakkal csoportonként össze-állva igyekezének magokat az erőszak ellen védelmezni. Melly egyenetlenségek és viszálykodások miatt nagy részét e' földnek tűz-láng és vér-özön borítja-el, bátorságos maradhatása senkinek sem volt, 's így az emberiségnek kimondhatatlan inségre és nyomorúságra kellett jutni.

A' gonoszságnak ily nagy mértékben lett előadása és hatalmazása megnyitá a' mindenféle nyomorúságok' és szükségek' kút-fejeit, 's a' különbféle inségek, nyavalyák, betegségek, és bánatok az emberekre szélllyel terjedének. Innét következett az: hogy a' különbféle nyomattatások miatt szorultságban lévő erőtlenebbek egy helyről más helyre bújálva számosan össze-állának, 's fogyatkozásaiknak hijjánosságait, mesterséges módokon, különbféle találmányaik által kénytelenítettek kipótolni; hogy magokat a' hatalmasabb ellenségeik 's üldözőik ellen bátorságba helyhezfethessék, 's megmaradhatásokra magoknak menedék-helyeket találhassanak. Így az erő ellen — erő, fortély ellen — fortély, fegyver ellen — fegyver állott-elő, 's az egymás ellen gyűlöletes bosszút-álló indulattal viseltető durva fiak, vad indulataiknak vakon engedelmességgel, tulajdon nemeket csak nem végső inségre és pusztulásra juttaták.

De megszáván Jupiter a' föld balgatag fíjainak nyomorult sorsokat, ne-hogy ékeetlen durvaságjoknak, 's egymást pusztító dühösségjeknek áldozatai legyenek, 's gyermeki buta vakságban, a' mezei vadakhoz hasonló oktalank maradjanak, minthogy az embereket egyedül csak a' dicső ész emelheti-ki a' barmok' sorából, 's minden érdemek, elő-menetek, szerencsések, és nemesebb indulat érzéseik, ezzel nőnek avagy hanyatlanak; megszólítá bölcs leányát Minervát (mondván nékie) menny kedves leányom! menny! hozz-ki Isteni titkos táromból észet és bölcsességet, 's szállj-alá a' föld' oktalank fíjaihoz 's osztogasd-ki közöttök, adj nékiek elegendő tudományt és mesterséget, tébolyodtságjokból vezesd-ki őket a' jó egyenes útra; hadd tanulják-meg érezni a' szelid jámborság, és durva erkölcstelenség között való különbséget, gyűjtsd-meg Isteni szövétnekemet, hogy homállyal bévont szemek Isteni fényt láthatván, közöttök a' szentigazság és szűz-szemérem állandó lak-helyet találhassanak!

Ekkor Minerva, az Istenek' atyának szavára meggyűjtván a' bölcsesség' szövétnekét, annak fénylő világát azonnal lesűgároztatá a' halandókra; de, hogy a' maga szent-komolysággal járó bölcsességének bévételére 's elfogadására, annyival nagyobb elő-menetellel és sikeresebben juttathassa-el a' földi gyarlókat; elébb leküldötte hűgait a' szelid vidám nyájas múzsákat; hogy kedves játékaikkal, 's nyájas mulattatásaikkal, a' vak szilaj lelkeket szelidíttessék, és a' mennyei öröm-érzésekre készítgessék. Azután pedig maga is Pallás, mennyei fénnel körül-véetv lejtött a' föld' fíjai közzé, 's a' nyomorult durvákat tanítgatá, oktató, mind érzéseikben, mind gondolkozás módjokban, nemes lelkekhez illőképpen pallérozá. — A' szelid érzésre, és a' kellemetes hangokban gyönyörködésre a' különbféle testi ruházatok' készítéseire, a' társasági életben bizonyos rendszabások mellett való élésre reá-szoktatta.

Érniel fogva a' föld' minden részeibe szélyt-oszlott, és vándorlott emberek, az ő rendkívül való eseteikben és szükségükben, azonnal tudtak magokon segíteni. Mert az

égből leküldött szent tűznek szikrája, az ő lelkeikbe hatván, benne Isteni munkálkodó erőkké váltak; mellybéli mennyei ajándék' segedelménél fogva alkalmasokká tétettek a' nemesebb indulat érzésre, gondolkodás-módjok fellyebb emelkedett, az ész' világga minden népeket megjózanított és össze-eggyesített, 's közülök apródonként kiűrtá a' rosszszat következtető bűnöket, az értelem' törvényei felállitattak, az undok zshivány-barlangok, társaságbeli lak-helyekké változtattak, 's a' tudósabbak által, a' lenyűgzőtt józan értelem, még a' butábbak közzé is bevitetett.

Igy minekutánna már a' föld' fiai a' sok öldökléseken, pusztulásokon, dobzódó vesztegetéseken, és ezer veszedelmeken keresztül hatának, a' bölcs értelem által lett felvilágosíttatásoknál fogva kezdék által-látni; hogy az emberek mind csak egy neműek, és hogy minden köz jó, egyesből vévén eredetét: ádáz balgatagság egymás ellen törekedniek 's egymás eránt undok gyűlöletességgel viseltetniek. Akkor tehát az égi tűz' szikrája által újabb érzelmek gyújtattak az emberek' lelkeikbe, a' dicső ész' alkotásai, nagyobb és nevezetesebb találmányokra szolgáltatának okokat, egyik kéz a' másiknál nagyobb remekeket igyekezett készíteni. A' bölcs öregek új lelket öntének az ifjakba, 's ezeknél fogva az erkölcs jobbító tudományok, 's a' törvényes dolgokba mély belátások, mind tovább-tovább terjesztetvén, a' szent igazság és szűz-szemérem, több-több védelmezőkre talált, a' józan észszel-élés jobban-jobban lábra-kapott, a' barátságos társalkodásnál fogva, a' nyájas életet, vidám meglelégedéssel, és öröm érzések között használák.

Már azolta remények lehet a' halandóknak, hogy mennél több fényt vehetnek a' Pallász kezéből; annál inkább öröködik az egymás eránt viseltető szeretet, 's annál forróbb szeretettel ölelgetik a' szent igazságot és szűz szemérmet, 's ha majd a' inost még setét fogságban tartatott lelkek, égi fénnnyel felvilágosíttatnak; a' Krónosz hajdani boldog századjára, ismét számot tarthatnak.

Csontos István.

7.

Erkölcsi Értekezés.

Sokkal könnyebben, de sokkal hibásabban is fejtegetik és magyarázzák az emberek ama' kérdést: *mi az erkölcs?* mint ezt: *mínőnek kell az igaz erkölcsnek lennie?* — Amabban kíméllőleg adja az ember a' maga' kötelelességeit-elő, hogy kevés bajjal, kicsiny tettel, hamis érdemmel is tudhasson elsőséget és fényt mutatni, színleni. 'S ezt lehet az emberi csoport' nagyobb részéről a' mi jelen-korunkban is elmondani; ez a' mai világga — mellyett felvilágosodottnak szeretünk nevezni — veszedelmes tónja. Emerre csak

magok az igaz erkölcsűek adnak oly feleletet, melly minden gyanútól üres, igaz és tökéletes; minthogy részre-hajlás és önzés nélkül való. Mert a' bölcs ismeri a' dolgok' becsét; úgy tekintí ő a' virtust mint kell, úgy e' világot, úgy az embereket, úgy magát a' Teremtőt is. Így midőn az erkölcsi tökély bár nehéznek látszik is neki, még is úgy veszi a' Jót, Nagyot és Szépet mint venni kell; örömet találja mindég abban, ha az erkölcsi méltóság' kivívásában, rettentő veszélyekkel, nagy ostromokkal szükség küszdenie.

Mind az első mind a' második kérdésre szándékom e' kis munkámban megfelelni; az elsőre tapasztalásimból, a' mennyire az erkölcsöt illető hamis állításokat és véleményeket az emberek között eddig-elé kitanúlhatám; a' másodikra pedig tulajdon ítéletemből és gondolatimból, a' szerint, mint e' tárgyra nézve principiumomat magamban megálapítottam.

Mi az erkölcs? E' kérdésre, mint mondtam, igen sokan csorba feleletet adnak, vagy tudatlanságból, vagy azért, hogy kevésbe kerüljen egyiknek vagy másiknak, holmi kis erkölcsi ragyogvánnyal fényleni. E' szerint híjánosak ama' tettek is, mellyeken a' valódi félszeg emberek magoknak igaz erkölcsöt ohajtanának építeni, vakításul egyéb jó-erkölcsűeknek. — A' ki tellyesíti mind azt, a' mit az erkölcsi kötelesség' szava neki parancsol, elhiszi vagy legalább elakarja hitetni másokkal, hogy a' legtisztább erkölcs van birtokában. De midőn a' bíró csak ott ítél jól és igazán, hol többek is jelen vannak; titokban pedig ezeket nyomorít és juttat koldus-botra; midőn a' hatalmasokat igyekszik ön-haszonért még többre segíteni az-által, hogy a' szegényekre még nagyobb ön-terhet teszen: — meg van így az igaz erkölcs' szentsége rontva. Mikor egy olly ember, kitől többek' boldogulása, szerencséje függ, csak részre-hajlásból segít valakit elő, vagy azért, mivel fél a' vádoktól, mellyekkel őt az igaz lelkek 's nemes indulatúak, nem-csak életében, hanem holta után is illetni fogják: — nincs abban tiszta szív, nincs igaz erkölcs. Van, a' ki másokkal néha tesz ugyan holmi jót, de mindég csak a' sok unszolásra; — van, a' ki szép dolgokat követ-el, de csak azért, mivel azok ő-neki csekély fáradozásba kerülnek, vagy mivel azokban különös hasznót lát; — van, a' ki mindennek hamar ajánlja szeretetét, barátságát; de csak azért, hogy annak jó-szívűségéből nyeresége legyen, vagy hogy annak titkait és körülállásait megismervén, másutt azt elárúlhassa, kissebíthesse, károsíthassa,*) vagy egyedül azért, hogy barátságatlannak ne mondattassék; — van olly Úr, a' ki nem egészen irgalmatlan és kegyetlen jobbagyai eránt, de csupán azért, mivel a' szegénynek is van folyamodó helye, van pártfogója. Van, ki a' felsőbbek eránt alázatos, de csak azért, mivel fél a' törvénytől vagy a' hajdútól. Vannak szülék, kik magzataikat a' jóra, hasznosra tanítatják ugyan, de csupán azért, hogy ezek őket a' szülei tartozás' elmulasztásával ne vádolhassák; mint szinte gyermekek is vannak, hogy az iparkodásnak nyilvánosan ellene nem mondanak, mivel arra kényszerítetnek; kik szüléjüket tisztelik ugyan, de csak külsőképpen, 's egyedül azért, hogy az örökségből ki ne zárattassanak,

---

*) Prüfe deines Freundes Werth und Mängel,
Dann erst drück' ihn liebend an die Brust;
Ach! sonst liebst du öfters einen Engel.
Den du bald, als Teufel — hassen mußt.

vagy őket a' törvény ítélet alá ne vegye. Vannak Írók, kik azon ürügy alatt nyúlnak vakmerő kézzel az író-tolhoz, hogy a' köz-jót kívánják elő-mozdítani; jóllehet ő nálok a' rugó-toll csak az, hogy nagy művészekkel ohajtanak egy nimbuszban tündöklelni; hasznót és hírt vadásznak, bár őket sem a' természet e' sikamló pályára nem szülé, sem magokat az írásra mint kell, tudományosan és erkölcsösen ki nem pallérozták. *) Vannak a' ház-as-életben, kik társokat bécsülik ugyan, de csak azért, mivel egymásnak örök hívséget esküvén, össze vannak kötve. Vannak hon-védők, kik viselik ugyan a' fegyvert; de csak azért, mivel arra szorosan köteleztetnek. Vannak igen sok Plagiáriusok, **) kik a' már régen boldogúlt jeles Írók' érdemeivel vágynak fényleni 's imádatni, leforgatván 's kiadván azoknak munkáikat ön-nevök alatt; így lopják a' fényt azoktól, kik már — a' mint arra méltók valának — idvezülének. Vannak szörszál-hasogató zsémbes Kritikusok, ezek a' sok jót nem veszik úgy észre, mint a' kis hibát valamely munkában, jóllehet már vala szerencsétlenségem tapasztalni, hogy a' ki midőn más Írók' munkájából syntaxisi hibákat szándékozott kiszedegetni, az-alatt ugyan-azon Kritikában maga tökéletes grammatikai hibákat ejte. Az efféle Kritikusok, ha lehetne, minden parányi hibáért készek volnának legott úgy állani boszszút, mint *Ovenus'* monidásaként a' balhán szoknak egy kis csípésért boszszút-állani. Vannak még több számtalanok, a' kikről elmondhatni, hogy nálok a' tiszta szív és az igaz erkölcs szám-kivetve van, bár ők igen sok szemre homályt hintvén, tudnak magoknak némű hamis fényt adni, 's azt állítják, hogy nekik az igaz erkölcs tulajdonok.

Ezek minden tekintetben boldogtalan emberek, ha-csak az erőltetett jóságot, a' hiú dicsekedést, a' fátyolozott rosszsz lelket és az ezerek' károsításával egybe-halmozott világi muló javakat nem nevezzük boldogságnak, mellyekkel ők bírnak 's bírhatnak. Szerszámok az illy' emberek, 's szerszám előttök minden. Ugyan ilyenekről lehet igazán vallani: *Oderunt peccare formidine poenae*. 'S éppen ez a' tapasztalás igazolja mindég amaz állításomat, hogy sokkal könnyebben, de sokkal hibásabban is fejtegetik 's magyarázzák e' kérdést: *Mi az erkölcs?* mint ezt: *Minőnek kell az igaz erkölcsnek lennie?* — Lássuk-meg már azt is:

Minőnek kell a' való erkölcsnek lennie? Hogy némellyekkel már velök születik az igaz jó-erkölcs, itt hosszasosan érintenem szükségtelen, mivel a' kik az emberi természetet jól ismerik, és a' Psychológiában nem járatlanok, a' felől úgy is eléggé meg vannak győzve. De minden esetben a' jótévő természetnek egy különös ajándéka az igaz erkölcs; akár vele-szülessék az az emberrel, akár pedig természeti hajlandósága legyen arra, hogy azt magának megszerezze. Ha olyan a' jó-erkölcs, hogy egészen eredeti, 's az emberrel vele-születik, e' tekintetben akárhol is lehetnek jó-erkölcsűek, és mindegy, akármellyik darabján szülessék is az ember e' roppant föld-lapnak. Nincs így különbség az ég-hajlatban; mivel a' jónak ama' nemes érzete, mellyet a' szívbe a' természet ada, soha nem alszik egészen ki, még akkor sem, ha talám csábítások által itt ott erköcs-telenséget is követett-el. E' dicső ajándékát a' természet néha leggazdagabban osztja

*) Illyenekről mondá Boileau, hogy a' Gécziák behúnyják előttök szemüket, 's Pegazus rúg feljéjök.

**) Hány munka mellé nem lehetne ma *Virgil*nek amaz ismeretes négy sorait írni? *Sic vos non vobis etc.*

ott, hol a' *To Meum* és *To Suum* ideáinak következtetésében, az embert semmi Morál semmi természeti törvény nem szorítja semminémű kötelességekre; vagy a' hol őt holmi kis fenyíték ha zárja is, öröndetesebb foganatja van mint nálunk; bár igen sok munkákat olvassunk, melyekben a' *Jus hominis connatum et hypotheticum* szép szisztematikai rendben kidolgozva adatik-elő, 's az egész Filozófiának mind theoretika mind praktika részeit egy szóig tudjuk. A' ki az egész világon létező 's tudva lévő nemzetek' erkölcsi szokásaival és történeteivel ismerős, azt is fogja tudni, hogy a' durvább népeknek is vannak igen szép egyes erkölcsi vonásaik, 's bírnak ezeknél némellyek oly dicséretes tulajdonnal is, minővel az Európaiak sem bírnak általjában.

De vannak igen sokan, kiknek nem *ex meliori luto finxit praecordia Titan*; 's ezek úgy szerencsések, ha természeti helyzeteknél fogva, mesterséges pallérozás, nevelés, olvasás által tölthetik-be ama' hézagot, melyet nálok a' természet üressen hagyott, 's ön' szorgalmok által jutnak az igaz erkölcsök' bírására. Mindazonáltal akár a' természet egyenes ajándéka, akár csupa szorgalombeli szerzemény legyen a' jó-erkölcs, az minden esetben a' finom érzésből, ama' minden jó' szent forrásából, az erkölcsi méltóság' és ember-szeretet' kincs-tárából ered egyedül, 's így ömledezteti nyári napként a' maga' köz-jóra hintezett boldogító sugárait. Az illy érzetből kiható erkölcs nem ismer a' jótétre semmi kényszerítést; szent ő neki mind az, a' mit az igazság és emberi nem' java megkíván, bár azt neki senki nem parancsolja magán kívül; mivel azt tulajdon érzete súgallja. Nem szorítják semminémű törvények azt, kinél a' legtisztább erkölcs a' szívnek önkényes kútfejéből millió áldással ered és árad mindenfelé. Maga megismeri ő szent tartozásának mind azt, a' mire másokat a' fenyíték' durvább neme kötelez. Azért gondol és teszen ő jót, mivel azt erkölcsi érzete jónak tartja, 's a' köz boldogság megkívánja. Nem kellene az ő számára az úgy nevezett vérrel írt törvények, melyek hajdan *Szolon* idejében virágoztak. Fenyíték és törvény ő előtte az igazság, melyet szívében érez, 's a' melyet oly szentnek tart, hogy legázolóját a' legnagyobb büntetéssel ítéli méltónak a' meglakolásra. Az illy érzéssel bíró ember felül-emelkedve a' földi dolgokon, megvetve minden hiúságokat, teljesíti pontosan mind azt, a' mit illőnek 's szükségesnek tart a' végett, hogy mind magára mind egyéb vándor-társaira nézve ember, jó érzésű, igazság szerető 's tiszta erkölcsű ember legyen. Úgy takarja szerénysége az ő remek tetteit, mint a' gazdag-levelű fa' levelei rejtik a' legszebb gyümölcsöket. Ha botlásból valamely kis hibát követett-el, el tud ő pirúlni, tudván, hogy illy esetben a' szemérem' pirulatja nem egyéb mint az erkölcsi tökély' leggyönyörűbb színe. Ha szegény az illy érzetű földi polgár, siratja, hogy mint kívánja, minél többekkel jót nem tehet; ha tehetős, azzal a' gondolatlalt foglalatoskodik szíve, miként boldogíthatna minél többeket, miként egy egész hazát is. *)

A' kinek tehát a' természet illy érzéseket nem ajándékozza, tegyen azokra szert tudományos 's mesterséges pallérozás által. Tekintetbe kell itt leginkább a' jó nevelést venni; de a' mellyről minálunk is sokaknál el lehet azt mondani, a' mit *Diogenes* a' Megaraiak felől mondott. Látván t. i. hogy ezek a' barom-neveléssel nagyobb szorga-

*) A' kiben illy szívet látok, idvezlem, a' nélkül, hogy kérdeném: Micsoda Nemzet? Minő vallású? Gazdag e, vagy nem? Vén e, vagy ifju?

lommal vesződnek, mint a' gyermek-neveléssel, azt vallá: inkább szeretne valamely Megarainak kosa lenni, mint fija.

Igaz ugyan, hogy leginkább a' jó-részek vannak a' sok irigyek' dühének tárgyúl 's martalékúl kitéve; de jobb, ha iri yeink vannak, mint szánóink: a' darázsok is a' legérettebb gyümölcsöt szeretik rágni. Az ilyenek szenvednek a' rosszszak által világi szerencséjikkben és javaikban is legtöbbet, mivel mindenkor a' nagy lelkek amaz áldozatok, mellyek' a' köz-jóért hullanak; azonban, ha szerencséjüket 's világi múltó javaikat igaz-szívúségök' és becsületök' feláldozásával lehetne csak megtartaniok, ezt ők nem teszik, sokkal olcsóbbnak ítélvén a' hiú haszon-lesést és alacsony lelkekhez illő rút önzést, mint hogy azért a' legdrágább tulajdont, a' becsületet kockára tenni kívánnák. Ezekről lehet méltán vallani: *Oderunt peccare virtutis amore.*

Illyennek kell az igaz erkölcsnek lennie, 's illyennél fogva mérem én az érdemet. E nélkül oly kevésre tudom az egész embert becsülni, hogy annyit sem adnék érte, mint Uraságok szoknak lövés-bért adni vadászaiknak, ölyv', héja', bagoly', vércse' 's t. e' f. madarak' fejéért.

De hány embernek van illy érzete, illy igaz erkölce? Ha körül-tekintek, ott egy igazságtalant, egy önzőt, egy kép-mutatót 's egy haszon-lesőt látok, 's első hevemben bosszankodva megvetem; itt egy a' maga' sok birtokaiban puffadozót, egy üres agyú büszke dicsekedőt, egy a' maga' tudományában merengőt, egy másokkal üntalan gyűlölködőt, — 's mosolygom őket, eszembe jutván *Voltaire*nek ama' mondása: *Plus on a de fous, plus on rit* (minél több a' bolond, annál többet kaczag az ember.) De ha mindég ezt akarná valaki tenni, mikor illyeket lát, Democrittá kellene lennie; 's az illy szerencsétleneken csak-ugyan inkább illik szánakozni. Látok azonban hosszas körül-vizsgálat után egy oly valakit is, a' ki tudja, mi a' valódi erkölcs, 's ennek igaz érzetével bírván, hív követője is annak. Tisztelettel buzogva e' ritka férfiu eránt, alázatosan vetem ő reá pillantatomat, mint fél-istenre, 's szent borzadásom után így szóllok hozzá: kedves vándor-társam, nézzd amott azt az igazságtalant, és hozzá-menvén, mond neki, hogy mikor fogja már egyszer észre venni, minő nyájas és derült az igaz-lelkűnek homloka, 's mint különböznek azon a' vonások az ő vonásaitól? Ugyan ott látsz egy önzőt, egy kép-mutatót és haszon-lesőt is. Az elsőtől és másodiktól kérd-meg: Alkura léptek e már a' halállal, hosszú élet végett? A' színeskedőtől pedig tudakozd-meg: Miért gondolja mindég azt, hogy másnak nincs jó szeme, csak ő neki? Menj ide is, barátom, itt egy a' maga' birtokaiban puffadozót lelsz, mond neki, hogy a' túl-világban semmit nem fognak érni az itt akár őseitől reá-maradott, akár bevallva szerzett minden örökségei. Fogsz ugyan ott egy üres agyú 's ábrándozó dicsekedőt látni; juttasd ennek eszébe, hogy ő semmihez ugy nem hasonlít, mint a' felfújt hólyaghoz, melly bár léggel tele van, még is nagyon könnyen ide 's tova hajtják a' gyenge szelek is. Ugyan itt fogsz egy a' maga' tudományában merengő Pedantot találni; mondjad ennek, hogy ha tudománnyal bír, ne hajhászsa szüntelen a' tudós nevezetet, *) hanem

*) Hadd valljam-meg, hogy a' Tudós titulust soha nem hallhatom pirulás, sőt viszásság nélkül. Ki az a' tudós, hogy így nevezethessék? és nem szenvedhetetlen pedantismus é, a' világ emberei közt Tudomány-emberének nevezetni? — Kazinczy, egy hozzám írt levelében.

használjon azzal egyebeknek dicsekedés, maga feszegetés nélkül, egyébiránt legszélesebb tudományának sem fog maradni holta után legkisebb nyoma is. Ismerje-meg ő is, és mondja azt, a' mit ama' régi jeles Bölcs vallott, így szólván: *Én semmit sem tudok; csak azt az egyet tudom, hogy semmit sem tudok.* Leszen itt egy úntalan gyűlölködő 's haragos ember is, ennek adjad tudtára, melly igen csalatkozik, ha oly hosszúnak véli ez életet lenni, hogy itt a' kérlelhetetlen haragra 's gyűlölségre is volna idő. Továbbá, mond-meg mind azoknak, kik nem az igaz erkölcs' útján vándorolnak, hogy egyedül az igaz erkölcs ad embernek oly ragyogványú érdemet, melly által magát sokakon felül-emelheti. A' ki tehát óhajtaná tökéletesíteni magát abban, a' mi őt' jó-erkölcsűvé teszi, tartsa mindenkor szeme előtt a' derék Samosi Bölcsnek, Pythagorásnak ama' felséges alap-állítását, mellyben azt tanítja, hogy *mindenek felett a' lélek' tökéletességét akadályozó gátoktól igyekezzék magát az ember szabaddá tenni.*

A' szív' érzésében van minden jónak magva; ezt kell tehát minél jobban kimivelni, 's az meglévén, szabadon engedelmeskedjék az ember mindenkor szent érzete' sugallásainak, mert a' jót csupán érezni nem elég. Azért mondja a' Németek' örök tiszteletre méltó Írója, Göthe: *Empfinde nicht allein; sondern dein Gefühl töne!*

E' kis munkát semmi Folyó-írás' számára nem készítettem, hanem csak leírtam azért, mivel e' tárgy szívémen volt, 's érzésimet foglalatoskodtatá. Minthogy azonban minden tudományos vagy mulattató Írásnak czéljával legszorosabban össze van az erkölcsi Cultúra kötve, helyök van abban az igaz erkölcs' elő-mozdításának ügyében irtt munkáknak is. Ez indított engem arra, hogy e' kis gondolatot, közre-bocsátás végett, e' Folyó-írásunkhoz beküldjem.

N. A. Kiss Sámuel.

8.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Harmadik Levél. Polykletus Krantorhoz.

Egy Római Ház-nép. — Lictorok. — Rab-szolgák. — Felszabadítottak. — Első Rajzolatja a' Római népnek.

Tegnap estve nem fekettem elébb le, míg tégedet azon környülményekről, melyek Rómába lett érkezésemet követték, futólag nem tudósítottalak. Ma estve későn, midőn már a' házban mindenek alusznak, folytatom elkezdett tudósításaimat. Elől-adá-

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

som egyszerű 's pompátlan lesz'; 's csak azt óhajtom, hogy a' tárgynak nagysága és fontossága a' beszéllőnek gyengeségét veled elfelejtesse. De minekelőtte lak-helyeimet leírnám, azzal a derék férfúval esmertellek-meg, ki engem úgy néz, mint vendégét, holott úgy bánhatna velem mint foglyával.

Cnejus Octávius egyik legfőbb 's legnemesebb Római familiából származik, ősei főhivatalokat viseltek az országban, sőt az attyának Nagy-attya Triumphí pompával tiszteltetett-meg ez-előtt mint egy nyolczvan esztendővel, azért hogy Perseus hajós-eregén elvlasztó győzedelmet vett. Mintegy hatvan esztendő's lévén egymás-után csak-nem minden köz-hivatalokban szolgált 's a' homlokán látszó seb-helyek eléggé mutatják, hogy fontos méltóságát csupán hűséges szolgálatjának köszöni. Több esztendőktől fogva számos gyermekei közül csak kettő maradt életben; egy fia, kinek nevelésére üres órát legörömbösebb fordítja, 's egy leánya, ki már élte virágjában nemének minden virtusaival megkülömbözteti magát. A' fíja a' haza eránt való szeretetet egyedül ő tőle tanulja, 's ő annak fiatal lelkét ősei dicsősségének festése által nemes indulatokra gyűjtja, 's példájával és egyszer'smind oktatásával dicső virtusok' gyakorlására serkenti, 's mint Thetis hajdan Achillest a' Styx' vizébe mártotta, hogy megsebesíthetetlené tehetné, úgy ő is bölcs tanításai által igyekezik fíját minden puhaság és kényesség ellen megkeményíteni. Ebben-áll az ő legbuzgóbb törekedése; fíja elméjének kimíveltetése pedig válogatott tanítókra van bízva.

Ma reggel Syrus, az a' Görög szolga, kiről elébbeni levelemben emlékeztem, bevezete az ő ifjú Urához, ki, hozzá mentünkör Isokrates' egy helyének fordításában foglalatoskodott. Alig érté-meg ki volnék, azonnal felugrék helyéből 's így szólla hozzám Görög nyelven: „melly nagy köszönettel tartozom, óh Polykletus az Isteneknek, kik hozzám egy lakosát hozák Athénének ama' híres városnak, melly oly sok dicső férfiak' nemzője volt? vajha szíves barátságom, mellyel fogadlak, valamennyire enyhítené boldog hazádtól távol léteden való búsulásodat; vajha társaságodban szerencsém lehetne magamat a' Görögök' tudományaiban kimívelni!“ Nagyon megillettetvén ezen szók által, forrón mellyemhez szorítám a' szeretetre méltó ifjút 's így szóllék hozzá; örömetest barátod leszek, egygyütt dolgozzunk, 's boldognak tartom magamat, ha a' tudományokban való elő-meneteledet, a' mennyire tőlem kitelik, elő-mozdíthatom.“ Azután arra kére, írnék-le számára egynehány Görög szókat, hogy, a' mint mondá, a' Görög betűket egész ékességekben láthatná. Kivánságára a' következő sorokat Sophoclesből felírák egy előmbe adott táblára: „Oh hol vagyok én szerencsétlen, hová futok? hol fognak még az én panaszaim hangzani, hová kell még nyomorúságomat vinnem? szerencsém' napjai hol maradtatok?“

Képzeld bámúlásomat, midőn ő az író-eszközt kezébe vévén; tüstént Aeschylus' következő szavait írta az én soraim alá:

„Ma a' a' had' Istene azoknak, kik a' harczon életben maradnak, oly menedéket ad, melly az Istenek előtt szent; egyedül Zeüsz' tulajdona szívünknek, az ő mindenütt sugárzó világossága még a' setétségen is keresztül hat, mindazáltal mi előttünk az élet változásai elrejtve maradnak; homályosok ugyan Zeüsz' útjai, de a' mit ő végzett, az elmulthatatlanul beteljesedik.“

Aeschylus' szavainak ily szép alkalmaztatásán öröme ragattatván, így szollék hozzá: „Add tudtomra, hogyan tanultad-meg egy idegen nemzetnek nyelvét ily fiatal korodban annyira, hogy annak legjobb Íróiból a' legszebb helyeket könyv-nélkül tudod?” — „Itt van a' tanítóm, felele ő, Syrusra mutatván. A' tiéd is fog ő lenni; ő általa a' Rómaiakat szintén úgy megismerheted, mint én a' Görögöket megismertem. Melly sokszor megörvendeztetett engemet ő ama fényes innepi játékok' leírása által, mellyekben a' Görögöknek minden nemzetségei a' szép mesterségekben való elsőségért egymással vetélkednek. Az atyám szemeivel látta ezen játékokat, midőn ifjúságában a' Görögök ellen harczolt. Akár mint szerette is hazáját, még is által-látta, hogy a' te nemzedet a' miénket sok szépben felyül-haladta, 's ugyan azért nem akarta, hogy fíja annak Íróival esmeretlen maradjon. Talán utóbb még Athenében magában folytathatom kimiveltetésemet; vajha akkor Polykletust hozzá tartozóinak társaságában örvendezve találhatnám; de úgy, hogy azokról is megemlékeznek, kik szerencsétlenségében barátjai voltak.“

Éppen mikor ezen szókat elvégzé, bélépe a' Consul, ki minden reggel egy órát a' fíjánál szokott tölteni, minekelőtte az Ország' dolgaihoz fogott volna. Megkérdezé miről beszélgettünk, 's úgy látszék, hogy beszélgetésünk' tárgyával meg vala elégedve. Én kimenék vezetőmmel együtt a' legszívesebb tisztelet' érzései között, 's midőn a' pitvaron keresztül menénk, ott sok embereket találánk össze-seregelve, kik, a' mint látszott, a' Consulra várakoztak. „Ha a' Római népről előre valamely képzetet akarsz magadnak formálni, monda hozzám Syrus, jöjj velem, álljunk-fel eme félen lévő padra, mellyről mindent megláthatunk, a' mi itt történni fog, a' nélkül, hogy észre-vétetnék, 's én mindeneket meg fogok magyarázni.

„Nézd először eme tizenkét embereket, kiknél egyegy csomó veszsző van, 's kik sorban állván fegyveres katonákhoz hasonlítanak, ezek Liktoroknak nevezetnek. Minden reggel össze-jönnek a' Consul' házánál, 's azt mindenüvé kísérik. Az ilyen kísérés csak a' legfőbb tiszt-viselők' megkülönböztetése, kiknek rangját az őket kísérő Liktorok' számából lehet megtudni. A' Consulok tizenkét Liktorainak száma a' Látium-béli tizenkét nemzetségekhez van szabva. Romulus, a' népet zabolában akarván tartani, a' Hetruriabéliektől béhozta ezen szokást, melly, jóllehet határtalan Uraság' jele, még is fennmaradott a' Királyi hatalom eltörlése után is. A' Liktorok' dolga abban áll, hogy az útszákon a' sokaságot az útból félre parancsolják, midőn valamely fő-hivatalbéliék a' városban valahová mennek, hogy ezeknek az illő tiszteletet megadatják, 's hogy a' Magisztrátus által megszententziázott vétkesek a' büntetést végre-hajtják, minekutánna tudni-illik a' vétkesek azon szíjjal, melly a' veszszőket össze-szorítja, megkötözik, a' veszszőkkel megveszszözik őket, a' fejszével pedig, melly a' csomó veszsző között van, azoknak, kik halálra ítéltetnek, fejeket veszik. Liktorok csak a' legalacsonyabb köz-népből vétetnek, de mindazáltal mindenkor szabad születésűek.

Azon nagy csoport ide 's tova futkosó emberek, kiknek öltözete az enyémhez hasonlít, rab-szolgák, mint én vagyok. Ha szintén sorsunk különbözik is, jussaink egyenlők vagynak 's velek együtt én is rab-szolgája vagyok Cnejus Octáviusnak, ki több mint ezer rab-szolgákkal bír. A' Rómaiak tudni-illik, nemi-némű kevélységet keresnek

abban, hogy sok rab-szolgáktól legyenek körül-véve; sőt némelyek a' földnek ezen Urai között gazdagabbak rab-szolgákkal, mint Homérus' fejedelmei jobbagyokkal, voltak. A' rab-szolgák három félék. Vagynak *hadi-foglyok*, kik közönséges helyen elkötve-tyéltetnek egy a' földbe ütött dárda alatt, melly dárda a' hadi-törvény' jele. Vagynak továbbá *kalmároktól vásárlott rab-szolgák*; ezek vásárookra vitetvén, részszerint virág bok-rétákkal meg vagynak koszorúzva, annak jeléül, hogy az eladó kezes azon tálen-to-mok és ügyességek mellett, mellyeket rólok a' jelentő czédulákban hirdet; részszerint nincsenek megkoszorúzva, hanem csak kalap van fejeken, a' mi azt jelenti, hogy az eladó nem felel róla, ha meg vannak é benne azon esmeretek és ügyességek, mel-lyekkel magok dicsekesznek. Vagynak végre az *Urok házánál született rab-szolgák*, kik-nek sorsok sokkal könnyebb, minthogy a' soká tartó szokás benne a' szolgaság' érzését minteggy eltörlötte. Ezek közelebb vagynak az Urhoz, 's minteggy háza népéhez tartoznak.

„A' törvény az Uraknak határtalan hatalmat ad rab-szolgáikra, ők ezeket szabadon megverhetik, akár miként büntethetik, zaklathatják, sőt meg is ölhetik, a' nélkül, hogy számadásra vonattathatnának. Nem újság Rómában, haldokló 's haldokolva az útján heverő rab-szolgákat minden segedelem és orvoslás nélkül látni, 's tőlök a' kétségbe esés' künjai között Uraik' fősvénysége ellen szörnyű átkokat hallani. De ha az ilyen szerencsétlenek ismét meggyógyúlnak, ismét kéntelenek elebbeni Urokhoz vissza-menni.

„Az olyan rab-szolgák, kik valamely jelesebb esmeretekkel bírnak, az Uraik sze-mélye körül alkalmaztatnak szolgálatra. A' Cubiculárius az ágyokra visel gondot, a' Capsárius a' ruhákra vigyáz, az *Analecta* a' szobák' tisztaságára ügyel, valaminthogy a' nagyobb házokban olyanok is számosan vagynak, kik *Nomenclatoroknak* neveztetnek 's egyedül azzal foglalatoskodnak, hogy Uraiknak minden rab-szolgák' nevét eszekbe juttatják.

„A' rab-szolgáknak rendszerint megengedtetik, hogy mikor egyszer nap-számokat el-vegezték, a' napnak hátra lévő részében magoknak valamit kereshessenek. Az ilyen keresményhez hozzá tehetik azt is, a' mit talám megtakarítanak azon négy köből ga-bonából és öt denáriumból, mellyek hónaponként adattatnak eltartásokra. Ebből áll az ő megtakart értékek (*peculium*), mellyet törvényesen bírhatnak és Uroknak enge-delmével életükben használhatnak; ellenben ezenkívül minden más keresmény, ha mit talám szerezhetnének, törvény szerint az Uroké.

„Minthogy a' rab-szolgák' száma Rómában felette nagy, igen kemény rendelések vagynak erántok téve. Egynek sem szabad közzülök fegyvert viselni 's ha még eddig a' köz-társaság őket nagy veszedelem idején fegyverbe öltöztette, és a' hadi-sereg közzé vette, felszabadítás volt a' győzelem' jutalma. Csoportonként sem szabad nekik össze-gyűlni, 's ha történetből valamely Római polgár valamellyik rab-szolgája által megö-lettetik, minden rab-szolgai halálra büntethetnek, még azok is, a' kiknek felszabadi-tást ígért testamentomában.“ — „Melly irtóztató büntetés, felkiálték én! vallyon a' sza-badságot olly igen szerető Rómaiaknak nem kellene é a' szabadságtól megfosztattakat, különben is eléggé szerencsétleneknek tartani, ha még azon felül vas-veszszővel nem sújtoltatnának is?“ — „Éppen a' szabadság' szeretete szülte ezen kegyetlenséget felele

Syrus; a' nem szabad ember itt embernek sem tartatik. A' szabad ember Rómában szabadabb mint akár-hol másutt, a' rab-szolga pedig nagyobb mértékben rab, mint akár-hol. Láttam, hogy egy háznál minden rab-szolgák torturára vonattak, azért, hogy egy vétet, mellyel Urok vádoltatott, ki akartak velek vallatni. Sőt az is történt gyakran, hogy a' vádoló olyan rab-szolgát kívánt torturára vonattatni a' vi'sgálás alkalmatosságával, a' kinek Ura a' dologhoz semmi közét sem tartotta. Az ilyen esetben az Urától kell a' kínoztatásra engedelmet kérni, mellyet rendszerént az szokott is oly feltétel alatt adni, hogy kára azon esetben, ha szolgája a' kínzás miatt meghalna, megtéríttessék. Talán igen is hosszas vagyok ezen oly igen zaklatott emberek sorsának leírásában; de ki nem beszél örömet a' maga sorsáról, különösen ha szomorú az? ha a' szerencsében bezárjuk is szívünket, a' szerencsétlenség beszédesekké tesz' bennünket. — „Oh felelék én, hogyan maradnék szánakozás nélkül az eránt a' nyomorúság eránt, melly engemet oly könnyen érhetett volna; csak egy kicsint keményeb' szívekre találtam volna, ezeknek sorsa volna az enyim is.“

„Mond-meg, így folytatám szavaimat, kik azok az emberek, kik amott minden czifraság nélkül való szűk köntösben állanak, hajok és szakállok le van nyirve, mint más polgároké, 's fejek süveg formával bé van fűdve; vallyon Urak e' vagy szolgák? éppen most parancsola egyikik közülök valamit egy szolgának, 's ez jöllehet mindjárt megfogadá szavát, még is bizodalmasan látszott vele szóllani.“ „Még ez előtt két héttel felele Syrus egészen egyenlő sorsúak voltak, 's azt még nem felejtették-el; az egyik most már szabados, a' másik — semmi sem.“ „Azomban ha a' rab-szolgák' állapotja itt szomorúbb is, mint Görögországban, meg-kell gondolni más felől, hogy szerencsésebbre változhatik. A' ti Országokban, hol igen nagy gazdagságra senki-sem tesz' szert, a' szolga mindenkor oly becses vagyona marad Uránál, hogy ez attól nem örömet válik-meg, míg itt Rómában hűséges szolgálatjáért szabadságot nyerhet. Bizonyosága ennek a' felszabadultaknak, millyeneket itt is látsz nagy sokasága. Mindazáltal ne hidd, hogy ezek a' valóságos Rómaiakkal mindenképpen egyenlők volnának, ha szintén azoknak legfőbb jussaikban részesülnek is; a' köz-vélekedés sokkal alacsonyabb grádicsra helyezteti őket, mint a' mellyen a' legalsó született polgárok állanak; ők csak a' legalacsonyabb hivatalokra léphetnek, a' Legiók között sem magok sem még gyermekeik is nem szolgálhatnak, csak a' tengeri katonák közzé vétethetnek-fel. A' népnek legalsó osztályába (*tribus*) számláltatván, csak annak gyűlésében bírnak voksal; 's valami reájok nézve rendeltetik, mind az arra a' sorsra emlékezteti őket, mellyben előbb voltak. Még szabadságok sem áll erősen; a' felszabadított szüntelen tartozik elébbeni Urá eránt tiszteletet mutatni, ha az megszegényedik, ő még szerencsésjének feláldozásával is köteles azt felsegíteni. Igaz, hogy ezt a' háládatosság is parancsolja, de ezen virtus az által, hogy reá őket a' törvény kényszeríti, elveszti reájok nézve minden kellemét. Ha ki közülök ezen kötelességet elmulasztja, vissza-tétetik a' rab-szolgaságba, vagy a' bányákba küldetik dolgozni. Végre a' felszabadultaknak semmi feltétel alatt sem szabad született Római polgárnak leányát feleségül venni, 's már ez által eléggé elválasztatnak a' tős-gyökeres polgároktól.“

„Mindazáltal a' felszabadultak mind e' mellett is nem megvetendő tekintettel bírnak. Minthogy egy természeti érzés nem csak azok eránt, kiktől jó-téteményt veszünk, hanem azok eránt is, kikkel jót tettünk, megköt bennünket, azért az Úr gyönyörködve nézi ezen ő teremtményeinek fontosságát, sőt azt nevelni is igyekezik, minthogy benne a' maga fontosságának kiterjedését látja, az a' tisztelet, melly erántok mutattatik, magára nézve is közvetőleg hódolás, mellyet mindenkor szeret; sőt gyakran még veszedelmesebb dolog felszabadítottját mint magát megbántani.

„Minekutánna már folytatá Syrus, az ezen házhoz tartozókkal megesmerkedtettelek, azokról is szóllok, kik a' házhoz nem tartoznak. De most hamarjában a' sorsoknak és hivataloknak sem külömbségét, sem fontosságát eléggé meg nem magyarázhatom, csak rövid és általános esmeretet adhatok azon külső tárgyokról, mellyek figyelmet leginkább magokra vonják. Azon emberek között, kiket itt össze-gyűlve látsz, némelylek megkülömböztető öltözetet viselnek. Az az öltözet, mellyet a' jelenlévőknek legnagyobb részén látsz, Tógának neveztetik, a' Római polgároknak megkülömböztető viselete. Ez finomabb vagy durvább gyapjúból készül, de formája vagy metszése mindenkor egyenlő, az-az, egy kerek és újatlan köpönyeg, mellynek alsó része összekapcsoltatik, a' felső része pedig tág és oly módon össze-kapcsolatlan, hogy a' jobbik kéz belőle kitarva és szabadon van, a' balog pedig a' Tógának egyik szárnyát a' jobbik válra, vagy a' fejre felemeli, hogy azt a' hideg vagy a' nap ellen védelmezze. A' Tóga rendszerént fejr, ez az ember, ki tőlünk egynehány lépésnyire van feketét visel, minthogy az atya' halálát gyászolja. Ez a' másik, kinek ruhája szakadozott és nagy szegénységet látszik mutatni, egy igen gazdag polgár, de a' testvére zsarolás' vétkéért törvénybe van idézve. A' dolog egynehány nap múlva a' nép' eleibe fog terjesztetni ítélet-hozás végett, 's ez az ember a' szakadozott ruha által szánakozást akar a' bévádoltatott eránt gerjeszteni.

„A' Tóga alatt rendszerint Tunicát vagy újjatlan dolmányt szokás viselni. Ezen néha rövid 's a' mint mondám újjatlan 's az ember' derekán övvel köttetik által. Az alsóbb rendű polgárok, valamint általjában a' dolgozó lakosok is megelégesznek magával a' tunicával, minthogy a' tóga az elsőkre nézve drága, az utolsókra nézve pedig akadémkos. Általjában ezen ruházat, az ő tágossága, 's formája miatt 's azért is minthogy szárnyának felfogása és ránczba-vevése szüntelen való figyelmet kíván, csak pompázásra való és inkább illik a' henye gazdagokhoz, mint a' dolgozni szerető közép szerűekhez. Azomban minden polgároknak, sőt még a' felszabadultaknak is van jussok tógát viselni 's mindnyájan nagy becsben tartják ezen másokat kirekesztő just. Ugyan azért a' Római nép rendszerint tóga-viselő népnek neveztetik (*gens togata*); 's ez a' polgár, ki emitt, minthogy itt rangja eléggé esmérates, csupa tunicában van, esmératen helyen bizonyosan nem mutatná magát tóga nélkül; mert csak a' tóga teszi a' sok elsőségekkel megkülömböztetett polgári rend' jelét.“

Ekkor két férfiakat láttunk bársony prémű ruhában belépni, kiknek fejét csúcsos és a' csúcscsán piros gyapjú rojtot mutató süveg fedte. Járások lassú és mérskélt volt, nézések komor 's tekintetek szerénységgel vegyes méltóságot mutatott 's iszteleket látszott kívánni. Mindenek elhalgattak ezeknek érkezésekkor, az ülők felkeltek, 's azok kiknek

fejek a' tóga szárnyával bé volt fedve, siettek a' tógát fejekről levenni 's illendő formába hajtani. „Ezen emberek így szölkék Syrushoz, kétség kívül igen fő rangúak, úgy látszik, olyan öltözetet viselnek mint a' Consul, magok tartása csendes méltóságot mutat 's alkalmasint hozzá vannak szokva azon tisztelethez, mely erántok itt bizonyíttatik. „Ezek felele Syrus mosolyogva egy olyan rendhez tartoznak, mellynek hatalma nagy, de jussai kevesek. Az ország kormányzásában nincs semmi hatalmok, 's még is törvényeket adhatnak, az ő hivatalok' minéműsége úgy látszik, mintha egészen kizárná őket az országos foglalatosságokból, még is minden hivatalokhoz tartják jussokat. Ők az Oltár' szolgálói, a' millyenek Rómában nagyon sokfélék vagynak. Ezek a' kiket itt látsz Pontifexek, az-az: a' legelőkelőbb Papok, kiknek fejek az ország' fő méltóságai között számláltatik. A' Görögökön nyert győzedelemért öröm innep és pompás Isteni tisztelet fog tartatni, 's az eránt akarnak a' Consullal értekezni. A' bársony prémű ruha, melly szemedbe tünt Praetextának hivattatik, 's a' főbb Magisztratuális személyeknek és némely papi rendeknek megkülömböztető viseletek, kiknek ezt még gyermekei is viselhetik. Általában a' Rómaiaknál a' gyermekek bizonyos tekintetben hozzá kapcsoltnak attyoknak méltóságához, annak győzedelmi szekerén ülhetnek, 's azt több alkalmatosságokkal a' Senátusba kísértetik, 's e' szerint megengedtetik nekik idegen fényt ruházni magokra, hogy saját fénnel ragyogásra ösztönöztessenek.

„Nézd-meg ezt az embert, kinek tunikáját keskeny bársony prém ékesíti: ez *Római Lovag*. Ezen nevezet itt a' polgárok' egy bizonyos osztályának adatik, melly a' nagyok között és a' népség között közép helyet foglal-el. Ezek életek' módjára nézve igen különböznek, némelyek közzülök a' hadi seregeknél, mások a' törvény-székeknél keresik szerencséjüket, de mind a' két rendbéliék egyaránt fő polczokra juthatnak. Visszont mások, kik az arany' fényét a' bársony ékességnél fellyebb becsülik, országos árendátorokká lesznek (*Publicani*). Ez is az utólsókhoz tartozik; 's ha csak száz esztendővel született volna is előbb, az-az arany-gyűrű, mellyet visel, bizonyosan nem lett volna azok között, mellyeket Hannibal Karthagóba küldött. Jól lehet már temérdek gazdagsággal bír, még sincs másra gondja, hanem csak gazdagságának nevelésére. Tudod-e mi hozza őtet a' Consulhoz? értésére esett, hogy a' Szabad köz-társaság új tartományokat nyert, 's ő ezeknek jóvedelmét már kiszámlálta. Bizonyossá akarván lenni a' dolog felől, a' Consulhoz jó tudakozódni, 's mihelyt haza megy, árendás társokat keres, kezeseket szerez 's azután mindent el fog követni, hogy a' meggyőzött tartományok' jóvedelmei neki adattassanak-ki árendában; nézd-meg jól, melly megvető szemekkel tekint másokra, melly kevélyen tartja magát, a' mint a' hirtelen meggazdagodók mindenkor tenni szoktak; a' körülötte lévők közzül eggyel sem akar szóba állani, de ezek sem keresik társaságát; úgy látszik, mintha megvetés által elejét akarná venni annak a' megvetésnek, melly reá, a' mint előre tudja, másoknál várakozik.

Nem sokára azután megjelenék a' Consul, ki nagy csendességgel fogadtaték. Minden jelenlévőket meghalgata olyan rendel, mellyben rangjok szerint egymásra következtek. Az országos árendás is elő-lépett végre, 's lehetetlen volt nem mosolyognom, midőn látám, melly hirtelen változás történek rajta. Mig ez a' legmélységesebb aláztossággal elől-adá jelenlétének célját, egy pálczájára támaszkodó tisztes ősz érkezék lassú

lépésekkel. A Consul mihelyt ezt meglátta, gyorsan eleibe ment, 's az előbb vele beszéllő, nem kevés megháborodással maga maradott. "Vizsgáld figyelemmel ezt az ősz férfiat, mondá Syrus, ez Senator. Utóbb által fogod látni, mely sokat jelent ezen nevezet, most elég légyen csak azt tudnod, hogy abban a' Gyűlésben, melynek ő is tagja, a' Római népnek egész Uralkodásbéli méltósága eggyesülve vagyon. A' rajta lévő tunika, mely elől széles bársony prémmel 's mindenütt gombokhoz hasonlító piros csigahéjakkal vagyon ékesítve, Laticlaviának hivattatik 's ellenébe tétetik az Angusticlaviának, millyent a' Lovag-rendbeliek viselnek. Ez a' széles prémű tunika méltóságának külső jele. Ezen öreg férfiú, kinek egyk fia Szulla' seregénél szolgál, azt akarja a' Consultól megtudni, ha a' fő Vezér nem irt é tudosításában valamit fíja felől. A' Consul éppen most azt mondá neki, hogy fíja egészséges, hogy az utolsó ütközetekben megkülömböztette magát és hogy vitézségét arany-korona fogja megjutalmazni. Nézzd mely öröm ragyog ezen érdemes polgár' homlokán, bizonyára egy jó atya' szerencséjét nem lehet megindulás nélkül látni!" — „Oh felelék én sohajtva, miért kell szerencsétlen atyáknak is lenni?"

Most a' Consul a' Senatus' gyűlésébe indula. Tizenkét Liktora szép rendben előtte menének, 's minden jelenlévők késérő sereget formálának utánna.

„A' mit itt látál, monda Syrus, kivel most egyedül maradék, az néked egy kis általános esméreret adhat, arról a' népről, mely közzé téged sorsod hozott. Ezen látomány mindennap megújúl, de némelly változásokkal. Cnejus Octáviust rangja és hivatala szüntelen egybe-csatolja minden rendbéli polgárokkal, 's itt rövid idő alatt tökéletesebb esméreret szerezhetsz mindenről, mint akár kinél is, a' ki köz-hivatalt nem visel, hosszabb idő alatt is szerezhethél. Mennél töb'ször látjuk a' Rómaiakat, annál inkább kívánjuk őket megismereni, de az ilyen esmeretre csak a' közöttök élés által tehetünk szert."

„Gondolkodjál tehát szorgalmasan ezen rendkívül való nemzetről, mely a' vi'sgálódásra oly sok alkalmat ad. Ha történeteit figyelmeztve nézed, úgy találod, hogy a' homályból vagy inkább az alacsonyságból grádicsonként a' nagyság' legmagosabb lépcsőjére hágott. Az igazgatás' minden formáin keresztül ment, 's mindenikből megtartotta azt a' mi benne reája nézve kedvező volt. Szüntelen olyan törvényeket szabott, melyek meszsze-látó igyekezeteinek megfelelték; minden nélkül szűkölködött 's mindent megszerzett. Nála még az Istennek tisztelete is, mely az emberi nagyra-vágyást gátolja, nagyra-vágyásának élesztésére szolgált, több századok' folytában keményen kellett olyan nemzetek ellen harcolnia, melyek szintén oly hatalmasok voltak mint ő; ezeket meggyőzte 's azután ezek által megerősödvén, mindent próbált 's minden próbája szerencsésen ütött-ki. De mely bátorságot, nagyságot 's vitézséget is bizonyított mind a' szerencsében, mind a' szerencsétlenségben? Győzödelmeiben csudalkozásra méltó veszteségeiben felséges volt. Meglehet hogy a' sanyarú erkölcs-itélők' szemei előtt már most lellyebb-esett azon magas pölczről, melyre őtet elébb nagy nemzeti lelke helyeztette: de éppen most szedi elébb gyakorlott virtusainak gyümölcseit; hatalma, az egész föld' kerekiségén külvén terjedve, most rettenetesebb mint akár-mikor volt; a' vi'sgálódó oly nemzetet lát bámúlva benne, mely eredetében vétkes, középszerűségben tiszteletre méltó volt, 's mostani elhatalmazásában rémitő."

S. K. J.

9.

Tudósítások a' RÁKÓCZY-HÁZ' Genealógiai isméretének megigazítására, kibővítésére.

WAGNER KÁROLY, (Bibliothecárius a' Budai Universitásnál) előadá a' maga *Collectanea Genealogico-Historica illustrium Hungariae Familiarum, quae jam interciderunt.* (Posonii 1802. 8.) cím alatt kieresztett Munkájában ezen Ház' eredete 's elágazása felől is, a' mit össze-gyűjthetett, 's szorgalma a' tiszteletre-méltó Tudósna, valamint egyéb tárgyak körül, úgy itt is, hálánkat érdemli. De a' régi korok' történetei körül semmi szorgalom, semmi gond nem kerüli-el a' hézagokat vagy botlásokat, 's azoknak kipótlása, megigazítása a' később élők' kötelessége. Mi itt adjuk, a' mit Zemplény Vármegyének Levél-tárjában találánk, némelly figyelmet-érdemlő Ok-levelekkel, *) 's óhajtjuk, mások ismét azt bővítsék-ki, a' mit mi hagyánk csonkán.

Hogy a' RÁKÓCZY-Ház' eredetét BUGAD-RADVÁNY törzsöktől vevé, IV. Lászlónak következő Diplomájából látjuk: „Quod cum Comes PAULUS, filius Gopol (Gyapoly), de genere BUKATH-RADVAN, heredum esset solatio destitutus, a Nobis humiliter supplicando postulavit, universas possessiones suas, servos et ancillas, ac alia bona sua, cuicumque vellet, de cognatione sua Monasterio suo **) vivens donare, vel in extremis legare, sibi de speciali gratia liberam concederemus facultatem. Verum quia idem Comes Paulus ***) Nobis et Regno diversa servitia fidelitatis impenderet temporibus opportunis: Nos, petitionibus ipsius regia liberalitate adnuentes, concessimus per praesentes, ut universas possessiones, servos et ancillas, ac alia bona sua, cuicumque voluerit, de cognatione sua vel Monasterio suo, dare et legare liberam et securam haberet facultatem, juxta libitum

*) Az Ok-levél szóval Telegdi Miklós után élünk, a' Diplóma vagy Documentum Literarium jelentésben: „Az Szent Benedek Claustromat is (Bars Várm.) a' Garan mellett ugyan-ezen Geysa eppete (építé), miképen meg teccik „az ő OCLEVELEBŐL, melyet eg'nehanszer oluastam.”

**) Állott ez a' Monostor Zemplén Vármegyének Szerencs nevű Mező-Városában. Azt, meggazdagítva, tőle vevé a' Szent-Benedek' minden hív Hazafi előtt, régen is, most is, tiszteletes Szerzeté.

***) A' járattanokra nézve légyen szabad említenem, hogy a' Comes nem Grófot jelenté nálunk, hanem Fő-Ispánt; és hogy a' Gróf a' grau (ősz hajú) szótól jó, 's ollyat jegyez, a' ki a' házának tett szolgálatokban megöregedett; 's így annak Nagyjai közű számláltatott.

„suae voluntatis. De servis autem et ancillis manumittendis etiam concessimus facultatem; ratum et firmum habentes per omnia, quidquid idem fecerit vel ordinaverit in praemissis. Datum in Regno Moraviae juxta Castrum Laa, in Octavis Sancti Regis Anno Dni 1278.“ —

Ez a' Comes Paulus 1282. az atyja' (Gyapoly) testvérének, ILLYÉS-nek, LÁSZLÓ és ISTVÁN fiai' számára Örök-vallást teve az Egri Káptalan előtt, „quod universas possessiones suas hereditarias Kürtvélys (Körtvélyes), Harach (ma Hor), Mara (ma Morva, falu), et Sinch (ma is Szincs, praedium), ob unam dilectionem contulisset dictis filiis ELIAE, jure perpetuo ac irrevocabili possidere.“

Lászlónak e, vagy Istvánnak, leve PÁL, a II., ki, nem tudjuk melyly okból, Csizs-nek is neveztetett. Ez hitvesétől, a' Pazdicsi Péter' testvérétől (kereszt-neve felejtve van), nemzé GYAPOLYT, a' II.; ez viszont ANDRÁS, JÁNOS, LÁSZLÓ három testvéreket; a' mint ezt az Egri Káptalannak egy 1392. költ Levele bizonyítja. —

Itt hézag van a' hírekben. Az éppen- említett Írásból azonban világos, hogy a' RÁKÓCZY-Ház egyike azon hat Familiának, mellyek eredetöket e' három testvértől vevék. A' hatnak nevei ezek: Rákóczy; Morvay; Körtvélyesi; Izsépy; Czekey; Monoky. — (Tudva van, hogy azon háznak gyermekei más más helységbe vévén lakásokat, a' lakásúl-vett helységnek nevét familiájok' neve mellé vevék praedicatumúl; péld. *Vay de Ibrány* ezt tevé: lakást *Ibrányban tartó Vay*; és hogy sokszor a' praedicatumúl vett név eltolta a' familiai nevet, mint ugyan ezen példában; mert a' hajdani *Vay de Ibrány* már ma *Ibrányi de Vaja*.)

Mátyásnak országlása alatt (1464.) éltek Rákóczy LÁSZLÓ-nak három fiai: 1. BENEDEK, a' Pap; 2. MIHÁLY; 3. GÁBOR; — Rákóczy ISTVÁN-nak pedig, Deregnyői Bessenyei Annától, négy fiai: 1. ANDRÁS; 2. PÁL; 3. GÁSPÁR; 4. MENYHÉRT.

II. Ulászló és II. Lajos alatt két Rákóczy fordul-elő, FERENCZ és ZSIGMOND. Amaz megtartá birtokáról viselt praedicatumát (RÁKÓCZY DE RÁKÓCZ); — Zsigmond 1517. megvette *Felső-Vadászt* (Abauj Várm.), a' közel-fekvő *Selyeb* (Wagnernél, hibás orthographiával, Zelep) helységgel, 's törzsöke lőn a' FELSŐ-RÁKÓCZI RÁKÓCZY ágnek.

Ezen időkre tartozik Rákóczy MIHÁLY, ki felől *in Actis Juridicis Archivii Cott. Zemplin. Fasc. 395. Nro 249.* egy Vallatás találtatik az eránt, hogy Szent-Iványi Györgynek valamelly Lajos nevű szolgája Rákóczy Mihálynak kezét elvágta. Közöljük azt, hogy Olvasónkban gyanu ne támadjon, hogy többet találhatnának benne mint mondunk:

Rakochy Myhal Vallatasa Zenth Iwany Georgh ellen leot my eleottwnk Banochy Myklos eleot Zolgabiro eleot, es Gathaly (*Gatályi*) Andras eleot Rakochon Zenth Lwcza azon (*aszszony*) nap eleot vala pynteken, 1 5 63.

1. thano (*ianu*) Wzdak demien (*Damianus*) Keorthwelesy, Rakochy Georgh Jobagija megh eskwek es hythy Zerynth ezth valla, hogh ez Zenth Iwany Georgh Zolgay, Laijos Neweo Nekije ezth monta, hogh wteoth vra kwlteo (*küldte*) volna Nagh fenijegeswel Zbwgijára (a' helység neve ma *Izbugya*) Hozzwmezy georghheoz Ichaka (*éjszaka*'), es hogh el menth volna, hozzwmezey Georgeoth Nathaffalwanal talalta volna eleol Zolgaywal egetembe, Thowaba azt sem tagatta az megh mondoth Zenth Iwany georgh Zolgaija, az Laijos, hogh w (*ö*) oth nem volt volna az Rakochy Myhal keze el vagasaban, es hogh w nem vagta volna el az kezyth. Az vtán ezthys valla az Wzdak demyen, hogh azvtan egh helijgh tartotta kamoraijaban ez Laijosth, mel sem ijwel (*éjjel*) sem napal nem merth ky menny. Az vtan ezthijs valla hogh w vijtettette el ez megh mondoth Laijosth az w zekeryn mynd felesygesteöl egetembe Hannosfalwara (*Hannusfalva, Sáros-Várm.*), mywel hogh komija (komája) wolth w neky.

2. thano Borbala Wzdak demyen felesyge, meg eskwek es hythy Zerynth azt valla amyth az Vzdak demyen az w fyrye, thak hogh ezt nem valla, hogh az Rakochy Myhal kezyth az Laijos vagta volna el.

3. thano Balasko Myhael Keorthwylesy, Rakochy ferencz Wdwarbyraya, megh eskwek es hythy zerynth ezth valla, hogh ez Zenth Iwany Georgh zolgaya Laijos neweo, az Rakochy Myhal keze el vagasa myath menth el Lyptoba (*Liptó Vármegyébe*).

4. Thanó Harchar Vince Keorthwylesy, Rakochy ferencz Jobagija, megh eskwek es hythy zerynth ezth walla hogh az Zenth Iwany Georgh Zolgaya, Layos neweo, az Rakochy Myhal keze el vagasaban oth volth, az Vra akaratijabol, es amyath Bwdosoth el Lyptoba.

5. Thanó Benio (*Benyó, Benedictus*) Rakochy (az az, Rákóczi lakos), Rakochy Georgh Jobagija, megh eskwek es hythy zerynth azth valla, hogh w hyata (*hajta*) akkor az Rakochy Myhal kochyath, mikor az Rakochy Myhal kezyth el vagatta hozzwmezey Georgh, es az Zenth Iwany Georgh Zolgaija, az Laijos, oth volth az keze el vagasaban az Vra akaratijabol, es hogh az myath Bwdosoth el Lyptoba, es hogy w oth semyvel lattia az Laijosth.

MÁS SZELET PAPIROSON.

1 5 63.

Gerthia szentelő Bodogh assony nap Eleoth walo Vasarnap lengyel györgy megy Eskuth es az w Hity szerint ilyen vallasth toth (*tett*) my Elothunk Banocy Miclos Zemlini Zolga Biro Eloth Pasdicy (*Pazdicsi*) Agosthon Eskuth Eloth vgian onnan Zemlin

varmegyey es Horuath ferencz Eloth Saros varmegyebül fellül megy newezet lengyel györgy ezth valla az ő hiti serint: hogy thudna ezth, hogy Senth Juany györgy az ő zolgaiait laijost kulthe wolna Hossu mezey györgyhöz es ezt parancziolta wolna laijosnak hogy Eregyel laijos es valamit az en Batia(m) parancyol Hossu Mezey György azt myueld.

Item Eztis walla hogy reguellre kelnik azomba vgy halla az kortuylesiektul hogy el vagtak rakolcy Mihalnak az kezit, eztis monda hogy laijostulis hollotta volna ezth hogy rakocy mihalnak el vagtak az kezit, de ő ne(m) tudna ki vagta volna el, de azth nilua(n) tudna hogy laijos oth wolth semily (személy) serinth.

FELSŐ-VADÁSZI RÁKÓCZY ZSIGMONDnak két fija lett: GYÖRGY és JÁNOS. — Györgynek születének IMRE, LÁSZLÓ, LAJOS, kik férfi-ágon egészen kiholtak; de Lászlónak maradt leánya JUDITH, Anarcsi Andrásné. Lászlót Istvánffy több ízben magasztalja, mint a' ki a' Török és Erdélyi hadak ellen vitézül harczolt. Halála' órájában a' Római hitre tért által, és Szerencsen temettetett.

Jánosnak, a' Zsigmond' fijának és György' ifjabb testvérének, és 1588-ban Likavai Kapitánynak levének 1. FERENCZ, 's 1583 és 1588 közt ez vala Zemplénynek Al-Iszpanja, ki hitvesétől, Lipóczi Keczer Dorotheától, nemzé fíját a' II. JÁNOST, ki Lövei Erzsébetet tartotta; 2. ZSIGMOND, a' II. — Ezt szertelen érdemei 's nagy szerencséje olly ragyogásba hozák, hogy házának előbbi fénye, a' mint látni mingyárt fogjuk, általa egészen homályba süllyede.

Eggy JÁNOS 1558. Decem. 6 d. Tábla-bírónak választaték a' Megyében; úgy látszik, ez vala később Likavai Kapitány. —

Eggy JÁNOS, talán a' Lövei Erzsébet' férje, a' Beszterczen 1620. tartott úgy-nevezett Diétán, a' Vallásbéli kérdések' elintézésére rendelt Kiküldöttségnek tagja volt; — eggy PÁL pedig, talán az, ki később Ország-Bírája lett, azon Kiküldöttség' tagjává rendeltetett Zemplény Várm. részéről, melly II. Ferdinánd és Bethlen Gábor közt egyességet kössön. —

MAGDOLNA, Hajdúk' Ezredes Kapitányának, Széchy Györgynek hitvese, 1622. September első napján Zemlénny Mező-Városban, a' Bekényi Alaghi Menyhért Zemplény Vármegyei Fő-Ispánságba lépése' innepén férjével együtt jelen volt. —

A' 182. Csomó' 102. száma alatt áll Eszterházy Miklós Palatinusnak eggy levele, mellyben okát adja, miért fogattatá-el Rákóczy Jánost: (Fasc. 182. Nro 102.)

„Spbles, Mgfici. etc. etc. Salut. et servitior. etc. Az minemű levelet Kgltek II-ma „praes. mens. ex publ. eor. Congreg. minekünk írt, elvettük, mellyet olvasván, szorgalmatosan rumináltunk is. Hogy annakokáért az mi levelünk, az kiből a' mostani hozzáánk való írásra okot vett, kezéhez nem jutott kgtkk, bánjuk; de hogy annak contentiáját másonnét is megértette, azt akarjuk, 's azt még inkább akartuk volna, ha „szorgalmatosan ruminálta volna Kgtek, hogy-sem az mint leveleből értjük Kgtekk. „Holott Rákóczy Jánost és magát is mentvén Kgtek, minket reprehendál, mintha mi „ante latam et pronunciatam sententiam contra praerogat. Nobilitar. valakiket condem-

„náltunk volna. Tudni köll azért Kgtkk, hogy az Nemességének szabadságának ol-
 „talmához az Országban senki nálunknál kötelesebb nincsen, melyet minden időben
 „szemünk előtt is viselvén, úgy tetszik, injúriát teszen az illetén ítéletivel Kgtek mi-
 „nekünk, holott mi senkit nem condemnáltunk, hanem mint Supremus Magistratus,
 „post sententiam reprehendáltuk némellyeknek cselekedeteket, 's nevezet szerint Rákó-
 „czy Jánosét; mert igen jól tudjuk azt, hogy nemo nisi legitime citatus et juris ordi-
 „ne convictus condemnari potest (noha ha kit in flagranti crimine találnak, nem csak
 „az Magistratusnak, de akármely pórnak is, hogy szabad kezeit affélére vetni, törvé-
 „nyünk az is.) Nem tettünk mi azért senkire is törvényt, sem senkit nem condem-
 „náltunk, hanem hogy Kgtek némelly cselekedetéről megintse Rákóczyt és másokat
 „is, arról requiráltunk Kgteket, megmutatván az ollytén Processusnak veszedelmes és
 „káros voltát; kivel nem látjuk mi panaszra adhatnak okot Kgtekk; de hogy ez nyil-
 „vában constáljon mind Kglteknél mind másoknál is, hogy nem csak megfeddést, de
 „többet is érdemlett Rákóczy János' cselekedete, és hogy az mi írásunk nem is valami
 „esztelen és sinistra informatióból származott, meg akarjuk lege regni is azt mutatni,
 „'s kiváltképpen az kit contra personam nostram cselekedett Rákóczy János.

„Nem mi annakokáért, hanem az bolgatja az nemességnek igaz szabadságát, az
 „ki sem Magistratus, sem Patronus, sem Földes Úr nem lévén, más ember jurisdi-
 „ctiójában kap, cum máximo praejudicio libertatis Nbltaris, 's azt ingyen csak nem is
 „cítálván, propria auctoritate Inquisitiókat instituál ellene 's az ellen pronuncíál, 's
 „végére praeter ordinarium juris processum arra executiót is szorgalmaz; az kik mind
 „megestének az Homonnai Zentegyház' dolgában. 'S ez az, a' mit mi ex officio hall-
 „gatásban nem vehettünk, sem vehetünk. Mert noha úgy vagyon azt írja Kgtek mine-
 „künk, hogy intercessióért fárasztotta emberét az Fejedelemhez: de megbocsásson Kgtek,
 „nem az tetszik - ki az Fejedelm' leveléből, melyet az mostani Homonnai jószágban
 „lévő Commissáriusoknak írt Ő Főlsége, hanem hogy oltalmat adjon, és az Homon-
 „nai Templomot egygyáltalában vissza-adassa, azt látatik szorgalmazni, mellyről a'
 „Kgtek instantiájára nagy kemény parancsolatját is láttam az Fejedelemnek. Melly do-
 „logban bár ugyan méltó praetensiója volna is Kgteknek, de az igen nyilván való do-
 „log, hogy ez praeter omnem viam juris lett, 's nem kicsiny injuriákkal pedig az Ho-
 „monnai árváknak, hogy őket sem citálták, sem convincálták; sőt ingyen 's olly módon
 „nem is requirálták, 's mentségét 's ratiójit cselekedetinek ingyen csak meg sem hallgatták,
 „'s ha kik hallgatták is, azok ítélték azokat helyteleneknek, az kik pörösi voltak. Jól
 „meglássa azért Kgtek, maga Nemességének is szabadsága ellen mit cselekszik, 's végye
 „elejében az erről való Ország' végezését is, 's ez mellett az Fejedelmek közt költ Di-
 „plomának erejét is, kikben igen nyilván vagyon, hogy ab anno 1629 valakitől mit
 „elvettenek volna, mind azok vissza-adassanak. Ezt pedig az Homonnai Templomoth
 „ki ne tudná Kgtek közzül hogy ezelőtt egynehány esztdeig birta ugyan az Község aka-
 „ratjából is szegény jó emlékezetű Homonnai György Uram; 's nem tudom tehát, mint
 „rekeszti az Articulusból és az Fejedelmek végezéséből is ki kegytek az szegény árvák
 „igazságát. Más az: azon vagyon nekünk nagy csudánk, hogy erről az Homonnai
 „Község soha Kgyteket meg nem találta; sem senki más, az ki legitime interessata

„persona volt volna az dologhoz, 's mindazáltal az nem panaszló feleknek, és az kiknek sem magokon, se földökön, se marhájokon, 's annyival inkább lölkőkön sem, mi jurisdictiója nincsen, az szegény árvák ellen ennyire fürgetják némellyek Kgtek között dolgokat.

„Egy szóval annakokáért nem illeti ez a' dolog Kgteket, ha bár valami abban inordinate esett volna is (ki nem esett); 's ha illetné is, nem ez annak a' processusa, mellyet élében vettek volt némellyek Kgtek közül. Vagyon Királyunk, vannak utána való Magistratusok, vagyon törvényünk, 's vannak (Istennek neve dicsértessék) bíráink is; 's ha kinek mi injuriája avagy offensiója vagyon, közölünk, tartsa az törvényes útakat meg; mert efféle jó rendtartás ellen való dolgok sok és nagy inconvenientiákat hoznak csak közinkbe, 's végre azok veszedelmet, kit mi szegény édes hazánktól minden úton távoztatni igyekeztünk, 's kevés egyességünket és békességünket meg akarván tartani, az az oka, hogy hivatalom szerencsés az kikben ezek ellen való cselekedeteket látok, nem csak mindenkor atyai intéssel, de néha kemény beszéddel is megfeddem, 's úgy kívántatván animadvertáljak is ellenek, kit méltán senki gonosz neven nem vehet tőlünk, 's ha ki venne is, mi ugyan tartozunk mindazonáltal eléget tennünk hivatalunknak. Kérjük azért még is szeretettel Kgteket, és tisztünk szerint intjük is, hogy ha nem egyebet ottan, csak az elmúlt szegény édes hazánknak veszedelmes haborujit is viselje szünetlen előtte, 's legyen azon hogy kevés békességet mindenkinek felett való dolognak tartsa; 's ha ki különben értene, azt maga között intse és oktassa, 's úgy kívántatván vádolja is inkább mint mentse. Mi Kgteknek se Országunk közönséges oltalmában se törvényünk és szabadságunknak mivoltában meg nem akarunk fogatkozni, csak legyen maga is azoknak őrzője kgtek. Tartsa-meg Isten Kgteket jó egészségben. Datum in Castello Nro Lalamepdch die 28. Apr. Anno 1638 vel 1628. Servitor et amicus paratiss. Comes N. Eszterházy de Galántha.“

De ZSIGMOND-ra térünk, az I. János Likavai Kapitány' ifjabb fiára. — II. Rudolf a' Rákóczy-ház' czimereit megbővítő Kegyelevelében, (Sas, egy fél kereken, 's jobb lába' körmei közt magyar kard) ezt mondja: „Postquam singularis fidei integritatem et constantiam, adeoque animi tui fortitudinem SIGISMUNDE RÁKÓCZY nobiscum diligentius revolvissemus, quibus te non solum Sacratissimo quondam Principi Dno Maximiliano II. Rom. Imperatori ac Hungariae et Bohemiae Regi, Domino et Genitori nostro charissimo, felicitis reminiscuntiae, verum etiam Nobis, jam inde ab adolescentia tua probasse non obscuris testimoniis didicimus, dignissimum te esse censuimus, qui praeclare factorum tuorum testimonium in omnem tuam et tuorum posteritatem cum immortalis nominis tui memoria duraturum a Nobis sumas. Intelligimus quippe te, ubi primum adolevisisti, viribus aliisque animi dotibus, ac singulari pietate pollentem, non luxui atque inertiae corrumpendum dedisse*), sed animum quidem meditatione rerum praeclararum, corpus vero more militari equitando, jaculando, cum aequa-

*) A' Cancellaria' emlere Szallusznak szavaira emlékezett: Jugurth. Cap. VI. „Qui ubi primum adolevit, pollens viribus - - non se luxu, neque inertiae corrumpendum dedit“ - -

„libus certando exercuisse, atque ad omnia certamina ita composuisse, ut nemine aequalium tuorum inferior conspicereris, tempestatum etiam incommoda, algorem, aestum, et similia, quae homines effeminati refugiunt, singulari tolerantia pati consuevisse, quocorpus ad vigilias certamina, et usitata bellorum stratagemata, quovis tempore obseunda aptius habilisque faceres, tironum instar humi requiescere, integras noctes quandoque exegisse, memorem, neminem umquam bonum Imperatorem bellicum ducem fieri posse, qui idem omnia belli tirocinia, quantumvis difficilia, non sit expertus.“

„Cujus quidem praeclarae tuae indolis varia specimina in diversis locis et confiniis, et praesertim Agriae, ostendisse, ubi sub Capitaneatu Magnifici quondam Christophori Ungnád *) in variis excursionibus ac expeditionibus ea animi alacritate et fortitudine contra insensissimos Christiani nominis hostes, Turcas, dimicasse perhiberis, ut junioris militiae Capitaneatum, tibi eorum concreditum, cum laude etiam gesseris.“

„Posteaquam autem, labentibus paulatim annis, maturiorem attigisses aetatem, animoque ad graviora certamina suscipienda composito, Capitaneatum militiae hungaricae in arce Nostra Szendrő (Borsod Várm.) constitutae, per Nos tibi benigne delatum intrepide suscepisse, atque in eo officio multa praeclara ac forti viro digna facinora edidisse diceris, hostes saepius urgendo, fugando, atque divina ope devincendo**), ita, quod cum superioribus annis Filekensis, Széchényensis et Neogradensis quatuor Begi, una cum Turcis Budensibus, ad depopulandas et devastandas partes Regni Nostri Hungariae Superiores valido cum exercitu progressi fuissent, tu illos perennes fluvium Sajó ad pagum Kaza (Borsod Várm.) vocatum, cum subjectis tibi militibus paucisque aliis consecutus, divino nixu auxilio, manus cum eis conseruisse, illosque devicisse, ac profligasse, multos prostravisse, complures cepisse, laetusque cum insperata victoria rediisse, ac postea quoque primo conflictui Szikszoviensi interfuisse, ubique multa egregia facinora edidisse affirmaris.“

„Quibus tuis militaribus virtutibus ac praeclara erga nos fide benigne moti, dignum te animo judicavimus, qui ad Supremum Capitaneatum dictae Arcis Agriensis promovereris; quo quidem in officio ea cum laude, felicitate, ac benigna Nostra satisfactione es versatus, ut nullam ibidem cladem contraxeris, nec quidquam vel errore vel timiditate commiseris, unde rerum tuarum felicitati macula aliqua inspergi posset; quin potius silentio nequaquam involvi debet, quod cum praefati hujus tui Capitaneatus Agriensis tempore hostes Turcae, multorum millium validissima manu Oppidum Szikszó iterum atrociter depopulati fuissent, tu contracto protinus exiguo exercitu in Nostrorum militum contra illos progressorum auxilium propere advolaris, ibique, optimi ducis ac militis officio perfunctus, animose ac viriliter cum hostibus conflixeris, illisque trucidatis, captis et dispersis, insignem victoriam, cum amplissimis hostium spoliis, rerumque per te fortiter gestarum perenne monumentum, insi-

*) Horváth-országú Bán volt; hitvese Losonczy Anna.

**) A' Törökök rá-ütöttek Szikszóra (Abaujban), vásár idején, hogy ott rabolhassanak. Rákóczy Zsigmond megverte őket, 's Vezérket Hásán Ali-Bégét elfogta. Istvánfyúl a' XXV. K.

„gni tropaeo potitus reportaris; atque hisce proximis annis quoque tam recuperationi „Filekensi, quam vero in aliis castris Sereniss. Principum Mathiae et Maximiliani Archiducum Austriae, fratrum Nostrorum charissimorum, propriis tuis cum militibus, et „non exiguis sumtibus, promte ac benevole et obedienter interfueris, ibidemque Nobis et patriae tuae dulcissimae utilem et fidelem operam alacriter navaris.“ (Wagnernél, lap 92 — 96.)

Kis-Márjai Bocskay István Fejedelem (meghala Kassán 1606. Decemb. 29d.) az Erdély Rendeinek az ifjú derék Homonnay Drugeth Bálintot, Rákóczy Zsigmondnak Erzsébet leánya által vejét, ajánlá arra, hogy fejedelemmé választanák; de azok nem Homonnayt tisztelék-meg voksaikkal, a' mit ez nagyobbban is áhita mint illék, hanem az elöregedett és köszvénye miatt mindenre alkalmatlan Rákóczyt, ki Erdélyben, Bocskaynak harczeit alatt, a' Gubernátori méltóságot a' honnak nagy meglegedésével viselte volt. Rákóczy, hosszas és szíves vonakodásai után, sirva eskedteték-fel 1607. Február. 8d. Homonnay, megbántott kevélységgel, oda hagyá az eddig hevesen szolgált ügyet, 's ez által a' Rendeiket annyira maga ellen haragitá, hogy a' Fejedelmi méltóságot, melly Rákóczynak halála után bizonyosan övé lett volna, többé el nem éré *): ellenben Báthori Gábornak időt nyújta, azt pénzen megvásárlani. Rákóczy Zsigmond, egyet-értve Báthori Gáborral **), 1608. Martz. 3dikán, a' Kolozsvári nagy Templomban, hol tizenhárom holnap előtt felesküvék, méltóságáról lemondott, 's temérdek kincseivel Felső-Vadászra kiment, 's ott még azon eszt. Decemb. 5d., élet. 64d., megholt.

Epitaphiuma a' Szerencsi Reform. Templomban, hová temettetett im ez: „Insigni „ac Illustri, Spectabili ac Magnifico Domino SIGISMUNDO RÁKÓCZY de Felső-Vadász, „Comiti Comit. Borsodiens., Rudolphi II. Romanorum Imperat., ac Hungariae etc. „Regis Consiliario, olim Supremo primum Zendrő, ex post Agriensi Capitaneo, ac „Principi Transilvaniae, Partium Regni Hungariae Domino, et Sicularum Comiti, cuius virtus summa cum gratulatione saepius difficillimis temporibus apud Hungaros clauit, die V. Decembris anno MDCVIII. in Felső-Vadász, loco nativitatis suae, pie defunctus, cum vixisset annos circiter LXIV.; tres filii, Georgius, Sigismundus, et „Paulus Rákóczy, genitori eorum charissimo, de ipsis et patria bene merito, moesti reposerunt, Anno MDCXVIII.“

*) Elfogá haragjában Bocskainak tizenhat szekérré rakott kincseit, 's a' Rudolf hűségére tért-átal. Zemlénynék és Máramarosnak Fő-Ispánya volt, 's Ország' Birája. Megholt 1609. Novemb. 9d. életének 32dik eszt. magtalanúl; mert fia István kised korában holt-el.

**) Ninn tartozik szorosán ide, de ide tartozik távolabbról: 's nem szükségtelen elmondani, hogy Somlyai Báthori Gábor Fejedelemmek Nagyatyja, az V. András, Matild Margittól nemzé: 1. Boldizsárt, kit a' Fejedelmi-szek', a' Nemzet', és az emberiség' mocska, Báthory Zsigmond, felakasztatott 1594.; — 2. Andrást, a' Cardinálst és Fejedelmet; — 3. Istvánt, a' X-diket; 's ettől és Pelsőczy Behek Sófától született Gábor, ki felől itt szó vagyon. — A' gyermektelen Ecsedi Báthory István, Ország' Birája, és Somogy, Szatmár, Szabolcs Várm. Fő-Ispánja, (mh. 1605., Júl. 25d., élet. 50dik eszt.) ígéretet tere neki, hogy ötlet fiának fogadja, ha a' Római hitről az övére áll-megyen, 's Gábor nem az az ember volt, ki szentire, szentelenre, készen nem vala, ha neki a' tett hasznát vagy örömet ígért. Össze-zavarván magát barátival, ellenségivel, Váradra vonuláki, míg a' segédjére szállított Németség megérkezend; 's midőn a' Várból 1613. Octób. 27d., a' ferdőbe kikocsizék, két megpiszkolt férj, Szilassy János és Nodányi Gergely, megtámadák 's össze-koncolák. Az undok emberben hala-ki férfi-ágon, a' Báthory ház, leány-ágon Sófiban, a' II. Rákóczy György özegegyben.

„Hic Sigemundus ovans post ultima fata Rakóczy,
 „Pannoniae columnen pace sagoque cubat.
 „Agria fortunam cujus mirata secundam
 „Hectoris amoenum (?) Caesar et ingenium,
 „Dacia protectorem, atrox sed Turca flagellum,
 „Nos, patriae cives, mite patrocinium.
 „Quare Pannonia, Agria, Caesar, Dacia, Cives
 „Justa patri patriae solvite cum lacrymis.“

Zsigmondnak három hitvesei valának: 1. Bekényi Alaghi Judith, Erzsébetnek, az említett Homonnay Bálintnének, anyja; 2. Gerendi Anna; 3. Telegdi Borbála. A' másodiktól. nemzé György, ZSIGMOND és PÁL fiai.

Pált özvegyen maradt 's gyermektelen mostohája a' Római hitben nevelé, 's ez Ország-Birája leve, és Sárosi 's Tornai Fő-Ispán; mh. 1636. Martz. 12d. Hitvese Hetesi Pethe Anna; gyermekei LÁSZLÓ, és ANNA-MÁRIA, Apáczs a' Bécsi Klastromban.

LÁSZLÓ, Sáros Várm. Fő-Ispán, a' Császári Udvarban neveltetett, 's együtt IV. Ferdinánddal. Gondolatlan merészséggel megtámadá a' Törököket Váradon 1664. Május 17d. vagy 27d., 's a' Vár' kapuja alatt elesett*) Nagy-Mihályi Bánfi Erzsébettől csak Erzsébet gyermeke leve, ki elébb Erdődy Ádámhoz, tovább Erdődy György Ország-Birájához méne, 's 1707. Novemb. 8d., élet. 52d. eszt., megholt, 's a' Pál' ágát bérekesztette.

ZSIGMOND 1620. Decemb. 26d. megholt magzatok nélkül. — Viszsza-térünk Zsigmondnak, a' Fejedelemmek, Gerendi Annától született György fiához:

Bethlen Gábor Fejedelemmek halála után (mh. Gyula-Fejérvárt 1629. Novemb. 15d.), minekutána ennek Fejedelemmé még 1626. Május' 24d. megválasztott özvegye, a' Brandeburgi Katalin, eltoltott, a' megholt Fejedelem' testvére és tiz eszt. olta Gubernátora, Bethlen István, keveset bízva szerencséjéhez, Rákóczy György Nagy-Várad Kapitányt Sáros-Pataki Várából (Zemplény Várm.) elő-szöllítatá, biztatván, hogy-ha megjelenend, elnyeri a' Rendek' voksait. Rákóczy útnak indult, 's még Váradon mülata, midőn Bethlen, minden reménysége ellen, megválasztaték. Bethlen tudtára adá mi történt, 's azon volt, hogy Rákóczy térne-viszsza útjából. De az vesztegle, 's úgy vivé dolgait, hogy Bethlennek nyugalomra kelle lépni. Rákóczy György, Zsigmond Fejedelemmek fija, megválasztaték Segesvárt, 's 1630. Septemb. 20d. méltóságába felavattatott.

Ez egyyike vala azon nevezetes Vezéreknek, kik a' győzedelmes Bethlen Gábor alatt Felső-Magyar-országban és Morvában harcolgatának. Segélyre szöllitva azok által, kik Magyar-országban, és a' Cseh- és Német-földön, polgári 's vallásbeli szabadságaikat össze-szorítatni panaszlák, fegyverhez nyúla, 's 1644. Magyar-országgra által-jött, 's nem vala kevesb'é szerencsés mint Bocskay és Bethlen. Linczi Béke (megköttve 1645. Septemb. 19d.) kilenczven Templomot ada-viszsza neki, visszá azon

*) Az elhullottak közül a' boszszús Török harminz-hat fe et vonata karóba, 's a' Rákóczy Lászlót hosszabbra mint a' többiét. Ennek feiére ezenfelül német kalapot szegesztete, szerencsétlen tévedéssel azt hívén, ugymond Octélius, hogy a' szegény Úr német Fő-Tiszt volt.

hét Vármegyét is (Abauj, Zemplényt, Borsodot, Ugocsát, Bereget, Szabolcsot és Szatmárt), melyet a' Nickelspurgi Békék Bethlennek, de csak életéig, engedének, csak életéig Rákóczynak is, de a' két utolsókat, gyermekeinek halálokig; a' Tokaji és Regéczi Urodalmakat és Várat pedig maradékinak is. VI. Ulászló Lengyel Királynak halála történnén, Bethlen Ferencz hívét kiküldé Varsóba, hogy neki készítene utat a' királyi-székre. A' dolog jól indult, de a' halál kikapá nagy reményei közzül.

Epitaphiuma a' Fejérvári nagy Templomban ez: „Monumentum Serenissimi Cel-
„sissimique Principis, Dni GEORGII RAKOCZY, Principis Transilvaniae, potiorum
„Regni Hung. Partium Domini, ac Siculorum Comitum, Principis summa sapientia, san-
„cta temperantia, incredibili vigilantia, admirabili felicitate laudatissimi, optimi patriae
„defensoris, acerrimi publicae pacis vindicis, addictissimi Musarum Maecenatis, sinceris-
„sima Ecclesiae patroni, cum ineffabili Christiani orbis damno Albae Juliae MDCXLVIII.
„Octobr. XI. hora antemeridiana, aet. LV., mense IV., die III. sanctissime defuncti,
„X. vero Januar. anni sequ. honorificentissime tumulati.“

Zemplény Várm. Levél-tárja bírja azon Levelet, mellyben fíja, Grörcz, a' II., ki Fejedelemnek még 1642. Február. 19d. meg vala választva, 's Mártz. 4d. fel is kene-
tett, a' gyászos történetet jelenti; 's közöljük azt a' régiség' barátival:

„GEORGIUS RÁKÓCZY Dei gratia Princeps Transilv., Partium Regni Hung.
„Dnus et Siculorum Comes, etc. etc. Spect., Mgci, Gener., Egr., et Nobb. nobis ho-
„norandi. Sal. et benevoli affectus Nostri oblationem. Kevantuk volna szívünk szerent
„Kglmeteket eörvendetesb állapotul tudósítani, de az mint az io Istennek teczet, ugy
„kellet lenni, kinek szent akarattabol az mi Kgl's Urunk Fejedelmünk s -édes Attyánk
„tegnap tizenkét ora tayban ez vilagból kiszóllítaték, és immár Meltos. Fejedelmi ál-
„lapottához illendő eltemetéséhez keglmes Fejedelem Asszonyunk Anyánkkal, Öczenk
„Urunkal (Zsigmonddal), és mellettünk leveö Tanác'z Uri Rendekkel egyenlő értelem-
„ből nem is késünk. Mellyet Kgltekk értésére akarunk adni, elhiven azt, hogy keöte-
„les Devotioját mind addigh, míg az föld színén leszen, Ö Nsgahoz observálni foghia,
„mellyet mijs kedveskedeö jo akarattal veszünk Kgtektől. Eisdem de coetero benigne
„ppensi manen. Datum in Civitate Nostra Alba Julia die 12. Mens. Octobr. Anno
„Dni 1648. GRakoczy. m. pr.“

Az említett Temetésre - meghívó Levelen az idő sok hézagokat ejte (Fasc. 216. Nro.
85.): — „Illrmi . . . Amici Nobis obseruan. Az H . . . . . étlén sorsat az my
„k . . . mes Vrunknak . . . kelletvén kostolni, az ell mult Mindszént havának . . . (11d.)
„ . . . napján szóllíta Isten ki ez vilagból, nekunk nagy szo(morusa)gunkra. Kinek
„keresztyeni fiui kötelessegünk szerent (Feje)delmi meltosagához illendő ell takaritatasa-
„hoz keglmes Fejed(elem) Aszszony edes Anyánkal es Eöczenk Ural egyenleö aka(rat)bol
„naponként készülven, annak véghez - vitelere ez jövendö esz(ten)dőben boldog Asz-
„szony havának tizedik napjat rendeltük itt, Feieruaratt, az eoregkbik Templumban,
„az Erdélyi Fejedelmeknek szokott temető helyekben. Kglmeteket azért szeretet-
„tel requiraljuk, meg emlékezuén az halando állapotul es keresztyeni hiuatallyarol,
„itt az meg irt napo(n) jo idejen beoczületes Attyokfiai által jelen lenni ne ne-
„hezte'llye . . Mellyert eoruendetes alkalmatossaggal kedvesk. . . mijs Kgteknek. Tar-

„cza meg Isten Kgmteteket .. kig jo egesseghben. Datum in Ciuitte Nra A(lba Julia)
„die 28. Nouembr. Anno Dni 1648. Eard. Dn. Vr. Amicus beneuolus GRakoczy. m. pr.“

Az elsőbb Györgynek két felesége volt; egyike Bethlen leány, de erről nincs emlékezés, nyilván, mivel rövid ideig élt, 's magzatot nem hagyta; másik a' gazdag *Serkei LÓRÁNTFFY 'SUSÁNA*, (menyegzője ezzel 1616. April. 18d.) Mihálynak vagy Zeleméri Borbára elsőbb, vagy Csik - Szentkirályi Andrásy Kata második hitvesétől született leánya. Ettől lettek a' már említett II. György Fejedelem, és ZSIGMOND 's FERENCZ.

A' két ifjabb kiholt, sőt az utolsó fel sem nevezkedett. Imhol a' Pataki nagy Templomban állott emlékek:

„SIGISMVNDVS et FRANCISCVS RÁKÓCZI, GEORGII I. et SVSANNAE „LORANTFFI Principum Transilv. filii, paternae maternaeque pietatis aemuli, hic, „quod mortale erat, terrae parenti reddiderunt. O dolor! o fatum! quos Dacia secu- „lis sceptrisque devoverat, mors invida mature demessuit. Sigismundus florentibus an- „nis integer, maximarum virtutum concursu inclutus, amissa communi lege HENRIET- „TA conjuge sanctissima, FRIDERICI Palatini Rheni filia, tantae jacturae propemodum „impatiens, inter vivos vivus esse desiit Anno 1652. die 2. Februar. (himlőben holt- „meg); — Franciscus, odoribus bonae spei plenissimus, exacto vitae quinquennio, bea- „tam aeternitatem ingressus est. Susanna Princeps, mater moestissima, hac sepulcrali „ara erecta bonae piaequae memoriae charissima pignora commendavit:

„Flos tener hic cecidit, qui, ni cecidisset, abunde

„Et patris, et magni laude niteret avi.“

Zsigmond valóban igen nagy reményű ifjú vala. Közönségesen az Erdély' Marcelusának neveztetett. Számos könyveit a' Pataki Collégiumnak hagyta, mert ott neveltetett, valamint bátyja is, a' II. György, 's ez egy szobában Bethlen Miklóssal. Még áll a' Pataki Collégiumnak az a' szobája, mellyben laktak, 's azt, mai nap is, *Urfaak-szobájának* hívják. —

Zsigmondnak és Ferencznek bátyjok, a' II. György, még atyjának, az I. Györgynek, életében, 1643. Február. 3d., 4d., 5d. királyi pompával tartá menyegzőjét Somlyai Báthori Sofiával, a' VIII. András és Zakreska Anna Lengyel fő-azsszonyság' leányával Gyula-Fejérvártt. Kitől várható Erdély inkább, mint a' szép termetű, szép arcú, bájos nyájasságú, nagy lelkű, igen gondosan nevelt, temérdek gazdagságú fiatal férjfitől, hogy ötet a' ragyogás' és boldogság' legfőbb tetőjéig emelje? 's ki tette szerencsétlenebbé valaha mint Ez?

Első gondja az vala, hogy magát, minél inkább lehet, megkedveltesse a' Török Udvarral; 's erre nézve az adót, mellyet atya lefizetni három eszt. oltá elmulasztott vala, megtoldva nagy adományokkal, egyszerre küldé-meg. A' Moldvai 's Havas-Alföldi Vajdákat megverte 's adózójivá tette; Konstantin Havas-Alföldi Uralkodót fogságából kiszabadította, 's azt, a' ki ennek székébe belé ült vala, karóba vonatta; a' kiket pénz szerető kemény atya magától elidegenített, szelid bölcs bánásai által magához édesgette. Erdély elkezdte ragyogni, 's Európának több Királyai az ifju Fejedelmet követségekkel tisztelék - meg.

De az ő lelkét is elfogá az a' kevélység, hogy magát Királlyá tétesse Lengyel-országban; 's midőn a' Perekopi Tatárok' Chámja *) és az ehhez szító Kozákok megtámadák a' Lengyeleket, Rákóczy György, a' nélkül hogy e' szolgálatra megkérettet volna, felkele a' Lengyelek mellett, 's harczola a' Tatárság ellen. Egy újabb bajban, midőn segélt barátjait egyfelől a' X. Károly-Gusztáv Svéd Király, másfelől a' felzendült Kozákok háborgaták, 's a' Lengyelek nagy ígérek mellett kérék, hogy keljen újra segédjekre; ő, megbántva híven magát a' Lengyelek által, nem nekik, hanem ellenjeiknek vivé a' várt segílyt **). Híjába tiltá neki a' Török, ki magát Erdély' Urának szeretete tekinteni, hogy idegen bajba ne avatkozzék; híjába kéré a' Chám, ki a' Lengyelekkel megbékélt vala, hogy veszteglene: György nem engede semmi oknak, 's 1657. Januáriusban huszonöt ezer emberrel ment a' hova boszszús indulatai ragadozák, 's megcsalva a' Szerencse' mosolygásai által, kénytelen vala békét kötni. Háromszáz főből álló seregecskéjével alig verekedheték Ecsedre, hol háza' népét hagyta vala, 's öt-ezerre olvadt népét Július 30d. a' Chám megveré; a' kiknek a' fegyver kedvezett, azok fogva Krímbe vitetének; 's Erdélyt a' Tatárok, szinte Enyedig, a' boszszús Lengyelek Munkács' és Patak' táját felperzselék, kirablák.

A' Török, megbántva Rákóczynak tiszteletlensége által, parancsola, hogy az Erdélyiek válaszsának más Fejedelmet, 's a' Szamos-Újvárt össze-gyűlt Rendek 1657. November' elsőjén Rhédey Ferencz Máramarosi Fő-Ispánra bízák a' kormányt, míg a' Konstantinápolyba küldött engesztelő Követek megérkezédenek. Azonban Rhédey a' a' Várbeli őrizeteket a' maga hűségére akará felesketni, de Gyulai Ferencz Várad Kapitány, egy tudományokban 's fegyverben nevelt lelkes férfi, ellene szegzé magát a' Rhédey' akaratjának. Ez tehát Meggyesre gyűjté a' Rendeket. Rákóczy 1658. Január. 9d. fegyveres kézzel lépé-meg Meggyest, 's Rhédeyt haza kergeté.

A' boszszús Török száz-ezernél számosbb hadat küldé Erdélybe, 's Rákóczy sok apróbb csatazásai után, Gyalu és Fenes közt, Kolozsvártól nyugott felé, 1660. Május 22d. végső szerencsét próbála: „Aber im Monat May wandte sich das Blatt (ugymond „Ortelius), und hielt sich dieser unglückselige Herr den 22. May ein scharfes Treffen mit den „Türken bey Clausenburg, worinnen er in die rechte Seite einen Schuß, in die linke aber einen „Stich, und auf's Haupt drey Wunden bekam; auch ritterlich dergestalt fochte, daß er siebzehn „Mann mit eigener Hand niedermachte, wobey sein meistes Wolk und alle Munition verloren gieng, „und er von hundert dreyßig Standarten nit mehr als noch zwanzig behielt, ja selbst auf dem „fünften Pferd tödlich verwundet davon kam, wiewohl die Türken auch an sechstausend dabey zu- „seßen mußten.“

*) Perekop a' Krimiai félsziget' torkában fekszik, 's az e' körül fekvő Tatárok innen nevezetnek Zrinyinél 's más Iróinknál Prekopitáknak.

**) Örömmel teszem itt figyelmessé az Olvasót egy Munkára, mellyben a' történet' némelly scénáját részbe-metszve láthatják: — Samuelis Lib. Bar. de Puffendorf Commentarii de rebus a Carolo Gustavo (X.) Sueciae Rege gestis. Norimbergae 1696. — Egyik részének czímje: Tabula, in qua ostenditur, quomodo Sereniss. Rex Sueciae Celsiss. Transilv. Principem prope pagum Moidlbosicze solenn. exceperit die 1. April. 1657. — A' Király a' maga rettenetes öltözetében; Rákóczy posztó-nadrágban, de selyemből virágosan szőtt dolmánnyal és mentével, melly bal válláról függ. (Atyánk nadrágot selyemből soha nem viseltek a' Maria Theresia' koráig). — A' C. betű alatt Kemini Janus Supr. Generalis, — az E. alatt Steph. Petki, Principis Rakoczii Marschal. Magyarjaink tollas és három-njyira megprémzett posztó kucsmákban. Csizmájok patkós; fejeik nyírva, de igen is borzas üstökkel.

„Als seine Officiere gesehen, daß er ganz matt und kraftlos, sein Gesicht auch mit Blut überfüllt, ergriffen ihn sein Diener, der ihm den Karabiner pflegte nachzutragen, und ein Rittmeister, noch bezeit, begaben sich mit ihm auf die Flucht und brachten ihn nach Groß-Wardein; unter welchem Jagen der Fürst zweymal vor Ohnmacht zur Erde sank. Wie sie nun mit ihm nach besagtem Wardein kamen, ward ihm der Kopf oberhalb aufgeschnitten, und ein Stück von der Hirnschal herausgenommen, worauf er den 27. (hibásan a' mint látni mingyárt fogjuk) hernach, seinen Geist aufgab.“

Özvegye Batori Sósia Zemplénynek Rendeit férje' haláláról a' levele által tudósította: (Fasc. 217. Nro 92.)

„Illustrissimi . . . Az Isten' mindent szabadosan igazgató titkos gondviselésnek felbonthatatlan rendi semminek az ég alatt örökös megmaradhatást nem engedvén, közönséges 's által-hághatatlan törvényt szabott, hogy mindennek, a' mi eredetet vett, vége is legyen, és a' ki született, annak meg is kellessék halni. Ezen magasságbeli tanácsnak teczéséből amaz halhatatlan emlékezetet érdemlett vitéz Fejedelmek és Hatalmasságok is, kiknek karjok 's kardjok ellenségeket meghódítanak, az halál' kemény kénytelenségének ellene nem állhatnak. Attól ment nem lehetett az én szerelmes Uram is, a' néhai Méltós. Második Rákóczy György, Erdély-oroszának Fejedelme, Magyar-ország' Részének Ura és Székelyek' Ispánja, míg élt, hazájának erős oszlopa és Nemzetére szakadóul függő végső veszedelem vérrel 's rabsággal terhes felyhőit egyedül maga életének gyakor szerencsétetésével tartóztató, 's halasztó pajijsa. Ki midőn azon keresztyéni igyében már harmadik derék harczot adott volna a' Pogánynak, Fenes és Gyalu közt, midőn példájával bátoritaná hadait, 's kezével hullatná ellenségit, sok pogányságtól környülvétetvén, négy sebeket vett *), a' melyektől megbágyadván, kénytelenítetett az harcz' helyét, (mellyet mind maga és pogány' vérével, fogadása szerint megfestett,) az ellenségnek engedni. Melly sebek miatt Váradon (Bihar Várm.) azon helynek ottan következett pogány kézbe esésével, ('s adná Isten, a' Magyar Nemzetnek bár jövődében nem több 's fájdalmasabb kárával), nekünk 's árva szerelmes fiunknak, örökös keserűségünkre 's gyámoltalanságunkra, az elmúlt esztendőbeli Júniusnak hetedik napján, éjjel egy órakor, életének negyvenedik esztendőjében keresztyénül kimúlék e' világból, vére' hullásával 's élete' letételével peccsételvén-meg Nemzete' szeretetét, magyaros magyarságát, 's jó keresztyénységét. Kinek siralmas földbe-takarítását méltóságához illendő szomorú solennitással, keresztyéni házasságbeli szeretetünk 's köteletségünk szerint akarván celebráltatni, rendeltük azt ez jelenvaló esztendőbeli Szent György' havának huszonnegyedik napján nyolcz óra tájban reggel Sáros-Pataki külső-Várunkbeli Templomunkban lenni **). Melly hogy

*) Ortellius fellyebb ötöt említ: egy lövést jobb oldalába, a' balba egy szúrást, koponyájába három vágást. A' Fejedeleme' nem beszéli azt annyi gonddal.

**) Sáros-Patak hajdan Királynéi (Reginális), tovább Királyi szabad Város volt. A' Mohácsi veszedelem' napján elveszván Pálóczi Antal Zemplényi Fő-Ispán is, Prényi Péter Korona-ör azt a' rokonság' jussain elfoglalá, a' Várost mély árkokkal és igen erős köfállal 's bástyákkal körülvétetvé. Ennek kelet - déli szögében áll a' tizenkét ölnyi magasságú 's szélességű úgynevezett Veres (az - az vakolatlan) Vár a' négy egyenletlen-szögű, 's most Herczeg Regéczi Brezenheim Ferdinánd által felkészített lakó-épülettel. A' Prényiek' ideje előtt már állott Templom a' Királyi-Város' éjszaki árkának mélységéből kél. A' mi ezen felül felszlik, hosszában a' Bodrog' jobb-szélén, az kül-város vala hajdan. —

„annyival is méltóságosbb 's tekintetesbben mehessen véghez, Kgylmteket igen bizodal-
 „masan kérjük, a' megírt napon és helyen jelenlenni ne nehezteljen. Mellyért Isten
 „örvendetes áldásokkal boldogítsa Kgteket, és szomorúságtól oltalmazza. Datum in Ar-
 „ce nostra Sáros-Patakiensi, die 18. Martii 1661. Eard. Dn. Vrar. Benevola Sofia
 „Bátori m. pr.“

Temetés-zászlója, veres selyemből, az említett Templom' boltozatjáról függé alá,
 ott, hol most az orgona-karja áll, 1783. levétetett, 's Budára vitétett. Azon cz ol-
 vastaték:

„JEHOVAE, VEXILLO SVO,

„Deo T. O. M.

„et

„aeternae memoriae S.

„fortes creantur fortibus.

„Celsiss. GEORGIUS RÁKÓCZY II., Dei gratia Transylv. Princeps, Partium
 „Regni Hung. Dnus et Siculor. Comes. Principum nepos, filius, pater; verae relig.
 „cultor constantissimus; confessionis avitae columna, etiam spe regni tentata, sed im-
 „mota; Libertatis Christiano-Hungaricae adsertor ardentissimus; populorum suorum,
 „tametsi parte, eheu! invitorum, ingratorum, ad ultimum defensor strenuus; regum
 „socius firmissimus; sociorum Principum oppressorum non semel, nec id suo sine
 „damno fidus in thronum restitutor; qui regiam conjugem Celsiss. SOPHIAM BÁTHORI,
 „Illustrissimum gnatum unicum FRANCISCVM, sanguinem denique suum, christiano
 „nomini posthábuit; heros magnanimus, tantum non ad excessum; quem orbis timor
 „Turca semper timuit, nunquam terruit, nedum domuit, etsi semel superavit, per-
 „mittente fato genti infenso, quamdiu vivus (hei superstitibus! jam enim mortuum bre-
 „vi non lugebunt; sed plangent, serio, tametsi sero posteris, majoribus saniores, si
 „veri Hungari) vita ipsa, quam vel unico terrae gentilitiae pede, cedere malens, in-
 „ter medias barbarorum, regni christiani invasorum, proh hominum fidem! a suis
 „contra se irritatorum, invitorum, introvocatorum, gladio suo acervatim mactatorum
 „cumulos, primum letaliter sauciatus, demum VII. Junii, anno U. F. 1660. aetatis
 „39., mensium 4, in arce Varadina, clavi Hungarorum a se sanctissime conservata,
 „pro patria occubuit gloriosus, resurecturus gloriosior, regnaturus gloriosissimus.“

„Hic est is Princeps, quo non animosior alter

„Hic jacet Hungarico natus in axe leo.

„Moldaviae domitor, Valachorum fulmen et horror,

„Patronus pressi portus et ara gregis.

„Quis sit, quaeris adhuc? Est nempe Georgius ille

„Rákóczy, patris nomina magna gerens.

„Transilvanorum, Siculorum Duxque, Comesque,

„Grandis natalis splendor honosque globi;

„Cujus in illustri cerebro doctrina resedit,
 „Os cujus poterat cum Cicerone loqui.
 „Cujus et auspiciis ad Lippam Turca cruentus
 „Concidit, Hectoream gnarus adesse manum.
 „Hinc fremuit rabido Turcarum murmure Caesar,
 „Mox et Pannoniam sanguine foedat humum.
 „Non tulit hoc ardens Princeps, fortissimus heros,
 „Ad Gyalu pugnam triplicat ergo gravem.
 „Quid? sternit, perimit, furibundos dejicit hostes;
 „Ipse suo tandem vertice vulnus habet.
 „Saucius et toto Varadinam fertur in arcem
 „Corpore, mente suum laetus obitque diem.
 „Magnanimo cecidit cum Samsone plurimus hostis.
 „Princeps sic magno Turca cadente cadit.
 „O cedro dignum facinus! nunc aurea Tempe
 „Incolit in nitido victor ovansque polo.

Özvegye elhagyá Erdélyt, 's Patakra tette-által lakását, napának Lórántffi Susánának példája szerint, kinek a' hely ősi birtoka volt. Itt előbbi religiójára, mellyet egyedül a' fejedelmi menyegzőért hagyott vala el, vissza-tére, 's ebben nevelé egyetlen gyermekét is, FERENCZET *).

Ez született 1645. Nagyatyjának, az Elsőbb Györgynek, kívánságára Erdélyi Fejedelmé még 1652. Febr. 18d. meg vala ugyan választva, de atyjának szerencsétlenségei miatt kormányra nem juthatott, 's a' Török Barcsai Ákost és tovább Apafi Mihályt erővel tolá Erdélyre. Egyedül Sáros Vármegyét igazgatá mint Fő-Ispán, 's ezt 1667. oltá.

Menyegzője felől imhol a' figyelmet érdemlő Levél: (Fasc. 217. Nro 97.) — „Il-lustr. . . Istennek az aránt való rendeléséhez 's a' közönséges Római Anyaszentegyháznak szokott folyásához, mind a' két részről való akaratok megegyezvén, alkal-maztatta életének folyását az mi első-szülött szerelmes fiúnk Rákóczy Ferencz, Erdély-nek választott Fejedelme, etc. kívánván azzal is, hogy nagy emlékezetű édes Elei-nek egyetlen-egy maradéka 's ága lévén, hosszú időkre jó emlékezeteket 's nemze-teket Isten áldásából az házasságbeli kötelesség által terjeszsze. Kire-nézve anyai java-lásunkból jegyzette-el magának az Méltós. és Nagys. Gróf Zrínyi Péter Horváth-Országi Bán Uram szerelmes haiadon leányát Gróf Zrínyi Ilona Aszszonyt. Melly lakadalmi solennitást az jövődő Martiusnak első napján Zborói Kastélyunkban, Ma-kovicza vára alatt — (Sáros Várm.) — rendeltük meglenni, megírt Bán Uram és több jóakaró atyáinkiai' teczésekből. Minekokáért Kgteket nagy becsülettel kérjük, hogy annál becsületesebben legyen, az megírt napon és helyen idején becsületes Kö-

*) Lásd Romy Monum. Hung. T. I. I. 28., hol Septemvir Vay József Urnak, 's anyjának Gróf Vas Annának, valamint, ugyan-ott, Bárá Sahlhausen Moritznak is neveiket elhallgatának, vagy csak első betűjikkel jegyzék-meg minthogy a' nagy Vay akkor még élt.

„vet - atyjokfijai által jelen lenni ne neheztelje. Kgtektől kedvesen vesszük és jó vá-
 „laszt várván, kívánjuk Isten hozza és éltesse sokáig Kgteket jó egészségben. Datum
 „in Arce Munkács, die 20. Januar. Anno 1666. Earund. Dn. Vrar. Affectionata Sofia
 „Bátori m. pr.“ — „Deputati sunt Ladislaus Szemere et Petrus Kazinczy cum poculo
 „deaurato centum florenis comparato, uvae racemi figuram praesefereute, sponsis obla-
 „to “ — mond Szirmay, *Notit. Histor. Cott. Zemplin.* p. 206.

Gróf Wesselényi Ferencznek, az István' fijának, halála után, (mh. Német-Lip-
 csén, Liptó Várm. 1667. Mart. 23d.; Nádor leve 1655. Mart. 15d.) pezsgett a' bé-
 ketlenkedés' tüze, 's a' huszonöt esztendő's Rákóczy Ferencz Erdély Fejedeleme nem
 csak névvel vágyott lenni, ipa Zrínyi Péter épen Király. Rákóczy 1670. húsvét' má-
 sodik napjára a' Tokai Vár' Commendansát, Gróf Starhemberg Rudgért, barátságos
 ebédre hívá-meg Patakra; de a' mint ezek megérkezének, vasra vereté őket, 's a' Re-
 géczi Várba (Abaujban) küldé Tolcsvai Bonis Ferencznek gondjai alá, ki ezért osztán
 fejével lakola. Tokajt Szepesi Pál és Szuhai Mátyás siker nélkül igyekezének elfog-
 lalni, de Zemplényi Fő-Ispán Bocskay István szerencsésen Őnodot. Rákóczy Szeren-
 csen tartá tanácskozását, hogy mostan már mint üzzék dolgaikat, midőn a' Vármegye
 által oda küldött Notárius Kazinczy Péter meghozá a' hirt, hogy Zrínyi Péter és Frange-
 pán Ferencz, sőt maga az Ország' Birája Nádasdy Ferencz is, elfogattak *). Rákóczy ré-
 mülve futa Munkácsra, anyjához, ki a' Fels. Udvarnak mindég nagy híve volt. A' vét-
 kes és gondolatlan tett Rákóczynak 885,000 forintba került; Pataki, Ónodi, Ecsedi, Mun-
 kácsi, Sárosi, Ledniczei (Trencsinben) Váraiba német őrizet szállítattott-be; 's anyja a'
 Jezsuitáknak Kassán egy nagy Residentiát 's egy két-lornyú Templomot építete, melly
 most az Académiai ifjúságnak vagyon által-adva.

Ferencz megholt Zborón 1676. Júl. 8d. élet. 31d. eszt.; Bátori Sósia 1680. Jún.
 14d. Patakon. (*Ruinum Monum. Hung. T. 1. l. 28.*)

Zrínyi Heléna 1682. Június 15d. tartá második menyegzőjét Késmárki Gróf Tököli
 Imrével, Munkácsn. Férje Vezérévé tevé magát a' békétlenkedőknek, 's így a' Vár
 1688. a' híres Karaffa Antalnak kénytelen vala magát feladni. Tököliné, 's leánya Rá-
 kóczy Juliána Barbara, 's négy esztendővel ifjabb Ferencz fija, felparancsoltatának
 Bécsbe, 's Tököliné mindaddig ott tartaték, míg Tököli Töröcs-várnál, Brassó mellett,
 1690. Aug. 21d., Leopoldnak minden életben maradt Generálisait, ⁷⁶ magát Heiters-
 heimbi Gróf Heister Donátot is elfogá, 's feleségét ennek eleresztése által vissza-nyer-
 heté. A' nagy-lelkű aszszony **) Nicomediába követé férjét, a' fekete Tenger mellé,
 's ott elholt, szegénységben. Közljük Epitaphiumát:

„Hic requiescit a heroicis laboribus

„virilis animi mulier,

„sexus et seculi sui gloria,

„Celsiss. Dna

HELENA ZRINYIA

*) Nádasdi Bécsben, a' más kettő Bécsi-Ujhelyben 1671. Aprilisnek 30d. fejeket vesztették.

**) Így nevezi őtet Báró Hormayr is. Sorsa rettenetes, 's talán példa nélkül való. Siratta két férjét, atyját, testvé-
 rét, fiját, leányát, két unokáját, hazáját.

„Zerinae ac Frangepaniae gentis
 „decus ultimum,
 „Thököli Principis uxor, olim Rákóczi,
 „utroque digna conjuge;
 „magnis apud Croatas, Transilv. Hung. Siculos
 „inclita titulis,
 „factis ingentibus toto in orbe clarior;
 „varios aequa mente Fortunae casus experta,
 „par prosperis, major adversis;
 „cumulatis christiana pietate bellicis laboribus
 „fortem Domino reddidit animam,
 „mortem eluctata
 „in suo *Florum-campo*,
 „ad Nicomediensem Bithyniae sinum,
 „anno Sal. MDCCIII. aet. LX., die XVIII. Februar.

RÁKÓCZY FERENCZ a' II., Ferencznek és Zrínyi Helenának egyetlen fíjok, született a' Borsi Kastélyban 1676. Septemb. 4d. *). Nevelése Cardin. Kolonics Leopold Prímásnak 's Generális Gróf Csáky Istvánnak gondjaira vala bízva, 's öt esztendeig Prágában tanúlt a' Jezsuiták alatt (vagy Cseh-Neuhausban), 's azután esztendeig Olaszországban utazott. Egy Német-orzági útja alatt elvevé a' Hesszen-Wanfriedi Károly Fejedelem CAROLINA-AMÁLIA leányát.

Ámbár maga az eml. Munkában úgy szóll, mintha az affélét fel sem lehetne tenni; igen is hihető mindazáltal, hogy ötet elkeseredett elméje 's a' Franczia Udvar' biztatásai arra szédíték, hogy koronás Ura ellen támadjon 's a' köz'nyugalmat megzavarja. A' Bádeni-Lajos' nevét viselő Cs. K. Regementnek, melly Eperjesen feküdt, egy Hadnagya, Longueval, megigéré Rákóczynak, hogy levelét XIV. Lajoshoz elviszi, 's Linczbén elfogatott. Ezt nem sokára a' Rákóczy' elfogatása követé **). Ő, és társai Bécs-Újhelybe vitetének. Rákóczy onnan, segélve felvigyázója Kapitány Lehmann által, Novemb. 8d. és 9dike közt 1701. Lengyel-országba szökött által, hova Székési Gróf Bercsényi Miklós már elébb vontá vala ki magát ***).

*) Borsi, félóránnyira lapályon fekszik Sátor-Alja-Újhely Mező-Városhoz, hol Zemplény Várm. a' maga Gyűléseit tartja. — A' Rákóczy Ferencz által írt Histoire des Révolutions de Hongrie (à la Haye, 1759. 8. VI. Köt.) úgy adja az esztendőt (T. II. p. 8.) a' mint itt kiíránk, 's ennek kell valónak lenni, mert, ugyan-ott, ez mondatik: „Ce jeune Prince -- n' avoit que cinq mois quand François I. son père mourut.“ Ez 1676. Júliusban hala-meg, 's hihetőbb hogy a' holnapok számában ejte boldást, mint az esztendőkében.

**) Práy Hist. Regum Hung. T. III. p. 442. „Rákóczius, non longe Tokajino diversatus, cum Szirmaio et Adamo „Vayo die 29. Maji comprehensus --“ Az itt említett Szirmai István April. 18dikát mondja (Notit. C. Zemplin. p. 285.), 's ő tudható, melly nap fogatott-el maga, 's Rákóczy, 's Vay, nem csak Ádám, hanem László is, és Mihály; és ez ötön kívül Okolicsányi Pál, — hihetőleg mindnyájan azon nap, Rákóczy Sároson, a' helységben, nem a' Várban; Szirmai Szent-Mihályt, Sárosra egy mőöldnyire, a' három Vay Szabolcs Várm.

***) Fogsága 's kiszökése' történetit, és a' mik következőnek, lásd az eml. Franczia Munkában. De nem kell felejtelnünk, hogy az igazság' részre-hajolhatatlan barátja az Antibibliographusoknak vigyázva hiszen. Rákóczy ragadja hogy Longuevalnak levelet adott, de beszéli, hogy nála levelek találtatnak, és hogy ez egyet darabonként el-

Mintegy két esztendő-töltvén ott, 1703., kísérve némelly Franczia és Lengyel seregek által, Bereg Vármegyének szélein berontott, 's Munkácsi táborából ereszté-ki Július' 7d. Manifestumát. Sok győzedelmei 's veszteségei után, 1705. Septemb. 12d. olta Octób. 13dikáig a' Széchényi mezőken, Nógrád Várm., tartá Gyűlést, 's abban mint *Dux Confoederationis Hungaricae* felesküdt. Az Erdélyiek 1707. Martz. 28d. Fejedelmöknek elválaszták, 's e' két czímmel, királyi fényben tartá Dietáját Ónodon, Borsodban. De a' Maros-Vásárhelyi választás' Aktáját Generális Báró Tige (olv. *Tíz*) Szebenben hóhér-pallos által égetteté-el.

E' háborgásokat követé a' Szatmári Béke, megkötve 1711. Apríl. 29d. a' Mária Theresia alatt Náadori méltóságra emelt, hazáját-szerető Pálffy János által. A' történetek' feledése ki vala terjesztve Rákóczyra is; de ő, eléggé tanácstalanúl, a' kegyvel élni nem akara, 's némely híveivel elébb Lengyel, tovább Angol és Franczia-országokba vette magát, végre Rodostóba, a' Marmorai tenger' szélére, közel Konstantinápolyhoz; 's ott 1735. Apríl. 8d., Nagy-Péntek nap', megholt — Hitvесе Párizsban mulla-ki 1722. Február. 28d.

Két fiai, JÓZSEF és GYÖRGY, Bécsbe vitetének. A' Vezeték-név Józsefnél *Markgraf von Sankt-Karl*, Györgynél *Markgraf von Sankt-Elisabeth* nevekre vala változtatva, VI. Károly Császárnak 's fels. hitvesének neveikről. Elszöktenek mind ketten, 's az elsőbb Török-országból akara alkalmatlankodni, míg XII. Kelemen az Anyaszentegyház' villámát reá lobbantotta. Megholt Csernavodán Bolgár-országban 1738. Novemb. 10d. élet. 38. eszt. — Az ifjabbik, kit atyja Makoviczai Herczegnek akara tituláztatni, Párizsban elvevé Marquise de Bethünt, de a' házasság meddő maradott. Megholt 1732. ugyan - ott.

Az egykor oly nagy fényű Felső-Vadászi Rákóczy ág így egészen kihala. Emlékezetét a' mi időnkben egyedül a' Generális Gróf Aspremont Ferdinand Göberthez ment Rákóczy Juliána-Borbára' utolsó maradéka, a' mennyei szíve által tiszteletes Aspremont Mária, Gróf Erdődy Györgyné, utolsó maradéka az Aspremont háznak is, tartja - fenn.

A' RÁKÓCZY RÁKÓCZY-ház' utolsó maradéka volt ANDRÁS, ki felől (*Fascic. Juridicor. 352. Nro 64.*) azt tartá-fel emlékezetben a' Jegyző-könyv, hogy Bányai István Pataki Prof. és Sziráky András Újhelyi Predik. Fiscálisi-pörbe vonattak 's megbüntettek, mivel Rákóczy Andrást Rákóczon (*loco non Articulari*) 1754. eltemették. — Ennek Özvegye Fűzy Mária hasonlóképpen Fiscálisi-pör alá vétetett 1749., minthogy a' Római Anyaszentegyház' kebeléből kilépett. (*Fasc. 364. Nro 82.*)

---

nyeldesett; Szirmay István pedig ezeket hagyta írásban, a' Jünius 21d. tartott kikérdezést említvén: 2. *Novine manum Principis?* — *Respondi: Vidi saepius; tenui calamo solebat scribere.* — 3. *Reproductis binis gallica lingua scriptis literis, quarum una crassiori calamo a Principe Rákóczy subscripta, altera vero tenuiore, traditae sunt mihi* — — Hova írhatott Rákóczy egyébként francziául, mint a' hova *Longueval* ment, és nem látjuk e csekből a' mik következek, hogy ő XIV. Lajossal régebb olta egyget érte?

Ezek szerint a' Ház' Genealogiai Táblája ez volna:

Törzsök:
BUGAD-RADVÁNY.

két századdal később:

GYAPOLY - - és testvére - - ILLYÉS.
PÁL, Fő-Ispán. 1282. LÁSZLÓ és ISTVÁN.
1282.

PÁL, a' II.
nője Pazdicsi - - -

GYAPOLY, a' II.
ANDRÁS, JÁNOS, LÁSZLÓ. 1392.

itt házag.

N. N.

LÁSZLÓ
1. BENEDEK, a' Pap.
2. MIHÁLY.
3. GÁBOR. 1464.

István.
Deregyői Bessenyei Annától
1. ANDRÁS.
2. PÁL.
3. GÁSPÁR.
4. MENYHÉRT. 1464.

ismét házag.

II. Ulászló' országlása alatt:

RÁKÓCZI
RÁKÓCZY FERENCZ.
ennek ága kiholt
Andrásban, Rá-
kóczon 1754.

FELSŐ - VADÁSZI
RÁKÓCZY ZSIGMOND.
megvette Felső-Vadászt, 1517.

GYÖRGY - - - JÁNOS.
1. IMRE. † Likavai Kapitány, 1588.
2. LÁSZLÓ. ennek leá-
nya JUDITH, Anar-
csy Andrásné.
3. LAJOS. †

1. FERENCZ, Zemplény Várm. ZSIGMOND.
Al-Ispánja 1583—1588
nője Lipóczi Keczer Dorothea.
János, a' II.
nője Lövei Erzsébet.

ZSIGMOND

Erdélyi Fejedelelem 1607. Febr. 8d. olta. —

letette méltóságát 1608. Martz. 3d. —

mh. 1608. Decemb. 5d.

1. Bekényi ALAGHI JUDITH.

ERZSÉRETH,
férje Gróf Homonnay (Drugeth)
Bálint, Ország Bir.

2. GERENDI ANNA.

3. TELEGDÍ BORRÁLA.

gyermeké nem volt.

1. GYÖRGY, az I.
Erdélyi Fejed. 1630. Septb. 20d.
mh. 1648. Octób. 11dikén.
nője Serkei LORÁNTFFI SUSÁNA.
menyegzője 1616. Apr. 18.

2. ZSIGMOND.
mh. 1620.
Decemb. 26d.
maradék nélkül.

3. PÁL.
mostohája nevelte-fel
Ország' Bir., Sárosi és Tor-
nai Fő-Ispán.
nője Hethesi PETHE ANNA.

1. GYÖRGY, a' II.
Erdélyi Fejed.
mh. 1660. Jüniüs' 7d.
nője Somlyai Bátori SÓFIA.

2. ZSIGMOND.
HENRICA, Pfalz-
Rheini Herczeg-
asszony mh.
1652. Febr. 2d.

3. FERENCZ.
gyermek-
korában mh.

1. LASZLÓ.
Sárosi Fő-Ispán. el-
esett Váradon 1664. Máj.
nője Nagy-Mihályi BÁNFFI
ERZSÉRET.

2. ANNA-MÁRIA
Apácza.

FERENCZ, az I.,
választott Fejedelelem.
mh. 1676. Július 8d.
ZRÍNYI HELÉNA.

ERZSÉRETH,
két Erdődick' nője.
† 1707. Novemb. 8d.

JULIÁNA BARBARA.
Gróf Aspremont Fer-
dinand Gobertné.

2. FERENCZ, a' II.
választott Fejedelelem.
szül. 1676. Septemb. 4d.
mh. Rodostóban 1735.
Ápril. 8d.
nője CAROLINA - AMALIA

Hessen-Wanfriedi Fejed. Asszony.

1. JÓZSEF,
mh. 1738. Novemb. 10d.
gyermeké nélkül.

2. GYÖRGY,
mh. Párizsban, 1732.
gyermeké nélkül.

Közli ezt, 's botlásainak 's hézagjainak megigazítására 's kipótlására a' Historiogra-
phia' és Régiség' barátjait meghívja

KAZINCZY FERENCZ.

10.

AZ ELSIKKASZTOTT GYÜRŰ.

Parabola

(Leszszing Náthánjából.)

Élt' régenten, az ősz Née' korába' még,
 Egy nagy kincses Űr a' Napkeleten. Bira
 Kedves kéztől az egy drága-köves gyűrűt.
 A' kő rajta Opál, 's száz-színű kő vala.
 Benn oly titkos erőt rejte, hogy a' ki azt
 Biztában viselé, kellemesé leve
 Isten 's ember előtt. Nem csuda 'hát, le hogy
 Ujjáról ez az Űr azt soha nem hagyá,
 'S házánál örökös megmaradást neki
 Rendelt, és pedig így. — E' gyűrűjét hagyá
 A' kedvencznek egyéb sok fiai között;
 'S úgy végzett, hogy ez is, majd ha halála jó,
 Ollyan gyermekinek kösse örökbe-le
 A' gyűrűt, ki kivált szíve szerint leend;
 És nem nézve személyt, kort, — fejedelme a'
 Házának legyen az csak, ki gyűrűt nyerend.
 Firól-fira utóbb így juta e' gyűrű
 Egy Nemzöre, kinek három édes fija
 Volt, jó szót-fogadó mindenik eggyeránt,
 'S így kedves fiak is, mindenik eggyeránt:
 Csak még néha - időn nékie tetszheték
 Majd ez majd amaz, — a' mellyike hol külön
 Közlé véle magán, ömledező szívét, —
 Kedvesb'nek 's gyűrűért érdemesebb finak,
 'S ily gyarló minután, Atyja világosan
 Mindének gyűrűjét néki ígérte-el. —
 Így ment e' dolog, a' mig mehetett. De most
 A' buzgó Atya már halni közelgete,
 És könnyíteni magán drága lón a' tanács.
 Két kedves fijait sérteni fájlalá,
 Kik szavába nagyon bízva, reméltének.

Mit tévő legyen? Eggy ötvös után kutat
 Loppal, 's nála siet a' maga gyüreje'
 Formájára külön két ugyan oly gyűrűt
 Megrendelni; se pénzt tőle, se fáradsát
 Nem kémél, izené; csak - hogy amához e'
 Két gyűrű remeken lenne hasonlatos.
 Ohajtása szerint elsüle szándéka.
 A' Mives, gyűrűt mind neki megvívén,
 Imé! már maga sem esmeri többül el
 Mustráját. Megörül; és behivatja most
 Végképpen fíjait, mindeniket magán,
 'S áltadván nekik így sorba' külön-külön
 Áldását 's gyűrűjét, — meghal azon nyomon.

Elholt atyjokat a' sírba alig teszik,
 Jőnek már a' fiak, gyüreiket hozzák.
 Ház' fejdélme akar lennie mindenik.
 Vizsgálódnak; ered pör, harag és panasz.
 Mind hijába; mivel bébizonyítani
 Három közt az igaz drága - köves gyűrűt
 Nem volt képes. Azért pörbe idézte most
 Egymást mindenik. És ott kiki esküvék
 Bíró színe előtt, hogy gyűrűjét vevé
 Közvetetlen édes Atyja' kezéből ált,
 (A' mint volt is ez); és, hogy megígérte rég'
 E' kincsnek jussait bírní utóbb, neki,
 (Így volt szinte ez is); 's hogy vele álnokul
 Bánt itt volna ez a' jó Atya, nem lehet;
 'S mintsem róla gonoszt tudna gyanítani
 Itten, — oly szeretett drága Atyáról, — ő
 Bár - mely kész legyen is Véreiről merén
 Jót gondolni, előbb őket okozza, mint
 Fortélyos Feleket; 's majd a' Csalárdokat
 Ki is tudja, de nem hagyja boszútalan.

Szóllott erre Bíró: „hogy - ha ti énnekem
 „Nem hozzátok-el e' helyre azon Atyát,
 „Székemtől titek' én útnak eresztelek.
 „Hát engem ti mesét oldani vélték e
 „Székben ülni? vagy azt lesdesitek, hogy a'
 „Száját nyissa - meg itt majd az igaz gyűrű?
 „— Lassan még is! hisz' úgy hallom, az az igaz
 „Gyűrű bájos erőt rejt, 's viselő Urát
 „Isten 's ember előtt kellemesé teszi.
 „'S ez leszsz legbizonyosb' próba ez ügybe'. Mert
 „Azt csak nem tehetik még is az ál-gyűrűk.
 „'S kit kedvelne tehát legszívesebben így

„Kettőtök? — No, hamar, szóljatok erre most!
 „Halgattok? Gyűrűtök ön' magatok felé
 „Munkás csak? ki - felé nincs erejük nekik?
 „Legjobban kiki csak kedveli ön' - magát?
 „Oh! hát mindenitek megcsalatott Csalárd!
 „E' három gyűrű közt egy sem igaz gyűrű.
 „Gondolnám, az igaz töletek elvesze.
 „'S hogy vesztéseket elrejtse Atyátok, úgy
 „Készítette ezen hármat az egy helyett.
 „'S most már, — szólla tovább nékik a' Biró, —
 „Bizvást székem előtt menjete. Itt egyéb
 „Vég - szentenczia nincs. Hogy - ha de jó tanács
 „Kellő nálatok, úgy halljátok, ezt adom:
 „Ügytökben ti csak úgy értsetek, éppen a'
 „Mint az van. Gyűrűjét, hogy - ha közzületek
 „Atyjától örökül nyerte - ki mindenik,
 „Bizvást tartsa övét igazinak kiki.
 „Megtörténhete, a' jó Atya hogy tovább
 „Tirankodni ama' fő - gyűrűt egy - magát
 „Nem szívelte - meg a' házba? Bizonyal is
 „Mind a' hármatekat kedvele ő, pedig
 „Egyformán; mivel ő edgyitekért ama'
 „Kettőt nyomni, szívéen nem viheté tovább.
 „Most 'hát, noszsa! fiak, rajta legyen kiki
 „Hogy színt olly egyenes nyílt szerető szívet
 „Birhasson maga is. Vörsönösen kiki
 „Nyilvánítsa - ki azt, melly csuda báj - erőt
 „Rejt a' drága gyűrűn néki jutott köve;
 „Támasztgassa ezen a' csuda báj - erőt
 „Szíves jó - tétel és béke - lakott kebel,
 „Egygyesség, buzogás, álhatatos kegyes
 „Isten - tisztelet is mindenikében. És
 „Az'tán majd ha utóbb a' kövek' érdeme
 „Egykor gyermekitek' gyermeki' gyermekin
 „Meglátszand, — ezer és még ezer év után;
 „Öket székem elé özsze - hívom megint.
 „Bölcsőbb férjli ülend akkor ezen helyen,
 „Mint én; 's a' pörösek közt igazat teszen.
 „Most már menjete!“

Így szólt a' szerény Biró.

Hívek! Valláson pörleni szünjete.
 Mellyiknél van igaz drága - köves gyűrű:
 Bölcsen mondva, im e' példa - beszéd tanít.

A' MEZEI ÉLET.

Klaudiánus után.

Boldog az a' ki saját környékén tölti-el éltét,
 Kit lát gyermeknek 's vénnek is egy kalyiba.
 A' ki boton támosztva magát, azon ősi szobának
 Lépdesi átt küszöbét, melybe szaladni tanult.
 Nem puffasztja-fel azt a' büszke' szerencse' dagállya;
 'S honjából idegen földre ki nem csalatik.
 Nem riadoz szélvész közt' mint a' tengeri vándor,
 A' szűz vigságnak csendes ölébe örül.
 Városi pompázást nem tud, 's nyáj-lepte telekjén
 A' rágalmaktól pusztai élete ment.
 Menjen más, duzzatt habokat szemlélni, bojongjon,
 Cookkal az új földek' felfedezése iránt!
 Menjen harczra, babért, pálmát vagdalni Kamillus;
 Néki az útja nagyobb, ennek az élete több.

ESZTIHEZ.

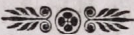
Szintugy szeretlek Eszti!
 Mint e' pohár borocskát,
 Szint oly kerekded a' szád
 Mint e' kicsiny poharé;
 'S kebledbe szinte mint ő
 Titkos tüzet viselsz te.
 Szint oly gyakorta csókot
 Olyasztok ajkaidra:
 A' mint ezen pohárra;
 'S te úgy lopod be éppen
 Keblembé ajkaim közt
 Heved: miként ez a' szép
 Pohárka csókok által.

Édes ALBERT.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MINERVA.

Tizenkettedik Füzet. Deczember 1826.

11.

A' Szorgalmatosságról.

A' Szorgalmatosság egy fő vonás az ember' életében, melly az életnek leghasznosabb következtetésű kötelessége. Akármelly elvesztett birtok, jószág, vagy kár-vallás, mind vissza-szerezhető és helyre-pótolható; de a' lefolyt idő vissza-téríthetetlen, 's így a' mit az ember üressen, haszon-vétel nélkül elbocsájt: annyival, mindég híjjános marad; mivel a' mit későbbben cselekszik, az már más időre tartozandó. Az egész természetben mindennek bizonyos ideje van, mellyen kívül ha valamit kívánszen is az ember: csak igen olyan szokott lenni, mint az üveg-házakban nem idejekre természet gyümölcsök.

Erre nézve hát a' szorgalmas ember minden napot megragad, és azt addig ki nem bocsájtja kezéből; míg annak hasznát nem vészi. A' dologtalan heverésző pedig olyan jónak tartja az időt, mit örökre megtartani szeretne, de azt keze között nem szenvedheti; mint a' pázarló a' pénzt.

Az egész emberi élet, egy megszakadhatatlan igyekezettel telik-el, mellynél fogva az ember idejétől megszabadulni törekszik, és ámbár sok munkát fordít annak elvesztegetésére, még is mindég több marad belőle; mint a' mivel tudna mit csinálni. De nem azt kell ám a' szorgalmatosságon érteni; hogy az embernek idejét szüntelen való munkássággal és hivatalbéli foglalatossággal kell eltölteni. Mert Ézópus mondása szerint, ha a' kéz-ív mind untalan felvonva áll, hamar elszakad. Mulató időt is vehet az ember magának, 's lelkének testének bizonyos játékokat adhat, kell is egykor más-kor. De millyent? Kártyát? ha a' kártya-játéknak az az egy haszna nem volna, hogy

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

legalább addig és azon idő alatt megszűnik az ember a' mások' rágalmazásaitól: valósággal a' lopás, rablás' vétkeivel együtt kellene eltiltani. Tánctot? Ha Scipió feltámadhatna, és egy bál-házba meglátná a' tánczókat, bizonyosan azt gondolná, hogy az örültek' házában van; azonnal másodszor is meghalna. Komédiát? ott az ember a' mennyit épülne, annyit romlana; inkább legyeket csapkodjon. Vadászatot? ez már szenvedhető, kivált annak, ki feleségével jól nem élhet. Vagnak nemesebb idő-töltések. Jó barátokkal okos társalkodásban, kertekben, mezőkön, erdőkben, néha-néha sétálgatni, bizonyos időkben kocsizni, lovagolni; feleségével, 's gyermekeivel magát mulatgatni, 's több ártatlan és emberhez illő társalkodásokban megjelenni, mulattató elmés munkákat olvasgatni, kertekben, virágok 's fák körül munkálkodni. Czirus gyümölcs-fákat ültetett, Szokrates ifjakat tanított, Horátzius kertet kapálgatott, Kátó lap-tával játszogatótt, Agesilaus és negyedik Henrik, a' nélkül hogy nagyságjokból és méltóságjokból csak legkisebbet elvesztettek volna is: gyermekeik között gyermekekké lettek 's egész gyönyörűséggel mulattak.

A' szorgalmatos, minden időjének darabját arra szokta fordítani, a' mire néki azon idő pontban szüksége van, és mindent a' maga idejében csinál, kötelességét éppen akkor teljesíti, midőn kívántatik, jelenlévő idejéből semmi jóra való alkalmatosságot el nem mulaszt, 's minden órájának virágját szakasztja. Mert a' ki ifjúságában nem tanul, nem munkálkodik; hanem csak lézeng e' földön, a' napokat csak lopkodja, erkölcstelenkedik, vagyonját vesztegeti: vénségében már hijjában igyekezik; késő a' tanulás, a' dolgozás, takarékosság; 's a' jóban foglaltság csak olyan, mint a' ki a' bort míg tisztán jön a' csapon, mindenfelé elfecsérli, 's akkor kezdi kémélni midőn zavarosan foly; 's nem szín-bort, hanem csak seprőt nyer; — vagy mint a' ki ebéd felett gyertyát éget: vacsorát pedig setétben kénytelen enni. A' szorgalmatos ember sokat lát, sokat hall; többet gondol, többet tud, — 's azokon az úton 's módokon, a' mint elei, vagy más egyebek vitték vagy vizik dolgaikat: ő járni és cselekedni nem tartja egészen helyesnek. A' hol ez előtt homok buczkák és tövissek voltak, ő szénát termő kaszálókat csinál. Az ingoványos mocsáros helyeket árkolások által, jó legelő mezőkké változtatja. A' vad 's terméketlen földeket, jó búza-termőkké teszi.

De a' szorgalmatosság' gyümölcsét a' rend érleli-meg, a' foglalatosságot pedig a' mód teszi hasznossá. A' kik a' rendre nem ügyelnek, minden fáradozásaik 's erőlködések mellett is hátra-maradnak; a' rendet megtartók pedig szemlátomást előre-haladnak. Amazok a' sok mellett sem tudnak jól kijöni, emezek pedig kicsinyből is jól-állanak. Mert amazok a' hirtelenkedés 's meggondolatlan kapkodás miatt, a' rendetlenségbe mind inkább-inkább belé-süllyednek, emezek pedig csendes megfontolással mindenhez módjával nyúlván, dolgaikat jobban-jobban rendbe tudják hozni. — A' rendetlen tábor ütközetet vesz. — A' hebehurgya szolga kárt okoz Urának; módot és rendet tartva pedig, mindegyik haszonnal éri célját.

A' ki jelenlévő dolgát maga mulatságáért vagy más barátságáért következő napra halasztgatja, éppen úgy teszen, mint ha idei szőlő-munkáját, vagy szántását, vetését, jövő esztendőre hagyná. Mert rendesen következt munkájának azon napi hasznát, már akkor kérdésen kívül elvesztette. Az olyan gazdálkodó csak nagyobb terhet von

magára, 's jószágának rendtelenségbe hozásával, egész házának szükségét okoz; csak ritkán, vagy igen bajosan pótolhatja helyre okozott hijjánosságát, mivel az idő rendes pontjának elmúlasztása, mindég kárt szokott maga után húzni. — A' tábori embert, ha nem figyelmez a' jel-adásra; a' hajóst, midőn elmúlasztja a' kedvező szelet, rendszerént veszély szokta érni. — A' sietve utazó okosabban bánik a' maradozónál; mivel hamarabb czélt ér, és a' következhető alkalmatlan idő viszontagságait is elkerülheti.

Erre nézve, a' jelenlévőnek bizonyos használását, soha sem kell a' bizonytalansággért félre vetni. Mert a' szorgalmatosság nélkül való dolog-halogatóval az idő éppen úgy szokott banni, mint a' kemény hitelező pontosan nem fizető adósával, hogy még az uzsorát is töke pénzzé fordítja. Azonban a' szorgalmatosság az embert nem csak hogy élete' boldogításában elő-segéli, hanem azt még gyönyörűségekkel is füszer számozza, mivel az élet' édességét sokkal jobban érezheti egy serény munkálódó, hogy sem egy lomhaságban elpuhult aluszékony lélek. A' kötelességének pontosan megfelelő munkás, pihenése' idejében is gyönyörködve emlékezik munkássággal töltött óráira; ellenben a' munkátlan tunya, napjai vagy órái között külömbséget sem tehetvén, csak egy napra sem emlékezhethet, mellyen kötelességének megfelelhetett volna.

A' vénség' két pálczája, mellyekre aggodt idejében támaszkodhat, egyik a' virtussal folytatott életre vissza-emlékezés; mellynél fogva magát a' köz-szeretetre és becsületre érdemesíté; a' másik pedig serény munkássága által szerzett vagyonaiból csendes békességben élhetés; hogy a' mások kegyelmekre szorúlni ne kényszerítessen: de a' henye dologtalan ember' élete ezt mind a' ketlőt még ifjú idejében eltöri, 's támasz nélkül maradván csak nyomorkodik.

A' szorgalmatosság tehát, egy a' legtermékenyebb tulajdonságok közül, melly magából úgy osztogatja a' hasznót, mint a' jöltévő nap a' tenyésző sugárokat; amaz az embert, e' pedig a' világot teszi fényessé. A' ki kötelességét mint férj, atya, gyermek, hivatalbéli magános, parancsoló vagy engedelmeskedő, minden tekintetben igazi szorgalommal bétölti; az a' maga nemének valóságos disze, 's minden dolgaiban szemlátomást előre-halad és boldogul. A' dolog-halogató 's kötelességében restül járó, éppen ellenkezőleg van; az naponként fogy, 's többnyire minden szükségeit a' másokból kényszeren pótolni, dolgában elő-menetele hasonló egy vándorló' éjjeli útjához, ki a' baktatva léphetése mellett, még útját is tévesztgetvén, mit se haladhat előre.

Egy kötelességét rendesen vivő szorgalmatos gazdának barma tenyészőbb, földje termékenyebb, erszénye tellyesebb, házat jó módban tarthatja, gyermekeit jól nevelheti, adóját fizetheti és még másokkal is jót tehet. A' serény kereskedőnek viz módjára foly kereskedése, 's minden nap hasznót lát, a' hitelezésre nem szorúl, 's boltja, pecsételésétől nem tarthat. A' serényen munkálódó mester ember, szorgalmatosságával hitelt nyer magának, 's folyvást való munkája után bőv hasznót vészen. A' dologmulasztó nap lopóknak pedig, kik szorgalmatosságjuk' hijjánosságát hazugsággal kényszeren pótolni, 's szavok nem tellyesíthetéseknél fogva a' vevőket és munkáltatókat magoktól elidegenítik, házoknak czimere rendesen csak a' szegénység szokott lenni. Az észszel járó foglalatosságokban és főbb hivatalokban éppen ez a' tapasztalás, a' kötelességjeknek pontosan megfelelő tiszt-viselők, mindenek előtt becsületben és tiszt-

teletben tartatnak, a' nélkül hogy kevély reá-tartásoknál fogva kénteleníttetnének, az őket illető tekintetet másoktól kicsikarni; minden ember egész bizodalommal folyamodik hozzájuk, 's hívségjekre és munkásságjokra magokat 's vagyonyjokat minden tartalék nélkül bizzák. Ellenben a' hivataljokban restek, dolgaik' halogatásainál fogva, midőn a' benne bízóknak várakozásait bé nem töltik: magok eránt bizodalmatlanságot szenvednek, 's tunyaságaikat a' népséggel mind jobban-jobban észre-vétetvén, becseket elvesztik és mindenektől elhagyattatnak.

A' melly hivatalbéliek, sok hasznos óráikat csak az egyik társaságból a' másikba, egyik mulatságból a' másikba futkározásokkal, az öltözésekről való nyughatatlankodásokkal, 's személyeiknek kevély fitogtatásával vesztegetik; elvágiák magok előtt azon utakat, mellyek külömben már az ő elébb-menetelekre készen-állottak, 's a' jobb rész előtt magokat megrovatván; jó, ha ott a' hol állanak, csak könyörületességből megszenvedtetnek. Némelleyek még nem csak hogy nem szorgalmatosok; de oly rémitő lusták és tehetetlenek, hogy a' midőn magokat inassaik által felöltöztették, egy darabig még a' menésre se tudják magokat reá-bírní; hanem elébb, néhány óráig az ablakban könyökölve nézegetődnek, 's mikor a' könyöklést megunták, azután mennek a' kávé-házba, vagy pedig az unalom miatt a' restség' párnáján végig nyúlnak 's egy játszi ész románkájának olvasásával töltögetik üres lelkeiket. Midőn már abban is egészen unatkozottak levének, szeglet házakat keresgetnek, a' hol feltalálhatják azon társaságbélieket, kik a' setéség' oltalma alatt, apjok, véres veréjtékeit, vagy a' másoktól kölcsönözött pénzeket kártya által egymástól lopkodják: ott gyönyörűséggel töltik a' természettől nyugodalomra rendelt időt, 's a' felkelő nap széleszti őket széjjel, a' midőn más szorgalmatos ember pihent lélekkel és testtel, hivatalos foglalatosságát serényen folytatja; nálok az éjszaka kezdődik.

A' szorgalmatos, felkelésében megelőzi a' napot, és egy mozdulatjára, minden hozzá tartozói munkába állanak, mint mikor a' lejárt órá' láncz tartó kereke újra felvonódik, 's az első kerék megmozdul, a' szerént minden kerek mozgásba jönnek. Ő az egész udvarát bégárja 's mindent szoros vizsgálat alá vészen; ha valamiben hibát lát, azt azonnal jobbitja; tudván azt, hogy a' melly törést vagy lyukat ma egy újjal, későbbben egy tenyérrel se lehet bedugni. Mezőjét, szántó-földeit, szőlőit, barmait, és minden vagyonait tökéletesen esméri, földjeinek határait, barázdáit, nem csak jegyzésből, mint az Arábiai puszták' fekvéseit föld-mérő rajzolatokból; hanem tulajdon méréséből 's gyakori megtekintéséből. Estve míg napi munkájáról 's munkáltatásáról magával 's embereivel számot nem vét: le nem fekszik, 's míg a' következő napi feltételeit 's intézeteit ki nem főzi, el nem alszik.

Az illy egyes személyek szorgalmatosságjoknak 's munkás igyekezetjeknek, oly hathatós befolyása van a' társaság' és az egész nemzet' állapotjába is: hogy látván mások is az ő dolgaikban lett elő-mentteket 's boldogulásokat, apródonként példájokat követik, 's a' szorgalmatosság jobban-jobban terjedvén, közönségessé leszen. Mihelyest pedig az egész Nemzet beléphet a' munkásságba, azonnal kilép a' vadság' állapotjából, 's a' milyen mértékben gyarapodik a' szorgalmatosságban, éppen ahoz hasonlólag mégyen-elő pallérozódásában. Rajnál azt mondja, hogy a' szorgalmatosság éppen olyan mint a'

Júnó teje, melly elcsépegvén bétölti az eget csillagokkal. A' melly magokat a' természet' Ura, a' külömbféle természetekben elrejtett; azokat a' szorgalmatosság nagy munkássággal felkeresi, és a' Nemzeteknek hasznokra fordítja. A' nagy lelki-tehetségeket az emberekből kifejti 's Nemzetek' világítójivá teszi. A' rebegő nyelvű Demoszthenes éjjel megírta az elő-adni akart beszédek, reggel pedig az ékesen kimondás végett tanulni ment a' tenger partra, 's szorgalmatossága által elszoktatván nyelvét a' rebegéstől oly nagy tökéletességre vitte az ékesen-szóllás' mesterségét; hogy azt embernek fellyebb vinni, nem igen lehetséges. Kleantes, éjjel kerteket öntözgetett fizetésért, hogy nappal tanulhasson, 's bölcsességével bétölté a' világot. Plautus nap-számra dolgozásával keresvén élelmét, munkáját éjjel telyesítette, hogy nappal irogathasson, 's elmés tréfáiban megmutatta az emberi ész' nagyságát. A' melly magokat Ázsia az emberi Nem' édes anyja vadon'termett, azokat a' szorgalmatos emberek a' sovány Európába 's a' földnek más egyéb részeibe által-szállították és nagy munkássággal természetöklé tették. Így jött-bé a' szántás-vetés is, melly az emberi Nem' pallérozódásának igazi talp-köve.

A' szorgalmatos mindég tud a' szükségesen segíteni és a' szegénységen uralkodni, ez által a' szántó-vető a' rengeteg nagy erdőket kiirtotta, a' mocsárokat kiszárította, a' tengereket honnyaiból kiszorította, és gazdagon termő gabona-földekké tette. A' kereskedést és kézi-mesterségeket virágzó állapotra juttatta, az egész világgal-közösülést lábra állította, egy szóval az embereket lelki és testi tehetségeikre nézve egészen arra a' lépcsőre segítette; hol most a' legpallérozottabb Nemzetek ember méltóságjoknak legnyilván-valóbb jelenségeit adhatják. Ennél fogva igen okosan mondja Rajnál, hogy nem az a' szegény a' ki vagyonokkal nem bír, hanem az a' kinek a' szorgalmatosságra igyekezete nincsen. A' melly egyes ember munkás igyekezettel viszi dolgát, jól áll és szükségét nem érez: úgy a' melly Nemzetben a' szorgalmatosság megvan; az erős, gazdag, és hatalmas.

Azonban a' szorgalmatosság még a' vétkek' és gonoszságok' eltávoztatásokra is igen hathatós eszköz. Mert a' ki kötelességének pontosan meg akar felelni, és a' hivatalos foglalatosságaiban rendesen eljárást már megszokta; annak nincs ideje arra, hogy a' közönséges mulató és sétáló helyeket minden nap gyakorolja, ott órákat töltve ácsorogjon 's embereket szóljon, kávé-házakban 's korcsmákban kártyázzon, vagy pedig mezőről-mezőre, erdőről-erdőre vadászgatva a' drága napokat minden haszon nélkül eltöltse, vizek' partjain szédelegve dohányozgasson. Már pedig a' nap-lopó dologtalan emberek, kik a' korhely henye életet megszokták, elfelejtkeznek házi állapotokról, és a' midőn házi szükségéiktől szoríttatnak; kéntelenek akár-miféle csalárdkodásokra 's más egyéb tiltott vétkes dolgoknak követésekre is vetemedni, hogy a' szorgalmatlanságjok miatt házokba becsúszott szükségét 's szegénységet kiküszöbölhessék. Innét a' közönségek fogházainak békjós lakosai leginkább korhely, dologtalan nap-lopókból állanak; mert a' midőn a' szorgalmatosok munkálódásoknál fogva érdemlik kenyereket, ők akkor csalásokkal, lopásokkal, gyilkolásokkal kéntelenítetnek ártalmas életeteket feltartani.

Egyedül csak a' szorgalmatos munkásság szüli tehát az emberek' jó állapotban lehetéseket, ez által lehet az embereknek az élelmekre megkívántató szükséges eszközöket, szereket, 's élelem féléket megszerezni; hogy magok is tisztességesen élhessenek,

és a' társaság' feltarthatására megkivántató adókat és szolgálatokat is tellyesíthessék. Ez a' rugója a' tehetségek kifejtődéseinek, ez akadályozhatja a' vétkek' gyakorolhatását is, és így a' vadság, palléroztatlanság, erkölcstelenség, a' nemzeti vagy házi szegénység és nyomorúság ellen is leghathatósabb eszköz.

Csontos István.

12.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Ötödik Levél. Polykletus Krantorhoz.

Házak, házi-eszközök, ház' részei 's a' t.

Miolta Rómában vagyok, első sőt egyetlen-egy gondom volt, bátorságos útát találni, mellyen leveleim hozzád 's a' tied én hozzám juthatnának. Ezen levelezés' kezdete nagy vígyázatosságot kívánt; alig bátorzkodtam csak tavolról is tudakozódni, miképpen lehetne Görög-ország és Itália között közösülést próbálni, 's a' feleletek, melyeket kaptam, csak szándékom' veszedelmes voltát mutatták, a' nélkül hogy annak eszközlésére kilátást nyitottak volna.

Végre a' történet kezemre adta azt a' mit soká hijjában kerestem, 's ezután már bátran írhatok hozzád 's nem nyugtalanít többé az a' gondolat, hogy levelezésem szerencsétlenségemet fogja nevelni. Ki tudja, így szóllék eddig sokszor magamban, eljutnak é leveleim annak kezéhez, ki reájok várakozik? nem fognak e' elveszni velem együtt az idegen földön, a' nélkül, hogy valamely nemes szívű ember' keze a' legjobb' atyának ezen utolsó vigasztalást által-adná? — Már most találtam ilyen kézre, 's hogy örömöm annál tellyesebb lenne, egy földimnek keze ez, ki Kleonnak hívatatlik 's már régtől fogva Rómában lakik, hol álló-képekkel, pompás edényekkel 's a' Görög művészség' egyéb remekeivel kereskedik, mellyekkel a' Rómaiak az ő lak-helyeiket ékesgetni szokták. Ennek biztosai szüntelen utaznak Görög-országban, ezeket ő a' maga nevében módban fogja hagyni, hogy a' mit küldök, hozzád vigyék, 's csak egyedül magával kell tudatnom szándékomat. A' Consul fiának 's a' Consulnak társaságában voltam, midőn ez a' kereskedő a' házba belépett két szolgálival együtt, kik külömb-külobbféle drágaságokat hoztak. Mig Octávius egy Agát-kőből mesterségesen készült poharat vizsgálgatott, ez a' jó ember hozzám fordult 's ezt sugta fülembe „lehetek-e valamiben szolgálatodra“? Ezen szókra borzadozás lepett-meg engemet, 's ő

felelet nélkül is megértette mit akarnék mondani; mert módot keresett benne, hogy vele titkon beszélgethessek. Mit mondhatok egyebet? Nem annyira az ő többszöri biztatására, mint saját ohajtásom' ösztönözéséből egészen reá bízam magamat, 's leveleim már kezében vagynak. De alig tettem-meg ezen lépést, midőn az a' félelem háborgatott, hogy egy esméretlennek kényyére talám igen meggondolatlanul támaszkodtam. Sőt megvallom az ő szolgálatra való véghetetlen készsége méltatlan gyanakodást gerjesztett bennem, melyet minden okokkal sem tudok belőlem egészen kiurtani. Valóban mi oka lehetne ezen embernek engemet elárulni? Ha fősvénység ösztönözte őtet a' szolgálatra, az a' nagy jutalom, melyet néki nevedben ígértem, hallgatásra fogja őtet bírni; ha nemesen gondolkozik, a' mit nem ok nélkül hihetek, úgy nincs mitől félnünk. De akár mint legyen a' dolog, által-adom magamat a' veled való társalkodás' örömének, melly most egyyetlen-egy vígasztalásom 's mellytől megfosztatnom fájdalmasabb kín volna mint akármelly baj a' mi belőle származhatik.

Az ifjú Octáviussal való esmeretségem naponként barátságosabbá leszsz; egy két esztendővel időssebb voltomat egészen elfelejteti az a' gondos nevelés, mellyben ő részesült, 's melly az ifjúsággal az érettebb kor' erejét 's nyomosságát 's a' vénséggel az ifjúság' tetszetőséget közli. A' mi mindennapi társalkodásunkban ő csak Görög-ország-ról beszél; én ellenben szüntelen Római dolgok felől tudakozódom; ő én tölem a' mi történeteinket, törvényeinket 's szokásainkat tanulja-meg; én pedig ő általa az ő nemzete' megesmerésére vezéreltetem.

Ma, midőn a' Consul Cleontól külföldre szép álló-képeket vásárolt, azt kérdezé tőlem *Lucius*, ha vallyon a' Görögök' házaikat össze-lehet é nagyságokra 's pompákra nézve a' Római házakkal mérni; nekünk, ezt felelém én; elég nagyok a' mi házaink, de az olly Uraknak, kik, mint ti, oly számtalan feleslegvaló rab-szolgákat tartanak, bizonyosan nem lennének elegendők. Az építés' módja nálunk nemes és ékes; mert azoknak, kik az építés mesterségének reguláit feltalálták, és oly sok pompás emlékeken gyakorolták, az alkalmas és kellemes lak-helyek' építése csak játék. Ti a' nálatok még esméretlen jó ízlés' helyébe a' pompát tettétek, még mi a' jól választott formák által fénylünk ott, a' hol ti a' nagyság' egész ragyogványában büszkélkedtek!

Syrus, ki ezen beszélgetésen jelen vala, így szakasztá félbe szavaimat: „Korinthusban születésem' helyén töltöttem-el életemnek harmincz első esztendejét, a' többit pedig itt Rómában. Mind a' két Nemzet esmeretes előttem, 's talám a' jelenvaló esetben meghatározhatnám, mellyiké legyen a' kettő között az elsőség. De te kérdeztetél-meg, Polykletus, tégedet illet a' felelet. Azonban hogy jól felelhess, esmerned kell a' dolgot, 's az a' mit itt látsz, csak hijános képzetet adhat neked a' Rómaiak' pompájáról. Igaz hogy a' Consul háza is nagy és tisztességes, mindenképp' megfelel birtokosa' méltóságának; de itt minden komoly és sanyarú, mint maga a' ház' Ura. Illyen házban laknék talám Camillus, ha ma élne; 's valamint ez a' maga idejébéliék között követésre méltó példa volt, úgy Octávius is talám ma egyyetlen-egy a' maga sorsabéliék között, ki a' mindent megemészto' és elnyelő pompázásnak közepette mértéket tud tartani. Hányszor nem hallottam tiszteletre méltó férjfiaktól azt a' mondást, hogy már ma egy fő-rangu polgár' lakása nem egyez-meg sorsával, ha csak háza nagyobb

helyet nem foglal-el, mint Cincinnátusnak egész birtoka foglalt-el. Híjjában áll ezeknek szemei előtt Róma' fundálójának együgyű háza, mely eredeti állapotjában mind eddig gondosan megtartatott; csudálják ők a' régi szokások' egyszerűségét, de a' magokéit követik. Romulus Isten volt egy Kunyhóban, a' mái Rómaiak csak emberek, 's templomokat kívánnak.

Ha kívánjátok tudni, mennyire ment mái napon az építésbéli pompázás, jertek velem mind a' ketten a' Jánus utzájában, hol egy gazdag polgár éppen mostanában végezte-el az egyik legszebb ház' építését; ötven ház-nép gazdagon élhetne abból, a' miben ezen épület került; de alig készült-el, már pert kezdett annak Ura az építő mester ellen, hogy megszolgált bérét vissza-tartoztathassa. Ezen temérdek gazdagságú ember pedig soha-sem viselt Consulságot, nem is Senátor, sem nem Lovag, sőt még a' polgár-névre is csak kétséges jussa van. Az atya egy felszabadított szolga volt, 's Urának pártfogása alatt nevezetes kereskedést űzött; ennek keresményét a' fija pénz-béli speculációk által annyira megszorította, hogy most mindenek csak az ő gazdagságáról beszélnek. Költséges vendégségeket ad; sok színes barátjai vagynak, kik nyálán csapodárokból és mindenféle csúszó-mászó hízlekedőkből állanak. De sietnünk kell, hogy magánosan beszélhessünk vele; — a' látogatások, mellyek a' ház' szemlélése végett tétetnek, hízlekednek néki, mintha ő magát illelnék; 's minden ditséretet, mellyet drágaságai nyernek, a' maga érdemének tulajdonít.

„Én ugyan még nem esmérem törvényeiteket elegendőképpen, így kezdék én szólani, de még is, ha jól emlékezem, azt hallottam, hogy itt Rómában vagynak, nem tudom millyen név alatt olyan tiszt-viselők, kiknek jussok van a' szerfelett nevekedségre pompázást gátolni. Ha ez igaz, miképp' engedhelik meg ezek, hogy egy alacsony rangú ember a' népnek ilyen veszedelmes példát adjon?“ — „Jól mondd, felele Lucius, azon két tiszt-viselőknél, kik Censoroknak hívattnak, vagyon szabadságok az efféle mértékletlenséget akadályoztatni; de fájdalom! magokat is elragadta az uralkodó pompázás' árja. Erről egy rendes történet győzött-meg engemet, mellyet igen ifjú koromban tapasztaltam, de még is mind eddig friss emlékezetben megtartottam. Az atyámmal tudniillik egykor az akkori Censornak Lucius Crassusnak egy falusi házába mentem, kit a' kertben tiszt-társának Domitius Aenobarbusnak társaságában találtunk. Ez néki éppen ekkor szemére-vetette, hogy lakása pompásabb, mint a' Censorhoz illenék, 's azt tette hozzá, hogy ezen lakásért ő örömet megadna ezer font szeszterczeket. — Ezen az áron a' tiéd lehet, felele Crassus, csupán ama' hat ló szőfákat tartom-fenn magamnak. — Oh! monda amaz, úgy egy denárt sem adok érte. — Úgy e, kiálta Crassus? mellyikünk tesz' tehát nagyobb pompát? én é, ki atyáim örökségén lakom, vagy te, ki hat haszontalan fáért egy millió szeszterczet igérsz?

Illyen beszélgetések között azon ház' elibe értünk, mellyet Syrus megakart mutatni. „Minekelőtte bemennénk így szőlla: álljunk-meg egy kicsinyt ezen ajtónál, melly megérdemli figyelmes vizsgálásunkat. Mind a' két ajtó ragasztók (antae) mesterségesen készültek, 's a' rajtok kivésett képek antepegmatáknak neveztetnek. Az ajtónak czedrus-fából csinált szárnyai befelé nyílnak nem kifelé, mint a' Görögöknél. Rómában egyedül a' példás érdemű és erkölcsű Valérius Publicolának csak különös jutalom gya-

nánt engedtetett-meg hajdan, hogy kifelé nyíló ajtókat csináltathasson: 's ezen rendkívül való engedelem, mellyel maradékjai most is élnek, attól fogva senkinek sem adatott.

Beléptünk a' házba az ajtó-őrzővel akarván szóllani, ki Janitornak nevezetik. Ez szobácskájában ült, egy pálcza lévén kezében, mellyel az alkalmatlankodókat viszsza-tartóztatni kötelessége, 's melly egyszersmind tisztiségének külső jele. Mellette egy három lábú edényben jó illatú fa égett, a' házi Istenek' (Lares) tiszteletére; magának a' dereka körül volt övezve egy lánczal, hihetőkép arra a' rettenetes strá'sára akarván emlékeztetni, ki a' költők' mesélése szerint az alsó világ' küszöbéhez van lánczolva. Egy rab-szolgát hívott-elő, hogy az bennünket a' tornácza (atrium) késérne, melly aulának is hivattatik, 's a' háznak legnevezetesebb része. — Itt fogattatnak-el a' látogatók, itt gyűlnek-öszsze, fontos alkalmatosságokkal p. o. lakodalmak', temetések' 's a' t. alkalmatosságával a' rokonok, itt tartatnak a' ház Urának drágaságai. A' tornác formája rendszerént egy hosszúkas négy-szeg, mellynek hátúlja könyv-háznak vagy archivumnak (tablinum), mellyék szobái pedig szárnyaknak (alae) nevezetnek. Hajdan a' tornác egy olyan tágos szoba volt, mellyben a' házi-aszszony szolgálóival együtt gyapjút font, melly szobabéli eszközökkel csinosan meg volt rakva, 's mellynek egész nagyságát a' szem egyszerre végig nézhette; most ellenben csak pompára nem hasznóra való ékességeket lehet benne látni. Ezen tornác több részekre el van osztva bársony-színű kárpitokkal, az első részen vagy szakaszon túl az alacsonyabb polgároknak nem szabad lépni; a' másodikban a' főbb rendűek fogadtatnak-el, a' harmadikba pedig csak a' megkülömböztetett személyek botosátatnak-bé. Ezen utolsóba vezetett minket egy szolga, kinek tornác-őrző (atriensis) a' neve, minthogy a' tornácra vigyáz és mindenre a' mi abban van: egygy oly hivatal, melly néki bizonyos tekintetben egyéb szolgálak felett elsőséget ad.

Itt találtuk a' ház' urát egy bársony színű vánkoston csendesen szunnyadozva, míg egy mellette álló szolga egy könyvből valamit előtte olvasott, a' mit senki sem értett. Mikor beléptünk, felkelt, 's mesterséges illendőséggel előnkbe jött. „Fortunátus, így szólla hozzá Syrus: itt az ifjú Octáviust mutatom-bé nálad; ez a' másik pedig (reám mutatván) egy külföldi, ki a' Consulnál lakik, 's a' szép mesterségeknak nagy barátja. Mind a' ketten bámulva hallották, melly csuda épületet alkottál, 's kérettel általam, parancsodd egygyik szolgáltnak, hogy mutasson-meg ezeknek minden nevezetességeket ezen házban, mellyet az egész város úgy néz mint a' pompának remekét és a' jó-izlés' templomát.“ Ezen szókra mellyek hiúságának nem kevéssé hízelkedtek, így felele ő szerény mosolygással: „valóban a' világ igen nagy becset tesz' arra a' mit csekedtem, az én czélom az volt, hogy egygy olyan házat építsek, mellyet némi-nemű bizakodással mutathatnék-meg másoknak; plánjaim már elkészültek, alkalmas mester-emberek is találkoztak, 's a' költséget bizonyosan nem kíméltem volna. De vallyon lehet-e Rómában nagy épületeknek helyet találni. Nincs itt semmi tágosság is. Igaz hogy a' helyet akarván nagyobbítani, egynehány házokat megvásároltam; de ezen apró birtokosoknak akaratossága keskeny határok közzé szorított. Úgy látszik, hogy a' szegénység gyönyörködik benne, ha a' gaz-

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

dagságot békóba szoríthatja. Azomban akár mi lett is házamból, örvendek, hogy azt a mi dicsőséges Consulunk fíjának és ennek késérőjének személyesen megmutogathatom.

Minekutánna szívességet megköszöntük, így kezdettem én szólni: „Valamit látok, mind az arra emlékeztet, hogy valamely Görög születésű mester vezette építésöket. Reá esmerék itt egészen a' hazámbéli építés' módjára; tökéletesen ilyen formájúak és ilyen részekből állók a' mi házaink; de ez az épület roppant nagyságú, 's minde-
nütt gazdag czifraság és ékesség ragyog rajta, míg a' mi sokkal kisebb házaink egye-
dül egy olyan kellemmel ajánlják magokat, melly abból származik, hogy részeik illő
eggyerányosságban vagynak egymás között.“ — „Éppen ezen kellemet lehetetlen nekünk
elérnünk, felele Fortunátus; hogy azt kipótolhassuk, rendkívül nagy költséget teszünk; a'
hol ti a' jó-ízlés' mivével megelégsztek, mi ott a' pompát állítjuk-fel, és így kiki az-
zal kérkedik, a' mivel bír, 's az által vigasztalja magát az eránt, a' mivel nem bír.
A' mit itt megjegyzettél, hogy a' Görög és Római épületek külsőképpen egymáshoz
hasonlítanak, azt mindenütt fogod Rómában tapasztalni. Templomainktól elkezdve leg-
szegényebb lakásainkig minden a' Görög építés-mesterségének utánozása; ugyan azért
nem is eme' folyosót, sem emez oszlopozatokat kívánom veletek nézetni, mellyek csak
az építő-mester' munkái, 's másutt szintén úgy feltaláltatnak, mint nálam. Tulajdon-
képpen csak annak tulajdonítok becsét, a' mi a' házban belől van, a' mit magam vá-
lasztottam vagy találtam-fel, 's a' mi által a' legnagyobb ritkaságok' birtokosává let-
tem. Kezdjük-el tehát a' vizsgálást itt a' hol most vagyunk, itt a' háznak legtitkosabb
részében, a' tornác' legbelsőbb szakaszában, a' hová a' strása tudta nélkül senki nem
juthat, itt őriztetem drágaságaimat. Ezen az egész félen értékemnek 's birtokomnak
ok-levelei vagynak, amonnan, pedig könyveim, mellyek között a' mint egy e' félékben
igen jártas szolgálom mondja, sok ritkaságok találtatnak; annyi bizonyos, hogy ezen
könyveket igen drágán vettem-meg egy Censor' hagyományából.“ Itt nem állhatám-
meg hogy Luciushoz ezt ne mondanám Görögül: „Sok ok-levelek, de kevés könyvek“ —
„Kétség kívül, felele ez, a' birtokosnak több pénze van, mint tudománya.“ Ezen
pamlagon a' vánkosok bársony gypjával vannak töltve, monda Fortunátus, úgy szint
a' többi vánkosok is a' házban, 's a' pompának ezen nemét én kezdettem először Ró-
mában. — „Valóban figyelmet érdemlő dolog, felele Lúcius, csak az kár, hogy előbb
meg kell azt másoknak mondani, máskép' nem tudják.“ — Ugyan azért felele Fortu-
nátus, minden ide jövőket tudósítok e' felől.“

„Nézzétek, monda tovább: melly mesterségesen van ez a' Mozaik készítve, mellyen
jártok. Akármelley kép-író sem tudná eme' madarakat szebben lefesteni, pedig csupán
mesterségesen össze-rakott kövek. Emitt ezen galamb, melly a' patakból iszik, való-
ban csudálkozásra méltó: melly szerencsésen hímezi a' valót! Az ékességnek ezen ne-
me legelőször a' Capitóliumban kezdődött, a' harmadik Punicus háború' elején; igazán
az Istenek ajándéka, 's nálunk a' legnagyobb becsűek közzé számláltatik.“

Ekkor egy szolgálta jött azt jelenteni az Urának hogy valaki fontos dologban akar
vele szólni. Ki vezetett bennünket a' hátulsó szobából, 's ismét a' tornác' első szo-
bájába jövének, hol egy magas termetű sovány ábrázatú, 's ócska öltözetű öreg ember
állott egy kosárral, melly a' mint látszott igen nehéz volt. „Ma, így kezdte ez a' ház'

Urához szóllani, a' Kalendák' elsője van, a' számvetés' ideje lévén, elhoztam a' hónap-i interest, mellyel tartozom.“ — „Guta vigye, kiálta ez kedvetlen hangon, hát egy szempillantatig sem lehetek-é szabadon? Hagyj békét most 's jöjj később.“ De midőn az öreg a' kosárral elakart menni Fortunátus vissza - tartóztatta őtet karjánál fogva ezen szókkal: „Nem úgy, csak hagyd itt a' pénzt nem lesz' terhemre.“ „Mosolyogva néztünk egymásra, midőn a' kérdésnek és fősვნყségnek ezen elegyedését láttuk; de ő nem vette ezt észre, 's így folytatta tovább a' háznak ezen történet által félben-szakasztott leírását:

„Rómának nevezetesebb házaiban rendszerint a' tornácznak mind a' két felén viasz-képek' szoktak állani, mellyek becses tárgyakra emlékeztetnek. Ez bizonynyal szép szokás, mellyet gáncsolni én nem bátorkodom; mindazáltal nékem úgy látszik, hogy ezen itt lévő képek, mellyek egygűl-egygűl a' leghíresebb művészek' munkái, szebben tűnnek a' szembe mint az olyan alávaló matériából készűlt 's goromba munkájű csinál-mányok.“ — „Úgy van, monda Lúcius csendes hangon, ezeknek illőbb itt állani mint őseid' képeinek.“ Ezen váratlan csűfolódó jegyzés egy ifjűnak szájából észre-vetette vele hibás mondását, mellyet mindazáltal várakozásomat fellyűl-muló ügyességgel jobbitott-meg. Ha szabadságomban állana, monda, éppen nem az atyám' képét, hanem jóltévő-mét helyheztetném ide.“

Az alatt a' már magassan feljött nap a' tornácznak egygűl felén minden ablakokon bűhánya sugárait. A' ház Ura egy jelt adott 's egy szolga a' bársony színű kárpitokat leregette, egy másik pedig az által-ellenben lévő félén felhuzdalta; a' mi által a' szobákban a' híveség mindenkor feltartatik, a' nélkül, hogy a' világosság elnyomattatnék. Az ablakok, a' mint nekem mondatott, télen szaru-lapokkal, gyűlcsal, vagy papyrus' levelével csináltatnak-bé, az esztendű melegebb részeiben pedig csak valami vékony légy-hálóval, vagy csupa kárpittal; éjszaka pedig mindenkor deszka - táblákkal tétetnek-be; ugyan ez történik az útza-felé való és hátűlsű ajtókkal is minden este. E' végre erős závarok 's vas rudak vagynak, 's azonkivűl nagyobb bátorság' okáért lakat is vetetik az ajtókra, mellyet minden reggel ismét levesznek rólok.

Ez után egy hoszszű bűlt-hajtásos folyosóra mentűnk, melly kűlűmbűfele rendeltetésű számos szobákba vezetett. Mutattak éjjeli nyugalomra 's nappali pihenésre rendelt szobákat, mellyeknek mindenikénél egy kűlsű szoba is volt az azokra vígyázű szolgáknak számára. Sok helyeken látszottak a' falban vak-ablakok is, mellyekben könyveket vagy más szűksűges eszközűket lehetett tenni. Leginkább megkűlűmbűztette magát vesztegetett pompássága által az ebédű.szála (triclinium), mellyben kűrűs-kűrűl arany és bársony ragyogott. Felfelé tekéntvén az egész boltozatűt mestersűgesen kirakva láttam lenni részszerint elefánt csontbűl készűlt, részszerint arany cűfraságokkal. Megűnván ennyi felesleg való tékozlást, lehetetlen volt érzésemet pillantataim által ki nem fejeznem; de a' mi nyájűs vezetűnk nem értette-el jeletem. „Úgy látszik, monda, hogy ez a' munka nem fellel-meg várakozásodnak: talám valamelly hibát vész' észre benne. Nem mindenűtt látok illendű erányűsságot a' részek kűzűtt, e' vala feleletem.“ — „Azért adjon száműt az építű-mester, monda ő; hát ebben is megkárosított mint többekben; de annak idejűben ezért is megűzítettetek vele.“

„Azomban már eleget jártunk szobákról szobákra, így folytatá beszédjét, most más nemű szépségeket kell mutatnom.“ Kivánságára felmentünk házának legfelsőbb emeletére, hol nagy bámulásomra egy felette nyájos tekintetű 's egyszerű izléssel készült 's ékesített szobácskát találtunk, mellyen minden oldalról ablakok voltak, 's ezekből a' városnak legnagyobb részét meglehetett nézni. Ezen szobában csupán egynehány székek, egy kis ágy 's virágos edények találtattak. „Ezt, mondá a' ház' Ura soláriumnak hívjuk, minthogy itt reggel a' nap' első sugárral szoktuk magunkat enyhíteni. Itt ezen ablakból a' Capitoliumot láthatjuk, emeből a' Jupiter Feretrius' templomát; azon túl van a' Mars' mezeje 's legszélről a' Tiberis' vize foly. Hátunk megett a' Neptunus' temploma áll 's ama' felnyúló magas emlék, melly eminnen látszik a' Circus maximusnak, vagy a' nagy pálya-futó hely' Obeliscusa vagy hegyes oszlopa.

„Itt szoktam magamat kinyugodni, így folytatá szavait, mikor a' világ'zaja elfáraszt, ezen csendes és egyszerű szobácskában kedvemre által engedhetem magamat gondolatimnak.“ — „Mindazáltal amott egy olyan szerszámkát látok, melly ezen egyszerűséget gyanússá teszi 's arra látszik mutatni, hogy te itt nem mindenkor csak saját gondolatiddal társalkodol. Így szólla Lucius 's egyszer'smind egy therebint fából készült osztáblára tett engem figyelmessé, mellynek koczkái kristályból csináltattak, 's a' játszó karikácskák, mellyek rendszerént feketék és fejelek szoktak lenni, arany és ezüst darabokból állottak. A' mi Bölcsünket Lucziusnak ezen szavai egy kevésbé megzavarták.“ Mit akarsz hát, felele ő, az ember nem lehet mindenkor egyedül maga; néha egy-néhány barátim' társaságába vagyok itt, 's akkor ezen szép játékkal szoktuk magunkat mutatni. Esmered é ezt? — „Éppen nem esmerem felele Luczius“ — „A' karikácskákat, monda amaz a' koczkákon lévő 's feljül-eső szemek szerint elébb elébb rakogatjuk, 's a' mesterség a' szerencsének haszonra fordításában 's a' szerencsétlenségnek kipótolásában áll. A' múlt éjszakának felét ezen játékkal töltöttem-el 's azért aluttam mikor jöttetek.“ — „Sajnáljuk, monda Luczius, hogy álmatag, mellyre illy fontos okod volt, félben szakasztottuk. Fogadd-el köszönetünket 's élj ezután is a' szerencsének vedled oly nagy mértékben közlött javaival, olly okosan mint eddig; talám példád a' Rómaiaknak hasznos fog lenni.“

Minekutánna a' grádicsokon lejöttünk, egy tágas udvaron mentünk végig, mellyet az épület mindenfelől körül-kerít, ez impluviumnak neveztetik, minthogy a' ház' fedeléről lefolyó eső-lév itt gyűlik-össze. Még egy tekintetet vetettünk a' házra 's azután kimentünk a' hátulsó ajtón, melly rövidebb úton vitt haza-felé.

Alig értünk az úttzára, tüstént így kiálték-fel: hát ezek é ama' nemes erkölcsű Rómaiaknak maradékaik? Mond inkább következőik, így szakasztá félben Luczius. — Azután Szírus ekképpen szólla: „ezen emberre nézve, igazad van, Luczius, ő valóban csak névvel Római, 's nem egyéb; hanem csak nevetséges utánazójok más sokkal nagyobb tekintetű férfiaknak, kik már oly nagy számmal vagynak, hogy nem sokára figyelem' tárgyai sem lesznek. Ellenben sokkal elébb szembe fognak tűnni azon régi Rómaiak, kik az új időkbéli pompázásnak közepette a' régi egyszerűségnek némelly nyomait megtudták tartani. Ezeknek példái mint az ország' hajdani állapotjára mutató megannyi emlékek, még egy ideig fogják mutatni mik voltak légyen atyáik; míg végre, mi-

kor esztendő'k' forgása után ezek is elenyésznek, csupán bizonytalan regék fognak rólok szólni: utóbb még a' vitéz tettek eránt is kétségek fognak támadni, minthogy a' maradék hasonlóknak véghez-vitelére alkalmatlan leszsz, 's végre a' késő világ gyűlölván az olyan virtusokat, mellyekkel maga nem bír; inkább tagadni fogja hogy ama nagy emberek valaha éltek volna, mintsem hogy kénytelen legyen maga előtt magát szégyelleni.

S. K. J.

13.

KÖNYVISMÉRTETÉS.

Wanderungen durch Pompeji. Von Ludwig v. GORÓ von Agyagfalva, Hauptmann im k. k. Österreichischen Genie-Corps, Ritter des kön. Sicilianischen militärischen St. Georg-Ordens der Wiedervereinigung. Wien, 1825. — Nyomt. Strauss Antal, egész ívben, velinre. XI. és 178 lap; és XX. egész Tábla és II. Vignette.

Eleink lekísérék Nápolyba a' Nagy-Lajost, megboszszulni a' testvérén elkövetett undok gyilkosságot, 's isméretekkel meggazdagodva tértek-vissza azon vidékekről, mellyeknek lakosaikra a' Római nagyság' maradványai jóltevőleg hatottanak. Hadaink 1821. ismét lemenének azon tájakra, elcsendesíteni a' nép' szerencsétlen háborgásait; 's mi, kik emlékezünk az öt száz eszt. előtt történetekre, nem fojthattuk-el keblünkben azt a' bizonyos reményig menő óhajtást, hogy oda-rendelt férfaink a' szeretett hont Európának e' legkiesebb tájain sem feledik, hogy ők még ott is ennek fognak élni. Reményünk bé van tellyesítve; íme Obristl. Báró Lakos Úr bennünket Olasz-országi, Magyar nyelven írt Leveleivel fog megajándékozni, mellyek közzül nehanyat a' Hébe' kötetében gyönyörködve olvasánk; Kapitány Goró Úr pedig Pompéji felől Pompéjiban készült Munkáját ereszté-ki, melly az ő nevét, végig az egész mívelt Európán, tisztelt névvé tette, és a' mellyet a' tájnak Tudósai is, 's nevezetesen azok, kiket a' Nápolyi Udvar ezen dolgok' kifejtésére rendelt, javalva, sőt tapsokkal fogadának.

Tudniillik a' tudományokban nevelt férfinak az az irigylést érdemlő szerencse juta, hogy míg más idegenek, kiket a' hely' nevezetességei vonszanak ide, Pompéjiban és Pompéji körül kevés heteknél tovább nem igen múlathatnak, Ő itt egy pár esztendeig lakott; és míg a' mostani Uralkodás a' méregetéseket és rajzolásokat, igen kevés eseten kívül, általjában tilalmazza, nyilván hogy a' valótlan hírek' elterjedése meggátoltassék; hadainknak felemelkedett gondolkozású 's érzésű Fő-Vezére, az Androdocii Her-

czegséggel megtisztelt Báró Frimont, és a' Hadi-Fő-Szállásoltató Kar' Intézője, Báró Hrabovszky Urak, kiket kevélykedő örömmel nevezünk Nemzetünk' tagjainak, G. Úrnak a' méregetést és rajzolgatást nem csak nem tilalmazák, hanem abban tekintetek, hatalmok, pártfogások által elő is segéllették. Elfojtjuk örömket és a' tellyesen érdemlett magasztalást, 's azok helyett Munkája' kivonását adjuk, a' mennyire a' szűk hely azt engedi, 's rajzolatok nélkül nem lesz' haszontalan.

A' Vezűv' hegye, Nápoly és Szalerno városok között, említhetetlen idők olta kéménye a' föld' gyomrában égő tűznek. Midőn dühösebben gyúlad-ki, okádéka elborítja a' szomszéd tájat; aknájából pedig tűz-patakot önt, melly lángolva, szikrázva, 's füstölgve hömbörög-le oldalain hol a' völgybe, hol a' tengerbe, 's idővel elhűl, és márvány-keménységű kővé (láva) keményedik. Kriszt. szül. után a' 79dik eszt. Aug. 23d. a' hegy ismét kigyúlt, 's rettenetesebben mint az előtt és azolta mindég, 's oly hirtelenséggel, hogy Pompéjinak lakosai, kik éppen a' Theátromban valának össze-gyülekezve, a' veszély elől el nem futhatának. Ugyan e' sors éré, 's az nap', a' Nápolytól tizeneggy ezer lépésnyire feküdt Herculánumot, és Stabiae, mellyek mind hárman a' tenger mellett állottak. Herculánumot és Stabiae a' láva' temette-el, mert ezeknek vette útját a' tüzes csordalék; a' szelid-emelkedésű dombon állott Pompéjit nem a' láva, hanem csak a' zápor-esső által össze-ázatatott tüzes hamv, 's ezt három-ölnyi magasságra; úgy hogy Pompéjinak csak legtetősbbs bástya- és templom-fokai tűntek-ki a' föld alól; 's annyi századok után senki sem vala, ki megtudta volna mondani, egyike vagy másika hol állott. — A' G. Úr munkája' czím lapján a' néző jobbra Pompéjit látja, Herculánumot bal kézre; elől pedig Pliniust, a' mint az, a' fűlasztó gőzben, lerogy és elhal. *Innius servis duobus adsurrexit, et statim concidit.*

Gróf Alagna 1592. Torre dell' Annunziata helységig akará lecsapoltatni a' Sarnus vizét, melly Pompéji alatt folyt vala, 's csatornája' ásói pompás és nagy épületeket találának a' föld alatt. Voltak, a' kik elkezdék az ásogatást, de elrettentve a' munka' szertelensége által, hamar is abba hagyák. Elboeuf Herczeg 1711. Portici faluban, melly a' hajdani Herculánum felett állott, egy kútat ásata, 's napszamosai alatt leszakada egy bolt-hajtás, 's emberei három aszszonyi szobrot hozának-fel a' föld alól. Azonnal meg vala tiltva a' további ásítás. Nem elébb mint 1738. folytatak a' kút' ásását, 's a' Theatrumot fedezék-fel. 1753. Novemb. 3d. Herculánumnak egy most ismét behányt Villájában (mezei gazdag lakó-házában) ezer hét száz könyvek találtattak (Volumenek inkább; azaz, oly forma tekercsek, a' hogy a' Geographiai abroszok és Geometriai rajzolatok görgettetnek együvé), de a' mellyek a' várost elborított tűz-folyam' hevétől annyira meg vagynak romolva, hogy széllyel pattogzanak, mihelyt meghajtani akarják. Már rá-akadtak mint kelljen velek bánni; de mind eddig kevés, és inkábbára haszna-vehetetlen az, a' mi kifejtetett. Ellenben a' sok szobor, a' sok festés, a' régi világ' házi eszközei, szobai bútorok, konyhai edények, aszszonyi ékességek, 's hadi fegyverek, az ásás' fáradságait igen gazdagon megfizették. A' festések ki vagynak fűrészelve a' falból, 's ezek, és minden egyéb drága vagy figyelmet egyébként érdemlő darab Porticsiba, a' Királyi Muzéumba, vitetett által, hol üveg alatt őriztetnek. Képeiket illy czímű, 187. ezüst forinton árult, Munkában láthatni: *Le pitture antiche di*

Ercolano e contorni. Napoli, 1757. fol. X. Köt. — De vissza-térünk G. Úrhoz és Pompéjhoz.

Itt 1748. egy szőlő-míves árkokat hánya tőkéjének, 's kapája egy háromlábú oltárisztalkát fordita-ki a' göröngyök alól. Az Archaeologusok és Artiszták felemelék szavalkat, 's III. Károly Király 1753. hozzá fogata az ásáshoz. A' Városnak mindeddig csak ötöd része van nap fényre hozva. A' föld' elkaparása 's kihordása egy millió száz hetvenhét-ezer hatszáz-harminczkét forintot kíván, és ha hatszáz ember megszűnet nélkül látand dologhoz, hét eszt. és két holnap alatt az egész Város látni fogja a' napot. — Sok pénz, de mennyi hasznót ígérő! 's ezt Pompéji annál inkább érdemli, mert Herculanum, minekutána minden kincsei elhordattak, ismét be van öntve, 's Theátrómánál egyebet látni nem lehet, 's azt is hetven lábnyi mélységben, és csak faklyák' világánál.

Az Ide-érkező éjszaki-nyugot felől lép a' kiholt Város' sírjába, 's Pompéjiban legelőbb a' Sír-boltok' úczáját látja. Innen a' név: *Strada delle tombe*. A' szekér-út' szélessége legfellyebb 14 lábnyi (nem lépésnyi — és így csak 2 ölnyi és két lábnyi); 's egyik és másik oldalán gyalog-út mégyen-el, mellynek legkeskenyebb szélessége 4 láb, legnagyobb 9. A' gyalog-út két három újnyival magassabban van rakva, hogy esső és sár a' szekér-útra csorogjanak; 's mind a' szekér-út, mind a' gyalog, faragatlan láva-darabokkal ki vagyon kövelve; jele, hogy Vezúv Titusz Vespasiánusnak uralkodása előtt is önte tűz-csordalékokat.

Ezen Sír-boltok' úczáján az Érkező mind jobbja mind balja felé halotti Emlékeket lát. G. Úr az I. Táblán a' Város' már kiásott és még ki nem ásott részeinek topographiai rajzolatát, a' II-dikon a' Sír'-úczáét adja; a' III-dikon a' jobb kéz felé emelkedő Emlékek' perspektivai rajzolatát és a' IV-diken az azokét, mellyek a' nézőnek balja felé állanak. E' szerint a' ki a' könyvet forgatja, minden nyomon tudja, hol áll, és mit lát. — Melly szívet-borzasztó, szívet-elkeserítő, 's szívet-emelő látvány! Egy két perczentés alatt az után, hogy e' gátorba béereszkedénk, tizen-nyolcz századot ugránk-vissza, 's azon úczán, azon köveken járunk, a' hol Cicero, kinek Pompéjiban is vala háza, 's igen kedves háza, bizonyosan járt; 's azokat a' falakat látjuk, mellyeket az ő tekintetei is megszenteltek. De az ő háza még fel nincs találva. — Nem fosztjuk-meg Olvasóinkat a' meglepés' örömétől, de nem késhetünk elmondani, hogy itt egy nagy Író' házát is látni fogják, és már megtisztítva szemetjeitől. —

Minekelőtte az Emlékek' magyarázatjába ereszkednénk, némelly Olvasóink' kedvéért elkell mondanunk, hogy a' Régiek a' magok Megholtjaikat kétképpen takaríták-el: eltemették, mint mi; és azbeszt-lepedőbe takargatván, feltevék a' máglyára (*rogus*) 's elégették. Az azbeszt el-égheetetlen lévén, a' megholtnak hamvait tisztán lelék benne, össze-gyűjtötték márvány, alabastrom, üveg, leginkább csak cserép vederbe vagy szilkébe, 's egy ablaktalan szobába vitték-be, melly a' mi kriptáinktól abban különbözik, hogy ezek föld-alatt vannak, az ő Cineráriumok pedig a' föld' színe felett. Ezen szobának közepén kő-padok voltak rakva, 's a' kő-míves a' három falba *Nis*-eket hagyott, hogy a' hamv-vedrek és hamv-szilkek egymás mellett és felett állhassanak; és mivel ezek a' fél-cirkalmú kised ürességek a' három falban, a' szemet a' galamb-házak' ajtó-jira emlékezteték, a' Cinerárium egyszer'smind *Columbárium*nak is mondatott.

A' Cineráriumoknak felette két 's három grádiós vala rakva, nem hogy oda járlni lehessen, hanem hogy az ott emelkedő Cippusz össze-kötődésbe hozattassék a' Cineráriommal, 's a' temetési tisztelet megadásakor oda rakattassék-le a' virág-fonadék és koszorú. A' Cippusz hol egy párkánnyal (*Gesims*) 's architectúrai ékességekkel felczifrázott nagy koczka volt, hol egy Cylinder formájú rakás, hol egy nyoszolya-alakú Sarcophagus. Minthogy itt szó leszen egy lomb tekercsről, emlitenünk kell, hogy az a' Jóniai-rendű oszlop-rendnek egyik ékessége — mint két hosszúra kinyújtott kisded harang, mellynek két szája kifelé áll.

Némellyikét ezen Emlékeknek békerítve fogjuk látni — egy sima fal; a' szegleteken olly oszlopocskák, mint a' mellyek stakétes kerteléseinkben állanak. Fedél-kövei egy-szegletű, de közepében hegyesre-futó faragás.

A' jobb kéz' Emlékei, egyet kivévén, illy kerítésekkel vagynak körül-fogva. — A' legelső itt (Tab. I. Nro I. és Tab. V.) e' felírást viseli: „Naevoleja Tyche, liberta Juliae, - - - sibi et C. Munatio fausto - - - viva fecit *). — Ez a' VIVA FECIT bennünket a' Tacitusz Agricolájának első soraira emlékeztet; mi nem merünk lenni illy nem szerények. — Nagysága, veszt a' kerítés', és még inkább a' szomszéd Emlék' közelsége által. A' kerítés szeglet-oszlopa mellett ajtó, mellyen az Emlék' hátúljába lehetett menni, mert a' sir-bolt' ajtaja hátúlról nyílt. A' kerítésnek mind szél. mind hossz. négy Párizsi-öl, a' sir-bolté 2, a' Cippusz' teteje a' föld' színétől 3. — Cippusza koczka, hosszabb oldalával az úcza felé. Azt, felső párkánya felett egy lapos vastag fedél-kő fedi, 's ennek keskenyebb két végén a' Jóniai lomb-tekercs. Felírása felett Naevolejának faragott mely-képe (*büszkje*); alatta pedig fél-domború vésésben (*bas-relief*) egy áldozat; a' koczka' egyéb oldalain hasonló vésések.

A' harmadik Emlék' kerítésének nincs ajtaja, nincs hamv-kamarája; jele, hogy a' tisztelt megholt nem itt takarítatott-el, 's Emléke csak *Cenotáphium* (üres Emlék). Ellenben a' hátulso kerítésen hegyesen emelkedik egy három-szegű fronton, két repdeső Géniuszszal. A' Cippusz itt is koczka, gazdag fejr-márvány czifrázatokkal, 's a' lomb-tekercsnek az úczára itt is csak végei látszanak. Éppebben maradt Emlék, mond G. Úr, az egész földön nincs. Csak a' temetési virág fonadékokat nem leljük már rajta, 's az illat-szereket, mellyek itt a' megholtnak halotti tiszteletekór égettetének-el. Felírása rövid:

C. CALVENTIO. QUIETO

AVGVSTALI

HVIC. OB. MVNIFICENT. DECVRIONVM

DECRETO. ET. POPVLI. CONSENSV. BISELLII

HONOR. DATVS. EST

a' *bisellium* (két székhosszaságú ülés) egy kanapé-forma karatlan pad volt, két idom-talan czifrájú lábbal, 's akkor oly neme a' megkülömböztetésnek mint most az *Excel-lentziás* nevezet, és a' pantlikás-kereszt**). Egy hosszú mátrác volt elvette rajta, mellynek két vége lecsüngött.

*) A' Felírás nem rövid, de ráuk nézve üres; ezért hozzuk-fel szaggatva.

**) A' Tudósok ezen Emlékek' kiadásáig nem tudták mi vala ez az *iker-szék*; a' kinek azzal élni juss adatott, *Bisellius*-nak szokott volt nevezetni.

Túl az említettekén még két más Sír-bolt, 's egyike kerítés nélkül, 's ez mint egy kerekded torony; az, mint egy magas és hosszabb végével felfelé állított koczka.

A' IV-dik Táblán a' szemet egészen magára vonja a' Marcus Alléjus Luccius Libellaé; nagy és egyszerű; 's így szebb mint az a' kettő, melly előtte áll. Elnézvén ezeket, azt mondhatnánk, hogy hízelkedés vagy csak gazdagság einelte: ezt hálás tisztelet, vagy az ön-érem' nemes érzése. Grádics és Cinerárium 's kerítés nélkül áll a' 15 láb magasságú, 's hosszában és szélében 8 lábnyi Cippusz, mintegy négy-szegű nagy oltár. Talpazatja a' földből két-elő, két sor Travertinből (fejér mészkő) simán faragott quáderből rakva; a' Cippusz négyből; alsó és felső párkányán semmi czífrázatok. A' lomb-tekeres hosszában végig a' homlok- és a' hátulsó, 's nem a' két oldal-szegleteken. A' Felírás a' párkányt éri, 's az első sornak közép-quáderjét foglalja-el.

Itt egyedül azt jegyezzük-meg, hogy e' soron sír-kövek oly formában is találtak, nyakkal és lapos, de kerek véggel, mint a' Zsidók' temetőjében, vagy a' gyaluszékek' végei. — Köszönjük G. Úrnak, hogy velünk az igen nevezetes helyen nem sietve mulatott. —

A' Városnak még csak két nagy és kilencz kisebb úczája van kitisztítva. Az úczák csak-nem mindenhol sinór-egyenességű vonalban épültek. Fogja e' hinni az Olvasó, hogy itt vagynak úczák, mellyeknek szélessége nem több mint egy ölecke? E' keskeny úczák, 's az, hogy a' Pompéji' házai és Villáji, egyet kettőt kivén, mind al-házak; hogy egy háznak sem vala ablaka az úczára, igen a' szebbeknél is kalmár- és korcsma-boltok, úczára kiálló, kő-míves munkával rakott, asztalokkal; hogy egy konyhának sem volt kéménye, egy lakó-szobának sem ablak-nyílása, 's azok a' folyosóról kapának világosságot az ajtó által; mind cz, 's azok a' pompás felfestések, az a' sok, bár nem nagy, templom; az az igen nagy Forum Civile; azok a' Tanács-tartó paloták; az a' sok-oszlopú Sétáló (Peristylum, Porticus); azok a' hornyolt oldalú 's corinthusi fejezetű sok fél-oszlopok egy keskeny udvarban; egy nagy Odéon és egy temérdek Amphitheátrum, össze-férhetetlen dolgok a' mi szükségünkkel, izlésünkkel. De ők és mi nagyon különbözünk szükségünkben 's életünk' nemében, 's így nekik és nekünk igazunk lehet.

A' birtokos' neve ecsettel vala a' ház' falára felmázolva, igen világos veres szímben. G. Úr bennünket a' XX. Táblán megismertet a' betűk' vonásaival is; mint mi a' jobb kéztől a' bal-felé döjtük betűinket; ők, megfordítva, a' baltól a' jobb-felé. Egy házan ez áll: PANSAM. AED' PARATVS. ROG (az-az, a' ház' birtokosa Parátusz kéri Panszát, az Aediliszt.) — a' Trebbiusz' házán: A. VETTIVM. NVMISIVS. JVCVNDVS. CVM. SECVNDO. ET. VICTORE. ROGAT. mire? tudták ők. Némely kapuknál lepattozott az újabb név' czémentje, 's látni lehet az előbbi birtokos' nevét. Mind eddig csak egy ház találtatott fekete színnel írt névvel.

Olykor találni egyéb-nemű felírást is:

N. POPIDI
RVFI. FAM. GLAD. IV. K. NOV. POMPEIS
VENATIONE. ET. XII. K. MAI
MALA. ET VELA. ERVNT
O. PROCVRATOR. FELICITAS

„N. Popídusz Ráfusznak Gladiatori-Czéhe itt Pompéjiban Octób. 29d. Vad-viadalt fog tartani; April. 20d. pedig a' Theátromon fel lesznek állítva az árboczek, 's kivonatnak a' vitorlák, a' nap' hősege vagy esső ellen. O., a' felvigyázó, (talán *Octávius*) sok örömet kíván a' mulatsághoz.“

Rajzolatok nélkül a' házak' felosztásai felől szólni bajos, de nem állhatjuk-meg, hogy egyik felől azon tiszteletből is ne szóljunk, melyet a' birtokos' nagy neve kíván, kivált hogy a' ház a' legszebbek közzé tartozik Pompéjiban, 's ennek G. Úr nem csak topographiáját, hanem udvarának perspectivai rajzolatját, és egy fal-festését is, adja.

C. SALLUSTIUS' HÁZA.

A' háznak csak éjszak felől van szomszédja, mert az három úcza' össze-ütközésében épült; annyira a' Herculanomi (másként Vezuviána) kaputól, mint attól a' Sír-úcza' kezdete. A' telek görbe négy-szeg.

Homlok-fala nyugotra, 's ott a' ház-kapu. A' tornácz-szobának hossza 18 láb, szél. 10. Ennek balja-felé és így éjszakra, 1. egy meleg, ételt e, vagy italt, áruló bolt, 2. egy kenyér-sütő szállása 's 3. műhelye, 's ebben három nagyobb és egy kisebb kézi-malom, 's a' kemence, mellynek rakása egészen hasonlít a' miénkhez; megvan kéménye is. A' malom formája mint a' fővény-órái. — A' belépő' jobbra felé 1. a' házi-mester' szobája; 2. egy kalmár-bolt, 3. egy Thermopóliom, 4. a' déli sorban két kalmár-bolt. — Viszsa-térünk a' tornáczba:

Annak küszöbe előtt nyílik egy hét öl hosszúságú és öt öl szélességű udvarka (*Impluvium*, *Cavaedium*), 's ennek közepében egy négy-szögű *cisterna*, alább valamivel mint az udvar, mozaik-munkával kikövelt földje. E' Viz-tartó' közepében egy bronz nő-szarvas. — Túl a' Viz-tartón, a' tornáczczal által-ellenben az *Exedra* (látogatásokat-elfogadó szoba), első fal, és így ajtó nélkül. Ennek egyik és másik szeglet-falában az udvarra, egy hornyolt oldalú, corinthusi fejezetű lezén (lapos oldalú oszlop).

A' tornácz' küszöbéről tekintő balra három ajtót lát, és ismét egy elő-fal nélkül álló szobát; az első a' kenyér-sütő' műhelye és a' következő ajtó' szobája megett álló *Coenaculomba* vitt, 's ez csak gyertyától kapa világosságot; a' második és harmadik ajtó két ablaktalan és kisdud szoba. Az elsőbbnek ajtó-nyílásán egy festett Nisben valamely aszszonyi szobrot látni, a' másikkal ajtó-nyílásán egy pár arabeszk-czifrázatú négy-szögöt. Az egyik szobából nem vala által-menetel a' másikba. Ezek mellett egy sorban az éjszak keleti szegletben ismét egy nyitott szoba, 's a' *Coenaculum* végében, kelet-felé az *Ergastulum* (Cseléd-szoba); —

A' jobb oldalon a' házi-mester' lakása mellett két kisdud szoba, — (tanuló, és házi papirosok' tartója) — 's ez mellett ismét egy tornácz (ált-járó) a' *Gynaecomba* (aszszonyi osztályba), és ezen ált-járón túl ismét egy nyitott szoba — az *Exedrával* tehát három ilyen első fal nélkül álló. Pedig még lesz' egy, a' kert felé.

Az Aszszonyi - udvarban egy tágasabb szoba, mellynek hátúlja a' kerítés déli fala, 's ezen az a' fal-festés, mellynél az eddig kiásottak között Pompéjiban nem találtatik szebb: Diána és Aktéon, ki már szarvassá kezd válni, 's ebei mardossák. Ezen szálának fele úczai-kőfalán áll, fele a' kised udvar felé, oszlopokon. A' meleg ég-hajlat alatt kedves lehetett az illy hűs hely. Ennek szomszédjaiban két szoba, hossza, széle 9 láb, az-az másfél öl. Kisértetbe jön az olvasó vagy nem hinni a' mit hall, vagy azt hinni, hogy itt nád-szál vékonyságú 's magasságú nép lakott; mert a' fal' magassága harmadfél öl. Konyhája nem tágasabb; pedig ott egy grádics is vala a' peristyliom' padjára, és egy árnyék-szék is — egyetlen minden itt kiásott épületekben.

Az Exedra megett egy folyosó, és egy kevés lépésnyi kertecske. A' kerítés' falára itt fák, virágok voltak festve, hogy a' hely' szűk voltát elrejtsek a' szem előtt. A' kert' egyik végében feredő-ház (*Nymphaeum*), a' másik végében egy három falból álló kerti-vacsoráló (*Triclinium*).

A' Templomokról, Piacokról, Amphitheátrumokról, Odéumokról szólni, tilt az a' tartalék, hogy rezek nélkül nem fogunk megértettetni. Nekünk elég, figyelmesekké tenni Olvasóinkat, a' megbecsülhetetlen munkára. Bár Gazdagaink, kik költhetnek és szeretnek költeni, azt tennék, hogy a' Munkának minden Vármegye bírná legalább egy nyomtatványát; 's így ezen isméretek azok között is elterjedhetnének, a' kik távolabb laknak Városinktól, 's e' rettenetes időkben egy könyvért harmincz forintot nem adhatnak.

G. Úr dicséri ezen munkákat Pompéjnak ismertetére:

William Gell and Gandy *Pompeiana, or Observations on the Topography, edifices and ornaments of Pompéi*. London, 1817. nagy 8. hetvenhét gyönyörű metszéssel. (A' munka már Londonban sem kapható.)

Henry Wilkins *Vues pittoresques des ruines de Pompéi*. Rome, 1819. fol. — ára 30 for. ezüstben.

A' Piranési' Munkája tele van hamis hírekkel.

Méltónak tartom feljegyezni, hogy midőn Pompéjít valamely nagyobb Látogató tiszteli-meg jelenlétével, az ásók az ő jelenlétében kifestett háznak az ezek' neveit adják; így vagyon egy, mellynek neve *Casa del Imperatore Francesco*; kiásva 1819. Máj. 13d.; — Ö Fels. Mária Louisáé, az I. Ferencz Austriai Császár' leányáé, egy más, 1824. Jónius' 4d. — Generális Frimont Exc. 1823. Novemb. 17d.

KAZINCZY FERENCZ.

14.

A' Mesterség és Kereskedésbeli szorgalom' kifejtődzéséről.

A' Párisi Kereskedő Oskola, a' múlt Julius 15ik napján tartott egy közönséges vi'sgálódást, melyet a' Párisi legfőbb Fabrika Birtokosok és Kereskedők is megtiszteltek jelenlétekkel. Melly alkalmatossággal Professor Blanqui, egy beszédet tartott, mellyben elő-adta, hogy az a' hadi buzgóság, melly néhány esztendőktől oltá, minden szíveket bétöltött, és egyebet fényes dicsősségnél maga után nem hagyott; most a' munkásságnak 's annak becse nevelésének és a' nemzetek boldogságának a' szabad Constitutio és szorgalom által való megfundálása igyekezetének helyt adott, melly egygy olyan igyekezet, a' melly állandó és jóltévő gyümölcsöket fog maga után hagyni. Azt mondotta, hogy mesterségi szorgalom nélkül a' Nemzetek állandó boldogságra nem juthatnak, és csak az által tarthatják-fel a' magok méltóságokat és a' nemes érzést. Így volt ez azon idő szakaszban, mellyben a' Medicaeusok uralkodtak, mellyel Olasz-ország még ma is kevélykedik; a' XIV. Lajos idejébe, melly sokkal jobb lett volna, ha abba kevesebb háború lett volna, és a' mai időbe. A' Hanseatica Városok minden rosszát helyre hozták, melyet a' Német-orzági uradalmi hatalom okozott. Palmira meggyőzte a' rengetegeket homokjait, Venetia az Adriai tenger' hullámjait, és most legközelebb Francia-országba az Industria fizette-ki a' Hadi-adósságokat.

A' mesterségi és kereskedési szorgalom teszi egyenessé azt a' mélységet, melly a' szegénnyt a' gazdagtól, a' birtok nélkül valót a' birtokostól elválasztja. E' teszi kellemetessé azoknak életüket, a' kik csak kezeket és észet nyertek az égtől; ez köti-össze a' lételre az örökségből a' természet által kitagadtatott embereket; e' teszi reájok nézve fontossá a' törvényeket a' rendet és a' köz-jót. Ha száraz földje nincs; tehát tudja a' vizet, a' levegőt, a' gőzt és a' folyó vizek' fővényét használni. E' gyűlöli a' háborút, mindazáltal tudja azt folytatni, ha a' szükség úgy hozza magával. A' Fejedelmek már most magokhoz illendőnek nézik azt, mivel ez adja-meg nékiek mind azt, a' mire csak szükségek van. Sem a' régi Monarchiák, sem az új Respublikák, nem lehetnek-el nála nélkül, mivel csak ez ad életet és erőt. Ez határ nélkül való, mint az emberi lélek és minden ég hajlat alá, által-plántáltathatik.

Hogy meszsze ne terjeszkedjem, elég légyen azt megemlíteni, hogy a' kereskedési szorgalom tíz esztendők' lefolyása alatt micsoda hasznokat tett. Ez a' távolyságokat közelebb hozta egymáshoz. A' hajók egyenes lineába mennek, nem gondolván a' széllel, a' hullamokkal és folyamokkal, Themsetől fogva Indiákra és az Oronokó vizéhez. Magába Európába is a' viz' ellenébe is hajókáznak ezek és oly rendesen és meg határozottan mennek a' tengereken, mint a' pósta-kocsik az Ország-úton. A' Duna által Bécsset Zemlinnél, a' Császári várost a' Sultán városával össze-akarták kötni,

de ez a' próba-tétel el nem sült, a' Folyó czimborás lenni nem akarván. A' Gőz, a' Fabrikákba oly sebességgel dolgozik, a' melly ennekelőtte emberi erő felett valónak tartatott. Némelly Anglus mű-helyek, 24 óra alatt, oly sok fonalat adnak, hogy azzal, az egész föld' kerektségét kétszer körül lehet keríteni; egy minutum óra elég 28 rőfből álló darab posztónak megcsinálására. Hasonló csudák történnek Rouenbe, Lillébe, St. Quentinbe, St. Etiennébe. De Anglia is követi a' Franczia mesterségi szorgalmat. Az ő selyem Fabrikáit 400,000 Anglus selyem mívesek törekednek felyül-haladni. Calcutta mellet Eper-fa erdők plántaltatnak és Bengála, melly ez előtt 30 esztendőekkel csak 200,000 font selymet küldött Londonba, ebben az esztendőben többet küldött egy milliommál. Franczia-ország a' selyem és festék vámjának leszállításával igyekezik ez ellen dolgozni; de ha szinte az Anglusok alább szállítanak is az ő vámjokat, a' semmit se tenne, és ebben az esetben szükséges lenne, hogy Görög-ország' állapotja a' Peloponésusba lehetessé tegye az Eper-fák' plántálását.

A' még esmérletlen Tartományok majd minden részeit felkurkászzák a' bátor útzók. Két Liverpooli Bankierok egy fontos útát tétettek a' Déli tengeren, a' melly új reménységgel ketseget. Afrikát merész Anglusok kurkászzák, és a' rabokkal való kereskedést, ezt az Európa örökös mocskát, a' maga kútfejenél támadják-meg. Újj-Hollandiába városok épülnek és Sidneybe, melly ez előtt 30 esztendőekkel pusztá volt, valamint a' földnek ez az egész része is. Kocsik zörögnek ide 's tova, mint Párisba és Londonba; oda esztendőnként 300 hajók érkeznek-meg, és három újságok nyomtatód-nak ott, mellyek Újj-Hollandiába a' nyomtatás' szabadságát feltarthatják, ha az Euróból és Amerikából kiküszöböltetne.

Vajha ne szunnyadoznák vagy ne aludnák-el, sőt inkább mindenütt esmernek-meg azt az időt, a' mellybe csak a' munkásság segíthet. Ez előtt csak csúszott az, most szárnyai vagynak, még pedig sas szárnyai. Alig van még tíz esztendeje, hogy az ágyúk' dörgése elhalgatott, és mennyire megváltozott minden? Az is a' ki elebb megyen, gyakran egy új világba gondolja magát lenni, mennyivel inkább az, a' ki megállapodott, vagy rák módjára mász. Ott a' hol minden a' kedves régi mellett maradt, majd látni fogjuk a' gőz hajókat fel 's alá evezni, és a' gőz golyóbisokkal az ellenséget széjjel mor'solni.

Az arany idő tudniillik a' Köz-bóldogság' ideje jelen van, legalább mi sokkal közelebb vagyunk ahhoz, mint a' mi Eleink voltak; de azt csak szorgos munkásság által lehet elérni. A' tünység a' vas-idő' tulajdona, melly némelly országot még tovább is nyom; a' pallérozott Európa elfordítja azokról szemeit, és azokat az új világra függeszti. A' világnak egy egész része virágzásba jő, és az, Európának elég dolgot ad. Nem régen egy Író azt mondá, hogy Amerikának 20 milliom lakosi vagynak és azok mezitelenek. Anglia azokat meg fogja ruházni, más Nemzetek mesterségekkal, tudományokkal és egyéb portékákkal segíthetik azt.

Talán tíz esztendők sem fognak eltelni, és a' gőz Machinák sokkal hathatósabbakkal fognak felváltatni. A' Brünel találmánya reménységet nyújt ez eránt. Akkor egy pár font kő-szén, elegendő lesz arra, hogy a' világ' végére lehessen evezni. És mi lesz a' tengeri uralkodásból, ha egy hajó, az egész Anglus hajós-sereget fenékre taszítja, és azokból a' nagy seregekből, ha egy pár gőz ágyú őket semmivé teszi?

Az Egyiptomi Basa' Palotája is már gőz-szeszszel világosítódik és az világosítja-meg talán azokat a' bésózott főket is, mellyeket az Európai hajósok néki visznek; melly jele annak, hogy a' mesterségek mindenüvé elhatnak, ha szinte az emberiség nem talál is mindenütt békelyást.

A' Búvár-harang' segedelmével, nagy számú munkások, hat óráig is szakadatlanul a' tenger' mélységébe maradnak és a' fővény torlásokat elhárítják, mellyek miatt ez előtt sok hajók, hajó-törést szenvedtek. A' Dávy Lámpása mellett ezereknént dolgoznak a' bányákba minden veszedelem nélkül. Egy darabból álló hidak terjesztetnek-ki a' legszélesebb folyó vizek felett, midőn a' Tamesis alatt ország-út nyúlik-el és egyszer'smind ugyan csak ez a' víz, egy hídon foly keresztül.

Az efféle kifejtődzések mellett, az idő még nagyobb tudományra is tanít. — — Északi-Amerika alig nőtt-ki a' gyermeki korból, 's tellyes étellel, munkássággal, és boldogsággal. Útak és Kanálisok mennek a' rengeteg eredeti erdőkön keresztül. Az Erie tavától, Új-Yorkig 130 mértföldnyi hosszúságú Kanálison eveznek a' vitorlás hajók, melly csatorna nyolcz esztendőök alatt készült-el. Ez a' csatorna 1825be Novemb. 4ik napján nyitódott-ki. Azon a' napon, a' mellyen Páris szemlélte a' Sz. Márton Csatornáját megnyittatni, a' melly csak egy mértföldnyi hosszúságú és még is talán több írka-firkát és időt kívánt-meg.

Talán az örökké-való előre látja, hogy Görög-ország, a' melly most az üldöklés, gyűjtogatás' és pusztítás' hazája, nem sokára az értelem' és szorgalom' világa leszsz; talán nem meszsze van már az a' nap, a' midőn ott is a' szántás-vetés, a' mesterségek és tudományok felelevenednek, mint Lipszia és Vaterloo' vidékein, a' hol a' vérengzés napjainak legkissebb nyomok sem látszik többé.

B. J.

15.

Próbák Xenophonnak Socrates' nevezetes mondásairól 's tetteiről
írt munkájából.

Az első Könyv' első Része.

Bévezetés.

Xenophon írásaival oly nagy kedvességet nyert eleitől fogva a' tudós világnak, hogy Attikai méhnek neveztetnek. Munkái között nem utolsó helyet érdemel az, mellyet Sokratesnek nevezetes mondásairól és tetteiről írt. Ebben fő-célja volt Sokratest menteni 's megbizonyítani, hogy az nem csak a' halált, mellyre őtet igazságtalan bírái ítelték, meg-nem érdemelte, hanem inkább jutalomra tette magát méltóvá. Kettővel vádoltatott Sokrates azok által, kik őtet elakarták emészteni, elsőben azzal hogy a' hazai Isteneket megvetvén újakat akart hazájába bevinni, másodszor azzal, hogy

az Ifjúságot megvesztegette. Xenophon mind a' két vádat tökéletesen megakarván csúfolni, világosan elő-adja, mit tanított Sokrates 's különösen miképpen oktatta tanítványit, úgy hogy minden karban 's minden hivatalokban hasznos és jeles emberek lehettek. Sokrates ezen tanításai által Görög-országban a' maga idejébélielnél is a' részre nem hajlók előtt, de különösen a' maradéknál a' legnagyobb Bölcsinek nevét nyerte el, 's Xenophon ki egyik legnevezetesebb tanítványa és sok tekintetben nagy ember volt, azokat mint nagy nevezetességeket feljegyezte. Az itt következő darabok ezen munkából olyan bizodalommal közöltetnek, hogy a' Felső Magyar-országi Minerva' Olvasói között sem kevesen találkoznak olyanok, kik Xenophonnal egy értelemben vannak.

Sokszor csudáltam, mely okokkal birhatták Sokrates' vádolói az Athénei bírakat arra, hogy ötet, mint hazája ellen vétkezőt, halálra méltónak ítélnék. A' vádolás elene ilyen volt: Sokrates vétkes, mert azon Isteneket, melyeket a' haza hisz', nem hiszi, hanem más új Istenségeket hoz-bé; vétkes azért is, hogy az Ifjakat megvesztegeti.

A' mi az elsőt illeti, mintha azon Isteneket nem hitte volna, melyeket a' haza hisz', vallyon millyen okokkal vitathatták azt? az nyilvánságos dolog, hogy áldozott gyakran otthon, gyakran pedig a' város' közös oltárain; az sem kétséges, hogy a' jövőndölésekkel is élt. Mert mindenek' vallása szerint Sokrates azt szokta mondani, hogy néki az Istenség megjelenti a' jövőndöket; 's éppen ezért vádoltatik, gondolom, azzal, hogy új Istenségeket hozott-bé. De ő ez által semmit újabbat nem tett, mint azok, kik madarakból hallott vagy látott elő-jelekből 's áldozatokból jövőndölnek. Mert ezek is azt hiszik, hogy nem a' madarak, sem a' jövőndölésre menés közben eleikbe tűnő dolgok tudják, mi légyen nekik jövőndöben hasznos, hanem hogy az Istenek jelentik ezt meg nekik azok által; ő is így vélekedett. Azonban ezek rendszerint azt szokták mondani, hogy a' madarak és egyéb velek össze-találkozó dolgok tartóztatják őket valaminek cselekedésétől, vagy biztatják valaminek cselekedésére, Sokrates pedig úgy szóllott, a' mint vélekedett: azt mondotta, hogy az Istenség jelenti-meg néki a' jövőndöt. Ennél fogva sok barátjainak ilyen isteni jelentésből előre intést is adott, hogy ezt vagy amaszt tegyék vagy ne-tegyék, 's a' kik engedtek néki, jól jártak; a' kik pedig nem engedtek, megbánták. Ki nem teszi pedig fel, hogy ő sem esztelennek, sem kérkedékenynek nem akart barátjai előtt láttatni; mind a' kettőnek láttatott volna pedig, ha, minekutánna úgy mondott valamit mint isteni jelentést, hazugnak találtatott volna. A' honnét kitetszik, hogy csak olyat mit mondott előre a' mit igaznak hitt; a' jövőndök felől pedig ki hinne-el mint igazat másnak, hanem csak Istennek: 's ha az Isteneknek hitt, hogyan lehet felőle mondani, hogy nem esmerete-meg az Isteneket.

Továbbá azt a' tanácsot is adta barátjainak, hogy a' szükséges dolgokat tegyék magoktól a' mint legjobban tudnák tenni, a' bizonytalan következésűek iránt pedig jövőndölés által tudakozzák-meg, millyen kimenetelek fog lenni, 's ha kell é azokat cselekedni vagy nem. A' kik házat építeni, vagy a' polgári dolgokat szerencsésen folytatni szándékoznak, azokról azt állította, hogy jövőndölésre van szükségek. Mert az ő vélekedése szerint tanult ács, kovács, föld-mivelő, kormányozó 's ezekhez tartozó dolgok' feltalálója, valamint ügyes számvető, házi gazda vagy had-vezér lehet valaki a' maga

erejéből is 's az ezekhez szükséges tudományokat megtanulhatja; de mind ezekben is azt, a' mi legfőbb, az Istenek magoknak tartották - fenn, 's az az emberek előtt el vagon rejtve. Mert sem az, a' ki földjeit jól munkálja, nem tudja, ki fog azokról aratni; sem az, a' ki jó házat épít, nem tudja, ki fog benne lakni; sem az okos hadvezér nem tudja, szerencsés lesz e az ütközetben; sem a' polgári igazgatáshoz értő nem tudja ha boldog fog e lenni az igazgatásban; sem az, a' ki szép feleséget gyönyörködése végett vesz', nem tudja, ha nem fog e az néki keserűséget okozni; sem az, a' ki hatalmas sógorokkal szövetezik-össze, nem tudja, ha azok miatt nem fog e számkivetésbe küldtetni. Azok felől, a' kik az illyeseket nem Isten' tanácsától, hanem magoktól függő dolgoknak tartják lenni, azt mondotta, hogy eszelősök; valamint azok is, kik az Isteneket olyan dolgok eránt kérdezik - meg, mellyeket azok értelmes ember' tudására és megítélésére bízta: ha példának-okáért, azt kérdezné valaki tőlök, vallyon tanácsosabb e tanult mint tanulatlan kocsist fogadni, vagy hajóján értelmes mint értetlen kormányost tartani; vagy ollyasokat, miket mérés, fontolás vagy számlálás által meg lehet tudni. A' kik effélék felől tudakolódnak az Istenektől, azokat Istentelenséggel vádolta. Általában azt mondotta, hogy a' mire az emberek tanulás által szert tehetnek, azt tanulniok kell, a' mik pedig el vannak előttek rejtve, azok eránt az Oraculumokat kell megkérdeznie, mert az efféléket az Istenek megjelentik azoknak, a' kiket kedvelnek. Egyéb eránt Sokrates szüntelen az emberek között forgott. Mert reggel a' sétálló-helyeket 's Gymnáziumokat látogatta-meg; három óra tájban a' piacon lehetett találni, 's a' napnak egyéb részeiben is ott, a' hol legtöbb ember szokott lenni, 's több'nyire beszélgetett, 's valaki akarta, halgathatta őtet. De senki sem látta vagy hallotta, hogy rút és illetlen dolgot tett vagy mondott volna. Mert ő nem általában a' természetről beszélt, mint egyéb bölcselkedők rend-szerént szoktak, nem azt vizsgálta, miből áll a' világ' alkotmánya, 's millyen állandó törvények szerint történnek az égi testek' változásai; sőt még azokat is eszelősöknek tartotta, a' kik effélékről vizsgálódnak. Mert azt kérdezte tőlök, ha vallyon azért kapnak é efféle vizsgálódásokba, minthogy az embereket közelebből illető dolgokat már kitanúlták; vagy azt vélik é, hogy az által tellyesítik kötelességeket, ha az emberekhez közelebb tartozó tárgyakat elmellőzvé, az Istenieket nyomozná. Csudálni szokta, ha által nem látták, hogy az illyeknek az emberek nem mehetnek végekre. Továbbá úgy ítélte, hogy azok, a' kik az efféle dolgokban legértelmesebbeknek tartják is magokat lenni, nincsenek egymás között egy értelemben, hanem olyanok, mint az eszelősök; valamint az eszelősök közzül némelleyek a' legrémítőbb dolgoktól sem, mások mindentől félnek, némelleyek akarmit sem tartanak rútának az emberek előtt beszélni vagy tenni, mások az emberek közzé sem mernek menni; némelleyek sem templomot, sem oltárt, sem más effélet, a' mi Isteni tisztelethez tartozik, nem tisztelnek; mások pedig még a' köveket, fákat, és állatokat is Isteni tisztelettel illetik: úgy a' természet körül vizsgálódók közzül is némelleyek az egész természetet egyetlen egy valóságnak, mások pedig megszámlálatlan sokaságnak tartják; némelleyek azt vélik, hogy szünetlen mozgásban van minden, mások hogy semmi sem mozog; némelleyek azt tanítják, hogy származik és elenyészik minden, mások, hogy semmi sem származik és semmi sem enyészik-el. Az

ilyenek felől azt is szokta mondani, hogy szeretné tudni, ha vallyon, valamint azok, kik emberi mesterségeket tanulnak, azt, a' mit megtanultak, magokra és másokra nézve tetszések szerint gyakorolhatják; úgy az Isteni dolgokat vizsgálók is, minekutánna kinyomozták, honnét származnak ezen dolgok, csinálhatnak e tetszések szerint szeleket, vizeket, év-szakokat és más efféléket, mikor azokra szükségek van, vagy csak elég nekik tudni, miképpen származnak az effélék. E' volt az ő ítélete azok felől, a' kik ilyen tudományokkal foglalatoskodtak. — Maga pedig mindenkor csak emberi dolgokról beszélgetett, 's azt vizsgálta, miben álljon az Isteni félelem és az istentelenség; a' becsület és gyalázat; az igazság és igazságtalanság; az okosság és oktalanság; a' vitészség és gyávaság; 's mi tartozzék az ország' boldogulásához, 's mi kívántassék-meg a' bölcs igazgatástól, és az okos kormányzótól. Illyekkel és több effélékkel foglalatoskodott, mellyeknek tudását a' derék és jeles emberekre nézve szükségesnek, nem tudását pedig alá-való és rabi lelkekhez illőnek tartotta lenni.

Hogy már a' bírák Sokrates felől az olyan dolgokra nézve, mellyekről való gondolkozása előttök esmeretlen volt, hibásan ítélték, azt nem lehet csudálni; de lehet azt, hogy arra nem ügyeltek, a' minek mindenek előtt esmeretesnek kellett lenni, a' millyen a' következő eset is: Midőn egykor Sokrates a' Tanácsnak tagja lévén, 's az ezen hivatalbeli esküvést, mellynél fogva a' törvények szerént kellett itélni, letévén, elől-ülőséget viselt, 's a' nép azt kívánta, hogy kilencz hadi-vezérek, Thrasylos és Erasimides több Tiszti társaikkal együtt a' törvények' ellenére egy voksolás által halálra ítéltesse. Ő tellyességgel nem voksoltatott, jöllehet a' nép nagyon zúgott ellene, és sok hatalmasok fenyegették őtet; hanem később volt esküvését megtartani, mint a' népnek az igazság' ellenére kedveskedni, 's a' fenyegetésekre ügyelni. Mert azt hitte, hogy az Istenek figyelmeznak az emberekre, 's nem tartott azokkal, a' kik azt vélik, hogy az Istenek némely dolgokat tudnak, némeltyeket nem. Ő úgy ítélte, hogy ők mindent tudnak, a' mit az emberek beszélnek, cselekesznek, vagy csak szíveikben gondolnak is; 's hogy mindenütt jelen vagynak, és megjelentenek az embereknek mindent, a' mit nekik előre tudni szükséges.

Csudáalom tehát, mikép' hitethették-el magokkal az Athénei bírák, hogy Sokrates az Istenek felől helytelenül gondolkoznék; ő, ki az Istenek eránt soha semmit tiszteletlenül sem nem szólt sem nem cselekedett, hanem inkább úgy szólt és cselekedett, mint csak a' legistenfélőbb ember szólhat és cselekedhetik.

Az első Könyv' harmadik Része.

Most arról fogok, a' mennyire eszembe jut, szólni, miképpen volt légyen Sokrates részszerint példája, részszerint beszélgetése és tanítása által tanítványinak hasznokra.

A' mi az Istenek' tiszteletét illeti, abban úgy viselte magát, a' mint Pythia a' tőle kérdezősködőknek mondotta, hogy az áldozatokra, eleik eránt való tiszteletre 's

F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

egyéb ilyen dolgokra nézve magokat viselniük kell. Mert Pythia' felelete szerint az ilyenekben az Ország' törvényes szokásához kell az embernek magát alkalmaztatni. Sokrates maga is a'hoz alkalmaztatta magát, másokat is arra intett, hogy hasonló cselekedjenek, a' kik pedig ellenkezőt tettek, azokat haszontalan feszegetőknek és eszteleneknek tartotta. Ő az Istenektől csak azt kérte, hogy azt adják néki, a' mi jó, mert azok legjobban tudják, mi jó. A' kik aranyat vagy ezüstöt, vagy fejedelmi méltóságot vagy más illyet kérnek tőlök, azok, úgy hitte, nem okosabban cselekesznek, mintsem ha koczka-játékért, ütközetért vagy egyébért könyörögnének, a' minek kimenetele nyilvánvalóan bizonytalan.

Sokrates kicsiny értékű lévén, csak kicsiny áldozatokat vitt; 's meg volt győződve, hogy ezért az Istenek előtt nem talál kevesebbé kedvet, mint azok, kik nagy értékűek lévén, nagy és sok áldozatokat visznek. Nem illenék, így szólla az Istenekhez, ha inkább kedvelnék a' nagy mint a' kicsiny áldozatokat; mert úgy a' rosszszak áldozatjának sokszor kedveseb'nek kellene lenni a' jókénál, 's az élet elvesztené minden becsét, ha a' rosszszak' ajándékai jobban tetszenének az Isteneknek, mint a' jókéi. Ellenben inkább azt hitte, hogy az istenfélő emberek' tiszteletében leginkább gyönyörködnek az Istenek, 's dicsérte a' költőnek ezen mondását:

„Tehetséged szerint áldozzál a' halhatatlan Isteneknek.“

Azt szokta mondani, hogy barátinkra, vendégeinkre 's életünk' egyéb módjára nézve is szép-intés az, hogy tehetségünk szerint cselekedjünk.

Midőn azt hitte, hogy az Istenek néki valamit előre megjelentettek, olyankor könnyebb lett volna őtet arra birni, hogy jó szemű és jártas kalaúz helyett világtalant és járatlant vegyen; mint arra, hogy az Istentől vett jelentésnek ellenére tegyen. Azoknak esztelenségét is feddette, kik, emberek előtt való kisseb'ségtől félvén, valamelly isteni jelentés ellen szoktak cselekedni. Ő az Istenek' tanácsához képest minden emberi ítéletet semminek tartott.

Mind lelkét mind testét olyan élet-módra szoktatta, mellynél fogva (ha-csak különös szerencsétlenség nem érné) bátorságos és nyugalmas állapotot reménylhetne, 's a' szükséges költségekre nézve megszorulástól nem félhetne. Oly takarékosan élt, hogy alig kereshet egy ember is munkájával oly keveset, a' mennyi néki elég nem lett volna. Csak annyi eledelt vett magához, a' mennyi jó izüen esett, 's mindenkor olly jó készülettel ment az asztalhoz, hogy néki az éhség fűszer gyanánt szolgált. Minden ital jó ízű volt neki, mert soha sem ivott, ha nem szomjúzott. Midőn vendégségbe hivatván, elment, azt, a' mit sokan oly nehezen tudnak eltávoztatni, a' gyomor' megterhelését, könnyen eltávoztatta. A' kik ezt nem tudták tenni, azoknak azt tanácsolta, hogy óvják magokat az ollyan dolgoktól, mellyek éhség nélkül evésre, 's szomjúság nélkül ivásra csábítják-el az embert. Mert az ő vélekedése szerint, az ilyen dolgok mind a' gyomrot, mind a' fejet, mind a' lelkét megszokták vesztegetni. Azt mondotta tréfásan, hogy, az ő gondolatja szerint, Circe is az által-változtatta az embereket disznókká, hogy ilyen dolgokat tett eleikbe; 's Ulysses Mercurius' intésére és saját mértékletességei szerint is megtartóztatta magát az ilyenekből sokat evéstől, azért nem változott disznóvá.

Így szokta Sokrates az ilyen dolgok felett tréfa közben egyszer'smind igaz értelmét is kinyilatkoztatni.

A' testi szerelemre nézve arra intette barátjait, hogy tartóztassák -viszsa magokat valamint csak lehet a' szépektől: mert ha ki az ilyeneket egyszer megizleli, annak igen nehéz volna okosságát megtartani. Sőt midőn egyszer azt hallotta, hogy Kritobulus, Kriton' fija, az Alcibiades' szép fiját megcsókolta, ezt kérdé Kritobulus' jelenlétében Xenophontól:

Sokr. Mond-meg nekem, Xenophon, nem tartottad é eddig Kritobulust inkább szemérmesnek mint szemtelennek, nem é inkább vigyázónak mint vigyázatlannak és vakmerőnek?

Xen. Úgy vagyon, szemérmesnek és vigyázónak tartottam.

Sokr. Mostantól fogva tehát tartsd őtet a' leghevesebb 's legvakmerőbb embernek, a' ki kész volna fegyverbe is rohanni 's tűzbe is ugrani.

Xen. Mit cselekedett, hogy így ítélsz felőle?

Sokr. Vallyon nem merészlette é az Alcibiades' fiját, ezt az oly szép képű és szép termetű ifjat megcsókolni?

Xen. Oh ha ez oly nagy vakmerőség, az ilyen veszélyt én is kész volnék kiállani.

Sokr. Oh te vakmerő! Mit gondolsz, mint járnál, ha egy szép gyermeket megcsókolnál? Vallyon nem lennél é szabad emberből azonnal rab-szolgává, 's nem fognál e ártalmas gyönyörűségekre sokat költeni? Vallyon lenne é azután időd, valami nemesről és jóról gondolkodni, 's nem lennél e kénytelen olyan dolgokkal huzamosan foglalatoskodni, mellyekkel még egy eszelős sem foglalatoskodnék szívesen?

Xen. Egek! melly irtóztató erőt tulajdonítasz egy csóknak!

Sokr. 'S te csudálod ezt? nem tudod e, hogy egy bizonyos mérges pók, melly kisebb egy fél obulusnál, az embernek csupán az által, ha szájához ér, kínos fájdalmakat okozhat 's az észétől is megfoszthatja?

Xen. Igen, de ezen pók a' csipés közben valami mérgeset ereszt az emberbe.

Sokr. Balgatag ember! Hát nem tudod e, hogy a' szépek is a' csókkal valami mérgest eresztenek az emberbe, a' mit látni nem lehet? Nem tudod e, hogy az a' kicsiny álat, a' mit szépnak és ékesnek hívunk, még sokkal veszedelmesebb, mint ama mérges pókok, minthogy ezek csak a' hozzájuk érés által, amaz pedig minden megilletés nélkül is csupa látással, 's megszűnően is olyan mérget ereszt-ki magából, melly megfoszt az észétől? Talám a' szerelem' Istenei is azért neveztetnek nyilazóknak, minthogy a' szépek megszűnően is megsebesítenek. Azt tanácslom tehát néked, kedves Xenophonom, hogy valahol szép embert látsz, sietve fuss tőle; néked pedig Kritobulus, azt a' tanácsot adom, hogy útazz-el egy esztendőre; mert alig fogsz ennyi idő alatt is a' csipés' sebéből kigyógyulni.

Egyébb-eránt úgy vélekedett Sokrates, hogy azoknak, a' kik a' szerelemnek ellent állani erőtlének, ezen kívánságot olly móddal kell kielégíteniek, melly szerint a' lélek ne ingereltessék elébb, mint a' testnek a' kielégítésre szüksége van; ha pedig ennek erre szüksége van, nem kell sok időt és költséget reá-fordítani. Ő maga e' részben,

a' mint tudva vagyon, oly jól fel volt fegyverkezve, hogy a' legszebb személyektől is könnyebben megtartóztatta magát, mint mások a' legrútábbaktól.

Ilyen volt az ételre, italra 's a' szerelemre nézve maga viselete, 's azt hitte hogy az ily' maga viselet mellett mind-ezen dolgokból is színt' annyi örömet és sokkal kevesebb bánatot kóstolt, mint mások, kik azokra sok pénzt vesztegetnek.

Az első Könyv' negyedik Része.

Ha kik azt gondolják (a' mint hogy némelyek állítják beszédekben 's irásokban azt is felőle) hogy Sokrates alkalmas volt ugyan az embereket a' virtusra inteni, de nem őket abban tökéletesíteni; azok vi'sgálják meg nem csak azt, miképpen czáfolta-meg kérdéseivel azokat, kik azt hitték, hogy mindent tudnak, hanem azt is, miket beszélt naponként való társalkodásában barátjaival; 's azután tegyenek ítéletet, ha vallyon Sokrates jobbakká tudta e tanítványait tenni. E' részben először azt a' beszélgetést hozom-elő, mellyet jelen-létemben az Istenség felől Aristodemussal, kit vezeték névvel Kicsinynek hívtak, tartott. Mert midőn hallotta, hogy ez sem az Isteneknek nem áldoz-nék, sem nem imádkoznék, sem az Orákulumoktól tanácsot nem kérne; sőt még azokat is kinevetné, a' kik efféléket cselekedtek, — így szólla hozzája: mond-meg nekem, Aristodemus, vagynak é olyan emberek, kiket eszekért csudálsz?

Arist. Igen is vagynak.

Sokr. Nevezd-meg nekem azokat.

Arist. A' hősi költésben leginkább csudáalom Homerust, a' dithyrambusban Melanippidest, a' szomorú-játékban Zophoklest, a' kö-képzés' mesterségében Polykletust, 's a' kép-írásban Zeuxist.

Sokr. Kik látszanak neked csudálkozásra méltóbbaknak lenni, azok e, kik értelem és mozgás nélkül való képeket, vagy azok, kik értelemmel biró 's munkálkodni tudó valóságokat alkotnak?

Arist. Természet szerint sokkal is inkább azok, kik élő állatokat alkotnak, felté-vén, hogy ezen állatok nem vak történetnek, hanem észnek szüleményei.

Sokr. Némely dolgok felől nem világos, mi végre vagynak alkotva, mások felől szembe-tünő, hogy hasznos céljok van: mellyik félét tartod te a' vak történet', és mellyikeket az ész' szüleményeinek?

Arist. Kérdésen kívül a' hasznos célúaknak kell ész' szüleményeinek lenni.

Sokr. Vallyon nem úgy látszik e neked, hogy az, a' ki elsőben embereket terem-tett, azoknak minden érző eszközeiket hasznos célra adta; a' szemeiket a' végre hogy a' látható dolgokat lássák; a' füleket, hogy a' halható dolgokat hallják? Vallyon a' kellemes illatoknak hasznokat vehetnének e, ha orrunk nem volna? vagy tudhatnánk e, mi légyen édes, mi savanyú, vagy akármi kedves ízű, ha nekünk efféléket megkülöm-böztető nyelv nem adatott volna? Ezen felül vallyon nem gondviselés' munkájának lát-szik e neked az is lenni, hogy a' szem, ez a' nagyon gyenge szer, szem-héjjakkal kö-rül van véve, mintegy ajtókkal, mellyek kinyílnak, mikor látnunk kell, mikor alu-

szünk pedig betevődnek; hogy szempillákkal, mint valami szitával van védve, a' szél' ártalma ellen; hogy a' szemek felett még szemöldökök is vagynak, mint párkányozatok, a' homlokról lefolyó verejték ellen oltalmazás végett? Hogy a' fül minden hangokat bévesz, 's még-sem telik-meg velek soha? Hogy az első fogak az állatoknál az elharapásra, a' hátulsók pedig a' megrágásra alkalmasok? Hogy a' szája, mellyel az élő álat azon eledelt, mellyet szeret, béveszi, a' szemeknek és az orroknak szomszédságában van helyhezve; ellenben, minthogy az emésztet csömört okozó, az azt kivívó bél-csatorna oly messze van az érző eszközöktől, a' mint csak lehet? Kétkelkedel e, hogy az illy okos elrendelés észnek 's nem vak történetnek szüleménye?

Arist. Valóban nem kétkelkedhetem. Ha így tekintetnek, mind ezek egy bölcs és az állatokat szerető művésznek mesterséges művei.

Sokr. Hát az, hogy a' nemzésre 's az anyáknak a' táplálásra természeti ösztönt adott, 's hogy a' csecsemőkbe az élet eránt oly forró szeretetet, 's a' haláltól oly nagy félelmet oltott —

Arist. Az is bizonyára egy az állatok' javát kívánó alkotó' munkájának látszik lenni.

Sokr. Hát magadnak, mit gondolsz, van e eszed és értelmed?

Arist. Csak kérdezz tovább, majd fogok felelni.

Sokr. 'S azt véled e, hogy magadon kívül sehol sincs másutt ész. Tudod, hogy tested' szerkeztetéséhez a' föld' porából, melly megszámlálhatatlan 's a' nedvességből, melly hasonlóképpen oly sok van, csak kevés rész kívántatik, ha csupán értelem nem volna sehol is másutt egyéb te benned; úgy hiszed e, hogy azt egy különös szerencsével egyedül te ragadtad magadhoz, és hogy ama megmérhetetlen nagyságú és sokaságú testek értetlenség által vagynak oly szépen elrendelve?

Arist. Azt bizonyára nem hihetem! De nem látom alkotójokat, mint az itt lévő dolgokét.

Sokr. Saját lelkedet sem látod, melly testednek Űra. E' szerint azt is mondhatnád tehát, hogy te sem tész' semmit is meggondolással, hanem mindent vak-történetből.

Arist. Kedves Sokratesem, nem is vetem én meg az Istenséget, hanem sokkal nagyobbak és felségesebbnek tartom azt, mintsem hogy az én tiszteletem nélkül szütkölnének.

Sokr. Mennél nagyobb és felségesebb az a' valóság, melly téged gondviselésére méltotztat, annál inkább kellene azt tisztelned.

Arist. Hidd-el, ha tudhatnám, hogy az Istenek az emberekkel csak valamit is gondolnak, nem mulatnám-el őket tisztelni.

Sokr. Hát azt hiszed e, hogy ők velünk nem gondolnak? 1) Ők, kik elsőben is minden állatok között egyedül az embert teremtték fenn-álló testtel, melly szerint

1) Xenophon ugyan itt is több helyeken is Sokratest több Istenekről beszélteti; de abból még nem következik, hogy ő vagy Sokrates valósággal több Istenekeket hittek volna. Sokrates itt csak alkalmaztatta magát a' közösen bévelt és uralkodó vélekedéshez, mellytől élete' nyilvánosság veszedelme nélkül el sem távozhatott volna: mert a' több Istenekekre való hit az egész nép' hite volt; 's ha ki az eránt csak legkisebb kétséget nyilatkoztatott volna is ki, az megbocsátatlan ereikéségnek tartatott volna, 's Sokrates nem hitte magát arra hivatottnak lenni, hogy úgy hallgalmeg, mint az erőszakos felvilágosítás' Martirja. Úgy holt-meg, mint a' virtus szeretetének áldozatja. De egy oly-

meszszebb láthatunk, a' felettünk lévő dolgokat jobban vizsgálhatjuk, és kevesebb kárnak vagyunk kitéve; kik nekünk szemet, orrat és száj adtak; kik egyéb állatoknak csak lábokat teremtettek a' járásra, nekünk pedig kezeket is, mellyekkel csak nem mindent, a' mi által amazoknál szerencsésebbek vagyunk, véghez viszünk. Nyelvek is vagyunk ugyan minden állatoknak, de csak az emberének adták azt a' tehetséget, hogy a' száj' külömbféle részeinek megérintése által értelmes hangokat adhasson, 's mindent kifejezhessen, a' mit egymásnak tudtára akarunk adni. A' testi szerelem' örömeit is egyéb állatoknak csak az esztendőnek bizonyos részére adták, az embernek pedig mindenkorra egész vénségéig. Sőt az Istenség nem elégedett-meg azzal, hogy az emberi testről ily különösen gondoskodott, hanem, a' mi legfontosabb, nagyon jeles lélekkel is felékesítette azt. Mert elsőben, hol van az az állat, mellynek lelke az Isteneknek, ezen oly nagy 's oly szépen elrendelt világ' alkotóinak lételeket megismerné? melly állatok' nem tiszteli az emberen kívül az Isteneket? Melly lélek tudja az éhségnek, szomjúságnak, hidegnek 's melegnek ügyesebben elejét venni; a' betegségeket gyógyítani, tehetségeit gyakorlás által gyarapítani, esméreteit ujjakkal nevelni, vagy a' hallott, látott és tanult dolgokat emlékezetében megtartani? Nem látod e világosan, hogy az emberek ilyen természeti testi és lelki tehetségekkel bírván, úgy élnek egyéb állatokhoz képest, mint Istenek? Vallyon valamely állat, embernek értelmével, de bikának testével, tehetné é azt, a' mit akarna; vagy ha kezei volnának, de értelem nélkül, — vallyon mit nyerne akkor? Te mind a' két jeles elsőséggel bírsz, 's még is azt véled, hogy az Istenek veled nem gondolkodnak? Hát mikor 's micsoda feltételek alatt hinnéd-el, hogy gondolkodnak veled?

Arist. Ha én hozzáam is küldenének (mint a' te állításod szerint te hozzád 2) küldenék) tanács-adókat, és azok által tudtomra adnák, mit kell cselekednem vagy elmulatnom.

Iyan tudományt, melly csupán vizsgálódási tekintetben hamis, másfelől a' haza' javával 's a' köz-ember' erkölcsi jó maga-viseletével is oly szorosan össze volt kötve, nem támadott-meg. Egyébként Sokrates és egyéb kimiveltebb elméjű Görögök jól tudták, mit kelljen az Istenekről és Istennékről, a' köz-népnek ezen Szentjeiről, tartaniok. Ez az egész beszélgetés valamint az is, melly a' negyedik könyvnek 3-dik részében találattik, ezt eléggé megbizonyíthatja. Sokrates a' jelenvaló beszélgetésben gyakran csak egy Istenről, az Istenségről, az embereknek és minden dolgoknak értelmes, bölcs és jószágos teremőjéről szólt; a' negyedik könyvnek 3-dik részében pedig az igaz Istent nyilvánvalóan megkülönbözteti minden egyéb Istentől, 's olyan leírást ad róla, melly az Istenséghez egészen méltó, 's egyszer'smind bizonyossággal szolgálhat a' felől, hogy ezen Bölcs az Istennek helyes esméretével bír.

- 2) Arisztodemus ezzel Sokrates Daemonionára céloz. Azt állította t. i. Sokrates, hogy neki egy különös Daemonion a' jövődöt megjelenti, 's ötlet megint, ha valamit nem kell tennie. Sokrates az ő barátjainak 's esmerőseinek is gyakran ellenzeni szokta, a' mit tenni akartak, azt mondván hogy a' Daemonion nem javallja. Ezen Daemonionnak vagy Jó-léleknek egy különös tulajdona az volt, hogy mindenkor csak azt jelentette-meg Sokratesnek, mit ne tegyen; azt pedig, hogy mit tegyen, soha sem. Minden példák, mellyek róla Plátó Xenophon' és Plutarchus' Írásában találtnak, megegyeznek ebben; 's a' jelenvaló munkában az első könyv 1-ső részének 4-dik Czikkelye sem ellenkezik ezzel. Xenophon ott azt mondja, hogy Sokrates sok esmerőseit megintette, hogy ezt tegyék amaz ne tegyék, mivel Daemoniona sugalta neki. Sokrates t. i. akkor mondotta nekik hogy ne tegyenek valamit, mikor a' Daemonion magát jelentette; azt pedig hogy tegyenek vagy tehetnek valamit akkor mondotta, mikor a' Daemonion halgatott. Daemonion szóról-szóra valami Istent jelent vagy is az Istenséget; a' minthogy Sokrates ezen két szót Theos és Deimonion sokszor egymással fel is cseréli. Talán csak szólás módja volt ez az előre-jelentés Sokratesnél, midőn valamely homályos elő-érzés, mellyet világos gondolattá nem tudott vagy nem akart változtatni, ötlet valaminek tevéseitől tartóztatta. Vagy talán ezen elő-érzésnek, minthogy sokszor bétellyesedett utóbb valósággal sokat tulajdonított

Sokr. Midőn ők az Athénébelieknek az ő kérdéseikre az Orákulom által felelnek, vallyon ez nem terjed e ki te read is? Az sem e, ha minden Görögöknek, vagy ha jelek által az egész világnak valamit előre megjelentenek? 3) Hát csak egyedül te vagy e gondviselésektől megfosztva? Vagy azt gondolod e, hogy az Istenek azt a' hitet, hogy ők szerencsét és szerencsétlenséget adhatnak, az emberbe plántálták volna, ha ők ezt valóssággal nem tehetnék? Vagy hogy az emberek e' részben mindenkor meg voltak csálódva a' nélkül, hogy észre-vették volna? Nem látod e, hogy a' legállandóbb és legbölcsebb országlások és nemzetek legistenfélőbbek, és hogy a' legértelmesebb emberi kor az Isteneket leginkább tiszteli? Gondold-meg, kedves Aristodemusom, hogy a' benned lakó lélek is tetszése szerint kormányozza testedet: hasonlóképpen azt kell hinned, hogy az egész természetben lakó ész is mindent tetszése szerint rendel-el: ne véld, hogy a' te szemed több mértföldreig elláthat, az Isten' szeme pedig nem tud mindent egyszerre által-nézni: ne véld; hogy a' te lelked egyszerre gondoskodhatik arról, a' mi itt, a' mi Egyiptusban és a' mi Siciliában vagyon; az Isten' értelme pedig nem tud egyszerre mindenről gondoskodni. Valamint már az emberekre nézve azt, hogy hajlandók e téged tisztelni 's néked kedveskedni, és hogy bírnak e bölcsességgel, az által tudod-meg, ha előre erántok tiszteletet mutatsz, előre nékik kedveskedel, 's előre velek tanácskozol: úgy az Istenekre nézve is az ő tisztelések által tégy próbát, ha vallyon hajlandók e néked olyan dolgokban, mellyek az emberek elől el vagynak rejtve, tanácsot adni; tapasztalni fogod, hogy az Istenség eléggé nagy és felséges, egyszerre mindent látni, mindent hallani, mindenütt jelen-lenni, 's gondviselését minde-
nekre kiterjeszteni.

Az ilyen beszélgetések által Sokrates, az én vélekedésem szerint, arra birta bírta, hogy minden istentelen, igazságtalan és rút dolgoktól, nem csak az emberek' szeme láttára, hanem még a' magányosságban is megtartóztatná magokat, meg lévén győztetve, hogy tellyességgel semmi cselekedeteket sem titkolhatnának-el az Istenek előtt.

Az első Könyv' ötödik Része.

Minthogy a' mértékletesség is igen szép és nemes tulajdona az embernek; lássuk-meg, ha vallyon Sokrates a' következő beszéd által elő-mozdította e valamennyire annak szeretetét?

és igazán Istenség sugallásának hitte; a' mi annál könnyebben megtörténhetett, minthogy ő az Orákulumoknak és Jövendöléseknek is hitt 's úgy vélekedett, hogy az Istenek az embereknek, kivált a' jóknak, a' jövendőt kinyilatkoztatják. Lásd Memor. I. 1. §. 2 — 9.

- 3) Hogy Sokrates valóban hitt légyen az elő-jeleknek, az ugyan ebből, a' mi itt mondatik nem következik. Aristodemus különös követeket kívánt az Istenektől: az ilyen kívánságra ilyen feletet illett. Azomban több helyekből világosan kitészik, hogy Sokrates valóssággal hitt elő-jeleket, 's hogy különösen az Orákulumoknak több mint emberi tudományt tulajdonított. De ezt néki nem kell felettebb vétkéül venni. Most midőn az ő vállain állunk, könnyen tovább láthatunk. De az ő idejében a' jelekbe és Orákulumokba való hit még nem volt az Isteni gondviselésbe való hittől elválasztva, vagy valamely Bölcs által fundamentomosan megvilágosítva, hanem oly közönséges hit volt, mellyet még a' legtudósabbak 's legértelmesebbek is jóvá-hagytak. A' maga idejébéli minden hibás vélekedésektől megmenekedni, 's a' maga idejébéliéknél egy lépésnél többel előre-haladni, még senkinek sem adatott. A' legnagyobb ember is csak egy lépéssel áll feltyebb a' maga idejébéliéknél.

Kedves Polgár-társaim! ha háborúba keveredvén, valakit akarnánk választani, ki által magunk legjobban védelmezethetnénk, az ellenség pedig meggyőzethetné, vallyon olyan embert választanánk e, ki felől tudnánk, hogy az ételnek, italnak, gyönyörűségnek, lustaságnak 's álmoságnak rabja? Miképpen reménylhetnénk, hogy az ilyen ember bennünket megoltalmazna 's az ellenséget meggyőzné?

Ha életünk' végén fíjaink' nevelését, vagy a' hajadonainkra 's jószágunkra való vigyázást valakinek akarnánk ajánlani, vallyon egy mértékletlen embert méltónak tartanánk e ezen bizodalmunkra? Reá bíznanék é egy mértékletlen szolgára nyájainkat, életes-kamaránkat, 's munkásainknak kormányozását? Elfogadnánk é az illyent ingyen is asztali inasunknak vagy kulcsárunknak? ha pedig a' mértékletlent még szolgánknak sem akarnánk venni, vallyon nincsen é okunk őrizkednünk, hogy magunk ily' megvetésre méltó emberek ne legyünk.

A' fősvény, ha mások' jószágát elragadozza, legalább magát látszik az által gazdagítani. Nem így a' mértékletlen; ez mások' megkárosítása által magának semmi hasznót nem tesz'; ártalmas másoknak, de még sokkal ártalmasabb magának: mert az bizonyosan a' legnagyobb ártalom, ha nem csak saját ház-népünket, hanem testünket és lelkünket is megrontjuk. Társalkodását is ki kedvelhetné az olyan embernek, ki felől tudja, hogy az evést-ivást barátjainál, 's szeretőit meghitt embereinél fellyebb-becsüli? — következésképpen a' mértékletességet, vagy a' maga kívánságain való uralkodást úgy kell néznünk, mint minden virtus' alapját, 's mindeneknek előtte azzal kell lelkünket felfegyverkeztetnünk. Mert ki tanulhat a' nélkül valami jót, vagy ki vihet valami dicséretet véghez? Ki szolgálhat rabképpen gyönyörűségeinek a' nélkül, hogy lelkét és testét meg ne rúttaná. Valóban én azt tartom, a' szabad embernek imádkozni kell, hogy ilyen rabságra ne jusson; vagy ha már benne van, kérnie kell az Isteneket, hogy néki jó urakat adjanak. Mert legfellyebb is csak így lehet boldogulása.

Így beszélt Sokrates, 's még mértékletesebbnek mutatta magát cselekedeteiben mint beszédében. Nem csak a' testi kívánságoknak állott ellenek, hanem a' pénz-kívánságnak is; mert azt hitte, hogy a' ki megválasztás nélkül mindenkitől pénzt vesz-el, az ezt magának urává teszi, 's a' leggyalázatosabb szolgaságban él.

S. K. J.

16.

Két levele Bátori 'Sófiának Szegedi Ferencz Váczi Püspök,
Pozsonyi Prépost, és Udvari Cancellárhoz.

(Lemásolva az Egri Érsekség' Archivomában található originalokról.)

A' Régiségekről való toldalékkal.

I. *Illustrissime ac Rendisse Dne obssime!*

Bizonyos dolghaim végeth böcsületes Feő ember szolgám Nemzetes Vitézlő Pexa Ferencz Uratt Kglmdhz expedialván; Kérem Kglmdt *) nevemmel mondandó szavainak hitelt adni, és eziránt minden jó akarattal 's promotioval lenni ne nehezteljen: Kglmdt abbéli jó akarattját kedvesen vészem és megh szolgálni igyekszem: Kivánván Isten tartsa és éltesse Kglmdt szerencséss jó eghésségb. sókaigh: Dat. in Castro Borsien. 19. Febr. Ao 1668. Illurmae ac Rendissae Dnationis Vrae Obssima Sofia Batori.

II. *Illustrissime ac Reverendissime**Domine observanme!*

Néhai Gróf Erdődi Ádámné Aszszmal, Gróff Rákoczy Ersébeth Aszszonyal eő Kglmével való édes **) — — skodásomnak az a' hálája, eő Kglme Kglms Császár és Koronás Király Urunk eő Flséghe Kglms füleit minden valósággh kívül való — — — fárasztván, valamelly ptextualis Tutorságrul meg — — szerent akar számot kérni tüllem 's Fiamtul; Kirül Kglms Császár és Koronás Király Urunk eő Flséghe parancsolattyak párja — — icaltatott is: Én sem Fiam annál inkább eő Kglmk semminémü jószágát nem birtuk, Udvar birája eő Kglmk nem voltunk, hanem eő Kglme maga Praefectusi, Udvar-biráji, 's más Tisztei által igazgatta birta maga jószágát; Én vigiazásommal a' mennyire lehetett kárát távoztattam, semmit mi sem nem appraehendáltunk, sem nem percipiáltunk, sem nem conserváltunk javaiban; hanem árvai állapottyán való szánakozásombul mint édes Anya gyermekét úgy tartottam neveltém a' magam házában. A' Tutorsággh terhtül maga Rakoczy Ersébeth Aszszony, 's mind Néhai Erdődi Ádám Úr quietálván, és absolutussá tévén bennünket, könnyen által látható Dologh, ezen ptextualis Tuteláris processusa azért való izetlenkedés, hogy Fiam mint igaz Fiu Ágh eő

*) Gyönyörű példája a' hogy' elhagyásának, valamint máshol is.

**) A' megjegyzett helyen és egybűtt is vonásokkal kijelelt hézagok jelentik, hogy az eredeti kéz-írás azon helyeken elragyon éve.

Kglme ki házításával, némelly eötet illető 's néző jószághoz hozzá nyult 's birodalmából eö Kglk ki vötte; Ezért az Attyafiat megh vetvén, és a' *maga kívánta* rendes Compositionnak Tractáját eludálván, némelly maga javát 's hasznát kereső 's rayta élekedő Idegenhez ragaszkodott, ki csak azon igyekezik, az Attyafiak béketelenségével mint szerezhessen magának jobb hasznott: Alázatos suplicationom által repraesentáltam, az mi Kglmes Urunk eö Felségének ezen méltatlan megh bántódásomat: Kglmdt nagy beöczülettel kérem, ezen dolgot az mi Kglms Urunk eö Felséghe előtt promotealni segíteni 's eö Felségétül jó resolútiot szerzeni ne nehezteljen: Abbéli Kglmd jó akarattját nagy beöczülettel Kglmdk igyekezem megh szolgálnom: Kivánván Isten éltesse Kglmdt szerencsés jó eghésségb: Dat. in Arce Munkács. Die 26. Aug. 1668. Illurmae ac Renmae Dominationis Vrae Observanma Sofia Batori.

Közlő MAKÁRT GRÖGNY.

Ezen egy pár levélben oly szép nyelvet találhatni, mülyent sok újabb szerzeményekben haszontalan keresnénk. A' kívánatos röviden szólás, valamint amaz utálatos *hogy*-nak több helyett való elhagyása nem gyönyörű példák e? — A' KÖZLŐ engedelmet kér, hogy ezúttal a' régiség' védelmére adhassa észrevételét.

Bizonnyal, mi új századiak nagy részben egy parlag nyelvet vettünk által, mert ama' szép nyelv, melyet a' régiebbeknél is szépnek tudunk, elhagyatva volt azután; 's éppen azért, mivel a' megkívántató nyesegetéssel körülötte (a' mostoha fiak!) nem forgódtak, elágazott, elsarjasodott az. A' gyökerekből hosszú haszontalan vesszők hajtának-ki: p. o. a' *kegy, csend, köny*, szóból. Nem vala kertész avagy írtó; elszaporodék a' gyom. A' *nak nek* ottan is a' hol nem kelle 's több a' féle rögek maiglan füleinkbe zörögnek, 's előttünk gátoskodnak.

A' Batori 'Sófia' levelében más jelességek között ez is áll: a' *maga kívánta rendes compositio*. A' nyelvbéli szolgálai félelem vallyon nem így fejezné e ki ezt: a' *rendes compositio*, melyet *maga kívánt*? mert a' szegény szemérmes botránkozó készebb hathét soros körül-írásokban bujdosni, mint szépet röviden mondani; 's készebb talán nem eszmélni arra, hogy: úgy lehet, az ő nyelvén is forgott a' — minden Isten adta nap! melly a' felhozottnak hasonlója.

Mi a' régi hagyományokban többféle ritkaságokat is találhatunk, mellyek nyelv-bővítésre nagy segéd-eszközök; némely szók pedig azok közül a' poétai nyelv' kiegészítésére szolgálhatnak. Méltó annakokáért, hogy a' magunk' kéje kedve szerént való regulátlan szófaragás helyett tekincsünk a' régiségekbe, 's való philologiai válogatással fogadjuk-el onnan a' szép - 's jót.

Hazafiúi Jelentés, és meghívás.

Az Ausztriai Monarchiabeli Ló-tenyésztésnek elő-mozdítására, 's az arra fordítandó fáradozásnak felserkentésére, több nagy tiszteletre méltó Férfiak nem csak a' folyó 1826-dik esztendőnek tavaszán, Bécs városa alatt tartatott Lovagos pálya-futás' alkalmával, nevezetés Jutalmakat osztogattak-ki, a' nélkül, hogy azoknak megnyerhetésétől valamely a' Monarchiában neveltetett Lónak neme, vagy faja kizárattatott volna, de még a' jövő 1827-ik esztendőre is hasonló adományt szántak ugyan azon célra. Ezen példától serkentetvén, és tudván azt: hogy a' Magyar, és hozzá tartozandó Országokban a' Lovaknak nemesítése és tenyésztése méltó figyelmet érdemel, sőt azt, hogy elő-mozdúljon a' legkegyelmesebb Kormány is mindenkor különös gondal elő-segíteni kívánja; a' köz-jóhoz vonzó hajlandóságtól buzdittatván, egynehány Hazafiak hasonló célra önkényes ajánlásokat tettek, melyekből kerekedet sommát több részekre osztván, azt jövő 1827-dik esztendei Junius 4-dikén, és következő napokon Pest városának gypén tartandó Lovagos pálya-futásra Jutalomul ki fogják tenni. Ezen Ló vetélkedést, hogy minden az Ausztriai Monarchia, és a' Magyar Korona alatt lévő Tartománybeli Polgárok, és Hazafiak részvételekkel fényesítsék, szíves barátsággal ezennel meghivattatnak.

Mínthogy a' Jutalmakat ajánló Hazafiaknak egyenes célja csak az volna, hogy a' Ló fajaknak, és azok' nemesedésének jó következtésű gyarapodása eszközölthessék, erre való nézve a' Javitásnak Lépcsőit széjjel szerkeztetvén, a' Jutalmaknak elnyerhetését is azokhoz szabták, 's e' következő feltételeket állapították-meg:

I. Az 1-ső Jutalom' elnyerésére, mely egy 100 Császári aranyat érő Billikomból áll, futhasson minden Ló, mely az Ausztriai Monarchiának határain belől a' világra jött és nevelkedett, 's mellynek származását megmutatni, vagy megösmérni lehet.

II. A' 2-dik Jutalomért, mely 100 darab Császári aranyokból áll, futhatnak hasonlóképpen az Ausztriai Monarchia határain belől a' világra jött, és nevelt Lovak, melly futástól mindazáltal olyanok ki vannak zárva, mellyek tellyes-vérű Napkeleti, avagy Angoly Ménlótól 's Kanczától, vagy csupán ilyeneknek kölcsönös fajzásából a' Monarchiának határain belől a' világra jöttek, és nevelkedtek, 's mellyeknek tiszta származása tudva van.

III. A' 3-dik Jutalomért, mely 60 darab Császári aranyokból áll, futhat minden a' Magyar Korona alatt lévő Tartománybeli Ló, légyen a' Mén, Paripa, Kancza; csak hogy az, az ezen Országokban nemesített ugyan, de nem tellyes vérű Méneses Lovaktól származzék; a' mit bélyege által, vagy másképpen is a' futtatás alkalmával meg lehessen mutatni; ennek természetes következtésében ezen futtatástól kizárattatnak a' második Š-phus kivetetteken kívül, mind azon lovak, mellyek vagy csupán attyokra, vagy csupán annyokra nézve tiszta, tellyes vérű Napkeleti, vagy Angoly Lótól erednek, és az Ausztriai Monarchia körében jöttek a' világra és nevelkedtek, mellyektől is, hogy nem egészen tellyes vérből származtak, bizonyíthatatik.

IV. A' 4-dik Jutalomért, mely 50 darab Császári aranyokból áll, és az első három a' célhoz legelől jutó Lovakra van szánva, úgy mint 30, 12, és 8 arany; futhatnak mind azon a' Magyar-ország, és hozzá kapcsolt részekben származott Mén, Paripa,

vagy Kancza Lovak, mellyek közönséges eredetűek, 's akármelly Ménes nem tartó Tulajdonosok által neveltettek, de mellyeknek származását ösmérni lehessen.

Ezen pálya-futásnak egyéb feltételei e' következők:

a) A' pályának hossza az első három rendbéli Jutalomért két Angol mértföld, vagy is 1732 Bécsi öl kerekded formában, melly látható oszlopokkal ki leszzen jelelve. A' 4-dik rendbélire pedig egy Angoly mértföld, vagy is 866 Bécsi öl egyenes lineában.

b) A' Lovasnak nyergestől kantár nélkül való nehézsége, (azon tapasztalásból merített jegyzéssel, hogy a' Ménló mindég három fonttal több terhet viinni tartozik, ekképpen határozottatott-meg:

Egy 4 eszt. nézve 116. Bécsi font.

Egy 5 eszt. nézve 130. —

Egy 6 eszt. nézve 136. —

Egy 7 eszt. nézve 138. —

c) Ezen terheknek megállapítása úgy értetődik: hogy valamint annál kevesebbel egy Ló sem mehet-bé a' pálya-futás' helyére, és annak Lovassa a' héjánosságot magára venni köteles, úgy több teherrel futni senkinek sem tiltatik.

d) Az első, és második Jutalomért futandó Lovaknak tulajdonossai ne terheltesse-nek jövő 1827-dik esztendei Martius 1-ső napjáig; a' 3-dik rendbéliek, ha az előbbeni Terminus nem tetszene, legalább 1-ső Májusig; a' 4-dik rendbéliek pedig 3 nappal a' futtatás előtt futtatni való szándékokat kijelenteni, 's Lovaiknak nevét, színét, korát, fajtát 's eredetét az alól nevezett Jutalombeli Biztosságnak beadni, — melly bejelentés a' Lovak' Tulajdonossainak valamelly véletlen megakadályoztatása esetében szinte az utolsó napokban sem fog megtagadtatni.

e) A' pálya-futásnak bizonyos napja, melly minden esetre ha Junius 4-dikén nem eshetne-meg, az azt követő napokban okvetetlen meg fog történni, jóval előbb köz hí-rül fog tétetni, hogy a' Lovak' Tulajdonossai Lovaikat, mellyekkel futtatni akarnak, a' kinevezendő Biztosság előtt bemutathassák, hogy az, azoknak származásáról és eredeté-ről megvilágosítván, melly Lovak mellyik Jutalomért futhassanak, kimondhassa.

f) A' futtatásban a' Lovasoknak millyen rendszabásokhoz kellessék magokat tartani, egy az előtt kihirdetendő napon fel fog olvastatni, a' mint azok úgy is jóval előbb köz hírül lesznek adva.

g) Ha valakinek ezen tudósításra nézve kétségei volnának, további világosítást nyerhet Levél által, vagy személyesen Bécsben Gróf Széchényi István, vagy Gróf Károlyi Lajos; — Pesten pedig Bárá Wenckheim Jó'sef, vagy Bárá Orczy Uraktól, kik e' tárgyra nézve a' Biztosságot viselvén, szerencséseknek fogják magokat tartani, avval szolgálhatni.

A' Jutalom adók' nevében:

*Gróf Andrássy György, Gr. Berthold Antal, Gr. Eszterházy Mikály,
Gr. Eszterházy Károly, Gr. Károlyi Lajos, Gr. Károlyi György, Bárá Orczy Ló-rincz, Gr. Pejacherich Létér, Gr. Széchényi Fál, Gr. Széchényi István, Bárá Wesselényi Miklós, Bárá Wenckheim Jó'sef.*

A' T. T. Elő-fizetők' Nevei.

A' Cs. Királyi Fő-Hercegek között.

Felséges Császári, — Magyar, Cseh, és több Országi Királyi örökös és Ausztriai Fő-Herczeg JOSEF; az Arany-gyapjas, és Sz. István Apost. Magyar Király jeles Rendének nagy Keresztes Vitéze; Magyar-ország' Nádor-Ispánja, és Kir. Helytartója; valamint ugyan azon Ország' Fő-Kapitánya, a' Jászok' és Kunok' Ispánja 's Birája; Cs. Kir. Fő Hadi-Vezér, két Magyar Lovas Ezredék' Tulajdonosa 's Ezredese; Pest, Pilis és 'Solt törvényesen egyesült Vármegyék' Fő és örökös Ispánja, a' Nagy Mlgú Magyar Királyi Helytartó Tanács', 's a' Nagy Mlgú Hét-személyes Fő Törvény-szék' Elöl-ülője.

Egyházi Méltóságok.

Rudnai és Divék-Újfalusi RUDNAY SÁNDOR, Esztergomi Herczegi Érsek, az Apostoli Sz. Szék' született Követje, Nemes Magyar-ország' Primása, Fő és titkos Kancelláriussa, a' Sz. István Ap. Király Vitéz Rendének Nagy Keresztése és Fő-Papja, Cs. Kir. valóságos belső titkos Stát. Tanácsos, a' Nagy Mélt. Kir. Helytartó Magyar Tanács' Tanácsosa, az Egyházi Biztosság' Elöl-ülője, Ts. Ns. Esztergom Vármegye' örökös Fő-Ispánja, és a' N. Mélt. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája.

Klobusiczki Klobusiczky Péter, Kalocsai Érsek, a' Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-birája, 's valóságos belső titkos Tanácsos.

Cseh István, Kassai Püspök.

Laicsák Ferencz, Rosnyai Püspök.

Báró Négyesi Szepessy Ignác, Erdélyi Püspök, Cs. Kir. belső, titkos, és a' Fő Mélt. Erdélyi Kormány-szék' Tanácsosa, az Erdélyi R. Kath. Oskolák' Fő-Igazgatója, a' Könyv-vizsgáló Biztosság' Elöl-ülője, a' Filozófia és Theologia' Doctora. 2. Ex.

Vurum Jósef, N. Várad Püspök, és Cs. Kir. Tanácsos.

Bernáth Maxim. László, a' Sz. Norbert Szerzetes Kanonok Rend' Praelátusa, Keresztelő Sz. János Jászai és Sz. Kereszt Leleszi, és N. Várad-hegyi Sz. István első Mártyr' Prépostja.

Egyházi Fő Tisztelendők.

A' Praemonstrátumi Szerzetes Fő Tiszt. Kanonok Urak' Gyülekezete, Keszthelyen.

Csák Ferencz, Sz. Mihály Gáborjáni Apátur, Nagy Várad' Székes Egyház' Kanonokja, Bihar és Békés Vrgyék' Tábla-Birája.

Durcsák (Szlatinai) János, B. S. Egervári Prép. Egri Kanonok, az Egri Érseki Lyceóm' Prodirect. Bölcs. Doct. és az Érseki Sz. Széknél a' Házasság' és Hitbeli Ügyek' védője.

Joób (Fancsali) Mátyás, a' B. Szűz Zér-Monostori Apátja, a' Kassai Székes Anya-Szent-Egyház' Kántora és Kanonokja, 's az Ursula Apácák' Curátora.

Korondy Jósef, Pozsonyi Kanonok. (Tit.)

Külley János, Veszprémi Prépost és Kanonok, 's az egész Megyében Püspöki Kép-vis.
 Lekovics János, Veszprémi Kanonok. (Tit.)
 Nováky Jósef, Sz. István Magyar Király Egervári Prépostja, az Egri Székes Egyház'
 Kanonokja, Lectora, és az Érseki Könyv-nyomtatás' Igazgatója.
 Páldián Jósef, Sz. Szaniszló Püspökről nevezetelt Apátúr, a' Kassai Székes Anya-Szent-
 egyház' Nagy Prépostja és Kanonokja.
 Szmodics János, Veszprémi Fő Káptalan' Kanonokja, Seminárium' Praefectura, Zala
 és Somogy Vármegyék' Tábla-Bírája.
 Tegen János, N. Váradi Székes Egyház' Kanonokja, az ifjú Nevendék és a' nyugalma-
 zott Papság' Igazgatója, 's Közép Szolnok és Bihar Vármegyék' Tábla-Bírája.
 Turcsányi (Turcsányi és Kr'sztyánfalvai) Ferencz, a' Kassai Székes Anya-Szent-egyház'
 Custossa és Kanonokja.
 Vajky György, Mária Magdolna F. Örsi Prép. 's több Vármegyék' Tábla-Bírája.

Világi Méltóságok.

Gróf Amade Taddaeus, Cs. Kir. Kamarás.
 Gróf Andrássy (Sz. Királyi és Kraszna-Horkai) György, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gróf Andrássy (Sz. Királyi és Kraszna-Horkai) Ferencz.
 Idősb' Gróf Barkóczy (Szalai) János, Cs. Kir. Kamarás.
 Ifj. Gróf Barkóczy (Szalai) János.
 Bánffy (Losonczi) Jósef, Cs. Kir. Kamarás, valóságos belső titkos Tanácsos, az Erdé-
 lyi Nagy Fejedelemség' Gubernátora.
 Herczeg Battyányi Battyán Fülep, Németh-Újvár' örökös Ura, Strattmani Gróf, a' Leo-
 pold Császár Vitéz Rendje' közép Keresztése, Cs. Kir. Kam. és Vass Vármegye'
 örökös Fő-Ispánja.
 Herczeg Brezenheim Ferdinand (Tit. Tit.)
 Ifj. Gróf Battyán (Battyányi és Németh-Ujvári János, Cs. Kir. Kamarás.
 Komori Báró Bedekovich Lajos, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rend' közép Keresztése,
 arany sarkantyús Vitéz, Cs. Kir. Státus és Conferent. Tanácsos, Békés Vármegye'
 Fő-Ispánja, 's a' T. Törv. Kir. Tábla-Bárója.
 Gróf Berchtold Antal, Cs. Kir. Kamarás. (Tit.)
 Báró Berzeviczy (Berzeviczei és Daróczi) Vincze, több Vrgyék' Tábla-Bírája.
 Korompai Gróf Brunszvik Jósef, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rendének közép Keresz-
 tése, Cs. Kir. Kamarás, valóságos belső titkos Tanácsos, Ország-Bírája. T. N. No-
 grád Vármegye Fő-Ispánja, a' N. M. Kir. Helytartó Magyar Tanács' Tanácsosa, és
 a' N. M. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-Bírája.
 Gr. Csáky (Keresztszeghi) Antal Brúnó, Cs. Kir. Kamarás.
 Gr. Csáky (dtto) István, Titoknok a' Fels. Magyar Cancelláriánál.
 Gr. Csáky (dtto) Sándor, Cs. Kir. Kamarás.
 Gr. Cziráky (Cziráki és Dienesfalvi) Antal, Sz. István Ap. Kir. jeles Rendje' közép Ker-
 arany sarkantyús Vitéz, Cs. Kir. Kamarás, val. belső titk. és Magyar Kir. Helytartói
 Tanácsos, Magyar-országban Fő Tárnok-mester, a' Hét-személyi Törvény-szék' Köz-
 Bírája, és Fejér Vrgye' Fő-Ispánja.
 Gr. van Dernath Vilmos, Cs. Kir. Kamarás.
 Gr. Dessewffy (Cserneki és Tárközi) József. (Tit.)
 Gr. Dessewffy (dtto dtto) Aurél. (Tit.)
 Gr. Ditrichstein, Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
 B. Ditrichné, Ó Nagysága, Bécsben.
 Gr. Erdődi (Monyorókeréki) Károly, a' Claudius hegyének, és T. Ns. Varasd Várme-
 gyének örökös Grófja, valamint az azon nevű Várnak és Városnak is örökös Kapi-
 tányja, Cs. Kir. Kamarás, valós. bel. titk. Stát. Tan. és Varasd Vrgye Fő-Ispánja.

- Gr. Eszterházy (Galanthai) Jó'sef, a' Sz. István Ap. Kir. Vitéz Rendének közép Keresztese, Cs. Kir. Kamarás, Udvari és val. belső titk. Stát. Tanácsos, a' nagy Mált. Kir. Udvari Magyar Kancellárián Referendárius, Zemplén Vármegye' Fő-Ispánja, 's a' Sz. István Apostoli Rend' Commendátora. 2. Ex.
- Gr. Eszterházy (Galanthai) Nepomuk János, Cs. Kir. Kamar. val. bel. titk. Tan. Kir. Fő Ajtón-álló Mester, a' Nagy M. Erdélyi Udv. Kanc. Ref. és Veszprém Várm. Fő-Isp. Idősb' Gr. Eszterházy (Galanthai) Mihály, Cs. Kir. Kamarás.
- Báró ifj. Eötvös (Vásáros-Naményi) Ignác, Cs. Kir. Kamarás, a' Budai Fels. Kir. Kamara' Tanácsos Tagja, és Saáros Vármegye' Fő-Ispánja.
- Gr. Fekete (Galanthai) Ferencz, Cs. Kir. Kam. Arad, Csanád és több Várm. Tábla-Bír.
- Gr. Festetics (Tolnai) László, Cs. Kir. Kamarás, 3 Ex.
- Gr. Festetics (Tolnai) Vincze, Cs. Kir. Kamarás.
- Gr. Festetics (Tolnai) Imre, Cs. Kir. Kamarás.
- Báró Fischer (Szalatnyai és Bacskói) Imre, Cs. Kir. Kamarás, és a' XVI. Szepesi Városok' Igazgatója.
- Gr. Forgács (Ghymes) Jó'sef, Cs. Kir. Kamarás.
- Gr. Győri (Radváni) Ferencz, Cs. Kir. Kam. és Tan. Bács és Bodrog Várm. Fő-Ispánja.
- Gr. Gyulay (Maros-Némethi és Nádaskai) Ignác, a' Leop. Csász. az Orosz Nevszki Sándor, a' Pruszsiai veres Sas, és a' Bajor Max. Jó'sef Vitézi Rendek' Nagy Keresztess-Vitéze, a' Thérézia Katonai Vitéz Rendének közép Keresztese, Tót, Horváth és Dalmátzia Országok' Bánja, 's azon Országoknak a' Kulpai és Unnai Vég-helyeken Fő-Kapitánya, Cs. Kir. Kamarás, val. bel. titk. Tan. a' N. M. Kir. Helyt. Magyar Tanács' Tanácsosa, Generális Fő Hadi Tár-mester, egy Magyar Gyalog Ezere'd' és két Báni Ezere'dek' Tul. Cseh-ország' hadi Fő-Kormány, 's a' N. M. Báni Tábla Elöl-ülője.
- Gr. Gyulay (Nádaskai) Lajos, a' F. Magyar Cancelláriánál Concipista.
- Gr. Hadik (Futaki) Gusztáv, Cs. Királyi Kamarás és Kapitány.
- Gr. Illyesházy (Illyesházi) István, Arany Gyapjas Vitéz, Cs. Kir. Kam. és val. bel. titkos Tan. Fő Asztalnok Mester, Liptó és Trencsin Vrgyék' Fő és örökös Ispánja.
- Ifj. Báró Jeszenák János, (Tit.) Cs. Kir. Kamarás.
- Gróf Károlyi (Károlyi) György, Cs. Kir. Kamarás.
- Gróf Károlyi (Károlyi) Lajos, Cs. Kir. Kamarás.
- Gróf Keglevits (Buzini) Gábor, Cs. Kir. Kam. a' N. M. Magy. Helytartói Tan. Tanácsos, és Csongrád Várm. Administrátora.
- Báró Kemény (Magyar Gyerő Monostori) László, (Tit.)
- Báró Luzsénszky (Regliczei) Pál, Cs. Kir. Kamarás.
- Báró Luzsénszky (ditto) János, több T. N. Vármegyék' Tábla-Birája.
- Özv. Báró Generális Mecséry Dánielné, született Szirmai Szirmay Thérézia Aszszony, O Excellenciája.
- Báró Mednyánszky Lajos, Cs. Kir. Kam.
- Herczeg Odescalchi Augusztus. (Tit. Tit.)
- Báró ÓNaghten Jó'sef, Fő Herczeg Jó'sef Huszár Ezr. 100-dos Kapit. Cs. Kir. Kam. 's több Rend. Vitéze.
- Báró Orczy László, Cs. Kir. Kamarás és Kapitány.
- Báró Orczy Lőrincz, Cs. Kir. Kamarás.
- Gróf Pálffy (Erdődi) Ferdinánd, Cs. Kir. Kamar. val. belső titk. Tanácsos, a' Pozsonyi Kir. Vár' örökös Kapitánya, és azon Vármegye' örökös Grófja.
- Idősb' Gróf Pálffy (Erdődi) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás.
- Báró Podmaniczky Alexius, (Tit. Tit.)
- Báró Podmaniczky Károly, (Tit. Tit.)
- Báró Perényi (Peréni) Lázár, Cs. Kir. Kamarás, val. belső titk. Tanácsos, Al-Kincs-Tárnok, az Udvari Magyar Kamara Vice Elöl-ülője, a' N. M. Magyar Kir. Helyt. Tanácsnál Tanácsos, és Torna Vármegye' Fő-Ispánja.
- Gróf Ráday Gedeon, (Tit. Tit.)

Gróf Széchényi Pál, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Széchényi (Sárvári Felső-Vidéki) István, (Tit. Tit.)

Gróf Szirmai (Szirma-Besseneyi és Cserneki) Antal, Cs. Kir. Kamarás.

Gróf Sztáray (N. Mihályi és Sztárai) Ödön Úrfr.

Báró Sztójka Ferencz, Cs. Kir. Kamar.

Gróf Teleky (Széki) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, és Erd. Gubern. Tanácsos.

Gróf Teleky (Széki) József, Cs. Kir. Kamarás, a' T. Törv. Kir. Tábla Bírója, és a' Tisza-mellyéki Ref. Super. Fő-Curátora.

Báró Vécsey (Hajnácskői és Vécsei) Miklós, Cs. Kir. Kamarás, val. bel. titk. Tan. Szathmár Vrgye' Fő-Ispánja, 's a' Nagy Mélt. Hét-személyű Tábla Köz-Bírója.

Báró Vécsey (Hajnácskői és Vécsei) Pál, több Tettes N. Vrgyék' Tábla-Bírója.

Báró Vesselényi (Hadadi) Miklós, (Tit. Tit.)

Báró Wenkheim József, Cs. Kir. Kam. és Arad Vrgye' Fő-Ispánja.

Gróf Zichy (Vásonkeői) Ferencz, Cs. Kir. Kamarás, a' Leopold Cs. Vitéz Rend' Com. val. bel. titk. Tan. a' N. M. Hét-szem. Fő Törvény-szék' Köz-Bír. és Bihar Vrgye Fő-Isp.

A' többi Nagy Mélt. Nagyságos, Tekintetes 's a' t. Elő-fizető Urak, betű rend szerént.

A.

Angyalffy Mátyás András, több Gazdasági Társaságok' Tagja, 's több Vrgyék' Tábla-Bír. Antal János, B. Mesnill Ur O Nagysága Nevelője Bécsben.

Aranyosi (Forbasi) János, Hites Ügyvéd, és Sz. K. Kassa Várossa' Nép-szószóllója.

Argauer Máté, Esztergom Sz. Kir. Várossa Plébánossa, a' Fő Érseki Sz. Szék' Tisztí Fő-Ügyvédje, és Esztergom Vármegye' Tábla-Bírója.

Aszalay Sámuel, Hites Ügyvéd, és több Vármegyék' Tábla-Bírója.

B.

Bányai Antal, Szabolcsi és Hajdú-vidéki Fő-Esperest, Dorogi Plébános, Szabolcs, Ungh, Bihar Vrgyék'; a' Hajdú-Kerület és a' Munkátsi Sz. Szék' Tábla-Bírója.

Balajthy József, Munkácsi Reform. Predikátor.

Bachich János, a' N. M. Magyar Kir. Udvar. Cancellária' Concipistája.

Barány (Debreczeni) Agoston, több Mlgos Familiák' Fiskálissa.

Barcsay Károly, Bihar Vrgye Szolga-Bír.

Baricz György, Cs. Kir. Inzseller Kapit.

Baricz János, N. Enyedi Prof. és Orvos Doctor.

Barlay Mihály, a' Kassai Kir. Akad. Bölcselk. Tudom. Tan. és Abaúj Várm. Tábla-Bírója.

Bartakovits Adalbert, Magyar-ország Herczegi Primássának Udvari Káplánja.

Barthal (Beleházy) György, Pozsony Vrgyei Első Al-Ispány.

Bay (Ludányi) György, Beregh Vrgye' Szolga-Bírója.

Bene József, Csongrád Vrgye Fő-Jegyző.

Bezerédy (Bezerédi) Miklós, a' Veszprémi Sz. Szék' hites Jegyzője.

Bogor Sándor, több Mlgos Familiák' Fiskálissa.

Bornemisza (Ilosvai) János, Beregh Vármegyei Fő Szolga-Bíró.

Boróvszky Leonárd, Ékesen-szóllás' Professzora Sopronyban.

Bujanovits Julius, Törvényt hallgató a' Kassai Kir. Akadémiában.

Burján Pál, Budai Könyvtáros. 4. Ex.

C.

Cs. Kir. Ns. Fő Posta-Hivatal, Bécsben.

Cs. Kir. Ns. Fő Posta-Hivatal, Kassán.

Csapó Dániel, több Vrgyék' Tábla-Bír.

Csérey (Nagy-Ajtai) Farkas, Cs. Kir. Kamarás és Fő Strázsa-Mester.
 Csernyus András, több Vrgyék' Tábla-Bírája.
 Csiba Erneszt, több Vrgyék' Tábla-Bír.
 Czinár Maurus, Sz. Benedek Szerzetbeli Pap és Prof.
 Czindery László, több Vrgyék' Tábla-Bírája.
 Czóbel Imre, Cs. Kir. Kamarás.
 Czövek István, Tabularis Prokátor.

D.

Dankó János, Arad Vármegyei Levél-Tárnok és Al-Jegyző.
 Deák Antal, Szala Vrgyei Tábla-Bíró.
 Deáky Ferencz, több Vrgyék' Tábla-Bír.
 Debreczeni Kollegiom' Könyv-tárja.
 Idős'b Dercsényi (Derczeni) János, Cs. Kir. Tanácsos.
 Ifj. Dercsényi (Derczeni) Pál, (Tit. Tit.)
 Dobay Jó'sef, Áldozó Pap, és a' Székely Udvarhelyi Gymnáziumban Poeták' Professora.
 Dóhovics Basilius, Nagy Lucskai Parochus.
 Dókus (Csabai) László, Zemplén Vrgye' Fő-Jegyzője, 's több Vrgyék' Tábla-Bírája.
 Döbrentey Gábor, a' Budai Kerületben Másod Tartomány-Biztos, 's több Vrgyék' T.Bír.
 Ifj. Draskóczy (Draskóczai és Jordánföldi) Sám. T. N. Gömör és Kiss-Hont Vár. Fő-Sz.Bír.
 Draskóczy Sámuel, hites Ügyvéd, és Borsod Vrgyei Tábla-Bíró.
 Dunay Imre, Evang. Rector és Prof. Miskólczon.

E.

Evangelikusok' Oskolája Miskólczon.

F.

Fáy (Fáji) András, több Vrgyék' Tábla-Bírája. 2 Ex.
 Farkas Jó'sef, az Egyházi Törvény 's Történetek' Tanítója. Péccsett.
 Fischer Károly, Sz. Kir. Kassa Városa' Fő-bírája, és Abaúj 's Saáros Vrgyék' Tábla-Bír.
 Flizár György, Theol. Doctor és Prof. Veszprémben.
 Forintos (Forintosházi) Jó'sef, Zala Vrgyei Tábla-bíró.
 Főrizs Jó'sef, Bihar Vrgyei Tábla-bíró.
 Földváry (Bernáthfalvai) Miklós. (Tit. Tit.)

G.

Gencsy (Gencsi és Mihályfalvai) Sámuel, több Vrgyék' Tábla-Bír.
 Gergye (Nagy Kajdi) Gábor, Cs. K. Kam. és H. Liechtenstein M. Lovas Reg. Száz. Kapit.
 Ghytzi (Asso és Ablancz-Kürthi 's Ghytzi) Ignác, Bábolnai Kir. Intézet' Fiskálissa, 's több Vrgyék' Tábla-bírája.
 Görög Demeter, a' Sz. István Vitéz Rendje' kis Keresztese, Cs. Kir. Kam. és Udv. Tan.
 Guzmics Isidor, Sz. Benedek Szerzetbeli Áldozó Pap, Theol. Doct. és Prof. Pannonhalmán.
 Gyurcsányi László, Nógrád Vrgye' második Al-Ispánja.

H.

Hrabovszky István, Dömölki Evang. Prédik. és a' Kemenes Ally-Megye Seniora.
 Huzli Károly, a' Nagy-Várad Megye' Sz. Szék' Jegyzője.

I.

Jó'sa (Pankotai) Ignác, (Tit) Vámos-Atyában. *Beregh Vármegyén.*
 Jó'sa Sigmund, Tabularis Prokátor és Nevelő Bécsben.
 Ilosvay (Ilosvai) Dániel, Beregh Vrgye' Al-Szolga-Bírája.
 Illés (Edvi) Mihályné, született Szakonyi Katalin Aszszonyság.
 Illés (Edvi) Pál, Evang. Prédikátor Vanyolán, *Pápa mellett.*
 Ivánszky Antal, a' Magyar, Görög nyelv és Literatúra' Tanítója Egerben.

K.

Kállay (Kállai) Leó, Cs. Kir. Oberst-Lieutenant, és több Vrgyék' Tábla-Bírája.
 Kállay (Kállai) Ferencz, a' II-ik Székely Határ-őrző Gyalog-Regem. Auditor Kapitányja.
F. M. Or. Minerva 4. Negyed. 1826.

Káldy (A. Káldi) Jó'sef, Hazai felesküdt Prokátor.

Karner NN. a' Győri Püspökség' Titoknokja.

Kazinczy (Kazinczi) Ferencz, több Vrgyék' Tábla-Bírája. Széphalmon.

Kémes János, Tábla-Bíró (Tit.)

Király Antal, Sz. Jöbbi Káplán.

Generális Kerekesné, szül. Ürményi Jó'sefné, N. Enyeden, Erdélyben.

Kiss János, túl a' Dunai Evang. Superintendens és Soproni Német Prédik.

Kiss (Nagy-Apáthi) Sámuel, Nagy Geresden. *Soprony mellett.*

Kiss Károly, M. Báro Márjassy Cs. Kir. Magyar Gyalog Ezrede' Hadnagya.

Kiss (Baczka-Madarasi) Jó'sef, Alsó Fejér Vrgye' Notáriusa. Erdélyben. *Igén.*

Kolosy (Cselei) István; a' Magyar Kir. Udv. Cancelláriánál Concipista.

Kolmár Jó'sef, a' Rév-Komáromi Ref. Ekklezsia' Lelki-Pásztora, az azon nevű Egyházi Megye' Esperestje, és Superint. Gener. Perceptor.

Komlóssy (Komlósi) László Beregh Vrgye' másod. Al-Ispánja.

Komjáthy (Komjáti) Pál, több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Kondé (Póka-Teleki) Jó'sef Benedek, Cs. Kir. Magyar Udvarnok és több Vrgyék' Tábla-Bír.

Koszté Jó'sef, Kamerális Tiszt.

Kovacsóczy Mihály, hites Ügyvéd és Mlgos Gróf Révay Ö Nagys. Könyv-tárnokja.

Kövi Sándor, S. N. Pataki Prof. és több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Kraynik Jó'sef, Abaúj-Vármegyei Al-Szolga-Bíró.

Krizsanits NN. (Tit. Tit.)

Kubinyi Augusztus, (Tit. Tit.) Vidéfalván.

Kulcsár István, a' Hazai 's Külföldi Tudósítások' Kiadója 's több T. N. Vrgyék' Tábla-bír.

L.

Landes Jó'sef, Pozsonyi Könyv-áros, 8 Ex.

Lányi (Kis-Szántói) Imre, Cs. Kir. Kamarás.

M.

Migda Pál, S. N. Pataki Prof. és több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Makári György, Honni Ügyvéd. (Tit.)

Mailáth (Székelyi) György, a' T. Kir. Tábla Elöl-ülője, 's a' Törvényes Hazai dolgokban Ö Felsége Kép-viselője (Tit.)

Majthényi (Kesselőköi) Gábor, több Vrmegyék' Tábla-Bírája.

Marton Jó'sef, a' Cs. Bécsi Egyetemnél a' Magyar Nyelv' és Lit. Tan. több Vrgyék' T. Bír.

Maurer János Nepomuk, Ungvár Vár. Orvos Doctora.

Melczér Jakab, Evang. Prédik. Kakas-Lomniczon.

Mesko Péter, Sz. Kir. Kassa Várossa' külső Tanácsbeli Tagja.

N.

Naidhard Antal, az Egri Érsekség' Gener. Jövedelem' szedője.

Nagy Gábor, több Vrgyék' Tábla-Bírája, és hites Ügyvéd.

Nagy (Beregszászi) Pál, Bölcselkedés' Doctora, a' Göttingai Tudós Társaság' és több más Társaságok' tagja, 's több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Nagy (Nagy-Bülki) Pál, Sopron 's több Vrgyék' T. Bírája.

Nagy Ignác, több Vrgyék' T. Bírája. Pécsen.

Nagy-Enyedi Reform. Collegium.

Nagy-Szombati Gymnaziombeli Director Úr.

O.

Ocskay (Ocskai) Antal, Udv. Káplán, 's a' Bécsi Fő-egyházi Intézet' egyik Igazgatója.

Ocskay (Ocskai) István, több Vrgyék' Tábla-Bírája.

P.

Pánczél Dániel, a' Magyar Kurir' Kiadója 's több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Pápay (Papai) Sámuel, több Vrgyék' Tábla-Bírája, és Uradalmi Fiscális.

Patay (Patai) János, Theológiát tanító Prof. Bécsben. (Tit.)

Patai (Bái) Sámuel, Abaúj Vrgye' Szolga-Bírája.

S. N. Pataki Kollégium Könyvtárja.

Pauer (Kápolnai) Antal, több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Pilaszenovits Antal, (Tit.) Roglaticzai Köz-Birtokos. *Baján.*

Pogán (Csebei) István, Beregh Vrgye' Tábla-Bírája.

Pongrácz János, a' Magyar Nyelv' s Literatúra Tanítója a' Kassai Kir. Akadémiában.

Prónay (Tót Prónai és Blatniczai) János, több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Pucz Antal, Rakoni Plébános.

R.

Raader, Fejérvári Könyvtáros, 3 *Ex.*

Rösler Kristóf, a' Budai s Pesti egyesült Német Újság' Kiadója.

Ruhietl Jósef, Fő Mélt. H. Eszterházy Miklós, Ozorai Urad. Irnokja. *Péts mellett Ozorán.*

Rumi Károly György, Szepes Vrgye' Tábla-Bír. Bécsben a' Klinkovströmi Nevelő-Intézetben Magyar nyelv Prof. és az ifjú Herczeg' Auersperg priv. Tanítója.

S.

Sadler János, a' Nemzeti Muzéom' őrzője, Orvos Doctor és Dékány.

Sebestyén Pál, Ref. Préd. Bellyén, Baranya Vrgyében. *Eszék mellett.*

Schedius Lajos, Filoz. Dokt. a' Pesti Kir. Egyet. Aesthet. Tan. s több Vrgyék' Tábla-Bír.

Sopronyi Tanuló Magyar Társaság.

Soós (Soóvári) György, több Vrgyék' Tábla-Bírája.

Somogyi János, N. Mélt. Gróf Széchényi Lajos O Ekszel. Horpácsi Udvari Kasznárja.

Stöck Ferencz, a' Cs. Kir. Fő-Hercz. és Nádor-Isp. Ns. Magy. Lov. Ezred. Század. Kapít.

Szabó Miklós, Szombathelyi Gymnaziom' Directora (Tit.)

Szalay Antal, Ertényi Káplán.

Szina (Hodosi és Kizdiai) György, több Vrgyék' Tábla-Bír. 2 *Ex.*

Szirmay (Szirmai) Ádám, a' Kir. Törv. Tábla' Referens Assessora.

Szirmay (Szirmai) Lajos, Szathmár s több Vrgyék' Tábla-Bír.

Szluha (Verbő) Ferencz, Sz. Kir. Szeged Városa első Al-Jegyzője.

Szűts (Tasnádi) István, Udvari Ágens és Consistoriumi Tanácsos.

Szűts (Tasnádi) Abrahám, több Vrgyék' T. Bír. s több Mlgos Famil. Fiskálissa.

Svéday Leonárd, a' Podolai Kegyes-Szerz. Atyák' Gymn. Rect. és helybeli Oskola Direct.

T.

Terhes Sámuel, a' Pelsőczyi Ref. Ekkl. Prédik. és Gömör Vrgye' Tábla-Bírája.

Thaisz András, hites Ügy-véd, több Vrgyék' Tábla-Bír. és a' Tudom. Gyűjtem. Redact.

Tihanyi (Ebeczki) Tamás, Cs. Kir. Udv. Tan. a' N. Mélt. Hét-személyes Fő Törvény-szék' Köz-bír. és Tolna Vrgye Fő-Ispánja.

Tóth Ferencz, Sz. Kir. Debreczen Városa' Typographiája' Provisora.

Turcsányi NN. Évang. Oskolák' Profeszszoza Győrben.

U.

Udvarnok Mihály, (Tit. Tit.) Egerben.

Ürményi (Ürményi) Anna; szül. Komjáthy Aszsz. Csillag Keresztes Dáma, Ő Ekszellen.

Ürményi (Ürményi) Ferencz, Cs. Kir. Kamar. és Fiumei Gubernátor.

V.

Varga István, Theol. Doktora, és Szikszai Reform. Prédik.

Vasdinyei Mihály, Szebényi Káplán.

Végh István, Cs. Kir. Kamar. és val. bel. titk. Tan. a' Magyar Sz. Korona' őrzője, a' N.

Mélt. Helyt. Tan. Tanácsosa, a' Sz. Istv. Ap. Rend' közép Kereszt. s arany-sarkanty.

Vit. Baranya Vrgye Fő-Isp. és a' Magyar-orsz. Biztosság' Fő-Kormányozója.

Villén Constant, Sz. Ferencz' Szerzetebeli Gvárdiánja.

W.

Walther László, M. Gr. Károlyi Familia' Levél-tárnokja.

Foglalatja a' 4^{dik} Negyednek 1826.

Illyésházi Gróf Illyésházy István, a' Nádor.	Lap. 887

Tizedik Füzet. Október.

1. Kalligenia a' Szépség' Annya. (<i>Herder után Guzmics.</i>)	893
2. Verulámi Báró Bacó' gondolatjai külömbféle tárgyakról. (<i>Folytatás.</i>) S. K. J.	897
3. Magyar-országot illető Ok-leveles Gyűjtemények' szerzésében fáradozó Hazánk-fiai. <i>Györi Kováts György.</i>	908
4. S—s Úr' ideái a' Gyalogságnál a' Dzidának használhatóságáról. (<i>A' katonai Folyó-írás után.</i>) Kiss Károly.	910
5. A' Táj. — <i>Makáry György.</i> — Halászat. — Lóri halála. — Az új Remény. — <i>N. A. Kiss Sámuel.</i> — A' Győzedelem. — <i>Makáry György.</i> — Egy Lepéhez. — <i>Ponori Thewrewk József.</i>	923

Tizen-eggyedik Füzet. November.

6. A' Tudományok' eredetéről. — <i>Csontos István.</i>	925
7. Erkölcsei Értekezés. — <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	928
8. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (<i>Folytatás.</i>) — S. K. J.	933
9. Tudósítások a' Rákóczy-ház' Genealógiai ismertetének megigazítására, kibővítésére. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	941
10. Az elsikkasztott Gyűrű. <i>Parabola.</i> (<i>Lessing Náthánjából.</i>) — <i>E. I. P.</i> — A' Mezei Élet. (<i>Klaudiánus után.</i>) — <i>Esztíhez.</i> — <i>Édes Albert.</i>	961

Tizenkettedik Füzet. Deczember.

11. A' Szorgalmatosságról. — <i>Csontos István.</i>	965
12. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (<i>Folytatás.</i>)	970
13. Könyv-ismértetés, <i>Wanderungen durch Pompeji.</i> Von Ludwig v. Goró von Agyagfalva, 's a' t. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	977
14. A' Mesterség és Kereskedésbeli szorgalom' kifejtődzéséről. — <i>B. J.</i>	984
15. Próbák Xenophonnak Sokrates' nevezetes mondásairól 's tetteiről írt munkájából. — S. K. J.	986
16. Két Levele Bátori 'Sófiának Szegedi Ferencz Váczi Püspök, Pozsonyi Prépost, és Udvari Cancellárhoz. — <i>Közli Makáry György.</i>	997
Hazafiúi Jelentés, és meghívás.	999

